De Tweede Ronde. Jaargang 24

bron
De Tweede Ronde. Jaargang 24. G.A. van Oorschot, Amsterdam 2003

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_twe007200301_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

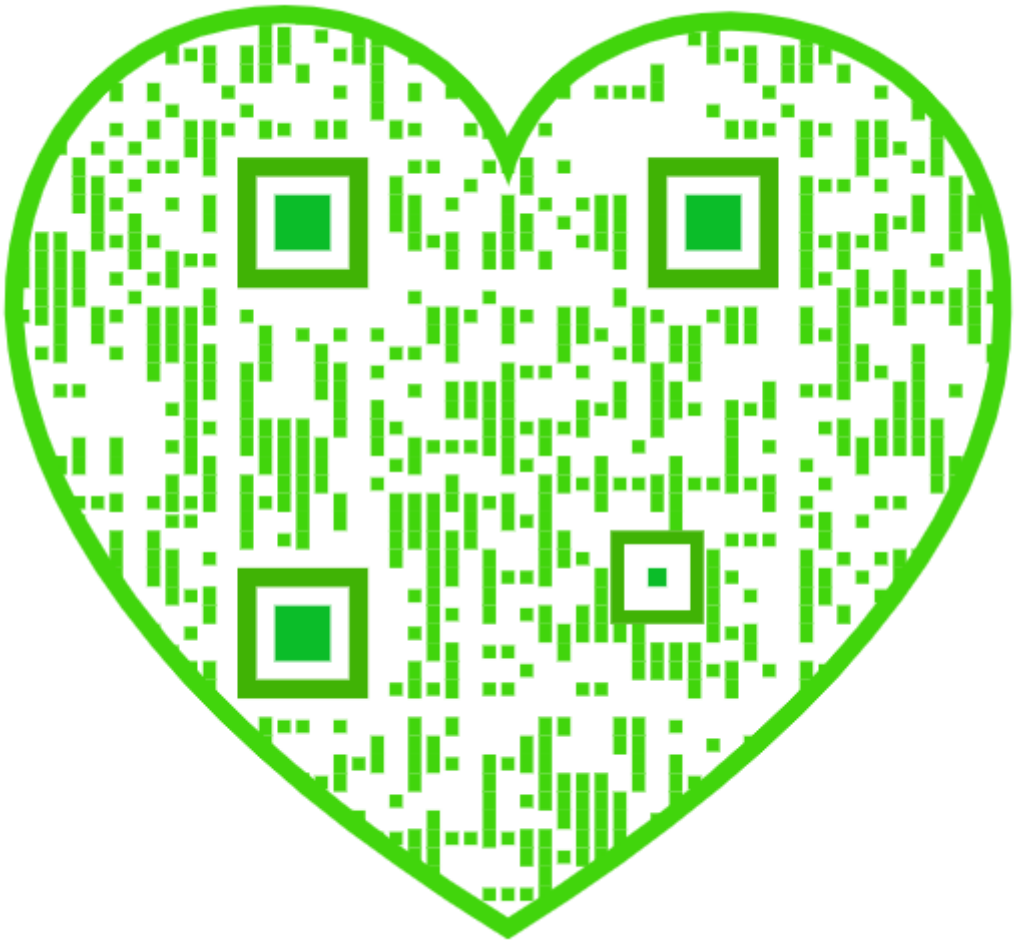

[De Tweede Ronde 2003, nummer 1]

Voorwoord

Dit lentenummer, het vierde in de reeks van jaarlijkse hoofdzondenummers, is gewijd aan de Hoogmoed. Volgens Augustinus was hoogmoed de moeder van alle zonden en volgens Edmund Spenser heette zij Lucifera, vrouwelijke pendant van de Vorst der Duisternis die vanwege zijn hoogmoed werd neergebliksemd naar de hel. Het thema is in dit nummer van zoveel kanten belicht dat een bondig overzicht geboden lijkt. In *Nederlands proza* zeven verhalen: over hoogmoed als misverstand, onder schakers, in de genetische wetenschap, van would-be kunstenaars, van een sterauteur in wie misschien Mulisch mag worden herkend, van de geplaagde kleine man, en van een bekende moordenaar (of het huidige strafrecht). In *Nederlandse poëzie* leest men over hovaardige figuren uit de mythologie (Icarus, Daedalus, Phaëthon), maar ook over de hoogmoed van grootstad en supertanker. In *Light Verse* wordt de hoogmoed belicht van (opnieuw) Icarus, en daarnaast van Beëlzebub, Pim Fortuyn, Lodewijk XVI, Nebukadnezar, Paulus, de toren van Babel en Jaweh zelf. De klassieke variant van de hoogmoed (hybris) wordt in *Essay* geanalyseerd door Robert Payne, die in Hybris een nimf ziet voor wie zelfs Zeus niet veilig was. In deze rubriek verder aandacht voor Roland Holsts tekst op het Nationaal Monument, en voor de hoogmoed van Byron. Byron zelf bezingt in *Vertaalde poëzie* de hoogmoed van Prometheus; in deze rubriek ook Longfellow met een lang verhalend gedicht over een hoogmoedig koning, zijn boetedoening en bekering; Kavafis is met twee gedichten vertegenwoordigd (Darius en Cleopatra's kinderen); verder poëzie van de Hongaar Faludy (Cleopatra), van de Israëlische Ravikowitz, van Pope, Sannazarro (weer Icarus), Spenser en A.K. Tolstoj. In *Vertaald proza* beschrijft Karin Blixen de hoogmoed van het *ancien régime,* Boccaccio een hoogmoedige domproost, Heinz Huber een elitaire letterkundige; Jose Quirino toont de hoogmoed en neergang van een rijk rotjoch op de Filippijnen, Somerset Maugham die van een ingebeelde bedelaar in Zuid-Amerika en Strindberg tenslotte de hoogmoed en inkeer van een hydrograaf en de nar die de spot met hem dreef. Nog ongenoemd is de rede die Salman Rushdie hield bij een buluitreiking van Amerikaanse studenten (in *Essay*). Het Engels heeft eigenlijk geen woord voor hoogmoed, zodat de zonde het moet stellen met de benaming *Pride,* maar ‘trots’ is niet per se negatief. Rushdie houdt dan ook een pleidooi voor terechte trots en biedt daarmee bij alle hoogmoed die in dit nummer voor de val komt een zinrijk tegenwicht.

Redactie

Nederlands proza

De Houd Moed-3
Jean-Paul Franssens

Niet ver van ons ouderlijk huis staat een gasfabriek. Achter de grote gashouder loopt een kanaal waar de steenkolenboten liggen die in lorries worden gelost. De lorries lopen over rails en verdwijnen door een poort naar de fabriek. Gas eruit en wat van de steenkolen overblijft is cokes, die weer bij ons op school in de grote kachel gaat. Als meester Stek de cokes uit de kit in de kachel schudt, komt er een laag stof en vuur uit de kachel omhoog. Dat stinkt en is toch lekker. De klas ruikt naar de kachel, dat is gezellig en warm, want het is bitter-, bitterkoud buiten, met veel sneeuw.

Thuis is het vaak koud, omdat moeder niks te stoken heeft, want het is oorlog. Dan gaan we maar vroeg naar bed en nemen onze jassen mee van de kapstok, als extra dekens. Zo'n dikke brok steenkool uit het verre Limburg zou mooi van pas komen, dus stuurt moeder Bernardje en mij om een brok steenkool van de boot te pikken. Dan gaan we er met de slee op uit naar de achterkant van de gasfabriek, waar de Houd Moed-1, de Houd Moed-2 en de Houd Moed-3 worden gelost. Houd Moed-1 is de moeilijkste, omdat die zo groot is en vaak een eind van de wal ligt, maar de Houd Moed-3 is de makkelijkste. Je moet wel uitkijken wanneer je aan boord stapt, maar de ruimte tussen wal en schip met het ijskoude, pikzwarte water is niet zo groot. Brrrr, wat zal het koud zijn als je daarin terechtkomt. ‘Dat overleeft niemand,’ zegt Bernard. ‘Je wordt ogenblikkelijk door de kou bevangen en sterft. Waarom denk je dat Eliza in “De negerhut van oom Tom” zo bang was om tussen de ijsschotsen te komen? In één keer dood.’

Het pikken van een klomp steenkool is een heel gedoe en met gevaren omringd. Je moet eerst door het steegje waar de slobbertjes wonen. Die trekken zelfs je schoenen uit of ze sjorren de broek van je gat voor zichzelf. Op de terugweg pikken ze je jouw steenkoolklomp af en jatten nog het liefst je slee erbij. En er staat een soldaat op wacht met een geweer over zijn schouder. Wel niet altijd, maar vaak genoeg. ‘Jans, Jans, jij zegt dat ze niet op kinderen letten, maar juist wel,’ zegt buurvrouw. ‘Ze leggen aan en pang, dood ben je. Je moet de Here Here niet verzoeken, zegt onze officier van het Leger des Heils. Hoogmoed komt toevallig

wel mooi voor de val. Prachtig zegt onze officier dat, hè?... toevallig wel mooi voor de val. Niet zo deftig als de dominees dat doen. Gewoon waar het de Here Here om begonnen is. Die kinderen erop uit sturen naar die boten is ook hoogmoed. Hoogmoed is een groot kwaad. Ootmoed, ootmoed, daar moeten we het van hebben. Daar word je beter van.'

Bernard en ik kijken elkaar aan. Dat mens zegt het natuurlijk weer helemaal verkeerd. Die malle Eppo van haar is er een keer langsgekomen, langs die boten bij de gasfabriek. Hoogmoed? Houd Moed-1, -2 en -3, dat zijn onze boten. We hebben lak aan de slobbertjes, ook al schijten we in onze broek. Die Duitser staat er niet de hele tijd. Die gaat het gebouwtje verderop in waar de kachel brandt, want die sterft ook van de kou.

Onderwijl is het thuis vreselijk koud. We moeten straks naar bed met onze jassen. Wat een armoe. We kunnen er ook niet op uit naar de fabriek, want Bernardje ligt in bed met mazelen of roodvonk. Hij gloeit helemaal. Als ik nu eens alleen... Helemaal alleen? Met de slee langs de slobbertjes? Naar die Duitser met zijn geweer?

Ja, waarom niet? Alleen of met z'n twee, dat maakt ook niks uit. Het gaat om een klomp steenkool. Het is een kwestie van even heen en weer met de slee. Even doorbijten en je staat boven, in de kamer, voor een koude kachel met zo'n klomp pure antraciet en het is zó weer warm thuis. Moeder blij en trots: wat is die Paul een held, zeg.

Ik smeer hem. Wat een sneeuw. Dikke vlokken. 't Is al bijna donker. Net goed, dan zien ze me niet. Het is wel een beetje raar zo alleen met de slee en de teil die heen en weer schuift. Het is een en al gehobbel en gebobbel. Ik zie amper waar ik loop. Zelfs een Duitse vrachtwagen vol moffen komt vast te zitten. Ik steek het gedempte Boterdiep over. Nu door de slobbertjessteeg. Niemand. Zie je dat het goed gaat? Ik ben zo weer thuis. Dat gezicht van moeder als ik de trap op kom.

Voor op de boot staat Houd Moed-3. Ook mooi meegenomen, de makkelijkste boot. Geen Duitser te bekennen. Trouwens, hoe zou je die zien in die sneeuw. Door het sneeuwen zie ik niet goed hoe ver de Houd Moed-3 van de wal af ligt. Pas op, ik glij bijna uit. Sta ik nog op de wal of ben ik al op de boot? Er is hier niemand. Als ik uitglij... Dat zwarte water. Wie helpt me dan. Ik moet terug naar huis. Maar als ik nu even volhou, dan heb ik die ene klomp te pakken en kan ik weg. Ik hoef er niks voor te doen.

Alleen grijpen en op de slee ermee. Ik ga met een omweg naar huis. Ze missen me heus nog niet. Ik heb hem vast. Toch zwaarder dan ik dacht. Ja, met z'n tweeën... maar zo helemaal alleen. Ik gooi hem op de wal. Mijn slee valt om. Een golfslag, het schip deint op en neer. Ik glij weer uit. Ben ik op mijn mond gevallen? Het proeft zoet. Ik kan me nergens meer aan vasthouden. Mijn benen worden zwaar en hartstikke koud. Moeder, roep ik. Moeder, help me, moeder.

Ik kom bij voor een gloeiend hete kachel en ben meteen klaarwakker. Of heb ik niet geslapen? Waar was ik dan? Er zit een Duitse soldaat tegenover me. Ik moet zeggen waar ik woon en dan brengt hij me met zijn dienstauto naar huis. O, het is niet ver. Slee achter in de wagen en de klomp steenkool in de wagen.

Wat is onze kamer klein met zo'n grote Duitse soldaat. De steenkool ligt voor de kachel. Alles is goed gegaan, zegt hij in het Duits. ‘Ja,’ zegt moeder, die huilt, ‘alles is goed gegaan. Hij is een grote jongen.’ ‘Dat is waar, hij is een grote jongen,’ zegt de soldaat en aait over mijn hoofd. ‘Maar laat ik je niet meer zien.’

‘Dat was nog eens een aardige Duitser,’ zegt moeder.

‘Toch blijft het een rotmof,’ zegt Bernardje, die uit zijn bed gekomen is. ‘Hoe kun je nou in het water terechtkomen bij de Houd Moed-3!’

Bakkersgist
Hans Ree

De volgende twee dagen zou er niet geschaakt worden, dus we hadden een lange vrije avond. Het toernooi was in Lone Pine, een dorpje in Californië. Er waren twee vrije dagen achter elkaar, niet omdat we zo lang nodig hadden om uit te rusten, maar omdat de organisatoren ieder jaar hoopten op de komst van Bobby Fischer, die de leefregels van een religieuze sekte volgde en daardoor op vrijdag en zaterdag niet schaken wilde. Fischer kwam niet.

De volgende dag zouden we naar Las Vegas gaan, waar we 's avonds zouden aankomen, 's nachts gokken en dan vroeg in de middag weer teruggaan naar Lone Pine.

Het was een avond van internationale verbroedering. ‘Zullen we schoenen ruilen?’ vroeg de Mexicaan. Hij trok ze zelf al uit. Het waren mooie kleine laarsjes die er heel duur uitzagen. Mijn schoenen waren oud en goedkoop. We ruilden en de laarsjes pasten me precies. Het was meer een geschenk van de Mexicaan geweest dan een eerlijke ruil.

Hoeveel er ook gedronken wordt, het gesprek komt toch altijd op schaken terug. De Mexicaan was niet zo'n sterke schaker en hij zei iets wat ik onzin vond. Juist omdat ik net die mooie laarsjes van hem had gekregen, ging ik er hard tegenin.

‘Denk je dat ik een patzer ben?’ vroeg de Mexicaan geschokt. Patzer is het woord dat we gebruiken voor een heel slechte schaker. ‘Ja, ik denk dat je een patzer bent,’ zei ik. Hij kon zijn oren nauwelijks geloven. Toen het tot hem doorgedrongen was, wilde hij zijn laarsjes weer terug. Ik trok ze uit met een gevoel van opluchting, want ik ben er niet goed in om geschenken te ontvangen. Wie een geschenk geeft zonder daartoe verplicht te zijn, is de baas.

Als er gezegd wordt dat hoogmoed voor de val komt, wordt meestal bedoeld dat die hoogmoed een oorzaak van de val is. Vaak is het omgekeerd. Iemand voelt de val aankomen en daardoor wordt hij hoogmoedig, uit zwakte. Hij bouwt een verdedigingsmuur.

Als drie schakers door een draaideur gaan, gaan ze in volgorde van hun Elo-rating, is er eens gezegd. We koesteren onze hiërarchie. Drie keer per jaar komt de nieuwe ratinglijst uit en dan kijken

we hoe hoog we de komende maanden op de wereldranglijst zullen staan en wie we voor moeten laten gaan bij de draaideur. De hiërarchie is hard, maar harder nog is het omgaan met de buitenwereld die totaal geen weet heeft van de subtiele nuances van onze hiërarchie.

‘Het mooie van schaken is dat het je de deemoed van de nederlaag leert,’ zei Kasparov eens. Dat ook de overwinning tot deemoed zou kunnen leiden, kwam kennelijk niet bij hem op. Zou hij weten dat het DNA van bakkersgist voor vijftig procent overeenkomt met dat van de mens, ook als die heel goed kan schaken? Het bakkersgist bekommert zich niet om overwinning of nederlaag, daar zouden we nog wat van kunnen leren.

Behalve de hoogmoed van de sterke schaker is er ook de hoogmoed van de eerlijke schaker.

We waren in Las Vegas geweest en nu speelden we op zondag de laatste ronde van het toernooi. Er waren toen nog afgebroken partijen, wat betekende dat de partij na vijf uur spelen twee uur onderbroken werd.

Ik had een afgebroken partij tegen een Joegoslaaf. Er was een afscheidsfeestje in het huis van de rijke uitvinder die het toernooi betaalde, maar ik ging natuurlijk eerst naar mijn motelkamer om mijn partij te analyseren. Binnen een kwartier was duidelijk dat het remise stond. Wie zou proberen te winnen, zou verliezen. Ik ging naar het feestje van de rijke man.

Dat was wel indrukwekkend. Buiten waren schotelantennes waarmee de uitvinder het radiocontact met de hele wereld onderhield. Er liepen gewapende bewakers over het gras en als je binnenkwam begreep je waarom dat was. Een snelle blik op de schilderijenverzameling leverde een Frans Hals, een Jeroen Bosch en een kleine Rembrandt op.

Het was eigenlijk onverantwoord om hier schakers los te laten, vies volk dat achteloos een sigarettenpeuk op een oude meester uitdrukt. Ik wist het nog niet, maar het jaar daarop zou de uitvinder nog wel het toernooi betalen, maar geen feestje meer voor de schakers geven, omdat dronken IJslanders weliswaar geen peuken op de meesterwerken hadden uitgedrukt, maar wel aan de prachtige kroonluchters op de toiletten waren gaan hangen.

De Joegoslaven hadden natuurlijk ondertussen ook uitgevonden dat mijn partij remise zou moeten worden. Mijn tegenstander was

er niet, maar wel een begeleider van de Joegoslavische ploeg. Hij kwam naar me toe en zei glimlachend: ‘Het is beter het geld te delen dan het punt te delen.’

Ik begreep wat hij bedoelde. Als er iemand zou winnen, wie van ons tweeën dat ook was, dan zou ons gezamenlijke prijzengeld aanzienlijk hoger zijn dan als we remise zouden maken. Remise of verlies maakte financieel niet zoveel uit, winst betekende een hoge prijs.

Mijn Joegoslavische tegenstander was zwakker dan ik en hij was ook armer. Hij had een zieke oude moeder voor wie hij dure medicijnen moest kopen die in Joegoslavië niet te krijgen waren.

Ja, hoor eens even, als we met iedere arme schaker met een zieke moeder een deal moeten sluiten, dan is het eind zoek.

Hij stond me al op te wachten buiten de speelzaal. Het leek hem het beste dat hij de partij zou winnen, want op het oog stond hij een tikje beter. Maar als ik dat liever had, mocht ik de partij ook winnen, al zou de verdeling van het gemeenschappelijke prijzengeld dan natuurlijk iets ongunstiger voor me moeten worden. Wie mag winnen krijgt minder geld, dat is logisch.

‘De partij is duidelijk remise, dat ziet iedereen, en als een van ons zou winnen, zou dat een schandaal geven,’ zei ik. ‘Ik bied remise aan.’

‘Dan spelen we,’ zei de Joegoslaaf. We speelden, hij probeerde te winnen terwijl dat niet kon en hij verloor, wat hij van tevoren geweten moest hebben. ‘What a scandal,’ zei een toeschouwer die de partij gevolgd had. Die was ook niet gek en begreep wel dat ik nooit op een normale manier had kunnen winnen.

Ik had de hoogmoed van de onomkoopbare getoond, maar de Joegoslaaf had ook zijn trots. Hij wist dat hij zou verliezen, maar hij verloor liever dan dat hij me mijn eerlijke remise gunde. De onomkoopbare is onuitstaanbaar, omdat hij zich in de wereld van de profs gedraagt als een rijke amateur voor wie het er eigenlijk niet zoveel toe doet.

Als je ouder wordt en steeds slechter gaat schaken, komt er een andere vorm van hoogmoed: de hoogmoed van de nederigheid, van de verlichte ziel die niet meer speelt om te winnen, maar om de schoonheid van het spel.

Je denkt aan de Papoea's die volgens Rudy Kousbroek net zo lang bleven voetballen tot het gelijk stond. Echt verlicht waren die

Papoea's nog niet, want juist door winst te vermijden, lieten ze zien hoe belangrijk ze dat vonden, maar een eind op weg waren ze toch wel. Er wordt gezegd dat er oude schakers zijn die geen pijn meer beleven aan een nederlaag.

Ik probeerde te winnen, wat niet meer lukte, daarna probeerde ik het verschil tussen winst en verlies niet belangrijk te vinden, wat ook niet lukte, en nu probeer ik om ook dat niet belangrijk te vinden. Dat zal ook niet lukken, maar de volgende stap op deze terugtocht is gelukkig te ingewikkeld om nog gedacht te kunnen worden.

Testudo
Monika Sauwer

Toen ik hem op dat feest zag zitten, wijdbeens op de bank, hakken van zijn cowboylaarzen in het tapijt geplant, wilde ik achteruit deinzen. Even voelde ik hem in me, hard en overheersend, weinig lieflijk. Het lichaam heeft blijkbaar een langer geheugen dan het alledaags bewustzijn. Waar kende ik die man van? Pas toen een gemeenschappelijke vriend ons aan elkaar had voorgesteld en ik zijn gelijkhebberige stemgeluid hoorde, kwam het allemaal tegelijk boven: zijn gevatheid en charme, maar ook zijn vooroordelen en zijn eeuwige opschepperij.

Kay van Dam, ik had hem twintig jaar niet gezien, maar meteen begon de oude ergernis op te spelen. Vroeger als student mocht hij graag op luide toon zijn meningen spuien. Platitudes, macho-praat. ‘Als een vrouw huilt moet ze zeker ongesteld worden.’ Ons vrouwen werden gevoelens ontzegd. Mannen trouwens ook. Het kwam allemaal door de hormonen en de aminozuren. Hij studeerde moleculaire biologie en zijn nieuwe vakjargon hielp hem aan recht toe recht aan rationaliteit, aan volkse mannelijkheid bovendien. In die tijd praatte hij - dokterszoon uit het Gooi - plat Amsterdams. Nu droeg hij een soepel vallend, duur pak met een geelzijden stropdas waarop kekke Mickey Mousefiguurtjes rondsprongen.

‘Je ziet er goed uit, Gerda,’ zei hij na gespeelde vreugde over het weerzien. En toen, met keurend toegeknepen ogen: ‘Jij bent het soort vrouw dat er met de jaren alleen maar mooier op wordt.’

Slijmerd, dacht ik en praatte snel over mijn verlegenheid heen, vroeg namaak-jolig hoe het ging met de aminozuren en waar hij nu woonde. Ik kreeg te horen dat hij al vijftien jaar in Miami, Florida zat. Hij was even een weekendje over voor familiebezoek en voor zijn jarige vriend. Deed ie wel vaker, even overwippen. Hij had daarginds een eigen bedrijf, Genetronics, waar hij nu met een equipe van ‘jonge bloedhonden’ aan de ontrafeling van het schildpaddengenoom werkte.

‘Waarom de schildpad?’ vroeg ik.

‘Denk eens na,’ zei Kay. Zijn toon kreeg iets licht-getergds, zoals vroeger ook als hij domoren iets moest uitleggen. ‘Denk eens na.

De schildpad wordt oud. Het beestje waar wij mee werken, de Testudo damensis, gemiddeld honderdtwintig jaar. Voel je 'm al?'

'Je bedoelt dat je bij ons een schildpaddengen gaat implanteren?' vroeg een man, een aanschuivende dikkerd die ik nog niet kende.

'En dat jij dan ook zo oud wordt? Nee, Allard, zo simpel ligt dat niet. Ben je serieus geïnteresseerd?'

'O ja,' zei Allard. 'Nou en of, ik volg de wetenschap zoveel mogelijk in de krant.'

'Nou, dan heb je vast wel eens van vrije radicalen gehoord. Zeg maar de afvalproducten van onze stofwisseling.'

Ik zag dat Allard zijn best deed niet al te onnozel te kijken. 'Eh, jawel, maar hoe moet ik me die precies voorstellen?'

'Die hoef je je niet voor te stellen,' doceerde Kay. 'Dat doen wíj voor je. Wij bij Genetronics kijken naar de stofwisseling van de schildpad. Die takelt namelijk veel minder snel af dan wij.'

'Weg met de aftakeling!' joelde een dronken vrouw die Kay om de hals viel. 'Wisten jullie dat? Dokter van Dam gaat ons allemaal weer jong maken met zijn schildpaddengenen!'

'Ging het maar zo gemakkelijk,' zei Kay onverstoorbaar. 'Als we al iets gaan inplanten bij een mens, gebeurt dat bij een zeer jonge, gekloonde foetus. Maar voorlopig is dat nog illegaal.'

'Terecht! Klonen vind ik onverdedigbaar,' riep een andere, hoogblonde vrouw. 'Wie bepaalt er wat goede eigenschappen zijn? Ze weten nog niet eens wat intelligentie nou eigenlijk is.'

Kay probeerde het nog één keer. 'Luister dan. Het gaat niet over IQ of blauwe ogen, maar over levensverlenging.'

'Wat is er tegen doodgaan?' kaatste de blonde terug en kreeg de lachers op haar hand.

Kay wist zijn ergernis om te zetten in een charmante versiertoon. 'Wat er tegen doodgaan is? Heel wat, als ik jou zo zie, Lydie.'

Ik haakte aan bij een ander groepje waar ik dacht dat ik meer kans had aan het gesprek te kunnen deelnemen. Maar al luisterend en beamend bleef ik Kay in de gaten houden. Hij hield nog steeds audiëntie vanaf zijn bank. Zijn aanwassend publiek had zich naast hem of aan zijn voeten op het tapijt gevlijd. Ook de jarige had zich bij hem gevoegd, zichtbaar opgelucht dat het centrum van de aandacht naar Kay verschoven was.

Ik keek zo onopvallend als ik kon naar hem. Hij was nog steeds

mooi, maar anders, etherischer; hij had iets aartsengelachtigs gekregen, iets nichterigs ook, met zijn felblauwe ogen, en zijn korte, geblondeerde haar. In de hitte van het debat had hij das en boordknoopje losgemaakt. Ik zag het begin van zijn beharing en wist nog precies hoe zijn borsthaar uitliep in een mooi dun streepje over zijn buik.

Als kind van een jaar of zes was ik met zijn jongere zusje bevriend. Als ik bij haar kwam spelen had hij meestal weinig oog voor me, maar bij wijze van gunst liet hij me zijn boomhut zien. Of hij nam me mee naar een geheim landje waar hij vuurtjes stookte. Ik was diep onder de indruk van zijn geschramde, vierkante knieën als hij hurkend in het gras in de vlammen blies.

Ik verloor hem uit het oog toen hij naar Amsterdam verhuisde. Later hoorde ik via via dat hij na een verhouding met een lerares van school was gestuurd. Na jaren kwam ik hem weer tegen, in een modieuze, stampvolle lawaaikroeg in de hoofdstad. Ik werd een van zijn vriendinnen en zijn vertrouweling, vanwege vroeger. Tot hij een beurs kreeg voor Harvard.

En nu waren we allebei middelbaar. Hij was aan een derde vrouw toe, taxeerde ik, maar een vrouw had hij niet bij zich.

Het feest begon me te beklemmen. Ik bleef niet meer hangen, zoals vroeger, ik was vrij. En nu was ik moe. Groeten toezwaaiend kneep ik er snel tussenuit, blij met het vooruitzicht van de koude, stilgevallen stad.

Op de zwakverlichte gang ging de staande kapstok schuil onder een moedeloos stemmende berg jassen en dassen. Ik was een van de eerste binnenkomers geweest en dat wreekte zich nu. Lag mijn jas maar gewoon op de vloer, zoals die van de laatkomers. De mijne was zwart, ook dat nog, zoals veruit de meeste winterjassen dat seizoen. Ik hurkte neer en betastte voorzichtig alle zwarte jaszomen, in de hoop de mijne op het gevoel te herkennen. Pas als ik beet had en zodoende wist in welke laag ik zijn moest, zou ik de bovenlagen gaan verwijderen. Lukraak sjorren en rukken zou de kapstok met een dreun doen omvallen en aandacht trekken ligt niet in mijn aard.

Na vijf minuten doelloos graaien was ik de wanhoop nabij. Ik wilde zo snel mogelijk weg, maar zonder jas was dat onmogelijk, buiten vroor het dat het kraakte. Was mijn mooie nieuwe jas gestolen? Zou ik dan maar een andere zwarte uitkiezen en meenemen?

‘Wat sta je daar te hannesen,’ vroeg iemand lachend achter me. Kay! Ik verstarde. ‘Ik zoek mijn jas, maar alle jassen zijn zwart tegenwoordig.’

‘Bijzondere tactiele kenmerken?’ vroeg Kay koel.

‘Teddy voering, suèdeachtig spul aan de buitenkant.’

Systematisch begon hij te graven, intussen de wankelende kapstok ondersteunend met zijn knie. ‘Is het deze?’ Hoe was het mogelijk. ‘Ja. Dankjewel.’

Hij hielp me in de jas en raapte zijn eigen regenjas en das van de vloer.

‘Ga jij ook al weg?’ vroeg ik verbaasd.

‘Morgen vroeg dag. Een lezing in Groningen. Ik heb het wel weer gezien hier. Frans is een goeie kerel, daar niet van. Huisarts in deze armoebuurt, daar moet je guts voor hebben. Enfin. Weet jij hier een taxistandplaats?’

Daar stonden we dan, met zijn tweeën alleen op het nachtelijke Mercatorplein. Een vierkant plein als een zaal met een zwartfluwelen sterrenbaldakijn. Het was onwaarschijnlijk koud. Waar was hier de taxistandplaats? Een kwart eeuw in Amsterdam wonen had me niet veel inzicht gegeven in het stadsplan. Er hoefde maar even een straat open te liggen of een brug versperd te zijn of ik was van de kaart.

Ongeduldig pakte Kay zijn gsm uit zijn zak. ‘We kunnen ook teruglopen en binnen bij Frans wachten,’ stelde hij voor. ‘Nee, liever buiten in de frisse lucht.’

We stonden voor Snackbar Fonsie, gesloten, maar toch een herkenningspunt. Hij belde, flirtend tegen de vrouw van de centrale. De taxi kwam eraan, zo werd beloofd.

Nu waren we gedwongen voor de etalage van Fonsie te blijven posten. Ik keek naar de koude, donkere frikadellen achter glas.

‘En wat doe jíj zoal, tegenwoordig?’ vroeg Kay routineus.

‘Ik studeer kunstgeschiedenis aan de Open Universiteit.’

‘Zo. Vast wel boeiend. En hoe gaat het verder?’ vroeg hij indringend. Voor de onvermijdelijke subvraag naar mijn liefdesleven zou komen, sneed ik hem de pas af: ‘Was dat nou een grap, dat schildpadgen?’

‘Nee, om de donder niet,’ zei hij. ‘Schildpadden hebben een traag metabolisme. Daar kan de mens ook baat bij hebben als hij honderdtwintig wil worden.’

‘Waarom?’ vroeg ik.

‘Omdat er bij de stofwisseling vrije zuurstofradicalen vrijkomen die weefselschade en verval veroorzaken. Weet je er iets van?’

‘Dat gaat. Ik lees wel eens wat.’

‘Natuurlijk is er bij “aging” niet één monocausaal gen betrokken, maar een complex van samenwerkende genen en eiwitten. Dat maakt ons onderzoek er niet eenvoudiger op.’

‘En denk je toch dat er wat uit gaat komen?’

‘Als onze geldschieters ons niet in de steek laten, zeker. Binnen de komende vijf jaar verwacht ik een doorbraak. Waar blijft die taxi? Wat is dit voor land!’

‘Dit is Amsterdam. Hier woeden taxioorlogen.’

De snijdende kou en Kays verwaten gedrag maakten me kwaad. ‘Waarom werken jullie niet aan een middel tegen kanker?’ riep ik. ‘We worden al ouder dan goed voor ons is.’

‘Maar niet gezond oud. Gezond honderdtwintig, daar zetten we op in. We werken al samen met een lab in Tokyo. Operatie Fons Vitae. Global Network!’

We stonden nog tien minuten te voetstampen op de fonkelend berijpte stoeptegels. Om zichzelf bezig te houden hield Kay een redevoering over de evolutie van het mensdom: ‘Homo blijft zijn grenzen verleggen,’ oreerde hij. ‘Eerst gingen we aas villen met een vuistbijl. Dat gaf al een reproductief voordeel boven onze concurrenten. Toen leerden we groot wild jagen, vuur beheersen, het land bebouwen, productiedieren fokken en ten slotte het atoom splitsen en het menselijk genoom sequensen. Volgens mij is Homo sapiens nog maar op de helft van zijn traject. We zullen leren overleven in vijandige omgevingen, andere planeten koloniseren, naar verre sterren reizen.’ Hij veegde in een breed gebaar langs de sterren van de Mercator-hemel boven ons. ‘Maar voor afstanden van honderden lichtjaren leven we nu nog te kort,’ vervolgde hij. ‘Daarvoor moeten we onze sterfelijkheid zo lang mogelijk opschorten. Of liever nog helemaal opheffen. Een Faustisch project, maar toch moet dát ons streefdoel zijn.’

De taxi kwam, eindelijk.

‘Waar moet jij naar toe?’ vroeg Kay.

‘Naar de Maasstraat, rivierenbuurt.’

‘Dus je bent verhuisd. Ben je nog met Theo?’

‘Nee, ik woon alleen.’

‘Dan kun je net zo goed even meegaan naar het Hilton. Dat is bij jou om de hoek.’

Twee maanden later kwam ik Kays zusje Ellen tegen, heel toevallig, bij een kaartjesautomaat in de hal van het Centraal Station. Zij was op weg naar haar dochter, ik naar mijn ouders in Blaricum. ‘Nog wat van Kay gehoord?’ vroeg ik, na het bekende heen en weervragen.

‘Ja,’ zei ze. ‘Het gaat niet goed met hem, zijn mailtjes worden steeds manischer. Hij heeft zijn bedrijf verkocht en is toegetreden tot een sekte.’

Ik voelde mijn mond openzakken van verbazing, maar trok snel mijn gezicht weer in de plooi. ‘Ik zag hem laatst op een feestje,’ hoorde ik mezelf zeggen. ‘Toen heeft hij me daar niets over verteld!’

‘Het is ook eigenlijk nog geheim,’ zuchtte Ellen. ‘Maar hij zit opeens bij de Raelians, je weet wel, die oplichters, die denken dat de eerste mensen gekloond zijn door buitenaardse wezens.’ Ze slikte. ‘Al zijn geld en know-how heeft ie ze ter beschikking gesteld. Zijn reputatie als wetenschapper naar de haaien, dat snap je.’

‘Heb jij enig idee waarom?’ vroeg ik, iets te gretig.

‘Ja, ik heb een vermoeden,’ zei ze nadenkend. ‘Omdat hij onsterfelijk wil worden, daarom. Hij heeft altijd al gedacht dat hij anders was dan de anderen. Als jochie van zeven liet hij zich aan pa's paraplu van de bovenste tak van de kastanje vallen en brak z'n been. Hij had in een boek gelezen dat dat kon.’

‘Ja, dat staat in Het leven is vurrukkulluk, van Campert.’

‘Mijn moeder is zich wezenloos geschrokken.’

‘En nu? Wat hoopt hij in die sekte te bereiken?’

Ellen zuchtte weer, het onderwerp Kay putte haar zichtbaar uit. ‘Tja, zo heel precies weet ik het niet. Hij heeft 't over ruimtereizen naar een nog onbedorven planeet. Het is triest, heel triest.’

Hoogmoed, of Hoe de zwaartekracht naar de maan ging
Klaus Siegel

Wie herinnert zich niet dat angstige uur, nu enkele jaren geleden, waarin zich een groot deel van het mondiale wagenpark in de lucht verhief? Ik heb tot nu toe, en naar ik meen om goede redenen, over mijn vermeende bijdrage daaraan gezwegen, terwijl de pers mijn aandeel stelselmatig blijft overdrijven.

Een schrijver werkt met het materiaal dat zijn leven hem verschaft. Zijn ervaringen en zijn verbeelding gaan steeds nieuwe combinaties aan, en op die manier ontstond ook mijn, ik mag wel zeggen, niet onaanzienlijke oeuvre.

Misschien is het niet verstandig dat ik in dit geval noteer wat mij met zoveel anderen destijds is overkomen. Omdat ik er echter aan hecht loyaal te blijven aan de schrijver die vele jaren geleden het bovenstaande schreef over het wezen van zijn auteurschap, doe ik na lange aarzeling hier verslag van wat zich toen, gezien door mijn ogen, afspeelde. Daar komt nog bij dat ik me wens te weren tegen hetgeen nadien in de medische, natuurwetenschappelijke en journalistieke bladen over ‘ons’ en in het bijzonder over mij werd geschreven.

Voor de zoveelste keer beklom het recenserende, meer psychologiserende dan besprekende rapaille zijn molmige stokpaardjes en wierp het me ongelimiteerde hoogmoed voor de voeten. Schreef Justinianus niet al: ‘Onrechtvaardigheid de enkeling aangedaan, dient veelal ter bevrediging van de horden’? Zelfs in de metterhaast bijeengeroepen vergadering van de Verenigde Naties zouden bepaalde vermeende karaktereigenschappen van mij door mijn naamsbekendheid in verband zijn gebracht met het de wereldbevolking vrees inboezemende fenomeen van een algehele gewichtloosheid. Ik verklaar in alle oprechtheid dat ik ervan overtuigd ben nooit pretentieus, pedant of ingebeeld te zijn geweest. Ik ben zoals ik ben. Van tijd tot tijd bekruipt me inderdaad het vermoeden dat mijn DNA wel eens een experimenteel prototype zou kunnen vertegenwoordigen van de mens die Nietzsche in de nevelen van een verre toekomst zag opdoemen, de Ü... Zou ik zijn naam voluit

schrijven, dan zou de pers me op zijn welwillendst een minderwaardigheidscomplex voor de voeten werpen.

Literair gezien stelt wat ik hier wil vertellen weinig voor. De uitgangspositie van het verhaal is allesbehalve origineel. Precies als *Ensaio sobre a Cagueira* van de Nobelprijs winnaar José Saramago - waarom hij wel? - begint deze geschiedenis en die van een andere schrijver, Ambrose Bierce - of was het Sjors Borges? Die kwam ik wel eens op De Bij tegen - in een file voor een stoplicht. Bij Saramago nam daar het blind worden van de mensheid een aanvang, bij Bierce of Borges ging voor zo'n licht de kakofonie van alle autotoeters der aarde van start, nadat de bestuurders, de geest gegeven hebbend, met hun hoofd op de claxonknop terecht waren gekomen. Ik ben van mening dat je het desondanks geen plagiaat kunt noemen dat ook mijn verhaal voor een verkeerslicht begint. Het moge bekend zijn dat sinds 1925, het verschijningsjaar van Dos Passos' *Manhattan Transfer,* iedereen met evenveel inkt in zijn aderen als ik, extra goed oplet als hij op een straathoek tot stoppen wordt gedwongen.

Toch overviel het mij toen ik, in een dergelijke situatie tot stilstand gekomen, duidelijk waarnam dat de auto voor me, een BMW, zich enkele decimeters van het asfalt verhief. Ikzelf rijd principieel Italiaanse merken, in dit geval een Bugatti.

Ik voel me al gauw geprovoceerd door het manco aan rijfatsoen van BMW-eigenaren. Maar dit sloeg alles. Ik gaf Frido opdracht de claxon in te drukken. Het haalde niets uit: De wielen van de corpulente BMW zweefden nu al minstens een meter boven het aardoppervlak. Ondertussen begonnen de inzittenden van het Beierse blik verontrust te raken. De portieren klapten zenuwachtig open en dicht en ik zag een mollige vrouwenarm met veel goud die een krijsend kind op straat trachtte te laten zakken. Dat viel niet in de smaak van de bestuurder, die zijn tronie met enige moeite uit het raam wrong. Hij was zo'n aannemerstype in een paarsig glanzend gymnastiekjack, omgekeerd honkbalpetje op z'n zelfgenoegzame, door de zonnebank gebruineerde kop. De kerel schreeuwde de arm toe, het kind weer binnenboord te trekken, naar ik aannam omdat hij geen ballast wilde verliezen. De auto zakte, maar het heerschap slaagde er ondanks veel geruk en gewring niet in zijn kop weer binnenboord te trekken.

Overigens deed het stijgvermogen van zijn heilige koe een knop op zijn dashboard vermoeden die hem in staat stelde het voertuig

een stuk van de grond te verheffen. Kennelijk had hij door gebrek aan oefening in het lezen de handleiding van zijn vervoermiddel niet begrepen. Iedereen weet dat de *Bayrische Motoren Werke* in 1916 als vliegtuigfabriek van start was gegaan en dat de ontwerpen voor een autogiro, afgezien van de periode tussen 1945 tot 1949, toen de geallieerden het bedrijf 'ontmantelden', nooit helemaal van de tekentafel waren verdwenen.

Mijn tegenwoordige vriendin werpt me nogal eens voor de voeten dat ik niet zo neer moet zien op *self made men.* 'Een van jouw Duitse voorzaten moet op een gegeven moment als parvenu de grondslag van papa's vermogen hebben gelegd.'

'Nee, dat was een Tsjech uit Jablonec nad Nissou, of ligt dat tegenwoordig in Slowakije? Overigens, mijn lieve, heb ik geen behoefte aan heropvoeding!'

We stonden dus te wachten. Toen het stoplicht op groen sprong, zette de BMW zich in beweging. De paars aangelopen kop van de bestuurder stak er nog steeds uit. Ik kreeg dat zweverige gevoel in mijn hoofd dat je 'de volgende ochtend' overkomt na het eerste glas champagne op de nuchtere maag. Mijn hoofd was zo licht dat het, hoewel ik keurig in mijn riem zat, tegen het plafond werd geduwd, en wel met zo'n kracht dat het mijn nek deed buigen. Tegelijk voelde ik hoe mijn auto boven de langzaam optrekkende stoet werd 'getild' en nu en dan het dak van een vehikel voor me rakend over de kruising heen zweefde. En ik had die rouwdouw vóór me uitgelachen! Ik herinnerde me met pijn de wijze woorden van mijn vriendin en een half vergeten psalm, waarin wordt gewaarschuwd dat de Heer 'overvloediglijk dengenen vergeldt die hoogmoed bedrijft'.

Vanuit mijn 'verhoogde' positie zag ik hoe onder ons portierraampjes werden opengedraaid en woedende vuisten naar ons werden opgeheven. Toen ik de voorste auto van de file had bereikt leek het me zaak dat Frido de auto weer op de grond zette. Ik tikte op zijn schouder en hij drukte werktuiglijk, maar onnadenkend het gaspedaal naar beneden; dat had de verkeerde uitwerking: we stegen. Toen we een open raam op de vierde verdieping van een flatgebouw passeerden, hoorde ik hoe een moeder die een baby de borst gaf een ijselijke schreeuw uitstiet, en zag ik dat ze het kind op de vloer liet vallen. Frido liet het pedaal los en we zetten de vlucht nu horizontaal voort.

Deze situatie had niets met de werkelijkheid te maken, en de gedachte drong zich aan me op dat ik voor het stoplicht in slaap moest zijn gevallen en dat mijn geest in een droom van het eleverende type terecht was gekomen, zo'n herinnering aan ons zwevend bestaan *in utero.* Wat doe je in zo'n geval? Hoewel geen probaat middel: je knijpt jezelf in de arm. Ik wist meteen waar ik aan toe was. Door de onverhoedse beweging raakte ik Frido tegen zijn elleboog en dook de auto scherp naar links. Ik zag nu ook dat we niet de enigen in deze buitenissige situatie waren. Links en rechts, achter en, boven en voor ons zag ik automobielen door het luchtruim zweven. Plotseling dook er pal voor ons een trailer op, een gigantisch bakbeest dat in de tegengestelde richting zeilde. Het opleggersgedeelte hing als een brede staart naar beneden, en Frido slaagde er niet in het gevaarte te ontwijken. De gevreesde botsing bleef uit. Een zacht zetje waardoor we enigszins van richting veranderden en een onbeduidende deuk op de motorkap was alles. Hierboven golden kennelijk andere wetten.

Een zacht, steeds sterker wordend gegons achter ons kondigde de komst van een andersoortig vehikel aan. Het bleek een helikopter van de verkeerspolitie. Het ding vloog een tijdje naast ons op en ik zag hoe een van de politiebeambten een foto van me maakte. Wat zou me dit weer gaan kosten? Enfin, we werden elke week wel twee keer aangehouden, maar aangezien de betaling van de prenten zelfs voor een auteur fiscaal aftrekbaar bleef, greep ik de kans in voorkomende gevallen de dienders verachtelijk aan te kijken. Mijn vriendin zegt dat een Bugatti-rijder zich niet als een patser hoort te gedragen. Ze zegt zoveel: bijvoorbeeld ‘Jij kunt het ook niet helpen dat je een beetje poenerig bent. Je had de eerste jaren van je schrijverij geen nagel om je gat te krabben.’ Ze kan erg grof zijn, mijn huidige. Ze is nodig aan vervanging toe.

Ik werd opgeschrikt uit mijn overpeinzingen doordat de luidspreker onder de helikopter na enig gekras tot leven kwam: ‘U wordt gelast onmiddellijk de daling in te zetten!’ Ik haalde m'n schouders op. De zin werd herhaald. Nu was de beurt aan Frido zijn schouders in een machteloosheid uitdrukkend gebaar omhoog te trekken. Na de derde herhaling van de sommering toonde ik de vliegende wetshandhavers de geste die ‘de vinger’ wordt genoemd. Ik ben van mening dat als iemand gemachtigd is dit op liefdesartistieke bedrevenheid gebaseerde gebaar te maken, ik dat wel ben, gezien mijn zeeën van veroveringen. Een van de politieagenten

kon het niet laten iets in een boekje op te schrijven. Nu klonk uit de luidspreker: ‘Trap op het rempedaal!’ Ik begreep heel goed waarom de beambten uitgerekend mij, ondanks het feit dat er langzamerhand heel wat automobielen in het zwerk ronddreven, eruit moesten pikken: die kerels hebben het altijd op mijn neus gemunt. Frido trapte nu toch maar op het pedaal. Die knapen zijn tenslotte bewapend. Het gevolg was dat we naar beneden een laan inzeilden waardoor we dreigden terecht te komen op de daken van het nog niet aan de zwaartekracht ontheven verkeer en wie weet op een of meer voetgangers. Het hefschroefvliegtuig dook naast ons op en nu riep de luidspreker: ‘Loslaten dat pedaal, loslaten, verdomme!’ De Bugatti steeg weer op.

Nadat we de rand van de stad hadden bereikt en de eerste weilanden onder ons opdoemden, zag ik dat er al heel wat ‘gelande’ automobielen op het gras stonden. Frido trapte op het rempedaal. De auto zette de daling in, maar nu dreigden we in een sloot terecht te komen. Frido trok machinaal aan de handrem en inderdaad kwamen we nog op tijd tot stilstand. We stonden gevaarlijk dicht bij de rand van een sloot. Ik maakte dat ik uitstapte; geen pretje met mijn handgemaakte Engelse molières met de talrijke luchtgaatjes. Woedend trapte ik de deur dicht. De motor draaide nog steeds, ik hoorde Frido schakelen en even later zag ik de auto zonder zich van de aarde los te maken achteruit manoeuvreren. Frido stapte uit en haastte zich om de auto heen om de deur voor me open te houden. Zodra ik zat, ging de auto opnieuw omhoog. Frido klampte zich vast aan de deur en riep me toe uit te stappen; ik gehoorzaamde en nu daalde het ding weer. Ik haastte me de modder in.

Er zat niets anders op dan in m'n eentje naar huis zien te komen. Het werd een lange wandeling. De molières kon ik weggooien.

Ik hoef de ophef die vanaf die dag overal in de wereld ontstond niet uit te tekenen. Iedereen herinnert zich uit de media de chaos die in het vervoer ontstond, de dalende beursnoteringen, de zwevende treinen, de in de stratosfeer terecht komende vliegtuigen...

Welk redelijk mens denkt niet met huiver terug aan die afschuwelijke discussie over wat de oorzaak van het verlies aan zwaartekracht in een beperkt aantal individuen kon zijn. Wellicht is het geen overbodige luxe uw geheugen nog eens op te frissen. De sug-

gestie werd geopperd dat het iets te maken zou hebben met het psychogram van de graviteitslozen, zoals we genoemd werden. Toen de leden van de ijlings opgerichte WOZGAP, World Organization of Zero-Gravity Afflicted People deze these met grote heftigheid van de hand wezen, viel voor het eerst het woord *superbia,* hoogmoed. De psychologische wereld karakteriseerde ons minder moraaltheologisch als theatrale persoonlijkheden, vallend onder het DSM IV type-*A*.

De farmaceutische industrie zag hier een kans liggen. Allereerst werd naar verbeteringen van Prozac gezocht. In eerste instantie zou door zo'n middel de stemming van de ‘gewichtlozen’ kunnen worden verbeterd. De computertomografie werd ingeschakeld om te controleren hoe snel serotoninegebrek door *‘NovaProzac’* werd aangevuld. De verbazing was groot toen op de *cat*-scans een onbekende holte werd aangetroffen, die weldra de naam *cavitas hybris* kreeg. Spoedig werden over de hele wereld herseninstituten ingeschakeld. Bij het elektronisch verkennen van wat als een holte werd geïnterpreteerd deden zich onverwachte verschijnselen voor. De elektromagnetische straling verdween er als het ware in. Het veld was zo sterk, dat elke straling erdoor werd opgeslokt. Vaak werd niet alleen het hele computerbeeld verzwolgen, maar zelfs onderdelen van de tomograaf. Eerst kwamen de röntgenbuis en het registrerende element dat rond de patiënt cirkelde tot stilstand, vervolgens werden de kristallen verbrijzeld en er ontstonden ontploffingen in de glazen gasbuizen. Nu werden er theoretische natuurkundigen bijgehaald. Omdat de apparatuur tijdens de *cat*scan verloren ging, moest men wel zijn toevlucht nemen tot deze richting in de natuurkunde. De conclusie luidde dat in ‘onze’ hersenholte een zwaartekrachtsveld aanwezig moest zijn waarin de ontsnappingssnelheid groter was dan de lichtsnelheid. Aangezien de lichtsnelheid de grootst mogelijke snelheid in het heelal is, kon er niets uit ‘onze’ raadselachtige *cavitas hybris* ontsnappen. Onze hersenmassa moest op die plaats zijn ineengestort doordat de zwaartekracht de overhand had gekregen over de druk die in het brein heerst. Daardoor zou ook de aantrekkingskracht van de aardbol op alles wat ons onmiddellijk omgeeft, dus ook onze automobielen, verminderen.

Hier moet ik hartelijk om lachen. We zouden dus net als de zwarte gaten een gravitatiecollaps hebben ondergaan. Enfin,

Amerikaanse recensenten hebben me wel eens een supernova genoemd. Als eretitel dan, maar dat ik net als een hemellichaam in het laatste stadium van mijn evolutie verkerend in elkaar zou zakken wekt, andermaal de schimplach die me zo vaak is verweten.

Ik meen recht te hebben op mijn cynisme. Men heeft in mijn veelzijdig oeuvre naast het zuiver literaire werk ook het belang voor takken van wetenschap als geschiedenis, met name de eigentijdse, de filosofie, de toneelwetenschap, de evolutieleer, en ach zoveel andere velden van het menselijk denken erkend. Het heeft me nauwelijks gekwetst, dat mijn wijsgerig/natuurwetenschappelijke werk *De constructie van het heelal* door incompetente critici als overambitieus werd afgedaan. Iedere faustische natuur *weß, was ich leide,* zie ook mijn *Voedsel voor Analytici.* Net als Goethe (*Farbenlehre, Zwischenkieferbein, Urpflanze*) ontkom ik er niet aan naast en zelfs boven schrijver fysicus te zijn. Geen van mijn tijdgenoten heeft zoveel bijgedragen tot de popularisatie van de natuurwetenschappen als ik. Heb ik bijvoorbeeld niet voor mijn lezers het bijna mystieke karakter van de dubbelhelix onthuld, doordat ik de moeilijke theorie op luchtige wijze door mijn literaire verbeelding vlocht? Dubbelhelix, jij sierlijk in spiralen om jezelf dansend desoxyribonucleïnezuur! Het wekt misschien verbazing dat ik mijn kennis op dit gebied hier uitdrukkelijk op de voorgrond plaats. Wat Goethe met zijn gedicht over de *Urpflanze* voor zijn niet bijster intelligente echtgenote Christiane deed, heb ik gedaan voor mijn ignorante tijdgenoten: ze op de hoogte gebracht dat de ingreep van moleculair biologen in de code van het DNA beschouwd kan worden als de laatste stap in de evolutie naar een volmaaktere mens. De oppermens is tot natuur geworden die in zichzelf ingrijpt, hij helpt de evolutie met sprongen vooruit. Voortaan geen duizenden jaren van *trial and error* meer. Ik heb dit in mijn recente werk *Ceremonieel* geschetst. Onbegrip was mijn dank, verwijten van verwaande pseudogeleerdheid.

Mijn leven, mijn oeuvre staan in het teken van de intellectuele vorming van mijn tijdgenoten. Zou de Nederlander zonder mijn bevattelijke uitleg evenveel afweten van de speciale relativiteitstheorie? Ik doe een beroep op die kennis als ik terugkeer tot de belachelijke stelling dat er in de hersenen van mensen die het goed met zichzelf getroffen hebben een holte zou zijn ontstaan, vergelijkbaar met een zwart gat. Ik spreek dit met nadruk tegen, maar vrees dat alleen astrofysici in staat zijn mij ten volle te begrijpen.

Recente onderzoekingen zouden hebben aangetoond, dat aan de randen van het heelal de lichtsnelheid afneemt. Ik houd vast aan de traditionele snelheid waarmee een elektromagnetische straling zich in een vacuum voortplant. Misschien reikt wat we in de theoretische sterrenkunde de *event horizon* noemen bij die mensen niet verder dan de uiteinden van hun crew-cut haar.

Ik heb geen hoge dunk van de huidige astrofysici en ik weet waarover ik spreek. In de tijd dat ik met zachte dwang, als het ware geruisloos, de redactie leidde van het oudste Nederlandse tijdschrift vond zekere oud-Philipstopman en wereldberoemd natuurkundige op het gebied van elektromagnetische straling, het gezien zijn leeftijd langzamerhand bezwaarlijk telkens vanuit Eindhoven naar Amsterdam te moeten reizen. Hij vroeg ons een opvolger in de redactie te zoeken. We hielden onze vergaderingen eens in de maand in het gerenommeerde inmiddels door het Hamburgers naar binnen werkende grauw verdreven restaurant De Hofstede. Onze hooggeleerde vriend beval ons een veelbelovende jonge astrofysicus aan. We nodigden hem uit en ik polste hem over mijn idee dat het heelal in een fuik eindigt, waarvan de achterste opening in wezen het welbekende zwarte gat vormt. De jongeman keek me niet begrijpend aan. Ik vroeg hem of hij het wel eens was met de snelheid van 299.792.458 m/s, waarmee ons universum zich daardoor het al spoedt

‘Die snelheid klopt,’ gaf hij aarzelend toe, ‘maar...’

‘Dan moet u met mij van mening zijn dat er aan de andere kant van de “trechter” zal ik maar zeggen, een tegenwereld is waarin de kwadraten van de dimensies tot wortels worden, ik noem maar een voorbeeld.’

De wetenschapper keek me bevreemd aan, waardoor ik zó de pee in zijn onwetendheid kreeg dat ik een uitstekende en prijzige fles dessertwijn afkeurde. Nog voor het dessert geserveerd werd zond ik hem heen met een ‘Hartelijk dank voor uw komst, we weten nu wel genoeg.’ Ik zag aan de gezichten van de andere redacteuren dat ze het niet met me eens waren, maar niemand verzette zich. Een jaar later kreeg de onnozele hals, professor 't H. de Nobelprijs. Zo zie je maar weer hoe arbitrair die onderscheiding is.

Ik ben de lezer nog de beweeggrond verschuldigd waarom ik dit alles aan het papier toevertrouw. Ik heb horen verluiden dat vrien-

den er na mijn verscheiden bij de Nederlandse regering op zullen aandringen de maand van mijn sterven naar mij te noemen. Het idee dat ik door zelfingenomenheid de zwaartekracht op onze planeet in gevaar heb gebracht, zou wel eens een belemmering kunnen zijn voor de verwezenlijking van dit vanzelfsprekend eerbetoon.

In hoeverre vanzelfsprekend? Heb ik mijn vrienden er tijdens onze tafelrondes niet meer dan één keer op gewezen, dat de namen juli en augustus naar schrijvers zijn genoemd, die in zekere zin ook als veldheer kunnen worden beschouwd? Wat de maand augustus betreft, die is niet eens vernoemd naar een zo heel groot schrijver. Goed, drie prachtige lijkredes, kleinodiën van klassieke welsprekendheid, zijn van hem bewaard gebleven; die voor zijn grootmoeder Iulia, voor Agrippa en, een hoogtepunt van retorica, het grafdicht voor Drusus. Maar tellen die eigenlijk wel mee? Hoe dan ook: het verhinderde niet dat de zesde maand op de oudromeinse kalender, Sextilis geheten, tot Augustus werd. Wat de vijfde maand, Quintilis, betreft, aarzelde geen senaatslid erover hem naar de schrijver van *De bello Gallico* en *De bello civili,* Julius Caesar, te noemen, die in die maand geboren was.

Zoals gezegd: ik zou tevreden zijn indien het Nederlandse volk me zou eren door de maand van mijn heengaan te noemen naar een bescheiden schrijver met een groot oeuvre.

Genet
Manon Uphoff

Het liep tegen zevenen. In het atelier, dat in een van de mooiste delen van de stad lag, en aan de achterkant door hoge ramen uitkeek over een stille stadsbinnentuin, hing een milde atmosfeer. Het mistte. Neveldruppeltjes zweefden langs de ruiten en over de grijsgroene eucalyptus. Een roodbruine kater balanceerde op het muurtje en haakte met zijn voorpoot naar iets dat zich boven hem bevond. In het hart van het atelier stonden bij elkaar de jonge advocaat-in-wording, de getormenteerde schilder S en Genet. Kalm nipten ze van hun espresso's en luisterden naar de muziek die Genet uren eerder had uitgezocht om er tijdens hun schildersessie de juiste sfeer van ontspanning mee op te roepen. Ze stonden te wachten op het model dat elk moment kon arriveren.

De vrouw die even later haastig aankwam, de kou van buiten als een wolk om zich heen, was fors. Maar pas nadat ze zich had verontschuldigd voor het feit dat ze laat was, en zich achter het zwarte gordijn had uitgekleed, en in het volle licht in de hoge ruimte verscheen, werd duidelijk *hoe* fors. Ze was enorm. Elk onderdeel van haar voluptueuze lichaam ademde overvloed, overschot, weelderigheid. Haar schouders waren glad als stenen. Op de plek waar je bij magerder modellen vaak het kuiltje zag waar de sleutelbeenderen zich van elkaar scheidden, was bij haar een verdikking aanwezig, alsof zich onder de huid een vlezig medaillonnetje bevond. De zware peervormige borsten hadden (Genet vond dit aanmatigend) geprononceerde bruine tepels op donkere tepelhoven die precies even groot waren als de kopjes waar ze net hun espresso's uit hadden gedronken. Laag over laag plooide haar buik zich naar beneden, waardoor de navel niet langer zichtbaar was, maar oploste in een horizontale streep. Ook haar geslachtsdeel werd aan het zicht onttrokken door zich naar binnen stulpende dijen. Alleen bij de enkels versmalden haar benen zich naar behoren en leken bijna tenger. Haar polsen en handen met mollige kussentjes waren fijn, en wit als krijt.

Hoewel het meisje geen haast maakte, een minuut of wat in het licht bleef staan en geen enkele poging deed haar lichaam aan het zicht te onttrekken, glimlachte ze ten slotte een beetje nerveus en

vroeg wat ze liever hadden: dat ze stond, lag of zat?

Zitten, besloten ze, was het beste. Hiervoor plaatste Genet een van de diepe fauteuils op het podium, die hij zich meestal via veilingen aanschafte, opknapte en altijd met winst weer doorverkocht, en die hij tot die tijd gebruikte in zijn huis of atelier waar de losse voeringen, het kreunend binnenwerk, of krullerige houtsnijwerk altijd precies de goede hoeveelheid nonchalance uitstraalden.

Het model nestelde zich. Ze glimlachte nog eens, alsof ze wilde zeggen: 'Ik weet dat ik groot ben uitgevallen.' Genet schatte haar op een jaar of vier-, vijfentwintig. Ze had een jong en rond, appelvormig gezicht en de botstructuur was - als je het teveel even wegdacht - goed.

Hij nam een nieuw stuk grafiet uit een plastic kokertje, plaatste een vel papier onder de klemmetjes, verschoof het en luisterde naar het zoemen en snorren van de elektrische radiator, die schuin voor haar stoel stond. Ook de getormenteerde S had zich achter zijn ezel geplaatst en was al voortvarend begonnen met het mengen van de verf. Zijn smalle hoofd, dat Genet altijd een beetje deed denken aan een kiwi, verscheen af en toe aan de zijkant. Hij luisterde naar de geluiden van de twee andere tekenaars, het krassen van houtskool, het nauwelijks hoorbaar vegen van een penseel over papier, of het getinkel van een kwast in water, en had het gevoel dat hij - bezig met het opzetten van de eerste lijnen - als enige geleidelijk aan verdween en verloren raakte in een plaagziek universum, waarbinnen het dikke meisje naar hem alleen glimlachte, en de ruimte tot in alle uithoeken vulde met haar dijen, vlezige rug en zware armen. Hoe geconcentreerder hij keek, hoe meer hij zich aangevallen voelde door haar enorme aanwezigheid en de manier waarop ze in de fauteuil zat en zachtjes hoorbaar ademde, terwijl een warme blos - alsof iemand met een penseel over een blokje rode waterverf streek - haar wangen kleurde. Het verwarmingselement kwam op toeren. Achter de metalen draden werd het oranje. Toch huiverde ze een keer, en hij liep weg om de knop een stand hoger te zetten, wat hem een gelispeld 'als je stilzit, wordt het sneller koud' opleverde.

Terug op zijn plek besefte hij dat ook zij voor iemand mooi zou kunnen zijn, maar voor wie? Hij vroeg zich af of het een grap was van het agentschap waar hij de modellen meestal huurde, maar hij had zich daar nooit duidelijk uitgesproken voor of tegen een bepaald type vrouw of meisje. Waarschijnlijk hadden ze haar gewoon

gestuurd omdat ze beschikbaar was. Maar wat had haar bewogen zich in te schrijven als schildersmodel? Wilde ze een emancipatoire daad stellen? Dacht ze, omdat er in oude tijden belangstelling was geweest voor dit soort welvaren, met alle mogelijkheden die dat bood voor werken met dieptes en schaduwen, dat dit bij hun nu ook het geval zou zijn? Of had ze er niet over nagedacht. Genet keek opnieuw naar het meisje dat nu wat leek te doezelen. Niet te geloven. Wat was ze ver-schrik-ke-lijk massief? *Skrts, skrts.* Hij drukte een stuk houtskool stuk, het brak in twee.

Genet had als kind al sterk verlangd naar kwaliteit. Opgroeiend in een van die verwaarloosde, sombere naoorlogse wijken, in een woning die betere dagen had gekend, had het hem vaak fysiek pijn gedaan zijn jeugd door te moeten brengen in een omgeving die knaagde en knabbelde aan zijn verlangen naar schoonheid en evenwicht. Beter dan wie ook zag hij waar en hoe hun huis, en de omgeving begon te versloffen. Zijn oog viel op ieder hangend draadje, op het loslatende behang, op de grijsgroene schimmelplekjes in de badcel, die zijn vader tevergeefs met scherp ruikende middelen te lijf ging. Het onverdraaglijkst vond hij de toewijding waarmee die verslonzende omgeving door zijn ouders werd onderhouden. De driejaarlijkse verfbeurt, het bijwerken van het rauhfaserbehang, het bewaarde stuk gemêleerd tapijt waar door zijn vader keer op keer met een stanleymesje verse repen uit werden gesneden om er de vloerbedekking in de woonkamer, waar die aan de randen was gaan te rafelen en krullen, mee aan te vullen. En niet alleen dat, het was heel de behoedzaam fantasieloze manier waarmee zijn vader en moeder de woning in stand probeerden te houden. Het meubilair dat op stevigheid werd uitgezocht, wat op de een of andere manier altijd haaks leek te staan op comfort of esthetiek. Lompe meubelstukken, toegerust voor hun taak, zodat alles in de woning in de eerste, tweede en laatste plaats functionaliteit ademde, alleen doorkruist als een fabrikant niet zorgvuldig genoeg was geweest, zodat de belofte van duurzaamheid niet kon worden ingelost. Skai dat te snel scheurde, wandelend schuim in matrassen, fineer dat bladderde nadat er een glas water over was omgestoten. Het meest verschrikkelijke vond Genet het als zijn vader en moeder besloten dat iets ‘nog goed genoeg’ was, of dat het toch doodzonde was van de eerste investering om het nu alweer te vervangen. In dit alles, begreep hij later, was het vooral de

gehoorzaamheid aan iets dat zich buiten hen bevond, die hij niet verdroeg. Alsof ze wachtten op goedkeuring, de bevestiging van een commissie die op een dag langs zou komen, alles in het huis helemaal na zou lopen en dan zou zeggen: ‘Nou, dit lijkt ons toch allemaal prima in orde.’ Soms was het alsof er met een simpele frase een doodvonnis over hem en de levende dingen werd uitgesproken. ‘Het is in ieder geval schoon’ of ‘niet weggooien als je het niet kan vervangen’ of ‘van een mooi bord kan je niet eten.’

Nog voor zijn tiende levensjaar besloot hij dat hij iemand met smaak zou worden. Een smaak die hij vanaf toen langzaam en met toewijding probeerde te ontwikkelen, waarbij hij zich elk moment bewust was van het stadium dat hij doorliep. Natuurlijk was er eerst de ruwe, schreeuwerige aantrekkingskracht van alles wat blonk, glinsterde, geurde, kleurde. Rococokitsch, beeldjes van bisquit, vergulde, krullerige lampenvoeten. Maar hij lette op, was kritisch en leergierig. Later in zijn leven, toen hij al bijverdiende op een reclamebureau waaraan hij soms illustraties leverde die uitstekend werden betaald, keek hij naar wat ze daar droegen, hoe de reclamejongens aten en spraken. Tijdens deze tweede fase (na het eindeloos doorploegen van boeken over beeldende kunst, grensverleggende architectuur, fotografie, toen hij bezig was aan het verder opvullen van hiaten en anderen hem om advies begonnen te vragen) werd het Genet duidelijk dat hij een belangrijk instrument miste. Hij was niet in staat om vanuit zichzelf iets mooi, prachtig of de moeite waard te vinden, of het te bewonderen, als het niet *eerst* door anderen (kenners, experts) als bijzonder of exclusief was omschreven! Zodra iemand met verstand van zaken zich positief uitsprak over een voorwerp en zei dat het uniek was en kwaliteit bezat, veranderde het voor zijn ogen, en wist hij hoe waar het was. Maar bij iedere kritische opmerking (kenners en niet-kenners scheerde hij hierin over één kam), iets waarmee zijn mening, al was het maar een beetje, werd doorkruist, was het gevolg dat hij werd overspoeld door gevoelens van minachting voor het eerst begeerde, streden zijn afkeuring, walging of onverschilligheid om de voorrang en viel hijzelf ten prooi aan een sombere stemming, alsof hij hulpeloos werd ondergedompeld in een druilerig, ongeïnteresseerd universum.

Ten slotte bereikte hij het derde stadium, waarin kennis de blik vooruit gaat. Hij doorgrondde nu zo snel de mogelijke waarde van

een object dat hij een begenadigd verzamelaar had kunnen worden, als hij diep in zijn hart niet had neergekeken op verzamelaars. Pas echt trots en vrij voelde hij zich als hij de mogelijkheid had zich op elk gewenst moment van een voorwerp te ontdoen, zodat er op een gegeven moment niets meer in zijn woning stond dat hij niet met evenveel plezier weer doorverkocht. Zodra iemand belangstelling toonde of een opmerking maakte over de mooie belijning van een stoel, of de heldere kristallen van een luchter, zei hij meteen: ‘Goed, maar wat zou *jij* ervoor geven?’ en hengelde naar een bod. Hij was pas tevreden over wat hij zich had toegeëigend als hij er vrijwel zeker van was dat een ander het ook wel wilde hebben.

Het was altijd Genet die voor modellen zorgde. Jonge advocaat-in-wording had een vriendin die niet wilde dat hij een meisje uit zou zoeken, getormenteerde schilder was te verlegen en te schichtig, Genet bezat als enige de flair en het juiste afstandelijk charmante dat er voor zorgde dat er nooit een meisje ‘nee’ zei. Maar hij voelde zelf hoe die charme iets kouds verborg.

Vaak zag hij scherp door levens heen.

Jij zal nooit iets bereiken, wist hij de allereerste minuut dat hij de getormenteerde S ontmoette en hij - toen hij vertelde over zijn atelier, de hoge plafonds en het mooie getemperde licht, de hongerige, gulzige blik op zijn gezicht zag. Het weerhield hem er niet van banden aan te knopen met de mensen wier leven hij als een chirurg open leek te kunnen leggen. Alsof het een spel was, amuseerde hij zich met andermans bestaan. Hij hield ervan de jonge S te tergen, die in een somber en donker souterrain woonde en vaak klaagde over het gebrek aan licht en ruimte, of het lawaai van het bandje in de kelderruimte tegenover. Het waren half zelf opgelegde, half onvrijwillige kwellingen. Genet vroeg S opzettelijk en pesterig door over de kleinste, meest trieste of banale details uit zijn leven. Wat had hij gegeten? Hoe was zijn weekend geweest? Wat voor jeugd had hij gehad? En de avond waarop S hem op verontwaardigde en huilerige toon vertelde over de keer dat hij in elkaar was geslagen door een groepje jongens die hem eerst hadden gepest met zijn stem (S had een extreem hoog, lijzig stemgeluid), dacht hij eraan hoe hij meteen al zeker had geweten dat S nog eens zoiets zou overkomen, vanwege de deerniswekkend wankele manier waarop hij liep en praatte als hij wat had gedronken.

En ook toen hij kennismaakte met jonge advocaat-in-wording, en het aantrekkelijke, maar karakterloze gezicht zag, en het fijne blonde haar dat uitwaaierde over het voorhoofd, begreep Genet meteen dat hij - de enige zoon van een strenge, maar succesvolle vader - ook al deed hij *nog* zo neerbuigend over zijn studie, en stond hij met *nog* zoveel hartstocht elke woensdag, en vaak ook donderdag of vrijdag in Genets atelier, *toch* advocaat zou worden. Hij zou advocaat worden, en waarschijnlijk trouwen met een meisje dat hem niet opwond, maar vriendelijk en efficiënt zou zorgen voor hun toekomstige kinderen, die natuurlijk dubbele namen zouden krijgen zoals Ernst-Erik of Diederik-Jan. Hij wist en zag het even goed alsof het leven voor hem onder een microscoop lag en hij alleen maar aan het wieltje hoefde te draaien om het beeld nog wat scherper te krijgen.

Hij genoot van het feit dat hij ouder was dan zij, meer levenservaring had, en klonk ze aan zich vast alsof het ornamentjes waren aan een statig gebouw. Ze schilderden elke woensdag en Genet waakte erover dat het atelier altijd schoon en opgeruimd, maar ook gemaakt slordig en nonchalant was. Overal slingerden internationale kunsttijdschriften, schilderijen stonden zonder lijsten tegen de wanden. Recente, uit antiquariaat, veiling of boedelverkoop afkomstige spullen werden zo neergezet of neergelegd dat ze, zonder dat je het merkte, direct in het oog sprongen en tegelijk de indruk wekten dat ze er altijd al waren geweest. Het was wel eens gebeurd dat advocaat-in-wording en getormenteerde schilder uren met hem aan een neonkleurige tafel met drie stoelen hadden gezeten en zich daarover in verschillende bewoordingen hadden uitgelaten: lovend (advocaat), afgunstig (schilder), zonder dat ze hadden gemerkt dat de hele set er pas een paar uur geleden voor het eerst was neergezet.

Eigenlijk keek hij op beide mannen neer en soms wilde hij ze vertellen hoeveel moeite het hem had gekost zich uit zijn omgeving op te werken. Haarfijn zag hij hoe jonge advocaat zich inwikkelde in zijn eigen fantasie en keer op keer laatdunkend deed over de advocatuur, maar elk studiejaar een stapje verder kwam, met schitterende cijfers. Toch was dat gebrek aan zelfinzicht precies de reden waarom hij niet zonder ze kon, en zich vermaakte met hun gespartel.

Hoe meer de twee hun best deden zich op te trekken aan de standaard die Genet had aangelegd, hoe beter en opgewekter hij zich op de wekelijkse avonden voelde.

In de tuin sloop de kater behoedzaam langs de stenen fontein. Het was al bijna donker. Het kacheltje loeide en werd roodgloeiend achter de draden. Het meisje rustte verstild in de stoel, alsof ze door iemand was betoverd en in diepe slaap gesust.

Middelmatigheid, vond Genet, was het meest verschrikkelijke. Het was die middelmatigheid die hem zijn hele jeugd lang had opgejaagd, in zijn leven had rond gespookt en hem tot ver in de volwassenheid had achtervolgd. Hij was een normale, wat stugge jongen geweest, met een wilskracht die toen al bij iedereen opviel en die maakte dat hij zijn klasgenoten altijd overtuigde, wat voor plannen hij ook ontvouwde. En hij had altijd manieren gevonden om aan geld te komen.

Na de basisschool, middelbare school, grafische school, een paar jaar kunstacademie, kwam als vanzelf de reclamewereld en ook Yvonne, de eerste ‘serieuze’ vriendin, die jarenlang bij hem zou blijven. Een blond en elegant, maar gesloten meisje dat zich op lethargische wijze door haar kille jeugd had heengeslagen. Ze werd nooit nijdig als hij het laat maakte of niets van zich liet horen, vroeg niet door en reageerde nauwelijks als hij eens kwaad werd. Gewoonlijk keek ze hem melancholiek glimlachend aan. Bij haar was Genet vriendelijk en attent, maar nooit echt warm of gepassioneerd, omdat ze nu eenmaal die onuitgesproken overeenkomst hadden gesloten (waarin zij hem nodig had voor nog wat financiële zekerheid, als veilige haven, en hij haar als pleisterplaats) tot het moment dat hij een toestand zou hebben bereikt, een omgeving zou hebben geschapen waarin harmonie en schoonheid probleemloos in elkaar overliepen, een transparante wereld waarin hij zijn rechtmatige plaats zou innemen. Omdat ze niet op een serieuze manier over hun relatie praatten, zagen vrienden en kennissen ze als een stel in de transitionele fase; het paar dat bij elkaar is omdat het (nu) nog steeds goed uitkomt, maar dat in de toekomst om begrijpelijke redenen met elkaar zou breken. Ze wisten dat allebei, al schoot er soms een vreemde steek door Genet als hij zag hoe Yvonne, in die gedeelde en verstrijkende jaren, haar eerste meisjes-achtigheid begon te verliezen en er over haar trekken iets stijfs en verdwaalds kwam te liggen. Dan dacht hij eraan hoe hij in de toekomst degene zou zijn die haar nog als meisje had gekend, en op een dag bij haar was weggegaan, waarna er niemand, geen enkele man nog te weten zou komen hoe ze toen was geweest. En hij wist

dat er al veel in haar verloren was gegaan dat hij ooit had gezien, maar niet nodig had gehad. Gedetailleerd herinnerde hij zich een nacht, anderhalf jaar geleden, kort na het overlijden van haar vader, waarin ze bijna ontroostbaar was geweest. Intens verdriet dat haar plotseling erg aantrekkelijk voor hem had gemaakt. Ze kroop tegen hem aan, en hij had haar getroost en gekeken naar haar rood behuilde opgezwollen ogen, inwendig een beetje verbaasd: waar had die afstandelijke vader deze enorme rouw aan te danken? Voor het eerst sinds hij haar kende, zag hij haar als iemand die niet gewoon bij hem hoorde, maar ook banden had met anderen. Gulzig en opgewonden ging hij haar binnen. Ze had zich zo dicht tegen hem aangeperst, dat hij dacht dat ze hem wilde verstikken. Hij herinnerde zich de vreemde glans in haar ogen die heel helder stonden en overdekt waren met een vochtig waas, en hoe ze allerlei dingen en zinnetjes in zijn oor had gefluisterd. Welke zinnetjes waren dat? Wat had ze toch ook alweer gezegd? Maar een paar weken later, toen ze in een la toevallig op iets stuitte dat haar aan haar vader deed denken, en *weer* uitbarstte in een onbedaarlijke huilbui, irriteerde het hem ineens, vond hij haar verdriet overdreven en pathetisch, en zei er wat van.

De breuk tussen hem en Yvonne, die leek te worden ingezet als een mesje op een voorgesneden taart, kwam ‘toch nog’ onverwacht. Hij was Alice een paar maanden terug tegen het lijf gelopen op een veiling: een lange, wat strenge, imposante en intelligente vrouw, geestig en ad rem, en, merkte hij al gauw, het meest belangrijk: met een ongeëvenaard goede smaak. Wat hij extra bewonderde omdat ze kon wat hij niet kon. Intuïtief wist ze wat de moeite waard was en wat niet. Wat in de toekomst aan kracht toe zou nemen. Wat door de tijd zou worden ingehaald of opzij geschoven, zonder dat ze zichzelf dit steeds opnieuw met de grootst mogelijke moeite moest aanleren. Alice *was* de kennis en het flexibele, beweeglijke inzicht dat Genet zich steeds eigen had willen maken. Vrijwel meteen hadden ze zich in een vurige verhouding gestort die hem merkwaardig uit zijn evenwicht bracht. Soms voelde hij zich weer de plompe jongen die hij ooit was geweest. Als hij met haar naar bed ging, deed hij zijn uiterste best zo viriel en actief mogelijk over te komen, want hij wist dat Alice ondertussen zorgvuldig de kwaliteit van hun liefdesspel aan het wegen was, alsof een externe camera er nauwlettend opnames van

maakte, om die later nog eens terug te kunnen spoelen. En als hij thuiskwam en Yvonne in een van de kamers vond, terug van haar werk, bezig met het ordenen van mappen, of gewoon opgerold in een stoel, met een vriendin aan de telefoon, was hij tevreden, gelukkig, en voelde hij zich warm en genereus. Hij had gedacht (en dit een prettige gedachte gevonden) dat de kersverse romance met Alice nog wel een paar maanden langer kon duren, voordat Yvonne ervan op de hoogte moest worden gebracht. (En niet nadat hij eerst met volle teugen had kunnen genieten van zijn groeiend gevoel van compassie, waardoor hij in die maanden uitgroeide tot een heel tedere, zachtaardige minnaar.) Zo kwam er weer een nacht die hij als heel bijzonder ervoer, omdat Yvonne had gehuild en hem overal had gestreeld en gekust, precies zoals in de eerste dagen na haar vaders overlijden. Voor de eerste keer bedacht hij dat het misschien wreed was om bij haar weg te gaan. Maar op dat punt, na haar verkrampte en intense orgasme, was ze bijna hysterisch begonnen te lachen. Terwijl de tranen over haar wangen liepen, en er daarachter een verse huilbui opstak, bekende ze hem dat ze iemand anders had ontmoet, dat ze niet kon geloven dat ze hem *zo* aan het bedriegen was, en dat het *zo* gemakkelijk was, en haar *zo* goed was afgegaan en dat ze zich er *zo* prettig bij had gevoeld... Het was de buschauffeur die haar en haar collega's afgelopen lente naar Florence had gereden. Hij studeerde kunstgeschiedenis aan de universiteit, en verdiende bij door toeristen van en naar te brengen. Er was geen tegenhouden aan geweest, al maanden was het aan de gang, vanaf de lente, maar nu hij de laatste tijd zo lief en geduldig was, was het almaar moeilijker, bijna onmogelijk geworden het te vertellen, en dan vanavond... met die blik in zijn ogen, of hij weer achttien was... zo kon ze niet verder gaan...

Hoewel hij later bedacht dat hij had moeten vertellen over Alice, had iets hem er van weerhouden. Tegen zichzelf zei hij dat dit het beste was en overvallen door een vage weemoed, begon hij kalm en beheerst aan de verdeling van de spullen die ze in de loop van de jaren hadden gekocht en verzameld. Maar hij kon zich er niet toe zetten iets mee te nemen. ‘Nee, hou jij dat maar,’ zei hij steeds. ‘Ik weet hoe gehecht je daar aan bent.’ In haar ogen maakte dit hem bijna tot een engel en Genet voelde hoe ze gul en schuldbewust dezelfde tederheid ten toon spreidde die hij eerder aan haar

had gegeven. Hoe dan ook, dacht hij, het was het beste geschenk dat hij haar nog kon geven: het idee dat *zij* het was die de breuk had veroorzaakt en geïnitieerd, een breuk die vreemd genoeg toch nog een flinke schok was geworden. Maar hij slaagde erin het af te handelen als een perfecte vriend, bijna als een mentor. Een keer wachtte hij zelfs op het stenen trapje voor het huis op Yvonne's nieuwe minnaar, alsof hij haar officieel aan de ander overdroeg. Hij wierp een blik op de jongen die kwam aangelopen en hem doodzenuwachtig de hand schudde, en concludeerde bij zichzelf dat hij niet zou blijven - en dat het allemaal maar kort zou duren.

Tussen hem en Alice was het allemaal geweldig verlopen. Op een vanzelfsprekende manier gleden ze in hun rol van het onberispelijke, glinsterende paar dat je nou eenmaal om je heen wilt hebben. Hij hield er enorm van om tijdens een van haar fameuze feesten de rol van gastheer op zich te nemen en voelde zich echt thuis in de omgeving die ze samen met kennis van zaken en gedrevenheid hadden vormgegeven. ‘Zeg eens eerlijk,’ zei hij tegen een van de gasten en wees op de zwarte schommelstoel met de witte banden: ‘wat zou *jij* daar nou voor hebben gegeven?’

Het was half tien. Het schilderij was nog steeds ver verwijderd van een schilderij. De lijnen waren onevenwichtig en als schets was het weinig overtuigend, hij voelde zich een beetje misselijk en nam een nieuw vel papier.

Toen, in gruwelijke haast, alsof iets duivelachtigs het van hem overnam, begon hij te werken, met haastige, felle bewegingen. De andere twee mannen keken op. Ze dachten dat hij iets aan het voltooien was en nu het hoogtepunt van zijn creatieve roes bereikte... en hij werkte door en door, terwijl het bloed tegen zijn slapen klopte.

Op een enorme zilverkleurige schaal waren de grote slabladeren uitgespreid. Daarbovenop lag het massieve, bulkende, roze stuk vlees, met het hoofd van het meisje, gloeiend en zacht blozend, het geheel klaargelegd en open, als iets Romeins, gereed om gesneden, verdeeld en doorgeslikt te worden.

Natuurlijk had ze ernaar gekeken. Er was geen enkele manier

waarop hij aan haar blik had kunnen ontsnappen. Hij zag ook de twee anderen: de getormenteerde en de jonge advocaat-in-wording. Ze stonden naast hem en keken er nu ook naar, maar zeiden niets, hoewel getormenteerde duidelijk hoorbaar snoof, en advocaat-in-wording een verontschuldigende uitdrukking aannam. Ze vermeden het meisje dat daar rechtop en rustig stond, met de versleten roodfluwelen doek om haar schouders. Ze keek ernaar - en even dacht Genet dat alles in orde zou komen als ze maar zou beginnen met schelden of vloeken of huilen. Maar ze stond daar gewoon en bleef staan en op haar gezicht gebeurde niets, al vervaagde de blos die haar wangen had gekleurd. En plotseling leek ze hem iets wonderbaarlijks en voortreffelijks.

Ze vertrok en hij moest haar betalen. Hij voelde de warmte van haar handpalm toen hij haar het geld gaf en probeerde de losse, gemoedelijke sfeer weer terug te roepen door haar te vragen wat ze nu ging doen, of ze vaker model stond en of ze een vriend had die nu op haar wachtte. Maar hij wist dat er geen vriendje was.

Het schilderij was gigantisch, massief, provocerend. Het vulde het atelier, het was Gargantuesk, het was beledigend. Hij wist dit alles, terwijl het meisje naast hem stond, de rode lap om haar lichaam.

Genet realiseerde zich vol afschuw dat hij niet was ontsnapt. En hij was geen kunstenaar, nooit geweest en zou het ook nooit worden. De koude blik die hij tot nu toe op de getormenteerde S en de jonge advocaat had geworpen, zou op korte termijn die van hen ontmoeten.

Het was maar een kwestie van tijd. En van nu af aan zou hij moeten blijven rennen om het nog voor te blijven. Dat kille, dat al bijna begonnen was hem in te halen.

Onuitstaanbaar
Thomas Verbogt

Natuurlijk kijk ik wel eens televisie, natuurlijk luister ik ook naar de radio, ja, ik lees ook kranten. Ik houd me vooral met actualiteiten bezig, de rest lukt me niet. Als er actualiteiten aan de orde zijn, hoor ik vaak dat zoveel procent van Het Nederlandse Volk dit vindt of dat, of tegen een ontwikkeling is of juist voor. Ik ben een bescheiden mens. Zo ben ik opgevoed. Mijn ouders zijn ook bescheiden mensen. Hetzelfde geldt voor mijn zusjes. Er waren uiteraard tijden waarin ik me daartegen wilde verzetten, maar ik wist niet hoe dat moest. Misschien ben ik herkenbaar als bescheiden mens. Daarom wordt mij nooit iets gevraagd wanneer Het Nederlandse Volk een mening moet geven. Ik ben er aan toe dat dit verandert, mijn bescheidenheid is aan het verpieteren. Dit veroorzaakt onrust. Ik denk aan mijn hoogmoedige vrienden. Natuurlijk heb ik die ook gekend, maar ik ben ze uit het oog verloren. We moeten weer eens praten. Ik heb genoeg van heel veel.

Gisteravond werd ik aangehouden. Ik fietste van het station naar mijn huis. Het regende hevig. Ineens reed er een motoragent voor me, met zwaailicht. Zijn gehandschoende hand gebaarde me te volgen. Hij stopte bij een parkeerterrein en wees naar twee collega's die niet op een motor zaten, maar gewoon op de grond stonden, en die maakten brede armgebaren, alsof ik ergens naar binnen geloodst moest worden, alsof ik een chauffeur was die een kolossale vrachtwagen bestuurde. Bij een grote container waarop *Calamiteitencontainer* stond, werd ik door weer een andere agent tot stoppen gebracht. Al die aandacht vond ik aangenaam. Ik keek naar de Calamiteitencontainer en vroeg me af wat daar allemaal in kon zitten.

Er kwam een grote, zwarte agent naar me toe. Hij had een zware regenjas aan. Het leek wel alsof het op hem harder regende dan op mij. Hij legde zijn hand op mijn stuur en vroeg of ik wist dat ik geen voor- en achterlicht had. Ik zei dat ik dit wist. De agent knikte en zei dat zijn collega's dat reeds geconstateerd hadden. Ik knikte nu ook, maar vroeg me wel af waarom hij me dat vroeg. Ja, ik kon het natuurlijk ook níet weten.

De agent zei: ‘Ik ga u een bekeuring geven.’

Ik zei dat ik dit begreep.

De agent vroeg vervolgens: ‘Heeft u iets bij u waaruit blijkt dat u bent wie u bent?’

‘Wat zegt u?’

‘Heeft u iets bij u waaruit blijkt dat u bent wie u bent?’

Ik keek weer naar de Calamiteitencontainer en zei dat ik zoiets niet bij me had: ‘Maar ik kan u verzekeren dat ik ben wie ik ben.’ Vroeger zou ik dit nooit hebben durven zeggen, maar mijn bescheidenheid hindert me steeds minder.

De agent schudde teleurgesteld zijn hoofd: ‘Het is handiger als u daar voortaan wel voor zorgt.’

Ik zei dat ik dit zou doen. Het lijkt me inderdaad handig, ja zinvol dat ik iets bij me heb waaruit blijkt dat ik ben wie ik ben. Dat is goed voor mensen als ik.

De agent pakte zijn bonnenboekje en begon mijn bon zorgvuldig in te vullen. Hij nam daar ruim de tijd voor. Tussen de bedrijven door zei hij dat ik een mooie fiets had. Ik vond het prettig dit uit zijn mond te horen. Waarschijnlijk leer je dat op de politieschool: ook iets positiefs zeggen tijdens een slecht-nieuwsgesprek. Ik zei dat ik mijn fiets ook een mooie fiets vond. Dat had ik nog nooit tegen iemand gezegd.

Toen de agent klaar was met wat hij noemde *de papierwinkel,* zei hij dat hij nog één vraag had, maar dat ik die vraag niet per se hoefde te beantwoorden.

Het was even stil tussen ons.

Ik was benieuwd naar die vraag.

De agent schraapte zijn keel en stelde zijn vraag: ‘Waaróm reed u zonder licht?’

Juist omdat de agent had gezegd dat ik niet per se antwoord hoefde te geven, deed ik het toch: ‘Ik wilde naar huis.’

‘Naar huis,’ herhaalde de agent.

‘Naar huis,’ zei ik nogmaals.

Hij maakte een notitie. Ik kon niet zien wat hij opschreef.

Nadat hij had gezegd dat ik een acceptgirokaart (beschikking) zou ontvangen, namen we afscheid.

Ik dacht na over de vraag waaruit zou kunnen blijken dat ik ben wie ik ben. Ik wilde niet naar huis. Ik fietste naar mijn vriendin. Zij geneest mensen. Dat is haar werk. Mij geneest ze niet. Ik ben haar werk niet.

Deze ochtend word ik wakker met haast, onbestemde haast. Dat zijn niet mijn beste dagen. Ik fiets al vroeg door de donkere stad. In de buurt van mijn huis zie ik een vrouw die haar hand omhoog houdt ten teken dat ik moet stoppen. Ik denk meteen: politie. Weer. Moet ik weer zeggen dat ik niets bij me heb waaruit blijkt dat ik ben wie ik ben. Voor iemand die van zijn bescheidenheid af wil, zijn dit rampzalige momenten.

Als ik voor de vrouw stop, zie ik dat ze niet van de politie is, voor zover zoiets te zien is. Wel is ze een soort functionaris. Ze draagt een oranje jack dat licht reflecteert. In de ene hand heeft ze een zaklantaarn, in de andere een klembord. Ze vraagt vriendelijk of ik mee wil werken aan een onderzoek.

Ik zeg dat ik haast heb, maar tegelijkertijd besef ik: eindelijk, een onderzoek, nu ga ik ook deel uitmaken van een percentage dat ergens voor is of tegen, of dit vindt of dat. Dit is heel goed voor mij. En ook denk ik: zie je wel, als je eenmaal iets begint te willen, écht te willen, dan gebeurt het vanzelf. Kom maar op!

Ik hoop niet dat het een onderzoek is omtrent de vraag waarom mensen haast hebben, want dan hang ik.

De vrouw zegt dat het onderzoek niet lang duurt. Ze kijkt naar het papier op haar klembord en vraagt: ‘Mag ik vragen waar u vandaan komt?’

Ik vraag of dit haar eerste vraag is of een vraagje om het ijs te breken.

Ze moet lachen: ‘Nee, dit is de eerste vraag. Waar komt u vandaan?’

Waar kom ik vandaan? Ja, dat weet ik natuurlijk wel, maar ik vraag me af wat hier onderzocht gaat worden. Waarover moet Het Nederlandse Volk een uitspraak doen?

Ik vraag: ‘U bedoelt waar ik geboren ben?’

‘Nee,’ antwoordt de vrouw. ‘Waar u nu vandaan komt. Vanochtend. U hoeft alleen maar de postcode te noemen.’

‘Welke postcode?’

‘De postcode van het adres waar u vandaan komt. Alleen het cijfer is voldoende.’

‘Cijfer?’

‘Ja, van de postcode.’

‘O, op die manier. 1015.’

De vrouw schrijft dat op en zegt dan: ‘U woont dus op 1015. Bent u nu op weg naar uw werk?’

‘Nee,’ zeg ik. ‘Ik woon niet op 1015. Ik heb daar gelogeerd.’

Gelogeerd. Ik kan niet zo snel op een ander woord komen.

De vrouw maakt een notitie die ik helaas niet kan lezen.

Ze vraagt: ‘En waarheen bent u nu op weg?’

‘Naar 1073.’

‘Wat gaat u daar doen?’

‘Wonen. Want daar woon ik. En werken ook.’

De vrouw maakt weer een notitie en zegt: ‘Dan weet ik genoeg. Dank u wel. En een prettige dag.’

Ik kijk haar aan. Prettige dag? Ik vraag me af waarom ze nu genoeg weet en belangrijker nog, wat er precies is onderzocht.

Ze houdt alweer een andere fietser aan. Ze is klaar met mij. Dit is niet een onderzoek dat ik bedoel, nee. Ik wil hier graag werk van maken, maar ben de mogelijkheden daartoe niet machtig. Ik kan er ook niet tegen als iemand zegt: dan weet ik genoeg. Het is onuitstaanbaar. Misschien zijn het woorden die samenvallen met het uitblazen van je laatste adem. Van de andere kant: misschien moet ik een man worden die minstens eenmaal daags opmerkt: ‘Dan weet ik genoeg.’ Die hoogmoed. Nu ben ik alleen nog een reiziger van postcode naar postcode. Iemand die niet kan aantonen dat hij is wie hij is. Niet eens een percentage van Het Nederlandse Volk.

Doodstraf in klas 2^{E}

L.H. Wiener

Ontkennen dat ik leraar ben zou onzin zijn, want ik sta al ruim vijfendertig jaar voor de klas. Toch laat ik mij er niet graag op voorstaan, omdat de status van leraar - docent zei men vroeger - door de jaren heen is uitgehold. Het woord ‘docent’ is een archaïsme geworden en het werk van een leraar heeft met lesgeven steeds minder te maken. In de bovenste drie klassen van de middelbare school is klassikaal lesgeven niet meer gewenst en vervangen door de term: (even kijken) ‘activerende didactiek’, een nieuwerwetse onderwijsdiscipline waarbij ernaar wordt gestreefd de leerlingen zoveel mogelijk zelfstandig te laten werken en elkaar onderling te stimuleren. De leraar neemt de gedaante aan van begeleider, van coach, van projectontwikkelaar en verdwijnt uit het zicht. Zijn taken zijn nog immer velerlei, maar als leraar is hij verdwenen. Ook zijn leerlingen veranderen van gedaante, zij verliezen hun naam en krijgen: ‘genummerde hoofden’.

Op 15 januari 2002 verliet ik, mij overgevend aan een zo lang mogelijk uitgestelde aanval van braken, kotsen, spugen en vomeren, de fietsenstalling van het Stedelijk Gymnasium te Haarlem, met het stellige voornemen er nooit meer terug te keren, aangezien het woord *schoolmeester* mij dierbaar was en de benaming *leraar* voor mij een ereterm inhield; *what was wrong with it?*

Ik gaf Engels.

Peace with honour, zegt men wel als de oorlog verloren is en met die gemoedstoestand ongeveer kwamen de overige leden van de sectie Engels, de schoolleiding en ikzelf overeen dat ik aan het begin van het nieuwe cursusjaar mijn oude ambacht weer zou opnemen, zij het nog uitsluitend in de lagere klassen van mijn eens zo fiere, maar nu buikzieke gymnasium.

Zo geef ik nu weer les.

Tot de dood erop volgt. Niet de mijne, maar die van het onderwijs, als iedere leerling nog uitsluitend les krijgt van zijn eigen sprekende computer, in zijn eigen *personal cabin,* die dan ludieke namen zullen hebben als *Room 101,* of *Lucifer,* of *Asshole 69.*

Zover is het evenwel nog niet en om voor het nageslacht vast te

leggen hoe het ooit toeging in de *'pre-hydrotonous age',* volgt hier de beschrijving van een les, zoals die zich in week 3 van dit gaande jaar in lokaal 32 voltrok.

De leraar ben ik. Het is het laatste uur van de dag. De klas is 2^{E}.

Ik had het woord 'doodstraf' aan de orde gesteld, *capital punishment.* Ook wel aangeduid met de term *death penalty.* Hoe ik hierop kwam is mij ontschoten, maar dat ik kort tevoren in concept had opgeschreven dat de doodstraf als ultiem machtsmiddel in het Wetboek van Strafrecht node ontbrak, zou een aannemelijke koppeling kunnen vormen. Ik werk nogal associatief, ben nogal emotioneel en mijn lesplanning is nogal rudimentair. Mijn moeizaam bevochten onvolwassenheid maakt dit alles mogelijk, hetgeen allerminst betekent dat ik normen- en waardenloos leef. En ook als leraar volg ik de gebaande paden van het boek, iedere les opnieuw, echt waar, maar er hoeft niet veel te gebeuren of ik stap een ander boek binnen, of geef mij over aan herinneringen, mijmeringen, de krant van gister, of wat er verder nog ter tafel komt.

Ik behandelde de doodstraf aanvankelijk louter als idiomaties begrip, maar weldra liet ik mijn leerlingen hun aantekeningenschrift voor zich nemen en haalde ik Thomas More uit zijn graf en even later ook Anna Boleyn, twee mensen die de doodstraf niet verdiend hadden maar hem toch hadden ondergaan. Thomas More in 1535 en Anna Boleyn in 1536. Wat hadden zij misdaan? Anna, negenentwintig jaar oud, werd schuldig bevonden aan buitenechtelijk neuken. Ik formuleerde het voor de klas iets netter: *She had been unfaithful to her husband, King Henry the eighth.*

'Was dat alles,' vroeg Roos Meijer verbaasd.

'Tja, Roos, zo ging dat in die tijd. Nog vroeger werd men gestenigd. Vrouwen dan. De mannen deden het, de vrouwen moesten boeten. *He who is without sin cast the first stone,* zei Christus eens, toen hij toevallig bij zo'n executie passeerde.'

Dat het woord *cast* hier een gave subjunctief vertegenwoordigde liet ik buiten beschouwing. Dat was meer iets voor de bovenbouw. De subjunctief zou ik dus nooit meer behandelen. Het zij zo. Weer een subjunctief. Ik schreef het woord *unfaithful* op het bord. Daar hadden ze wat aan, later. In mijn herinnering doemde nu plotseling het met kraaltjes bezette gebedenboekje van Anna Boleyn op, zwart beduimeld van angst. Het lag in de *manuscript saloon* in het

British Museum. Een boekje ter grootte van een luciferdoosje.

‘En Thomas More?’ vroeg iemand.

‘Anne Boleyn and Thomas More were beheaded. To behead is onthoofden. Beul is *executioner.* Bijl is *axe.*’ Ook deze woorden schreef ik op het bord. ‘Het hakblok waarop dit gebeurde noemt men *the block* en is nog steeds te bezichtigen, lange rijen toeristen laten er hun fantasie op los. Het is inmiddels zijn gewicht in goud waard. Anna was zo bang voor de bijl dat men speciaal voor haar uit Frankrijk een beul liet komen die het met een zwaard deed. Een soort wandelende guillotine was die man.’

Een licht gegniffel was mijn deel en ik vervolgde:

‘Het hoofd van Thomas More werd vastgespietst op een der hekpunten van de *Tower bridge* over de Thames, waar zijn radeloze dochter het 's nachts verwijderde.’

Lugubere details bevorderen de orde.

Men wilde nu weten wat Thomas More dan had gedaan.

‘Niets. Zijn rechters waren corrupt. *His execution was pre-meditated, cold-blooded murder.* Moord met voorbedachten rade. *Cold-blooded* spreekt voor zich. Hij vond het huwelijk tussen de koning en Anna Boleyn ongeldig, meer niet.’

Daarop vroeg Roos Meijer, *point blank*:

‘Bent u eigenlijk vóór of tégen de doodstraf?’

‘Eh...’, antwoordde ik

De openingszin van mijn op schrift gestelde betoog luidde: *Wie tegen de doodstraf is heeft geen ethies benul.* Een in retories opzicht riskante bewering en daarom direct gevolgd door de onweerlegbare stelling: *De doodstraf als straf voor de dood moet een machtsmiddel zijn dat het leven van een slachtoffer gelijk stelt aan de dood van de dader.*

Maar met dergelijke formuleringen kon ik nu niet aankomen.

Ik zat tegenover een klas met een gemiddelde leeftijd van 13 1/2.

De doodstraf als straf voor de dood, ga er maar aan staan zou Gerard Kornelis van het Reve zeggen.

‘Eh...’, vervolgde ik.

Wat moest ik doen, hoe ver kon ik gaan?

Voor mijn geestesoog rolde, in versneld tempo, mijn geschrift zich verder af.

Het gaat hier niet per se om het oog om oog tand om tand principe, maar de notie van ‘vergelding’ behoort ieder rechtvaardig vonnis te doortrekken. Het principieel afwijzen van de doodstraf is in essentie een gerechtelijke dwaling, die het

principe der wet aantast, namelijk het ten uitvoer leggen van rechtvaardigheid, zoals in het geval van toegebrachte schade: de vereffening, de genoegdoening, de rechtzetting, de compensatie, de vergoeding.

'Ik... uh...'

Het leven van de dader is in beginsel van evenveel waarde als het leven van het slachtoffer, maar het slachtoffer gaat voor, omdat hij geen leven heeft genomen, maar heeft gegeven. Hij is gelijk en toch meer. Hij is primus inter pares *en het is juist dat aspect tussen slachtoffer en dader dat in de huidige strafvordering ontbreekt. Dat de rechter onder de nu geldende bepalingen der wet niet kan beschikken over het ultieme machtsmiddel der doodstraf is een onrechtvaardig, om niet te zeggen onverdraaglijk rechtskundig hiaat.*

'Volgens mij bent u er vòòr,' stelde Roos nu onomstotelijk vast.
Hun gemiddelde leeftijd was 13 1/2, hun gemiddelde IQ schatte ik op 135.

Een materiële schade betaalt men terug in geld, een immateriële schade kan men afkopen. Geld is daarvoor het beste middel, al valt de hoogte van smartegeld moeilijk te relateren aan de diepte van de smart. In het geval van een in koelen bloede en met voorbedachten rade gepleegde moord, met als enige oogmerk geldelijk gewin, daar is het vergeldingsmiddel bij uitstek voorhanden: het eigen leven.

'Het antwoord is inderdaad ja, Roos, maar...'
'Boe...' loeide nu iemand achterin, als een vriendelijke koe.
Ik dacht dat het Bastiaan Nijhoff was, even hoogbegaafd als lui.

Aan dit vergeldingsaspect gaat het Wetboek van Strafrecht geheel voorbij; zodra een individu van levend persoon verandert in dood slachtoffer wordt hij, tezamen met zijn dierbaren, door de wet volledig genegeerd. Niet alleen speelt het slachtoffer als individu geen rol meer, maar evenmin worden de gevoelens van de nabestaanden van het slachtoffer bij de vorm en de zwaarte van het vonnis betrokken. Alle aandacht gaat uit naar de dader, omtrent wie wordt afgewogen wanneer en hoe hij weer in de maatschappij kan terugkeren.

'Luister, klas 2^{E},' begon ik plechtig. 'Sommige misdaden zijn zo wreedaardig en vallen zo geheel buiten iedere overweging van verzachtende omstandigheden dat alleen de doodstraf een adequate vergelding biedt.'

Laura van Altena stak nu haar vinger op en wilde weten wat ‘adequaat’ betekende, gevolgd door Vincent Overbeeke die niet wist wat hij zich bij ‘verzachtende omstandigheden’ moest voorstellen en ik besefte dat ik zojuist spontaan uit mijn geschreven tekst had geciteerd.

Ik legde uit dat adequaat hier ‘eerlijk’ betekende, eerlijk of rechtvaardig.

‘En wie weet wat verzachtende omstandigheden zijn?’

‘Als je bijvoorbeeld gek bent...’, opperde Onno Tan.

Ik knikte traag.

Er was nu geen keus meer, mijn aanhoudende gehakkel begon me met terugwerkende kracht te irriteren. Het was alsof ik iets te verbergen had.

‘Zegt de naam Gerrit-Jan Heijn jullie iets?’

‘Piet Hein wel,’ probeerde Niels van Tuyll guitig en Floris Hoogendoorn wist het nog leuker.

‘Dat klopt,’ antwoordde ik op een licht geagiteerde toon die tot stilte maande. ‘Hij was inderdaad een nazaat van de Zaandamse kruidenier Albert Heijn; wat hij bij nader inzien misschien beter niet had kunnen zijn.’

Ik keek op mijn horloge. Nog twintig minuten.

Viel mijn essay aangaande de doodstraf te behandelen in twintig minuten? Op schrift had ik er drie weken over gedaan, zij het inclusief het bestuderen van diverse bronnen; van geleerde boeken tot flutartikelen in het weekblad Vrij Nederland, waarin de een of andere mevrouw Van Hintum, kennelijk ongesteld in haar hoofd, schreef: *Het opzettelijk tegen diens wil nemen van iemands leven of het verschrikkelijk beschadigen daarvan, mogen nooit onderwerp van discussie zijn,* waarbij zij niet doelde op het slachtoffer van een aanslag of een moord, maar op de dader. Hoe eensgezind zou zij niet kunnen discussiëren met de strafjurist Bart Stapert, die in ditzelfde blad omtrent de doodstraf beweerde: *Er blijft een familie achter, die méé gestraft wordt,* waarbij ook deze gewetensvolle jurist niet de familie van het slachtoffer op het oog had, maar de familie van de dader. Gelukkig was ik ook gestuit op een stuk van Max Pam in NRC Handelsblad, waarin hij bekent aangaande de doodstraf van mening te zijn veranderd en bij de executie van de terrorist Timothy McVeigh schrijft: *Zijn dood leek mij een even logische als terechte reactie op de daad van iemand voor wie een mensenleven meer of minder kennelijk niets betekent. Als iemand de doodstraf moet kunnen begrijpen dan is het*

wel de moordenaar zelf. Daarom moeten wij de genoegdoening van de nabestaanden laten prevaleren.

Ik nam me voor geen betoog te houden, maar een verhaal te vertellen, een verhaal als voorbeeld bij mijn mening. Een illustratie van mijn epistel, in aangepast taalgebruik, waarbij mijn leerlingen hun eigen mening konden vormen. Het onderwerp was delicaat, om niet te zeggen taboe. Ik zou zeer zuiver en zorgvuldig moeten manoeuvreren. Niets in het onderwijs was verwerpelijker dan indoctrinatie. Misschien repressie nog, maar indoctrinatie was daarvan een afgeleide vorm. Het had mijn eigen schooltijd volledig vergald. In het huidige post-moderne onderwijs was de leraar onzichtbaar, zoals dat in het ouderwetse pre-moderne onderwijs gold voor de leerling. En met beide systemen had ik altijd op voet van oorlog geleefd.

‘Goed dan,’ begon ik. ‘Het zal nu een jaar of vijftien geleden zijn dat rond het hoofdbureau van politie aan het Spaarne een soort van elektronies zenuwcentrum werd ingericht. Zendmasten en af en aan rijdende busjes en alles in rep en roer. Heel Nederland leefde mee. Ik fietste daar toen wel eens langs op weg naar huis van een klusje op mijn boot, die toen nog in Spaarndam lag en ik dacht woedend: Wat een laffe ellendeling is die man, om een duim op te sturen van zijn slachtoffer, in een plastic container voor fotorolletjes, om zodoende te bewijzen dat zijn geduld nu echt aan het opraken was en dat na die duim de man zelf zou worden afgesneden, van het leven. Later heeft Nederland begrepen dat Gerrit-Jan Heijn op dat moment al dood was en ergens onder de grond lag *in a shallow grave,* een graf dat hij onder bedreiging van een pistool eerst zelf had moeten graven.’

Laura vroeg hoe je *‘shallow grave’* schreef en Bastiaan mompelde trut.

‘De dader kreeg zijn miljoenen en daarmee was zijn blufpoker gelukt. De dode duim van Gerrit-Jan Heijn had zich in de koelkast goed gehouden. Zelfs de experts konden niet vaststellen dat die duim van een lijk was afgesneden.

Met de miljoenen die deze moordenaar als losgeld ontving kon hij het heel lang uitzingen, had hij uitgerekend, alhoewel, zoveel waren die miljoenen nu ook weer niet. Als je bijvoorbeeld heel oud werd, dan moest je toch op je bestedingspatroon letten. Maar een

appeltje voor de dorst, de bloeddorst, zou je dit bedrag zeker kunnen noemen, al was misschien het belangrijkste van alles wel dat deze man voor zichzelf bewezen had de perfecte moord te hebben gepleegd en daarvoor ook nog was beloond. Dat gaf de rest van zijn leven toch de zin waaraan het in het eerste deel ontbroken had. Dat Gerrit-Jan Heijn deze man nimmer iets had misdaan en hem zelfs niet eens kende, kon deze moordenaar niet vermurwen. Tenslotte was Gerrit-Jan Heijn maar een paar uur bang geweest en had de moordenaar hem precies door zijn slaap geschoten, daar voelde je niets van, het was net alsof het licht met een doffe dreun uitging en wat het geld betrof, de familie Heijn was toch stinkend rijk.

De moordenaar *had it made.* Hij had zich laten uitbetalen in gebruikt bankpapier, met willekeurige nummers, want hij was een zeer slimme man, die vast heel veel thrillers had gelezen, misschien was hij wel slimmer dan Gerrit-Jan Heijn.

Wie echter ook heel slim was, of in ieder geval oplettend, aandachtig, betrokken, het maakt niet veel uit, al deze woorden zijn goed, dat was een kassameisje bij Dirk van den Broek in Amsterdam Noord, die zowaar een der willekeurige nummers herkende op een bankbiljet van honderd gulden dat de moordenaar haar overhandigde. Dat was pech, domme pech. De zendmasten bij de Koudenhoorn werden weer onttakeld en de moordenaar moest twintig jaar de gevangenis in. Niet levenslang, maar twintig jaar. Stoute moordenaar. Nooit meer doen hoor.’

Hier pauzeerde ik, vanwege faliekant verkeerd, indoctrinerend, taalgebruik.

Ik keek de klas rond, maar mijn misplaatste retoriek was al vervluchtigd.

Het was doodstil.

‘Time passes. Na twaalf jaar komt de moordenaar vrij wegens “goed gedrag”, zoals dat heet. Hij kan gaan en staan waar hij wil. Hij kan bijvoorbeeld gaan vissen, in het Spaarne, vlak voor het hoofdbureau van politie aan de Koudenhoorn, of op een Caraïbies eiland, het maakt niet uit, waar ook ter wereld. Hij is vrij en voor de wet weer geheel onschuldig

Maar Gerrit-Jan Heijn komt nooit meer terug, klas 2^{E}. Al wachten zijn vrouw en zijn kinderen tot hun eigen dood. Heel lang geleden is Gerrit-Jan Heijn van huis gegaan, hij had een afspraak met

de tandarts, en sindsdien is hij voor altijd op reis, naar een onzekere en veraf gelegen bestemming. Enkele reis heen.'

Opnieuw die demagogiese toon. Ik kwam er niet van los. Helemaal fout, verdomme! Dit zou ik nu juist nìet doen. Stoppen!

Maar voor ik het goed en wel besefte, schoot ik nog eens totaal door.

Ik stond op en begon voor het bord heen en weer te lopen.

'En dat deze moordenaar, na zijn goede gedrag in de gevangenis, nog zeven ton uitbetaald kreeg ook, wegens achterstallige uitkering, dezelfde uitkering, godbetert, die hem twaalf jaar tevoren nog zodanig tegenstond dat hij zekere maatregelen had genomen, was... een stupide omissie... in de sociale wetgeving... en... doet voor mijn relaas niet ter zake!'

Pas toen wist ik me te beheersen.

Ik ging weer zitten achter mijn bureau en hief mijn handen verontschuldigend ten hemel.

'Sorry... kindertjes...', prevelde ik.

De vingers van mijn linker hand trommelden op het blad van mijn bureau, totdat ik het merkte.

'Ja, ik vind het onverdraaglijk dat dit individu weer vrij kan rondlopen en in een winkel of in een theater de nabestaanden van zijn slachtoffer kan tegenkomen, dierbaren van de man die hij in koelen bloede heeft omgebracht en om geldelijk gewin, zoals dat heet.'

'In cold blood,' zei iemand, om me het gevoel te geven dat de sfeer door mijn verhitte uitval heus niet was verstoord.

'Yes... in cold blood and for monetary gain,' vulde ik aan.

Ik pakte een krijtje en schreef *monetary gain* op het bord. Daarna *shallow grave, temple, to commit murder, pre-meditated, used banknotes, random numbers, ransom, mitigating circumstances* en nog wat van dergelijk idioom. De vertaling gaf ik er mondeling bij. Het werd nog een hele rij. Misschien was Gerrit-Jan Heijn toch niet voor niets gestorven.

'Meneer Wiener,' klonk het toen bedeesd.

Het was Elvira Behr. Ogen als *goddam sea shells,* zoals J.D. Salinger het zou noemen. Ze had haar vaste plaats achterin, schuin onder het portret van William Shakespeare, die ik niet graag met haar alleen zou laten.

Ik keek haar aan en trok mijn wenkbrauwen vragend op.

Zij fronste de hare.

‘Ik begrijp wel wat u bedoelt...’, begon ze beleefd.

‘Ja... maar...’, moedigde ik haar aan.

‘Maar het is toch verkeerd...’

‘De doodstraf... bedoel je?’

Ze knikte zwijgend en omdat zodoende een hoorbaar antwoord uitbleef, keek een aantal leerlingen om, hetgeen ze duidelijk niet prettig vond. Ik vroeg me af wie het nog meer met me oneens waren, maar het niet durfden te zeggen.

‘Het is hoogmoed...’, voegde Elvira me nu toe.

Verder bleef het stil.

‘Hoogmoed?’ herhaalde ik, in afwachting van wat er zou volgen.

‘Wat is hóógmoed nou weer?’ vroeg Sanne Koning, die kennelijk vond dat Elvira zich aanstelde met dergelijke moeilijke woorden.

De kraai die zijn vaste plaats boven op de treurbeuk in de hortus had begon nu luidkeels te schreeuwen dat hij schijt had aan de wereld en zijn oude moer.

Hoogmoed. Ik wist wat Elvira bedoelde en ik wist ook wat ze zou gaan zeggen. Ze zou gaan zeggen dat het de mens verboden is om op de elektriese stoel van God te gaan zitten, dat werk, vast van haar vader geleerd, professor Behr, orthodox joodse wijsheid.

Nog vijf minuten, zag ik in een flits.

‘Wat versta jij eigenlijk onder hoogmoed, Elvira?’ vroeg ik nu neutraal.

Ze trok haar lippen naar binnen en rolde haar onderkaak heen en weer.

‘Mensen die... andere mensen doodmaken...’, begon ze.

Dit werd menens.

Zelfs de kraai hield nu zijn kop.

‘... dat is barbaars. Een moordenaar mag eigenlijk niet bestaan, dat vinden we allemaal, maar als het dan toch gebeurt en iemand is een moordenaar geworden, dan wordt alles alleen maar erger door de doodstraf, want dat is net zo barbaars en...’

Hier stokte haar betoog.

Wachtte ze op haar vaders stem?

In mijn herinnering hoorde ik de woorden weer die mijn eigen vader zich eens had laten ontvallen en die erop neerkwamen dat hij Adolf Hitler graag persoonlijk met een speld had willen vermoorden.

Zo hebben we allemaal onze vader.

‘Maar wat is hoogmoed?’ drong Laura aan, die het woord ook niet kende. Evenmin als Sanne en waarschijnlijk nog wel meer leerlingen.

Elvira zweeg, zou ze het zelf wel weten?

‘Hoogmoed,’ legde ik uit, ‘betekent dat je boven je macht grijpt, dat je te ver gaat... dat je iets doet dat bijvoorbeeld alleen aan de Goden is voorbehouden... zoiets.’

‘En de doodstraf helpt ook niet om het aantal misdaden te verminderen, dat is bewezen...’, betoogde Elvira nu.

Dank u wel, professor.

‘Nee, maar dat doen ze evenmin als men de straffen milder maakt,’ kaatste ik, veel te fel, terug.

‘Maar het is een onomkeerbare straf,’ hield Elvira moedig vol. ‘Je kan er nooit meer op terugkomen. Er zijn voorbeelden genoeg van ter dood veroordeelde mensen die later onschuldig bleken te zijn...’

Hierop begon ik ineens driftig en tot overmaat van educatieve ramp, opnieuw uit eigen werk te citeren:

‘Het uit de wetboeken houden van een strafmaat uit angst dat die straf wellicht ooit ten onrechte zou worden toegepast is zowel juridies als ethies onhoudbaar. De mens loopt een grote kans om te komen in het verkeer, toch wordt er geen enkel voertuig gemaakt met het oogmerk er een ongeluk mee te veroorzaken.’

Als nagedachte voegde ik nog toe: ‘Al vereist de in Japan geproduceerde “waterscooter” wel enige bedenktijd.’

Er heerste nu een gespannen stilte en men wachtte af of Elvira nog wel verder zou durven

Elvira Behr (13 1/2) versus L.H. Wiener (57).

Jong versus oud.

Toekomst versus verleden.

‘Iemand moet altijd de gelegenheid krijgen om berouw te tonen en zijn leven te beteren,’ vervolgde ze, op matte toon.

‘Het gaat niet om berouw, Elvira, het gaat om de aangebrachte schade,’ hield ik haar voor, alsof we ons in een rechtszaal bevonden. ‘In het geval van een in koelen bloede gepleegde moord, met als enige bedoeling daar een geldelijke beloning voor te krijgen, in feite de smerigste vorm van roofmoord, daar is het rechtvaardigste vergeldingsmiddel het eigen leven.’

‘Maar als de mensen niet leren elkaar te vergeven...’, probeerde ze nog.

‘Vergeven is geen juridies begrip,’ orakelde ik verder. ‘Een rechtvaardige straf is een straf die evenwicht aanbrengt tussen vergelding en verzachting van leed.’

Elvira staarde nu voor zich op haar tafeltje en zweeg.

En er begonnen twee woorden door mijn hoofd te circuleren, het Nederlandse woord ‘sukkel’ en het niet bestaande Engelse woord *‘indoctrinator’.*

Ik keek op mijn horloge, nog twee minuten.

‘Nou, Elvira, die Dutroux hoeft voor mij echt geen berouw meer te tonen,’ zei Bastiaan Nijhoff ineens.

‘Wie is dàt nu weer?’ vroeg iemand.

‘En Osama Bin Laden ook niet!’ riep Onno.

‘En Saddam Hoessein!’ riep een ander.

‘En meneer Sillevis!’

‘Flauw!’

Evert Sillevis was leraar natuurkunde.

Zelden was een les zo volledig uit de hand gelopen.

Een dergelijke gang van zaken zou onder het nieuw ingevoerde systeem niet meer kunnen voorkomen, bedacht ik, en dat was eigenlijk maar beter ook.

‘Laten we erover stemmen,’ stelde Roos Meijer nu voor.

‘Dat weet ik niet, hoor...,’ stribbelde ik tegen.

Maar haar voorstel werd met acclamatie overgenomen.

In een tweede klas zitten mensen die kinderen worden genoemd en kinderen houden nu eenmaal van spelletjes.

Ik stond op.

‘Oké dan. Steek op die vingers, maar geef je eerlijke mening. Ik zal het niet tegen de rector zeggen en het komt niet in de krant. Wie is er vóór de doodstraf?’

Ik kon het weer niet laten.

Maar tot mijn verbazing staken er nu, aarzelend, slechts drie leerlingen hun hand omhoog: Bastiaan, Laura en Roos.

Elvira had gewonnen.

En hoe.

Toen ging plotseling de bel en ontstond er het gebruikelijke tumult van inpakken en wegwezen, waarop de ouderwetse leraar behoor-

de uit te roepen: ‘Zìtten jullie! Die bel is voor mij en niet voor de leerlingen!’

Het lokaal stroomde leeg en het ontbrak mij op dat moment aan de energie om de klas tot orde te manen en eerst nog huiswerk op te geven. Wat zou dat huiswerk trouwens moeten zijn? Leer de Engelse termen die betrekking hebben op de dood van Thomas More, Anna Boleyn en Gerrit-Jan Heijn? Of: probeer in het Engels je mening op te schrijven over de doodstraf? Wat eigenlijk een onderwerp voor de bovenbouw zou zijn.

Ik pakte mijn tas in, sloot de kasten af en verliet het lokaal.

Misschien was er toch nog hoop voor de mensheid.

Op het moment waarop ik de deur achter me dicht wilde trekken, hoorde ik de kraai buiten op de treurbeuk schreeuwen dat er aan de suprematie der kraaien in de wereld niet getornd kon worden, hetgeen ik al wist, maar even dacht ik dat ik hem, in opperste hoogmoed, ook nog hoorde roepen: *kill them all, let God sort them out!*

Ik heb het met kraaien altijd goed kunnen vinden, maar genuanceerd denken is niet hun sterkste kant.

Nederlandse poëzie

Hoog
Fred Bloemink

Kromgetrokken van durf is
de slurf van het beest in
de mensentuin,

er is getrompetter over de
hoofden van de bevers die
op hun achterste

poten staan. Als een hek
breekt, beven de kleine
dieren, zij hebben het

onderdanig koud terwijl
andere dieren in ritsbare
vachten ongeduldig

wachten tot het grootste
beest van zijn pilaren
valt.

Échec
Jaap Ferwerda

1. Ikaros

Naast vader klom hij, in zijn nieuwe pak
zacht glanzend van genot steeds hoger
voor 't eerst haast evenwaardig, strak
sloot het harnas om zijn spieren.
En toen de vader moe werd en voorzichtig,
en stuurs vermaande om vooral niet,
liet hij hem achter zich en streefde hoger.
Hij keek omlaag: een vadervlek.
Bevrijd voelde hij druppels op zijn lijf.

Zijn kleren dropen van hem af
en dalend, klimmend, dalend weer
viel hij in een ballet van veren
omlaag, naar wie daar tot hem riep,
die blinkend, vruchtbaar en verzadigd
haar schoot opnieuw ontsloot en
hem genadig opnam en vergaf.

2. Phaëton

Te groot, te fel, te diep de hitte
die hij in 't vaderhuis ervoer:
verbeten sloeg de zoon de hand aan
het vuren span en ploegde
in de ochtendlijke rozenbaan een
ongekende vlammenvoor.
Al ben je dan ook nog zo zoon van God
het valt niet mee het godswerk zo te doen
dat je je vader kunt vergeten.
Terwijl hij stier, leeuw, schorpioen trotseerde
begon hij al zijn val, ontstak
de Helikon (de Muzen, naakt, verdorden
voor hun tijd), verdampte zeeën en
liet de aarde openscheuren, zodat zelfs
de vorst der diepste schaduw zich
bedreigd zag.
  Zijn val, met brandend haar,
dreunde diep door in de gebarsten grond
en doofde de verbaasde baaierd.
De vader wendde het hoofd af, kende
zijn bastaard niet meer.
    Het waren vrouwen
die naderden en zijn gebroken vorm
in hun gewaden borgen. Hun borsten
gaven melk, geen vuur: zo wasten en
zalfden zij het lichaam. Zij weenden
en begroeven hem. Zij plantten populieren
bij het graf aan de rivier, wier tranen later
stolden tot barnsteenstuiters in het water.

Dimensionaal
Kees Hermis

Mist is als een monnikskap over
hem heen gezakt, heeft zich steeds
meer verdicht, weegt als een molen-
steen. Hij tilt dit ogenblik niet weg.
Wat zich vertakt, beneemt het zicht,
drukt zwaar op hoofd en schouders.

Hij maakt een groots en weids gebaar,
een vogel die zijn veren schudt.
Maar dit verheelt niet dat de tijd
voorbijtrekt en veroudert.

Niet verder dan zijn eigen handen
reikt zijn ogenblik. De ruimte krimpt.
Wat overblijft is teruggegroeid tot
IK x IK x IK.

Vaders
Hester Knibbe

Weet je nog Daedalus, hoe je het kind
van je zus ruw van de stadsmuur
duwde, maar het kreeg van Pallas Athene
een halve meter vóór doodvallen
vleugels en fladderde
laag bij de grond; euvelmoed dus om
hoger te willen. Ja, je zoon vloog

naar de zon, dat doe je als puber
nu eenmaal, maar jij Daedalus
oud en geslepen, moest beter
weten: je wedijvert niet met de goden
in vliegkunst en bindt zo'n joch van tien-plus
niet de last op de schouders van
‘zorg het al vliegend

ootmoedig te houden’. Ben je
een mens met handen en voeten, moet je
je veters vastknopen en lopen
naar school wist mijn vader gewoon. De zee
is voor de vissen zei hij, de lucht
voor de vogels en wij, stof uit stof, zijn
bestemd voor de zwaartekracht van het droge.

Twee gedichten
Liesbeth Lagemaat

Afscheid

Het roze aderwerk: de lijnen met een dun penseel gezet,
en hoe het aan de slapen marmert. Ledematen
die in steen verstomden - de vingertoppen broos, in kringen
heeft de tijd korstmossen, algen afgezet op schouderblad, een

borstbeen dat, nog niet gebarsten, lijkt te spreken -
nee, alles is stil nu. Je staat in de post van de
deur. Geen negatief ontwaakt. Erosie aan de randen van het beeld:
tijd breekt de tijden in zich af.

Zij was degene naar wie elke naam steeds
terug zou komen, kinderen dansten de keerkring
rond haar sokkel - niemand zag de tekening op
deze vloeren-tegels die geen voetstappen verdroegen zonder

aanwijzing van deze heerseres. Men schikte zich,
als anderen. Sprak lof en vleide en aanbad volgens de
regels van haar spel. ‘Tarantula? Ach kom. Ik ben
gewoon die ben. En bovendien: wie kan bestaan zonder zijn

dampkring? Ze zijn mijn sterrenstelsels, magische cirkels.
Elk kind een parel in mijn kroon.’
Haar oog - topaas, desnoods. Graniet: pupil en iris rood.
‘Maar alles blijft zoals het is: ik ben de Moeder en men
heeft mij lief.’

De deurpost, jaren later. Ook nu geen veiligheid, maar een vergis-
sing in het perspectief, een ander oculair:
een fout is zo gemaakt, en dat gebarsten borstbeen: een scheur
zo dun als een haar.

Laatste der vroede vrouwen

Het liefst had ze de vruchtzakken verzameld, voor
elk kind een spijker. Zuchten deed de bedstee onder
het gewicht van pijn en angstgeschreeuw tot in de
diepte van de maan. De helft zou het niet halen.

Die overbleven, dubbele last. Daarom de klauw met rode
nagels, maar nee: een roofvogel heeft gele ogen en veel
minder vingers, de buik een kleed van dons. Daarom. En groen en
groen het gras, groen het gras, onder mijne voeten.

Zij heeft gelikt, geaaid, gezoogd, er is geen zwarte melk,
de kool wordt heet gestoofd en gaat te water,
barsten doet het in de pot van je wangen,
vleeskleurig craquelé. Een hoed met veren in de

porseleinen kast. Het liefst - maar liefst is steeds te laat -
had ze de embryo's in bussen opgevangen, glazen met
schroefdeksels, of weckflessen, wat telt is toch het resultaat -
kastje dicht.

Drie liedjes van de hovaardij
Ed Leeflang

De regeling

De goede dood is voor de goede zieken
met goede diagnosen bij de goede kwalen.

Wie niet meer dan alleen is, jaren dagen zat
en nog bij zinnen in de spiegel kijkt,

wat smaak vindt in een mandarijn en vla
maar inziet waar al het geliefde bleef,

voor die het dak, de stille brug, de trein,
de plastic draagtas van geschikt formaat,

geen slaapdrank uit het hoge stalen vat
dat zwaar bewaakt in onze kelder staat.

In de academie

Wij van de verbeelding weten
hoe de penselers van oesters
en schijven citroen hun dagen
hebben verdaan, hoe zich weken
de kersen en kazen verveelden.

Wij zien het binnenste glanzen
Van bleke holten in schelpen
de ribbels op tamme kastanjes
de tinnen lepel in blauwe kom
de smeulende lont naast de pijpen.

Ach langzame meesters van vlezen
mispels olijven en vijgen,
door ons is tenslotte het oog
voorgoed verlost van het kijken.

Het vaste adres

Wij gaan in december, april en oktober.
Bij landing wacht zoals altijd de wagen.

's Morgens eten wij zuurzoete vruchten
onder het kraaien van magere hanen.

Het meisje meldt zich dat ons al jaren
iedere dag voor geen geld komt masseren.

De mensen begrijpen ons ook zonder woorden.
De kamer is schoon, de hitte te dragen.

Toegegeven, het beeldscherm kon groter.
De nachten zijn stil. Nooit zijn we bestolen.

Ook ons is het duidelijk wat oorlog betekent,
een streep door onze gezonde gewoonten.

Metropolis
Jabik Veenbaas

jullie die lijf aan lijf strijden op mijn straathoeken
jullie, trefzekere scherpschutters achter mijn schoorstenen
jullie die in gepantserde tanks over mijn brede boulevards denderen

het is jullie allemaal om mij te doen
maar wie zal mij bezitten?
ik maak alle mannen gek
frunnikend aan mijn dure parelsnoer
maar ik duik met niemand de koffer in

hemelen hangen onbeduidend boven mijn trotse silhouet
ziedende rivieren maak ik mak als opgeschoren poedels
wie zal de hand aan mij slaan?

ik, de luimige dictator, die lui neerziet
op de militaire parade, raketten, marcheren, en dan
de menigte toespreekt, uren- en urenlang, ik,
de vier geldbeluste vrouwen van de multi-miljonair, ik,
de hoge kathedraal, ketterend
van de kansel

breek mij af
maak me tot puinhoop
en op een andere plek verrijs ik, ongedeerd,
ik, de stad van alle steden
wie zal mij raken?

ik, de zwijgende,
ik zal mijn zwijgen verbreken
wie weet wat er in mij omgaat?
sla diepe gaten in mij, beklim mijn hoogste gebouwen
jullie vinden mij niet
jullie vragen, maar ik antwoord niet
als jullie me haten, glimlach ik

ik zal mijn zwijgen verbreken
ik zal mijn stenen lippen bevochtigen
en het hart van mijn gesloten straten openen

vanuit mijn torens kijk ik op jullie neer
jullie, mijn krioelende massa's
op mijn terrassen staar ik jullie na
ik, de man die eeuwig op het bankje zit in het park
ik, de nerveus claxonnerende auto's voor het stoplicht
de diskjockey in jullie dansclubs, het krakende bed
in jullie zweterige slaapkamer, ik,
de aanwezige

vannacht, aardedonkere nacht was het, ben ik afgedaald
trap na trap slingerde ik af, het was een hachelijke tocht
maar tenslotte kwam ik beneden, ik dook een hol in
toen stond ik aan een water dat glom als een duister venster
en een ongure stank verspreidde
aan de rand lag een dode rat
die sneed ik open

naïefjes, verdwaal in mij
sla hoek na hoek om
in mijn sluwe labyrint
ik vertrap jullie onder mijn hoeven
eenzamen, klaag mij aan
ga op mijn bruggen staan
ik zuig jullie de afgrond van mijn grachten in

ik, die de eerste van alle steden was
de laatste stad zal ik zijn
met de eerste paal ging ik de grond in
in de eerste muur werd ik bemetseld
in het eerste huis woonde ik

als mijn klokken zwijgen
en mijn ramen rusteloze ogen worden
zoals die van de meid die haar eigen vader aanbracht

in de ingewanden van de rat zag ik een man
die schuw in een hoek kroop
hij riep luid om zijn moeder, maar er kwam niemand,
niemand die een arm om zijn schouder legde en zei:
'Kom nou maar mee' of 'Slaap nou maar'
het was de laatste van jullie
ik zag hoe hij jammerend stierf
omdat hij alleen niet kon leven

dan zal ik jullie namen roepen, mijn bewoners,
als waren jullie kleinen die ik in kraam verloor

de barmhartige ben ik
blagen, speel verstoppertje in mijn stegen
ik zie jullie als oudere terug
de naam van het jongetje met de blauwe pet dat zo goed kon tollen
ik, jullie zoetste inval
jullie pelgrimsoord
die van de man die de stiekeme gang in gleed omdat hij
zijn vriend wilde doden
de vluchteling staat smekend voor mijn aangezicht
die van de pestlijder die kreunend van de pijn stierf
de koortsige vindt genezing door mijn kundige handen
de ongelukkige zoekt mijn troost
die van de vrouw die grommend als een panter klaarkwam
ik schuif de bedelaar de slaapplaats toe in mijn luwe portieken
en vergast hem op het kleffe koningsmaal uit mijn vuilnisvat

ik, die bocheldragers met bloedmooie filmsterren op mijn
catwalk laat heupwiegen
en het poffige gezicht van de zon zal verbleken
die het bed van de zieke opmaakt
de maan zal haar smalle sikkel schichtig afkeren
en de moordenaar zijn slachtoffer geeft
de sterren, spiritus-zuipende zwervers
zullen hun waterige oogje beschaamd naar mij opslaan
die voor de heiligen kapellen bouwt
de oceaan zal zijn hooghartige golven verbaasd stilleggen
en de rijkdommen klaarlegt voor de dief
de aarde haar onverschillige omgang inhouden
als ik jullie namen roep

als ik de mantel van mijn muren scheur
en die met de rouwsluier van het mos bedek
ik, een smack-hoer, te vroeg oud,
mijn gebit kapot, mijn armen vol littekens

als mijn havens zuchten van heimwee
omdat er geen schepen meer komen
als ze erbij liggen als dorre akkers
waar het koren der matrozen niet meer groeit
en de aren van de masten niet meer zachtjes wiegen

als mijn paleizen op praalgraven lijken
als mijn pleinen leeg zijn geworden als het hart van een verschoppeling
en mijn standbeelden wijzen de stille lucht in
als waren het gestolde tranen

Ex-kapitein supertanker
Lou Vleugelhof

Soms wankelt hij nog wijdbeens op het wegdek
van de boulevard, trots als een ouwe aap
de knopen overtellend van zijn overjas,
vaart hij de haven uit met windkracht negen.

Hoog op de brug van supertanker XX elf
drijft hij zijn breekbaar luciferhoutje voort
op de rug van zijn leviathan. Bemanning laveloos.
Er knapt iets in zijn hoofd en in het oud karkas.

Sindsdien loopt er smurrie uit zijn hoofd
en uit het ingewand, en zwarte brokken
spoelen uit zijn ogen; hij heeft het land
aan zand en tekent kale rotsen zwart.

Maar op de boulevard in wankel evenwicht
met apetrots is hij een opgetuigd fregat,
dat als een zeegod uit wil varen
met volle zeilen naar de jongste dag.

Ode aan de hoogmoed
Hein Walter

We vinden je geweldig en werpen ons vol overgave
naast je oogverblindende schoenen
in de hoop dat de glans die daarvan afstraalt
ook ons in beter daglicht stelt.
We raken zacht de zoom aan van je kleed,
dat tastbaar stukje hemel dat witter is dan vlekkeloos,
en hopen dat wij eens als jij gaan schitteren
als we in de slipstream blijven lopen van je hemelvaart.
Want dat je hemels bent is zonneklaar,
al menen zondekenners dat het licht dat valt
van jouw gezicht zo vals is als de duvel zelf
en dat wij nimmer uit jouw schaduw zullen treden;
ook het diepe vallen weten ze
in geuren en kleuren te vertellen.
Maar het is de kift. Kijk toch naar hun smoelen
die zo zuur zijn als hun klompen en de lompheid
van hun gang geeft niets dan kromme tenen.
Moet dát ons lichtend voorbeeld zijn?
Terwijl jij prachtig bent en kijkt naar ons
uit grote hoogte.
Dat je ons soms helemaal niet ziet,
dat is terecht, dat nemen wij voor lief,
want jij bent nou eenmaal beter.
Wij zijn jou echt niet waardig,
wij zijn maar vuiltjes aan je voet.

Light Verse

Twee ollekebollekes
Jaap van den Born

[1]

Jaweh de Enige?
Opsnijderij, meneer!
Hij vormt een driehoek
Met Geest en met Zoon

En dat is ook nog een
Ongelijkbenige
Zo hoog verheven
Zit Hij op Zijn troon

[2]

Hier volgt de Bergrede:
Zalig de Zieligen
Zalig de softe
Sensibele miet

En de kawauwende
Rodomontanische
Zich panaverende
Banjerheer niet

Vier gedichten
Hendrik Jan Bosman

1 Corinthiërs 7:7a

Het staat er onomwonden: ‘Ik zou willen
Dat alle mensen waren zoals ik’
U vindt dat ongetwijfeld om te gillen,
De meesten vinden Paulus maar een frik

Goed lezen zou uw boosheid zeker stillen
Maar u vindt dat niet nodig en denkt: ‘Stik,
Het staat er, onomwonden: Ik zou willen
Dat alle mensen waren zoals ik!’

Ik zal er zelf maar niet te zwaar aan tillen
Het is niet goed voor maag en rikketik
Mijn tijd aan hovaardij te gaan verspillen
En ik zou willen (maak u toch niet dik!),
Dat *alle* mensen waren zoals ik

Daniël 4:29-33

‘Dit is het Babylon
- Groots in zijn torenbouw,
Prachtige tuinen -
Dat ík heb gebouwd!’

Famous last words, die de
Megalomanische
Nebukadnezar
Nog altijd herkauwt

Daniël 5:5

‘Mene, tekel’:
Op de muren
Is een spookhand
Aan de gang,

Schrijft iets ronduit
Onontwarbaars
Zonde van het
Nieuw behang!

Genesis 11:1-9

De jury bepaalde maar moeilijk haar keus
De inzenders bleken te scoren
Met grootse ontwerpen, gewaagd, ambitieus
En één ding stond vast: het gebouw werd een reus
Van minimaal één hoge toren

De slag die de stad was bedeeld, desastreus,
(Een aards paradijs ging verloren)
Vereiste een teken, een statement, een leus
Men móest na een noodlot zo wreed en onheus
Een ‘we will prevail!’ laten horen

(Of ‘alles sal reg kom’, of ‘leve de geus’,
‘Gott mit uns’ scanderende koren;
Het ‘je maintiendrai’ was bij velen fameus,
Ook ‘no pasarán’ maakte niemand nerveus:
Men had nog één taal in de oren)

Welnu, het symbool werd een bouwwerk, joyeus,
Het winnend ontwerp was beschoren
Om trots te verrijzen, geweldig, pompeus,
Teneinde tot slot zich bij God voor Zijn neus
Tot ver in de hemel te boren

Maar jammer genoeg bleek de winnaar een kneus,
Zijn cijferwerk fors te ontsporen:
Die hemel bleek verder dan, nogal flatteus,
Begroot was. De voortgang werd zeer dubieus,
Tot schade van alle sponsoren

Moraal:
Een megaproject van een al te trots volk
Leidt zelden tot meer dan wat winst voor een tolk

Twee gedichten
Gé van den Bovenkamp

9 februari 2002*

Let op m'n woorden! Ieder mag het weten:
ik word straks de premier van Nederland!
Al die miskenden, angstigen, profeten...
De vastgoedsector dingt al naar mijn hand.

Laat nu de oude politiek maar zweten.
De krijtstreeppakken kiezen vlot mijn kant.
Let op m'n woorden! Ieder mag het weten:
ik word straks de premier van Nederland!

De kwaliteitsimpuls die ik ontketen!
Neem nou zo'n Winny. Dat wordt een gigant!
Mijn Lijst komt met de grootste zorg tot stand;
men zal ons in geen twintig jaar vergeten.
Ik word straks de premier van Nederland!

* *Op die dag werd Pim Fortuyn uit Leefbaar Nederland gezet.*

Icarus

Het is toch geen comfort, zo'n pak met veren?
Eén buitje regen en je bent zeiknat.
En dan die spierpijn! Als ik nou nog zata...
De hoogte kan ik trouwens wél waarderen.

Zelf zou ik iets veel fraaiers construeren.
Geen was maar ijzer! Een propellerrad!
Heel anders aangedreven ook, zodat...
Daarover moet ik nog eens prakkiseren.

Er zijn vast horden die zo willen reizen.
Het uitzicht is hier immers je van het
en voel eens hoe die zon begint te warmen!

Wordt dat te duur? Ik vlieg voor afbraakprijzen
en noem mijn onderneming Easy Jet!
Hè get, wat loopt er nu dan langs m'n ar...

Net goed
Frits Criens

Hij is zo'n arrogante Amsterdammer
Met humor van het type Kneteman
(Zijn kapper noemt hij steevast ‘luizenkammer’)
In al zijn hoogmoed is hij ook een drammer
Die alles beter dan een ander kan

Hautain spreekt hij een vreemde aan met ‘Jan’
Wie anders denkt dan hij is maar een zwammer
En jouw probleem is nooit zijn ‘pakkie-an’
Want hij staat boven heel de ‘rataplan’
Voor hem is andermans ellende ‘jammer’

Vooruit, u eist van mij gerechtigheid:
Hij sterft, geen mens is bij de plechtigheid!

Twee gedichten
Quirien van Haelen

Local hero

Ik ben een Don Juan (lokaal gezien)
Met Trudie en Hermien en met Margrete
Beleefde ik ooit hete avonturen
Ik hield die dames uren in de ban:
Als echte number one kreeg ik een tien!

Ik bracht hen naar discrete boerenschuren
En ik ontstak hun vuren volgens plan
- Wat niemand beter kan - en had sindsdien
Het halve dorp, misschien wel het complete
Toen kwamen dus die straighte stadse buren...

Hun dochter had nogal een stel meloenen
Ze zei: ‘Het wordt vandaag mijn eerste keer’
Maar ik was minder vaag: ‘Ik naai wel meer’
En kreeg een flinke knal; zij dacht aan ‘zoenen’

Ik

Ik, Jan Cremer en z'n meisje
Op hetzelfde feest te gast
Zegt hij: ‘Hé Quirien, ik prijs je
En ben door jouw komst verrast
Mag ik heel soms als bewijs je
Foto voor op onze kast?’

Lodewijk XVI
Paul Ilegems

Spilzucht en grootheidswaan
Trots en losbandigheid
Dit alles plaagde
Louis, citoyen

Dus men verwees hem, ter
Wedergezondmaking,
Naar de behandelend arts
Guillotin

Twee gedichten
Kees Jiskoot

Het meesterwerk

Ik, die geen schaatstalenten had,
maar eeuwig zonder centen zat,
schreef ooit een haastig meesterwerk,
niet over Aad, maar Kées Verkerk
(die nimmer scheve schaatsen reed,
zelfs nijdig werd als Aad dat deed).
Toen ik wat ik geschreven had
mijn zegen meegegeven had,
bood ik het W. van Oorschot aan
en vroeg gelijk een voorschot aan.
- Dacht jij nu heus, mislukkeling,
dat wie dan ook jóu drukken ging?
Gelijk een kudde lammeren
begon ik prompt te jammeren,
verdrietig dat mijn boreling
voor 't nageslacht verloren ging,
verdrietig ook, gedoemd te zijn
in stad noch land beroemd te zijn,
zodat ik nooit één boekenbal
als topauteur bezoeken zal.

Geen poen en geen victoria:
Sic transit mundi gloria...

Sprookje voor mijn achterachterkleindochter

Er stond eens in de buurt van Graauw,
aan de Zeeuws-Vlaamse kust,
een kolossale bereklauw,
hautain en standsbewust;
hij keek op zijn omgeving neer
als was hij, titulair, de Heer.

Hij groeide maar en groeide maar,
tot smart en ongerief
van wie terzijde bloeide daar:
de tere madelief;
zij kwijnde weg doordat de zon
niet langer haar beschijnen kon.

Maar als de nood het hoogste is
is redding steeds nabij,
zo leert ons de geschiedenis,
want wat gebeurt, denk jij?
Er komt een maaimachine aan
die hém onthoofdt, maar háár laat staan.

- Komt hoogmoed, oû-pa, steeds ten val,
en delft hovaardigheid
haar eigen groeve? - Ben je mal,
dát is een sprookje, meid!
De meesten worden oud ermee;
neem mij bijvoorbeeld, honderdtwee.

Twee gedichten
Drs. P

[1]

Mens, ken uzelf, zei ooit een filosoof
En ach, ik ken mezelf maar al te goed
Ik ben een vat vol ongerechtigheden

De hang naar 't kwade zit me in het bloed
Verachting slechts kan men aan mij besteden
Dat heb ik lang geleden al beseft

Maar vele zondaars, denk ik dan tevreden
Bezitten dat wat hen, ook mij, verheft:
Het enig ware, heilige geloof

Waaruit dan toch maar blijkt (en dat is fijn)
Dat wij aldus het zout der aarde zijn

[2]

Een leger, onderneming of orkest
Is grotendeels zo goed als anoniem
Maar generaals, bestuurders en solisten

Staan meest bekend als knap, zo niet subliem
Zelf zullen zij dit oordeel niet betwisten
Zo iemand vindt zichzelf een hele piet

Wie niet hovaardig is? De vrome christen
‘Ik ben ootmoedig - slechts een denkend riet
(En als zodanig beter dan de rest)’

Die nederige zelfgenoegzaamheid
Heeft heel wat onderdrukking begeleid

Shall I compare
Frank van Pamelen

Nee, ik laat me niet verleiden
Om het vraagstuk aan te snijden
Wie de beste aller tijden
  Is op literair terrein

Laat de meest geleerde heren
Op dat punt elaboreren
En je hoort geheid beweren
  Dat dat Shakespeare wel moet zijn

Grass, Camus, Cervantes, Goethe
Márquez, Mulisch en een meute
Russen blijken de pineut: de
  Engelsman is je-van-het

En wie desgevraagd ook oordeelt
Welke Shakespeare-tekst bijvoorbeeld
Echt het allermeest het oor streelt
  Zegt: zijn achttiende sonnet

Volgens talloze betogen
Springen tranen in de ogen
Bij het zien van zo'n bevlogen
  Vorm van virtuositeit

En verraadt ‘Shall I compare thee
To a summer's day’ een flair die
Mensen als Giuseppe Verdi
  Tot juweeltjes heeft verleid

En dan denk ik wel eens: is dat
Geschiedkundig wel zo fris wat
Men daar zegt of meer een misvat-
  Ting, een dwaling van de geest?

Is het denkbaar dat juist dát werk
Een geslaagde vorm van jatwerk
Van het onbekende kladwerk
   Van een ánder is geweest?

Als ik nou eens voor de grap een
Keer in duidelijke stappen
Een gedegen wetenschappe-
   Lijk betoog zal laten zien

Dan bekijken mensen binnen-
Kort de meest bekende zinnen
Van de grote meester in een
   Ander perspectief misschien

Wie punt één de naam van deze
Vaak de hemel in geprezen
Britse schrijver goed wil lezen
   Valt het een en ander op

En vat als een ware wachter
Van het woord steeds weldoordachter
Respectievelijk diens achter-
   Naam en voornaam bij de kop

SHAKESPEARE, dat omvat drie woorden:
SHAKE is schudden, *EARE* lijkt oor, de
Afkorting *SP* staat voor de
   Socialistische Partij

En als echte socialisten
Met elkaar gaan redetwisten
Klinkt nooit ‘u’, maar zeer beslist een
   Overvloed aan ‘je’ en ‘jij’

Wie vervolgens de gebleken
Resultaten heeft bekeken
En ze door elkaar gaat shaken
   Weet waarom het is te doen

Die persoon zal als het ware
Met verbijstering ervaren
Dat *JE OREN* klip en klaar een
  Anagram is van *JEROEN*

Dat is één. Nu zal ten tweede
Shakespeares voornaam met een reden
Uit drie klinkers en vier mede-
  Klinkers blijken te bestaan

Wat zo op het eerste oog een
Beetje uit de duim gezogen
Lijkt, maar voor numerologen
  Op iets logisch schijnt te slaan

Neem de medeklinkers even
Die op een, drie, vier en zeven
Van het woord staan neergeschreven
  En maak simpelweg een som

Eén maal drie is drie, dat trek je
Af van vier maal zeven. Check je
Antwoord. Vijfentwintig? Krek! Je
  Draait dat hele zaakje om

Zorg daarna dat je van alle-
Drie de klinkers de getallen
(Twee, vijf, zes in dit geval) een
  Keertje optelt, en afijn

Je zult snel een heel concrete
Tweeënvijftig dertien meten
Wat precies de noorderbreedte
  Is van Alphen aan den Rijn

Goed. Tot zover de notering
En de rationalisering
Van een eerste bestudering
  Van de naam van de auteur

En dan staat nu de surprise
Van een met veel expertise
Uitgevoerde analyse
   Van de inhoud voor de deur

Laten wij eens even kijken
Wat wil Shakespeare nou bereiken
Door een vrouw te vergelijken
   Met een soort van zomerdag

Als hij ook, zo blijkt al in de
Tweede regel, lijkt te vinden
Dat het beeld van zijn beminde
   Nog wat hunkerender mag

Want meteen is door met vlotte
Wulpse woorden te ravotten
Zoals ‘darling’ en ‘too hot’ de
   Sexy sfeer niet van van de lucht

En verwijst ‘Thou art more lovely
And more temperate’ naar grof li-
Bidineus geneuzel of lie-
   Ver: naar haar verboden vrucht

Nou, die vrucht zoekt Willy Schudspeer
Die de beeldspraak graag benut weer
In de zogenaamde kutsfeer:
   ‘Eye of heaven’, einde quote

En dat brandende verlangen
Noemt men in de wandelgangen:
Jantje zag eens pruimen hangen
   O, als eieren zo groot

Kijk en dát is dus de oorzaak
Van de twijfel die ik doormaak
Rond de klakkeloze voorspraak
   Van het oeuvre van die vent

Omdat zelfs het grootste kalf een
Aantal keer niet zomaar half een
Stuk Hiëronymus van Alphen
   (Lees: Jeroen) in hem herkent

Geen bedrog was die verrader
Toentertijd zijn eer te na, d'r
Is hier, dacht hij, noch mijn vader
   Noch de tuinman die het ziet

Maar ik wel! Ik denk dat je de
Boel herkennen kunt als knudde
En dat Shakey het wel schudden
   Kan op literair gebied

Want ik zet 'm op z'n nummer
Met dit testimonium, er
Staat wel ‘Thy eternal summer
   Shall not fade’, maar dat ten spijt

Demonstreren al mijn testen:
Roem vervaagt ten langen leste
Vraag: is Shakespeare echt de beste?
   Antwoord: in de pruimentijd!

Twee gedichten
Ton Peters

Vipbehandeling

De best betaalde sportheld van het land
boekt elke dag opnieuw een egotrip
tot groepsvervoer is hij niet aan te sporen,
er is geen extra ingang voor een Vip

Met ieder vet contract haalt hij de krant,
maar ligt de bal trefzeker op de stip
dan lukt het hem zeer zelden om te scoren,
er is geen extra ingang voor een Vip

Hij houdt van mooie meiden op het strand,
ontdoet zo'n stuk zich echter van haar slip
dan heeft hij zijn belangstelling verloren,
er is geen extra ingang voor een Vip

De hemel is vooraf gewaarschuwd, want
hij laat zich niet door engelen bekoren
maar wil een extra ingang voor een Vip

Theater Hoogmoed

Mijn God wat ben ik goed, riep ik vannacht,
niet domweg als coulisseknecht geboren
maar minstens voor de hoofdrol uitverkoren
in 't koninklijk theater van de macht

En God pakte zijn jas en vloekte zacht,
hij had zijn greep op elk bedrijf verloren
en slofte tussen maan en meteoren
naar stamcafé Voorheen De Sterrenwacht

De nacht kon nu wel gaan, dus liet ik snel
een nieuwe zon de duisternis verdrijven
(voor machtigen is zoiets kinderspel)

En om de wereld verder in te lijven
lanceerde ik meteen het wetsvoorstel
om **IK** voortaan vet kapitaal te schrijven

Twee gedichten
Jan van der Pol

Beëlzebul

Wees blij, dat ik u mijn geheim onthul:
Als gij aan mij uw liefde wilt betonen
en graag met mij zou willen samenwonen,
beloof ik dat ik elke wens vervul.

Ik ben er trots op, zonder flauwekul,
dat ik hier in de helse regionen
als hellevorst van satans en demonen
Baäl-Zebub heet én Beëlzebul.

Eens was ik hemelgeest. Oh, wat een hel!
Ik had een uitgekiende loopbaanplanning,
maar die werd stopgezet op hoog bevel.

Mijn weg omhoog werd door de chef versperd,
want trots en hoogmoed vonden geen erkenning,
zodat ik naar de hel verbannen werd.

Bijbelvast

Ik wil m'n dagen niet in eenvoud slijten,
zoals de massa's in dit vlakke land
die niet gehinderd worden door verstand,
terwijl ik overloop van kwaliteiten.

Die arme zielen zijn niet tolerant
en blijven mij met vuil en modder smijten,
wat bovendien gepaard gaat met verwijten
dat ik hooghartig ben en arrogant.

In plaats van al die mensen te vervloeken
lach ik mezelf heel bijbelvast een breuk
dank zij een wijsheid uit het boek der boeken.

Ik weiger tot m'n dood me in te tomen,
indachtig de belofte in de spreuk,
dat ná de hoogmoed pas de val zal komen.

Erfgoed
Peter van den Tillaart

Ik kom uit een voornaam en trots geslacht
dat heerste in de feodale tijd.
Hun macht was groot, hun landgoed uitgebreid;
het horig grauw werd diep door hen veracht.

Maar bij de echt van zelfs de minste meid
verklaarden zij het herenrecht van kracht.
De bruid werd - na een bad - de hele nacht
verplicht tot seksuele dwangarbeid.

Helaas ontviel m'n voorouders de macht.
Ze raakten tot hun onverholen spijt
hun privileges, land en welstand kwijt.
Ik ben dan ook in armoe grootgebracht,

maar voel me rijk als mij het plebs verwijt
dat ik aan erfelijke hoogmoed lijd.

Essay

De nimf Hybris
Robert Payne[*]
(Vertaling Antonia Bolweg)

Deze nimf, met haar naam die klinkt als honing, is de raadselachtigste van allemaal, want ze zou onuitwisbare sporen nalaten bij het Griekse volk, terwijl over haar achtergrond niets bekend is. Ze zou de goden in grootheid evenaren en over meer macht beschikken dan de machtigste mensen, maar we weten niet waar ze werd geboren, wat voor offers haar werden gebracht, wat voor kledij ze droeg of in welke rivieren ze haar bad nam, noch waar ze de eerste mensen neervelde die zich tegen haar ijzeren wil verzetten. We stellen ons haar voor als een naakte, stralende verschijning met een speer, dolend tussen de besneeuwde toppen van de Arcadische heuvels, een godin van eenzelvigheid en vreemde eigengereidheid, die bij tijd en wijle afdaalde naar het laagland om de aarde in paniek te brengen. Ze zou bokspoten hebben gehad en er groeide wellicht een hoorn uit haar hoofd. Vast staat dat ze iets angstaanjagend kwaadaardigs had, want de mensen die ze aanraakte, werden op slag waanzinnig. Ze was niet alleen de hoogmoed, maar de verschrikking der hoogmoed, in staat om een bloedbad aan te richten als dat haar zinde.

We zullen misschien nooit te weten komen waar de nimf Hybris in de wereld kwam, legendes over haar zijn schaars, haar levensverhaal is even duister als haar geboorte. Als we haar tegenkomen in Griekse tragedies draagt ze al haar volle wapenrusting. Als het waar is wat Apollodorus beweert, dat ze de moeder van Pan was, bij Zeus, kunnen we verwachten dat ze zich schuilhield op de plek waarvan we weten dat Zeus en Pan er samenspanden, op de berg Lukaion in Arcadië, op het gewijde omheinde deel van de hoogste top, waarvan werd gezegd dat geen voorwerp er schaduw wierp. Hier werden ook om de negen jaar geheimzinnige mensenoffers gebracht aan Pan en moest de man die de offerdaad had verricht

* *Robert Payne (1911-83) was een van de vruchtbaarste en erudietste auteurs van Engeland in de vorige eeuw; hij schreef ruim honderd boeken, waaronder zestien biografieën; hij las en vertaalde uit tien talen, waaronder Russisch en Chinees. De hier vertaalde tekst komt uit* The Wanton Nymph: A Study in Pride *(1960)*

zich de volgende negen jaar schuilhouden door zich in een wolfsvel te hullen. Ergens in Arcadië moeten legendes over haar bestaan hebben, ooit, en hoewel het riskant is er een te reconstrueren, lijken het gewijde omheinde deel van de hoogste top, de schaduwloze heilige boomgroep en de als wolf vermomde, opgejaagde offeraar allemaal tot haar eredienst te behoren. Als we een glimp van haar naderende gestalte opvangen in het betoverde woud, weten we niet of ze oorspronkelijk de geest van de uitbundige vrijheid was of juist kwaad in de zin had. Pan, de aloude bok-god, was ooit een geest van de weidegronden, zoals Nemesis, de godin van het zomerwoud, later het geduchtste der boze voortekens zou worden. We zullen ze straks allemaal weer tegenkomen, maar de nimf Hybris blijft ons het meest intrigeren door de invloed die ze onder hen lijkt te verspreiden, als de rimpelingen in een vijver waarin een steen wordt geworpen, en daarbij zadelt ze de mens op met aanmatiging als hij wordt aangeraakt door haar toverstaf.

Maar we mogen dan niets, of bijna niets, weten over de nimf Hybris en hoogstens kunnen gissen naar wat haar bewoog om de bok-god voort te brengen, des te meer weten we over de godin Nemesis die later de meedogenloos straffende godin werd van hen die zich door Hybris hadden laten beroeren. Toch is er, als we haar beeltenis voor het eerst aantreffen, geen sprake van vreemde krachten. Er is een marmeren reliëf gevonden in Piraeus dat zich nu in het Louvre bevindt en waarop ze is afgebeeld als een willekeurige jonge bosgodin. Ze heeft vleugels, draagt een rad en houdt een gebaarde slang in haar hand. Bij nadere beschouwing zien we dat ze op een naakte man staat en dat Artemidorus op het voetstuk deze wonderlijke inscriptie heeft aangebracht:

Ik ben de Nemesis der mensen,
Lieflijk gevleugeld, onsterflijk, verwijlend in de lucht:
Op snelle wieken flits ik juichend door de wereld
En heb alle sterflijke stammen in mijn macht.
De trotse wijze Artemidorus
Wrochtte me uit steen als offerande.

Waarom de gebaarde slang? Waarom heeft ze vleugels? Waarom het rad? Waarom zou Artemidorus het paard achter de wagen spannen door zichzelf als ‘trots’ te omschrijven? Het mysterie wordt groter als we ontdekken dat Pausanias zich veel moeite gaf

om te getuigen dat geen enkel beeld van Nemesis ooit vleugels droeg, ‘zelfs niet de heiligste houten beelden van de Smyrnioten,’ terwijl Ammianus Marcellinus dit weerlegt en vaststelt dat ze altijd vleugels heeft en dat die vleugels haar in een legendarisch verleden waren geschonken om zich in aller ijl naar de mensen te kunnen begeven. Hij zegt dat ze een helmstok in haar hand en een rad onder haar voeten draagt, zodat het niemand kan ontgaan dat ze door alle elementen reist en heerst over het heelal. Van Ammianus Marcellinus leren we ook dat ze de dochter van Justitia was en gedurende een onbekend aantal eeuwen de aardse schepselen vanaf haar verheven plaats heeft gadegeslagen. Ze is de godin van de fortuin - daar hadden we al zo'n vermoeden van - maar kreeg ook de titel *Scheidsvrouw van wat gebeurt, Vorstin aller oorzaken.* Hij voegt eraan toe dat ze ‘de zwellende trots der stervelingen beteugelt met de onverbrekelijke boeien van het lot, zodat ze de nekken der hoogmoedigen doet buigen en verzwakt.’

Deze twee interpretaties van de godin zijn niet noodzakelijk met elkaar in tegenspraak. De godenverhalen zijn uit zoveel bronnen afkomstig, zijn zo rudimentair, laten zich zo makkelijk combineren, dat oppervlakkige veranderingen ons niet hoeven te verbazen. In een grijs verleden schijnt ze een echte godin te zijn geweest die over grote macht beschikte en op de Olympus zetelde, temidden van de hoogste goden. Geleidelijk raakte ze echter uit de gratie, behalve bij de Smyrnioten voor wie ze een zeer hooggeplaatste godin bleef. Ze moet vereerd zijn in een tempel in Athene, want Phidias maakte een beeld van haar uit Parisch marmer ten tijde van de Perzische oorlogen - de Perzen zouden het marmer zelfs hebben meegebracht naar Marathon. Ze was wonderlijk uitgedost, droeg een kroon van hertegeweien, hield in haar handen appeltwijgen en, het zonderlingst van alles, een bokaal versierd met Ethiopiërs! Pausanias verklaart de aanwezigheid van de Ethiopiërs uit het feit dat dit volk bij de rivier Oceanus woonde. Hij zegt dat Oceanus haar vader was, om dan te aarzelen: misschien waren er meer oceanen - het is mogelijk, zegt hij, dat ze voortkwam uit die andere oceaan die Brittannië omzoomt. Kortom, het is een mysterie, zowel voor hem als voor ons. We herinneren ons de vreemde rol van Oceanus in de Homerische mythen, waar hij geheimzinnig en zonder verdere toelichting wordt aangeduid als de god van de Vloed. Pausanias zegt ook nog dat Nemesis de echte moeder van Helena was, Leda gaf haar alleen maar de borst. De gebaarde

slang verwijst naar een godin uit de duistere onderwereld, waar Helena toch bepaald niet vandaan kwam. Als Paris de liefde wil bedrijven met Helena, na zijn niet al te eervolle overwinning op Menelaos, antwoordt ze: ‘Ik zal niet gaan - *Nemessèton de ken ein* - anders krijg ik met Nemesis te doen,’ en we voelen dat het doek half is opgegaan en snel weer neergelaten, voor ons een verdere blik op het onderliggend mysterie was vergund. Hesiodus zegt dat Nacht de moeder van Nemesis was en dan hebben we vaste grond onder de voeten, want waar zou zo'n mysterieus personage anders vandaan moeten komen?

De historische achtergrond van de godin en haar eredienst is hiermee nog niet volledig. Er is een altaar gevonden dat in 199 n.Chr. werd opgericht ter ere van Nemesis de Koningin en van Diana, ook weer met appeltwijgen en geweien, waaruit we zouden kunnen opmaken dat de door Pausanias beschreven legende nog altijd in zwang was. In het jaar 259 n.Chr. echter werd in Opper-Pannonië een beeld van haar opgericht dat beantwoordt aan de totaal andere beschrijving van Ammianus Marcellinus. Ze draagt een korte *chiton* die haar rechterborst bloot laat, een halve maan op haar hoofd en hoge jagersschoenen aan haar voeten; aan weerszijden van haar bevinden zich een gevleugelde griffioen en een rad. In haar rechterhand houdt ze een helmstok en een zweep, in haar linkerhand een mes in een schede. Dio Chrysostomus zegt dat er in Smyrna twee godinnen met de naam Nemesis waren. Misschien gold dat wel voor het hele Imperium. Het enige dat we zeker weten is dat ze met het verstrijken van de tijd minder eenduidig en minder verheven wordt, en niet langer de verschrikkelijke wraakengel is die we kennen uit de Attische tragedies waar we haar voor het laatst hebben gezien. We gaan heen, ontdaan, omdat ze ons zoveel had kunnen verklaren, en met de obsessieve gedachte dat ze eens onder de Smyrnioten heeft vertoefd, zonder vleugels maar groter dan de andere goden.

Het prikkelende mysterie van de nimf en de godin blijft. Nemesis is tenminste tastbaar - er zijn beelden van haar, er wordt gediscussieerd over haar afstamming, haar kledij, de gunsten die ze de stervelingen bewees. Hybris verschuilt zich in de Arcadische wouden. Alleen Apollodorus laat iets los over haar geloofsbrieven. Als Pindarus zegt dat Hybris de moeder was van Koros of de Verzadiging, zijn we niet bijster onder de indruk. Het voegt niets toe aan wat we al wisten. Apollodorus' bewering dat ze de moeder was van

Pan is evenmin betrouwbaar en misschien een staaltje van mythologisch steno waarmee hij bedoelde te zeggen dat ze van dezelfde soort was als Pan, iets te maken had met hekserij en plotselinge, schrikwekkende aanvallen van razernij. Op bepaalde momenten verdwijnt ze zelfs helemaal om, zoals voor Sophocles, een bloedeloos concept te worden. Haar naam heeft de klank van honing en ze schijnt een halfzuster te zijn van de Hyblaeïsche bijen, maar de fluittoon die erin doorklinkt, wijst eerder op verwantschap met het suizen van de wind in de bomen. Het is mogelijk, maar niet zeker, dat ze geboortig was uit *de wind in de hoogste bomen,* dat vreemde en onverklaarbare geruis in de bossen dat de Grieken met grote angst vervulde, omdat ze alles vreesden wat niet verklaard kon worden en hoe verklaar je het beven van het bos als het niet waait?

Het is mogelijk, maar niet zeker, dat hier de oplossing ligt. Als Seneca spreekt over de sacrale angst van de mens tegenover de wilde krachten van de natuur, plaatst hij een groep zeer oude heilige bomen die uitsteken boven de rest bovenaan de lijst van alles wat ontzetting veroorzaakt:

> *Als je binnengaat in een heilig bos met zeer oude bomen, die hoger zijn dan gewone bomen en waarvan de grote takken zo dicht met elkander verstrengeld zijn dat de lucht niet meer zichtbaar is, dan kunnen de statige schaduwen van het woud, de geheimzinnigheid van de plek en het afschuwlijke duister niet nalaten je te treffen, alsof de godheid aanwezig is; of als je een grot ziet die aan de voet van een berg de rotsen heeft doorboord en niet is gemaakt door mensenhanden, maar tot op grote diepte door de natuur werd uitgehold, dan vervult dat de geest met religieuze vrees. We vereren de bronnen van grote rivieren; bij de plotselinge uitstorting van een grote watermassa uit de geheime plaatsen van de aarde wordt een altaar geplaatst; zo aanbidden we ook warmwaterbronnen en sommige meren zijn heilig vanwege hun ondoorzichtigheid of hun onpeilbare diepte.*
> (Brief aan Lucilius, 41)

Dit is een terrein waarop elke redenatie stukloopt; als we die dingen niet aanvoelen, is het de vraag of we ooit zullen begrijpen wat onze voorouders bewoog als ze hun gebeden zeiden. En wat Hybris aangaat, ze is half nimf, half zucht uit de oertijd, en nooit lijkt ze in het daglicht te treden. Tussen die lommerrijke bomen moeten we haar achterlaten.

De oorsprong van Hybris en Nemesis is al niet makkelijk te ach-

terhalen, die van de Titanen, de eerste goden die de misdaad der aanmatiging begingen, levert nog meer vragen op. Was Prometheus, die het vuur stal uit de hemel, oorspronkelijk een vulkaan? Een meteoriet? De eerste mens die twee stokjes tegen elkaar wreef? Ook dit zullen we misschien nooit weten, en als we proberen achter de waarheid van het Titanen-verhaal te komen, slaat de verwarring helemaal toe. Er zijn twaalf Titanen, zes zonen en dochters van Uranus en Gaia. Ze waren wellicht, waarschijnlijk zelfs, de erkende goden der Griekse stammen voordat Zeus en de Olympus de centrale plaats kregen in de Griekse theologie. De verwarring wordt compleet als we kijken naar de namen van de Titanen en de macht die elk van hen bezat, want het waren geen zoons en dochters in de gebruikelijke zin. Het gaat om Iapetus, de vader van Atlas en Prometheus, Themis, de moeder van de Horae en de Moiren, Mnemosyne, de moeder van de Muzen, Kronos, de god van de oogst, Hyperion, de god van de zon, Oceanus, god van de zee (met krabbepoten), en zes anderen. Nooit eerder heeft er zo'n ratjetoe van goden bestaan. Gaia zet deze kinderen op tot rebellie. Kronos verminkt zijn vader, brengt hem ten val, verleidt zijn zuster Rhea en wordt bij haar de vader van Zeus, Demeter, Hades, Poseidon, Hera en Hestia, de godin van de huiselijke haard. Later verslindt Kronos al zijn kinderen met uitzondering van Zeus, die werd verborgen op de plek van zijn geboorte, de berg Ida op Kreta. Vanaf dat moment neemt Zeus de heerschappij van zijn vader over. Geholpen door de zeenimf Thetis laat hij hem de andere kinderen uitspuwen en slingert hij zijn vader en de andere Titanen in Tartarus. Een nieuw godenstelsel neemt een aanvang. Een epos eindigt, een nieuw epos begint. Als voetnoot bij dit epos speelt de geschiedenis van Prometheus die, uitverkoren om Zeus een offerande te brengen, in plaats van het hele dier te offeren, de botten ervan op een hoop legde, met vet bedekte en het magere, malse vlees voor zichzelf hield. Vertoornd wegens deze aanmatigende daad, weigerde Zeus de mensen het geschenk van het vuur. Daarop stond Prometheus tegen hem op, stal het vuur, verborg het in de stengel van een venkelplant en begaf zich naar de Kaukasus. Om hem te kwellen schiep Zeus voor hem een vrouw ‘schaamteloos van geest en met verfijnde manieren’, die een bruidsschat meebracht in de vorm van een pot waarin zich alle rampen bevonden. Prometheus opende de pot, de rampen vlogen eruit en beheksten hem, zodat hij moeiteloos gevangen kon worden. Op bevel

van Zeus werd hij met adamanten ketenen aan een pilaar op de Kaukasus vastgebonden waar een adelaar elke dag zijn lever kwam opvreten, die elke nacht weer aangroeide. Ten slotte doodde Hercules de adelaar en bevrijdde hij Prometheus.

Dit is in het kort de geschiedenis van de Titanen, voornamelijk in de versie die Hesiodus ervan geeft, een verhaal dat hij verbazend gedetailleerd en zeer overtuigend vertelt. Hij kent alle verwikkelingen, onthult alle verbintenissen en noemt namen van goden die uitsluitend op de pagina's van zijn boek bestaan. Verwarring alom. We krijgen in de gaten dat er een versmelting van drie of vier kosmologieën heeft plaatsgehad en het zou mogelijk moeten zijn, maar dat is het niet, om ze van elkaar te scheiden. In plaats van één opstand waren er drie grote opstanden en een menigte kleinere. Hesiodus spreekt zelfs in bedekte termen over een toestand van *constante rebellie.* Prometheus, die Zeus uitdaagde, is niet de eerste die dat deed, die eer komt Menaetius toe, ‘de schaamteloze’, die om onbekende redenen in de Erebus werd geworpen na door Zeus' bliksems te zijn getroffen. De eerste hoogmoedige man verdwijnt voor altijd, al wordt hij tweemaal vermeld bij Apollodorus, wat in het geheel niets toevoegt aan het weinige dat we van hem weten.

Het is niet makkelijk je weg te vinden in de geschiedenis van de Titanen. Hesiodus weet het verhaal wonderbaarlijk gecomprimeerd te vertellen. Het hele werk heeft iets dwangmatigs, alsof hij dingen beschrijft die beschreven *moesten* worden, om geen schuld op zich te laden. Wat is hier aan de hand? We weten het niet. Hij laat doorschemeren dat het om een oude bloedschuld gaat. Incest, sodomie, bovennatuurlijke misdaden, eindeloze martelingen, eeuwigdurende opstanden - die verschrikkingen vonden allemaal plaats, lijkt hij te zeggen, voordat Zeus op de kalme, blanke hoogten van de Olympus verscheen. Het is allemaal verrukkelijk opgeklaard als Zeus eindelijk uit de rook van het slagveld tevoorschijn komt. Er bestaan, onafhankelijk van elkaar, tenminste twee beschrijvingen van de schepping van de mens. Er zijn stukken die niet passen en misschien nooit bedoeld waren om te passen. We zien opstanden in verschillende windstreken, in verschillende tijden, op verschillende niveaus. De opstand tegen Kronos en de opstand tegen Zeus behoren tot geheel verschillende werelden en verschillende mythologieën, maar met behulp van schaar en lijmpot maakt hij er een bewonderenswaardig geheel van, zo bewon-

derenswaardig dat we zijn schaterlach om zijn eigen succes bijna kunnen horen. Maar we weten op zijn minst zeker dat hij iets opzettelijk heeft verborgen. Wat hij precies heeft verborgen, daar kunnen we alleen maar naar raden.

Het is een wereld uit een nachtmerrie, opgetekend in een tijd dat in winternachten de geesten bijna tastbaar aanwezig waren. We hebben er zo'n flauw vermoeden van dat sommige van de personages inderdaad geesten zijn. Ze vechten met zo'n wanhoop; ze behalen hun overwinning op een wijze die niets gemeen heeft met de krijgsdaden die Homerus beschrijft. Ze verzwelgen hun vijanden, alles druipt van het bloed en incest is normaler dan de huwelijkse staat. Gaia komt in opstand tegen Uranus, die door toedoen van Chaos uit haar eigen schoot voortkwam. Er worden reuzen uit haar geboren en uit het bloed van haar gewonde echtgenoot ontspringen de Erinyen, de slang-harige wraakgodinnen met de bloeddoorlopen ogen. Verschrikking stapelt zich op verschrikking. Dit is niet de rustige wereld van Genesis vóór de Zondeval; zoiets zachtaardigs als een verleiding komt er al helemaal niet aan te pas. Alles is tumult, bliksem en uit storm en nevelen opdoemende schimmige gedaanten, terwijl de goden zich ergens boven de wolken vermaken. Het gaat andermaal om een oer-verschrikking, maar het is niet de verschrikking die mensen bevangt als ze de plek van het heilige bos betreden en vol heilig ontzag naar de steeds diepere stilte luisteren. Dat was onpersoonlijk, dit kon niet persoonlijker zijn. Het is een wereld die angstaanjagend op de onze lijkt, omdat hij nauw aansluit bij onze seksuele dromen.

Wie zijn die Titanen dan, degenen die voor deze verschrikking de grootste verantwoordelijkheid dragen? De clou ligt misschien in de naam die alleen afkomstig kan zijn van het woord *titanos,* dat ‘witte aarde’ betekent. Harpocrates verklaart dat de Titanen, toen ze Dionysos aan stukken scheurden, bedekt waren met een laag witte klei, terwijl Nonnus zegt: ‘Ze waren wit gemaakt met tovergips.’ We weten dat lijken in de heldentijd in Griekenland werden gecremeerd en dat de as zorgvuldig werd bijeengeveegd en in urnen gedaan. We weten van gips dat het de aarde vruchtbaar maakt en dat het, net als asbest, onbrandbaar is. We weten ook, of kunnen dit raden, dat men in de heldentijd nog het geloof aanhing van de oude stammen rond de Middellandse Zee, dat de doden op mysterieuze wijze seksueel in leven bleven en de geheime kracht of *mana* van hun verloren vruchtbaarheid over de levenden uitstort-

ten, zodat de doden niet volledig stierven en net als de levenden verantwoordelijk waren voor overwinning en oogst. De witte klei of het gips dat niet brandde, bevorderde de oogst, had de kleur van menselijk zaad en menselijke as, en hield verband met de dood; de tovenaar hoefde zich, om de toekomst bloot te leggen of door te dringen in de geheimen van de doden, alleen maar met witte klei in te smeren om in trance te geraken. In de geschriften van Hippocrates staat: 'Als iemand in een droom ziet dat de doden in het wit gekleed zijn, is het een goed omen, want van de doden komt voedsel en aanwas en zaad.' Het is mogelijk dat de Titanen de wittekleimannen zijn, de geesten die tot as zijn verbrand en vechten om tot het leven terug te keren. Is dit waar, dan is de opstand van de Titanen de opstand der doden.

Er zitten lacunes in het verhaal. Hoewel er voor de theorie meerdere aanwijzingen te vinden zijn, stapelen de problemen zich op als we trachten de gevoelens van de antieke mens ten opzichte van de doden te begrijpen. We dienen dan veel meer te weten over de houding die de Romeinen aannamen tegenover de dood en over de wijze waarop ze naar de Titaanse godheden keken. We komen in de buurt van een oplossing bij Plutarchus, die in zijn Romeinse *Questiones* vraagt: 'Waarom trouwden de Romeinen niet in de maand mei?', om zelf het antwoord te geven: 'Is het niet, omdat in deze maand de belangrijkste reinigingsrites plaatsvinden?' En vervolgens uitlegt dat 'die belangrijkste reinigingsrites' inhielden dat *argeioi* ('witte mannen') genoemde poppen als offer voor Saturnus in de rivier werden geworpen. Maar Saturnus is Kronos in zijn Romeinse gewaad en de uit biezen vervaardigde poppen, in de vorm van mensen met gebonden handen en voeten, hadden een grote, mysterieuze betekenis, want ze werden door de *pontifices* naar de Tiber gedragen en door Vestaalse Maagden erin geworpen. De Romeinen hebben nooit gezegd wie ze werkelijk voorstelden, maar ze lijken de uit de aarde gekomen witte kleimannen voor te stellen, de verslagen Titanen die voortdurend verslagen moesten worden, als de Staat wilde overleven.

Hybris stelt de ene vorm van hoogmoed voor, de Titanen een andere. Hybris komt van boven, de Titaanse hoogmoed komt van onderen. De ene hoogmoed slaapt, de andere waakt. De twee vormen van hoogmoed gehoorzamen aan verschillende wetten en volgen verschillende patronen. In psychologische termen vertegenwoordigt de ene de buitensporige eisen van het onbewuste, de

andere de buitensporige eisen van de mens op het moment dat hij zich het meest van zichzelf bewust is. De hoogmoed van Hybris is daarom helder en overweldigend, terwijl de Titaanse hoogmoed steil afdaalt in de onuitputtelijke droomwereld waar macht zich manifesteert in termen van seksuele ontsporingen: incest, sodomie, het verlangen de vader te ontmannen en met de moeder te slapen, een droomwereld met een overvloed aan Titaanse razernij. In deze wereld worden seksuele frustraties gecompenseerd door verzonnen triomfen, wordt alles enorm uitvergroot, zijn alle daden dwangmatig, is het landschap vreemd ingekleurd en spoken er legendarische wezens rond die de mens heeft geërfd van het onbekende verleden. De ene hoogmoed neemt een hoge vlucht, de andere daalt neer in de onderwereld, de ene is puur licht, de andere duisternis, doorschoten met koortsachtige kleuren.

Om niet in verwarring te raken, zullen we deze twee vormen van hoogmoed moeten onderscheiden. Hoewel we bij tijd en wijle de onmiskenbare accenten van Hybris uit de onderwereld horen klinken. De Titan Prometheus behoort tot beide werelden en lijkt welhaast tussen beide werelden in te hangen, als middelaar. Maar de goden straffen middelaars en wanneer Prometheus ten slotte van zijn ketenen wordt bevrijd, draagt hij nog de merktekens van de slavernij - een ijzeren ring aan zijn vinger en een kroon van wilgentakken. Hiermee is hij, als de wandelende jood, voor eeuwig getekend.

Merkwaardig en kostelijk is dat zelfs Zeus zich misschien wel aan Hybris schuldig maakt. Dat Zeus net zo kan spreken als Prometheus weten we van een fragment uit het epos van Homerus. Triomfantelijk jubelt hij:

Luister naar mij allemaal, jullie goden en godinnen,
Ik zal jullie zeggen wat mijn hart mij ingeeft. (..)
Laat geen god of godin komen tussen mij en mijn verlangen,
Of pogen te doen wat ik doe. (..)
Toe maar, probeer het, o goden, dan zullen jullie het weten.
Bind aan de hemel een keten van het zuiverst goud,
Trek daaraan, o goden en godinnen.
Al trek je daaraan uit alle macht, niemand werpt mij neer
Uit de hoogste hemel, al gebruikt hij al zijn kracht.
Maar als ik jullie op wilde trekken aan mijn keten,
Dan trok ik met jullie heel de aarde en de zee mee,

En ik bond de keten als een lint om de Olympus,
En liet jullie bungelen.
Dus ben ik veel groter dan alle goden en mensen.
(Ilias, VIII, 5 e.v.)

De gouden keten van de pure macht is het embleem van Zeus' hoogmoed. ‘Het is niet mogelijk de geest van Zeus te misleiden of te overtroeven,’ zegt Hesiodus, die zijn Homeros kent, ‘en zelfs Prometheus kon niet ontsnappen aan zijn harde toorn, gebonden door een grote keten.’ De houder van de gouden keten, echter, is vrij van alle ketenen.

Dit portret van Zeus in zijn hoogmoed introduceert een nieuwe toon en een nieuw landschap in de mythologie van de Grieken. Bij Hesiodus vinden we niets dat de vergelijking met die jonge, onverschrokken en exuberante Zeus kan doorstaan. Dit is een man die zich losmaakt van de hem omringende ruimte, zoals de archaïsche beelden van Apollo zich geleidelijk losmaken van de rots. Het is hoogmoed in actie. Als, in een met Zeus' opkomst vergelijkbare fase van de menselijke ontwikkeling, de pure Zonnegod van Echnaton deze woorden in de mond worden gelegd:

Ik ben de God Aton, Ik die alleen was,
Ik ben de God Re in zijn eerste luister.
Ik ben de grote God, zelf-geschapen, God der Goden,
Met geen andere God te vergelijken.

worden we ons niet bewust van enige actie, maar uitsluitend van passieve zelfcontemplatie: deze god staat geheel los van de mens wiens lot hem onverschillig laat. Zeus is de mens zelf die zich nieuwe macht verwerft, die opgetogen is over zijn eigen heldenmoed en niet geheel ongelijk is aan de helden die zo veel pagina's van de *Ilias* vullen.

Achilles is een van die trotse en ontembare helden die hun roekeloze weg gaan door de Europese verhalenwereld. Hij tart de goden. Daarom komt Nemesis, en wel in de gedaante van de voorvaderlijke Vloed. Achilles gaat in boek XXI van de Ilias een krachtmeting aan met de over de vlakte voortrazende Oceanus.

Dit is misschien met Zeus gebeurd, toen hij zo opgetogen was op de Olympus. Uranus, de oude Titaanse god die men zijn macht

had ontstolen, laat het er niet bij zitten en keert terug om wraak te nemen, want hij is de Oceaan en de Vloed, en niet de mens maar de manke Hephaestus brengt uiteindelijk de zee tot staan door hem te laten wegkoken in gloeiendhete bliksems. In die vreemde zee zijn we getuige van de hemelse machten, en hoewel Achilles overleeft door het wonder van de bliksems, heeft hij onherstelbaar geleden en is een deel van de *mana* uit hem weggevloeid.

Als we bij de Odyssee zijn aangekomen, verandert de atmosfeer van de hoogmoed; het weer is broeierig, er hangt dreiging in de lucht die niet van de hoge goden afkomstig is, maar van Odysseus zelf, de held met de zware kaak en de borstelige wenkbrauwen, eeuwig kwaadwillig in weerwil van de aangename wonderen die Athene hem voortdurend bereidt. Demodocus wist hoe hij zijn gehoor moest bespelen toen hij aan het hof van Alcinoös voor Odysseus zong: ‘De tragen vangen de snellen, de manke Hephaestus kan Ares en Aphrodite in zijn bed overmeesteren.’ Het is een van de aangrijpendste momenten in het drama, als wordt voorspeld wat te gebeuren staat. Maar Odysseus lijkt evenveel op de manke Hephaestus als op de dwalende Beden die ‘kreupel, gerimpeld en scheel zijn’. Hij heeft de verstokte boosaardigheid van Ivan Karamazov en hetzelfde hevige geloof in eigen vermogens. ‘Nog is mijn kracht niet gebroken,’ schreeuwt hij en, hoewel zijn hoogmoed even groot is als die van de vrijers, dankt hij zijn overwinning alleen aan de goedertierenheid van de goden.

Waar de Ilias vol staat met de hoogmoed van de ochtendstond, staat de Odyssee vol met de hoogmoed van de late namiddag. De duisternis zal weldra neerdalen. In deze wereld gaat Ares, de god van de oorlog, als een gek tekeer - *epimips de te mainetai Arès.* Nemesis komt snel. Eens hoorde men Ajax zeggen dat hij, in weerwil van de goden, de hevige storm had overleefd. ‘Toen Poseidon hem hoorde snoeven, greep hij een drietand in zijn enorme handen en spleet met een geweldige slag de rots van Gyrae, waar Ajax op zat, met zijn verblinde hart, en deed hem verzinken in de onstuimige oceaan, waarin hij ten onder ging, toen hij van het zoute water had gedronken.’ Het was een van de vele doden van Ajax, die hij alle over zich afriep onder het teken van Hybris. Maar erger lot nog wacht de vrijers, ‘die buitensporig zijn in hun aanmatiging’. Helder wordt de aard van hun misdaad uiteengezet: niet dat ze Penelope van haar dagelijkse taken hadden afgehouden, zelfs niet

dat ze zich de bezittingen van Odysseus hadden toegeëigend, maar dat ze ‘voor geen mens op aarde eerbied of achting hadden, voor slechten noch goeden, onverschillig wie er onder hen verscheen, daarom was het hun eigen lichtzinnigheid en dwaasheid die hen ten verderve voerde.’ Het einde kwam met het beroemde bloedbad. Toen de vrijers waren geslacht, zorgden Odysseus en Telemachos kalm dat het bloed van de houten vloer werd geschraapt en werden de dienstmaagden die zich aan de vrijers hadden aangeboden in een slordige rij aan één enkele balk opgehangen.

Toch is het een oneerlijk behaalde overwinning. Eens te meer beseffen we dat er iets wordt verzwegen, dat een belangrijk element onverklaard blijft en dat de relatie tussen Odysseus en Athena, die tegelijkertijd de godin van de oorlog en de godin van de vrede was, de werpster van bliksems en de beschermster van de olijfbomenteelt, dubbelzinnig is. Op een bepaalde, onverklaarbare manier is de Odyssee het vervolg op een ander verhaal, de *giganto-machia.* Er wordt heilige wraak afgesmeekt, maar er is ook onheilig verraad. De hoogmoed van Achilles in zijn jeugdige kracht en opstandigheid wordt verruild voor een nieuw soort hoogmoed, bedachtzamer en logger. Iemand valt in ongenade, er is sprake van een ballingschap die lijkt op die van de Titanen: Odysseus is de zwerver op wie een vloek rust. Voor hem geen bestendigheid meer, het leven van de held is dat van een ongelukkige zwerver die hem van kust naar kust voert. En het moet iets te betekenen hebben dat het bloedvergieten pas begint als de verbannene eindelijk naar huis terugkeert,

Zoals Shakespeare's *Tempest* en Corneille's *L'Illusion* is de *Odyssee* een drama waarin magie innig verbonden is met macht, met wat bij de Fransen *prouesse* heet. Maar de van haar sluiers ontdane macht heeft een merkwaardig barokke kwaliteit, ze komt en gaat, en er worden zoveel toverspreuken uitgesproken dat ze niet langer geloofwaardig zijn. Eén ding is zeker: het weer van de ziel is vol stormen en het onverwachte is regel. We beseffen dat de gebeurtenissen op het eiland van Calypso, de afschuwlijke oorlog met de Cyclopen en het wonderschone tussenspel aan het hof van Alcinoös volmaakt met elkaar harmoniëren, maar ze missen de harde onontkoombaarheid van de oorlogen in de *Ilias.* Ooit bestreden schitterende helden elkaar, nu wordt er gestreden tegen heerschappijen en machten, tegen geesten en demonen. En de geest van Odysseus, geplaatst tegenover de duisternis, deinst in afgrijzen

terug. De namen van de deelnemers verwijzen in zekere zin naar hun geestesgesteldheid: Odysseus betekent *hater,* Achilles schijnt te betekenen: *man die gedoemd is te sterven,* zijn naam is afgeleid van een stam die kan worden herleid tot *achlus,* het floers dat zich over de ogen der stervenden legt.

Dood, een duistere dood, niet de stralende dood van de *Ilias,* hangt over de Odyssee. De lucht klaart pas op in de figuur van Telemachus, die op zijn eigen manier snoeft: ‘Nee, het is niet slecht om een koning te zijn, want je wordt snel rijk en je wordt zelf vereerd.’ Dit is een ander soort snoeverij dan die van Odysseus, die een glorie van een hogere orde wenst: de goden gelijk te zijn.

De hoogmoed van Telemachus, het genoegen dat hij schept in aardse glorie, is een geheel nieuw element in de Griekse poëzie, hoewel de atmosfeer van kalme glorie aan het hof van Alcinoös er de voorafschaduwing van was. Alcinoös zelf zou zo gesproken kunnen hebben, zich verheugend in zijn rijkdom. Het is hoogmoed die niet door de goden wordt bedreigd: de goden worden slechts aangeroepen omdat het aangenaam is de goden aan te roepen. Na Telemachus verkondigt Pindarus een menselijk soort glorie en waarschuwt hij tegen het verlangen de goden gelijk te zijn. En hij laat het niet bij één waarschuwing. Hij beschrijft de atleten, prijst hun gratie en schoonheid zoals niemand vóór hem en soms, vooral als hij zich laat meeslepen door een bijzonder heldhaftige daad, beseffen we dat de grens tussen hen en de goden scheermes-dun is - zó mooi, zó heldhaftig zijn ze. Op zulke momenten kunnen we zijn waarschuwing onmogelijk nog serieus nemen. Die met olie ingewreven, knappe atleten ontvingen de opperste genade en bij hun aanblik worden alle vragen over goddelijke naijver en menselijke hoogmoed irrelevant, niet omdat mensen de status van goden hebben bereikt, maar omdat ze innerlijk hebben geleefd volgens een goddelijke wet. Soms, als Pindarus een nieuw flitsend godenverhaal begint, weten we eigenlijk niet of hij bezig is de godheden of deze jongelingen te beschrijven. Tegen het overwicht van de bekende mythologie zou Pindarus kunnen inbrengen: ‘De onsterflijke Zeus bevrijdde de Titanen.’ Dat was niet waar, maar hij dacht dat het waar was: er hing vrijheid in de lucht, alle zonden moesten worden vergeven, de wereld zou opnieuw beginnen en hoe kon men beter beginnen dan door steden te stichten, gevormd door de jonge helden van de wedren? ‘Als iedereen van nature over gaven

beschikt,' schreef hij in een ode aan een jonge bokser, 'dan mag hij, met de hulp van de goden, zijn schrandere geest scherpen en een hogere glorie bereiken. De 'hogere glorie', lijkt hij te zeggen, ligt binnen ieders bereik. Maar wat is glorie? Hij geeft er nooit een volledige definitie van. Het is: 'de vreugde die het leven verlicht, als beloning voor alle inspanning.' Het is ook roem, een goede naam, het beeld van de held op het martktplein. De dood zelf is geen verschrikking voor hen die glorie hebben verworven. 'De dood is mooi als de held zijn dierbaren de gunst van een goede naam heeft nagelaten, de kostbaarste schat.' Maar hij doelt hier niet op Hybris of de Titanen. Er is een nieuw element op het toneel verschenen. De geliefde kampioenen, de dichters en de acteurs, alle deelnemers aan de spelen, dragen in principe de gave van de glorie in zich. Het menselijk dier, zich bewust van eigen schoonheid en intelligentie, maar niet te bewust, trots maar niet geteisterd door hoogmoed, betreedt het toneel.

Door een soort wonder, zijn geest verlicht door de goden, vindt Pindarus een oplossing voor de twee vormen van hoogmoed en wel door de mens nog tijdens zijn leven zeer dicht in de nabijheid der goden te plaatsen. Hij houdt de mens onophoudelijk voor dat - 'de ondappere hand' van de hoogmoed altijd probeert de mens bij zijn glorie weg te houden - maar hij staat aan de kant van de engelen en weigert te geloven dat die vreselijke hand zo machtig is als we dachten. Hij ziet de wereld gevuld met stralende mensen en goden, het marktplein en het stadion zijn nauwelijks minder heilig dan de Olympus. 'Alles is heilig,' zegt hij, en van eeuwen her horen we de stem van Blake vanuit de tuin van Felpham 'Heilig, heilig, heilig!' antwoorden.

Op die momenten worden de stem van Hybris in het heilige bos en het gegrom van de Titanen in de diepten van Tartarus tot zwijgen gebracht, en het is ons om het even of er goden zijn of demonen, de wereld is vervuld van een stralende glorie en als de atleet op de trappen van de tempel van Zeus zijn handen uitstrekt naar de kroon van wilde peterselie is hij noch de grootste der mensen, noch de slechtste, maar de mens gezien zoals hij altijd zou moeten worden gezien, door de poorten van het lied.

Roland Holst: Prometheus contra de tijdgeest

Wim Reilingh

Het monument op de Dam wekt vanuit de verte de indruk van een ding uit de uitverkoop van Blokker of de Hema: een monsterlijke sinaasappelpers of toiletrolhouder, krachtloos van vorm, groezelig van teint, onpraktisch in het gebruik. En wie de moed heeft om zich achter die rare, besuikerde fallus of *pyloon* te wagen, bijvoorbeeld om het opschrift van Roland Holst ernstig te bestuderen, waant zich in een openbaar pishuis. Kortom: op het eerste gezicht en *in ieder geval* in esthetisch opzicht is het Nationaal Monument een akelige uitbeelding van de belevingswereld van de middenstander.

Maar het oog bedriegt. Goed, het *blijft* een architectonisch misbaksel, maar niettemin gaat onder die pisbakkerige karakterloosheid een draak schuil die de opdrachtgevers niet hadden ingecalculeerd. Wie de ultieme manifestatie van Nederlands eerbetoon wil zien, kan terecht in de stationshal van Roermond. Daar vallen, bijna naadloos samengevoegd, deze twee plaquettes te bewonderen:

Wie het niet gelooft gaat er maar kijken. Wanneer het aan de algemene opinie had gelegen, zou ook het Nationaal Monument versierd zijn geweest met een soortgelijk opschrift; dat wil zeggen: *Voor hen die vielen.* Een *begrijpelijke* tekst, die ook de eenvoudige man kon begrijpen en waarderen, alvorens er zijn drol te deponeren.

Er was de hoogmoed - dat wil zeggen: ‘Hoogmoed’ in de beste betekenis van het woord - van een dichter voor nodig om het Nationaal Monument te redden van de fatale Volksempfindlichkeit.

Nimmer, van Erts tot Arend, was enig schepsel vrij onder de zon, noch de zon zelve, noch de gesternten. Maar Geest brak Wet en stelde op de geslagen bres de Mens. Uit die Eersteling daalden de ontelbaren. Duchtend zijn hoge blik deinsden hun zwermen binnen de Wet terug en werden Volken en stonden elkander

naar het leven, onder nachtgewolkten verward treurspel dat Wereld heet. Sindsdien werd geen mens vrij dan ontboden van boven zijn dak, geen volk dan beheerst van boven zijn torens. Blijve ons dat bij, verlost als we werden uit het schrikbewind van een onderwereld. Niet onbeheerst, maar enkel beheerst van boven de wereld blijft vrijheid ons deel.

Wie kent die woorden eigenlijk nog? En wie kent ze van buiten? Ja, Jan Wolkers, volgens eigen zeggen in zijn essay 'Zwarte Bevrijding', en misschien nog twee of drie van zijn generatie. Verder schrijver dezes, waarschijnlijk als enige van alle naoorlogse generaties. Het is wel een eenzaam voorrecht, maar het zou uit de aard der zaak ook niets anders kunnen zijn. Dit is geen tekst voor, maar tégen het Volk.

Wie dat beseft ziet dat hele monument ineens ook anders. De halfronde muur waarin de letters zijn uitgebeiteld is dan niet meer het lukraak neergeplempte *Fremdkörper* dat het lijkt, maar een symbolische scheiding tussende statige vorstelijkheid aan de ene kant van het plein en het roerige grauw aan de andere. 'Vorstelijkheid' moet daarbij niet worden opgevat in de zin van constitutionele monarchie (waaraan eerlijk gezegd weinig vorstelijks te beleven valt), maar als de in steen tot uitdrukking gebrachte essentie van *Nimmer van Erts tot Arend,* of anders: van het slot van Shelley's *Prometheus Unbound,* waarin eigenlijk met andere woorden precies hetzelfde wordt gezegd.

> 'To suffer woes which Hope thinks infinite;
> To forgive wrongs darker than death or night;
> To defy Power which seems omnipotent...
> To love, and bear; to hope till Hope creates
> From its own wreck the thing it contemplates
> Neither to change, nor flatter, nor repent,
> This, like thy glory, Titan, is to be
> Good, great and joyous, beautiful and free;
> This is alone Life, Joy, Empire, and Victory.'

De architectuur van Jacob van Campen versus de Efteling, *Van Erts tot Arend* versus Dikkertje Dap, Prometheus versus Hitler. Het zullen altijd de Efteling, Dikkertje Dap en Hitler zijn die in de strijd om de volksliefde aan het langste end trekken. Het is de grootsheid van Roland Holst geweest dat hij de nazibeweging,

tegen alle oprispingen van de tijdgeest in, durfde te definiëren als wat het was: een opstand van dolgedraaide kruideniers. Prometheus is geen democraat; juist daarom is Hitler geen Prometheus.

*

'Zou een tekst op een monument dat voor iedereen bedoeld is, makkelijk moeten zijn of niet?'

'Ik dacht van wel, want er komen allerlei soorten mensen langs en ook buitenlanders, vooral voor die mensen zou het makkelijker moeten zijn.'

Aldus een passant tijdens een straatinterview in het radioprogramma 'Literama' (mei 1977). Een ander voegt daar met beslistheid aan toe: *'Als je bezig bent het nut ervan te maksimaliseren*[1], *dan kun je je afvragen of het niet een beeje te ingewikkeld zou zijn.'*

De Kunst, niet langer als geheim wapen tegen de terreur van het grauw en de balkenbendes, niet als een eeuwig laaiend vuur waaraan hoogstens een enkeling zich warmen kan zonder de billen te branden, maar als een verschijnsel waarvan *het nut* valt te *maksimaliseren*... De Kunst moet begrijpelijk zijn, *vooral voor die mensen.*

Ook toen al werden *'die mensen'* dus al als excuus gebruikt om de boel lukraak te infantiliseren en debiliseren. Let wel, dit was in 1977, twee jaar voordat Jeroen Brouwers aan zijn strijd tegen de bierkaai begon, waarin hij onder andere ageerde tegen de wilde kippendrift waarmee men de *gebeeldhouwde* infantilisering het land liet overwoekeren. Vanzelfsprekend bleef de bierkaai bierkaai, zoals dat een bierkaai betaamt. Jaren na Brouwers' polemiek werd dit ongelukkige land alsnog verrijkt met onder meer standbeelden van Nijntje en Dikkertje Dap.

Theun de Vries noemde na de onthulling in 1956 in de Waarheid de tekst *'onaanvaardbaar op een gedenkteken'* en wond zich op over *'een zeker elitebesef, bijna een aristocratische hoogmoed'.*

Een stuk intelligenter, maar evenmin positief was de analyse die W.F. Hermans eraan wijdde: *'Ontdaan van zeeslangenidioom, komt de boodschap hierop neer: geest is iets anders dan stof, geest is vrij, stof niet. Dieren en mineralen hebben geen deel aan de geest. De mens kan slechts* vrij *zijn door zich te* onderwerpen *aan de geest. (Let op de paradox, vrienden!) Deze geest bevindt zich boven de wereld, hij heerst boven uw dak, en boven uw torens. Daarmee uit.'*

En hij voegt er aan toe: *'Wat heeft A. Roland Holst's afgesabbelde metafysische vrijheid te maken met het verzet tegen de bloeddorstige indringers waaraan het monument is gewijd? Niets.*[2]

Toch wel iéts, zou ik, schrijver dezes, daaraan toe willen voegen, want om een tekst in steen te laten beitelen die de horden zo nadrukkelijk boven de pet gaat is op zich al een daad van verzet. Maar omstreeks 1956 hielden de horden zich - in Nederland althans - tamelijk koest, zodat de noodzaak van een zekere *aristocratische hoogmoed* nog niet bijzonder in het oog sprong. De complete verplebsing en verhamburgering zou tenslotte pas twintig jaar later over West-Europa komen.

En wat het eerste betreft: poëzie is niet bedoeld om geanalyseerd te worden. Wie een poëtische tekst op zo'n manier met het ontleedmes te lijf gaat, houdt altijd iets raars over.

'Ik wantrouw iedereen die dweept met het werk van Roland Holst,' schreef zijn latere biograaf Jan van der Vegt in hetzelfde verband[3], om vervolgens de *verwantschap* met dat werk (die iedere dweperij bij voorbaat uitsluit) aan *de tragische paradox van de falende relatie met de wereld* te wijten. Natuurlijk heeft hij daarin groot gelijk. Ook de dwepers kwamen tenslotte uitgebreid aan het woord en deden met hun jubelkreten noch de dichter, noch zijn dichterschap veel goed. Zijn postume roem is althans voornamelijk die van een wufte feestganger met satyriasis. Niks 'Tegen de Wereld' of 'Van Erts tot Arend'; in tientallen grenzenloos flauwe anekdotes is hij voor het oog van de wereld voorgoed verkwald en verhufterd.

Het maakt niet uit, want het Werk blijft bestaan, en liever zo dan dat het tot de geestelijke schat van *alle* Nederlanders behoorde. Daarom is het ook zo goed dat, ongezien en ongekend, die hoogmoedige, *elitaire* woorden ook nu nog, uitgerekend in het midden van het hamburgerinferno tussen Centraal Station en Spui, de enkeling die gebukt gaat onder een *falende relatie met de wereld* - met dié wereld althans - nog enigszins met zijn lot kunnen verzoenen.

Eindnoten:

1 Ik citeer uit de uitgeschreven teksten in het gelijknamige blad.
2 Willem Frederik Hermans: Mandarijnen op Zwavelzuur.
3 Jan van der Vegt: De brekende spiegel.

Rede tot de afgestudeerden*
Salman Rushdie
(Vertaling Christine Elion)

Leden van de lichting '96, in de krant zag ik dat men er bij Southampton University op Long Island in is geslaagd Kermit de Kikker te strikken voor de *Commencement Address.* U zult het helaas met mij moeten doen. De enige connectie met de Muppets waar ik op kan bogen, is dat mijn vroegere redacteur bij Uitgeverij Alfred Knopf eveneens redacteur was van het beroemde zelfhulpboek *Miss Piggy's wijze levenslessen.* Ik heb hem ooit gevraagd hoe het was om met zo'n superster te werken en hij antwoordde vol respect: 'Salman, het varken was ronduit vorstelijk.' In Engeland, waar ik zelf heb gestudeerd, hebben we iets andere gewoontes bij het afstuderen, en daarom heb ik hier en daar wat onderzoek gedaan naar de Amerikaanse *Commencement Address* en de bijbehorende tradities. De eerste Amerikaanse vriendin die ik ernaar vroeg, vertelde me dat zij en haar medestudenten in haar afstudeerjaar - niet aan dit College, laat ik u gauw geruststellen - zo furieus waren over de keuze van de spreker - die ik dus maar niet zal noemen - nou ja vooruit, het was Jeane Kirkpatrick - dat zij de hele buluitreiking hebben geboycot en in plaats daarvan een van de universiteitsgebouwen hebben bezet. Het is voor mij dan ook een grote opluchting te zien dat u hier allemaal aanwezig bent. Zelf haalde ik mijn bul in Cambridge in 1968 - het jaar van de grote studentenprotesten - en ik moet u bekennen dat ik hem nog maar op het randje heb gehaald. Deze geschiedenis heeft overigens niets te maken met politiek of demonstraties; ziet u het eerder als een waarschuwing en een sterk verhaal over dikke bruine uienjus. Het was een paar dagen voor mijn afstuderen, toen een of andere anonieme grappenmaker in mijn afwezigheid besloot mijn kamer een nieuw kleurtje te geven door een emmer vol van voornoemde uienjus over de muren en het meubilair te kwakken, om maar niet te spreken van mijn platenspeler en mijn kleren. Geheel volgens hun traditie van eerlijkheid en billijkheid, waar de Colleges van Cam-

* *Tekst van Salman Rushdie's* Commencement Address, *de rede die hij op 25 mei 1996 hield voor de afgestudeerden van Bard College.*

bridge zo trots op zijn, wees mijn College mij zonder pardon als enige schuldige aan, negeerde al mijn betuigingen van het tegendeel en liet mij weten dat ik geen toestemming zou krijgen om af te studeren als ik niet voor het ceremonieel de schade had vergoed. Het was de eerste, maar helaas niet de laatste keer dat ik ten onrechte zou worden beticht van moddersmijterij. Ik vergoedde de schade, moet ik toegeven, en werd derhalve geschikt bevonden voor het ontvangen van mijn bul. In een opstandige bui, mogelijk ten gevolge van mijn recente jus-ervaring, trok ik bruine schoenen aan naar de ceremonie, en werd ogenblikkelijk tussen mijn getogeerde en naar behoren zwartgeschoeide jaargenoten uit de stoet geplukt en teruggestuurd naar mijn onderkomen om andere schoenen aan te trekken. Ik vroeg me af waarom mensen met bruine schoenen als onbehoorlijk gekleed werden gezien, maar alweer stond ik voor een vonnis waartegen geen beroep mogelijk was. Opnieuw gaf ik toe, spurtte weg om andere schoenen aan te trekken, nam in een mum van tijd mijn plek in de stoet weer in; en toen ik na al deze wederwaardigheden aan de beurt was, moest ik langdurig de pink van de pedel vasthouden om deze langzaam te volgen naar de eerbiedwaardige troon waar de rector magnificus op zat. Ik knielde aan zijn voeten, zoals mij was gezegd, hield mijn handen omhoog, de handen als in een smeekbede gevouwen, en bedelde in het Latijn om mijn bul waar ik, die gedachte kon ik toch niet onderdrukken, drie jaar keihard voor had gewerkt, gesteund door mijn familie en tegen aanzienlijke kosten. Ik herinner me nog dat mij werd aangeraden om mijn handen ver boven mijn hoofd te houden, voor het geval de bejaarde rector magnificus, die voorover leunde om ze te grijpen, van zijn verheven zetel zou tuimelen en boven op mij terecht zou komen. Ik deed zoals mij was aangeraden; de bejaarde tuimelde niet; en eindelijk, tevens in het Latijn, verleende hij mij de titel van *bachelor of arts.* Als ik op die dag terugkijk, sta ik een beetje versteld van mijn passiviteit, hoewel het moeilijk te zeggen valt wat ik anders had kunnen doen. Ik had kunnen besluiten om niet te betalen, geen andere schoenen aan te trekken, en niet geknield om mijn titel te smeken. Ik koos ervoor om me over te geven en mijn bul te krijgen. Sindsdien ben ik koppiger geworden. Inmiddels ben ik tot de conclusie gekomen die ik u nu voorleg, dat ik niet had moeten toegeven, me niet had moeten neerleggen bij het onrecht, hoe klemmend ook de reden. Onrecht roept vandaag de dag bij mij nog steeds de gedachte op

aan jus. Voor mij is onrecht een bruine, drabbige, kledderige vloeistof met een penetrante uiengeur die je tot tranen toe beweegt. Onrecht is het gevoel dat je krijgt als je zomaar op het laatste moment terugrent naar je kamer om je ongewenste bruine schoenen uit te doen. Het is wat er speelt als je gedwongen wordt om op je knieën in een dode taal te bedelen om iets waar je recht op hebt. En dit is dan ook wat ik bij mijn eigen afstuderen heb geleerd; dit is de moraal die ik heb herleid uit de parabelen van de Onbekende Jusbommenlegger, het Verboden Schoeisel en de Wankelende Rector Magnificus op Zijn Troon: de les die ik vandaag aan u mee wil geven. Ten eerste: mochten mensen u op een dag, ergens op uw levenspad, beschuldigen van wat men jusmisbruik onder verzwarende omstandigheden zou kunnen noemen - en dat zullen ze, neemt u dat van mij aan - en als u zich werkelijk niet schuldig heeft gemaakt aan het misbruik van jus, laat het er dan niet bij zitten. Ten tweede: zij die u weren omdat u de verkeerde schoenen draagt, zijn het niet waard dat u in hun midden bent. En ten derde: ga voor geen enkel mens door de knieën. Blijf pal staan voor uw rechten. Ik mag graag denken dat de Universiteit van Cambridge, waar ik drie schitterende jaren zo gelukkig was en waar ik zo veel aan te danken heb - ik hoop dat u op Bard net zo'n mooie tijd heeft gehad en ook het gevoel hebt dat u er zo veel aan te danken heeft - dat de Universiteit van Cambridge met haar fijnbesnaarde en hoog ontwikkelde Britse gevoel voor ironie, mij door al die vreemde gebeurtenissen rond mijn afstuderen precies deze waardevolle lessen mee heeft willen geven.

Leden van de lichting '96, we zijn hier bijeen om een van de gloriedagen van uw leven te vieren. Vandaag nemen we deel aan de overgangsrite die u ontslaat uit dit voorbereidende leven en u toelaat tot een leven waar u nu beter op bent voorbereid dan wie ook. En nu u voor de poort naar de toekomst staat, wil ik u graag iets vertellen over het bijzondere instituut dat u nu verlaat, iets wat verklaart waarom het voor mij zo'n bijzonder genoegen is om vandaag bij u te zijn. In 1989, nog maar enkele weken nadat de Iraanse mullahs hun dreigement jegens mij hadden uitgesproken, werd ik via mijn literair agent benaderd door de rector van Bard, die vroeg wat ik zou denken van een baan aan deze universiteit. Meer dan een baan alleen; er werd mij verzekerd dat ik hier in Annandale, in de gemeenschap van Bard, veel vrienden zou vin-

den en een veilig toevluchtsoord waar ik kon wonen en werken. Helaas was ik in die harde tijden niet in staat dit dappere aanbod aan te nemen, maar ik heb altijd onthouden dat op het moment dat de sirenes over de hele wereld afgingen en allerlei mensen en instellingen bang werden, Bard College het omgekeerde deed - dat het mij tegemoet kwam met intellectuele solidariteit en menselijke bezorgdheid, en geen luchtkastelen beloofde, maar concrete hulp aanbood. Ik hoop dat u er allemaal trots op bent dat Bard stilletjes, zonder fanfare, in zulke tijden zo'n principieel gebaar maakte. Ik ben er zeker buitengewoon trots op dat ik het eredoctoraat van Bard College heb mogen ontvangen en ik vind het een uitzonderlijk voorrecht dat ik u vandaag toe mag spreken.

Voor de oude Grieken was hybris de zonde van het trotseren van de goden, en wie echt onfortuinlijk was, kon worden getroffen door de angstaanjagende toorn van de godin Nemesis, die in haar ene hand de tak van een appelboom droeg en in de andere een rad van fortuin dat op een dag om zou wentelen tot de dag der wrake. Omdat ik zelf, in mijn tijd, niet alleen beschuldigd ben van jusmisbruik en het dragen van bruine schoenen, maar ook van hybris, en aangezien ik inmiddels ben gaan geloven dat dergelijke trotseringen een onvermijdelijk en essentieel onderdeel vormen van wat we onder vrijheid verstaan, leek het me wellicht goed dit bij u aan te bevelen. Want in de komende jaren zult u geconfronteerd worden met goden in allerlei soorten en maten, groot en klein, goden met en zonder bestuurlijk lichaam, die allemaal zullen eisen dat u hen gehoorzaamt en aanbidt - hele hordes goden van geld en macht, van gewoonte en conventie, die uw gedachten en leven zullen proberen te beperken en beheersen. Trotseer ze; dat is wat ik u mee wil geven. Steek uw tong uit, trek een lange neus. Want, zoals de mythen ons vertellen, laat de mensheid zich pas van haar menselijkste kant zien als zij de goden trotseert. De Grieken kennen vele verhalen over ruzies tussen ons en de goden. Arachne, de grote weefkunstenares, vergeleek haar weef- en borduurvaardigheden met die van de godin van de wijsheid zelve, Minerva of Pallas Athene; en impertinent als ze was, weefde ze alleen afbeeldingen van taferelen waarin de fouten en zwakheden van de goden naar voren kwamen - de verkrachting van Europa, Leda en de zwaan. Daarom - vanwege dit gebrek aan eerbied, niet omdat ze slecht zou zijn in haar vak - vanwege wat we nu kunst en gotspe zouden

noemen - veranderde de godin haar rivale in een spin. Koningin Niobe van Thebe (die haar volk voorhield dat het Latona, de moeder van Diana en Apollo niet moest aanbidden) zei: ‘Wat een onzin! Waarom verkies je wezens die je nog nooit hebt gezien boven wie pal voor je staat!’ Voor deze gedachte, die we vandaag humanisme zouden noemen, vermoordden de goden haar man en kinderen, en zijzelf veranderde in een rots, versteend van verdriet, waaruit een eindeloze rivier van tranen druppelde. Prometheus de Titan stal het vuur van de goden en gaf het aan de mensen. Hierom - om iets wat we vandaag de dag het streven naar vooruitgang zouden noemen, naar betere wetenschappelijke en technologische mogelijkheden - werd hij vastgeketend aan een rots, waar een grote vogel eeuwig aan zijn lever pikte, die steeds weer opnieuw aangroeide. Het interessante hiervan is dat de goden in deze verhalen helemaal niet mooi worden voorgesteld. Arachne mag dan bovenmatig trots zijn in haar poging zich met een godin te meten, het is niet meer dan de trots van een kunstenaar, samen met het lef van de jeugd; terwijl Minerva, die ook genadig zou kunnen zijn, alleen maar wraakzucht toont. Het verhaal vergroot de schaduw van Arachne, zogezegd, en verkleint die van Minerva. Het is Arachne die een zekere mate van onsterfelijkheid aan het verhaal overhoudt. En de wreedheid van de goden ten opzichte van het gezin van Niobe stelt deze laatste in het gelijk. Wie zou het gezag van zulke wrede goden prefereren boven een eigen vorm van gezag, het gezag van mannen en vrouwen, hoe gebrekkig ook? Alweer worden de goden juist verzwakt door hun krachtsvertoon, terwijl de mensen sterker worden, ondanks (en zelfs terwijl) ze worden vernietigd. En de martelaar Prometheus natuurlijk, Prometheus die het vuur schonk, is de grootste held van allemaal.

Het zijn deze mannen en vrouwen die de wereld op de kaart hebben gezet, en dat hebben ze gedaan ondanks hun goden. De moraal van de mythen is anders dan wat de goden ons willen leren - dat we ons moeten gedragen en onze plaats moeten weten -, zelfs het tegenovergestelde. De moraal is dat we ons moeten laten leiden door ons innerlijk. Van onze slechtste kant kunnen we inderdaad arrogant, omkoopbaar, corrupt of egoïstisch zijn; maar van onze beste kant kunnen en zullen we - u dus - vrolijk, avontuurlijk, ondeugend, creatief, onderzoekend, veeleisend, competitief, liefdevol en uitdagend zijn.

Buig voor niemand. Weiger het kennen van uw plaats. Trotseer de goden. U zult ervan versteld staan hoevelen van hen voeten van leem zullen blijken te hebben. Laat u, waar mogelijk, door uw goede kanten leiden. Ik feliciteer u van harte en wens u heel veel succes.

De hoogmoed van Lord Byron, verheven maar niet verheffend

Gerard de Vries*

Hoogmoed is de ernstigste van de zeven hoofdzonden, want hij zet aan tot het willen evenaren van de goddelijke macht. Milton's *Paradise Lost* en Vondel's *Lucifer* zijn geïnspireerd door zo'n titanenstrijd. Die werken bereiken het niveau van een dergelijke strijd. Nu die gestreden is, is het ook met de hoogmoed als zonde een beetje gedaan. Trots is nog maar ternauwernood een ondeugd en als we er ‘ambitie’ voor in de plaats stellen, gaat het zelfs om een nastrevenswaardige eigenschap. Om hoogmoed als verkeerd te kunnen zien, moeten we op zoek naar algemenere vormen. Wie zich boven anderen verheven voelt, kan worden beticht van hoogmoed waarvoor geen verzachtende omstandigheden zijn aan te voeren. Verhevenheid kan men zich niet aanmeten; alleen wie zich zeker níet beter voelen dan anderen, komen in aanmerking voor die kwalificatie. Lord Byron (1788-1824) meende een uitzondering op deze regel te vormen en, gelet op de feiten, is hem dat aardig gelukt. Byron's aspiratie was niet bescheiden, met gevoel voor de traditie waarvan ook Milton's epos deel uitmaakte, beschouwde hij zichzelf als een ‘gevallen engel’. Het nageslacht oordeelt milder over Byron. Hij is de personificatie van de vrijbuiter die zich niets gelegen liet liggen aan maatschappelijke conventies en die zich met zijn libertijnse opvattingen grenzeloos aantrekkelijk maakte, vooral bij vrouwen. Dat hij stierf als een van de begunstigers van de Griekse vrijheidsstrijd vormt een nobel besluit van het leven van een onafhankelijke geest.

Het bijzondere van dit bekende beeld van Byron is dat het voorbij gaat aan zijn dichterschap. Byron's leven was zo interessant dat veel biografen zijn dichtkunst volkomen negeren. Toch dankte hij zijn roem tijdens zijn leven aan zijn poëzie. En de waardering hiervoor hangt weer samen met de klassenmaatschappij die Engeland twee eeuwen terug kende en waarin Byron, zo meende hij, de absolute top vormde.

* *De fragmenten van* Childe Harold's Pilgrimage *zijn vertaald door Ike Cialona, die van* Don Juan *door Peter Verstegen.*

Toen Byron 19 jaar oud was, liet hij een bundel juvenilia ver-schijnen, *Hours of Idleness.* In het voorwoord beschrijft hij het dichterlijke genie dat hij graag wil zijn. Hij maakt gewag van zijn adellijke titel, anticipeert op de vermelding van zijn naam in *The Catalogue of Royal and Noble Authors* en wijst erop dat Dr. Johnson van mening was dat de pennevruchten van iemand van stand, die zich aan de letteren wijdt, met welwillendheid moeten worden bezien. (Het citaat van Johnson ontleende Byron aan Boswell, maar het is jammerlijk uit zijn verband gerukt. Johnson zei dat standsbesef geen reden mocht zijn om zich te distantiëren van literaire faam als men overtuigd was van zijn literaire kwaliteiten. Byron doet het voorkomen alsof het bezit van een adellijke titel reeds zo'n verdienste inhield dat het schrijven van gedichten een extra prestatie vormde, zó adembenemend dat er slechts met bewondering op kon worden gereageerd.) Toch staat Byron de lezer toe om zijn gedichten los van zijn titel te beschouwen: ‘Ik wil geen misbruik maken van mijn positie en stel me liever bloot aan de smadelijkste terechtwijzigingen van naamloze critici dan dat ik glorieer in loftuitingen die ik alleen aan mijn titel te danken heb.’

Welnu, de wens van his lordship ging volledig in vervulling. In een uitgebreide, anonieme, recensie in *The Edinburgh Review,* het toonaangevende tijdschrift in Engeland dat een voorbeeld was voor alle literaire uitgevers in Europa, werd de bundel op vrolijke wijze naar waarde geschat, dat wil zeggen: afgekraakt. De recensent meldde dat er voor de bespreking geen andere reden was dan de adelstand van de auteur. Hoewel Byron dus op beide wensen keurig werd bediend, was hij verre van gelukkig met het de voorkeursbehandeling die hem ten deel viel. Hij overwoog zelfmoord, verklaarde gek te worden, maar besloot uiteindelijk tot het schrijven van een berijmd weerwoord, *English Bards and Scotch Reviewers.*

Alle beroemde dichters uit die tijd, Coleridge, Southey, Scott en Wordsworth, worden daarin geridiculiseerd, op een uiterst vermakelijke, puntig geformuleerde wijze. Byron's volgende werk, *Childe Harold's Pilgrimage,* maakte hem beroemd. In het derde couplet van het eerste canto speelde hij opnieuw zijn sterkste troef uit, waar hij wijst op het roemruchte voorgeslacht van de jonker, een nogal doorzichtig alter ego van de auteur:

> Ik zeg slechts dat hij jonker Harold heette,
> Noem niet de ouderdom van zijn geslacht

En laat u ook zijn achternaam niet weten;
Maar ooit werd zijn familie zeer geacht.

De adelstand van de Byrons dateerde uit de dagen van Charles I die in 1643 de eigenaar van Newstead Abbey tot baron verhief. De vijfde Lord Byron, van wie de dichter de titel erfde, was een losbol die zijn vermogen had verkwist. Toen de zoon en kleinzoon van deze lord voortijdig waren overleden, ging de titel geheel onverwacht naar zijn achterneef. Byron's ouders vormden een treurig stel. Zijn vader was met zijn moeder getrouwd om haar vermogen. Hoe aanzienlijk dat ook was, binnen enkele jaren had hij het erdoor gejaagd. De familieband was niet erg hecht: in de papieren van zijn vader, die niet bij vrouw en kind woonde, vindt men slechts éénmaal een verwijzing naar zijn zoon. Met zijn moeder had hij het evenmin getroffen. Zij bezat een wispelturig temperament waardoor momenten van genegenheid bij haar werden afgewisseld met even welgemeende scheldpartijen. Het weerhield Byron er niet van zich enorm op zijn afkomst te laten voorstaan. Zo voelde hij zich maatschappelijk superieur tegenover Shelley, al zou die de titel van baronet erven van zijn vader (en niet van zijn oudoom). Maar Shelley's vader had de titel pas in 1806 verworven.

Childe Harold maakte diepe indruk op de lezers in Engeland en vervolgens ook op lezers daarbuiten. Het lange gedicht is een soort reisverslag, afgewisseld met gepassioneerd beschreven gevoelens en gedachten. Deze overpeinzingen hebben vaak een zwartgallige ondertoon, van het type: kennis vermeerdert smart. Harold is een melancholische jongeman, in de wieg gelegd voor grootse daden en hartstochtelijke liefdes, maar teleurgesteld in het leven dat niet berekend is op zoveel kwaliteit. Dat is wat Byron uitstraalde: een genie veroordeeld tot leegheid, wiens idealen even levensvatbaar waren gebleken als bomen in zee:

Maar onder mensen kon hij niet verkeren:
Dan werd hij cynisch, rusteloos en mat,
Een valk met afgeknotte vleugelveren
Die immer heimwee naar het luchtruim had.
Dan leek hij, het gezapig leven zat,
Een vogel in een kooi die uitentreuren
Met borst en bek het staal rammeit, totdat
Bloedrode vlekken zijn pluimage kleuren:

Zo bleef zijn vrijheidsdrang hem innerlijk verscheuren.

> Hij koos voor ballingschap en ging weer zwerven,
> Ontgoocheld, maar met minder somberheid:
> De wetenschap die hij zich kon verwerven
> Dat men op aard een zinloos leven leidt,
> Had Wanhoop van haar grimmigheid bevrijd.

(Canto III, 15 en 16)

Zijn teleurstelling in de liefde was al even groot, want meisjes waren niet in staat echte liefde te onderscheiden van uiterlijk vertoon:

> Zijn liefjes hielden niet van hem, maar van
> De macht, die in de vrouw het vuur doet laaien;
> Ook geld vermag meer dan de liefde kan:
> De vlinders blijven om die kaarsvlam draaien.

(Canto I, 9)

Dit beeld van de nobele maar gedesillusioneerde jongeman, hongerend naar onbaatzuchtige liefde, maakte diepe indruk op meisjes met een hang naar romantiek. In feite viel het met de zuiverheid van zijn liefde nogal mee. De meeste relaties van Byron berustten op wellust. Toen ze samen in Venetië verbleven, bezag Shelley met walging hoe Byron met ouders onderhandelde over de prijs van hun dochters. In Engeland kon hij zich dergelijke praktijken niet veroorloven. Dat was ook niet nodig, want het aantal vrijwilligsters was onbeperkt. Zijn ongenaakbaarheid en aristocratische pose, zijn charme en sirene-zachte stem, maakten hem tot een idool.

Byron's dédain voor de maatschappij staat in schril contrast met de enorme energie die hij besteedde om zich bij dezelfde maatschappij populair te maken. Hij had veel tijd en geld over voor zijn image. Regelmatig beperkte hij zijn dagelijkse consumptie tot droge koekjes en sodawater, om zijn slankheid te bewaren die bedreigd werd door overvloedige maaltijden, rijk besprenkeld met wijnen, bekroond met een punch van brandy en madeira. Hij kleedde zich als een fat en stelde met zijn modieuze kostuums en opvallende tooi Engeland's beroemdste dandy, Beau Brummell, in de schaduw. Hij kon er drie uur mee bezig zijn om zich aan te kleden en te fatsoeneren. Op het bekende schilderij van Thomas

Phillips (National Portrait Gallery) poseerde hij aangetoddikt als een etalagepop in Albanees kostuum, met een kostbare brokaten tuniek waaraan soutaches en pic-pac-knoopjes, een chemise waarvan de opstaande kraag door een cameeachtige broche bijeen werd gehouden. Een sierlijke tres golfde subtiel over zijn borst en de curve daarvan kwam terug in het ijle, gecultiveerde snorretje. Op zijn hoofd is een dure shawl tot een tulband geknoopt. De elegantie en superioriteit die Byron uitstraalt, worden versterkt door zijn oogopslag. Op Eastlake's schilderij *Byron's Dream* zien we onze held, overmand door extase, tegen de voet van de ruïne van een Griekse tempel gevlijd:

> Ik vraag mijn geest, die doolt, terug te komen
> Voor een beschouwing van vergane pracht:
> Vervallen als die resten wil ik dromen
> Van oude glorie en vergane macht.

(Canto IV, 25)

Een andere voorstelling toont een filosofische Byron in het Palazzo Mocenigo, waarvan de ramen uitzicht bieden op het Canal Grande in Venetië. (In plaats van zich te laten vervoeren met zijn gondel, zwom hij ook wel eens naar huis, met een toorts in de hand om een aanvaring met gondeliers te voorkomen.) In een langoureuze pose droomt Byron weg voor het schilderij van een Venetiaanse doge. Een gravure uit 1816 toont Byron op het terras van Villa Diodati aan het meer van Genève, de blik opnieuw hemelwaarts gericht, de hand met ganzeveer zweeft in de lucht. Het visioen dat Byron beving, is kennelijk zo overrompelend dat de zwaartekracht niet meer werd gevoeld.

In de pers stonden reeksen artikelen over Byron's persoon en levenswijze (daarmee stond hij aan de wieg van de thans beruchte Engelse tabloids) en dit alles genereerde een uitgebreide fanmail. Hij bewaarde alles, ook al beweerde hij dat hij aan de post geen aandacht schonk. De volgende brief geeft blijk van zijn tweeledige aantrekkingskracht voor deze brievenschrijfsters: ‘Al twee jaar lang leef ik met alleen uw beeld in mijn gedachten. Mijn ouders staan bekend als mensen die nooit zijn afgeweken van het pad der Eerzaamheid en Onkreukbaarheid. Ik bid u: wil hun gevoelens niet kwetsen, hun wangen niet doen kleuren met de blos van schaamte die Kennis van hun Dochters onvoorzichtigheid bij hen zou wekken!’

Zou die beschamende onvoorzichtigheid het enkele feit van de brief kunnen betreffen of houdt ze verband met het risico dat de briefschrijfster loopt wanneer Byron op haar avances zou reageren? Als we ons Byron heden ten dage moeten voorstellen, kunnen we denken aan een mix van Hugh Grant (met zijn dames *of easy virtue*), het exhibitionisme van Jan Cremer, de bereisdheid van Boudewijn Büch, het gedistingeerde optreden van Jean Pierre Rawie, de populariteit van Pim Fortuyn en het dichterlijke zelfbewustzijn van Gerrit Komrij.

De behoefte aan populariteit en bekendheid lijkt onverenigbaar met Byron's minachting voor vrijwel iedereen (de aristocratie uitgezonderd). Maar gevoelens van hoogmoed en trots kunnen niet bestaan zonder erkenning en acceptatie door de omgeving. Iemand kan op een zolderkamertje zijn dagboeken in sonnetvorm bijhouden en met enorme minachting neerzien op de massa die het zonder zijn talent moet stellen, maar hij maakt van zichzelf een regelrechte idioot als hij aan dat gevoel lucht zou geven. Alleen een idool kan zich gevoelens van hoogmoed veroorloven. Wie zich verheven wil voelen boven de massa, dient zich eerst van haar populariteit te verzekeren. Byron's zwartgalligheid verhoogde de adoratie voor hem, want ze maakte hem extra interessant. Vergeleken met de vele pastorale passages uit het werk van Crabbe, Wordsworth en Scott, die harmonie en vertrouwen suggereren, pakte Byron het heel anders aan:

> De mens sjokt voort en sleept zijn ketens mede,
> En steeds weer volgt de zoon zijn vaders spoor.
> Hij laat zich plichtsgetrouw met voeten treden,
> En bij zijn dood geeft hij zijn waanzin door
> Aan slaven die ten oorlog trekken voor
> Hun boeien, en zich niet daarvan bevrijden,
> Maar waar hun voorganger de strijd verloor
> Als gladiators voor tirannen strijden
> En, blaren van één boom, hun nederlagen lijden.

(Canto IV, 94)

Waar optimisme wordt geassocieerd met naïviteit, lijkt somberheid het resultaat van scherp inzicht in de tekortkomingen van het bestaan. Naarmate men *sadder* is, is men ook *wiser,* maar men kan die causaliteit ook omkeren: kennis vermeerdert smart. Omdat

Byron geen warme relaties kon onderhouden (de vrouw bij wie hij zich het meest op zijn gemak voelde, was zijn halfzus Augusta, maar de speculatie dat het taboe op incest deel uitmaakte van haar aantrekkingskracht voor Byron relativeert deze uitzondering), kon zijn verbeeldingskracht ook geen optimisme genereren.

Byron's dichterschap was bepalend voor zijn populariteit. Is dat - vanuit literair gezichtspunt - terecht? ‘Het feit dat hij erin slaagde de wereld te doen geloven dat hij een dichter was, is het meest overtuigende bewijs van zijn genie,’ schrijft Lytton Strachey. Peter Quennell beschrijft in *Byron: The Tears of Fame* hoezeer Byron's dichtkunst het moet hebben van effectbejag en dat hij daarin ook heel succesvol is, maar dat zijn werk mechanisch en arm is voor wie verder kijkt dan deze buitenkant. Byron hoorde niet tot de talenten die hun gaven ontwikkelden door noest werk. Thomas Gray werkte acht jaar aan zijn beroemde *Elegy.* Dat betekent rekenkundig een gemiddelde van zestien regels per jaar. Pope zat aan het eind van zijn leven nog aan zijn eerste gedicht te schaven. Bij Byron zijn herzieningen en varianten een uitzondering. De waardering die Byron kreeg van zijn eigentijdse vakgenoten is zeer gevarieerd. Keats had zo'n hekel aan *Don Juan* dat hij het boek in een hoek smeet; Wordsworth moest al evenmin iets hebben van *bold bad bard Baron Byron.* Keats en Wordsworth hebben de natuur scherp geobserveerd en de harmonische gevoelens die zij bij hen opriep zo fraai verwoord dat de lezer de balsemende werking ervan niet kan ontgaan. Byron gebruikte de natuur niet als inspiratie maar als illustratie van zijn soms getormenteerde ziel:

> Het water kolkt en sist en brult en ziedt!
> Het angstzweet dat het om de helse pijnen
> In deze aardse Phlegethon* vergiet,
> Krult rond de zwarte randen der ravijnen
> Die deze wervelstroom met grimmigheid omheinen.

(Canto IV, 69)

Shelley, die nauw bevriend was met Byron, en hem als dichter hoog achtte, vond de geest waarin Canto IV van *Childe Harold* geschreven was getuigen van ‘de verdorvenste en schandelijkste waanzin’. Hij kan gedacht hebben aan passages als deze:

* *De Phlegethon is een van de rivieren in de Griekse onderwereld.*

Ons is een onnatuurlijk lot beschoren,
Veroordeeld als we zijn door het decreet
Der zondigheid die ons is aangeboren,
Die oepasboom*, vernietigend en wreed,
Die men geworteld in de aarde weet;
Zijn loverkruin verbeeldt de hemelkringen
Die ons beregenen met zichtbaar leed -
Dood, ziekte, knechtschap - en met erger dingen,
Door hun onzichtbaarheid verfijnde martelingen.

(Canto IV, 126)

Hazlitt zegt dat we, als we Byron lezen, nooit de auteur kunnen vergeten. Het egotisme van Byron is zo sterk, dat alleen hierom al zijn werk sterk autobiografisch is; de titels *Childe Harold* en *Don Juan* duiden zijn belangrijkste karakteristieken aan: man van stand en vrouwengek. Maar vrouwen waren niet de enigen die hem naliepen, deurwaarders deden dat ook. De aan minachting grenzende onverschilligheid die Byron had voor iedereen die niet in aanzien stond, leidde er toe dat hij het niet nodig vond zijn rekeningen te betalen. Men moest maar genoegen nemen met zijn kredietwaardigheid. Toen de problemen zich opstapelden, ging Byron op zoek naar een erfgename als huwelijkskandidaat, geen ongebruikelijke aanpak in zijn familie. Geld was niet de enige eis waaraan de toekomstige levensgezellin moest voldoen, haar leeftijd telde ook: ‘hoe ouder hoe beter, dan krijgen we haar sneller de Hemel in’. Bepaald vrolijker van toon is de hilarisch geformuleerde veroordeling van het huwelijk in Canto III van *Don Juan*:

Het moet een triest en tragisch teken zijn
Van wat ons zwak gemoed aan kwaad kan baren
Dat huwelijk en liefde, zij 't in schijn
Zo één, zich toch maar zelden laten paren.
't Huwelijk uit liefde, als azijn uit wijn,
Is maar een zure drank, die met de jaren
De smaak verloor die alles overstijgt,
En een goedkoop keukenaroma krijgt.

(Canto III, 5)

* *De giftige oosterse oepasboom werd gebruikt als beeld van dood en verderf.*

Een man denkt soms dat hartstocht hem verzwakt.
Teveel aan liefde lijkt hem te generen
(Heel zelden maar); dan toont hij zich geknakt:
't Valt hard steeds weer hetzelfde te begeren.
Toch staat het zwart op wit in het contract:
Elk bindt zich tot de ander zal kreperen.
Hoe droef! De partner sterft waaraan je hart
Verpand was, en je personeel draagt zwart.

(Canto III, 7)

Maar de nieuwigheid van dit soort cynisme is er inmiddels wel af, al blijven de pakkende formuleringen bewondering afdwingen. Byron's populariteit heeft die van zijn dichtwerken overleefd. Maar de ‘Byron’ die ons rest, lijkt niet op het origineel: de misantroop wiens teleurstellingen zouden rechtvaardigen dat hij zich ten koste van anderen amuseerde. Wat is overgebleven, is het beeld van de vrijbuiter die maling had aan alles en zijn aanbidsters behandelde als versnaperingen die men tijdens een receptie krijgt aangeboden. De hoogmoed en eigenwaan van Byron zijn uit dit pretpakket verdwenen. Had Byron die eigenschappen weten te onderdrukken in plaats van ze te cultiveren, dan zou zijn poëzie waarschijnlijk aan duurzaamheid hebben gewonnen. Keats noemde Byron's originaliteit ‘armzalig’: ‘Hij maakte verheven zaken luchtig en luchtige zaken verheven.’

Het ridiculiseren van vaststaande opvattingen is effectiever naarmate die opvattingen minder omstreden zijn. De kritiek komt dan des te onverwachter. Maar het maakt haar ook futieler. Je boven de massa te verheffen door het verwerven van populariteit bij dezelfde massa, is een al even tegenstrijdige bezigheid. Byron's heroïsche poging om van iets onmogelijks een succes te maken, is wellicht zijn meest gedurfde onderneming, en ondanks een zo tot mislukking gedoemde taak heeft Byron het onwaarschijnlijk ver gebracht.

Vertaald proza

De trotse dame*
Karen Blixen
(Vertaling Annelies van Hees)

In het jaar 2 van de revolutionaire kalender - voor christenen het jaar onzes heren 1794 - was burger Samson, de beul van Parijs, een bekende figuur in de stad.

Die tijd werd gekenmerkt door schitterende toespraken en door magnifieke, onvermoeibare sprekers, maar de dame wier naam La Guillotine was, hield zich met zwijgende efficiency staande. Net als de dame zelf werd haar dienaar Samson diep gevreesd, en in wijde kring bemind. Net als zij had hij veel koosnaampjes, maar slechts weinig persoonlijke vrienden.

Burger Samson beëindigde juist zijn avondmaal in de Rue du Bac, toen zijn concierge hem meldde dat twee burgeressen belet vroegen. De beul was in een vriendelijke stemming, hij zei ja tegen het verzoek van de twee burgeressen en ontving hen aan tafel.

De ene van zijn beide gasten was een vrouw van middelbare leeftijd met een wit mutsje rond een blozend gezicht, de andere een slank, bleek meisje van vijftien. Ze waren allebei zo eenvoudig mogelijk gekleed en ze maakten beiden de indruk dat ze net zo weinig levenservaring hadden als de nonnen die burger Samson zich herinnerde op straat te hebben ontmoet, vóór de revolutie.

‘En wat kan ik voor u doen, burgeressen?’ vroeg hij, terwijl hij achterover leunde op zijn stoel.

De vrouw van middelbare leeftijd was degene die antwoordde en gedurende het kwartier dat het gesprek in beslag nam, het woord voerde. Het meisje hield tot het laatste moment haar mond, en eigenlijk haar hele gezicht, ferm dicht. Toen Samson nogmaals een blik wierp op dit mooie, stille gezichtje, kwam het hem voor dat hij het eerder had gezien, een paar dagen geleden nog.

‘Burger Samson,’ zei de vrouw, ‘wij komen uit de stad Avignon. Onze goede buurman daar, burger du Bosc, heeft ons verteld dat u een goed hart hebt. Wij zijn allebei arme, eerzame vrouwen en we zijn trouw aan de republiek.’

* *Uit:* Kongesønnerne og andre efterladte fortaellinger, *Gyldendal Kopenhagen 1975.*

‘Daar ga ik ook van uit,’ zei Samson, ‘als jullie van Baptiste du Bosc komen.’

‘En trouw aan de republiek,’ herhaalde de vrouw, ‘die alle mensen in Frankrijk gelukkig wil maken. Ons verzoek aan u is onschuldig. Het betekent veel voor ons, maar voor u waarschijnlijk niet zo veel.’

‘Ik maak meestal, zoals jullie ongetwijfeld weten, korte metten. Doen jullie dus hetzelfde.’

‘Nee, waarde broeder Samson,’ zei de vrouw met een zachtaardig glimlachje dat haar smalle tanden liet zien, ‘laat mij op mijn eigen manier mijn verhaal vertellen. Ik vind dat u behoort te weten wie deze vrouwen zijn, die u zo laat komen storen.

Wel, wat mezelf betreft,’ ging ze verder, ‘ik heet Marie-Marthe Lemoine. Ik ben geboren in de provincie Anjou en mijn hele leven ben ik in dienst geweest van Madame la Marquise de Perrenot de Lionne. U moet me vergeven,’ voegde ze eraan toe, ‘dat ik die oude woorden hanteer, dat doe ik al zo lang. Maar ik bedoel er niets kwaads mee.’

‘Wat zeg je, de vrouw Perrenot Lionne!’ onderbrak de beul haar heftig. ‘Weet je wel dat haar hoofd er morgen afgaat?’

‘Dat weten we, burger,’ zei de vrouw.

‘En dat is maar goed ook,’ zei Samson, ‘zo'n harde, wrede, gierige oude heks is er nog nooit in Frankrijk geweest. Ze stond in Londen en Sint Petersburg bekend als een speelster die altijd geluk had aan de speeltafel, maar ze gunde haar eigen mensen en lijfeigenen het brood in de mond niet. Ze heeft zelfs met haar rijzweep het oog van een boer uitgeslagen, omdat hij niet vlug genoeg zijn hoed voor haar afnam.’

‘Dat klopt,’ zei Marie-Marthe, ‘die arme oude man was mijn vader.’

‘En dezelfde,’ zei Samson, ‘die een van haar dienstmeisjes drie jaar in een torenkamer opsloot, omdat ze haar mishaagd had.’

‘Dat klopt,’ zei Marie-Marthe. ‘Dat dienstmeisje was ik zelf.’

Samson keek haar aan. ‘Die haar enige dochter liet sterven van honger, omdat het meisje haar plannen had gedwarsboomd door met een eerlijk man te trouwen, een vriend van het volk.’

‘Dat klopt, burger,’ zei Marie-Marthe.

‘En als ik me goed herinner,’ zei Samson, ‘heeft ze een aristocratische duellist ertoe gebracht haar schoonzoon te doden.’

‘Nee, waarde burger, nu bent u verkeerd ingelicht,’ zei de

vrouw. ‘Madame kende die duellist niet. Weliswaar waren er mensen die dachten - en ik dacht het zelf ook even - dat die arme jonge kapitein op haar bevel en haar wens was gedood. Maar de priester - u moet me niet kwalijk nemen, maar er waren toen priesters - verweet me dat ik dat geloofde en zei dat zoiets in onze tijd niet meer gebeurt. Maar gedood is de kapitein in elk geval en zijn vrouw stierf van verdriet. Het meisje dat ik vanavond mee heb gebracht, is het kind van die twee en het kleinkind van Madame.’

Samson keek weer naar het meisje.

‘Nu weet ik dus,’ zei hij langzaam, ‘waarom ik dacht dat ik je eerder had gezien, burgeresje. Ik was toevallig aanwezig toen je grootmoeder werd verhoord. Toen ze naar haar naam vroegen, verwaardigde ze zich om die te melden - en wat een lange riedel - maar daarna heeft ze geen woord meer gezegd, wat ze haar ook vroegen. Jij lijkt op haar en dat is vervelend voor zo'n mooie kleine republikeinse. Ik zou willen dat we het Perrenot-bloed uit je konden tappen, dan zou je een uitstekende vrouw voor een sansculotte kunnen worden.’

‘Zeg dat niet, burger,’ zei Marie-Marthe. ‘Zeg dat niet.’

‘En waarom dan wel niet?’ vroeg Samson.

‘Dat vertel ik u later wel,’ zei ze.

‘In elk geval,’ zei Samson, ‘begint je verhaal me te interesseren. Ik begrijp dat jullie tweeën de oude heks ook een lange rekening te presenteren hebben. Als jullie van mij een zitplaats verlangen waarvandaan je kunt zien dat ze die betaalt, dan is jullie verzoek al ingewilligd. Heb je je grootmoeder ooit gezien?’ vroeg hij het meisje.

‘Ja burger, ze heeft haar gezien,’ zei zij, ‘maar het laatste jaar niet.’

‘Ik zal jullie zeggen,’ zei Samson, ‘waarom ik de moeite heb genomen om dat verhoor bij te wonen. Dat doe ik tegenwoordig niet vaak meer. Maar zij wordt waarschijnlijk mijn laatste aristocraat. We hebben langzamerhand behoorlijk opruiming gehouden. Als de vrouw Perrenot zo lang de scherpe blik van de republiek heeft weten te vermijden, komt dat doordat ze zich heel lang in haar eentje schuil heeft gehouden in een hoekje van haar oude château. Ze zal op de kar armzaliger gezelschap hebben dan ze tien jaar geleden had willen kennen, en haar oude benen moeten het laatste menuet alleen dansen, er komt geen hooggeboren partner haar zijn arm aanbieden. Maar ga door, burgeres.’

Marie-Marthe was een ogenblik stil.

‘Ik was indertijd,’ zei Marie-Marthe, ‘jarenlang kamermeisje voor Madames dochter, mademoiselle Angélique, die vijf jaar jonger was dan ikzelf, en ik was ook haar beste vriendin.’

‘Wat?’ zei Samson. ‘Vond zo'n trotse dame het goed dat haar dochter bevriend was met een boerenmeisje?’

‘Wat zou ze ertegen kunnen hebben dat haar dochter bevriend was met een meisje van haar eigen land?’ zei ze. ‘Het duurde totdat mademoiselle Angélique zestien was. Vele jaren daarvoor, toen haar dochter pas twee jaar oud was, had Madame een schitterend huwelijk voor haar geregeld met de oudste zoon van graaf de Germont. Maar het ging zoals het ging - de mens wikt, maar een ander - het Opperwezen - beschikt.’

‘Het Opperwezen houdt zich vast niet bezig met het regelen van huwelijken voor aristocraten,’ zei Samson.

‘Dat is nu juist wat ik u zeg, burger,’ zei Marie-Marthe. ‘Het werd nooit iets met die schitterende partij. Want in hetzelfde jaar dat de oude koning stierf, kwam kapitein Louis de Kerjean naar de provincie Anjou om soldaten te rekruteren. Mijn freule ging er met hem vandoor en een arme dorpspastoor heeft hen getrouwd. Ik wist het ook niet eens. Mademoiselle Angélique, die me tot dan toe alles had verteld, wilde me dit niet vertellen, want ze wilde me niet blootstellen aan de woede van Madame en ze schreef pas naar Madame toen ze al getrouwd was.’

‘Madame,’ ging ze verder, ‘zei geen woord toen ze de brief las. Later zei ze dat haar dochter krankzinnig was geworden, want anders was ik op de hoogte geweest en had ik het haar verteld. Ze zei mijn vader en moeder hetzelfde over mij en dat was de reden, burger, dat ze me in de torenkamer opsloot. Drie jaar lang, burger.

Je kunt niet beweren dat ze niet voor me zorgde, ik kreeg lekker eten en 's winters was de haard aan in mijn kamer. Ik bracht mijn dagen ook niet onder de vloek der ledigheid door, want Madame liet een weefgetouw opstellen en ze stuurde me een zak met verschillende soorten wol met de woorden: “Laat maar zien wat voor dingen een krankzinnig meisje kan bedenken.” En in feite, burger, heb ik in de loop van die drie jaar een nieuw soort tapijt bedacht, dat in de provincie werd geroemd. Dat was goed en het was een geluk voor me, want zo bleek ik later in staat met mijn kunde mijn juffrouwtje te onderhouden.

In die jaren was Madame slechts zelden thuis, want toen reisde ze de hele wereld rond en zoals u zei werd ze beroemd als een

speelster die altijd geluk had. Sommige mensen dachten dat ze overwoog opnieuw te trouwen, om zo een andere erfgenaam te baren in plaats van de dochter die ze als dood beschouwde.'

'Maar als ze er nooit was, waarom lieten de anderen je dan niet vrij, waarom maakten ze je deur niet open?'

'Dat deden ze wel, burger,' zei Marie-Marthe, 'drie keer. Drie keer in de loop van die drie jaar heb ik weer in de frisse lucht rondgelopen, onder Gods gezegende hemel, op het gras, zoals ik van kinds af aan gewend was. Ik was immers een boerendochter.'

'Maar waarom ging je dan terug?' vroeg Samson.

'O, zo wilde Madame het toch,' zei ze, 'en ik wilde de anderen niet in het ongeluk storten.

Op een bepaalde manier was het ook droeviger buiten dan binnen, want hoewel niemand toestemming had om met me te spreken, kwam ik toch te weten dat de jongeman met wie ik had zullen trouwen, een andere vrouw had genomen. En dat kon je hem ook niet kwalijk nemen. Je kon niet verlangen dat hij tot in de eeuwigheid op me bleef wachten.

Al die tijd,' ging ze verder, 'kwam ik niets te weten over mijn freule, maar ik dacht altijd aan haar. Later hoorde ik dat ze in de loop van die drie jaar twee zoons had gekregen, maar dat die gestorven waren. De huishoudster zei dat ze dacht dat dat Madame goed uitkwam, want ze wenste niet dat haar eigen vlees en bloed verder zou leven onder de naam de Kerjean. Toen ik drie jaar opgesloten had gezeten, werd de arme jongeman in een duel gedood.'

'Ik herinner me het verhaal,' zei Samson, 'hoewel het lang geleden is.'

'Vijftien jaar,' zie Marie-Marthe.

'Ik heb me laten vertellen,' zei Samson, 'dat kapitein de Kerjean in die tijd, tien jaar vóór de revolutie, in zijn hart een revolutionair was. Er werd een soldaat opgehangen omdat hij een halve fles wijn uit de officiersmess had gestolen. Kapitein Kerjean zei wat hij daarvan vond. Dat was de aanleiding voor een duel en zijn tegenstander kon beter met de degen overweg.'

'Toen zijn jonge vrouw bericht kreeg van zijn dood,' ging Marie-Marthe verder, 'werd haar dochter drie weken te vroeg geboren.

Madame kwam drie dagen later aan mijn deur, schoof de grendel opzij en gaf me opdracht om naar Namur te gaan naar haar

dochter, want nu, zoals ze zei, zou die wel genezen zijn van haar waanzin, en mademoiselle had iemand van haar eigen land nodig. Ze zorgde voor mijn uitrusting en stuurde een lakei met me mee naar Namur. Dat was maar goed ook, want ik was helemaal in de war door al die gezichten van de mensen om me heen en van hun gepraat. Mademoiselle woonde met haar kind in een klein huisje in Namur en leefde van een armzalig pensioen. Dus u ziet, burger, hoe goed het te pas kwam dat ik in mijn torenkamer mijn tapijten had leren weven, want ik kon met behulp van die tapijten het kleine gezin onderhouden.

Ik was zelf blij en tevreden in Namur. Soms werd het me zwaar om het hart bij de gedachte aan de dansleraren en rijleraren en muziekleraren die mijn eigen juffrouw als kind had gehad en als ik zag dat haar eigen dochter alleen haar eigen arme moeder had om haar les te geven. Maar in de regel had ik het te druk om aan dat soort dingen te denken.

Later vertelde mijn tante me dat Madame na de dood van haar schoonzoon erg veranderd was. Op de een of andere manier, dacht ze, accepteerde Madame de situatie toen hij eindelijk weg was. Ze had weer een beetje moed. Ze zag in, dacht mijn tante, dat haar kleindochter ondanks alles haar eigen vlees en bloed was. Ze bedacht een plan.

De jonge graaf de Germont had, toen zijn aanstaande er met haar minnaar vandoor was, zelf een zeer voorname jongedame getrouwd. Ze hadden in het eerste jaar van hun huwelijk een zoon gekregen. En Madame begon zich voor te stellen dat het huwelijk dat ze ooit voor haar dochter had gearrangeerd, misschien door haar kleindochter verwezenlijkt kon worden. Maar dan zou er, als tegenwicht tegen de ontbrekende adeldom van de vader van het meisje, een veel grotere bruidsschat nodig zijn dan voor haar dochter. Vanaf dat moment hield ze op met reizen en spelen en in plaats daarvan begon ze geld op te potten. Ze werd, zo zei mijn tante, van de ene op de andere dag een oude vrouw, het kon haar niet schelen hoe ze eruit zag, ze liet geen nieuwe japonnen meer maken en verliet bijna nooit haar landgoed. Uit die tijd, burger, stammen al die verhalen over haar gierigheid en hebberigheid. Van toen af gunde ze haar mensen het brood in de mond niet. En zij zat zelf in haar grote eetzaal aan haar spartaanse maaltijden.

Dat alles, zo zei mijn tante, deed ze omwille van het kind dat ze nooit gezien had en over wier vaders dood ze zich had verheugd.

Vanaf het moment dat mademoiselle Angélique trouwde tot aan de dood van haar man had ze haar dochter niet één keer genoemd. Nu sprak ze bij alles wat ze deed over haar kleindochter. Ze correspondeerde met graaf de Germont over de zaak. Ze had het ook over de kleine jongen, de toekomstige bruidegom van haar kleindochter, en vroeg zich af of de bruidsschat langzamerhand groot genoeg was om hem tevreden te stellen. Dat alles vertelde mijn tante bij onze ontmoeting.

In ons kleine huisje in Namur wist ik natuurlijk niets van dit alles. Maar het was heel merkwaardig, burger, dat mijn jonge freule er een vermoeden van leek te hebben, hoewel ze zo ver van haar moeder leefde en haar nooit schreef of van haar hoorde. Ze noemde de naam van haar moeder nooit, evenmin als Madame die van haar over haar lippen kreeg, maar soms zuchtte ze diep en zei tegen me: “Marie-Marthe, lieve Marie-Marthe, er is iemand die aan ons denkt. Er is iemand die aan mijn kind denkt.” Een keer zei ze: “Driehonderd jaar lang, totdat mijn eerste jongetje werd geboren, is er geen kind met mijn familienaam geweest die uit liefde op de wereld is gezet. En ze gingen allebei dood.” Een andere keer zuchtte ze: “Lieve Marie-Marthe, kijk hoe bleek en mager ze wordt, het lijkt wel of iemand het Kerjean-bloed uit de aderen van mijn meisje wil tappen.” Daarom, burger, vroeg ik u om niet te zeggen dat u het Perrenot-bloed uit haar wilde tappen. Want wat zou er dan nog van het arme meisje over blijven?

Maar hoewel de jongetjes van mademoiselle Angélique naar hun vader en zijn familie waren genoemd, had ze desalniettemin haar dochter de namen van haar moeder gegeven: Jocelynde-Jeanne.

Mijn jonge freule was zo mooi dat de mensen op straat zich naar haar omkeerden. Ze had heel vaak kunnen hertrouwen, ook met belangrijke, rijke mensen, maar ze zei me dat ze dat vreselijker zou vinden dan wat dan ook. Daarom droeg ze hoeden die haar gezicht bijna helemaal verborgen en ze ging alleen uit als het bijna donker was. Ze kon kantklossen en meestal zat ze met haar kantkussen tegenover het portret van haar man. Op die manier kwam er ook wat geld binnen.

Ik bleef elf jaar bij mijn freule in dat lieve kleine huisje in Namur. Toen stierf ze. Tijdens haar ziekte maakte ze zich zorgen over wat er van de kleine Jeanne moest worden. Maar voordat ze stierf, zei ze me: “Marie-Marthe, laat het als volgt zijn. Ik heb

Montfaucon verlaten, het huis, de grond, de bossen en mijn mensen om gelukkig te worden in het leven. Vanaf het eerste moment dat ik mijn man zag, behoorde ik hem toe, ik behoor hem nog steeds volledig toe. Onze twee jongetjes behoren hem en mij toe. Laat de rekening dan vereffend worden en laat deze dochter Montfaucon gegund zijn."

Kort na de dood van mademoiselle Angélique liet Madame de kleine Jeanne en mij ophalen.

Toen grootmoeder en kleindochter elkaar ontmoetten, keken ze elkaar een poosje aan zonder een woord te zeggen. Later zei Madame een keer tegen me: "Het was alsof ik in een spiegel van dertig jaar geleden keek, toen Jocelynde-Jeanne onschuldig was en licht van hart en vertrouwen had in de mensen en geen rimpel in haar gezicht." Maar mijn kleine Jeanne zei me: "Marie-Marthe, toen ik grootmoeder zag, leek het wel alsof ik in een spiegel keek, een nare spiegel, waar iets me zwart maakte en vertekende - ik kan je niet zeggen hoe afschuwelijk dat was."

Alles was heel erg veranderd op Montfaucon. Er werd zelfs aan Madames eigen tafel op eten bespaard. Er stonden alleen nog een paar oude paarden in de stal. De koetsier, de stalknecht en de lakeien liepen in een oude, verschoten livrei rond, die we de hele tijd moesten stoppen en oplappen. Maar Madame zag er zorgvuldig op toe dat de kleine Jeanne lekker eten kreeg, en in overvloed, want toen we kwamen, had ze op me gemopperd omdat het kind te mager was. Ze nam ook veel tijd om haar kleindochter op het spinet te leren spelen en te zingen en menuetten te dansen, want ze was zelf ooit beroemd geweest op de grote bals in Versailles. De oude rijknecht van Madame leerde haar paardrijden en daar was het meisje dol op.

In die tijd, burger, begonnen de mensen er al over te praten dat er grote veranderingen op til waren. Ik herinner me dat ik voor het eerst het woord revolutie hoorde. Maar Madame trok zich er niets van aan. Zelfs toen de oude privileges van onze adel, zoals ik hoorde, verloren gingen, lachte ze alleen maar. "Als al die onzin voorbij is," zei ze bij ieder nieuwtje uit Parijs, of: "Als de goede, oude tijd terug is -".

In die tijd ging Madame maar met weinig buren om, zodat er veel was dat ze niet hoorde, maar toen ze vernam dat heel wat groten in Frankrijk hun grond en hun huis hadden verlaten om naar andere landen te vertrekken, werd ze boos en zei dat hun hoofd eraf moest.

Van tijd tot tijd schreef ze aan of hoorde van graaf de Germont. En twee jaar geleden, burger, kwam de graaf zelf met zijn echtgenote en de jongen van wie Madame zich voorstelde dat hij Jeannes echtgenoot zou worden en die toen dertien jaar oud was, naar Montfaucon, want ze hadden besloten Frankrijk te verlaten om naar het buitenland te vertrekken. Ze bleven twee nachten en de hele tijd bespraken Madame en zij hoe ze alles zouden regelen. Ze zeiden dat ze verbaasd waren over hoe weinig Madame wist van wat er stond te gebeuren. - Dat heb ik zelf gehoord toen ik door de kamer liep. En weer hoorde ik dat ze het over de bruidsschat hadden en dat die in Engeland veiliger zou zijn dan in Frankrijk en Madame antwoordde dat ze alles zou laten verzilveren en dat ze er zelfs mee akkoord zou gaan het huwelijk op staande voet door onze eigen brave dorpspastoor te laten voltrekken, als ze in Frankrijk zouden blijven, maar als ze met emigranten van doen had, kon ze geen besluit nemen. Wanneer al die onzin echter voorbij was, herhaalde ze, zouden ze een schitterende bruiloft krijgen en alles wat ze gespaard had, zou de bruidsschat vormen.

Terwijl de volwassenen met elkaar spraken, waren de beide kinderen aan elkaar overgelaten en ze wandelden en speelden in de tuin. Madame had heel nauwgezet op Jeanne gepast, want ze wilde niet het risico lopen haar te verliezen zoals ze haar moeder had verloren; Jeanne had dus zo goed als nooit andere kinderen gehad om mee te spelen. Ook de jongen was veel alleen geweest. Maar ze konden het voortreffelijk met elkaar vinden en in de twee dagen dat de familie de Germont op Montfaucon verbleef, konden ze elkaar geen minuut missen.'

'Aha,' zei Samson, 'ondanks je voortreffelijke vader wilde je dus graag een aristocraat als cavalier en speelkameraad, burgeresje?'

'Ach, die ene speelkameraad in haar hele leven gunt u haar toch wel,' zei Marie-Marthe. 'In elk geval is hij samen met zijn vader vertrokken en bevindt hij zich nu in Engeland.

Kort daarna werd er een kasteel in de buurt van Montfaucon in brand gestoken. Van ons terras kon je de hemel rood zien kleuren. Toen begon Madame waarschijnlijk voor het eerst in de revolutie te geloven. Ze zei tegen mij: "Ik blijf hier, maar mijn kleindochter is veiliger bij jou, ver van Montfaucon." Drie keer zei ze dat, maar iedere keer liet ze het plan varen om ons op reis te laten gaan. In die tijd had ze nog maar twee dienaren over. Ze reed ons zelf door het bos en over de velden tot aan de grens van haar landgoed. Wij

gingen terug naar Namur, want daar had ik mijn beste klanten. Ons kleine huisje was verkocht, maar we huurden kamers bij een bakkersvrouw en daar leefden we op precies dezelfde manier als vroeger, mademoiselle Jeanne en ikzelf.

Van Madame hadden we geen nieuws tot onlangs, toen mijn tante, die nu oud is, me opzocht om bij me te komen wonen, volkomen geschokt en uitgeput van de lange reis. Ze vertelde me hoe Madame had doorgeleefd op Montfaucon nadat wij weg waren. Mijn tante was de laatste van de oude bedienden die bij haar waren gebleven, maar daar trok Madame zich niets van aan, zei ze, en ze toonde ook geen bijzondere waardering voor de trouw van deze enige en laatste bediende. Ze vond altijd al, zei mijn tante, dat het een grote eer moest zijn om voor la Marquise de Perrenot te werken. Ze had mijn tante echter zelf weggestuurd toen de situatie er gevaarlijk begon uit te zien, maar zelfs toen had ze het steeds over de tijd dat al die revolutie-onzin iets uit het verleden zou zijn. Mijn tante vond het maar niks om weg te gaan, want, zei ze, hoe zou Madame zelf brandhout en water kunnen halen? Maar Madame antwoordde haar dat het altijd een eer en een genoegen zou blijven brandhout en water te halen voor een Perrenot.

Toen Madame gearresteerd werd, was ze helemaal alleen in het oude kasteel, precies zoals u zei, burger. In Namur hoorden we van dit alles. We hoorden ook wat u ons vertelde, burger, dat ze de laatste adellijke persoon zou zijn die werd onthoofd en dat er helemaal niemand van haar eigen stand bij zou zijn als ze naar de guillotine reed. Enige tijd later kwam Jeanne bij me en zei dat we naar Parijs moesten gaan om u op te zoeken, burger Samson, met een verzoek.

“Ik heb,” zo zei ze, “één waardevol bezit, een ring die mademoiselle Angélique me heeft gegeven toen we allebei nog kinderen waren.” Misschien, burger, zou uw vereerde echtgenote die willen aanvaarden.’

Met die woorden maakte ze een koordje los dat om haar hals hing en legde een ring op de eettafel.

Burger Samson lachte.

‘Je bent zo onschuldig, burgeres,’ zei hij, ‘dat je in de ogen van een minder ervaren man verdacht zou lijken. Het is een ernstig misdrijf om een republikein te willen omkopen. Hoe ernstig is zo'n misdrijf dan wel niet tegenover de echtgenoot van Madame la

Guillotine? Maar ik ben toevallig goed op de hoogte van allerlei volk. Ik ken mijn pappenheimers als ik ze zie. Jullie zijn, zoals je me vertelde toen jullie binnenkwamen, arme eerzame vrouwen en jullie hebben veel meegemaakt in het leven, allemaal vanwege de vrouw Perrenot de Lionne.

Ik zei jullie dat ik vanavond zin had in een verhaal. Nu kan ik eraan toevoegen dat ik zin heb in iets meer.

Terwijl jij je verhaal deed, heb ik naar het burgeresje zitten kijken dat met je mee is gekomen. Er groeien tegenwoordig niet veel slanke, witte lelies van haar soort op het plaveisel van Parijs. Ik ben ooit een kus misgelopen... die zou ik vanavond wel willen hebben. Als je me die wilt geven, kleindochter van Jocelynde-Jeanne de Perrenot de Lionne, zal ik als dank beloven je wens te vervullen zonder dat ik die eerst heb gehoord.'

Een paar seconden was het volkomen stil in het vertrek, hij kreeg geen antwoord. Samson leunde achterover op zijn stoel en een grimmige glimlach vertoonde zich op zijn gezicht.

Toen hief het meisje haar blik op en liet haar grote, donkere ogen op zijn gezicht rusten. Langzaam stond ze op van haar stoel en ging bij de tafel staan. Samson lachte even.

'Wacht een ogenblik, burgeresje, wacht een ogenblik,' zei hij. 'Weet je wel wat je nu gaat doen? Je gaat Samson kussen, de man die de koning en de koningin van Frankrijk heeft onthoofd. Je kunt nog de vrouw van een sans-culotte worden, maar geen aristocraat zal ooit de lippen kussen die Samson hebben gekust. Ook als al deze revolutie-onzin voorbijgaat en ook als je het geluk hebt het verborgen vermogen van je grootmoeder te vinden - als je eenmaal Samson hebt gekust, zal er voor jou niets meer zijn om voor naar Engeland te reizen, om met je vriend uit de tuin van Montfaucon verenigd te worden.'

Het meisje hoorde hem ernstig aan zonder een woord te zeggen, langzaam liep ze naar zijn stoel en bleef daar staan.

'Misschien,' lachte Samson en keek haar aan, 'hebben ze je nooit over een kus verteld, in je bestaan bij je vriendin Marie-Marthe en in het kasteel van een voorname dame? Hoewel de cavalier bij de menuetten in Versailles zijn dame kuste aan het einde van een dans. Krijg ik dan de eerste kus die je ooit geeft? Ik ben geen gezelschapsmens, het is tamelijk lang geleden dat ik een vrouw heb gekust. Voor mij is het misschien wel mijn laatste kus.'

Hij trok het meisje op zijn knie, duwde zijn gezicht tegen het

hare en kuste haar op haar mond. Hij voelde een lange siddering door het slanke lichaam gaan, dat zo licht aanvoelde op zijn knie. De beulen van vroeger, dacht hij, moesten hetzelfde beleefd hebben met de dieven en lichtekooien, als ze het witgloeiende ijzer op het brandende vlees drukten. Hij liet haar los.

Het leek of ze een ogenblik wankelde, voordat ze weer even rechtop stond als daarvoor. Haar jonge gezicht was een ogenblik donkerrood. Toen vloeide het bloed er langzaam uit weg.

‘Je wens is vervuld,’ zei Samson. ‘Zeg het maar.’

Ze had de hele tijd gezwegen terwijl Samson en de andere vrouw spraken. Nu sprak ze. Hoewel haar gezicht en gestalte die van een kind waren, klonk haar stem heel helder en vol en hoewel ze zacht en langzaam sprak, was haar stem beheerst en vol gezag.

‘Ik verzoek u, burger Samson,’ zei ze, ‘op het moment dat mijn grootmoeder op het schavot is geklommen, uw hoed af te nemen en tegen haar te zeggen: “Tot uw dienst, Madame la Marquise.”’

De Proost van Fiesole
(Achtste dag, vierde verhaal)
Giovanni Boccaccio
(Vertaling Frans Denissen)[*]

De proost van Fiesole is verliefd op een weduwe. De liefde is niet wederkerig en zo belandt hij, in de overtuiging met haar te maken te hebben, bij haar meid in bed. Daar wordt hij betrapt door zijn bisschop, die door de broers van de vrouw op de hoogte is gebracht.

Elissa's verhaal had het gezelschap heel wat plezier bezorgd. Toen het uit was, gaf de koningin Emilia met een blik te kennen dat haar beurt om te vertellen was aangebroken, en zij stak meteen van wal: Edele dames, dat priesters, broeders en andere papen geen kans onverlet laten om ons het hoofd op hol te brengen, is voor zover ik me kan herinneren al in heel wat verhalen tot uiting gekomen. Maar omdat dit onderwerp nu eenmaal onuitputtelijk is, wil ik daar nog de historie aan toevoegen van een proost die tot elke prijs, goedschiks of kwaadschiks, de gunsten van een adellijke weduwe trachtte te verwerven. Zij was echter een wijze vrouw en gaf hem zijn verdiende loon.

Zoals jullie allemaal weten, was Fiesole, waarvan we de heuvel van hieruit zien liggen, eertijds een machtige stad. En ook al is het nu in verval, toch is het tot op heden een bisschopszetel gebleven. Niet ver van de dom bezat indertijd een adellijke weduwe, Madonna Piccarda, een landgoed met daarop een tamelijk bescheiden woonhuis dat ze, omdat ze het niet zo heel breed had, bijna het hele jaar door bewoonde met twee broers van haar, allebei fatsoenlijke, welopgevoede jonge mannen. De vrouw, die nog jong en aantrekkelijk was, bezocht regelmatig de dom en zo gebeurde het dat de proost van die kerk hopeloos verliefd op haar werd. Na enige tijd was hij zo onbeschaamd om haar zelf zijn verlangen kenbaar te maken: hij vond dat ze blij mocht zijn met zijn liefde en nodigde haar dan ook uit om die te beantwoorden.

* *Frans Denissens nieuwe vertaling van de* Decamerone *verschijnt in het najaar van 2003 bij Athenaeum - Polak & van Gennep.*

Nu was de proost een oude bok, die echter nog best een groen blaadje lustte, en bovendien driest en hoogmoedig; hij had altijd praats voor zes, deed neerbuigend tegenover iedereen, kortom, hij was zo'n misselijk mannetje dat niemand iets van hem moest hebben, en zeker Madonna Piccarda niet. Sterker nog: ze werd doodziek van hem. Omdat ze een verstandige vrouw was, gaf ze hem echter het volgende antwoord: ‘Dat u mij bemint, vader, is me zeer aangenaam, en ik voel me dan ook verplicht u mijn wederliefde te schenken. Tussen uw liefde en de mijne mag echter nooit iets ongeoorloofds voorvallen. U bent priester en mijn geestelijke raadgever, en u gaat uw oude dag al tegemoet: allemaal redenen om zorgvuldig over uw kuisheid te waken. Ook ik ben geen klein meisje meer dat nog van dat soort kalverliefdes onder de indruk komt, en bovendien ben ik weduwe, en u weet welke mate van zedigheid van weduwen verwacht wordt. Neemt u me dus niet kwalijk dat ik op de manier die u in gedachten hebt, niet wil beminnen en al evenmin bemind wil worden.’

Hoewel de proost dit keer een blauwtje liep, liet hij zich niet van zijn stuk brengen en besloot zich niet bij de eerste slag gewonnen te geven. Met zijn mateloze onbeschaamdheid bleef hij haar met briefjes en mondelinge boodschappen bestoken, en als hij haar in de kerk zag verschijnen, herhaalde hij zijn voorstellen in eigen persoon. Op den duur begon die opdringerigheid de dame dermate de keel uit te hangen dat ze besloot - aangezien zachtaardiger middelen niet bleken te baten - hem van zich af te schudden op de manier die hij verdiende. Maar alvorens iets te ondernemen wilde ze eerst overleg plegen met haar broers. Ze vertelde hun over de toenaderingspogingen van de proost, zette haar plan uiteen en kreeg hun volle steun.

Enige dagen later ging ze naar goede gewoonte ter kerke. De proost had haar nog niet gezien of hij stevende op haar af om zoals steeds een vertrouwelijk gesprek met haar aan te knopen. Zodra ze hem haar richting uit zag komen, keek ze hem lonkend aan. Ze trokken zich in een hoekje van de kerk terug, en nadat de priester weer eens lang en breed zijn gevoelens voor haar uit de doeken had gedaan, slaakte Madonna Piccarda een diepe zucht en zei: ‘Vader, ik heb vaak gehoord dat geen vesting zo sterk is of ze wordt, als ze dag aan dag belegerd wordt, toch wel eens ingenomen. Ik stel vast dat dit ook met mij is gebeurd. Nu eens met zoete woordjes, dan weer met deze en gene attentie hebt u me zo ver

gebracht dat ik van mijn voornemen ben afgestapt: als ik u dan toch zo aansta, ben ik bereid de uwe te worden.'

'God zij dank!' riep de proost verheugd uit. 'Om u de waarheid te zeggen: het verwonderde me al ten zeerste dat u zo lang standhield. Dat is me nog nooit eerder overkomen. Integendeel, ik zeg weleens: "Vrouwen mogen dan van zilver zijn, als muntmetaal zijn ze niet geschikt, want tegen hamerslagen zijn ze niet bestand!" Maar ter zake: waar en wanneer kunnen we samen zijn?'

'Mijn zoete heer,' antwoordde Madonna Piccarda, 'het wanneer vormt geen probleem: ik heb immers geen man wie ik rekenschap verschuldigd ben over mijn nachten. Maar het waar is een grote vraag.'

'Hoezo? Kan het dan niet in uw huis?'

'Vader, u weet dat ik twee jonge broers heb, die dag en nacht met hun kameraden het huis in- en uitlopen. Bovendien is mijn woning niet zo groot en lijkt ze dus niet geschikt voor een rendezvous, tenzij we te werk gaan als doofstommen, zonder één woord te zeggen of één geluid te maken, en als blinden, in het donker. Onder die voorwaarden zou het kunnen, want in mijn slaapkamer komen ze niet binnen. Maar de hunne ligt zo dicht bij de mijne dat ze zelfs een gefluisterd woord zouden opvangen.'

'Voor een of twee nachten,' antwoordde de proost, 'lijkt dat me geen bezwaar. Ik kijk dan intussen wel uit naar een geschiktere plaats waar we ongestoord samen kunnen zijn.'

'Zoals u wilt,' hernam Madonna Piccarda. 'Maar één ding zou ik u nog willen vragen: laat niemand hier ooit één woord over te weten komen.'

'Maakt u zich daar maar geen zorgen over. Als het enigszins kan, zorgt u dan dat we elkaar vanavond al kunnen ontmoeten.'

'Afgesproken,' zei Madonna Piccarda, waarna ze hem de nodige instructies gaf over het wanneer en het hoe, en naar huis terugkeerde.

Nu had Madonna Piccarda een meid, die niet zo jong meer was en bovendien het meest mismaakte en afstotelijke gezicht had dat men zich kan voorstellen: een neus die wel platgeslagen leek, dikke lippen en een mond als een jodenkerkhof; ze had schele ogen, die meestal traanden, en haar huidskleur was van een groenig soort geel, alsof ze de zomer niet in Fiesole, maar in de moerassen van Senigallia doorbracht. Tot overmaat van ramp was ze ook nog lendelam en ging ze aan de rechterkant wat mank. Ze heette Ben-

venuta, maar omdat ze zo afzichtelijk was, noemde iedereen haar Malvenuta. En niet alleen was ze niet om aan te zien, ze had ook nog een behoorlijk slecht karakter. Madonna Piccarda riep haar bij zich en zei: ‘Malvenuta, als jij me vannacht een dienst wilt bewijzen, krijg je van mij een mooi nieuw hemd.’

Malvenuta spitste haar oren en zei: ‘Voor een nieuw hemd ga ik desnoods door het vuur.’

‘Luister goed: ik wil dat je vannacht met een man in mijn bed slaapt en dat je met hem vrijt. Maar let wel: je mag er geen woord bij zeggen, want je weet dat mijn broers in de kamer ernaast slapen. In ruil daarvoor krijg je van mij dat hemd.’

‘Desnoods slaap ik daarvoor met zes mannen!’ zei Malvenuta.

Die avond kwam meneer de pronkbok langs de afgesproken weg het huis binnen. Volgens het plan van hun zus hadden de twee broers zich in hun kamer teruggetrokken, waar ze flink wat kabaal maakten. Dus sloop de proost op zijn tenen in het donker de slaapkamer van de weduwe binnen en zocht zich op de tast een weg naar het bed, waar Malvenuta, met alle instructies van haar meesteres nog vers in het geheugen, op hem lag te wachten. Overtuigd met zijn geliefde te maken te hebben, nam hij haar in zijn armen en begon haar, zonder één woord te zeggen, te overladen met kussen, die enthousiast beantwoord werden. Het duurde dan ook niet lang of hij nam bezit van de vesting die hij zo hardnekkig had belegerd.

Toen Madonna Piccarda zag dat de eerste helft van haar plan al verwezenlijkt was, vroeg ze haar broers ook de tweede ten uitvoer te brengen. Stilletjes glipten ze hun kamer uit en gingen naar het kerkplein, waar ze bovenmate boften: omdat het zo'n zwoele avond was, was de bisschop namelijk op weg gegaan naar hun huis om er samen met hen een luchtje te scheppen en wat te drinken. Toen hij hen zijn kant uit zag komen, sprak hij hun over zijn voornemen, en korte tijd later zaten ze in een fris prieel, waar talrijke fakkels ontstoken waren, met veel genoegen een glas van hun heerlijke wijn te drinken.

‘Monseigneur,’ zei een van de broers toen ze hun eerste dorst gelest hadden, ‘nu u zo goed bent geweest om onze nederige woning met uw bezoek te vereren, verzoeken we u onderdanig ook nog iets anders in ogenschouw te willen nemen.’

De bisschop verklaarde zich daar gaarne toe bereid. Daarop nam een van de broers een brandende toorts en ging daarmee de

hoge gast en alle anderen voor naar de slaapkamer waar de proost met Malvenuta in bed lag. Om vlug bij zijn doel aan te komen had de eerwaarde het op een galop gezet en zo al meer dan drie mijlen afgelegd, toen hij, met Malvenuta ondanks de hitte in zijn armen gedrukt, even van de vermoeienissen uitblies. Op dat ogenblik stormde de jongeman met de brandende fakkel de kamer binnen, op de voet gevolgd door de bisschop en de rest van het gezelschap. Bij het zien van het licht en van al die mensen om zich heen schrikte meneer de proost op en dook van schaamte en angst met zijn hoofd onder de lakens. De bisschop schold hem de huid vol en sommeerde hem weer te voorschijn te komen en te kijken met wie hij in bed lag. Toen de proost merkte op welke smadelijke manier de weduwe hem niet alleen bedrogen maar ook nog te schande gemaakt had, kromp hij ineen van ellende. Op bevel van de bisschop kleedde hij zich weer aan en werd met een flink escorte naar de kerk gestuurd om daar penitentie te doen voor de begane zonde.

Zodra hij weg was, wilde de bisschop wel eens weten hoe zijn domheer met Malvenuta in Madonna Piccarda's bed beland was, waarop de jongelui hem haarfijn de toedracht vertelden. Toen ze met hun verhaal klaar waren, had de bisschop niets dan lof voor de vrouw en haar broers, die zonder hun handen met priester-bloed te willen besmeuren de zondaar toch zijn verdiende loon hadden gegeven.

De bisschop liet de proost veertig dagen voor zijn misstap boeten, maar zijn gekrenkte liefde maakte dat hij zeven maal veertig dagen leed. Jarenlang kon hij zich niet meer op straat vertonen zonder dat de kinderen hem nawezen met de woorden: ‘Kijk, daar heb je die vent die met Malvenuta in bed lag,’ wat hem aan de rand van de waanzin bracht.

Zo werd de bewonderenswaardige vrouw verlost van het geflikflooi van de onbeschaamde proost en verdiende Malvenuta een nieuw hemd.

Hebenstreit: Een traktaat over de hoogmoed

Heinz Huber*

(Vertaling Klaus Siegel)

Honderdvijftig jaar geleden maakte één op de honderd Duitsers een reis naar Italië; Goethe was bijvoorbeeld zo iemand. Vandaag de dag gaat maar één op de honderd Duitsers niet op reis naar dat land, een voorbeeld van hen is Hebenstreit. Ik leerde de man kennen op een congres in Hamburg. Als ik me wel herinner, huisde hij destijds op een soort woonboot in de Weser; hij leefde ongehuwd samen met een zachtaardige schilderes, en droeg iele pinkelhoutjes. Hij schreef gedichten en maakte in weerwil van het feit dat hij zijn best deed de deelnemers aan het congres in Hamburg door zijn amorele stellingname te choqueren een ongevaarlijke indruk.

Inmiddels ben ik Hebenstreit echter als gevaarlijk gaan beschouwen.

Ik ben hem de afgelopen jaren nog enkele keren tegengekomen, doorgaans bij congressen, vernissages of voorstellingen van de filmliga. Hij had de woonboot en het ongehuwde bestaan vaarwel gezegd, de pinkelhoutjes ingeruild voor stropdassen en de zachtaardige schilderes voor een zachtaardige binnenhuisarchitecte. Zijn literaire aspiraties daarentegen had hij geenszins overboord gezet, al had hij ze ondertussen in een andere vorm gegoten.

Toen ik op een goede dag - we waren elkaar na een seminar in Bad Ems in de slaapwagen tegen het lijf gelopen - opmerkte dat je vandaag de dag geen gedicht meer kon schrijven, dat het gedicht

* *Heinz Huber (Würtemberg, 1922) maakte tot aan zijn pensionering documentaires voor de televisiezender in Stuttgart. Hij is voornamelijk bekend als hoorspelauteur, maar daarnaast ontstond ook een fijnzinnig tijdskritisch oeuvre. 'Hebenstreit: Ein Traktat vom Hochmut', dat halverwege de jaren zestig ontstond, is daarvan een aardig voorbeeld. Enerzijds steekt Huber de draak met de in die tijd in de mode rakende ready-made-dichters, die hem vooral als Duitser, telg van een land met een lange poëtische traditie, een doorn in het oog waren. De protagonist zoekt zijn hoogste poëtische inspiratie in de 'functie van een deurklink, zoals eens Eichendorff die in de klank van de waldhoorn' vond. Hij voelt zich ver boven het klootjesvolk verheven, maar het wordt erger. Daarbij dient men te bedenken dat Huber dit verhaal aan de vooravond van het revolutie-jaar 1968 schreef, toen keurige domineesdochters lid werden van de RAF en een dolgedraaide Andreas Baader net als de miskende poëet in dit verhaal het vuur op zijn omgeving opende.*

nu eenmaal dood was, bestreed hij dat nadrukkelijk.

‘Het is maar hoe je het definieert,’ stelde hij. ‘Wanneer men niet meer kan rijmen en de prosodie niet langer beheerst, - laat staan vrije ritmen, dan betekent dat nog niet dat er geen gedichten meer zijn. Ze zijn alleen maar zo veranderd dat jullie ze niet langer als zodanig herkennen.’

Door het nonchalant van het bovenste bed naar beneden geworpen ‘jullie’ kreeg ik het gevoel met de Nederlandse conducteur en de Duitse discussieleider op één niveau te worden geplaatst en dat vond ik krenkend. Ik knipte het licht boven mijn bed uit, maar Hebenstreit in het bed boven me had dat niet in de gaten, of hij was zó geïnteresseerd in de theorie van het moderne gedicht dat hij weigerde er acht op te slaan; hoe het ook zij, zijn pyjamabenen verschenen boven mijn bed, en vervolgens kwam hij in hoogsteigen persoon met een aantal beschreven pagina's in zijn hand de sporten van het trappetje afgedaald.

‘Poëzie,’ sprak hij, ‘is informatie.’

Dat viel moeilijk tegen te spreken, en waarom zou je het tegenspreken?

‘Functie,’ zei Hebenstreit en wees met een vaag gebaar in de richting van de hoek met de wastafel. ‘De functie van een deurklink kan even krachtig een tere snaar in me raken als de klank van de posthoorn dat bij Eichendorff deed, en de geslaagde styling van een waterkraan brengt me in een staat van verrukkelijke melancholie.’

Ik deed - toegegeven, niet eens helemaal zonder resultaat - mijn best me in te leven in het idee. Ondertussen ging Hebenstreit door, ‘Momenteel gaat mijn aandacht uit naar eetgerei, naar de problematiek van het eetinstrumentarium. In de eerste plaats komt het erop aan, de functies aan een nauwgezet onderzoek te onderwerpen. Ten aanzien van de vork bijvoorbeeld ben ik onder meer tot de volgende conclusies gekomen.’ Hij las nu voor uit zijn manuscript:

‘Ten eerste: de hoekgrootte van de greep ten opzichte van het mondstukvlak dient een goede hantering te garanderen.

Ten tweede: het steunpunt en het deel van de greep waarmee de vork wordt beetgehouden mogen niet zwaar in de hand liggen.

Ten derde: het mondstuk bestaat uit een combinatie van tanden, een enigszins naar beneden gebogen opleggedeelte en een afgerond snijvlak.

Ten vierde: de tanden moeten moeiteloos in het voedsel doordringen en de opgeprikte eetwaar moet er makkelijk vanaf geschoven kunnen worden.

Ten vijfde: de breedte van het mondstuk is afhankelijk van de gemiddelde hoeveelheid van het in de mond te brengen voedsel. De verdeling van de tanden is onder andere afhankelijk van de proporties van de te nuttigen etenswaar.

Enzovoorts,' zei Hebenstreit en stond op van de rand van mijn bed. Hij voegde er aan toe: 'Hetgeen ik je zojuist heb voorgelezen, beste man, is grosso modo wat we vandaag de dag onder vorm en inhoud van een gedicht verstaan.' Dat gezegd hebbende, verdween hij met een zwaai naar het bovenste bed van de slaapcoupé en viel tot geen stellingname meer te bewegen.

De volgende keer dat ik Hebenstreit tegen het lijf liep was in de zomer van het afgelopen jaar op het perron in Göschenen. Het was koud, nat en mistig. De ontmoeting was enigszins onplezierig voor me, want ik was op reis naar Italië om daar mijn vakantie door te brengen, en ik wist hoe Hebenstreit over vakantiereisjes in het algemeen en over trips naar Italië in het bijzonder dacht, namelijk precies zoals ik.

Ook Hebenstreit leek het vervelend te vinden me op het natte perron van Göschenen tegen te komen, want hij was ervan op de hoogte hoe ik over vakantiereisjes naar Italië dacht. Om pijnlijke vragen te omzeilen informeerde ik naar de gezondheid van zijn vrouw. Hij maakte een wegwerpende handbeweging en keek pijnlijk getroffen omhoog naar de in nevelen gehulde rotsen.

'Gescheiden?' probeerde ik.

'Waarom zou ik?' reageerde Hebenstreit.

We liepen samen op langs de trein tot aan het laadperron, waar de vrachtwagenchauffeurs bezig waren hun auto's te verladen.

'Moet je dat zien,' zei Hebenstreit, 'alleen maar toeristen, vakantiegangers richting Italië met vlaggetjes en luchtmatrassen.'

'Klopt,' zei ik, 'maar wij zijn toch ook maar mooi onderweg.'

'Dat geldt misschien voor jou, maar mij niet gezien,' reageerde Hebenstreit, 'tenminste ik ga niet als toerist.'

'Als wat dan wel?'

Hebenstreit glimlachte boosaardig: 'Laten we zeggen als auteur. Ciao.' Hij zwaaide even met zijn hand en stevende met een scheef op zijn nek staand hoofd op de stationsrestauratie van Göschenen af.

De trein reed zonder Hebenstreit, maar wel met mij en een behoorlijk aantal bedevaartgangers door de Gotthardtunnel richting Italië. Met een slecht geweten knipperde ik in Airola met mijn ogen tegen de zon van het Zuiden. Er bleken inderdaad aardig wat toeristen onderweg in bussen en auto's, op motorfietsen, scooters en brommers. Ze stortten zich als een bergbeek in de laagvlakte van Opper-Italië, huppelend, krioelend, kolkend, luidruchtig - en opgewekt, was ik juist van plan toe te voegen aan mijn bloemlezing van epitheteta, toen plotseling Hebenstreit en zijn definitie van poëzie voor mijn geest opdoemden. Ik schaamde me, terecht, en liet de bergbeek in zijn bedding en de toeristen over de *strada* stromen. Tussen die twee bestond hooguit een cultuursociologisch verband.

‘Nu ben ik waarachtig ook in Pisa geweest, een dood stadje van niks...’

‘Hesse,’ zei Hebenstreit met verachting, ‘trouwens: de schrijver bedoelde eigenlijk Ravenna.’ Hij zat ineengedoken *The Times Literary Supplement* te lezen in een touringcar die op een boven het Domplein gelegen terras geparkeerd stond.

‘Het zat er natuurlijk dik in, dat ik ook jou hier, dat ik jou ook hier, dat ik ook jou, ook hier zou tegenkomen,’ zei hij.

‘Wat bedoel je nou? Wie ben je dan nog meer allemaal tegengekomen?’

‘Alles en iedereen, de complete elite, zelfs mijzelf.’

‘Dan is het toch zo erg nog niet als ik hier ook ben.’

‘Nou en of! Jij bent hier immers om de dom en de scheve toren en het baptisterium te bezichtigen.’

‘En jij dan?’

‘Om ze *niet* te bekijken. Ga heen en verwerf een gipsalbasten toren als presse-papier, massatoerist die je bent!’

Dat was ronduit grof van Hebenstreit. Dat met die gipsalbasten toren. Ik liet hem geïrriteerd achter in zijn hete touringcar.

‘Je hebt er ook met een batterij en een lichtje binnenin,’ riep hij me nog na voor ik de deur dichtsloeg.

Hoe kon een in esthetisch opzicht zo fijngevoelig mens zich tot zo'n smakeloosheid verlagen? Dit was waarachtig oppervlakkigheid in optima forma.

Voor de scheve toren stond een dikke vrouw in een gebloemde jurk. Haar man maakte een foto van haar met de scheve toren op

de achtergrond. De man hield daarbij de camera zo laag mogelijk om zoveel mogelijk toren op het plaatje te krijgen. Een echtpaar met grijs haar stond aan de voet van de toren en hield de blik loodrecht omhoog gericht. Helemaal boven in de bogengaanderij staken enkele lieden hun hoofd naar buiten en staarden recht omlaag op het Domplein. De toren was inderdaad erg scheef, erg hoog en erg wit in het scherpe licht van de ochtendzon. Twee zwart-rode carabinieri patrouilleerden voor de toren heen en weer, en er zat een kind op de afsluitketting een sinaasappel te eten. Om de paar minuten gromde een touringcar dichterbij of verwijderde zich. Maar voor de rest was het tamelijk stil op het plein.

Tijdens deze vakantie zag ik Hebenstreit niet terug, hoewel ik nog in Rome, Florence en Assisi was. Niet dat ik er ook maar in het minst naar verlangde hem terug te zien want hij had me in Pisa al behoorlijk geïrriteerd. Op de een of andere manier had hij het natuurlijk wel bij het rechte eind; ik bedoel dat hij in Pisa even gelijk had als hij in Rome, Florence of Assisi gelijk zou hebben, maar dat maakte hem niet sympathieker in mijn ogen en waarschijnlijk ook niet in zijn eigen ogen.

Een gemeenschappelijke kennis van Hebenstreit en mij, die ik onlangs op een wereldpremière in Zürich ontmoette, bracht me op de hoogte van het verdere verloop van diens reis naar Italië. Ze waren elkaar tegengekomen in Sirmione aan het Gardameer, allebei op zoek naar de villa van Catullus. Volgens hem had Hebenstreit in een zorgelijke toestand verkeerd, mager, haveloos, zo te zien koortsig; dat wil zeggen: hij had ondanks de hitte een oude Amerikaanse legerjas gedragen, met de kraag omhooggeslagen.

Aangezien ze de ingang naar de villa van Catullus niet hadden gevonden, lieten ze zich door de golfslag van de kakelbonte toeristenstroom door de steegjes en poorten van het stadje voortstuwen. Daarbij zou Hebenstreit onophoudelijk voor zich uit hebben gemompeld en bij iedere aanraking - en in Sirmione wordt de mens in juli en augustus bij voortduring beroerd, vooruitgepord, opzijgedrongen en platgedrukt - ineen zijn gekrompen.

Nadat ze met enige moeite een cafétafel hadden veroverd, had Hebenstreit, opgemonterd door enkele glazen rode wijn, het volgende vertoog ten beste gegeven: ‘... benen, buiken, achterwerken, boezems - shorts, Hawaiihemden, leren jacks - stof, zweet en luchtmatrassen - mensen - de meesten op campingplaatsen - op

zijn minst vijftig rond het meer alleen - op iedere camping gemiddeld driehonderd tenten met door de bank genomen vier bewoners per tent. Dat is bij elkaar opgeteld twaalfhonderd keer vijftig, is samen zestigduizend. En dat alleen al om het Gardameer. Een waterdicht *cordon sanitaire* - 's nachts liggen ze te paren op de luchtmatrassen, overdag spelen ze badminton en transistorradio - mensen - benen, buiken, achtersten, boezems - stof, zweet en fototoestellen - de vlaggetjes niet te vergeten...'

Hierna zou volgens mijn zegsman Hebenstreits bittere tirade teloor zijn gegaan in een onverstaanbaar geprevel. Vervolgens zou hij nog één keer wanhopig zijn losgebarsten. Dat was toen hij naast de salami-, chianti- en souvenirkrochten van Sirmione ook enkele moderne kunstnijverheidsboetieks ontdekte. Het was een nering waar naast dure merk-strandkleding en glazen halssieraden ook keramiek, moderne borden en schalen, avant-gardistische zoutstrooiers en chroomtitanen bestekken lagen uitgestald.

Hebenstreit zou een tijd naar het geëtaleerde spul hebben staan kijken en zich vervolgens plotseling onder haast krankzinnig geschater dwars door de toeristenstroom uit de voeten hebben gemaakt. Onze kennis had hem nog heel even teruggezien in de buurt van de stadspoort; dat wil zeggen alleen zijn hoofd, waarop een spitse oranjekleurige zonnehoed uit raffia was gestulpt. Daarna was hij Hebenstreit voor goed uit het oog verloren.

Maar op het ogenblik verweet hij zich dat hij zich indertijd niet wat meer om de klaarblijkelijk zieke man had bekommerd, want één, twee dagen later was Hebenstreit gearresteerd. Dat was in de buurt van Malcesine, iets hoger gelegen dan de oeverweg. Hij had zich in zijn versleten legerjas en met de oranje raffiahoed op zijn hoofd onder enkele olijfbomen geïnstalleerd. Voor zich had hij een oud, maar nog goed functionerend machinegeweer opgesteld, waarmee hij een bocht in de tolweg en een dieper gelegen camping kon bestrijken, en bestreken had.

Op de weg bevonden zich op het moment dat het salvo losbarstte twee touringcars, vijf personenauto's en een enkele scooter. De camping had een bezetting van vijftienhonderd gasten. Alles bij elkaar vonden drie personen de dood, werden er twaalf zwaar en driehonderddertig licht gewond; de materiële schade werd vastgesteld op een kleine negentigduizend mark.

Om die reden wordt mijn opvatting dat Hebenstreit een gevaarlijk mens was inmiddels ook door anderen gedeeld, bijvoor-

beeld door de officier van justitie ter plaatse. Ik heb grond om aan te nemen, dat Hebenstreit volgend jaar en ook de daarop volgende jaren niet naar Italië zal reizen.

Ik daarentegen zal volgend jaar weer op reis gaan naar Italië omdat Italië nu eenmaal erg mooi is, om precies te zijn ben ik van plan me deze keer door mijn echtgenote te laten vergezellen. En we zullen vast in gezelschap van mijn schoonzuster en mijn zwager reizen, want hij heeft een royale auto. Waarschijnlijk nemen we ook mijn schoonouders mee. Dat is een stuk voordeliger per persoon.

Tenslotte zit geen van ons op de keper beschouwd erg ruim in z'n slappe was.

Nocturne voor piano en gevoelige snaar

Jose Quirino[*]
(Vertaling Christine Elion)

De laatste keer dat ik in Davao was, heb ik een klein mysterie opgehelderd betreffende de showbusiness in Manilla: hoe het was afgelopen met de blinde pianist die een paar jaar daarvoor bijzonder gewild was in het nachtclubcircuit, maar plotseling verdween, juist toen hij op het punt stond om door te breken.

Ik was in de stad Davao om verslag te doen van een internationaal congres en werd rondgetoerd door een mooi meisje dat er geen geheim van maakte een toegewijde fan van mij te zijn. Op mijn laatste avond in de stad kondigde ze aan, mij mee te zullen nemen naar een cocktail-lounge die ze speciaal voor mijn laatste avond had bewaard, omdat ze zeker wist dat ik het de memorabelste plek zou vinden van alle locaties waar ze me mee naar toe genomen had.

Deze club lag in een troosteloze buitenwijk en leek op het eerste gezicht niet veel te beloven. De weg was donker en modderig en aan weerszijden stonden clandestien gebouwde krotten die een ongure aanblik boden. Maar voorbij die krotten lag een stuk open land, groen en schoon in het maanlicht, en achter een fluisterend bamboebosje lag een knusse, kleine herberg. En zo heette het ook: De Herberg. Binnen was er een bowlingbaan, een snackbar en een cocktail-lounge.

De lounge was modern ingericht, de wanden waren in zwart en wit beschilderd met de bizar gevormde spiralen, strepen, lussen en kronkels van de Op Art. De clientèle zag er ook al gedistingeerd uit; ik ontwaarde veel buitenlanders. Een combo speelde rock-'n-rollnummers op het podium. Toen we een tafeltje hadden gevonden en drank hadden besteld - een bourbon voor mij, een martini voor haar - maakte Elsa Lacson, het meisje dat mijn gids was, me duidelijk dat ze mij hier niet mee naartoe had genomen voor Op Art, noch voor het langharige combo.

* *Jose Quirino is, als journalist en schrijver van korte verhalen, een van de weinige (Engelstalige) auteurs uit de Filippijnen die naam heeft gemaakt buiten de eigen grenzen. 'Nocturne voor piano en gevoelige snaar' is gekozen uit zijn achttiende boek* The Avenue of Giants *(1991).*

‘Je zult wel zien,’ zei ze.

Na een tijdje hield het combo ermee op en verdween buigend uit het spotlicht. De ruimte was al schaars verlicht, maar de lampen die er waren, werden nu op een nog lager pitje gezet, tot alleen nog de kleine vleugel op het podium te zien was, waarop een aangloeiend spotlicht liet zien dat er al iemand achter de piano zat, iemand zo klein dat zijn hoofd nog maar net boven de toetsen uit kwam. Hij had een dikke haardos, een smal donker gezicht, een stralende glimlach en hij droeg een zonnebril.

Ik herkende hem natuurlijk meteen. Elsa keek me met een ondeugende glimlach aan.

‘Verbaasd?’ giechelde ze.

‘En hoe,’ zei ik. ‘Heel Manilla vraagt zich af waar hij gebleven is.’

De man achter de piano speelde de *Mondscheinsonate* van Beethoven. Mijn gezelschap en ik luisterden stil tot hij klaar was. Hij speelde met een ernstige, geconcentreerde blik. De glimlach straalde pas weer toen hij de laatste noot had gespeeld en het applaus begon. Hij wachtte tot het stil was in de zaal en zette een levendig *Lullaby of Broadway* in. De zaal ontspande, de tafeltjes begonnen weer te praten en ik wendde me tot mijn gezelschap.

‘De blinde pianist,’ zei ik, ‘Pianong Negros, zo stond hij op de affiches. Ik ben er nooit achter gekomen hoe hij echt heette.’

‘Dat zal ik je vertellen,’ zei Elsa, en dat deed ze ook. ‘Hij komt uit dezelfde stad op Negros als mijn familie.’

‘Ik was altijd al nieuwsgierig naar hem,’ zei ik, terwijl ik naar de man achter de piano keek.

‘Weet ik,’ zei Elsa, ‘ik heb die column van je gelezen waarin je schreef dat zijn verdwijning van de podia van Manilla een groot raadsel was.’

‘Is hij al die tijd hier geweest?’

‘Welnee. Hij is hier nog maar een week, maar dit is misschien, eh, de tiende of twaalfde keer dat hij in Davao speelt. Hij zwerft overal door het zuiden van het land en dan speelt hij meestal in kleine cocktailbars. Het *Insular* wil hem hebben, moet je weten, maar hij vindt het te groot.’

‘Dus is er toch een geheim? Wat is er met hem, Elsa? Hij ging het echt helemaal maken in Manilla, maar plotseling was hij verdwenen. Waarom?’

‘Tja, als je dat wilt weten,’ zei Elsa, ‘zal ik helemaal bij het begin

van zijn leven moeten beginnen. En dat is dan meteen de tweede reden waarom ik je vanavond hier naartoe heb genomen.'

Inmiddels speelde de man achter de piano *The Night Was Made for Love,* waarna *Donkey Serenade, Claire de lune, Manhattan* en *Rhapsody in Blue* nog zouden volgen. Terwijl ik met mijn ene oor naar hem luisterde, leende ik het andere aan Elsa, die mij het verhaal van Pianong Negros vertelde, de blinde pianist.

Pianong werd geboren op een suikerplantage op Negros, waar zijn moeder als wasvrouw werkte voor het Grote Huis. Het Grote Huis was van Franco, een van de oudste en rijkste suikerbaronnen van het eiland. Pianongs moeder was de dochter van een pachter op de plantage. Toen haar ouders stierven, namen de Franco's haar in het Grote Huis aan als keukenmeid. Toen ze vijftien was, werd ze de bijzit van een Peace Corps-soldaat. Hun eerste kind werd dood geboren. Hun tweede kind, Pianong, werd blind geboren. De soldaat werd ergens anders gestationeerd en weigerde zijn officieuze vrouw en zijn kind mee te nemen naar zijn nieuwe post.

Eenmaal in de steek gelaten, ging Pianongs moeder terug naar het Grote Huis, deze keer als wasvrouw. Toen Pianong zes of zeven was, moest hij zorgen voor de jongste zoon van de Franco's, die ongeveer even oud was. De kleine Franco heette Noel en was een verwend rotjoch. Hij liet zich door Pianong de trap op en af dragen. Hij gebruikte zijn benen zo min mogelijk. Pianong moest hem zelfs naar de tafel dragen en van kamer naar kamer, hoewel Noel groter en zwaarder was dan de arme, in zijn groei achtergebleven Pianong.

Voor zijn zevende verjaardag kreeg Noel van zijn ouders een speelgoedpiano van Weens fabricaat. Hoewel het maar een stuk speelgoed was, had de piano echte toetsen met het bereik van een hele octaaf, en hij klonk als een echte piano. De kleine blinde Pianong was helemaal weg van het speelgoed. Ogenblikkelijk kreeg hij een band met dit rare instrument, dat reageerde op zijn tastende vingers. Noel moet ergens gesteld zijn geweest op zijn kleine persoonlijke bediende. Toen hij zag dat de blinde jongen zo werd gefascineerd door de speelgoedpiano, gaf hij hem aan Pianong.

Pianong nam het speelgoed mee naar de hut waar hij met zijn moeder woonde. Altijd als ze kleren aan het wassen was, zong zijn moeder, en al gauw hoorde ze verrast dat ze door haar blinde zoon op de speelgoedpiano werd begeleid. De jongen had een waanzinnig oor. Hij hoefde een liedje maar één of twee keer te

horen om het op de speelgoedpiano te kunnen spelen. Hij hield zo veel van de piano, dat hij ermee in zijn armen sliep.

Noels ouders waren heel streng en op een dag vroegen ze hun zoon waar zijn speelgoedpiano toch was. Noel was erg bang voor zijn vader en moeder en wist dat de speelgoedpiano heel duur was geweest. Daarom zei hij tegen zijn ouders dat hij de piano niet kon vinden en dat Pianong hem wel zou hebben gestolen. De hut van de wasvrouw werd doorzocht en de speelgoedpiano werd gevonden. Noels vader gaf bevel de kleine Pianong af te ranselen vanwege de diefstal. De arme, verdwaasde blinde jongen wist niet eens waarom hij straf kreeg. Hij werd met een paardenzweep afgeranseld, ten overstaan van zijn huilende moeder; de zweepslagen maakten hem kreupel voor de rest van zijn leven. Daarna werden hij en zijn moeder de plantage uitgezet. De arme vrouw was ten einde raad, kwam op Cebu terecht, liet haar kreupele, blinde kind in een weeshuis achter en trok naar Manilla. Nooit heeft Pianong zijn moeder weergezien.

Op een dag liep Pianong in het weeshuis de ontvangstkamer van de nonnen in en hoorde een non op de piano spelen. Hij had zijn lievelingsspeelgoed terug! Toen de non de kamer uit was, tastte hij zich een weg naar de piano en begon erop te spelen. De non kwam terug en trof de blinde wees aan die *Ay kalisud* speelde op de piano. Ze riep de andere nonnen erbij en toen ze Pianong gehoord hadden, besloten ze dat de jongen pianoles moest krijgen.

Pianong werd de ster van de avondjes die in het weeshuis werden gehouden en het was op een van die avondjes dat de impresario Roy Martinez hem hoorde spelen. Pianong was toen bijna dertien en de nonnen wisten niet wat ze met hem aan moesten. Volgens de regels moest ieder kind na zijn twaalfde het weeshuis uit. Roy Martinez bood aan de jongen onder zijn hoede te nemen en werk voor hem te zoeken. In die tijd vormde Martinez ensembles om voorstellingen te geven bij feesten in de stad en zo kwam het dat de kleine blinde pianist uit Negros de hoofdact verzorgde in een van Roy Martinez' ensembles. In die tijd werd de jongen bekend onder de naam Pianong Negros.

Toen Pianong negentien was, werd een radioprogramma met amateurs in het hele land steeds populairder. Roy Martinez schreef Pianong in voor een van de regionale voorrondes. Pianong won met verbazend gemak. Roy Martinez begon het grote geld te rui-

ken. Hij bracht Pianong naar Manilla om aan de landelijke finale mee te doen. Toen Pianong won, was hij hard op weg een nationale beroemdheid te worden. Hij speelde in de grote Opera van Manilla, verscheen als gast in tv-programma's, speelde in twee films, stond op de covers van een aantal tijdschriften en werd gevraagd om in Malacañang te spelen bij een bijzonder voornaam staatsbezoek. Verscheidene nachtclubs wilden hem contracteren, maar het leek Roy Martinez winstgevender om Pianong als freelancer in elke nachtclub maar één week te laten spelen. Roy Martinez wilde met Pianong op tournee gaan naar het buitenland, zodat hij in Hongkong zou spelen, Taiwan, Japan, Indonesië en Australië.

En op dat moment verdween Pianong Negros plotseling uit het showbiz-circuit van Manilla. Als nieuwsgierigen er Roy Martinez naar vroegen, reageerde hij met schouderophalen. Hij wist alleen te vertellen dat Pianong plotseling heimwee had gekregen en terug was gegaan naar Negros.

‘Ik wacht maar gewoon af,’ zei Martinez, ‘en hoop dat de jongen weer bij zinnen komt, meer kan ik niet doen.’

‘Maar wat was er met Pianong aan de hand?’ vroeg ik Elsa Lacson. ‘Was hij echt naar Negros terug?’

‘Jawel,’ antwoordde ze, ‘maar meer dan een kort bezoek was niet de bedoeling.’

‘Waarom ging hij dan niet terug naar Manilla?’

‘Omdat hij erachter kwam dat er iets was gebeurd met de plantage waar hij was geboren.’

Toen Pianong op Negros de plantage opzocht, ontdekte hij dat die niet meer van de Franco's was. Ze waren failliet gegaan, de vader had zelfmoord gepleegd, de moeder was gestorven aan een gebroken hart. De Franco's hadden drie kinderen; twee meisjes die met een buitenlander waren getrouwd en inmiddels in den vreemde woonden en de enige zoon, Noel, Pianongs heer en meester in zijn kindertijd.

Noel was als zwerver in Bacolod terechtgekomen, waar hij in een krot aan de kade woonde en het weinige dat hij als uitsmijter bij een nachtclub verdiende, verzoop. Zijn tienerjaren had hij in Manilla doorgebracht, maar daar kon hij zich nooit meer vertonen. Hij stond op de zwarte lijst van de verenigde casino's, die zijn leven hadden gespaard op voorwaarde dat hij nooit meer een voet op Luzon zou zetten, hoewel zijn gokschulden in de duizenden lie-

pen. Als Noel in het noorden ooit nog zijn gezicht zou vertonen, zo was hem gezegd, zou hij worden geliquideerd.

In die toestand trof Pianong zijn vroegere meester aan. Noel, degene die had gezorgd dat Pianong zo kreupel was dat hij naar de piano moest worden gedragen om te spelen, en daarna weer moest worden weggedragen. Maar toen Pianong Noel eenmaal had opgespoord in de menselijke vuilnisbelt op de kades van Bacalod, stond hij erop Noel uit de misère te trekken. En Manilla dan, de verplichtingen en contracten die daar op Pianong lagen te wachten? Noel kon nooit meer naar Manilla terug.

'Dan wil ik ook niet terug,' zei Pianong.

'En daarmee,' zei Elsa Lacson, 'is je raadsel opgelost. Pianong is nooit meer teruggegaan naar Manilla. Hij speelde in het provinciale circuit, in het zuiden. Maar om niet te veel op te vallen, speelt hij alleen in kleine clubs.'

'En wat doet Noel nu?' vroeg ik.

'Dat komt zo,' zei Elsa.

Inmiddels was Pianong aan het eind van zijn programma gekomen en hij rondde zijn optreden af met dezelfde melodie als destijds in Manilla: de *Mondscheinsonate*. Toen hij klaar was, bedankte hij met een snelle glimlach voor het applaus. Het licht op de kleine vleugel vervaagde.

'Kom, snel!' zei Elsa die plotseling opstond en mij aan mijn hand overeind trok. Ze sleepte me mee naar een plekje achter het podium.

Pianong zat nog steeds in het donker achter de piano. Een forsgebouwde man klom het podium op en ging achter hem staan. Pianong draaide zich om en glimlachte naar de forsgebouwde man. Die nam de kleine Pianong in zijn armen en heel voorzichtig, teder en liefdevol droeg hij hem van het podium naar achteren.

'Was dat Noel Franco?' vroeg ik.

Elsa knikte en glimlachte door haar tranen heen.

'Wat dacht je?' vroeg ze.

De zwerver
W. Somerset Maugham
(Vertaling Christine Elion)

God weet hoe vaak ik erover heb gejammerd dat ik nog niet de helft van de tijd had om de helft te doen van wat ik wilde doen. Ik kon me niet heugen wanneer ik voor het laatst een moment voor mezelf had gehad. Vaak had ik mijn fantasie gestreeld met het vooruitzicht van één week volmaakt nietsdoen. Want als we niet druk aan het werk zijn, zijn we meestal wel druk met onze vrije tijd, we rijden paard, tennissen of golfen, zwemmen of gokken; maar ik stelde me voor dat ik helemaal niets zou doen. De ochtend zou ik verluieren, de middag verlummelen, de avond verlanterfanten. Mijn geest zou een lei zijn en ieder uur een spons die uit zou wissen wat de wereld van het verstand erop gekrabbeld had. Tijd, zo vluchtig, tijd, zo onherhaalbaar, is het waardevolst van alles wat de mens bezit en de verkwisting ervan is een van de verfijndste genoegens waar een mens zich in kan verlustigen. Cleopatra liet een onbetaalbare parel in wijn oplossen, maar ze gaf die aan Antonius te drinken; als je de gouden uurtjes verspilt, neem je de beker waar het juweel in is opgelost en smijt de inhoud op de grond. Dat is een groots gebaar en, zoals alle grootse gebaren, absurd. Dat is natuurlijk ook de verontschuldiging ervan. In de week die ik mezelf beloofde, zou ik natuurlijk lezen, want voor de gretige lezer is lezen een drug waar hij aan verslaafd is; ontneem hem zijn drukwerk en hij wordt nerveus, humeurig en onrustig; zoals een alcoholist brandspiritus of een schellak-oplossing gaat drinken als hij van zijn brandy wordt beroofd, zal hij zijn toevlucht nemen tot advertenties in een vijf jaar oude krant, desnoods tot het telefoonboek. Maar de beroepsschrijver is zelden een belangeloze lezer. Ik zou willen dat lezen voor mij gewoon een manier van nietsdoen was. Als de gelukkige dag ooit zou komen dat ik onbezorgd van vrije tijd zou kunnen genieten, zou ik, zo nam ik mij voor een project afmaken dat mij altijd al had aangelokt, maar waar ik tot dusver, als een ontdekkingsreiziger die op verkenning is geweest in een nooit bereisd land, niet veel meer dan een begin mee had gemaakt: ik zou het volledige werk van Nick Carter gaan lezen.

Maar ik had me altijd voorgesteld dat ik het moment zou kiezen in een omgeving die me beviel, niet op een plek waar ik ertoe gedwongen werd; dus toen het mij plotseling overkwam dat ik niets te doen had en er het beste van moest maken (als met iemand die je kent van een scheepsreis, die je in de grote leegte van de Stille Zuidzee hebt uitgenodigd om in Londen bij je te komen logeren, en die zonder waarschuwing en met al zijn bagage voor je deur staat), was ik niet weinig van mijn stuk gebracht. Ik was vanuit Mexico-Stad naar Veracruz gereisd om met één van Ward Company's statige witte schepen naar Yucatán te varen, en ontdekte tot mijn ontsteltenis dat er plotseling een havenstaking was uitgeroepen, zodat mijn schip niet binnen zou lopen. Ik zat vast in Veracruz. In Hotel Diligencias nam ik een kamer die over het *plaza* uitkeek en bracht de ochtend door met het bekijken van de bezienswaardigheden. Ik dwaalde door zijstraatjes en gluurde naar pittoreske binnenplaatsjes. Ik kuierde door de plaatselijke kerk, zo schilderachtig met zijn gargouilles en luchtbogen; de zoute wind en brandende zon hadden de zware, ruwe muren het patina gegeven van de mildheid der jaren; de koepel was blauw-wit betegeld. Vervolgens besloot ik dat ik alles had gezien wat er te zien was, ging zitten in de koelte van de arcaden rond het plein en bestelde iets te drinken. De zon brandde met genadeloze gloed op het plaza. De kokospalmen stonden er slap, stoffig en verlopen bij. Grote zwarte buizerds streken er even onrustig op neer, doken naar de grond om iets op te pikken en vlogen dan met trage vleugels omhoog naar de kerktoren. Ik keek naar de mensen die het plein over liepen: negers, indianen, creolen en Spanjaarden, de gemengde bevolking van Spaanstalig-Amerika; in kleur variërend van ebbenhout tot ivoor. Naarmate de ochtend vorderde, raakten de tafeltjes om mij heen gevuld, voornamelijk met mannen die er voor het middagmaal iets kwamen drinken, merendeels in witte pantalon van ongekeperd linnen, maar sommigen ondanks de hitte ook in de donkere kledij van een respectabel beroep. Een klein bandje, een gitarist, een blinde violist en een harpist, speelden ragtimemuziek, en om het andere nummer ging de gitarist met een bord rond. Ik had al een plaatselijke krant gekocht en liet me niet vermurwen door krantenverkopers die volhardden in hun pogen mij meer exemplaren van dezelfde krant te verkopen. Ik wees, wel minstens twintig maal, het verzoek af van groezelige baasjes die mijn onberispelijke schoenen wilden poetsen; en toen ik door mijn

kleingeld heen was, kon ik slechts mijn hoofd schudden in antwoord op de bedelaars die mij lastigvielen. Ze lieten geen mens met rust. Kleine indiaanse vrouwen in vormeloze lompen, elk met een baby in een shawl op de rug gebonden, staken magere handjes uit en disten klagend hun ellendige verhalen op; blindemannen werden door jongetjes naar mijn tafel geleid; de kreupelen, de lammen, de mismaakten stelden de zweren en monsterlijkheden tentoon waar de natuur of een ongeluk hen mee had getroffen en halfnaakte, ondervoede kinderen dreinden onophoudelijk om muntjes. Maar ze keken wel uit voor de dikke politieman die plotseling met een zweep op ze af kon stuiven om ze een felle knal op hun hoofd of rug te geven. Dan stoven ze weg om pas terug te komen als hij, uitgeput van alle energie die het hem kostte, weer in lethargie verviel.

Maar plotseling werd mijn aandacht getrokken door een bedelaar wiens haar en baard - anders dan bij de andere bedelaars en de mensen om me heen, zo donker en zwartharig - zo helderrood waren dat je er versteld van stond. Zijn baard was haveloos en zijn lange haardos zag eruit of die in geen maanden een borstel had gezien. Hij droeg niet meer dan een broek en een katoenen hemd, maar het waren gore en smerige vodden die nog net niet uit elkaar vielen. Ik heb nog nooit iemand zo mager gezien; zijn benen, zijn blote armen waren vel over been en door de scheuren in zijn hemd zag je iedere rib van zijn uitgeteerde lijf; in zijn bestofte voeten waren de botjes te tellen. Van de hele massa ellendigen was hij er verreweg het ellendigst aan toe. Hij was niet eens oud, hij kan niet veel ouder dan veertig zijn geweest en ik verbaasde me erover dat hij in dit lot verzeild was geraakt. De gedachte daf hij niet zou werken als hij werk kon krijgen, was duidelijk misplaatst. Hij was de enige bedelaar die niet sprak. De anderen spuiden hun litanie van rampspoed en als die niet de aalmoes opleverde waar ze om vroegen, gingen ze door tot een woord van ergernis van jou hen wegjoeg. Hij zei niets. Ik denk dat hij vond dat zijn desolate aanblik voor zich sprak. Hij stak zijn hand niet eens uit, hij keek alleen maar naar je, maar met zo'n erbarmelijke blik, zo'n wanhopige houding, dat het vreselijk was; hij bleef en bleef maar staan, zwijgzaam en zonder te bewegen, bleef stug kijken en als je hem negeerde, ging hij langzaam naar het volgende tafeltje. Als hij niets kreeg, toonde hij zich teleurgesteld noch boos. Als iemand hem een munt

aanbood, deed hij een stapje naar voren, stak zijn klauwige hand uit, greep de munt zonder een woord van dank en ging onbewogen zijn weg. Ik had niets voor hem en toen hij bij mij kwam, schudde ik mijn hoofd om hem niet nodeloos te laten wachten.

'Dispene Usted, por Dios,' zei ik, de beleefde Spaanse frase gebruikend waarmee Spanjaarden een bedelaar afwijzen. Maar wat ik zei ging langs hem heen. Hij bleef even lang voor me staan als bij de andere tafeltjes, met trieste ogen naar me kijkend. Nog nooit had ik zo'n menselijk wrak gezien. Hij had iets angstaanjagends over zich. Het leek alsof hij niet helemaal goed bij zijn hoofd was. Uiteindelijk liep hij door.

Het was één uur en ik lunchte. Toen ik uit mijn siësta ontwaakte, was de zware hitte er nog steeds, maar tegen het avonduur werd ik naar het plaza gelokt door het zuchtje wind dat door de ramen kwam die ik uiteindelijk had durven openen. Ik ging onder de arcaden zitten en bestelde een longdrink. Al gauw sijpelden de mensen in grotere aantallen vanuit de omringende straatjes de open ruimte in, de tafels van de restaurants eromheen raakten gevuld en in de muziektent in het midden begon de band te spelen. De menigte groeide aan. Op de publieke bankjes zaten de mensen opeengepakt als donkere druiven aan een tros. Levendige gesprekken vulden de lucht. De grote zwarte buizerds vlogen krijsend over, omlaag duikend als ze iets zagen om op te pikken, of ze schoten onder de voeten van voorbijgangers weg. Toen de schemering neerdaalde, leken ze uit alle delen van de stad naar de kerktoren te zwermen; ze vlogen er in zwaarwichtige cirkels omheen en krijsten schor; kijvend en met onrustig misbaar zochten ze hun roest op. En opnieuw smeekten schoenpoetsers om mijn schoenen te mogen poetsen, drukten krantenverkopers vochtige kranten in mijn hand en jammerden bedelaars hun klagend verzoek om een aalmoes. Alweer zag ik die vreemde kerel met zijn rode baard en keek toe hoe hij steeds even stil stond bij ieder tafeltje, met zijn verslagen, deerniswekkende verschijning. Voor het mijne stopte hij niet. Ik dacht dat hij me zich nog herinnerde van die ochtend en dat het hem zinloos leek om het nog eens te proberen, omdat hij toen niets van me gekregen had. Een roodharige Mexicaan zie je niet vaak, en omdat ik alleen in Rusland mannen had gezien met zo'n desolaat voorkomen, dacht ik dat het misschien wel een Rus kon zijn. Dat hij zich zo diep had laten zinken, klopte op zich met de lamlendige aard van de Russen. Toch had hij niet het gezicht van een

Rus; zijn uitgemergelde trekken waren scherp en zijn blauwe ogen stonden niet in zijn gezicht zoals bij de meeste Russen; ik vroeg me af of hij misschien een Engelse, Scandinavische of Amerikaanse matroos was, die was gedrost en beetje bij beetje naar deze meelijwekkende toestand was afgegleden. Hij verdween. Aangezien ik verder niets te doen had, bleef ik zitten tot ik honger kreeg en toen ik had gegeten, ging ik terug. Ik bleef zitten tot de slinkende menigte me vertelde dat het bedtijd werd. Ik moet bekennen dat ik het een lange dag had gevonden en ik vroeg me af hoeveel van dergelijke dagen ik nog gedwongen zou zijn daar door te brengen.

Maar al snel werd ik wakker en kon niet meer in slaap komen. Mijn kamer was smoorheet. Ik trok de blinden open en keek naar de kerk. Er was geen maan, maar de heldere sterren verrieden het silhouet van de kerk. De buizerds zaten dicht opeen op het kruis boven de koepel en op de randen van de toren, en zo nu en dan bewogen ze een beetje. Het was een griezelig gezicht. En op dat moment, ik heb geen idee waarom, kwam die rode vogelverschrikker me weer voor de geest en plotseling kreeg ik het onbestemde gevoel dat ik hem eerder had gezien. Het was zo'n levendig beeld dat ik onmogelijk weer in slaap kon komen. Ik wist zeker dat ik hem eerder had ontmoet, maar waar en wanneer wist ik niet. Ik probeerde me de omgeving voor te stellen waar hij een plaats in kon hebben gehad, maar ik zag niet meer dan vage contouren tegen een mistige achtergrond. Toen de dageraad aanbrak, werd het iets koeler en lukte het me in slaap te komen.

Mijn tweede dag in Veracruz bracht ik net zo door als de eerste. Maar ik keek uit naar de komst van de roodharige bedelaar, en toen hij bij de tafeltjes in mijn buurt stond, nam ik hem aandachtig op. Inmiddels wist ik zeker dat ik hem eerder had gezien. Ik wist zelfs zeker dat ik hem had gekend en met hem had gepraat, maar nog steeds kon ik me niet herinneren bij welke gelegenheid. Alweer ging hij zonder te stoppen aan mijn tafeltje voorbij en toen zijn ogen de mijne ontmoetten, onderzocht ik ze op een glimp van herkenning. Niets. Ik vroeg me af of ik het mis had en dácht dat ik hem had gezien, zoals het wel gebeurt dat je met iets bezig bent en er dan door een rare actie van het brein van overtuigd raakt dat je hetzelfde in het verleden al eerder hebt gedaan. Ik kon de gedachte niet uit mijn hoofd krijgen dat hij ooit in mijn leven was versche-

nen. Ik liet mijn hersens kraken. Nu wist ik zeker dat het of een Engelsman of een Amerikaan was. Maar ik had niet de moed hem aan te spreken. Ik liet de eventuele gelegenheden van een eerdere ontmoeting door mijn hoofd gaan. Mijn onvermogen om hem te plaatsen irriteerde me, zoals wanneer je op een naam probeert te komen die op het puntje van je tong ligt en je toch ontschiet. De dag kroop voorbij.

Een nieuwe dag brak aan, een nieuwe ochtend, een nieuwe avond. Het was zondag en op het plaza was het drukker dan ooit. De tafeltjes onder de arcade zaten bomvol. Zoals gewoonlijk kwam de roodharige bedelaar langs, een angstaanjagende verschijning met zijn zwijgzaamheid, zijn tot op de draad versleten vodden en zijn deerniswekkende ellende. Hij stond niet meer dan twee tafeltjes van het mijne af, smekend zonder woorden, zonder een gebaar. Toen zag ik opeens de politieman die het publiek nu en dan probeerde te beschermen tegen de opdringerigheid van al die bedelaars, achter een pilaar vandaan sluipen om hem een knallende klap met zijn zweep te geven. Het dunne lichaam kromp ineen, maar hij protesteerde niet en gaf geen blijk van rancune; hij leek de venijnige slag als de normale gang van zaken te aanvaarden en sloop met trage bewegingen weg, de beginnende avond op het plaza in. Maar de wrede zweepslag had mijn geheugen getroffen en plotseling wist ik het weer.

Niet zijn naam, die wist ik nog steeds niet, maar al het andere wel. Hij moet mij herkend hebben, want ik ben de laatste twintig jaar niet veel veranderd, en daarom was hij na die eerste morgen nooit meer voor mijn tafeltje blijven staan. Ik had hem inderdaad twintig jaar geleden leren kennen. Ik verbleef die winter in Rome en elke avond ging ik uit eten in een restaurant in de Via Sistina, waar je heerlijke macaroni en een goede fles wijn kon krijgen. Er was een groep Engelse en Amerikaanse studenten van de kunstacademie die er vaak kwamen, en een of twee schrijvers; meestal bleven we er tot diep in de nacht zitten, verwikkeld in eindeloze discussies over kunst en literatuur. Hij kwam er meestal met een jonge schilder met wie hij bevriend was. Hij was nog maar een jongeman, hij kan niet ouder dan tweeëntwintig zijn geweest; en met zijn blauwe ogen, rechte neus en rode haar was hij een knappe verschijning. Ik herinnerde me dat hij vaak over Midden-Amerika sprak, hij had

bij de American Fruit Company gewerkt, maar hij was ermee gekapt omdat hij schrijver wilde worden. Wij mochten hem niet graag omdat hij arrogant was, en geen van ons was oud genoeg om verdraagzaam te staan tegenover de arrogantie van de jeugd. Hij vond ons maar sukkels en wond daar geen doekjes om. Hij wilde ons zijn werk niet laten zien, want onze lof liet hem koud en hij verachtte onze kritiek. Hij was ongelooflijk ijdel. Wij ergerden ons daaraan, maar sommigen van ons waren zich er onbehaaglijk van bewust dat hij het misschien wel terecht was. Kon het zijn dat zijn intens vertrouwen in eigen genie nergens op was gebaseerd? Hij had alles opgegeven om schrijver te worden. Hij was zo zeker van zichzelf dat hij een paar van zijn vrienden met zijn zelfvertrouwen besmette.

Ik dacht terug aan zijn uitstekend humeur, zijn vitaliteit, zijn vertrouwen in de toekomst en zijn belangeloosheid. Het kon onmogelijk dezelfde man zijn en toch wist ik het zeker. Ik stond op, betaalde de rekening en ging het plaza op om hem te zoeken. Mijn hoofd was in rep en roer. Ik was ontsteld. Nu en dan had ik aan hem gedacht en me afgevraagd wat er van hem zou zijn geworden. Geen moment had ik gedacht dat hij in zo'n schrikbarende misère zou zijn verzonken. Honderden, duizenden jongelui gaan met overtrokken verwachtingen de zware roeping van de kunst in; maar de meesten van hen leren leven met hun middelmatigheid en ontdekken ergens in het leven een niche waar ze aan de hongerdood kunnen ontkomen. Dit was vreselijk. Ik vroeg me af wat er was gebeurd. Welke onvervulde verwachtingen hadden zijn geest gebroken, welke teleurstellingen hadden hem kapotgemaakt, welke verloren illusies hadden hem verpulverd? Ik vroeg me af of ik er niet iets aan kon doen. Ik liep het plaza rond. Hij was niet onder de arcaden. Er was geen enkele kans dat ik hem in de drukte rond het podium zou treffen. Het licht was tanende en ik vreesde al dat ik hem kwijt was. Toen kwam ik voorbij de kerk en zag hem op de treden zitten. Hij zag er onbeschrijflijk deplorabel uit. Het leven had hem gegrepen, op de pijnbank gelegd, lid voor lid gemutileerd en toen als bloedend wrak op de treden van de kerk geslingerd. Ik liep naar hem toe.

‘Weet je nog, in Rome?’ zei ik.

Hij bewoog niet, hij antwoordde niet. Hij gaf zo weinig sjoege dat het leek alsof ik er niet was. Hij keek me niet eens aan. Zijn

lege blauwe ogen rustten op de buizerds die krijsten en scheurden aan iets dat onderaan de treden lag. Ik had geen idee wat ik moest doen. Ik haalde een geelgerugd bankbiljet uit mijn zak en drukte het in zijn hand. Hij keek er niet eens naar. Maar zijn hand maakte een kleine beweging, de dunne, klauwachtige vingers sloten zich om het briefje heen en verfrommelden het; hij maakte er een propje van, dat hij vervolgens naar het uiteinde van zijn duim bracht en de lucht in schoot, zodat het tussen de kijvende buizerds belandde. In een opwelling keek ik het na en zag hoe een van hen het in zijn snavel nam en wegvloog, gevolgd door twee andere die er achteraan krijsten. Toen ik terugkeek, was de man verdwenen.

Nog drie dagen bleef ik in Veracruz. Nooit heb ik hem meer gezien.

De triomfator en de nar*
August Strindberg
(Vertaling Bertie van der Meij)

Het was op de voorjaarsavond in 1880 die wij Zweden nooit vergeten, omdat we hem ieder jaar vieren, en het was op Blockhusudden, diezelfde onvergetelijke avond. Daar stond een oud paar, boerenmensen, eenvoudige mensen, die het grootste deel van hun moeitevolle levensweg samen hadden afgelegd. Ze tuurden de vaarroute af die in het donker onder de betraande ogen van de sterren lag en ze keken naar een man die in de duisternis op de steiger met iets onbekends in de weer was. Ze stonden daar lang, heel lang, nu eens over de donkere vaarroute uitkijkend, dan weer met de blik gericht op het uitgestrekte lichtschijnsel van de stad.

Eindelijk zagen ze een lichtje ver weg op het water, twee lichtjes, vele lichtjes. De oude mensen drukten elkaar de hand en in stilte, onder de sterren, dankten ze God die hun hun zoon had teruggegeven, hun zoon die deelde in de heldenglorie van hen die de tocht per schip rond Azië hadden volbracht en die ze een jaar lang dood hadden gewaand.

Hij was wel niet de belangrijkste man geweest, maar hij had wel aan de tocht deelgenomen en nu zou hij bij de koning mogen eten; hij zou geridderd worden en nu het parlement had gestemd voor een nationale beloning in klinkende munt zou hij worden benoemd tot iets wat brood op de plank zou kunnen brengen.

De lichtjes werden groter en kwamen dichterbij; een klein stoombootje sleepte een grote, donkere bark die er van dichtbij heel eenvoudig uitzag, zoals dat met grote dingen zo vaak het geval kan zijn.

Nu zagen ze de man op de steiger bij zijn merkwaardige gerei een lucifer afstrijken.

* *Dit verhaal van Strindberg (uit* Sagor, *1903) beschrijft de festiviteiten ter gelegenheid van de terugkeer, op 24 april 1880, van ontdekkingsreiziger Adolf Erik Nordenskiöld en zijn staf, nadat ze met het schip de Vega voor het eerst de noordoostelijke doorvaart naar Azië hadden volbracht; tegen het eind van het verhaal wordt gespeeld met de term 'humbug' en de naam van de Duitse ontdekkingsreiziger Humboldt, wat in de vertaling verloren gaat; de gebruikte tekst is die van de standaarduitgave, band 52, van Strindbergs Verzameld Werk (Stockholm, 1994). (B.v.d. Meij)*

‘Wat zou dat zijn?’ zei de oude man. ‘Het lijken wel heel grote kaarsen.’

Ze liepen erheen om te zien wat het was.

‘Het lijken wel droogstokken voor visnetten,’ zei de oude vrouw, die van de kust kwam.

Ratsj! Ietsj! Sie-sie-sie-sie! klonk het. En plotseling stond alles om hen heen in lichterlaaie.

Hele vuurbundels schoten nu omhoog naar de sterrenhemel en ontstaken daar nieuwe sterren, zodat iemand die ze in het observatorium door zijn kijker zou hebben gezien, gedacht zou hebben dat er nieuwe sterren aan het firmament waren gekomen.

Dat jaar 1880 ontstond er werkelijk iets nieuws, aan de hemel maar ook op de aarde, want er kwamen nieuwe gedachten op in nieuwe geesten, er kwam nieuw licht en er werden nieuwe ontdekkingen gedaan. Natuurlijk kwam er ook onkruid op tussen de nieuwe tarwe, maar dat moet daar gewoon staan en vocht en schaduw geven om vervolgens, bij het oogsten, van de tarwe te worden gescheiden. Onkruid moet er nu eenmaal zijn, het hoort erbij zoals kaf bij het koren hoort.

Hoe dan ook, het was een echte zwermpot vol vuurpijlen, en toen de rook was verwaaid - want bij vuur hoort rook - was het spektakel voorbij.

‘Wat zou het leuk zijn geweest als we er vanavond in de stad bij hadden mogen zijn!’ zei de vrouw.

‘Welnee!’ zei de man. ‘We zouden daar maar in de weg lopen en lager volk dat zich op de voorgrond dringt, wordt al gauw voor hoogmoedig versleten. We zien de jongen morgen wel, als zijn verloofde hem tenminste vrij geeft. Die zit dichter bij het vuur dan wij.’

Dat was verstandig gezegd van de oude man en oude mensen moeten hun verstand gebruiken, want als zij het niet doen, wie dan wel?

Vervolgens gingen ze naar de stad!

*

Laten we nu eens kijken hoe het hun zoon is vergaan.

Hij was hydrograaf aan boord en hij had de diepte van de zee, de hoogte van het land en de schijnbare beweging van de hemel gemeten; hij hoefde maar naar de zon te kijken om te kunnen zeg-

gen hoe laat het was en als hij een blik op de sterren wierp, wist hij welke afstand ze hadden afgelegd. Hij was een geweldige man, en hij had dan ook het idee dat hemel en aarde zijn domein waren, dat hij de tijd naar zijn hand zette en het uurwerk van de eeuwigheid bijstelde. Nadat hij te gast was geweest aan het hof van de koning en een ordeteken op zijn frak gespeld had gekregen, voelde hij zich als het ware verheven boven de anderen; hij deed wel niet echt hoogmoedig tegen zijn arme ouders of zijn verloofde maar zij vonden natuurlijk van wel, ook al zeiden ze niets. Misschien was hij ook wel wat afgemeten, want dat lag in zijn aard.

Enfin! De grote festiviteiten in de hoofdstad waren voorbij en nu wilde ook de studentenstad de teruggekeerde helden huldigen. Dus gingen ze daarheen.

Studenten echter zijn een raar volkje, ze zitten almaar met hun neus in de boeken voor hun Hooggeleerde Doctor Weetal en daarom denken ze dat ze meer weten dan anderen. Ook zijn ze nog jong, en daarom gedachteloos en wreed.

Nadat de oude doctoren aan het diner hun verstandige, eerbiedige toespraken ter ere van de zeevaarders hadden gehouden, zou er 's middags een feestelijke optocht van de studenten plaatsvinden.

De Hydrograaf zat met zijn verloofde op een balkon vlakbij de andere bonzen; kerkklokken beierden, kanonnen werden afgevuurd, er klonk trompetgeschal en tromgeroffel, er werd gevlagd en gewuifd. En daar kwam de optocht.

Eerst verscheen het schip, met matrozen en al; daarachter liepen ijsberen en walrussen met alles wat erbij hoort; en daarachter kwamen verklede studenten die de helden voorstelden. Daar was De Grote Man zelf, met zijn pelsjas en zijn bril. Het ging er natuurlijk niet zo heel eerbiedig aan toe en het was nogal een twijfelachtige eer om op die manier te worden uitgebeeld, maar alla! De bedoeling was in ieder geval goed. Achter De Grote Man liep een andere held, en achter hem weer een andere, allemaal uitgebeeld door verklede studenten.

Als laatste kwam de Hydrograaf. Nu was deze weliswaar geen knappe kerel maar dat is ook niet nodig voor een man, zolang hij maar een flinke hydrograaf is of iets anders flinks. Maar zoals ze hem hier hadden uitgebeeld! Ze hadden een echte lelijkerd, een bekkentrekker, als zijn plaatsvervanger gekozen. Dat was nog zo erg niet, maar de natuur had de Hydrograaf bedeeld met een arm

die te kort was, en ook dat hadden ze uitgebeeld. En dat was een gemene streek; een mens kan er immers niets aan doen dat hij een gebrek heeft.

Maar toen de nar die de Hydrograaf speelde bij het balkon kwam, zei hij iets met een Skånse tongval om de Hydrograaf belachelijk te maken, want die kwam uit Skåne. Ook dat was vervelend, want iedereen spreekt nu eenmaal zijn moerstaal en dat dienen we te respecteren.

Dit vermaak was gratis en daarom lachte iedereen beleefdheidshalve, maar zijn verloofde was tot in het diepst van haar ziel gekwetst en dat was nogal logisch, want zij wilde natuurlijk niet dat haar aanstaande man belachelijk werd gemaakt.

De Hydrograaf werd vanbinnen somber en sprakeloos. Voor hem was het feest totaal bedorven. Toch mocht hij dat niet laten merken, want dan zouden ze hem een sukkel vinden die niet tegen een grapje kon.

Maar toen kwam het ergste! De nar danste naar voren en voerde een pantomime op waarmee hij een charade op de naam van de Hydrograaf uitbeeldde, de achternaam die deze van zijn vader had geërfd en de voornaam die hij bij zijn doop van zijn moeder had gekregen, een voornaam die hem heilig was en die hij nooit had willen veranderen, ook al was het een nogal brallerige naam.

De Hydrograaf maakte aanstalten om te vertrekken, maar zijn verloofde hield hem tegen en hij bleef zitten.

Toen de optocht voorbij was en iedereen op het balkon overeind ging staan, liep De Grote Man op de verloofde van de Hydrograaf af, legde een vriendelijke hand op haar schouder en zei met zijn goedmoedige glimlach: ‘Ze hebben hier te lande een vreemde manier om hun grootheden te eren. Maar daar moet je tegen kunnen!’

's Avonds was het opnieuw feest en weer was de Hydrograaf erbij, maar hij had er geen plezier meer in; hij voelde zich heel klein nu ze hem zo hadden uitgelachen - hij was ook inderdaad kleiner dan de nar die zo'n succes had gehad als lolbroek - en daarom was hij terneergeslagen, ongerust over de toekomst, vol twijfel aan zichzelf. En waar hij ook heen liep in de grote tuin, overal kwam hij de nar tegen in wie hij het vertekende beeld van zichzelf zag. Hij zag zijn fouten - vooral zijn hoogmoed - uitvergroot en zijn grootsprekerij geïmiteerd, en het ergste was nog dat zijn geheime gedachten en neigingen aan het licht werden gebracht.

In drie smartelijke uren had hij de balans van zijn geweten opgemaakt; de nar had uitgesproken wat geen mens hem had durven zeggen. Nu is zelfkennis een goede zaak - Socrates noemt het zelfs het hoogste goed - en tegen het einde van de avond had de Hydrograaf zichzelf overwonnen, zijn zwakheden onderkend en besloten dat hij zichzelf zou veranderen.

Toen passeerde hij een groepje mensen en hij hoorde een stem achter een heg: ‘Wat is die Hydrograaf opvallend in zijn voordeel veranderd! 't Is echt een aardige vent geworden.’

Dat was hartverwarmend om te horen. Maar wat hem tot in het diepst van zijn ziel blij maakte, was een opmerking van zijn verloofde: ‘Je bent zo lief vanavond, en daarom ben je zo mooi!’

Hij mooi? Dat zou een wonder zijn en tegenwoordig gebeuren er geen wonderen meer, maar hij wist dat hij lelijk was en dus moest hij er wel in geloven.

Ten slotte tikte De Grote Man tegen de punchkom en hield een toespraak die ongeveer zo begon: ‘Als een Romeins overwinnaar zijn triomftocht hield, stond er altijd een slaaf achter hem op de wagen die de veldheer, terwijl deze door de senaat en het volk werd gehuldigd, toeriep: “Vergeet niet dat u slechts een mens bent!” En naast het vierspan van de overwinnaar liep een nar, die met zijn beschimpingen het belang van de triomf kleiner maakte en met zijn spotliedjes het karakter van de triomfator omlaaghaalde. Dat was een goede, oude gewoonte, want niets is zo gevaarlijk voor de mens als te geloven dat hij een god is, en niets mishaagt de goden meer dan de overmoed van de mensen! Jonge vrienden, de prestatie die wij, die zijn teruggekeerd, hebben geleverd, is wellicht overschat; de roes van de zege is ons waarschijnlijk naar het hoofd gestegen, en daarom was het weldadig om vandaag uw narrenspel te zien; niet dat ik de nar om zijn rol benijd of me ertoe laat verleiden in uw mooie bedoelingen te geloven, dat geenszins, maar ik dank u niettemin voor de ietwat eigenaardige huldiging die u ons hebt gebracht. Die zal mij leren dat ik nog veel te veroveren heb, en wanneer de vergoddelijking lokt zal ze mij er altijd aan herinneren dat ik slechts een mens ben!’

‘Bravo!’ schreeuwde de Hydrograaf.

Het feest werd voortgezet en de feestvreugde werd door niets meer verstoord, zelfs niet door de nar, die zich beschaamd had teruggetrokken en was verdwenen.

Tot zover de Hydrograaf en De Grote Man! Nu zullen we eens kijken hoe het de nar verging.

De nar, die tijdens de toespraak van De Grote Man bij de tafel had gestaan, had een blik van de Hydrograaf gekregen, zo'n blik die net als een kleine vuurpijl een heel fort in brand kan steken. En als een bezetene, alsof zijn kleren in vuur en vlam stonden, was hij de nacht in gegaan. Hij was geen aardige man. Narren en beulen zijn weliswaar mensen, maar het is geen best volk. Net als wij allemaal had hij vele fouten en zwakheden, maar die wist hij te verbergen. Nu gebeurde er iets merkwaardigs. Doordat hij de hele dag de Hydrograaf had nageaapt, maar ook onder invloed van de drank, was hij zo in zijn rol gekropen dat hij die niet meer van zich af kon schudden; de fouten en zwakheden van de Hydrograaf, die hij had uitgebeeld, waren als het ware in hemzelf gaan zitten en de bovengenoemde blik van de Hydrograaf had ze tot op de bodem van zijn ziel neergestoten, zoals een laadstok een kruitlading aanstampt. De Hydrograaf had hem opgeladen en daarom begon hij te pochen en op te snijden toen hij op straat kwam. Maar deze keer had hij pech. Er kwam namelijk een politieagent aan die hem verzocht zijn mond te houden. De nar maakte een lollige opmerking, met de Skånse tongval van de Hydrograaf. En stel je voor! De agent, die toevallig uit Skåne kwam, was beledigd en hij voerde de nar naar het cachot. Nu hebben narren even weinig gevoel voor ernst als politieagenten gevoel voor humor hebben en daarom verzette de nar zich hevig tegen zijn arrestatie, met het gevolg dat de stok eraan te pas kwam, van je rats, rats, rats!

Vervolgens werd de nar vrijgelaten!

Nu zou je denken dat hij wel genoeg had aan deze bestraffing, maar nee hoor!

De nar voelde zich allesbehalve gesticht door de tuchtiging; hij was eerder verbitterd en ging als een Sioux-indiaan op het oorlogspad om te zien op wie hij zich kon wreken.

Het toeval of iemand anders voerde hem richting tolpoort en het erf op van een boerenherberg. Daar zaten boeren en molenaars rond een tafel bij het licht van een lantaarn te drinken op de gezondheid van De Grote Man. Toen ze de nar in het oog kregen zagen ze hem voor de Hydrograaf aan en het deed hun bijzonder veel deugd dat deze zich verwaardigde een glas met hen te drinken.

Nu vloog de geest van hoogmoed van de Hydrograaf de kruitkamer van de nar binnen en de nar vatte vlam. Hij gaf hoog op van zijn prestaties: hoe hij degene was geweest die de expeditie had

geleid, want als hij niet de diepten van de zee had gemeten, dan waren ze aan de grond gelopen en als hij niet de sterren had bestudeerd, dan zouden ze nooit zijn thuisgekomen.

Pats! klonk het. De nar had een ei midden tussen zijn ogen gekregen.

En de molenaar sprak: ‘De Hydrograaf is een opschepper, dat wisten we al, en hij is ook de man die in de krant heeft geschreven dat De Grote Man humbug is!’

Nu vloog de tweede zwakheid van de Hydrograaf de nar binnen en hij diste een leugen op: ‘De Grote Man ís ook een en al humbug!’

Nu werd het te erg en hier wilden de boeren niet aan. Ze kwamen in opstand en even later werd de nar met een ossenleidsel aan een volle meelbaal vastgesjord. Met de fijnste gezeefde bloem werd zijn gezicht ingesmeerd; met een stuk lont van de lantaarn werd hij geschminkt. En ondertussen naaide een molenaarsknecht hem met een snijnaald en een eindje zeilgaren aan de baal vast.

Maar daarmee was het nog niet afgelopen. Met de lantaarn aan de kop van de stoet trok het legertje boeren de kar, de meelbaal en de nar de straat op, naar het grote marktplein.

En daar vertoonden ze de nar aan het volk, dat lachte. Zijn verdiende loon!

Toen hij loskwam, zonderde hij zich van de mensen af en ging ergens op een stoepje zitten huilen. De grote kerel huilde. Je zou bijna medelijden met hem krijgen.

Vertaalde poëzie

Gedicht*
Anna Achmatova
(Vertaling Margriet Berg en Marja Wiebes)

Jouw hoogmoed houdt je geest zozeer omvat
Dat er geen straaltje licht meer bij kan komen.
Je zegt dat deze hoofdstad schijn is, dat
Ons geloof alleen bestaat in onze dromen.

Jouw land is zondig - zeg je tegen mij,
Jouw land is goddeloos - zal ik beweren.
Mochten we schuldig zijn, dan kunnen wij
Tot inkeer komen, alles repareren.

Rondom jou - water, bloemen. Waarom zou
Je bij een arme zondaar willen wezen?
Ik weet hoe zwaar het lijden is voor jou:
Je zoekt de dood, maar 't einde doet je vrezen.

[Russisch]

Высокомерьем дух твой помрачен,
И оттого ты не познаешь света.
Ты говоришь, что вера наша - сон
И марево - столица зта.

Ты говоришь - моя страна грешна,
А я скажу - твоя страна безбожна.
Пускай на нас еще лежит вина, -
Всё искупить и всё исправить можно.

Вокруг тебя - и воды, и цветы.
Зачем же к нищей грешнице стучишся?
Я знаю, чем так тяжко болен ты:
Ты смерти ищешь и конца боишься.

* *Dit gedicht is, evenals vele gedichten uit de cyclus 'De witte vlucht', gewijd aan de kunstcriticus en mozaïst Boris Anrep (1883-1969), een van Achmatova's grote liefdes. Hij verbleef afwisselend in Rusland en Engeland, en vertrok in 1917 voorgoed naar het Westen. In 1965, toen Achmatova in Europa was voor het verkrijgen van een eredoctoraat in Oxford, zagen ze elkaar na bijna vijftig jaar nog één keer terug in Parijs.*

Prometheus
Lord Byron
(Vertaling W. Hogendoorn)

I

TITAN! Voor wiens onsterflijk oog
Het lijden van de sterveling
Reëel en droevig was, geen ding
Dat goden tot dédain bewoog,
Hoe werd uw deernis met de mens
Beloond? Met lijden, stil, intens:
De gier, de keten en de rots,
Pijn, passend bij de man van trots,
De kwelling die hij roerloos hardt,
't Verstikkende besef van smart
Waar hij slechts eenzaam klank aan geeft,
Vol achterdocht, of niet de lucht
Toehoorders heeft, en die pas zucht
Wanneer zijn stem geen weerklank heeft.

Prometheus

I

TITAN! To whose immortal eyes
The sufferings of mortality,
Seen in their sad reality,
Were not as things that gods despise;
What was thy pity's recompense?
A silent suffering, and intense;
The rock, the vulture, and the chain,
All that the proud can feel of pain,
The agony they do not show,
The suffocating sense of woe,
Which speaks but in its loneliness,
And then is jealous lest the sky
Should have a listener, nor will sigh
Until its voice is echoless.

II

Titan! U werd de strijd geboden
Tussen de wil en gruwzaam leed.
De Hemel, onvermurwbaar wreed,
Die foltert waar hij niet kan doden;
De dove heerszucht van het Lot;
De wet van een haatdragend God,
Die om het leedvermaak ervan
Schept wat hij weer vernielen kan,
Hebben u zelfs de dood ontzegd:
De Eeuwigheid, uw deerlijk slecht
Geschenk - u hebt die goed geduld!
Al wat ge u ontwringen liet
Was 't dreigement dat eens uw pijn
De Donderaar tot tortuur zou zijn,
Het lot dat u voorzag, maar niet,
Om hem te sussen, hebt onthuld.
Uw zwijgen is zijn doem geweest,
Vergeefs berouw vulde zijn geest
En angst, die hij zo slecht ontveinsde
Dat in zijn hand de bliksem deinsde.

II

Titan! To thee the strife was given
Between the suffering and the will,
Which torture where they cannot kill;
And the inexorable Heaven,
And the deaf tyranny of Fate,
The ruling principle of Hate,
Which for its pleasure doth create
The things it may annihilate,
Refused thee even the boon to die:
The wretched gift Eternity
Was thine - and thou hast borne it well.
All that the Thunderer wrung from thee
Was but the Menace which flung back
On him the torture of thy rack;
The fate thou didst so well foresee,
But would not to appease him tell;
And in thy Silence was his Sentence,
And in his Soul a vain repentance,
And evil dread so ill dissembled,
That in his hand the lightnings trembled.

III

Uw misdaad was het, mild te zijn:
Dat u de som van 't aardse leed
Door onderrichting slinken deed
En kracht bood aan het sterflijk brein.
  Hoe ook geknot door 's hemels schuld,
Toch is uw energiek geduld,
Het onverzettelijke bokken
Van uw onpeilbaar diepe Geest,
Door Aarde en Hemel niet te schokken,
Voor ons een grootse les geweest:
U bent symbool en teken dat
De mens deels goddelijk van natuur is,
Zijn lot en kracht als troebel nat
Voortstromend uit een bron die puur is;
De sterveling voorziet een stuk
Van eigen lot en ongeluk
En weerstand, door de dood besloten,
Ellendig, zonder bondgenoten -
Waartegen, onberoerd door leed,
Zijn Geest zich te verzetten weet
Met vaste wil, die scherp bewust
Zelfs onder pijn het inzicht smaakt
Dat in hemzelf de eerkroon rust,
Trots waar hij, tot triomf geraakt,
De Dood een Overwinning maakt.

III

Thy Godlike crime was to be kind,
To render with thy precepts less
The sum of human wretchedness,
And strengthen Man with his own mind;
  But baffled as thou wert from high,
Still in thy patient energy,
In the endurance, and repulse
Of thine impenetrable Spirit,
Which Earth and Heaven could not convulse,
A mighty lesson we inherit:
Thou art a symbol and a sign
To Mortals of their fate and force;
Like thee, Man is in part divine,
A troubled stream from a pure source;
And Man in portions can foresee
His own funereal destiny;
His wretchedness, and his resistance:
To which his Spirit may oppose
Itself - an equal to all woes -
And a firm will, and a deep sense,
Which even in torture can descry
Its own concentred recompense,
Triumphant where it dares defy,

And making Death a Victory.

Cleopatra spreekt:
György Faludy[*]
(Vertaling Hans Boland)

‘Nu loop ik het terras op om te kijken
naar de avondschemer, naar de Vuurtoren
die gaat branden. Ptolemaeus, mijn broer en mijn man,
de koning, ligt binnen te slapen, heel diep.
Hoeveel misbaksels moest het voorgeslacht niet wegdoen
eer er eindelijk een mooi mensensoort ontstond als wij!
Hij evenwel is de mooiste. Zijn meisjesgezicht lijkt een hyacint,
zijn oor is puntig, en dik zijn enkel,

jongensachtig zijn lichaam, zilverkleurig zijn huid;
ik epileer mijn oksels, maar de zijne
blijven altijd glad. Toen wij tien waren legde moeder
ons bij elkaar. Hij maakte mij gelukkig.
Ik eigende mij toe wie ik maar wilde,
maar ze waren onhandig, hun hartstocht was grof.
Wij bedrijven de liefde anders dan anderen:
met onze lippen en handen, meer niet.

(Kleopátra beszél;:)

‘Kimegyek most a teraszra, s megnézem
az alkonyt, és mint gyullad tűz a Pharosz
tetején. Báttyám s férjem, Ptolemáijosz
király bent alszik, most már nagyon mélyen.
Hány torzszülöttet dobtak ki atyáink,
míg végre szépnek születünk mindnyájan!
De ő a szebb. Lányarca, mint a jácint,
füle hegyes és vastag a bokája;
fiús a teste, színezüst a bőre;
én kihúzatom, az ő hónaljszőre
nem nőtt ki még. Anyánk tízéves korban
fektetett össze. Boldog lettem tőle.
Akit akartam, mindenkit megkaptam,
de ügyetlenek, és durva a vágyuk.
Mi másként szeretkezünk, mint a többi:
csak ajkunkat és kezünket használjuk.

* *György Faludy werd in 1910 in Budapest geboren. In 1938 vluchtte hij via Frankrijk en Algerije naar de V.S. Na de oorlog keerde hij terug naar Hongarije; daar verdween hij voor drie jaar in een dwangarbeiderskamp. In 1956 emigreerde hij opnieuw naar het Westen. Sinds 1989 woont Faludy weer in Hongarije.*

[Nederlands]

Het is jammer dat het geslachtsorgaan van een man
minder mooi is dan de meeldraad van een lelie.
Ik wek het met mijn adem als het moe is,
en wat zou ik boos worden? Hij kan er niets aan doen.
Hij heeft een groot hart en slaapt met iedereen.
Ik ben hoogmoedig, zelfzuchtig en genadeloos.

Ik heb 'm gif laten drinken. Misschien is hij al dood.
Diep spijt het mij, maar wat had ik dan kunnen doen?
Overmorgen komt vanuit Rome Caesar hier aan,
de overwinnaar, het harige beest.
Zonder twijfel zou hij hem hebben verkozen,
maar nu weet ik zeker dat hij mij zal kiezen.'

[Hongaars]

Milyen kár, hogy a férfi nemiszerve
nem olyan szép, mint a liliom porzója!
Leheletemmel ébresztem, ha fáradt,
s mért haragudnék, ha nem tehet róla?
Ő nagylelkű, mindenkivel lefekszik.
Én gőgös vagyok, önző és kegyetlen.

Mérget itattam vele. Már halott tán.
Szörnyen sajnálom. Ám mi mást tehettem?
Holnapután megjön Rómából Caesar,
a diadalmas és szőrös vadállat.
Nem kétes, hogy őt választotta volna,
de így biztos vagyok, hogy engem választ.'

Darius*
Konstantinos Kavafis
(Vertaling Hero Hokwerda)

Dichter Phernazes werkt aan de belangrijkste passage
van wat zijn episch dichtwerk worden moet:
hóe zou toch wel het koningschap der Perzen
aanvaard zijn door Hystaspes' zoon Darius? (Hij is ook
voorzaat van onze eigen glorieuze vorst:
van Mithridates ‘Dionysus’ en ‘Eupator’.) Maar,
hier dient goed over nagedacht: hij dient nu te ontleden
wat daarbij het gevoel was van Darius:
hoogmoed en dronkenschap misschien, of nee toch - eerder
was het een inzicht in de ijdelheid van alle macht en luister.
Verzonken was de dichter in een diep gepeins.

Dan wordt hij onderbroken door zijn dienaar, die binnen
komt hollen en hem op de hoogte brengt van het gewichtig nieuws.
We zijn in oorlog nu met de Romeinen.
De hoofdmacht van ons leger is tegen hen uitgerukt.

Ο ααρειογ

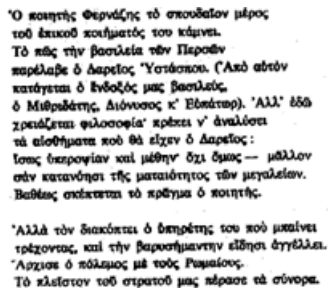

Ὁ ποιητὴς Φερνάζης τὸ σπουδαῖον μέρος
τοῦ ἐπικοῦ ποιήματός του κάμνει.
Τὸ πῶς τὴν βασιλεία τῶν Περσῶν
παρέλαβε ὁ Δαρεῖος Ὑστάσπου. (Ἀπὸ αὐτὸν
κατάγεται ὁ ἔνδοξός μας βασιλεύς,
ὁ Μιθριδάτης, Διόνυσος κ' Εὐπάτωρ). Ἀλλ' ἐδῶ
χρειάζεται φιλοσοφία· πρέπει ν' ἀναλύσει
τὰ αἰσθήματα ποὺ θὰ εἶχεν ὁ Δαρεῖος:
ἴσως ὑπερηφίαν καὶ μέθην· ὄχι ὅμως — μᾶλλον
σὰν κατανόησι τῆς ματαιότητος τῶν μεγαλείων.
Βαθεῖες σκέπτεται τὸ πρᾶγμα ὁ ποιητής.

Ἀλλὰ τὸν διακόπτει ὁ ὑπηρέτης του ποὺ μπαίνει
τρέχοντας, καὶ τὴν βαρυσήμαντην εἴδησι ἀγγέλλει.
Ἄρχισε ὁ πόλεμος μὲ τοὺς Ρωμαίους.
Τὸ κλεῖστον τοῦ στρατοῦ μας πέρασε τὰ σύνορα.

[Nederlands]

De dichter is er stupéfait van. Wat een ramp!
Hoe zou nu onze glorieuze vorst
- zo'n Mithridates 'Dionysus' en 'Eupator' -
zich met een Grieks gedicht onledig kunnen houden.
Al oorlogvoerend - stel je voor, zeg, aandacht voor een Grieks gedicht.

Phernazes vreet zich op. O wat een pech!
Juist nu het voor hem vaststond dat met zijn *Darius*
hij door zou breken en zijn criticasters,
met al hun afgunst, eindelijk de mond zou snoeren.
O wat een uitstel, wat een uitstel voor zijn plannen.

En als het maar bij uitstel bleef, dan gaat het nog.
Ik moet nog zien of we wel veilig zullen zijn
in Amisós. Als vesting munt die stad nu niet in sterkte uit.
't Zijn vreselijke tegenstanders, de Romeinen.
Kunnen wij Cappadociërs het dus
opnemen tegen hen? Dat lukt toch nooit?
Wij zijn toch geen partij voor al die legioenen?
O grote goden die beschermers zijt van Azië, sta ons bij. -

[Grieks]

Ὁ ποιητὴς μένει ἐνεός. Τί συμφορά!
Ποῦ τάρα ὁ ἔνδοξός μας βασιλεύς,
ὁ Μιθριδάτης, Διόνυσος κ' Εὐπάτωρ,
μ' ἑλληνικὰ ποιήματα ν' ἀσχοληθεῖ.
Μέσα σὲ πόλεμο — φαντάσου, ἑλληνικὰ ποιήματα.

Ἀδημονεῖ ὁ Φερνάζης. Ἀτυχία!
Ἐκεῖ ποὺ τὸ εἶχε θετικὸ μὲ τὸν «Δαρεῖο»
ν' ἀναβειχθεῖ, καὶ τοὺς ἐπικριτάς του,
τοὺς φθονερούς, τελειωτικὰ ν' ἀποστομώσει.
Τί ἀναβολή, τί ἀναβολὴ στὰ σχέδιά του.

Καὶ νάταν μόνο ἀναβολή, πάλι καλά.
Ἀλλὰ νὰ δοῦμε ἂν ἔχουμε κι ἀσφάλεια
στὴν Ἀμισό. Δὲν εἶναι πολιτεία ἐκτάκτως ὀχυρή.
Εἶναι φριχτότατοι ἐχθροὶ οἱ Ρωμαῖοι.
Μποροῦμε νὰ τὰ βγάλουμε μ' αὐτούς,
οἱ Καππαδόκες; Γίνεται ποτέ;
Εἶναι νὰ μετρηθοῦμε τάρα μὲ τὶς λεγεῶνες;
Θεοὶ μεγάλοι, τῆς Ἀσίας προστάται, βοηθῆστε μας.—

[Nederlands]

Maar zo ontredderd als hij is, bij al zijn ergernis,
toch maalt het dichterlijke vraagstuk hem gestadig door het hoofd -
het meest waarschijnlijk is natuurlijk wel hoogmoed en dronkenschap:
hoogmoed en dronkenschap moet het geweest zijn bij Darius.

[Grieks]

Όμως μές σ' όλη του την ταραχή καί τό κακό,
έπίμονα κ' ή ποιητική ίδέα πάει κ' έρχεται —
τό πιθανότερο είναι, βέβαια, ύκεροψίαν καί μέθην
ύπεροψίαν καί μέθην θά είχεν ό Δαρεΐος.

Eindnoten:

* *De titel van Alfred Kossmanns roman* Hoogmoed en dronkenschap *(1981) is in het Nederlands bijna een begrip geworden; hij gaat terug op Kavafis' gedicht 'Darius', dat in een themanummer over hoogmoed niet mag ontbreken. Nu bestaan er van dit gedicht minstens twee Nederlandse vertalingen, door Blanken (1977, waaruit Kossmann zijn titel heeft) en door Warren/Molegraaf (1984, met 'hoogmoed en roes'), maar* DTR *neemt geen reeds gepubliceerde teksten op. Op zichzelf al reden genoeg, dus, om mij voor deze gelegenheid aan een nieuwe vertaling van dit gedicht te wagen, maar bovendien bevredigen genoemde vertalingen mij niet in alle opzichten; een belangrijk bezwaar is dat zij geen recht doen aan het iambisch basispatroon dat Kavafis - in versregels van verschillende lengte - tamelijk nauwkeurig aanhoudt (er zijn maar een paar 'vrijheden').*
Enkele aantekeningen (uit de standaardeditie van 1963): het tafereel en de (Perzische) naam Phernazes zijn hoogstwaarschijnlijk fictief; Darius (van 521-486 v.C. koning van Perzië) was onder twijfelachtige omstandigheden aan de macht gekomen; Mithridates VI Dionysus Eupator ('van goede vader') de Grote (120-63 v.C.) was een halfgehelleniseerde koning van de Pontus (waar veel Perzen woonden) en de laatste grote tegenstrever van Rome in het Oosten (in 66 v.C. definitief verslagen door Pompejus); Amisós was een Griekse sleutelstad in de Pontus en viel in 71 v.C. in handen van de Romeinen; het tafereel van dit gedicht zal men ergens in de jaren daarvoor kunnen localiseren. (H.H.)

Alexandrijnse koningen
Konstantinos Kavafis
(Vertaling Hans Boland)

Ze verzamelden zich, de Alexandriërs,
om Cleopatra's kinderen te zien,
Caesarion en zijn broertjes
Alexander en Ptolemaeus, bij hun eerste
publieke optreden, in het Gymnasium,
waar ze tot koningen werden gekroond
temidden van de luisterrijke gelederen der soldaten.

Alexander werd koning geheten
van Armenië, Medië en de Parthen.
Ptolemaeus werd koning geheten
van Cilicië, Syrië en Phoenicië.
Caesarion stond verder naar voren,
gekleed in rozenkleurige zijde,
met op zijn borst een krans van hyacinten,
om zijn middel een dubbele rij saffieren en amethisten,
de riempjes van zijn sandalen wit, bestikt met lilaroze parels.
Hij werd geheten meer dan zijn broers,
hij werd geheten: Koning der Koningen.

Αδεξανδρινοι βασιλεισ

Μαζεύθηκαν οἱ Ἀλεξανδρινοὶ
νὰ δοῦν τῆς Κλεοπάτρας τὰ παιδιά,
τὸν Καισαρίωνα, καὶ τὰ μικρά του ἀδέρφια,
Ἀλέξανδρο καὶ Πτολεμαῖο, πού πρώτη
φορά τὰ βγάζαν ἔξω στὸ Γυμνάσιο,
ἐκεῖ νὰ τὰ κηρύξουν βασιλεῖς,
μὲς στὴ λαμπρὴ παράταξι τῶν στρατιωτῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος — τὸν εἶπαν βασιλέα
τῆς Ἀρμενίας, τῆς Μηδίας, καὶ τῶν Πάρθων.
Ὁ Πτολεμαῖος — τὸν εἶπαν βασιλέα
τῆς Κιλικίας, τῆς Συρίας, καὶ τῆς Φοινίκης.
Ὁ Καισαρίων στέκονταν πιὸ ἐμπροστά,
ντυμένος σὲ μετάξι τριανταφυλλί,
στὸ στῆθος του ἀνθοδέσμη ἀπὸ ὑακίνθους,
ἡ ζώνη του διπλὴ σειρὰ σαπφείρων κι ἀμεθύστων,
δεμένα τὰ ποδήματά του μ' ὄσπρες
κορδέλλες κεντημένες μὲ ροδόχροα μαργαριτάρια.
Αὐτὸν τὸν εἶπαν πιότερο ἀπὸ τοὺς μικρούς,
αὐτὸν τὸν εἶπαν Βασιλέα τῶν Βασιλέων.

[Nederlands]

De Alexandriërs moesten wel doorhebben
dat het allemaal loze woorden waren, theater.

Maar het was een warme en poëtische dag,
de hemel was helder blauw,
het Alexandrijnse Gymnasium een triomf van de kunst,
de kledij van de leden der hofhouding rijk en exquis,
Caesarion een en al gratie en schoonheid:
zoon van Cleopatra, bloed der Lagiden.
En de Alexandriërs haastten zich naar het feest,
betoonden zich geestdriftig, zongen lof en prijs
in het Grieks, in het Egyptisch en zelfs in het Hebreeuws,
betoverd als ze waren door het fraaie schouwspel,
ofschoon ze moeten hebben geweten wat het waard was,
wat voor holle woorden het waren, over die koninkrijken.

[Grieks]

Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἔννοιωθαν βέβαια
πού ἦσαν λόγια αὐτὰ καὶ θεατρικά.

Ἀλλὰ ἡ μέρα ἦτανε ζεστὴ καὶ ποιητική,
ὁ οὐρανὸς ἕνα γαλάζιο ἀνοιχτό,
τὸ Ἀλεξανδρινὸ Γυμνάσιον ἕνα
θριαμβικὸ κατόρθωμα τῆς τέχνης,
τῶν αὐλικῶν ἡ πολυτέλεια ἔκτακτη,
ὁ Καισαρίων ὅλο χάρις κ' ἐμορφιὰ
(τῆς Κλεοπάτρας υἱός, αἷμα τῶν Λαγιδῶν)·
κ' οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἔτρεχαν κιὰ στὴν ἑορτή,
κ' ἐνθουσιάζονταν, κ' ἐκστομίζονταν
ἑλληνικά, κ' αἰγυπτιακά, καὶ ποιοὶ ἑβραϊκα,
γοητευμένοι μὲ τ' ὡραῖο θέαμα —
μ' ὅλο ποὺ βέβαια ἤξευραν τί ἄξιζαν αὐτά,
τί κούφια λόγια ἦσανε αὐτὲς ἡ βασιλεῖες.

Het verhaal van de Siciliaan
Henry Wadsworth Longfellow
(Vertaling Margriet Berg en Marja Wiebes)

Koning Robert van Sicilië

Vorst Robert, paus Urbanus' broer, verwant
Van Valmond, keizer van het Duitse land,
Die trots, en in de prachtigste kledij,
Met vele edellieden aan zijn zij,
De avond voor St. Jan te luisteren zat,
Tijdens de vespers, naar 't Magnificat,
Hoorde voortdurend woorden in 't Latijn
Die steeds werden herhaald als een refrein.
Hij ving steeds op: *'Deposuit potentes*
De sede et exaltavit humiles.'
Traag hief hij 't koninklijke hoofd omhoog,
Waarna hij naar zijn raadsman overboog:
'Wat zingen ze daar toch?' 't Antwoord was kort:
'Hij heeft de machtigen van hun troon gestort
En de eenvoudigen verhoogd.' Toen zei
De koning spottend in zijn hovaardij:
''t Is goed dat dit opstandige geluid
Slechts in 't Latijn, door priesters, wordt geuit.
Want laat het helder zijn,' sprak hij vol hoon,
'Geen macht ter wereld stort mij van mijn troon!'

King Robert of Sicily

Robert of Sicily, brother of Pope Urbane
And Valmond, Emperor of Allemaine,
Apparelled in magnificent attire,
With retinue of many a knight and squire,
On St. John's eve, at vespers, proudly sat
And heard the priests chant the Magnificat.
And as he listened, o'er and o'er again
Repeated, like a burden or refrain,
He caught the words, 'Deposuit potentes
De sede, et exaltavit humiles';
And slowly lifting up his kingly head
He to a learned clerk beside him said,
'What mean these words?' The clerk made answer meet,
'He has put down the mighty from their seat,
And has exalted them of low degree.'
Thereat King Robert muttered scornfully,
'Tis well that such seditious words are sung
Only by priests and in the Latin tongue;
For unto priests and people be it known,
There is no power can push me from my throne!'

[Nederlands]

Hij leunde achterover; met een gaap
Viel hij bij 't monotoon gezang in slaap.

Toen hij ontwaakte brak de nacht al aan;
De kerk was leeg, het licht was uitgegaan,
Alleen was hier en daar een sprankje licht
Op 't aanschijn van een heilige gericht.
Snel sprong hij op en keek eens om zich heen,
Hij zag of hoorde niets, hij was alleen.
Hij tastte naar de deur, die was op slot:
Hij roept en luistert, bonst op het beschot,
Hij klaagt en dreigt, waarbij hij onverbloemd
De mensen en de heiligen verdoemt.
Van dak en muren echode de klank,
Als lachten dode priesters in hun bank.

De koster hoorde buiten het gevloek
En ging met zijn lantaarn op onderzoek.
Het zijn vast dieven, dacht hij, 't is niet pluis.
‘Wie is daar binnen,’ vroeg hij, ‘in Gods huis?’
Stikkend van woede bracht de koning uit:
‘De koning! Open doen, laat me eruit!’
De koster vloekte: ‘Weer zo'n vagebond!’
En draaide bang de grote sleutel rond;
Hij wiep de deur wijd open en meteen
Vloog er een man in één stap langs hem heen,
Halfnaakt, geen jas of hoed, en zo van streek
Dat hij niets zei en zelfs niet naar hem keek,

[Engels]

And leaning back, he yawned and fell asleep,
Lulled by the chant monotonous and deep.

When he awoke, it was already night;
The church was empty, and there was no light,
Save where the lamps, that glimmered few and faint,
Lighted a little space before some saint.
He started from his seat and gazed around,
But saw no living thing and heard no sound.
He groped towards the door, but it was locked;
He cried aloud, and listened, and then knocked,
And uttered awful threatenings and complaints,
And imprecations upon men and saints.
The sounds re-echoed from the roof and walls
As if dead priests were laughing in their stalls.

At length the sexton, hearing from without
The tumult of the knocking and the shout,
And thinking thieves were in the house of prayer,
Came with his lantern, asking, ‘Who is there?’

Half-choked with rage, King Robert fiercely said,
‘Open: 'tis I, the King! Art thou afraid?’
The frightened sexton, muttering, with a curse,
‘This is some drunken vagabond or worse!’
Turned the great key and flung the portal wide;
A man rushed by him at a single stride,
Haggard, half-naked, without hat or cloak,
Who neither turned, nor looked at him, nor spoke,

[Nederlands]

Maar zo het duister van de nacht indook,
Waar hij verdween als ware hij een spook.

Vorst Robert, paus Urbanus' broer, verwant
Van Valmond, keizer van het Duitse land,
Beroofd van al zijn prachtige kledij,
Blootshoofds, en ademloos, in razernij,
Met slijk bespat, volkomen van de wijs,
Liep tierend naar de poort van het paleis,
Rende de hof door, deelde links en rechts
Een duw uit aan zijn hofmeesters en knechts,
Vloog 't galmende bordes op, zijn gezicht
Lijkbleek vertrokken in het fakkellicht.
Hij snelde ademloos de zalen door,
Gaf aan 't geschreeuw en roepen geen gehoor,
Tot hij belandde in de staatsiezaal,
Die licht en geurig was, vol pracht en praal.

Daar zat een andere koning op de troon,
Met zíjn gewaad, zíjn zegelring en kroon,
Zijn evenbeeld in lengte, vorm, gezicht,
Maar dan verheerlijkt door een hemels licht.
Het was een Engel; zijn aanwezigheid
Was vol van goddelijke majesteit,
Die dwars door zijn vermomming scheen. Toch had
Geen mens gezien dat daar een Engel zat.

[Engels]

But leaped into the blackness of the night,
And vanished like a spectre from his sight.

Robert of Sicily, brother of Pope Urbane
And Valmond, Emperor of Allemaine,
Despoiled of his magnificent attire,
Bareheaded, breathless, and besprent with mire,
With sense of wrong and outrage desperate,
Strode on and thundered at the palace gate;
Rushed through the courtyard, thrusting in his rage
To right and left each seneschal and page,
And hurried up the broad and sounding stair,
His white face ghastly in the torches' glare.
From hall to hall he passed with breathless speed;
Voices and cries he heard, but did not heed,
Until at last he reached the banquet-room,
Blazing with light, and breathing with perfume.

There on the dais sat another king,
Wearing his robes, his crown, his signet-ring,
King Robert's self in features, form, and height,
But all transfigured with angelic light!

It was an Angel; and his presence there
With a divine effulgence filled the air,
An exaltation, piercing the disguise,
Though none the hidden Angel recognize.

[Nederlands]

De koning zonder troon, verstard, ontdaan,
Keek even sprakeloos de Engel aan;
Die reageerde op zijn toorn en schrik
Met goddelijke deernis in zijn blik,
En zei: ‘Wie ben je, waarom kom je hier?’
Waarop de koning terugzei met een snier:
‘Ik ben de koning en ik zoek mijn recht
Bij een bandiet die mij mijn troon ontzegt!’
Toen hij dit onverschrokken had verklaard,
Trokken de boze gasten snel hun zwaard.
De Engel keek hem rustig aan en zei:
‘Nee, niet de koning, 's konings nar ben jij.
Je krijgt voortaan de bellen en de kap,
Een aap als raadsman voor je zotteklap,
En je moet doen wat elke dienaar zegt,
Aan tafel dienen voor lakei en knecht!’

Doof voor vorst Roberts dreigen en geklaag
Smeet men hem van de trappen naar omlaag.
Wat pages renden giechelend mee, hij schoot
Vooruit tot bij een deur die men ontsloot,
Waarop de moed hem in de schoenen zonk,
Omdat het joelen van soldaten klonk.
Heel het gewelf weergalmde van 't geluid.
‘Leve de koning!’ riep men spottend uit.

Toen hij ontwaakte was de nacht voorbij.
‘Het was een droom!’ was 't eerste wat hij zei,

[Engels]

A moment speechless, motionless, amazed,
The throneless monarch on the Angel gazed,
Who met his look of anger and surprise
With the divine compassion of his eyes;
Then said, ‘Who art thou? and why com'st thou here?’
To which King Robert answered, with a sneer,
‘I am the King, and come to claim my own
From an impostor, who usurps my throne!’
And suddenly, at these audacious words,
Up sprang the angry guests, and drew their swords;
The Angel answered, with unruffled brow,
‘Nay, not the King, but the King's Jester, thou
Henceforth shall wear the bells and scalloped cape,
And for thy counsellor shalt lead an ape;
Thou shalt obey my servants when they call,
And wait upon my henchmen in the hall!’

Deaf to King Robert's threats and cries and prayers,
They thrust him from the hall and down the stairs;
A group of tittering pages ran before,

And as they opened wide the folding door,
His heart failed, for he heard, with strange alarms,
The boisterous laughter of the men-at-arms,
And all the vaulted chamber roar and ring
With the mock plaudits of ‘Long live the King!’

Next morning, waking with the day's first beam,
He said within himself, ‘It was a dream!’

[Nederlands]

Maar 't strobed ritselde toen hij bewoog.
Hij kreeg de kap met bellen in het oog,
De kale grauwe muren overal,
Hoorde de paarden kauwen in de stal,
En zag de aap, een stuitend monster, dat
Daar bevend in de hoek te monkelen zat.
Het was geen droom, heel zijn geliefd bestaan
Was door zijn schuld tot stof en as vergaan!

De tijd verstreek, Sicilië kreeg weer
't Saturnisch rijke leven van weleer;
Nu er een Engel was als souverein
Vierde het eiland feest met brood en wijn;
In 't vurig binnenste der bergen sliep
De reus Enceladus vooralsnog diep.
De vorst moest zich wel schikken in zijn lot.
Al was hij stil, ontroostbaar en kapot,
Gekleed in 't bonte zotspak van de nar,
Met lege blik, verwilderd, in de war,
Met heel kort haar, zoals een monnik 't draagt,
Door page en hoveling gehoond, geplaagd,
Slechts etend wat een ander overliet,
Met slechts de aap als vriend - hij zwichtte niet.
En kwam de Engel af en toe voorbij,
Die half in ernst, half schertsend tot hem zei,
Teder doch streng, zodat hij voelde dat
Ook de fluwelen schede een zwaard bevat:
‘Zijt gij de koning?’ dan kwam al zijn smart

[Engels]

But the straw rustled as he turned his head,
There were the cap and bells beside his bed,
Around him rose the bare, discoloured walls,
Close by, the steeds were champing in their stalls,
And in the corner, a revolting shape,
Shivering and chattering sat the wretched ape.
It was no dream; the world he loved so much,
Had turned to dust and ashes at his touch!

Days came and went; and now returned again
To Sicily the old Saturnian reign;
Under the Angel's governance, benign
The happy island danced with corn and wine,
And deep within the mountain's burning breast
Enceladus, the giant, was at rest.
Meanwhile King Robert yielded to his fate,
Sullen and silent and disconsolate.
Dressed in the motley garb that Jesters wear,
With look bewildered and a vacant stare,
Close shaven above the ears, as monks are shorn,

By courtiers mocked, by pages laughed to scorn,
His only friend the ape, his only food
What others left,- he still was unsubdued.
And when the Angel met him on his way,
And half in earnest, half in jest, would say,
Sternly, though tenderly, that he might feel
The velvet scabbard held a sword of steel,
‘Art thou the King?’ the passion of his woe

[Nederlands]

Met kracht naar buiten golven uit zijn hart,
Dan hief hij 't hoofd omhoog, rechtte zijn rug,
‘Ik ben de koning!’ riep hij trots terug.

Zo'n drie jaar later kwamen als gezant
Van Valmond, keizer van het Duitse land,
Ambassadeurs van grote naam en faam
Bij koning Robert in 't paleis tezaam,
Met nieuws van paus Urbanus, die hen bad:
‘Komt Donderdag voor Pasen naar mijn Stad.’
De Engel gaf 't bezoek een warm onthaal,
En schonk hun zijden vesten allemaal,
En deelde mantels van fluweel en bont,
En fraaie ringen en juwelen rond.
Vervolgens ging hij met zijn gasten mee
Naar 't Italiaanse land ver over zee,
Dat mooie land, dat zelfs nog won aan gloed
Door het passeren van die rijke stoet,
Met pluimen, mantels, dekken bont omrand,
Met gouden sporen, tuig met diamant.

En zie, gekleed als nar, wat achteraf,
Op een gevlekte knol, in sukkeldraf,
Met wapperende jas van vossenstaart,
Het aapje plechtig achter hem op 't paard,
Reed koning Robert door de steden heen,
Tot grote vrolijkheid van iedereen.

[Engels]

Burst from him in resistless overflow,
And, lifting high his forehead, he would fling
The haughty answer back, ‘I am, I am the King!’

Almost three years were ended; when there came
Ambassadors of great repute and name
From Valmond, Emperor of Allemaine,
Unto King Robert, saying that Pope Urbane
By letter summoned them forthwith to come
On Holy Thursday to his city of Rome.
The Angel with great joy received his guests,
And gave them presents of embroidered vests,
And velvet mantles with rich ermine lined,
And rings and jewels of the rarest kind.
Then he departed with them o'er the sea
Into the lovely land of Italy,
Whose loveliness was more resplendent made
By the mere passing of that cavalcade,
With plumes, and cloaks, and housings, and the stir
Of jewelled bridle and of golden spur.

And lo! among the menials, in mock state,
Upon a piebald steed, with shambling gait,
His cloak of fox-tails flapping in the wind,
The solemn ape demurely perched behind,
King Robert rode, making huge merriment
In all the country towns through which they went.

[Nederlands]

De paus ontving hen groots in zijn domein,
Trompetgeschal klonk op 't St. Pietersplein.
Hij gaf zijn zegen en omhelsde hen
Vol apostolische genade, en
Hij onderhield zich met de Engel, bad
Zonder te weten wie hij voor zich had.
Robert, de nar, drong zich naar voren, liep
Snel op het hoog gezelschap toe en riep:
‘Ik ben het, ik de koning, kijk me aan,
Robert, je broer, zie je hier voor je staan!
De man die in jouw ogen op mij lijkt,
Is een bedrieger, als je beter kijkt.
Ken je me niet? Voelt niet jouw hart mijn pijn?
Zegt het je niet dat wij verwanten zijn?’
De paus zag stil, maar enigszins van streek,
De Engel aan die rustig voor zich keek.
De keizer lachte: ‘Het is wel bizar
Dat jij een gek hebt aan het hof als nar!’
En de geplaagde arme nar werd gauw
Onder gehoon teruggejaagd naar 't grauw.

De Goede Week ging kalm voorbij; reeds scheen
De Eerste Paasdag door het duister heen.
De Engel met zijn lichtend aangezicht
Maakte de stad voor 't ochtendgloren licht.
Een ieder voelde vol bezieling aan
Dat Christus inderdaad was opgestaan.
En zelfs de nar, die op zijn strobed lag

[Engels]

The Pope received them with great pomp and blare
Of bannered trumpets, on Saint Peter's square,
Giving his benediction and embrace,
Fervent, and full of apostolic grace.
While with congratulations and with prayers
He entertained the Angel unawares,
Robert, the Jester, bursting through the crowd,
Into their presence rushed, and cried aloud,
‘I am the King! Look, and behold in me
Robert, your brother, King of Sicily!
This man, who wears my semblance to your eyes,
Is an impostor in a king's disguise.
Do you not know me? does no voice within
Answer my cry, and say we are akin?
The Pope in silence, but with troubled mien,
Gazed at the Angel's countenance serene;
The Emperor, laughing, said, ‘It is strange sport
To keep a madman for thy Fool at court!’
And the poor, baffled Jester in disgrace
Was hustled back among the populace.

In solemn state the Holy Week went by,
And Easter Sunday gleamed upon the sky;
The presence of the Angel, with its light,
Before the sun rose, made the city bright,
And with new fervour filled the hearts of men,
Who felt that Christ indeed had risen again.
Even the Jester, on his bed of straw,

[Nederlands]

En met ontdane blik die pracht bezag,
Ervoer een kracht die hij nog nooit ervoer.
Hij knielde nederig op de kale vloer
En hoorde in de stilte een geruis:
De Heer die opging naar Zijn Vaderhuis.

't Bezoek liep op zijn eind langzamerhand.
Valmond ging weer op weg naar 't Donauland,
De Engel reisde huiswaarts, en zijn stoet
Zette het hele land opnieuw in gloed.
Men deed de Italiaanse steden aan,
Om na Salerno over zee te gaan.
Toen hij Palermo weer betreden had
En op zijn zetel in de troonzaal zat,
En 't Angelus weerklonk van 't kloosterdak,
Alsof die wereld met de onze sprak,
Wenkte hij koning Robert naderbij,
Gebaarde dat de rest kon gaan, en zei
Toen ze nog over waren met zijn twee:
‘Zijt gij de koning?’ 't Hoofd omlaag, gedwee,
Zijn beide handen kruislings op zijn borst,
Antwoordde met gedempte stem de vorst:
‘Dat weet u 't best. Mijn zondige bestaan
Wil ik in 't klooster boeten, blootsvoets gaan
Langs 't stenen pad dat naar de hemel leidt,
Totdat mijn ziel van zonden is bevrijd.’
De Engel glimlacht, en van zijn gezicht
Straalt door de hele zaal een heilig licht,

[Engels]

With haggard eyes the unwonted splendour saw;
He felt within a power unfelt before,
And, kneeling humbly on his chamber floor,
He heard the rushing garments of the Lord
Sweep through the silent air, ascending heavenward.

And now the visit ending, and once more
Valmond returning to the Danube's shore,
Homeward the Angel journeyed, and again
The land was made resplendent with his train,
Flashing along the towns of Italy
Unto Salerno, and from thence by sea.
And when once more within Palermo's wall,
And, seated on the throne in his great hall,
He heard the Angelus from convent towers,
As if the better world conversed with ours,
He beckoned to King Robert to draw nigher,
And with a gesture bade the rest retire;
And when they were alone, the Angel said,
‘Art thou the King?’ Then, bowing down his head,

King Robert crossed both hands upon his breast,
And meekly answered him: ‘Thou knowest best!
My sins as scarlet are; let me go hence,
And in some cloister's school of penitence,
Across those stones, that pave the way to heaven,
Walk barefoot, till my guilty soul be shriven!’
The Angel smiled, and from his radiant face
A holy light illumined all the place,

[Nederlands]

En door het open raam klinkt luid en hel
Gezang van monniken uit de kapel,
Zodat het straatrumoer verdrongen wordt:
‘Hij heeft de machtigen van hun troon gestort
En de eenvoudigen verhoogd!’ En daar
Klinkt door 't gezang, als 't trillen van een snaar,
Opeens een tweede melodie erbij:
‘Ik ben een Engel en de vorst zijt gij!’

Vorst Robert hief het hoofd, keek om zich heen.
Daar was de troon, en zie hij was alleen!
Maar als vanouds gekleed in een gewaad
Gemaakt van hermelijn en goudbrokaat.
Toen zijn gevolg hem even later vond,
Lag hij geknield te bidden op de grond.

[Engels]

And through the open window, loud and clear,
They heard the monks chant in the chapel near,
Above the stir and tumult of the street:
‘He has put down the mighty from their seat,
And has exalted them of low degree!’
And through the chant a second melody
Rose like the throbbing of a single string:
‘I am an Angel, and thou art the King!’

King Robert, who was standing near the throne,
Lifted his eyes, and lo! he was alone!
But all apparelled as in days of old,
With ermined mantle and with cloth of gold;
And when his courtiers came, they found him there
Kneeling upon the floor, absorbed in silent prayer.

Over de kritiek (II, 201-18)
Alexander Pope[*]
(Vertaling Peter Verstegen)

Van alles wat het menselijk verstand
Doet dwalen en ons geestelijk onthandt,
Is wat de zwakste kop het sterkst doet razen,
De TROTS, het nimmer falend kwaad der dwazen.
Wat de Natuur niet biedt aan kwaliteit,
Dat compenseert zij met hovaardigheid;
Voor lichaam en voor ziel is steeds gebleken:
't Is lucht en wind waar vuur en geest ontbreken;
Waar denkkracht faalt, is trots ons best verweer,
Die vult de hersenleegte keer op keer.
Wie met verstand die wolk weet te verjagen,
Ziet ooit de nieuwe dag der waarheid dagen.
Vertrouw uzelf niet, maar ontdek dankzij
Vijand of vriend uw eigen zotternij.
Het grootst gevaar is steeds een béétje weten,
Drink diep of wil de muzenbron vergeten,
Een kleine teug benevelt slechts het brein,
Een grote slok doet ons weer nuchter zijn.

[Engels]

Of all the causes which conspire to blind
Man's erring judgement and misguide the mind,
What the weak head with strongest bias rules,
Is PRIDE. The never-failing vice of fools.
Whatever Nature has in worth denied,
She gives in large recruits of needless pride;
For as in bodies, thus in souls we find,
What wants in blood ans spirits, swelled with wind:
Pride, where wit fails, steps in to our defence,
And fills up all the mighty void of sense.
If once right reason drives that cloud away,
Truts breaks upon us with resistless day.
Trust not yourself; but your defects to know,
Make useof every friend - and every foe.
A little learning is a dangerous thing,
Drink deep, or taste not the Pierian spring:
There shallow drafts intoxicate the brain,
And drinking largely sobers us again.

* *Alexander Pope (1688-1744), de grote aforist uit de Engelse literatuur, is beroemd gebleven door zijn twee 'essays' op rijm,* Essay on Criticism *(1711) en* Essay on Man *(1733); uit het eerste werk, dat Pope schreef toen hij 22 was, is bovenstaande korte passage over de trots vertaald.*

Trots

Dalia Ravikovitz[*]
(Vertaling Jacqueline Schaalje)

Zelfs stenen breken, zeg ik je,
en niet van ouderdom.
Jarenlang liggen ze op hun rug in de hitte en kou,
zoveel jaren,
dat bijna de indruk ontstaat van rust.
Ze komen niet van hun plaats en zo blijven de scheuren verborgen.
Een soort van trots.
Verwachtingsvol trekken lange jaren aan hun voorbij.
Degene die hen in de toekomst gaat breken
is nog niet gekomen.
En het mos tiert, de algen worden verbannen en de zee rijst en
trekt zich terug,
nog steeds geen beweging.
Tot er een zeehondje over de rotsen wrijft
en weer weggaat.
Plotseling is de steen gewond.
Ik zei je al, als rotsen breken dan gebeurt het bij verrassing.
Vooral bij mensen.

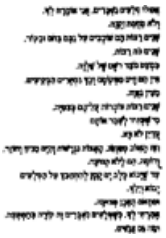

* *Dalia Ravikovitz, 1966, uit bundel* HaSefer HaSlishi.

Icarus
Iacopo Sannazzaro[*]
(Vertaling Ike Cialona)

Icarus ging in deze zee verloren:
zij ving zijn drieste vleugels in haar schoot,
toen hier de diepe val zijn vlucht besloot
die afgunst wekt bij wie dit zullen horen.
Het lot had hem een avontuur beschoren
dat ongelukkig leek, maar luister bood.
Fortuinlijk is degeen die na zijn dood
tot zulk een voortbestaan wordt uitverkoren!
Hij mag zichzelf gelukkig prijzen die
een vogel dacht te zijn: hij ging te gronde
aan zijn vermetelheid en euforie
waar deze zee zijn glorie blijft verkonden,
dit water, een der elementen! Wie
ter wereld heeft een weidser graf gevonden?

[Italiaans]

Icaro cadde qui: queste onde il sanno
che in grembo accolser quelle audaci penne.
Qui finì il corso, e qui il gran caso avvenne
che darà invidia agli altri che verranno.
Aventuroso e ben gradito affanno,
poi che, morendo, eterna fama ottenne!
Felice chi in tal fato a morte venne,
c'un sì bel pregio ricompensi il danno!
Ben pò di sua ruina esser contento,
se al ciel volando a guisa di colomba,
per troppo ardir su esanimato e spento;
et or del nome suo tutto rimbomba
un mar sì spazïoso, uno elemento!
Chi ebbe al mondo mai sì larga tomba?

* *Iacopo Sannazzaro leefde van 1455 tot 1530. Hij is geboren en gestorven in Napels en was hoveling en humanist. In de eerste helft van zijn leven schreef hij in het Italiaans, in de tweede het voornamelijk in het Latijn. Het bovenstaande gedicht is afkomstig uit zijn vroege werk* Sonetti e canzoni, *een bundel van tachtig sonnetten en andere gedichten. Hij werd beroemd, eerst in Italië en vervolgens in de rest van Europa, met zijn omstreeks 1484 geschreven Italiaanse herdersdicht* Arcadia *en zijn latere Latijnse* Eclogae piscatoriae.

De elfenkoningin (I, IV, 10-12)*
Edmund Spenser
(Vertaling Peter Verstegen)

Ze straalde in haar trotse vorstenstaat,
Haar blik hoog, daar ze 't aardse diep verachtte,
En hoog ten troon: wat laag is wekt haar haat,
Maar onder haar waanwijze voeten lag de
Gruwlijke Draak met grove vlekkenstaart;
Een handspiegel is in haar hand verrezen,
Waarin ze gaarne naar haar trekken staart,
Om er verliefd haar beeld uit af te lezen;
Want zij was schoon zoals geen ander levend wezen.

[Engels]

So proud she shyned in her Princely state,
Looking to heaven; for earth she did disdayne,
And sitting high; for lowly she did hate:
Lo underneath her scornefull feet, was layne
A dreadfull Dragon with an hideous trayne,
And in her hand she held a mirrhour bright,
Wherein her face she often vewed fayne,
And in her selfe-lov'd semblance tooke delight;
For she was wondrous fair, as any living wight.

* *In de vorige hoofdzondenummers zijn steeds enkele strofen vertaald uit* The Faerie Queene, Book I, Canto IV, *waarin respectievelijk de Afgunst, de Gulzigheid en de Hebzucht werden beschreven; canto IV beschrijft het Huis van Trots, het paleis van Lucifera, de personificatie van de Hoogmoed; zes raadslieden in haar dienst trekken haar gouden koets, nl. Afgunst (op een wolf), Hebzucht (op een kameel), Gulzigheid (op een zwijn), Ledigheid (op een ezel), Toorn (op een leeuw) en Wellust (op een bok); in dit nummer wordt Lucifera zelf bezongen.*

[Nederlands]

Van brute Pluto wist zij zich het kind,
En van Proserpina, vorstin ter helle,
Maar zij vindt dat haar hoge staat het wint
Van dat soort ouders, zo doet trots haar zwellen,
Zodat zij Zeus, die veel heeft te vertellen
Ten hemel, met het vaderschap vereert,
Of wie in zijn plaats ooit de wet zal stellen:
Omdat zij slechts het hoogste ambieert
En als er iets nog hoger is, ook dat begeert.

Men noemde haar Lucifera, de fiere:
Zijzelf had zich gekroond tot soeverein,
Een rang waar zij zich valselijk mee sierde:
Geen erfrecht gaf haar recht op hermelijn;
Ze won haar rijk door tirannieke strijd
En kwaad waar zij haar buren mee belaagde,
Niet met de wet regerend, maar ‘beleid’,
Dankzij de steun van zes wijze bedaagden
Die met hun boze raad haar troon en scepter schraagden.

[Engels]

Of griesly Pluto she the daughter was,
And sad Proserpina the Queen of hell;
Yet did she thinke her peareless worth topas
That parentage, with pride sodid she swell,
And thundring Iove, that high in heaven doth dwell,
And wield the world, she claymed for her syre,
Or if that any else did Iove excell:
For to the highest she did still aspire,
Or if ought higher were then that, did it desyre.

And proud Lucifera men did her call,
That made her selfe a Queene, and crowned to be,
Yet rightfull kingdome she had none at all,
Ne heritage of native soveraintie,
But did usurpe with wrong and tyrannie
Upon the scepter, which she now did hold:
Ne ruld her Realmes with lawes, but pollicie,
And strong advizement of six wizards old,
That with their counsels bad her kingdome did uphold.

Hoogmoed
A.K. Tolstoj
(Vertaling Kees Jiskoot)

Hoogmoed loopt, wiegewaggelend
Zigzagsgewijs, opgeblazen en wel.
Hoogmoed is lang een el en een kwart zowat,
Muts op z'n kop van wel twee meter hoog.
Heel zijn pens staat stijf van de parelen,
Een en al goud is zijn achterste.
Hoogmoed had stellig vader, moeder opgezocht,
Maar de poort is verveloos!
En Hij zou wel bidden in Gods heiligdom,
Maar de vloer is niet aangeveegd!
Hoogmoed gaat, ziet: aan de hemel een regenboog;
Hoogmoed slaat gauw een andere richting in:
Míj een buiging zien maken? Dat zou niet passend zijn!

[Russisch]

Ходит Спесь, надуваючись,
С боку на бок переваливаясь.
Ростом-то Спесь аршин с четвертью,
Шапка-то на нем во целу сажень,
Пузо-то у него все в жемчуге,
Сзадн-то у него раззолочено.
А и зашел бы Спесь к отцу, к матери,
Да ворота некрашены!
А и помолился б Спесь во церкви божией,
Да пол не метён!
Идет Спесь, видит: на небе радуга;
Повернул Спесь во другую сторону:
Не пригоже-де мне нагибатися!

[De Tweede Ronde 2003, nummer 2]

Voorwoord

Het *Nederlands proza* in dit vrije zomernummer is vrijwel volledig gesitueerd in het buitenland, zoals past in vacantietijd; het bevat zes verhalen, waaronder een opmerkelijk debuut van Fred Borensztajn, die een confrontatie beschrijft van een 85-jarige Israeli met zijn verleden; Noud Bles (voor het eerst in ons blad) draagt een problematische liefdesgeschiedenis bij, gesitueerd in de muziekwereld van het oude Oostblok; Rob van der Linden, intussen ontdekt door Meulenhoff en de kritiek, schrijft over de 'Zionese tweeling', een hoofdstuk uit zijn nieuwe in Israël gesitueerde roman; ook de bijdrage van Dorinde van Oort (over listen en lagen van bejaarden onderling) zal deel uitmaken van een roman met de naam 'Kwaad bloed'; het verhaal van Sana Valiulina beschrijft de bizarre en navrante gevolgen van 'soortoverschrijdende liefde' voor leeuwen in Rusland; Lodewijk Wiener tenslotte brengt een wel zeer originele hommage aan F.B. Hotz.

In *Nederlandse poëzie* begroeten we één debutante, Anne van Amstel, daarnaast bijdragen van Bernd Bevers, Fred Bloemink, Kees Hermis, Hans Hoenselaars, Henk van Kerkwijk, Frans Kuipers, Bas Rompa, Yke Schotanus, Thom Schrijer, Nico Weber en Staf de Wilde. *Light Verse* bestaat, afgezien van Criens en Drs. P, uit een nieuwe aflevering van Erik Coenens geestige en erudiete epos 'Antropiade'. In *Essay* een kritische beschouwing van Koen van Baelen over Lodewijk Wiener, waarin de doorleefde echtheid van Wieners werk wordt geanalyseerd en ten voorbeeld gesteld; alleen al Wieners titels, opgesomd in dit essay, getuigen van zijn formaat. Het is misschien veelzeggend dat deze appreciatie van academische zijde afkomstig is uit Vlaanderen. In een essay van Wim Reilingh komt een onverwachte kant van de oude Goethe ter sprake (hij zat onder de plak van zijn niet deugende zoon).

Vertaald proza bevat een lang reisverhaal van Heine (niet te vinden in de pas verschenen uitgave met 'al zijn reisverhalen'), een literaire satire van Paolo Nori en een nieuw verhaal van de grote Deense beschrijver van het ruige leven in Groenland, Jørn Riel. In *Vertaalde poëzie* tenslotte werk van Enzensberger en Goethe, een lang gedicht van een filosoof die ook poëzie schreef, Nietzsche, een nieuwe nieuw-Griekse dichter, de welhaast oudste Franse dichter Chrétien de Troyes en een onbekende Rus. Zo bevat dit nummer, als elke zomer, een rijke mélange van oud en nieuw, afkomstig uit zeven taalgebieden.

Redactie

Nederlands proza

Liszt voor de lichte linkerhand
Noud Bles

‘Ben jij katholiek opgevoed?’ vraagt Károly terwijl hij de spaghettibandjes over haar schouders omlaag schuift.

‘Nee,’ zegt Zsuzsi. ‘Moet dat?’ Op haar bleke huid verschijnt kippenvel. ‘Je hebt koude handen.’

‘Wacht tot ik gespeeld heb. Dan springen de vonken van mijn vingers. Een katholiek verleden is handig. Liszt was in naam katholiek.’

Ze helpt hem de sluiting op haar rug te openen. Hij kijkt langdurig naar haar meisjesbovenlichaam.

‘Ik voel me net een schilderij,’ klaagt ze.

‘Iets meer wegdraaien,’ wijst hij. ‘En je rechterarm naar voren. Maak de beweging.’

‘Zo?’

‘Nu weer terug.’

‘En?’

‘Ik wil de Introductie nog één keer oefenen.’

‘Alleen met mijn trui aan.’

Hij heeft zich al omgedraaid naar de piano en bladert naar het begin van de partituur.

Vlak boven de toetsen zweven zijn handen. Nu gaat hij nog drie keer verzitten, weet ze. Daarna sluit hij kort tweemaal zijn ogen. Ineens is er de eerste toon.

*

Met zijn ogen dicht wacht hij tot het publiek in de zaal volkomen stil is. Het eerste deel begint met een uiterst langzame wandeling van de rechterhand. Tijdens de loop gaan zijn ogen open. Een prachtige rechterhand heeft hij. Een hand die ver uit de manchet van zijn overhemd steekt. Het nieuwe overhemd is speciaal gekocht voor het concert. Als de rechterhand terugkeert naar het midden van het klavier schudt hij even met de mouw van zijn jacquet.

Ik hoop niet dat vrouwelijke pianisten een jacquet moeten dra-

gen tijdens hun optreden. Ik wil mijn armen laten zien zoals violistes, ik wil een lange rok dragen. Is dat onhandig met de pedalen? De rok iets optrekken kan. Over zes jaar moet ik zover zijn. Over zes jaar zit ik achter de vleugel en wacht op het moment dat ik kan beginnen. Zo briljant als hij nu is, ben ik dan nog niet. Dat kost nog eens een jaar of zes, minstens. Optreden in de beste zaal van Boedapest, dat is het hoogst haalbare. Voor het meest aandachtige en kritische publiek in Hongarije. Liszt spelen in de zaal die naar hem genoemd is. Mijn droom.

Zijn linkerhand hangt omlaag naast de taboeret. Pas op, Károly. Niet doen. Dat verzwaart je linkerhand. Linkerhanden moeten licht blijven. Altijd bij Liszt.

Waar is hij gebleven? Oei! Opletten! In hemelsnaam! Ik zie het. Bijna aan het einde van de rechterpagina. Zijn tempo is prachtig. Het klimt onmerkbaar, maar het klimt. Hoe doet hij dat zonder te gaan jagen?

Knipoog links. Omslaan. Geen knikje of glimlach. Doe ik het goed?

*

De zaal is uitverkocht. Tenminste dat beweerde Fernand in de gang tussen de kleedkamer en de toneeldeur. In de pauze zal hij melden welke belangrijke critici aanwezig zijn. Aan Fernand heb ik de concertserie te danken. Alle stukken voor pianosolo van Franz Liszt. In tien avonden. Uit te zenden door de nationale omroep. Aangekondigd door niemand minder dan Rozsita. Rozsita met haar prachtige stem, haar perfecte dictie en haar soepele presentatie. In haar taftzijden, pauwblauwe jurk. Dat is iets anders dan wat de conservatoriummeisjes dragen. Op het conservatorium dragen alle studentes zwart. De studenten ook, trouwens.

Zsuzsi, let je op? Ik ben bijna zover. Niet aan haar borsten denken als ze omslaat. Muziek heeft ook vormen. Muziek beweegt. Muziek heeft alles. Mooi, Zsuzs, mooi op tijd.

Omslaan luistert nauw. Het is het allernauwkeurigste in het hele optreden. Eén verkeerde omslag en het concert is bedorven. Als dat de eerste avond gebeurt, is het over en voorbij.

Optreden voor publiek blijft een crime. Men zegt dat je beter speelt met mensen in de zaal. Hier, in de grote concertzaal, zitten

ze aan beide kanten van het toneel. Ik geloof niet in de tover van het publiek. Geef mij de studio, smeekte ik Fernand. Hij wilde niet luisteren. Deze kans, zei hij, krijg je in je carrière maar één keer.

Omwille van die kans zit ik hier. Speel ik met het zweet over mijn hele lichaam. Het wonder van de heilige Elisabeth.

*

De populairste eetgelegenheden van Boedapest zijn aan het Franz Liszt-plein gevestigd. Op de terrassen tref je de jeunesse dorée van de hoofdstad en zij treffen daar elkaar.

'Nee,' zegt Zsuzsi. 'Ik ben nog zo kort in Boedapest, ik ken maar een paar mensen.'

Ze drinken wijn, witte wijn uit Pécs.

'Op het succes van vanavond.'

'Op onze samenwerking.'

'Ben je tevreden?'

'Het ging. Kan altijd nog beter. Wij blijven oefenen tot we volmaakt op elkaar ingespeeld zijn.'

Hij zwijgt. De bladeren in de bomen ritselen, in de verte davert het grote verkeer. De rozen in het bloemperk hangen zwaar en geuren heerlijk.

Van zijn glas glijdt zijn blik over de grond, langs haar lange, in een zwarte broek gestoken benen naar boven, waar hij stopt bij haar halsopening, en dan gaat hij verder over de fluwelen band aan het begin van haar nek, langs haar wang en haar blonde haar. Ze is mooi in het gele licht van de hoge lampen. Ze is eerstejaars en ze is als het voorjaar zo jong.

Tussen de boomkruinen schemeren de gevels aan de overkant van het plein. Grijze gevels. Op de eerste verdieping achter de hoge ramen met de smalle balkons ziet hij de kamers van zijn appartement. Op het middelste raam het hatelijke bord ELADÓ, te koop.

Mijn inhalige huisbaas wil verkopen. Hij vraagt een formidabele prijs. En krijgt die. Op een klein stuk van de Donau-oever na is dit de mooiste locatie in de hoofdstad. Voor mij is de vraagprijs onhaalbaar. Tenzij de concertserie een doorslaand succes wordt en de verkoop van de cd's alle records gaat breken. Hoe lang duurt dat? Hoeveel geduld heeft de huiseigenaar?

‘Kom, we gaan naar mijn kamer,’ zegt hij en staat op.
Even is haar gezicht een vraagteken. Károly wenkt de ober en betaalt.

*

‘Schenk je wat in voor mij?’
‘Als je je trui uitdoet.’
‘Vertel je over de Elisabeth-legende?’
‘Als je bij me zit.’
‘Speel je de eerste Liebestraum voor me?’
‘Als je met mij nummer drie speelt.’

*

Zijn rechterhand gaat over haar huid. Van boven naar beneden en terug. De vingertoppen van de pianist zijn zacht en gevoelig. Elke morgen een kwartier in warm sodawater van gemiddelde sterkte, heeft hij haar verteld. Gemiddelde sterkte is: één eetlepel soda op 200 ml water bij een temperatuur van zesendertig graden. Simpel te bereiken met een babyfles en babyflesverwarmer. Kijk, hij wees in de kleine keuken naar de hoek op het aanrecht. Een lichtroze, elektrische fleswarmer waarop een mollig beertje lachend stond afgebeeld en een doorschijnende fles met inhoudsstreepjes op de zijkant.
Het sodapoeder staat in de kast erboven. Naast de fles ontstoppingsmiddel. Noodzakelijk in een oud huis, grijnsde hij. Waarvoor? vroeg ze. Voor het openhouden van smalle, loden afvoerbuizen. Ontstopping door middel van zwavelzuur, antwoordde hij. Naast de flesverwarmer het grijsgewolkte emaillen bakje. In dat bakje weekt hij.

De rechterhand moduleert de weke plekjes op haar lichaam. En de linker? Zijn linkerhand rust laag op haar rug, het topje van zijn pink valt in het kuiltje waar haar bilspleet begint.
In Brussel, zegt ze, is een Hongaarse dominee tot levenslang veroordeeld omdat hij zijn hele familie heeft uitgemoord.
Hij luistert niet.

*

De heilige Elisabeth loog om bestwil en werd beloond met een wonder. Haar schoonmoeder verbood haar voedsel en kleren uit te delen aan de armen. Op een dag in februari werd ze buiten het kasteel betrapt. De etenswaren verborgen in haar schort. Schoonmoeder eiste dat ze toonde wat ze bij zich had. Rozen, hakkelde ze, ik heb rozen geplukt.

‘Rozen in februari,’ Zsuzsi vertrekt haar gezicht. ‘Dat gelooft niemand.’

Gedwongen opende Elisabeth haar schort. De heilige schoot was gevuld met rode rozen.

‘Dus eigenlijk,’ eindelijk ontspande ze haar mond, ‘twee wonderen in één.’

*

Franz Liszt viel op adellijke, kunstzinnige, onverbrekelijk gehuwde, dus onbereikbare vrouwen. Als ze muzikale aanleg hadden, het noten lezen beheersten en vermogend waren, rustte hij niet voor de edelvrouwe voor zijn charmes viel. De techniek in zijn lange vingers, slanke handen en rusteloze armen werd door niemand geëvenaard. De vrouwen schreven in hun dagboek dat zij met hun ogen dicht niet konden onderscheiden of hij haar met de linker- of met de rechterhand beroerde. Zijn pianospel betoverde, zijn toucher was onweerstaanbaar. Hij speelde en streelde en zij sloegen tot aan het vroege morgenlicht bladzijde na bladzijde om.

Die dominee, zegt ze, is door de rechtbank veroordeeld, terwijl men van de slachtoffers niets heeft gevonden. Het zwavelzuur dat hij gebruikte, lost alle delen van het menselijk lichaam op. Tot en met het skelet.

Károly's linkerhand strijkt over de zwartfluwelen band om haar nek, het enige kledingstuk dat zij draagt. Hij speelt langzaam, geduldig, licht en zacht.

*

Voor zij in slaap valt, weet hij genoeg. Enig kind van steenrijke ouders en voor zijn doel voldoende muzikaal talent. Ze mag de concertserie afmaken, op de negen komende avonden zal ze de partituurbladen precies op tijd omslaan.

Heel vroeg die ochtend snijdt Károly in het perk op het plein voldoende rozen, sluipt terug naar zijn appartement en bedekt haar naakte schoot. Het bord ELADÓ haalt hij weg van het raam.

*

Als ze wakker wordt, kleurt ze en vraagt waar ze kan douchen.

‘In de hoek van de keuken, achter het gordijn. Denk je aan mijn vingers?’ vraagt hij nog.

In het voorbijgaan vult ze de babyfles met water, voegt een ruime scheut ontstoppingsmiddel toe en zet de fleswarmer aan. Op zesendertig graden precies.

‘Ik maak ontbijt!’ roept hij boven het geluid van spetterend water uit. ‘Als je klaar bent, heb ik een verrassing.’ Tot aan zijn handpalm steekt hij de vingers van zijn linkerhand in het grijze emaillen bakje.

De lezing van dr. Raban
Fred Borensztajn

Het is een zonnige doordeweekse dag in november en het klokje van de twaalf jaar oude Mercedes geeft aan dat het negen uur is. Dr. Raban, een 85-jarige arts in ruste uit Tel Aviv, heeft met een kwaad gezicht plaatsgenomen naast de chauffeur en al na twee minuten gevraagd of de ramen dicht konden. Raban is onderweg naar Lochamee Hagettaot, een kibboets een paar kilometer ten noorden van de oude kruisvaardersburcht Akko. Hij zal daar op een studiedag over medische ethica een lezing houden over Janusz Korczak. Hij heeft die lezing al overal ter wereld gegeven, in Jeruzalem, Genève, New York en Warschau, waar hij eregast was van de Poolse regering, en vindt het langzamerhand welletjes, maar hij heeft de druk van de organisator van de studiedag niet kunnen weerstaan. Zijn enige voorwaarde was dat ze een taxi zouden sturen om hem op te halen, want zelf rijdt hij niet meer en met het openbaar vervoer is het een mijl op zeven. Als je Raban zo ziet zitten, zou je hem geen 85 geven. Zijn magere gezicht vertoont weinig rimpels en hij heeft nog een volle, zij het witte, haardos. En al is hij geen fanatieke wandelaar en houdt hij zich met eten niet in, hij is geen kilo te zwaar en heeft, wat niet veel Israëlische mannen van vijftig hem kunnen nazeggen, nauwelijks een buikje.

De taxichauffeur, die uit Haifa komt, is dit keer geen nieuwe immigrant uit Rusland, zoals bij de drie voorgaande taxiritten die Raban de afgelopen tijd heeft gemaakt, maar een Pool die al vijftig jaar in het land woont. Hij is kaal, gezet en heeft een door de zon en wind verweerd gezicht met een groot aantal bruine vlekken. Geen adonis, maar wel een sympathiek uiterlijk. Door een verwonding tijdens de Sinaï-campagne in 1956 loopt hij een beetje mank, maar daar heeft hij bij het rijden geen last van. Anders dan je zou verwachten heeft hij geen popzender op staan, maar een cassettebandje met klassieke muziek. Beschaafd zacht klinkt het tweede pianoconcert van Beethoven. De chauffeur is ongewoon beleefd en voorkomend en laat de boze woorden van dr. Raban zonder iets terug te zeggen over zich heen komen. Hij was een halfuur te laat omdat hij de opgegeven straat niet kon vinden en dr. Raban is vooralsnog niet bereid hem dat te vergeven.

‘Ik sta verdorie een halfuur op straat op u te wachten - u denkt toch niet dat ik op mijn leeftijd nog een keer al die trappen op naar boven ga - en straks komen we nog te laat voor mijn lezing.’

Raban heeft altijd al een opvliegend karakter gehad en helaas is deze eigenschap met het klimmen der jaren alleen maar erger geworden. Maar los van zijn lichte woede-uitbarstingen is hij een vriendelijk persoon met een warme belangstelling voor zijn medemens en tegen de tijd dat ze in de buurt van Netanja zijn, krijgt die kant de overhand en begint hij allerlei vragen te stellen. Waar woont de chauffeur, hoe heet hij - Jitschak Eichhorn en, net als Raban zelf, is hij geboren in een klein plaatsje in Galicië -, verdient hij genoeg, heeft hij vrouw en kinderen en kleinkinderen? En wanneer Raban hoort dat de kleindochter van de chauffeur net begonnen is medicijnen te studeren in Los Angeles, zegt hij dat hijzelf arts in ruste is - maar dat wist de chauffeur natuurlijk al. Ze hebben hem op kantoor verteld dat hij de voormalige directeur van een groot ziekenhuis in Tel Aviv moest ophalen en of hij alsjeblieft niet te laat wilde komen, want hij wist hoe dat met oude mensen ging. Nu het onderwerp op geneeskunde is gekomen, staat Raban het woord niet makkelijk meer af. Hij vertelt graag over de tijd dat hij als beginnend arts in een kibboets in de Emek Jizreël werkte. Hij was pas afgestudeerd - in Bratislava, omdat in Polen een numerus clausus gold voor joodse studenten - en had het geluk in 1939 een visum voor Palestina te bemachtigen. Geld om een praktijk te beginnen in de stad had hij niet. En in de kibboets moest hij behalve als arts ook in de keuken werken en op wacht staan en, net als ieder ander, van tijd tot tijd hoog boven in de wachttoren plaatsnemen. Een mooie tijd was dat.

Wanneer de chauffeur op zijn beurt wil vertellen hoe hij in 1947 als jongetje van negen in de haven van Haifa aankwam, onderbreekt Raban hem abrupt: ‘Hoe laat denkt u dat we in Lochamee Hagettaot zijn?’

De chauffeur kijkt naar de wijzerplaat op het dashboard en zegt: ‘Eens kijken, we zitten niet zo heel ver meer van Haifa en daarna moeten we naar Akko... dat zal half elf worden. Het kan tien minuten eerder zijn, als de stoplichten meezitten. Files verwacht ik niet op dit tijdstip, tenzij er een ongeluk is gebeurd. Gisteren nog zat ik op de weg naar Jeruzalem en stond het hele verkeer vast. Een gekantelde vrachtwagen, ze rijden soms meer dan honderd, terwijl zeventig al niet verantwoord is. Er is toch geen land ter

wereld waar ze zo slecht rijden als bij ons. Vorige zomer was ik in Californië om mijn zoon te bezoeken. *A mechaje,* niet te geloven, zoals ze daar rijden...'

'Als we er om half elf zijn, ben ik ruim op tijd,' vervolgt Raban, 'om elf uur opent Dan Har'el het symposium. Ze hebben me vergeten te vertellen wat het onderwerp van de dag is, maar het Ministerie van Volksgezondheid is mede-organisator. Har'el is een goede vent, hij heeft destijds nog college bij me gelopen. Hij had in de wetenschap willen gaan, maar is in de politiek terechtgekomen. Nu ja, politici moeten er ook zijn.'

'Ja, Har'el,' zegt de chauffeur, 'een goede vent, maar wel erg links. Hij moet niets van de bouw van nederzettingen hebben. Vreemd dat hij met deze regering op zijn post kan blijven. In zijn jeugd nog *mapamnik.* U bent toch ook eh... als ik zo vrij mag zijn, een vooraanstaand lid van Mapam geweest?'

'Nee,' zegt Raban met een glimlach, 'ik ben nooit partijlid geweest, maar een tijdje terug, nu ja, al wel zo'n dertig jaar geleden, zat de hele partijtop bij me thuis thee te drinken. Ze wilden dat ik minister van Volksgezondheid werd. Maar ik piekerde er niet over, ik heb geen verstand van politiek. En ik zou me ook te veel over van alles hebben opgewonden. In het ziekenhuis maakte ik me al druk genoeg over de stommiteiten die de artsen daar begingen of over de botheid waarmee ze de ouders van een ziek kind soms bejegenden. Hoe vaak heb ik niet een pas afgestudeerde arts op het matje moeten roepen...'

'Mijn vrouw is op vijfentwintigjarige leeftijd bij een operatie overleden,' zegt de chauffeur. 'Mijn zoon was toen vijf. Ze hadden een fout gemaakt bij de narcose.'

'Er staat me vaag iets van het geval bij.'

'Maar ik ben niet iemand die naar het verleden kijkt,' gaat de chauffeur verder. 'Mijn hele familie is in de kampen omgekomen, ik ben in 1947 met de Jeugd Alijah naar Israël gekomen. Ze hebben me in een kibboets gestopt... en wat zal ik zeggen... er was niemand die me vroeg of ik mijn vader en moeder miste. De oriëntaalse joden klagen wel eens dat zij, toen ze in de jaren vijftig kwamen, harteloos werden ontvangen, maar...'

'Zie ik het goed,' onderbreekt Raban hem, 'dat er een opstopping is?'

Het verkeer rijdt inderdaad vrij langzaam.

'Het is niets,' zegt de chauffeur, 'misschien zit er een zware

vrachtwagen voor ons of een kleine legercolonne, maar het is geen ongeluk. U hoeft zich niet ongerust te maken, klokslag half elf zijn we op onze bestemming. Zal ik een ander bandje voor u opzetten? Ik heb een cassette met delen van de Zauberflöte en een met een opera van Verdi...'

'Het maakt me niet uit,' zegt Raban, 'kiest u zelf maar.'

Muziek zegt hem niet veel. Hij gaat trouw eens in de twee maanden met zijn vrouw mee naar het Mann-auditorium, maar heeft zich nog nooit in het programma verdiept. Mozart, Verdi, het is hem om het even. Alleen, wanneer Zubin Metha dirigeert, is zijn avond goed; diens markante kop en flamboyante optreden spreken hem aan en daarnaast heeft Metha wel eens een kind van vrienden naar hem toe gestuurd.

'Geeft u nog vaak lezingen?'

'Nee, dat niet,' zegt Raban, 'maar ik ben nog wel de hele dag bezig. Soms komen er moeders met kinderen naar me toe die niet tevreden zijn over de behandeling in het ziekenhuis en een "tweede mening" willen horen. Niet dat die kinderen verkeerd worden behandeld, maar de fout die ze in het ziekenhuis maken is dat ze niet de tijd nemen om de mensen iets uit te leggen. Ik leg alles geduldig uit - ik heb de tijd - en dat maakt het makkelijker de feiten te aanvaarden. En verder ben ik redacteur van een medisch tijdschrift. Ik ben eigenlijk van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat bezig.'

'Het is een zegen als je op een leeftijd als de uwe nog zo fit bent,' zegt de chauffeur en hij denkt daarbij hoe hijzelf, bijna vijfentwintig jaar jonger, na een dag in zijn auto uitgeput thuiskomt en niet eens meer de kracht vindt om eten voor zichzelf te maken.

In zijn taxi neemt hij zich van alles voor, op bezoek te gaan bij deze of gene, een brief te schrijven aan zijn kleindochter, aan het boek van Eli Wiesel te beginnen dat hij een paar maanden geleden van z'n buurman cadeau heeft gekregen, maar het draait er meestal op uit dat hij de hele avond in zijn onderhemd op het balkon zit te mijmeren zonder zelfs maar de krant in te kijken. De laatste tijd denkt hij vaak aan zijn vrouw. Hij moet haar nu al vijfendertig jaar missen. Misschien had hij er meer werk van moeten maken een nieuwe metgezellin te zoeken. Hij heeft het een jaar of tien geleden via een huwelijksbureau geprobeerd, maar zonder succes.

Terwijl beiden zwijgen ziet de chauffeur dr. Raban in zijn gedachten in diens studeerkamer zitten. Hoe hij, achter zijn bureau

gezeten, dat bezaaid ligt met papieren en waarop een uil en een globe prijken, bij het licht van een schemerlampje dikke boeken doorbladert en aantekeningen maakt in een dictaatcahier en hoe zijn vrouw - op leeftijd, maar nog vief, licht opgemaakt en met gouden oorbelletjes, dito broche en dito armband in de vorm van een slang - op de deur klopt en op kousenvoeten de thee neerzet. In werkelijkheid gaat het iets anders. Dr. Raban werkt in de huiskamer, anders dan velen van zijn jongere collega's bewoont hij slechts een bescheiden tweekamerappartement. Terwijl zijn vijf jaar jongere echtgenote - klein en gedrongen en inderdaad vief, maar sieraden draagt ze niet, want alles wat ze bezat is vijf jaar geleden bij een inbraak verdwenen - naar de televisie kijkt, die zoals bij alle oude mensen keihard aanstaat, en de stemmen van ruziënde panelleden door het huis heen galmen leest Raban met een half oor en een halve blik op de tv de artikelen voor zijn tijdschrift door, zet met zijn rode ballpoint aantekeningen in de marge, drinkt thee, eet er een koekje bij en slaakt af en toe een diepe zucht. Van tijd tot tijd geeft hij zijn vrouw commentaar bij wat hij leest. Hij zegt: ‘Wat dr. zo en zo daar nu weer voor een onzin schrijft... en wat een taalgebruik... en dan belt hij me nog 's avonds half twaalf zonder enige verontschuldiging voor het late tijdstip op dat ik zijn artikel dit keer niet mag weigeren, omdat zijn onderzoek baanbrekend is... en dat hij, mijn gevoeligheid op dit punt kennende, zijn secretaresse er de taalfouten uit heeft laten halen... wat denkt hij wel... ik neem zijn artikel niet op. Laat-ie het maar naar een Amerikaans tijdschrift sturen, de helft van zijn artikel bestaat sowieso uit Engelse termen... Zijn vrouw knikt instemmend en vraagt op haar beurt zijn mening over wat een van de panelleden, een bekende hoogleraar in de natuurkunde, naar voren heeft gebracht.

‘Ik begrijp niet,’ zegt ze, ‘waar hij zich zo druk over maakt!’

‘Houdt u van voetbal?’ vraagt de chauffeur na een lange stilte en met die vraag heeft hij eindelijk in de roos geschoten.

Dr. Raban is een voetballiefhebber. De hele zaterdagmiddag loopt hij, tussen het corrigeren van zijn artikelen door, met een klein, afgrijselijk ruisend transistorradiootje aan zijn oor om de voetbalreportages te kunnen horen. Maccabi Tel Aviv is zijn favoriete club, terwijl hij in zijn jonge jaren zijn dochters verbood lid te worden van Maccabi omdat het een burgerlijke club was. De tij-

den zijn veranderd. Nadat de chauffeur aarzelend heeft toegegeven dat hij eigenlijk aan geen enkele club de voorkeur geeft en niet eens zo vreselijk veel van voetbal houdt - het was hem meer om een conversatie-onderwerp te doen - gaat het gesprek als vanzelf naar de affaire rond het Israëlische elftal die al dagenlang de kranten en de tv-uitzendingen vult. Een paar spelers zouden op de avond voor de belangrijke interland tegen Denemarken - die ze roemloos met 5-0 verloren - call-girls in hun hotel hebben ontvangen.

'Is het geen schande!' zegt de chauffeur, maar Raban heeft een milder oordeel: 'Zou er net zo'n ophef over zijn gemaakt wanneer Israël gewonnen had?'

'Van mij mogen ze,' krabbelt de chauffeur terug, 'maar heeft seks vlak voor de wedstrijd geen negatieve invloed? Is dat niet medisch bewezen?'

Dr. Raban antwoordt niet. Of het is geen medisch feit of dr. Raban is met zijn gedachten ergens anders. De chauffeur leidt het gesprek naar een ander schandaal dat de gemoederen in het land bezighoudt: 'Als seks het enige is dat de schooljeugd interesseert na het zien van de verschrikkingen van Auschwitz, is het slecht met onze jongeren gesteld,' klaagt hij.

Raban begrijpt direct waar hij op doelt. Juist de vorige avond was er een paneldiscussie op de tv over de vraag of het onderwijssysteem niet heeft gefaald. Dit naar aanleiding van een stukje in *Jediot Achronot* dat Israëlische schoolkinderen uit de voorlaatste klas van de middelbare school die op een educatieve reis in Polen waren, na het obligate bezoek aan Auschwitz twee Poolse stripteasedanseressen hun slaapzaal hadden binnengesmokkeld. En het ergste was volgens de krant nog dat de docenten de zaak in de doofpot probeerden te stoppen.

'Twee jaar geleden,' had Rabans vrouw tegen hem gezegd, 'was er ook al een incident, omdat Israëlische scholieren een stel Poolse pubers hadden afgetuigd die hen voor "rotjoden" hadden uitgescholden. Waarom sturen ze die kinderen ook naar Polen!'

'Jongeren van die leeftijd zijn met hun gedachten altijd bij seks,' zegt Raban tegen de chauffeur, 'of ze nu op het strand lopen of juist het museum van een voormalig vernietigingskamp hebben bezocht. Dat is heel normaal. En ik geloof ook niet dat de jeugd ongevoelig is voor wat ons volk in de jaren veertig is overkomen. Ik heb vaak met schoolkinderen over Korczak en zijn kinderen ge-

sproken en gemerkt dat deze geschiedenis hen niet koud liet.'

'U heeft gelijk,' zegt de chauffeur. 'Ik geloof anders wel dat het goed is als jongeren een bezoek aan de voormalige kampen brengen. Zelf ben ik midden zeventiger jaren mee geweest met zo'n Polen-reis. Het was moeilijk, maar ik ben blij dat ik het heb gedaan. En u, bent u nog wel eens in uw geboorteplaats in Polen terug geweest?'

'Nee,' zegt dr. Raban heftig, 'daar heb ik geen enkele behoefte aan. Ik ben alleen, op uitnodiging van de Poolse regering, in Warschau geweest en heb daar een lezing gehouden voor de medische faculteit, maar ik ben direct teruggevlogen. Er zijn mensen die zich hebben aangesloten bij de vereniging van immigranten uit Lodz, Lvov of welke plaats dan ook en groepsreizen maken naar hun geboortegrond, maar ik vind dat geen gezond verschijnsel. Mijn vrouw en ik hebben ook van het begin af aan Hebreeuws met elkaar gesproken. Polen is voor ons een gesloten boek.'

Pas nu merkt Raban op dat ze, vlak voor Haifa, in een lange file zijn terechtgekomen. Hij onderbreekt zijn verhaal en ontsteekt in lichte woede. *'Psjakref,'* vloekt hij in het Pools. De chauffeur heeft een rood gezicht gekregen en kijkt strak voor zich uit. Het is natuurlijk niet zijn schuld dat er aan de weg wordt gewerkt en er maar over één baan kan worden gereden, maar hij verweert zich niet tegen Rabans verwijten.

Het blijkt geen probleem te zijn de Korczak-lezing te verschuiven tot na de lunch. Het betekent alleen dat de chauffeur wat langer moet wachten.

Maar ook dat zal geen probleem zijn, zegt de organisatrice van de studiedag, een jonge vrouw met een bril met rood montuur en een paardenstaart. Hij kan, zegt ze, op het grasveld in de zon gaan zitten om naar de jonge meisjes van de kibboets te kijken of anders een bezoek brengen aan de bibliotheek. Ze hebben hier een van de grootste collecties ter wereld op het gebied van de shoah. En eigenlijk, staat ze op het punt hem te vertellen, kan hij deze plaats niet verlaten zonder een bezoek te hebben gebracht aan het beroemde kindermuseum.

'Het ministerie hoeft waarachtig geen schoolreisjes naar Auschwitz te organiseren,' had ze willen opmerken, maar ze zegt heel vriendelijk: 'Als u zich liever niet in dat onderwerp verdiept, kunt u

in de leeszaal ook een van de prachtige kunstboeken met reproducties van de grote meesters inzien.'

In de bibliotheek, waarvan de muren zijn behangen met foto's van vooraanstaande mensen uit de hele wereld die de kibboets hebben bezocht, zitten slechts een paar mensen. De chauffeur loopt op z'n tenen naar de leestafel en haalt voordat hij gaat zitten drie dikke kunstboeken uit de kast. Hoe geweldig zou het zijn, bedenkt hij bladerend in de kunstboeken, als hij hier in de bibliotheek iets over het leven van Janusz Korczak vond dat nieuw was voor dr. Raban en waar hij straks op de terugreis tussen neus en lippen door iets over zou kunnen vertellen. Hij vraagt naar de catalogus. God zij gedankt dat ze hier nog papieren lijsten hebben en je niet wordt gedwongen een computer te bedienen. De catalogus bevat een twintigtal boeken en geschriften over Janusz Korczak. Hij zou niet weten waar te beginnen en wijst de bibliothecaresse op goed geluk een van de biografieën aan.

'Ik wacht hier op dr. Raban,' zegt hij tegen haar, als om zijn aanwezigheid in de bibliotheek te rechtvaardigen. 'Dr. Rabans lezing is vlak na de lunch, maar misschien wil hij daarna de lezingen van zijn collega's bijwonen of met hen in discussie treden. Ik heb alle tijd. Mijn voornaamste zorg is dat zijn lezing goed verloopt. Ik neem daar mijn pet voor af, iemand die op z'n 85ste nog een zaal durft toe te spreken. Zijn lezing, heeft hij me verteld, gaat over Korczak als arts. Iedereen kent Korczak als pedagoog of als schrijver van kinderboeken, zoals *Koning Matthijsje de Eerste,* maar volgens dr. Raban was hij ook een voortreffelijke arts. Ik hoop maar dat zijn voordracht goed wordt ontvangen en dat hij niet te vaak wordt onderbroken. Ik was laatst bij een lezing over de situatie in Libanon, waarbij het de spreker, een parlementslid van Merets, haast onmogelijk werd gemaakt het woord te voeren. Wij Israëli's laten niemand uitspreken, ik had met de spreker te doen.'

De bibliothecaresse, een vrouw van een jaar of veertig met opgestoken kastanjebruin haar, antwoordt niet, maar lacht hem vriendelijk toe.

'Ik zal het boek even voor u halen.'

Jitschak Eichhorn heeft jaren geleden wel eens een tv-film over het leven van Korczak gezien, maar behalve de dramatische beelden aan het einde van de film, waarin Korczak en de kinderen van het weeshuis in geordende rijen van vier en zingend, onder het toeziend oog van de Oekraïense en joodse getto-politie naar de trein

lopen die hen naar het vernietigingskamp zal brengen, staat hem daar weinig meer van bij. Maar juist die beelden maken het hem haast onmogelijk het boek open te slaan. Ze vloeien over in beelden van het kamp waar hij met zijn ouders was tot iemand hem naar buiten smokkelde en naar een klooster bracht.

Ten slotte begint hij toch maar in de biografie van Korczak. Hij begint ergens middenin en leest tot zijn verbazing dat Korczak een geassimileerde jood was die amper een woord Jiddisj begreep, geen letter Hebreeuws kon lezen en lange tijd een tegenstander van het zionisme was omdat hij de gelijkheid van alle mensen vooropstelde. Toch bracht hij midden jaren dertig tweemaal een bezoek aan Palestina. Tijdens het tweede bezoek - hij was te gast in een kibboets - viel het hem op dat hij nergens eekhoorntjes zag. ‘Arme kinderen,’ dacht hij en ontwikkelde een plan om vanuit Polen een honderdtal eekhoorntjes naar de kibboets te verschepen. Terug in Warschau maakte hij er ook werk van, maar zijn plannen stuitten op heftig verzet van de Engelse mandaatregering en leidden bijna tot een oorlog tussen Engeland en Polen.

Nog voordat de chauffeur heeft kunnen lezen hoe de zaak afliep wordt hij door iemand op de schouder getikt.

‘Meneer Eichhorn! Meneer Eichhorn! Wakker worden, over een paar minuten begint de lezing van professor Raban.’

De chauffeur loopt onzeker de zaal binnen, waar een groot projectiescherm staat opgesteld. Raban heeft hem verzekerd dat zijn lezing niet medisch van aard is en dat hij weinig moeite zal hebben zijn verhaal te volgen, maar hij voelt zich toch niet erg op zijn gemak tussen al deze knappe mensen. Even flitst de gedachte door hem heen dat wanneer hij nu een hartattaque zou krijgen niemand hoeft te vragen of er een dokter in de zaal is.

Dr. Raban is een ervaren en zelfverzekerd spreker die geen last heeft van zijn zenuwen als hij een zaal van honderd mensen toe moet spreken. Dat hij een paar keer achter elkaar met een korte, ingehouden uitademing lucht uitblaast door de neus - deze lichte zenuwtrekking was de chauffeur onderweg al opgevallen - en daarna een paar keer zijn keel schraapt is hiermee niet in strijd. Hij draagt voor de gelegenheid een crèmekleurig colbertjasje dat nog stamt uit de Engelse tijd en iets te ruim zit, met daaronder een paarse, door zijn vrouw gebreide pull-over. Klein van postuur als hij is maakt hij naast de lange en breedgeschouderde Har'el een

wat broze indruk. Voor hem ligt een stapeltje papier, maar dat is maar voor de schijn, want hij spreekt meestal uit zijn hoofd.

‘Sta mij toe,’ zegt hij tegen het gehoor van artsen en studenten, ‘u eerst een of twee anekdotes te vertellen over mijn “persoonlijke ontmoetingen” met Korczak, alvorens ik mijn lezing begin. Welnu, toen ik in 1939, gelijk na mijn komst in het land, in kibboets Meron ging werken, vertelden ze me daar dat ik in de voetsporen trad van niemand minder dan dr. Korczak. Nu ja, bij wijze van spreken dan. Het had niet veel gescheeld, zeiden ze, of ze hadden de beroemde arts-pedagoog tijdens diens bezoek aan Palestina gestrikt om lid van hun kibboets te worden. En vlak voor mijn komst, dat wil zeggen een paar maanden voor de Duitse inval in Polen, hadden ze hem nog een brief geschreven dat ze een visum voor hem klaar hadden liggen, maar hij antwoordde dat hij onder de huidige omstandigheden zijn weeskinderen in Warschau niet in de steek kon laten.’

De chauffeur knikt instemmend. Veel van wat dr. Raban nu heeft verteld, herkent hij van wat hij juist daarvoor heeft gelezen. Maar helemaal duidelijk is het hem niet. Want Korczak was in Een Charod geweest, over Meron heeft hij niets gelezen.

‘En toen ik in de herfst van 1942,’ gaat Raban verder, ‘Meron verliet om in het ziekenhuis van Afoela te gaan werken, zei de secretaris van de kibboets glimlachend tegen me dat ze met Korczak vast niet beter uit waren geweest dan met mij! Er was de afgelopen drie jaar niemand van de kibboets overleden en ik had zelfs drie mensen het leven gered! Twee volwassenen na een slangenbeet en een kind van acht dat ik uit het zwembad had gevist toen ik daar zelf juist aan het zwemmen was. Ik moest dus wel een goede dokter zijn. En nog iets, ik had me ver gehouden van de ideologische discussies tijdens de Algemene Vergadering. Korczak zou met zijn pedagogische inzichten waarschijnlijk in botsing zijn gekomen met de marxistische vleugel binnen de kibboets. Tja, we wisten toen geen van beiden dat Korczak en zijn kinderen op dat moment al in de andere wereld waren...’

Raban neemt een slok water, kijkt de zaal in en vervolgt zijn verhaal.

‘Verder moet ik u nog vertellen dat ik in 1937 in Bratislava, waar ik toen studeerde, een lezing van dr. Korczak bijwoonde over de houding van de arts tegenover een ziek kind. Waar de lezing precies over ging weet ik niet meer, maar onder het gehoor bevond

zich een zwaarlijvige Tsjechische arts die op een gegeven moment opstaat en Korczak interrumpeert: “Alles goed en wel, dr. Goldszmit, ik weet dat u respect voor een kind erg belangrijk vindt, maar te véél respect voor een kind is ook niet goed; het kan helemaal geen kwaad om een treiterig kind, ziek of niet, van tijd tot tijd een flink pak rammel te geven.”

En dat gezegd hebbende ging hij weer zitten. Tumult en gelach in de zaal. En vraagt u me nu niet wat Korczaks antwoord was, maar u mag me geloven dat hij niet mild was jegens mensen die er andere opvoedkundige ideeën op na hielden.’

Raban pauzeert even, neemt nog een slok water en schikt zijn papieren, waarvan hij nog geen letter heeft gelezen.

‘U kunt zich mijn ontsteltenis voorstellen toen ik in 1942 in het ziekenhuis van Afoela begon te werken en diezelfde Tsjechische arts, hij was meen ik nog iets zwaarder geworden, daar hoofd van de afdeling Kindergeneeskunde was! En nog frappanter: hij bracht zijn pedagogische inzichten ook in de praktijk. “Sommige kinderen,” vertrouwde hij me toe, “moet je vaderlijk behandelen.”’

En wanneer de zaal is uitgelachen, zegt Raban: ‘Overigens een voortreffelijk pediater en een man met een gouden hart. Helaas is hij in de Onafhankelijkheidsoorlog bij een beschieting omgekomen.’

De lezing van dr. Raban begeeft zich nu op medisch terrein en de chauffeur is al spoedig de draad kwijt. Zijn gedachten dwalen af naar de brief die zijn kleindochter hem heeft geschreven.

Dan hoort hij plotseling een van de studenten zeggen dat hij heeft gelezen dat arische vrienden van Korczak hem en een deel van de kinderen, toen dat nog kon, wilden laten onderduiken in kloosters, maar dat de pedagoog zich daartegen had verzet. Had hij niet beter tenminste een deel van de kinderen kunnen redden?

Raban loopt rood aan en hapt naar adem. Eichhorn heeft in de taxi gehoord dat hij pas een jaar geleden een ernstige hartoperatie heeft ondergaan. De schrik slaat hem om het hart, als dit maar goed afloopt.

Maar dan herneemt de spreker zich: ‘Ik heb overal ter wereld lezingen gehouden over Korczak, maar nog nooit heeft iemand zo'n stomme vraag gesteld...’

Er heerst een doodse stilte. Raban schikt zijn papieren, zet zijn bril af en blaast een paar keer snel achter elkaar zijn adem uit.

‘Heeft u enig idee voor welke beslissingen mensen zich in die tijd gesteld zagen! Zelf kreeg ik in de lente van 1939, geheel onverwacht, een Palestina-certificaat aangeboden. Moest ik gaan of niet? Al sinds mijn vijftiende had ik de wens gekoesterd om me als arts in Palestina te vestigen... Wanneer je jong bent, neem je binnen een uur een besluit en denkt er verder niet meer over na. Je bouwt aan je eigen toekomst en aan die van het land, je sticht een gezin en begint een carrière. Maar wanneer je vervolgens op een leeftijd als de mijne bent gekomen, komt alles terug. Ik ben gegaan en heb mijn familie nooit meer teruggezien... En ik kan u vertellen dat ik de laatste jaren meer dan eens een hele nacht wakker lig en me afvraag of ik destijds wel de juiste beslissing heb genomen... Vergeeft u me mijn persoonlijke opmerkingen.’

Natuurlijk heeft hij de juiste beslissing genomen, denkt Eichhorn bij zichzelf. Dankzij mensen als hij hebben we een staat kunnen opbouwen - al is de jonge generatie hard op weg die weer af te breken - en staat onze geneeskunde overal ter wereld goed aangeschreven. Maar de beslissing van Korczak om bij zijn weeskinderen in Warschau te blijven was ook een goede. Iedereen moet beslissen wat zijn hart hem ingeeft.

Raban is ondertussen weer bij zijn onderwerp terug. Hij zegt dat hij als arts van Korczak heeft geleerd dat wanneer een kind zich misdraagt, je naar de achterliggende oorzaken moet zoeken. Misschien heeft het wel een ziekte onder de leden of misschien voelt het zich miskend of wat dan ook.

‘Ook vandaag de dag zijn er nog mensen die bij elke vorm van onwelgevallig gedrag van een kind klaar staan om straffen uit te delen. Een paar dagen geleden hoorde ik toevallig op de tv hoe een van onze ministers - het gaat in om de Minister van Volksgezondheid - zich opwond over het striptease-incident in Auschwitz...

Ik wil u, met uw goedvinden, een kort briefje voorlezen dat ik vanochtend vroeg aan de betrokken minister heb gestuurd.’

Raban zet zijn bril op en neemt het stapeltje papier dat op tafel ligt in zijn hand: *‘Adoni* de minister, ik heb u gisteravond tot mijn verbazing op de tv horen zeggen dat de schoolkinderen die zich in Auschwitz aan, naar wat u noemde, seksorgieën hebben overgegeven streng moeten worden gestraft. Staat u mij toe een paar opmerkingen te maken. Ten eerste lijkt me het gedrag van schoolkinderen meer iets voor uw collega van Onderwijs. Is er nog één land ter wereld waar ministers zich bij voorkeur met andermans

zaken bemoeien in plaats van orde op zaken te stellen in eigen huis? Denkt u eens aan de wantoestanden in de ziekenhuizen. Ten tweede heb ik u in vijf minuten tijds vijf of zes grammaticale fouten horen maken. Telwoorden krijgen in het Hebreeuws de mannelijke uitgang, wanneer ze... maar dat weet uzelf ook. Nu terzake, is het niet juist een goed teken dat iemand van zestien na de confrontatie met de gruwelijkste daden die de geschiedenis van de mensheid ooit heeft gekend...'

'Professor Raban, ik vrees dat ik u moet onderbreken.'

De voorzitter van de bijeenkomst heeft al een paar keer geërgerd op zijn horloge gekeken. Als Raban hier brieven gaat staan voorlezen, denkt hij, is het einde zoek.

'We moeten aan de thee, anders raken we ver achter op ons schema. Ik dank u voor uw interessante lezing.'

Wanneer Raban zich een kwartier later, langzaam lopend, naar de uitgang begeeft, wordt hij tot tweemaal toe aangeklampt door een arts die hem een bijdrage voor zijn medische tijdschrift wil sturen. Beiden vragen hem bij voorbaat om clementie waar het hun taalgebruik betreft.

Eenmaal in de taxi geeft Raban uiting aan zijn ergernis over de twee artsen.

'Sommige mensen,' zegt hij tegen de chauffeur, 'schijnen te denken dat als zij met iets zitten, ze je daar op elk willekeurig moment van de dag mee lastig kunnen vallen. Ze zien toch dat ik moe ben en snel naar huis wil, ze hadden me net zo goed een briefje kunnen schrijven. Studenten, daar ben ik wel wat van gewend, maar artsen!'

Eichhorn knikt meelevend. Het gebeurt wel eens dat ze hem van kantoor na twaalven bellen dat hij de volgende ochtend om vijf uur op het vliegveld moet zijn om een reiziger op te halen, maar verder heeft nooit iemand hem ooit nodig.

'U moet blij zijn dat ze u op uw leeftijd nog achternalopen,' zegt hij vermanend.

Raban lacht en raakt op slag in een betere stemming. Hij vraagt Eichhorn of hij de lezing goed heeft kunnen volgen en direct daarna of hij het verhaal van Bernard Shaw kent over die vrouw die hem in een brief ten huwelijk vroeg.

Eichhorn lacht hartelijk met Raban mee. Aangemoedigd door zijn plotselinge spraakzaamheid vraagt hij hem om raad. Zijn

kleindochter heeft hem een week of wat geleden geschreven dat ze erover denkt haar geneeskundestudie, na afronding van het eerste jaar, voort te zetten in Haifa.

‘Wat vindt u daarvan als arts? Is dat wel verstandig?’

De chauffeur is langzamer gaan rijden en kijkt Raban verwachtingsvol aan.

‘Ik zou het natuurlijk heel leuk vinden,’ zegt hij, ‘wanneer ze bij mij in huis kwam, maar doet ze er niet beter aan haar studie af te maken in Amerika?’

Raban knikt veelbetekenend, maar blijft hem het antwoord schuldig. Hij zegt alleen dat de eisen die hier aan medische studenten worden gesteld bijzonder hoog zijn. Tevreden over de medische opleiding is hij overigens niet.

‘De studenten - nu berijdt hij een van zijn stokpaardjes - worden wel volgepompt met medische kennis, maar een arts moet niet alleen een medicus, maar ook een *mensj* zijn. Als je hoort hoe lomp pas afgestudeerde artsen zich soms tegen hun patiënten gedragen, rijzen de haren je te berge.’

Eichhorn wacht op voorbeelden, maar die komen niet. Het gesprek valt daarna stil. De taxi rijdt nu nog langzamer dan straks omdat er een kleine file is ontstaan bij de afslag naar Zichron.

Raban en de chauffeur zijn elk in hun eigen gedachten verzonken. De chauffeur denkt met een vertederde glimlach aan zijn kleindochter en Raban denkt, zonder dat daarvan iets af te lezen is aan zijn gezicht, met een tevreden gevoel terug aan zijn lezing. Uit het commentaar dat hij na afloop van deze en gene kreeg heeft hij opgemaakt dat zijn verhaal goed is ontvangen. Een van de artsen vroeg hem waarom hij eigenlijk geen boek over het onderwerp van zijn lezing schreef.

‘Wellicht doe ik dat een keer,’ zei hij afwerend.

De waarheid is dat hij al meer dan zes jaar geleden aan dat boek is begonnen. Een groot deel is ook al af, maar de laatste tijd vlot het niet meer. Hij kan zich nog maar moeilijk concentreren. Een tijdschriftartikel corrigeren gaat nog wel, maar hij mist de energie om aan een nieuw hoofdstuk van zijn boek te beginnen. Daar komt bij dat hij eigenlijk naar Warschau en andere plaatsen in Polen zou moeten reizen om de archieven te bestuderen. Zijn vrouw heeft hem echter om gezondheidsredenen een reisverbod naar Polen opgelegd. Plotseling speelt hem de gedachte door het

hoofd dat de chauffeur hem goede diensten zou kunnen bewijzen wanneer deze hem vergezelde op een reis naar Polen en hem met een huurauto van de ene plaats naar de andere zou kunnen rijden. Voorzichtig polst hij de chauffeur.

‘Zou u tegen een lichte vergoeding bereid zijn...’

Eichhorn is aangenaam verrast.

‘Wanneer de professor maar wil.’

De chauffeur is niet alleen gevleid dat Raban zoveel vertrouwen in hem stelt, maar droomt er zelf al jaren van nog eens een langere reis door Polen te maken. Tijdens zijn Polen-reis van meer dan twintig jaar geleden heeft hij behalve de voormalige kampen alleen Krakau gezien. Hij zou dolgraag het plaatsje terugzien waar hij als kind heeft gewoond. Van zijn jeugdjaren in Polen kan hij zich overigens bitter weinig herinneren.

‘Ik sta voor u klaar,’ zegt hij nogmaals. ‘Heeft u al een tijdstip in gedachten? Ik zal iets moeten regelen met kantoor, maar dat zal geen probleem zijn, ik heb nog maanden vakantie tegoed.’

En na enige aarzeling voegt hij daar nog aan toe dat hij een goed oriëntatievermogen heeft.

‘Ik kan in een vreemde stad meestal direct de weg vinden.’

Raban schudt zijn hoofd. ‘Het komende voorjaar misschien.’

Hij weet ondertussen heel goed dat het geen realistisch plan is. Zijn vrouw zal hem nooit laten gaan. Ook toen hij zoveel jaar geleden, op uitnodiging van de Poolse regering, een lezing moest houden in Warschau, heeft ze alles geprobeerd om hem daarvan af te houden. Nu zal ze zeggen dat het in de winter te koud is in Polen en dat de kou slecht is voor zijn hart; dat ze in de lente al een reis hebben gepland naar Griekenland en dat in de zomermaanden twee van hun achterkleinkinderen, die in Amerika wonen, komen logeren. Maar de echte reden is dat ze bang is dat hij op Poolse bodem overmand zal worden door het nooit verwerkte verdriet over de dood van zijn moeder en zusters en dat de emoties te veel zullen zijn voor zijn zwakke hart.

Niet alleen dat het werk aan zijn boek niet vlot, er wordt ook vanuit de redactie sterke druk op hem uitgeoefend zijn werkzaamheden voor het tijdschrift te beëindigen. Zou het geen tijd worden het werk aan jongeren over te laten? Het wordt hem nooit met zoveel woorden gezegd, maar de boodschap is duidelijk.

Ook Rabans vrouw maakt van tijd tot tijd opmerkingen dat hij het wat rustiger aan zou kunnen doen. Ze zegt dat 1 april een

mooie datum is om te stoppen, omdat hij dan precies dertig jaar aan het tijdschrift is verbonden. Er zal hem dan - zelf weet hij nog van niets - een grote receptie worden aangeboden, waarop de eerder genoemde minister van Volksgezondheid, die zojuist nog een snijdende brief van Raban heeft ontvangen, hem en zijn vrouw een reis naar Griekenland zal aanbieden. Dat komt dus mooi uit, want Rabans echtgenote heeft de reis al geboekt voor begin mei.

Raban ziet om meerdere redenen niet naar die reis uit. Hij ziet het gezelschap al voor zich. Mensen van boven de zeventig wier belangrijkste gespreksthema de klein- en achterkleinkinderen zijn of erger, allerlei kwaaltjes, waarbij zijn mening als medicus wordt gevraagd.

Eichhorn kijkt Raban van terzijde aan en besluit dat hij in slaap is gevallen. Hij zet het bandje met Tosca, dat toch al zacht stond, uit, draait het raam verder naar beneden en vervolgt in gedachten zijn reis door onbekende steden en plaatsen van Polen. Eigenlijk zou hij het land het liefst in de winter zien; in zijn jeugdherinneringen staan beelden van besneeuwde wegen gegrift, maar het vroege voorjaar is ook goed. Raban zou een goede gids zijn, denkt hij, hij heeft er tenslotte tot zijn studententijd gewoond en spreekt natuurlijk vloeiend Pools. Zelf spreekt hij niet meer dan een mondjevol. Hij heeft pas geleden een televisiereportage gezien over een Israëlische violist die na een optreden in Krakau een man van in de tachtig had ontmoet die een boezemvriend van zijn vader was geweest. Wat zou het niet voor hemzelf betekenen wanneer hij in het plaatsje waar hij als klein kind heeft gewoond, of in een naburige stad, mensen zou vinden die zijn ouders nog hebben gekend.

Beide inzittenden van de taxi lijken nu in slaap te zijn gedommeld. Mede-weggebruikers attenderen de chauffeur er met lichtsignalen, woeste handbewegingen en getoeter op dat hij zo half en half op de linker weghelft is terechtgekomen. Met een ruk aan zijn stuur keert hij terug naar zijn eigen weghelft. Hij schaamt zich dood, zoiets is hem nog nooit eerder overkomen. Wordt hij te oud om te rijden? Gelukkig heeft de professor niets gemerkt, want zou hij zijn verzoek om hem in Polen rond te rijden dan niet onmiddellijk intrekken?

Eichhorn doet vanaf nu alle mogelijke moeite zijn aandacht bij de weg te houden. Ze zijn al niet ver meer van Tel Aviv en de ver-

keersdrukte neemt toe. Toch speelt nog steeds een glimlach op zijn gezicht.

Bij het eerste verkeerslicht op de weg naar de stad wordt Raban wakker van het getoeter om hem heen. Hij kijkt opzij en ziet Eichhorn ineengedoken in zijn stoel zitten, met op zijn verstarde gezicht een vredige glimlach. Onder het oorverdovend lawaai van claxons loopt Raban om de auto heen en begint de chauffeur de auto uit te sjorren. Gelukkig snelt een van de automobilisten toe om hem te helpen. Ze leggen de chauffeur plat op de rijweg. Raban buigt zich over hem heen, begint hem te beademen en vervolgens hartmassage toe te passen. Het is niet de eerste keer in zijn artsenloopbaan dat hij iemand moet reanimeren. Vijf jaar geleden overkwam het hem tijden een E1-A1 vlucht naar Los Angeles.

Nu, vijf jaar later, kan hij de massage slechts een paar minuten volhouden. Er staan inmiddels zo'n tien mensen om hen heen, maar de achterste automobilisten kunnen niet zien wat er is gebeurd en blijven claxonneren alsof hun leven ervan afhangt. Raban legt een van de omstanders, een jonge jongen nog, uit wat hij moet doen om de beademing en de hartmassage van hem over te nemen. De jongen begrijpt hem niet direct en stuntelt. Raban ontsteekt in woede, duwt hem weg en wijst iemand anders aan.

‘Er lopen in Israël toch voldoende mensen met EHBO-ervaring rond die weten hoe je iemand moet beademen,’ zegt hij driftig. ‘Waar zijn ze?’

De sirene van een ambulance is nu te horen, maar het is vrijwel onmogelijk voor de auto om dichterbij te komen. Wanneer de ambulance eindelijk is gearriveerd, weet Raban reeds dat de chauffeur het niet zal halen. Hij heeft dit soort situaties als arts al vaker meegemaakt en neemt het laconiek op. Wat hem stoort is de gedachte dat hij de chauffeur, als hij jonger was geweest, misschien had kunnen redden. Hij realiseert zich ook dat zijn reis naar Polen nu definitief van de kaart is en zijn boek over Korczak er niet zal komen.

Wanneer Raban ten slotte thuiskomt en zijn vrouw, ongerust dat hij zo laat is, vraagt hoe zijn lezing is verlopen zegt hij dat het prima ging.

‘Ik kwam bijna een uur te laat aan, maar dat was geen probleem. In de pauze heb ik nog met de nieuwe directeur van het Beilinson gesproken. En stel je voor, toen ik wegging, kwam die

gynaecoloog die me voortdurend 's avonds laat opbelt over zijn artikel over IUD's op me af en zei dat ik moreel verplicht was zijn artikel in dit nummer op te nemen. Hij kan me wat.'

Pas wanneer ze een halfuur later aan tafel zitten, vertelt hij dat hem op weg naar huis iets zeer onaangenaams is overkomen.

Het eerste leven*
Chang en Eng
Rob van der Linden

Van de overvloed aan schatten
maakten ze een last

Wij leven in een witte wereld, mijn broer en ik. Smetteloos wit met af en toe de dreiging van operatiekamergroen. Dan komen ze ons halen en laten ze hun lichtbundels op ons los, onlosmakelijk met elkaar vergroeid als we zijn.

We delen niet alleen de huid over ons schedeldak - een tweelobbige schedel waaraan de wereldpers zich vergaapt sinds die op ons werd losgelaten - maar ook onze gedachten, onze angsten, onze gevoelens, geilheid en gewetens. Als de rabbijn hier aan ons geweten boetseert, spreekt hij steevast in meervoud. Maar ik kan aan de blik in zijn ogen zien dat hij in enkelvoud denkt. Hoe het is om herinneringen voor mezelf te hebben, weet ik niet.

Onze herinnering beslaat de witte kamer, de ommuurde binnentuin met de agaves en de guavaboom, de co-assistenten voor wie we een verplicht examenonderdeel zijn, de rabbijn die onze vader en de dokter die onze moeder is. En Zohar de ziekenbroeder natuurlijk.

We zijn zeventien jaar geleden geboren in een kleine kliniek vlak buiten Beer Sheva.

Van mijn moeder hebben ze ons verteld dat ze kinderarts is en verloskundige. Wat een wrede grap van het lot om dan zelf het gedrocht te moeten baren dat wij zijn: acht ledematen, vier handen, twee harten, vier longen en één achterhoofd. Een januskop zijn wij. Onze neuzen staan nooit dezelfde kant op.

We zijn allebei zo anders, Eng en ik. Waar hij zich maar niet kan neerleggen bij ons anders zijn en in zijn hart die al jaren durende, bittere strijd voert, leg ik me onder een behaaglijke pluisjesdeken van humor neer bij de feiten. Hij speelt met gedachten, ik met taal.

* *Dit is een voorpublicatie uit* 'Het logboek van Brandaan', *de nieuwe roman van Rob van der Linden. Het verhaal speelt in Israël, in het jaar 2033.*

Mijn vader is vliegenier, althans: ook dát is ons verteld. Het lijkt me te mooi om waar te zijn, want welke jongen wil nu géén vliegenier als vader? Ik heb het hem nooit kunnen vragen. Ik weet niet eens waar hij woont, hoe oud hij is, of zijn ouders nog leven, wat zijn lievelingstoetje is. Mijn lievelingstoetje is schaafijs - citroen, banaan en chocolade - maar meestal krijgen we drilpudding hier. De gedachten in mijn achterhoofd zijn van mijn broer, en die in het achterhoofd van mijn broer zijn van mij. Haat híj die pudding of doe ik dat? Waarschijnlijk is mijn vader iets onbetekenends in de wereld daarbuiten, en helemaal geen vliegenier. ‘Chang en Eng’, zo vulde hij de geboorteaangifte in die de dokter ons liet zien op die middag dat we voor het eerst naar buiten mochten en in een geblindeerde auto naar de televisiestudio in Holon werden gereden. Zulke namen bedénk je niet als je vliegenier bent. De dokter had onze geboorteakte meegenomen omdat ook die voor de camera's gehouden moest worden. Zonder letters ben je niets daarbuiten. Chang en Eng Wasserstein, genoemd naar de tweeling uit Siam, net als wij tot de wereldwonderen gerekend.

‘Maar wij leven nu ruim twee eeuwen verder,’ meldde de dokter trots. En toen kwam het grote nieuws: we zullen gescheiden gaan worden. Ons wonder gaat de wereld uit. ‘De wetenschap is er klaar voor!’

Het publiek reageerde spontaan op het bordje ‘applaus’ en op de hologrammen voor mij kon ik zien hoe de camera's inzoomden op Eng, huilend van emotie, rechtstreeks in God weet hoeveel huiskamers. Hij had zijn strijd gewonnen. De mijne was zojuist begonnen.

Sinds die uitzending worden wij de Zionese Tweeling genoemd.

Ik herinner ons niet veel van die eerste jaren. We leefden voornamelijk achter glas. Daarbuiten vage schimmen, vlekken in kleuren waarvan we de naam nog niet wisten, glinsterende dingen met naar alle kanten bewegende uiteinden die ons eten gaven. Pas later, toen onze glazen kooi deze witte kamer werd en wij onze lessen begonnen te krijgen - het ABC, de geschiedenis van landen die we nooit zullen zien en twee gedeeld door twee is een - kwam ik erachter dat het handen waren geweest, handen in plastic handschoenen.

Ooit, toen we een keer besloten hadden om weg te lopen en de looprichting hadden verdeeld, zagen we die handschoenen weer,

slap naar binnen hangend in de glazen kooi van een melkbleek jongetje verderop, onooglijk klein en zonder benen, maar met een grote zwarte bril en slaaplokken die tussen zijn handjes op de grond bungelden. Boven de andere kant van de klapdeuren van onze gang zagen we het opschrift dat we inmiddels konden lezen: ‘Welkom in het rariteitenkabinet’.

Het was toen, dat Eng onze afspraak verbrak en met alle kracht terug begon te lopen, mij bungelend achter zich aan.

‘We blijven,’ gromde hij alleen maar, ‘we gaan hier alleen maar weg als we dat elk op onszelf kunnen doen.’

Ik had zijn gedachte niet horen aankomen.

Twee gedeeld door twee is een.

Wie, dacht ik toen voor het eerst.

Ons rariteitenkabinet ligt aan 7 Partizan in Nes Ziyyona, schuin achter de laboratoria waar volgens boze geruchten geneesmiddelen worden getest op gevangengenomen terroristen.

Dat 7 Partizan heb ik van de kaarten die ons sinds de televisie-uitzending worden toegestuurd, net als de naam van de dokter die zichzelf Elisheva noemt maar die gewoon Braha Smash heet. P.O. Box Braha Smash. Wij hebben geen eigen adres. Waarom koos zij een mooiere naam voor zichzelf en zwaaide ze met onze monsterlijke namen voor die camera's?

Dat van die terroristen heb ik uit het Amerikaanse weekblad waarin een paginagrote fotocollage van ons staat. Hoe we slapen, van alle kanten belicht terwijl we onze dromen delen.

De Israëli's doen altijd alles omgekeerd, beet de tekst er in chocoladeletters bij. En daaronder: *Als joden lezen ze van rechts naar links en als zionisten scheiden ze eerst complete bevolkingsgroepen voordat ze aan een individu beginnen.*

Een individu! Twee namen, twee harten maar één hoofd. Het hoofd maakt je tot individu.

's Nachts hoor ik ze wel eens, die terroristen. ‘Oehm, oehm!’ Dan een langgerekte kreet - ‘Ya'allah!’ - gesmoord in een slaande deur en daarna stilte. Ik weet nu wie ze zijn; wie het zijn die de geluiden maken. En zij daarbuiten weten nu wie wij zijn. We krijgen prentbriefkaarten. Soms zelfs luchtpost.

Als mijn vader geen vliegenier is, wat is hij dan wél? Veegt hij de straten aan? Daar moeten een hoop mensen voor zijn want de bin-

nenplaats hier is altijd brandschoon.

Is hij boekhouder, dus toch iets belangrijks?

Is hij oppasser in de dierentuin die ik weleens op televisie zie - nee, want dan was hij wel bij ons gebleven.

‘Wie is mijn vader?’ vroeg ik de rabbijn ooit.

‘God is jullie vader,’ zalfde die.

‘Waarom zien we hem dan nooit?’ hield ik aan. Ik wilde er alweer een grap van maken maar Engs gedachte was me voor.

‘Dan moet Hij me maar eens komen uitleggen waarom we zijn wat we zijn: opgesloten in een rariteitenkabinet,’ bitste hij.

De rabbijn liep hoofdschuddend weg.

‘Zim Toifl!’

Als hij kwaad wordt, vervalt hij altijd in het Jiddisch. Ik heb genoeg van Engs gedachten.

We zullen dus gescheiden worden, al wil ik dat niet. Maar het is Eng en de hele medische wereld - bestaat er voor ons een andere? - tegen mij.

Wat zouden mijn vader en moeder ervan vinden? Vinden die er wel iets van? Hebben ze hén iets gevraagd? Zou het hun nog iets kunnen schelen of hebben ze ons verdrongen? Zouden ze hun desktop hebben afgestemd op die uitzending vanuit Holon?

Mijn moeder kinderarts.

Mijn vader vliegenier.

En wij straks?

Randdebielen met elk de helft van ons denk- en spraakvermogen, maar voor het oog van de wereld tenminste normaal en misschien niet eens zo opvallend, daar?

Wat kun je worden met een half denkvermogen?

Boekhouder?

Straatveger?

Wie wordt dan de boekhouder en wie de straatveger?

Is er een leven na dit rariteitenkabinet?

Zijn we dan nog iemand?

Mijn naam is Chang en ik houd van mijn broer. Ik zit aan hem vast, achterhoofd tegen achterhoofd. Daarin heb ik geen keuze - fout! - hád ik geen keuze. Net als de verstrooiing van mijn volk eeuwenlang geen keuze was, totdat vijfentachtig jaar en zeven Arabische oorlogen geleden de ellende hier begon, met Ben Gurion en zijn zionistische staat.

Wij zijn orthodox, zegt de rabbijn, en van hem mogen we die staat niet eens erkennen. Terugknokkende joden, daar houdt de rabbijn niet van. Wij moeten wachten op de Messias en pas als díe een democratie sticht mogen we die gaan verdedigen en belasting gaan betalen. Ze hebben een speciaal keppeltje voor ons gehaakt, in de vorm van een acht.

‘Een lemniscaat,’ grapte de rabbijn. Eng wist niet wat dat is. Ik wel. Ik heb gestudeerd.

Waarom heb ik gestudeerd? Waarom ging ik verder dan het ABC en de landen die ik nooit zal bezoeken, maar waar ze ons nu wel allemaal kennen, tenminste: dat vertelde de dokter ons vol trots, de dag nadat ze in de televisiestudio onze operatie had aangekondigd. Of liever: ze vertelde het aan míj, als finaal argument.

‘De hele wereld kijkt nu naar jullie. Jullie moed. Onze scalpels in onze handen. Jullie hoofden...’ - voor het eerst sprak ze daarover in meervoud. ‘Als de operatie slaagt zal er hoop zijn voor al die anderen.’

Al die anderen? Hoeveel van ons zijn er dan? dacht ik. Hoeveel gedrochten ter wereld glippen langs de klapdeuren van hun rariteitenkabinet?

Ik weet van één monster en hij is de reden dat ik gestudeerd heb. Dat monster leefde in Engeland, lang geleden. Een gedrocht dat de Olifantsman werd genoemd en van kermis naar kermis gesleept totdat bleek dat hij zeer beschaafd Engels sprak en een goede conversatie kon voeren. Toen werd de film over hem gemaakt die ik heb gezien.

Volgens Eng komen we hier alleen maar weg als we gescheiden worden, dacht ik na die film, maar volgens mij komen we hier alleen maar uit als we een behoorlijke conversatie kunnen voeren. Met mijn besluit om te gaan studeren werd onze scheiding eigenlijk al ingeluid: een scheiding van geesten.

Eng kijkt naar het vlees, de witgroene wereld waaruit hij ontsnappen wil, ons hoofd als offerblok voor het mes van de chirurg.

Ik kijk naar de wereld waarvan ik deel wil uitmaken. Ik wil vooral ergens heen.

Ik heb dus gestudeerd. Ik weet wat er in de wereld te koop is. Ik ken de hoofdsteden van de landen waar wij de Zionese Tweeling worden genoemd. Ik weet dat het weekblad met die bijtende tekst

onder onze foto's uit het zuidwesten van de Verenigde Staten komt, waar minder joden en meer vooroordelen wonen. Ik weet hoeveel inwoners de landen en staten van de wereld hebben, welke gebergten en rivieren, hun bruto nationaal product, de middelen van bestaan en het gemiddeld inkomen per hoofd van de bevolking.

Wij, de staat die ik van de rabbijn niet erkennen mag, blinken uit in *hightech.* De Philipsvestiging in Netanya produceert hologramtechniek voor de hele wereld. Onze voeltelefoons zijn de beste. Wij kunnen dromen opslaan in databanken.

Groot-Rusland heeft het oliemonopolie overgenomen met zijn prospects op de Kaukasus en in Siberië. De Arabische pijpleidingen staan leeg, de sjiïeten vraten de soennieten op en omgekeerd, het Soennitisch Kalifaat dat zich uitstrekt vanaf de Indusrivier tot in Mali, staat machteloos tegenover ons machtsblok met Turkije, Groot-Syrië en Egypte, en vlakbij Islamabad is een virtueel Mekka gebouwd. Met onze technologie. Volgens de rabbijn hebben ze uitgevonden dat het gevleugelde paard van de profeet ook daar iets heeft achtergelaten - wat, dat herhaal ik niet. De rabbijn heeft een raar gevoel voor humor.

In Noord-Amerika is een continentale oorlog om de zoetwatervoorraad in de Grote Meren bezworen door een nieuw bondgenootschap. De Verenigde Staten beslaan nu het gebied tussen de Baffin-Bay en het Panamakanaal. Groenland en IJsland zijn geannexeerd, Londen heeft zijn koningshuis met pensioen gestuurd en zich vrijwillig aangesloten en in Toronto zetelt de nieuwe organisatie van water producerende en exporterende landen die de wereld zijn wil oplegt.

Frankrijk gokte in onze regio op het verkeerde paard en ging aan dubieuze handelsverdragen ten onder, Duitsland en Polen maken nu de dienst uit op het Europese continent en op last van de federale regering in Berlijn zijn hele stukken van Denemarken, Nederland en België omdijkt en onder water gezet om over een eigen zoetwaterbuffer te beschikken.

Laatst las ik in een krant dat Atlantis weer te voorschijn smelt van onder het zuidpoolijs.

Maar nergens, nergens las ik over het bestaan van een tweeling zoals wij.

Studeren is mijn reddingboei, mijn lust en mijn leeflijn. Eng stoort

zich daaraan en ik begrijp hem wel. Want als ik lees moet hij zwijgen en stilzitten. Gedachten op nul, dat gaat hem nog wel goed af, maar die motoriek van hem... Het is moeilijk om stil te zitten voor iemand die alleen maar ergens weg wil.

In het begin lukte het me nog wel om de rust te krijgen die de studie vereist, met afspraken, handeltjes. Twee uur stilte in ruil voor een ochtend op de binnenplaats of in het zwembad van de kliniek. Baantjes trekken, rond en rond, mijn broer verbeten ploeterend, ik amechtig op mijn rug. Maar de laatste tijd...

'Waar is dat geneuzel nou allemaal goed voor?' vroeg hij gisteren nog, 'wat haal je nou helemaal uit boeken? Complimentjes van de rabbijn? Ik hoop dat we de rabbijn straks nooit meer zien.'

Maar de rabbijn ziet hij sowieso al weinig, want die praat altijd tegen mij. Nooit mét mij, altijd tegen mij, omdat hij wel weet dat zijn overtuiging de mijne niet is. Voor de rabbijn ben ik de uitdaging, voor de dokter zijn wij het experiment, voor mezelf ben ik een partij in een boedelscheiding.

Een vrouw, die zou ik wel eens willen. Of is dat Engs gedachte? Vrouwen zijn immers iets dat je je wenst als je ergens weg wilt.

Ik ken alleen vrouwen uit boeken en films. En de dokter is er natuurlijk eentje. Eerst halen ze je bij hen weg, dan ga je zelf ergens voor ze weg, dan halen ze je bij jezelf weg - omdat ze altijd maar dingen aan je willen veranderen - en als je dan niet meer bent wie je was, gaan ze uiteindelijk zélf bij je weg. Zouden we daarom geopereerd worden, omdat de dokter een vrouw is?

Vrouwen zijn merkwaardige wezens. Ik vind ze wel mooi. Ze hebben van die vormen. Ze doen iets met mijn delen die niet van Eng zijn. Maar zijn mijn gedachten over hen ook werkelijk van mij?

Broeder Zohar vertelde dat het Amerikaanse weekblad een prijsvraag over ons had uitgeschreven. De winnaar zou ons mogen bezoeken, maar de dokter werkt er niet aan mee. Er hebben zich vooral vrouwen aangemeld. Is het daarom? Ook hebben zich copy-writers aangediend. Wat zou dat voor vak zijn? Ze willen daar een televisieshow om ons heen bouwen, als we eenmaal gescheiden zijn. *How to marry a former Zionese Twin.* Dat vertelde de dokter ons zelf, omdat ze overweegt ons daarvoor beschikbaar te stellen.

'Voor jullie eigen bestwil, want wie zal er na de operatie voor

jullie zorgen?' zei ze. 'Wie weet wat voor prachtvrouw jullie zullen treffen!'

Zohar beweert dat het vooral om geld draait. Er worden grote bedragen neergeteld en de operatie is kostbaar. Het bestuur van de kliniek verwelkomt elke bijdrage. 'De doctor gelooft net zomin in prachtvrouwen als in prachtmannen,' zei hij. 'Niet zo vreemd als je bedenkt wat ze met Goldberg...' Toen had hij er het zwijgen toe gedaan.

Gisteravond ben ik er toch maar eens over begonnen, over wat me al bezighoudt sinds die avond in Holon waarop we het hoorden.

Wat wordt van wie?

Wie neemt wat mee?

Op het plaatje dat de dokter voor de camera's hield, zag ik dat we gewoon elk over twee hersenhelften beschikken. Met onze lichaamsfuncties zit het wel goed dus. Dat weet ik uit mijn medische boek, een boek met uitklapplaten dat de rabbijn niet mag zien en dat ik onder onze matras bewaar. Eng bladert alleen maar in dat boek als hij zijn handkar wil activeren. Ik weet hoe de hersenstam en die rare kwabben daar overheen eruitzien, die vreemde massa van grijze cellen. Onze gevoelens, gewetens, herinneringen, intelligentie, die delen we. Dat komt door de stof die ze RNA noemen, een biochemische stof die ervoor zorgt dat alles wat we zien en leren in ons gemeenschappelijk systeem terecht komt. Nu doe ik veel meer met die intelligentie dan Eng - die zet vooral zijn eigen hersenhelften aan het werk en daarom kan ik ook vrij vaak ongestoord denken - maar toch... Herinneringen, gevoelens, het vermogen om te huilen, ontroerd te zijn, te lachen, aan vrouwen te denken, de rabbijn op stang te jagen, Zohar uit te horen, wie neemt dat mee?

Eng wilde er niet van horen. De dokter al eerder niet.

'Dit is het enige punt waarover we nog geen uitsluitsel kunnen geven. Niet voor honderd procent, bedoel ik, en dat willen we graag,' gaf ze toe nadat de presentator lang had doorgezeurd. 'We zullen de grijze cellen gaan klonen. We kunnen de daarin opgeslagen informatie *saven* in een databank. Zie het als het kopiëren van een harde schijf. De vitale cellen zijn de *hardware.* Hebben we daarvan een extra kwab gekloond, dan zetten we de informatie van de databank daarin terug. Door onder ideale hersenritmiek en het sti-

muleren van de juiste neurotransmitters nieuwe individuele herinneringen te plaatsen, kunnen we aan beide jongens het nodige maatwerk meegeven. Alsof ze altijd apart van elkaar hebben geleefd. Maar we zijn er nog niet helemaal uit. Natuurlijk kan het zo zijn dat ze - eenmaal individu - over minder capaciteiten zullen beschikken dan nu gezamenlijk. Emotioneel, creatief, cognitief.'

De presentator keek haar glazig aan.

'Wat is cognitief?' dacht Eng in mijn voorhoofd.

'Begrijp jij dan ook niks?' dacht ik terug.

'Van jouw achterhoofd krijg ik alleen maar koppijn!' bitste hij.

'Je lijkt er niet zo blij mee te zijn,' wendde de presentator zich tot Eng, diens hologram in close-up, 'hebben jullie er zelf wel een stem in gehad?'

'Nee!' dacht ik naar Engs voorhoofd.

'Jazeker,' loog Eng met een enthousiasme dat me misselijk maakte, 'hartstikke mooi toch? Dan kan ik eindelijk eens dat rariteitenkabinet uit. Misschien word ik wel straatveger, of tuinman!'

'Nou nou, rariteitenkabinet,' onderbrak de presentator, 'dat zal toch wel meevallen? Jullie zien er anders keurig uit!'

De dokter nam snel het initiatief over.

'Straatveger is natuurlijk heel goed mogelijk.'

'En vliegenier?' flapte ik eruit, 'kunnen we ook vliegenier worden?'

Toen gebaarde er iemand met een *scriptboard,* zwol de eindtune van het programma aan en richtten de camera's zich op de presentator.

'Zo ziet u maar weer: ook de Zionese Tweeling heeft zo zijn jongensdromen, net als u en ik! Wij vanuit hier wensen u een goede nachtrust. Wacht u voor uw buren en stem uw desktops volgende week weer af. Zelfde kanaal, zelfde tijd, ander onderwerp.'

In de auto terug werd niets gezegd. De dokter staarde nors voor zich uit, maar ik zag haar dooraderde handen geïrriteerd wriemelen in haar schoot.

En ik dacht: volgende week, dan ben ik er niet meer.

*

Vannacht heb ik besloten om alles aan Eng te geven. Ik houd van mijn broer. Ik ben klaar met mijn gedachten. Ik wil me niets meer herinneren. Ik kan geen kant meer uit met mijn gevoelens. Als we

doorvoelen wat ik doorvoel, gaat Eng achteruit en als we niet denken maar doen, gaat hij vooruit.

Ik spaar al een tijdlang slaaptabletten op, voor het geval dat, maar die zal ik niet gebruiken. Ik heb mijn medische boek er nog eens op nageslagen, terwijl Eng sliep en al droomde van een nieuw bestaan. Flarden van zijn droom kwamen bij mij binnen. Hij was een straatveger die een boeiende conversatie kon voeren. Wat zou mijn hersendood als gevolg van die slaappillen met hem kunnen doen? Ik wil het er niet op wagen. Ik mag hem zijn dromen niet ontnemen. Ik wil hem alle kans geven. Het wordt het mes.

Ik weet waar mijn hart zit. Als ik op de alarmknop boven ons bed druk en dan snel toesteek, zullen ze misschien nog net op tijd zijn om Engs bloedsomloop te sluiten.

Dus toch een mes.

Maar niet het hunne.

Hiernumaals

Het kostte me even, maar toen ik die knop eenmaal had ingedrukt, bracht ik al mijn kracht over op het heft dat ik eindelijk in handen had. Lichten flitsten aan, geren van voeten, alles in rep en roer, Eng die gilde, Zohar die vloekte, infuus, dan een verdoving.

Je wilt niet weten hoe het gezaag en gebreek in menselijke botten klinkt. Als een walnotenschil werd ik van Engs achterhoofd gepeld. Door de wirwar van draden, slangen en sondes kon ik zien hoe mijn hoofd uiteindelijk openklapte, als de neus van een vliegtuig waarin mijn vader waarschijnlijk nooit gevlogen heeft.

Is dit het nu? dacht ik, toen ik de kleine holle schelp zag waarvan de inhoud, aan myriaden rode en blauwachtige adertjes en pezen, met Eng verbonden bleef. Hebben daar nu mijn dromen in gezeten, mijn angsten, mijn hoop, de vrouwen die ik niet kende en al mijn haat tegen de rabbijn?

Ik zweefde pas weg nadat ik een van de witte jassen had horen zeggen dat mijn broer het halen zou. Toen hielden ze me tegen, de wezens van licht.

‘Wat kom je doen?’ vroegen ze.

‘Ik ben klaar, daar,’ zei ik verbaasd. Want dat zouden ze toch zeker wel weten?

‘Jij bent niet degene die hoort uit te maken of je ergens klaar bent. Nu nog niet. Je bent te jong. Je staat nog aan het begin. Het was niet aan jou om je leven te beëindigen. Wat denk jij goddomme wel!’

‘En die dokters dan?’ probeerde ik nog, ‘mogen die dan wel over leven en dood beschikken?’

‘Die dokters werken met hun talenten, niet meer dan dat. Ze weten niet beter, maar jij... Hoogmoed was het, pure hoogmoed! Denken dat je beter was dan je broer. Zijn lot in de waagschaal stellen door het jouwe in eigen hand te nemen. Weet je wel wat voor risico je genomen hebt? Hoe denk je dat hij zich jou zal herinneren? Jullie vergroeiing ging verder dan die van het vlees. Hoe moet het nu verder met hem?’

Ik zweeg. Ze hadden gelijk. Ik had Eng als deel van mezelf gezien, nooit omgekeerd. Ik had gemeend dat ik mijn beslissing in ons beider belang had genomen.

‘Je hebt jezelf overschat,’ vervolgden ze, ‘en daarmee deed je je broer tekort. Maar dat niet alleen. Ook het leven heb je onderschat. Jou zullen we moeten leren dat het leven een geschenk is. Dat pak je uit. Dat geef je niet ongeopend terug. Daar rotzooi je niet mee. Het leven is lichaam en geest, ziel en zaligheid, liefde en orgasme, heldendom en hunkering, alles! Jij gaat nu terug. Twee lichamen zul je zijn in drie levens, een spotternij met de wetten van tijd daarginds. Loop anderen tegen het lijf. Denk na en begin dan opnieuw, steeds weer opnieuw. Je opdracht is om vol in het leven te gaan staan, het leven in al zijn facetten. Die weg zul je zelf moeten bevechten. Er zal angst zijn, maar ook vermetelheid, ontbering en verraad. Je zult sturen en gestuurd worden. Ga nu!’

En ze lieten me alleen. Ik werd door tijd en ruimte gezogen. Ik zag een kinderkamer in pasteltinten. Een huis tussen groen bedauwde velden. Ik hoorde jongensgelach, verwelkomde een broer, marcheerde op de vrolijke tonen van een blaaskapel, kroop door een kapotgeschoten stad onder oorverdovend kanongebulder. Maar dat alles in een lichtbeeld en een echo die in één moment voorbij waren om pas later, veel later tot me door te dringen en een leven te worden, want verdrongen door een sombere woonkazerne bin-

nen ruw gebouwde muren. Een zolderraam. Een donkere kamer. Onhandig gewriemel onder stugge grijze lakens. Een schrale gestalte die afging in wie mijn moeder worden zou. Versmelting - deling - de eerste gekte in mijn genen - embryo - foetus - het angstig geklop van een hart - tijdloos in een baarmoeder - blind op aarde.

Na de val*

Dorinde van Oort

Opa zit in een antieke rolstoel met enorme wielen, in een gestreepte kamerjas, over zijn knieën een geruite plaid. Achter hem, haar handen aan de stuurbeugel, staat Pop, die opa zojuist de tuin in heeft gereden. Ze is even gestopt, zodat Lepel zijn kiekje kan schieten. Dan gaat het verder over het overgroeide paadje, naar het prieel, waar opa lekker in de zon kan zitten en uit de wind.

Achterop het kiekje staat de datum. 4 juni 1941: nog geen jaar na hun huwelijk (opa's derde, Pops eerste); krap twee maanden na hun verhuizing naar Vosseveld - het huis aan de bosrand, dat ze na veel wikken en wegen gekocht hebben van het geld van Been.

De nieuwbakken echtelieden lijken nog niet erg op elkaar afgestemd. Niet zoals je het wel ziet bij langgehuwden, die na een leven samen van lieverlee op elkaar gaan lijken. Opa heeft een zonnebril op, wat hem iets branie-achtigs geeft ondanks zijn achtenzestig jaren. Hij lacht, vrolijk, triomfantelijk, overmoedig zelfs, zijn machtige kop geheven, het witte haar oplichtend in de zon.

Pop, vijftien jaar jonger, lijkt niettemin ouwelijk, verslagen - haar figuur hopeloos gedateerd, de mond vertrokken alsof ze wil lachen, maar het niet kan. Ze hoeft zich niet op te houden voor opa, die haar gezicht niet kan zien, en blijkbaar ook niet voor haar nieuwbakken stiefzoon, die het kiekje neemt; mocht Lepel al oog hebben voor haar lichaamstaal - hoe moe ze is, hoe uitgeput - dan zal hij dat ongetwijfeld toeschrijven aan de vermoeienissen van opa's recente ziekbed: de laatste weken zijn immers zwaar voor Pop geweest - zeker als je bedenkt hoe kort het doodsbed van de oude Been nog maar geleden is.

* Kwaad Bloed, of: de Geschiedenis van Vosseveld, *een roman in wording, verhaalt de geschiedenis van een huis waarin drie generaties van een familie hebben gewoond. Het huis is aan zijn bewoners te gronde gegaan. Er leek een vloek op te rusten. En al bestaat het huis allang niet meer, nog steeds strekt het verleden zijn vangarmen uit naar hen die het dachten te zijn ontsnapt.*
Hoofdpersoon is oma Pop, de eigenares, opa's derde vrouw. Aan het geld waarmee zij Vosseveld kocht, kleven zonden uit het verleden.
In dit verhaal laat opa zijn drie huwelijken de revue passeren. Zijn eerste vrouw was Dora, met wie hij drie kinderen heeft: Johan, Stien en Henk. Zijn tweede vrouw was Pij; Lepel is hun zoon. Zijn derde huwelijk met Pop zet de geschiedenis van Vosseveld in gang.

Vandaag gaat opa zijn belastingen doen - schrijft Lepel, onze latere vader, aan Mary, onze latere moeder. Het week-end komt zoon Henk, die leerling-accountant is, hem met zijn aangifte helpen, die door zijn ziekte al te lang is uitgesteld. Opa zal een overzicht willen krijgen over zijn financiële situatie, die met zijn derde huwelijk, en de koop van het huis, onlangs zo ingrijpend is gewijzigd. Zometeen zal hij Pop vragen de benodigde papieren voor hem te gaan halen.

Om welke papieren zal het gaan: de polissen van verzekeringen en lijfrentes; giroboekje, bank- en pensioenpapieren. De akte van hun huwelijkse voorwaarden, misschien; mogelijk ook zijn testament, waarin hij Pop, in het geval van zijn overlijden, dat nog zo kort geleden zo nabij leek, het vruchtgebruik gaf over al zijn bezit. Maar hoe zit het met de kinderen uit zijn eerste huwelijk: Henk dus, maar ook Johan en Stien, die in Indië zitten? Worden die wel voldoende bedeeld?

Last but not least: de koopakte van het huis. Hoeveel bedroeg de koopsom ook weer? Pop is het precieze bedrag ontschoten, en bij hem zelf zijn door zijn ziekte al zulke gegevens weggezakt in een troebel moeras.

Wie Vosseveld in feite toebehoort, weet opa nog niet, op deze foto. Maar dat zal niet lang meer duren. Hoe lang kan Pop het nog rekken - tot vanmiddag? - tot morgen? - voor ze met de documenten op de proppen moet komen? Dan breekt het uur der waarheid aan waarop ze niet meer had gerekend. Opa is immers tot driemaal toe bijna de pijp uit geweest.

De dagen die komen windt opa zich over een en ander nogal op, lezen we bij Lepel. Details geeft hij niet - die zullen hem nauwelijks hebben geïnteresseerd, zo was hij met zijn hoofd bij Mary. Maar wij, zestig jaar later - wij kunnen gevoeglijk aannemen dat ze spoedig zullen beginnen: de echtelijke ruzies, waarvan Lepel zich ergens laat ontvallen dat ze tot in het koetshuis te horen zijn.

Nemen we deze sleutelscène: Opa in het zonnetje, wachtend tot Pop terug komt met zijn paperassen.

Opa's humeur is opperbest. Zijn ijzersterk gestel heeft hem niet in de steek gelaten, zijn oude levenslust is weergekeerd - hij heeft zelfs alweer gezongen vanochtend. Zijn glorierijke loopbaan als concert- en operazanger, die met zijn pensionering van het Conservatorium in een anti-climax dreigde te eindigen (had hij

soms de hele dag thuis moeten gaan zitten, bij Pij, in het benauwde bovenhuis op de Overtoom - met als enige afwisseling af en toe een leerling?), heeft met zijn derde huwelijk, en de koop van het huis, een wel zeer gelukkige wending gekregen. Wat is hij met Pop in alle opzichten toch oneindig veel beter af!

Hij kijkt genietend om zich heen. Het jonge groen, de bloesems! De vlinders, de vogels, de stilte en rust! Wat heeft hij verlangd naar zulk buitenleven. Pij was daar nooit voor te porren, gebakken als ze zat aan Amsterdam. Nee, Pop heeft er immens goed aan gedaan om hem met zachte dwang over de streep te trekken. Ze had gelijk: in deze onzekere oorlogstijd weet je niet hoe snel het geld ontwaardt. Vastgoed is vastgoed, dat zei de notaris ook. En toen hij eenmaal, nog met een gezonde dosis scepsis, wat huizen was gaan bekijken die de makelaar had opgegeven, was Vosseveld liefde op het eerste gezicht. Het huis was iets boven hun begroting - al het geld van Been is erin gaan zitten, en Pop heeft zelfs moeten bijpassen van haar spaargeld. Maar toen hij dan eindelijk overstag was, gaf ze graag toe en nu is ze even blij met het huis als hij.

De hoogste tijd om er eindelijk van te genieten! Daarvan is nog niet veel gekomen, sinds hij, nog geen week na de verhuizing, zo ongelukkig kwam te vallen. Volgens Pop had het met zijn bloeddruk te maken. Ook dacht ze dat hij van streek was geweest door alle verhuisdrukte. Maar hij had zich juist heel kalm gehouden, was zich die ochtend doodbedaard gaan inschrijven bij het Bevolkingsregister, en daarna even de boekhandel binnengestapt voor enveloppen - toen hij door een duizeling werd overmand en plompverloren gevallen was.

‘Da lieg ich nun, ich armer Tor, und bin so klug als wie zuvor,’ kon hij nog uitbrengen tegen de behulpzaam toeschietende eigenaar - toen kwam er zo'n felle pijn op in zijn been dat hij van zijn stokje ging. Met zijn lengte en postuur was zo'n val levensgevaarlijk. Zijn been was onder hem bekneld geraakt: een dubbele breuk. Hij moest met de ambulance naar het ziekenhuis worden gebracht. Gelukkig mocht hij al snel naar huis, maar pas na zijn verzekering dat hij daar uitstekend kon worden verpleegd door Pop, die immers als verpleegster haar sporen had verdiend. Hij was door de broeders de trap op getakeld en in het lits-jumeaux geïnstalleerd. Pop nam zolang haar toevlucht tot de logeerkamer - ze sliep al zo slecht en deed anders helemaal geen oog meer dicht.

Het was een treurig begin van hun nieuwe leven - zeker toen

die ellendige longontsteking nog roet in het eten kwam gooien. Het nieuwe middel dat hij kreeg - een sulfa-preparaat - hielp onmiddellijk, maar de ontsteking was hardnekkig en kwam tot tweemaal toe terug.

Zoals Pop hem verzorgd had! Ze draafde maar, trap op, trap af - brouwde zijn drankjes, waste en verschoonde hem, gaf hem zijn injecties. Een wonder, zoals ze hem erdoor had gesleept.

Nu lijkt het allemaal een boze droom. Hij is vrijwel hersteld. Zijn eetlust is terug, en zijn werklust... hij heeft weer lust in van alles - ja ook in Pop! Nu het gips eraf is, en hij met zijn stok alweer een beetje kan lopen, zal de rest waarachtig ook wel weer gaan. Hoe lang is het geleden, dat ze hem ter wille was? Nog niet sinds ze in het nieuwe huis wonen! bedenkt hij. Nog niet één keer!

Wachtend op Pops terugkeer neuriet hij een lied. Schuberts *Ungeduld:*

Dein ist mein Herz,
dein ist mein Herz,
und soll es ewig, ewig bleiben!

Waar blijft ze toch. Er zal toch niets zoek zijn geraakt? 't Zou niet eens een wonder zijn, met die twee verhuiswagens vol, en nog lang niet alle dozen uitgepakt vanwege die val van hem en zijn ziekte daarna.

‘Pop! Waar blijf je?’ bast hij door de bomen.

Tussen de coniferen door kan hij het huis zien, het charmante rieten dak, de erker, de ramen van zijn muziekkamer met de pas geschilderde rood-wit-groene luiken, en erachter het koetshuis van Lepel.

Daar hoort hij Pop roepen, veraf, bij het huis. Roept ze hem? Nee - de groenteboer. De oude knol staat voor het hek, hij ziet Pop met de hengselmand naar de straat lopen, om zelf de aardappelen en groenten uit te zoeken.

Dat duurt nog wel even.

Hij gaapt eens, rekt zich uit, wurmt zich gemakkelijker in zijn stoel. Hij schikt zijn been gerieflijker op de lederen poef die Lepel voor hem heeft aangedragen. Hij snuift de bloesemgeuren op, zuigt zijn longen vol zuivere zuurstof. De kromme appelbomen, die hij alleen nog maar kaal heeft gezien, gaan nu gehuld in wolken van groen - zo lang is het geleden dat hij in de tuin is geweest. Een Schumann-lied schiet door zijn hoofd: *Du junges Grün, du frisches Gras, wie manches Herz durch dich genass.* Hij ziet dat er paarse judaspenning is opgeschoten tussen de varens onder de dennen, en vin-

gerhoedskruid: stralende kandelabers van wit en roze. Wat Pop in de perken heeft gezaaid, begint ook al op te komen; en regens van lindenblaadjes warrelen neer, als kleine groene vlinders. *Die Lindenlüfte sind erwacht,* zingt hij. *Nun muss sich alles, alles wenden*! Voor elke stemming heeft hij wel een lied paraat - nu de heerlijke Schubert. Op zijn ziekbed heeft hij aldoor Wolf gehoord.

Zijn hoofd vol Duitse teksten is hem trouwens al van pas is gekomen, in deze oorlog. Weten die moffen veel dat hij Heine of Goethe tegen ze praat. Of Wagner. *Nie sollst du mich befragen,* heeft hij gebruld toen ze er weer zo'n mof aan de deur kwam. ‘Scheren Sie sich weg!’ Toevallig had hij net een zwaard uit een verhuisdoos gevist - een bordkartonnen geval waarmee hij eens op het toneel had rondgeschreden. Die kerel was zich de blubber geschrokken. Hij heeft de hele Wehrmacht tenslotte weggeblaft uit het Koetshuis, dat ze gerekwireerd hadden, en hij heeft het ontruimd gekregen ook. En wat is Lepel niet dolblij met zijn eigen huisje. Nee, al is het honderdmaal oorlog: de lente, de muziek, de liefde - het hele leven lacht hem toe!

En dat allemaal - weet hij - dankzij Been.

Been, zijn oude vriend, die hem Pop heeft nagelaten, met een bruidsschat toe. Op één voorwaarde: dat hij na zijn dood met haar zou trouwen. Een *gentleman's agreement.* Wie had er nee gezegd tegen zo'n kans - helemaal in zijn situatie?

Hij heeft woord gehouden - al heeft het heel wat voeten in de aarde gehad om Pij tot de scheiding te bewegen.

Als hij zijn zakdoek wil pakken, voelt hij haar brief in zijn vestzak zitten. Hij heeft hem geopend maar wilde hem niet lezen in aanwezigheid van Pop. Het zal wel het gewone liedje zijn: Pop een intrigante - Pop een serpent - Pop en haar verleden. Na jaren van diepste vertrouwelijkheid - Pop was *un ange*! De eerste naar wie Pij toe holde als het weer eens mis was met de huiselijke vrede! - is ze nu ‘de slang van Solst.’

‘Mijn man weggepikt, nu ook nog mijn zoon,’ etcetera, etcetera.

Nu ja, iets van waarheid steekt er wel in. Lepel *heeft* voor Pop gekozen, tegen zijn moeder - maar daar had hij zijn redenen voor! Als jongetje was hij al dol op Pop. Bij de buren was het zoveel gezelliger dan bij hen - hij altijd met zijn lessen aan huis, Pij die haar eigen besognes had, zelden gasten, weinig aanloop... Dan het voorname benedenhuis van Been, dat altijd voor iedereen open stond. De chique inrichting, de beroemde gasten, de royale ont-

vangsten, de cadeautjes; en de elegante Pop, als spil en hartelijke gastvrouw. Wat wist ze een sfeer te scheppen, een warmte te verspreiden. Als ze, strikt genomen, ‘maar’ de huishoudster was, dan was daar weinig van te merken. Nu ja - Been kneep haar wel eens in haar billen in het langslopen, of stopte een klokhuis in haar boezem, dat hij er dan met veel gegrinnik in de slaapkamer weer uit ging vissen... dat liet Pop zich dan welgevallen, en misschien niet altijd van harte. Toch, ze waren verknocht, na twintig jaar samenzijn. Onbegrijpelijk, eigenlijk, dat Been haar zelf niet had willen trouwen - ook niet toen zijn geesteszieke vrouw dan eindelijk was gestorven in de inrichting in Santpoort - in 1932 was dat toch al.

Maar waarschijnlijk zaten die zonen daar achter. Die waren niet bijster op Pop gesteld. Terwijl Pop hun moeder toch liefderijk verpleegd had, voor haar zelfmoordpoging, toen ze moest worden opgenomen - in 1919 was dat geweest. Been had het hem allemaal wel eens verteld. En toen had Been haar gevraagd of ze wilde blijven.

De zonen, die niet wilden dat ze erfde. Nog een wonder dat ze na Beens dood nog al die spullen heeft mogen meenemen. De inrichting van Vosseveld is hun beider inbreng geworden: zijn vleugel en boeken, zijn muziek en beeldjes en schilderijen - haar meubels, huisraad, serviesgoed en zilver; tot zelfs het gietijzeren tuinameublement in het prieel!

Maar Been heeft de zonen handig omzeild. Hij heeft goed voor Pop gezorgd. Zo slim, om het geld nog bij zijn leven naar hem - Christiaan - te sluizen, waar hij wist dat het uiteindelijk ook ten goede zou komen aan Pop.

Hij kijkt op. De knol heeft zich moeizaam in beweging gezet en kleppert verder door de stille laan. Daar komt ze, Pop. Maar - wat ziet hij! Met lege handen!

‘Mijn papieren,’ brult hij uit zijn volle, losgezongen borst.

‘Ik kan je giroboek niet vinden!’ roept Pop.

‘Ik geloof op de vleugel,’ zegt hij. ‘In de gemarmerde map. En de huispapieren in de chiffonière.’

Ze haast zich terug - hij ziet haar drafje tussen het groen, haar drafje terug naar het huis, haar volle figuur dat beweegt onder de gebloemde jurk. Pieken van haar grijze haar zijn losgeschoten uit haar knoet.

Hij grinnikt. Nu hij toch nog even de tijd heeft, haalt hij Pij's brief uit zijn borstzak tevoorschijn en vouwt hem open.

‘...een nieuw leven? Dacht je dat je het verleden ongestraft kunt uitwissen? En Pop - wat dacht je van Pops verleden, waar jij niets van weet...’

Vreemd! Ze vraagt niet eens hoe het met hem gaat. Zou het niet tot haar zijn doorgedrongen wat hij heeft doorgemaakt? Je zou zeggen dat Lepel er wel over zou hebben geschreven?

‘...wat jij voor liefde aanziet.... moet toch beseffen dat het haar *in de eerste plaats* om het geld te doen was...’

Met een schok zit hij rechtop. Wat? Hij zet zijn zonnebril af, brengt de brief tot vlak voor zijn bijziende ogen, starend naar Pij's heftige letters.

‘...dat ik het nu pas begrijp! Dat jullie een val voor mij hebben gezet! Mij laten bespioneren! Sinds ik dát weet - dat je je hebt laten omkopen om van mij te scheiden! Wat een doorgestoken kaart! Hoe je zoiets laags hebt kunnen doen, na al onze jaren samen...’

Hij laat de brief zakken in zijn trillende hand.

Hoe weet Pij van het geld van Been?

Van haar moeder, de O van de O? Die alles ziet en bestiert van achter haar kanten gordijntjes, met alle goede bedoelingen van dien?

Natuurlijk. Hij ziet het alweer voor zich. Sociaal voelend als ze is, de Overste van de Overtoom, was ze, toen Pop na Beens dood op straat dreigde te worden gezet als huishoudster en niets meer, hevig met haar begaan. De hele familie trouwens! Ook Pij vond dat er *coûte que coûte* een oplossing moest worden gevonden. Nu, die was gevonden! Drie vliegen in één klap, nog wel: hij zelf gered uit een uitzichtloos huwelijk - Pop onder de pannen - en Pij comfortabel ondergebracht bij haar *amant,* met wie ze nog steeds niet definitief bleek te hebben gebroken! Dat hebben ze immers bewezen gezien!

Maar nu zijn nieuwe huwelijk een *fait accompli* is, en Pij blijkbaar geen vrede heeft met de beslissing die haar - zoals zij het ziet - is opgedrongen; nu heeft de Overste blijkbaar een nieuw doelwit voor haar menslievendheid gevonden en weer partij voor haar dochter gekozen. En, tegen alle afspraken in, hun geheim verklapt.

Vrouwen, denkt hij. Vrouwen! Ze tarten je karakter. Ze brengen het slechtste, het zwakste in je boven. En helaas, helaas! Alleen je zwakheden bewijzen wie je uiteindelijk bent. Vrouwen zijn de test of het ijs van je zelfbeheersing zal houden, of dat je er jammerlijk

doorheen zakt - in een wak waaruit je niet licht meer boven komt.

De scheiding doorgestoken kaart - hij kan het niet ontkennen. Maar heeft ze het daar niet zelf naar gemaakt? Haar affaire met Beerenschot, die jarenlang heeft doorgeziekt - er komt een punt dat je het niet meer slikt. Bovendien: ze heeft een koekje van eigen deeg gekregen! Heeft ze, toen *zij* samen waren begonnen, soms consideratie met Dora gehad?

En hij zelf? - priemt het door zijn hoofd. Heeft hij consideratie met Dora gehad?

Toen hij en Pij waren begonnen - *zij* was begonnen! - in 1914, was Dora zwanger van Henk, hun derde. Hij hoofdleraar op het conservatorium, Pij zijn leerlinge... mooie, hartstochtelijke Pij. Hij heeft haar laten slagen, hoewel ze geen groot talent was. Wat was hij verliefd - even verliefd als nu op Pop. En toch... als de Overste hem niet bij zich had geroepen: ‘Pij is zwanger, Christiaan. Je moet je verantwoordelijkheid nemen!’ - had hij Dora dan met de kleintjes alleen gelaten?

Hij was erin geluisd - zo kon je het achteraf wel stellen. Pij was natuurlijk helemaal niet zwanger, ze paste wel op. Veel te bang om haar figuur te verliezen. Maar toen was het kwaad al geschied, de scheiding van Dora een feit.

Ze waren gelukkig, in het begin. Haar carrière kwam langzaam maar zeker op gang, tot de kinderen kwamen, Leenie eerst, dan Lepel, zijn jongste. Het was jammer dat ze haar stem toen is kwijt geraakt - in de tijd van zijn vrouwenkwartet... de tournees waar ze zo jaloers om was... ach, hij heeft ook wel eens een scheve schaats gereden. Maar niet zo openlijk, zo schaamteloos, zo langdurig als Pij! En nu hád ze Beerenschot, en nu was het weer niet goed. Was ze zogenaamd liever bij hém gebleven.

Ver weg, in het huis, gaat de telefoon. Als dat maar niet weer die vriendin is, die mede-oud-verpleegster. Dan wordt het weer urenlang gekonkel over ziektes en middeltjes tegen allerlei kwalen.

Hij wacht, oren gespitst. Geen Pop. Hij pakt Pij's brief weer op en leest.

‘... hoogmoed om te denken dat je het verleden ongestraft kunt verloochenen! Wie het verleden verloochent, wordt er nog eens door ingehaald...’

Wat een onzin toch weer!

Maar waarom steekt het, als het onzin is?

Ce n'est que la vérité qui blesse, zoals Pij zou zeggen, in haar voortreffelijke Frans.

Is het dan waar? Is het hoogmoed geweest - zijn scheiding van Pij, zijn huwelijk met Pop? Die voor de val komt? Hij grinnikt. Hij *is* al gevallen, immers! Letterlijk! En het is allemaal goed gekomen. Hoogmoed... ach, wat is hoogmoed. Niet helemaal opletten, dat is het. Blindheid, hoogstens, voor je eigen beperkingen. Blindheid, misschien ook, voor wat je anderen aandoet...

Hij staart naar de schaduw van de bloeiende meidoorn, die zacht beweegt op het gazon. Hij hoort de wind ruisen in de dennen achter het prieel. Hij denkt aan zijn moeder. Hoort haar zingen, de ene psalm die hij altijd zo mooi vond: *Mijn hart verheft zich niet, o Heer! Mijn oogen zijn niet hoog 'k verkeer, ik wandel niet in 't geen te groot, te vreemd is voor uw gunstgenoot.*

Zijn moeder, stadsvroedvrouw - flinke, sterke vrouw, die zelf tien kinderen had gebaard en haar leven lang voor anderen klaar had gestaan. Wat was ze trots toen zijn stem werd ontdekt, toen hij naar het conservatorium kon, toen hij zijn eerste Christus had gezongen in de Mattheus Passie - toen ze hem op de planken had gezien als Boris Godunov, zijn glansrol. Maar toen ze zelf op haar veertigjarig jubileum werd geëerd en toegesproken, en bedolven onder de bloemen, was ze te beduusd om een woord uit te brengen. Kort daarna was ze gestorven. Zijn lieve, flinke moeder, zijn zachte vader. Ze waren ook heus niet zo bijster gelukkig geweest samen. Toch waren ze samen oud geworden. Tot het laatst had zij hem met liefde omringd.

Hij schudt zijn hoofd, schudt Pij's laatste vel uit de vouwen.

‘Was dan tenminste naar Dora terug gegaan!’ schrijft ze. ‘Die bijna van verdriet is gestorven, of had je dat soms ook niet begrepen?’

Ai! Alweer zo'n pijl die treft!

Dora, zijn jeugdliefde. Arme Dora. Zij heeft zich geen tweede leven kunnen scheppen, zoals hij zelf, laat staan een derde. Zo alleen - Henk heeft hem een foto laten zien. Sinds de twee oudsten naar Indië zijn vertrokken, is ze alleen gebleven met de hond en de papegaai, in haar huisje boven de post. Hij weet wel dat ze daar altijd van achter het gordijn stond te kijken, om een glimp van hem op te vangen, als hij in het dorp kwam om de kinderen op te zoeken. Dora zelf heeft hij niet meer willen zien - beter om de gemoederen kalm te houden. Pas het afgelopen jaar, toen zijn scheiding van Pij maar sleepte en sleepte, heeft hij haar een paar maal teruggezien. Ze hebben rustig en redelijk kunnen praten, wat

na al die jaren voor beide partijen prettig was. Er was zelfs weer iets als vertrouwelijkheid ontstaan... maar terug?

Absurd. Dora kan niet serieus hebben gehoopt dat hij bij haar terug zou komen. Dora, een oude, verlepte vrouw. Hij, even oud - maar nog jeugdig, vitaal. Als Pop niet op zijn weg was gekomen - dan had hij ze voor het uitzoeken gehad. De meisjes van hiernaast popelen om zangles van hem te krijgen. Hij had waarachtig wel andere plannen!

Waar niemand van wist - dat is waar. Niemand, behalve Been, diens notaris, en hij zelf - en Pop natuurlijk. En de Overste van de Overtoom. Die, als hij zich goed herinnert, het hele plan zelfs had bedacht. Of was het Pop zelf geweest? Had Pop haar oog op hem laten vallen, voor hij dat zelf had gemerkt? Is dat wat Pij steeds suggereert?

Denn alle Schuld rächt sick auf Erden. De zin zeurt door zijn hoofd. Het slot van iets - Schubert, maar wat ook weer?

Daar schiet het hele lied hem te binnen.

> *Wer nie sein Brot mit Thränen ass*
> *Wer nie die kummervolle Nächte*
> *Auf seinem Bette weinend sass,*
> *der kennt euch nicht, ihr himmlischen Mächte.*

Maar *als* het waar is. Als Dora gehoopt heeft dat hij bij haar terug wilde komen - dan zal ze toch niet daarom zijn ingestort - zo kort na zijn huwelijk met Pop? Ze is op het nippertje gered door een buurvrouw. Henk heeft het briefje gevonden waarin ze van iedereen afscheid nam - ook van hem, Christiaan. ‘Zo kan ik niet langer blijven leven.’ Zonder verwijt. Zonder klacht.

Denn alle Schuld rächt sick auf Erden.

Maar Dora is altijd zorgelijk en ziekelijk geweest... Het zal wel weer zo'n typische insinuatie zijn van Pij! Die, omdat ze zelf ongelukkig is, als een wilde om zich heen slaat, in de hoop hem zo hard mogelijk te treffen. Hysterica! Nee, hij heeft er goed aan gedaan dat heilloze huwelijk te verbreken. Lepel moet ook niets meer van haar hebben! En dat ze niet tevreden is in een comfortabel huwelijk met een bankdirecteur in ruste, van wie ze dan misschien niet zo heel veel meer houdt - kan hij dat helpen? Er zijn waarachtig wel erger dingen. En ze heeft het immers zelf gewild!

Du stolzes Herz, du hast es ja gewollt.
Du wolltest glücklich sein, unendlich glücklich!
Oder unendlich elend... unendlich elend!
Stolzes Herz, und jetzt so bist du elend!

Toch heeft Pij's brief geen goed gedaan aan zijn gemoedsrust.

Hij denkt terug aan zijn ziekbed, dat bijna zijn doodsbed was geworden. Soms komen er flarden, beelden boven - schieten hem kleurige dromen te binnen die hij in zijn ziekte heeft gedroomd. Dromen waarin hij gezongen heeft. Hij heeft ook werkelijk gezongen, heeft Pop hem later wel verteld. Wolf: *Kein Schlaf noch kühlt das Auge mir.* Wat zijn dromen geweest, wat herinneringen? Het is moeilijk uit elkaar te houden. Soms steekt de argwaan, die Pop hem zo verweten heeft, weer de kop op.

'Maar Christiaan, dat heb je gedroomd!' 'Je had hoge koorts, Christiaan!' 'Dat soort dingen moet je niet zeggen, Christiaan. Daarmee doe je mij heel veel verdriet,' zegt ze steeds als hij erover begint.

Zo'n flits:

Hij ligt in het grote bed, alleen, Pop ligt in de logeerkamer. Het is vroeg in de ochtend, de vogels ontwaken - een prachtig concert. Maar koud! Hij is wakker geworden van de kou. Het dekbed is van het bed gegleden. Hij kan moeilijk manoeuvreren met zijn been, kan de sprei steeds net niet grijpen, en heeft, als hij eindelijk een punt te pakken heeft, de kracht niet om het ding van de vloer te tillen.

De koude lucht stroomt langs zijn hoofd, zijn half bedekte tors. Hij ligt op de tocht. Hij hoort een duif roepen in het bos, keihard: *De Schuursteen schuurt niet! De Schuursteen schuurt niet!* Hij hoort de haan van de buren kraaien, zo luid of hij naast hem op het nachtkastje zit.

Dan ziet hij dat een van de balkondeuren open staat. Opengewaaid? Hoe is dat nu mogelijk. Het gordijntje in de belendende badkamer wappert een beetje. Is het badkamerraampje ook opengewaaid? Is er storm geweest? *Was doch heut Nacht ein Sturm gewesen, bis erst der Morgen sich geregt* - zingt Wolf in zijn hoofd. Maar hij herinnert zich geen storm vannacht. Pop moet bij haar ronde gisteravond zijn vergeten om de ramen te sluiten. Nu ligt hij op de tocht, en kan er niet uit met zijn been.

Pop roepen.

Hij roept, maar niet hard genoeg. Misschien is ze nog maar net in slaap, ze slaapt al zo slecht, vaak slaapt ze tegen de ochtend pas in.

Zou Lepel hem kunnen horen? Het koetshuis staat pal achter het huis, zijn raam is vlak onder het balkon. Hij roept. Roept. Roept.

Vergeefs. Uitgeput zakt hij terug in slaap.

Volgende flits. Alles is in rep en roer. De dokter is gekomen. ‘Het is een dubbele longontsteking,’ zegt Pop - hij schijnt heel ver weg te zijn geweest, ze vrezen voor zijn leven. Lepel komt afscheid nemen voor hij het weekend naar Mary gaat - zegt hij. Maar hij heeft tranen in zijn ogen. Hij zit zwijgend op de rand van zijn bed, zijn hand in de zijne, teder zoals ze zelden zijn geweest met elkaar. Waarom tranen, denkt hij. Ik word heus wel weer beter.

Hij is te moe om te praten.

Later - dagen later? - hoort hij Pop tegen de dokter zeggen dat hij vreemde dingen zegt. Dat hij niet wil eten, omdat hij denkt dat hij vergiftigd wordt. Dat klopt: sinds hij het gif geproefd heeft, de smaak van de dood - die je herkent, ook al heb je hem nooit geproefd - zoals je lijkenlucht herkent zonder het eerder te hebben geroken. Hij wil niet meer eten, hij vertrouwt het eten niet, ook de drankjes niet die Pop voor hem brouwt. Je slaapt er lekker op, maar hij wordt er duizelig van. Zelfs de pillen van de dokter vertrouwt hij niet, hij heeft ze uit het raam gegooid. Hoe weet je wat erin zit? Misschien zit daar het gif wel in dat hij heeft geproefd!

Volgende flits.

Drie artsen om zijn bed. Waarom drie? Is het zo erg met hem? Dokter Wildvank kent hij, al vertrouwt hij hem niet erg. Wie zijn de andere twee? Met moeite kan hij ze verstaan:

‘Vergiftigingsverschijnselen...’

‘Mogelijk van het nieuwe middel...’

‘Beschuldigingen? Maar mevrouw... wel normaal voor een koortsdelirium...’

‘...daarvoor kunnen we hem niet opnemen...’

Opnemen? Ze willen hem toch niet terug hebben naar het ziekenhuis?

Als Pop de artsen heeft uitgelaten, vaart hij uit tegen Pop. Ze zegt dat hij niet naar het ziekenhuis hoeft. Even later moet hij alweer overgeven. Ze schudt haar hoofd om de smeerboel. Ze zegt dat het volgens de artsen door het nieuwe preparaat komt dat hij zo misselijk is...

Maar hij moet daar niet meer aan denken. En daar is ze, eindelijk - Pop! Zijn gemarmerde map onder haar arm. Hij ziet haar naderen. Ze kijkt naar hem. Haar gezicht is verhit, haar haar losgeschoten uit haar knoet. Wat is er? Er is iets. Wat is er aan haar dat niet klopt, denkt hij. Er klopt iets niet, maar wat?

‘Waar bleef je toch?’ zegt hij. ‘Ik wacht maar en wacht!’

Als ze langs zijn rolstoel loopt, grijpt hij onder haar rok. Hij tast naar haar billen, onder de koele gebloemde stof, zijn blik aan haar borsten gekleefd.

Ze schrikt. Ze hijgt. Ze rukt zich los. Haar mond is een strakke streep.

‘Christiaan!’ huilt ze bijna. ‘Je had beloofd dat je me zou respecteren...’

Hij grinnikt. Hij pakt de ordner van haar aan.

Wie er *unendlich glücklich* is - *Pop* in elk geval niet...

Zal hij al er al bij hebben gezeten in opa's map - de akte van hun huwelijkse voorwaarden? Waar, piepklein in de marge van het derde vel, naast de opsomming van de bezittingen der vrouw, een handgeschreven aantekening valt te ontcijferen, tussen talrijke onbenullige wijzigingen die de aandacht waarschijnlijk af moesten leiden:

De rechten op het haar door nu wijlen den heer Been nagelaten legaat van f 8.300.

Zou het koopcontract van het huis er al bij hebben gezeten - waaronder, naast Pops forse handtekening, ook de zwierige van opa prijkt; alleen niet als mede-eigenaar, zoals hij moet hebben verondersteld; maar, blijkens een zinsnede die bijziende ogen makkelijk zou kunnen ontgaan: *de man verschenen tot bijstand zijner echtgenote* - dus op zijn gunstigst als getuige?

Het huis staat op Pops naam alleen. Waarmee het geld van Been terecht kwam waar Pop - geholpen door Beens doorknede notaris - vond dat het aldoor had gehoord.

En sinds ze zich het geld had toegeëigend - wat zou ze nog met de man?

Wanneer opa precies ontdekte dat geld en huis hem waren ontglipt, valt voor ons niet precies meer na te gaan. Maar het is verbazend hoeveel er met een beetje spitten nog aan documenten boven water kan worden gebracht.

De eerste poging om opa krankzinnig te verklaren was mislukt. Maar een dikke maand nadien, tijdens zijn middagslaapje, werd hij alsnog van zijn bed gelicht, en onder zwaarlijvig protest afgevoerd naar het krankzinnigengesticht in Den Dolder. De dwangopname was zorgvuldig voorbereid, en aangevraagd door Pop alleen. Ze was bekend met de procedure: ze had het immers al eens bij de hand gehad met het geval van de vrouw van Been.

Bij dergelijke ‘acute noodgevallen’ kon met de verklaring van één medicus worden volstaan. Als zodanig trad dezelfde Dr. Wildvank op in wie opa zo weinig vertrouwen had. Als grond werd aangevoerd ‘gevaar voor suïcide’; dat hij een gevaar voor anderen zou hebben betekend, kon zelfs met de hulp van Dr. Wildvank blijkbaar niet worden aangetoond. Ook zou opa hebben geleden aan waanideeën. Zo dacht ‘patiënt’ dat hij vergiftigd werd, en bleef hij - wel het hardste bewijs voor iemands krankzinnigheid! - keer op keer beweren dat hij niet krankzinnig was.

Caesar
Sana Valiulina

Mijn vader, mijn moeder, Dina en Caesar I liggen in de verste hoek van onze onmetelijke begraafplaats. Na het bordje ‘Overige’, dat de zones ‘moslims’, ‘orthodoxen’, ‘joden’, ‘katholieken’ en ‘lutheranen’ afsluit, moet je nog zeker een paar honderd meter lopen tussen graven in verschillende stadia van verval.

Het was Caesar I die de grond van het familiegraf inwijdde. Volgens mijn tante zou Caesar I als eerste tot stof wederkeren, en niet alleen omdat hij als eerste ter aarde was besteld. Dieren staan immers dichter bij de natuur dan de mens en haasten zich daarom nederig om ontbonden en dus bevrijd te worden in de alles opslurpende schoot van moeder aarde. Bovendien werd Caesar I zonder kist begraven, zodat geen overbodige materialen het proces van de gelukzalige eenwording in de weg zouden staan. Met mijn vader, die drie jaar na de teraardebestelling van Caesar I samen met mijn moeder en Dina in het familiegraf werd neergelaten, was het volgens mijn tante wat problematischer gesteld. Als iemand zich verheven waant boven de wetten der natuur wordt hij na zijn dood in de steek gelaten en moet hij extra lang wachten tot zijn ziel, van zijn aardse omhulsel ontdaan, als een raket omhoogschiet om vanuit de stratosfeer een volgende huisvesting uit te zoeken. Ik deel de reïncarnatie-ideeën van mijn tante niet, maar de gedachte aan een behoeftige ziel met een alziend oog bezorgt mij zweterige handpalmen en een onaangename druk in mijn maag. Stel dat de ziel van Caesar II zich in het roze lijfje van mijn kind installeert... Die absurde gedachte alleen al, mocht ze in mijn verbeelding ooit in levensechte taferelen worden omgezet, zou me kunnen doen besluiten om voor de zekerheid maar helemaal van nageslacht af te zien. Tot groot verdriet van mijn kinderloze tante die mij, nu Dina al jaren dood is, ziet als de laatste tak van onze genealogische boom die nog kan uitlopen. Eigen schuld, hadden ze maar geen leeuw in huis moeten nemen.

Caesar I kijkt me mild en wijs aan, zoals het een goede koning betaamt. ‘Het was zo'n schatje,’ zegt mijn tante terwijl ze het fotootje op de grafsteen schoonpoetst.

Van Caesar II is geen enkele foto bewaard gebleven, net als zijn

lichaam zijn die terstond vernietigd. Ik ben degene die het laatste, onuitwisbare spoor van hem draagt - de vier littekens op mijn rechterwang.

Ik ken Caesar I alleen uit de verhalen en de fotoalbums waarin zijn leven, vanaf het moment dat hij als een doodzieke welp door mijn ouders in huis was genomen tot en met zijn triomfen als de knuffelleeuw van het land, met liefde en trots werd vastgelegd.

Het begon toen een vriend van mijn vader, die in de dierentuin werkte, bij hen langskwam. Er lag een baby-leeuwtje bij hen op sterven, vertelde hij, zijn moeder weigerde om voor hem te zorgen. Ze deed niets anders dan door de kooi ijsberen en liet melksporen achter die ze zelf weer oplikte, alsof ze bang was dat haar welp ook maar een druppeltje naar binnen zou krijgen. Of ze alle tekenen van haar moederschap wilde uitwissen. Naar haar welp keek ze niet om en het leeuwtje moest uiteindelijk van haar weggehaald worden uit vrees dat ze er per ongeluk bovenop ging liggen, als ware hij lucht. Van poedermelk wou de welp niets weten; hij was zo verzwakt dat hij zijn ogen niet meer open kon houden. Een zweertje achter zijn oor groeide zienderogen en begon te etteren. Volgens de dierenarts waren zijn uren geteld.

Mijn ouders, die twee maanden daarvoor met een prachtige dochter waren gezegend, zaten op het puntje van hun stoel. Vooral mijn moeder moet het verhaal bijzonder aangegrepen hebben. Haar ziel, door het moederschap groter geworden, snakte naar verlossing, die haar echter telkens werd ontzegd, want Dina mocht dan een wolk van een baby zijn, ze weigerde pertinent ook maar één druppeltje moedermelk naar binnen te zuigen. Zodra er een ballonvormige, kloppende borst tegen haar mondje werd gedrukt begon ze wanhopig te krijsen, alsof het een moordwapen uit de ergste babynachtmerries betrof, waardoor de nieuwe identiteit van mijn moeder ernstige deuken opliep. De fles met voeding uit ‘de babykeuken’ werd daarentegen met een zonnige glimlach aanvaard. Ik zal hem redden, moet mijn moeder gedacht hebben terwijl ze discreet haar borsten bevoelde, die bijna uit elkaar barstten van het levenselixer.

‘We gaan hem redden!’ Met deze woorden sprong ze van haar stoel op, waarna ze mijn vader en zijn vriend mee naar buiten trok, de zoetgeurende warme nacht in. De kleine Dina bleef veilig achter in de armen van haar oma. Het drietal, met mijn moeder

voorop, nog bezig om een handdoek om haar druppende borsten te binden, holde naar de dierentuin.

‘Hij ademt nog,’ fluisterde mijn moeder terwijl ze de vriend van mijn vader opzij duwde en als eerste het donkere hok binnenstormde. Alsof ze het vanaf de deuropening kon horen. Zonder dralen maakte ze snel de handdoek los en gooide hem op de grond. Ze liep naar het hoopje in de hoek, knielde neer en boog zich voorover. De mannen bleven roerloos bij de deur staan, bevreesd als ze waren dit moment te ontheiligen.

Een tijdje later kwam ze overeind en draaide zich om naar de mannen. Juist op dat moment scheen de maan in het hok naar binnen, waardoor het gezicht van mijn moeder oplichtte: het had een wonderbaarlijke, serene uitdrukking. Tegen haar borst zat een slurpend, pluchen leeuwenkopje geklemd. Ze liep naar mijn vader en keek hem diep in de ogen.

‘Hij is voor de tweede keer als mens geboren,’ antwoordde hij met bevende stem en omhelsde haar. Zo werd er beslist over het lot van Caesar I.

Ondanks heftige protesten van de vriend van mijn vader werd de welp, nadat hij zich aan de tweede borst van mijn moeder had gelaafd, in de handdoek gewikkeld en overgebracht naar waar hij volgens mijn ouders vanaf nu thuishoorde, namelijk hun tweekamerflatje, dat ze met de moeder van mijn vader deelden. Het leek of met de komst van Caesar I alle onuitgesproken wensen van mijn ouders uitkwamen. Mijn moeder zegevierde eindelijk in haar moederschap nu ze haar primaire taak kon vervullen. Op de foto's uit die tijd doet ze me altijd aan de Madonna denken zoals ze daar, met een verborgen glimlach en zedig neergeslagen ogen, haar kleine Caesar zit te zogen. Dina kreeg een broer en een speelkameraadje en mijn vader kreeg de zoon op wie hij stiekem had gehoopt toen mijn moeder zwanger was van Dina. Alleen mijn oma deelde niet in de euforische stemming die ons krappe flatje een ruimer aanzien gaf. De hele tijd dat mijn ouders zich met het zweertje, de oortjes, de pootjes, de gaatjes, de ziel en de andere lichaamsdelen van hun nieuwe zoontje bezighielden, bleef ze mopperen dat ze hun eigen kind verwaarloosden. Sterker nog, ze werd van de ene op de andere dag gelovig, mijn oma, die godsdienst altijd had beschouwd als opium voor het volk. Dat ze haar toevlucht zocht tot God, die orde op zaken zou kunnen stellen, leek op het aanschaffen van een lot met de kans van één op honderd miljoen

waarvan de trekking ergens op een andere planeet zou plaatsvinden, maar klaarblijkelijk kon ze op die manier een sprankje hoop op een goede afloop blijven koesteren. Om de trekking te bespoedigen bleef ze dagelijks het humeur van mijn ouders verpesten door kruisen te slaan en te zeggen: ‘Al blijf je een wolf voeden, hij zal altijd omkijken naar het donkere woud.’ Ze ergerde zich mateloos aan de onderbroeken waarin de kleine Caesar werd gestoken, en mijn vader ergerde zich op zijn beurt aan haar ouderwetse opvattingen, die volgens hem geen ruimte gaven voor de soort-overschrijdende liefde en de verheffende werking van een stimulerende sociale omgeving op een levend wezen. Mijn tante vertelde me dat de enige reden voor mijn oma om bij haar zoon te blijven haar angst was om Dina alleen te laten met Caesar I, (die intussen de afmetingen van een kalf had bereikt), iets wat mijn ouders volkomen normaal vonden en zelfs toejuichten, want het versterkte de band tussen die twee.

Toen Caesar I manen had gekregen, kamde Dina ze naar hartelust en vlocht ze er strikjes en lintjes in. Op tientallen foto's zit ze trots als een prinsesje op de rug van Caesar I of ze laat hem uit, terwijl haar gezichtje de bewondering weerspiegelt waarmee de hele straat hen nagaapt.

Al spoedig kreeg mijn vader de steun van het stadsbestuur, dat zo'n kans om het door olieraffinaderijen vervuilde imago van onze stad op te poetsen niet kon laten schieten. Onze stad mocht dan ‘de stad der zwarte stormen’ worden genoemd, hier werd wel, nu het ontstaan van de nieuwe mens allang als een voldongen feit werd beschouwd, het nieuwe dier gecreëerd, met een hoger, dat wil zeggen bijna menselijk bewustzijn. Hordes journalisten, zelfs uit de hoofdstad, bestormden ons flatje, waar ze - de neus dichtgeknepen vanwege de poepdoos van Caesar I - met eigen ogen konden zien hoe de inmiddels volwassen Caesar I met zijn woeste manen groentesoep slobberde uit een teil.

‘Als we niet al een heilige in de familie hadden gehad, dan zou ik er zeker van zijn dat de ziel van een engel, van welke substantie die ook mag zijn, het lichaam van Caeser I leven had ingeblazen.’ Mijn tante is er nog steeds van overtuigd dat de geest van haar ‘heilige’ grootvader zich in Caesar I had geïnstalleerd. Haar bekering tot de reïncarnatieleer had vrijwel gelijktijdig plaatsgevonden met de ontdekking van God door mijn oma. Als warm mens had mijn tante behoefte aan een wat positiever soort geloof, dat het

licht van de logica over de duistere verbanden liet stralen. ‘Je overgrootvader was de sterkste man van onze stad en vegetariër. Van vlees word je juist zwak, zei hij altijd, want het voedt de driften. Op de dag van zijn overlijden gingen de bomen bloeien, midden in de winter.’

Van het rauwe vlees dat de vleesfabriek in opdracht van het stadsbestuur naar ons toe stuurde, moest Caesar I niets hebben. De enige vorm van vlees die hij erkende waren de gehaktballetjes van mijn moeder, maar wellicht liet hij zich daartoe verleiden omdat Dina er zo dol op was. Caesar I was ook verzot op ijsjes die de mensen voor hem kochten als hij in het park ging wandelen. Dan mochten ze van Dina met hem op de foto.

Maar de echte roem van Caesar I begon op het witte doek. Hij debuteerde in een film over Robinson Crusoe, waarin hij de rol van Vrijdag speelde. We hebben nog de affiche waarop hij en Robinson Crusoe schouder aan schouder bij het kampvuur zitten. Er volgde een variant op Mawgli - een jongetje werd opgevoed door een leeuw die hem meer menselijkheid bijbracht dan de bewoners van de kapitalistische stad waar hij vandaan kwam, gedaan zouden hebben - en tal van andere films. Opeens werden mijn vader en moeder de ouders van een filmster die niet meer viel weg te denken uit de vele miljoenen huiskamers van ons land. Mijn vader nam ontslag om met Caesar I naar verschillende filmlocaties te reizen.

‘De roem is zijn ondergang geworden,’ verzucht mijn tante. ‘Caesar moest in vechtscènes spelen, zijn tanden in lappenpoppen zetten, achter de boeven aan zitten. Hoe vaak heb ik niet tegen je vader gezegd dat al dat gedoe niet alleen met zijn aard botste maar bovenal zijn ziel beschadigde.’

Of het succes mijn vader naar het hoofd steeg, kan ik moeilijk beoordelen. Misschien waren de successen van Caesar I de bevestiging van zijn wereldbeeld, dat zijn eigen leven als een skelet overeind hielp houden en waarzonder hij in een soort lethargie zou vervallen. Het probleem was echter dat hij dat wereldbeeld met des te meer overtuiging aanhing naarmate Caesars populariteit groeide, wat hem nog ongenaakbaarder maakte.

Daarom aarzelde hij ook geen seconde toen hij van een Italiaanse regisseur het voorstel kreeg om Caesar I in zijn film te laten spelen. ‘Het is geen persoonlijke kwestie meer,’ zou hij tegen mijn tante hebben gezegd. ‘De eer van mijn land staat op het spel.’

De opnames vonden plaats in de oude keizerstad. Tegen de achtergrond van kille, classisistische paleizen moest Caesar I enkele Italiaanse toeristen achterna zitten die toevallig in het bezit waren gekomen van een beroemd schilderij, gestolen door de maffia.

De cast logeerde in een hotel aan een van de prachtige kades. Op een middag toen iedereen in de bar rondhing omdat er niets te doen was, de regisseur voelde zich namelijk niet lekker, besloot Caesar I een luchtje te gaan scheppen. Ontspannen liep hij over de zonnige kade, genietend van de rust die hem onverhoeds in schoot was gevallen. Niemand weet wanneer de paniek precies uitbrak. Misschien toen Caesar naar de ijscoman wandelde en zich bij de rij kinderen aansloot, of toen hij zijn voorpoot op het schoudertje legde van een meisje dat net zo blond en even oud was als Dina. De leeuw zou zich merkwaardig hebben gedragen. Hij ging op zijn achterpoten zitten en observeerde kalm de gillende en rennende menigte. Zoiets had hij nog nooit meegemaakt. Ook toen er een politieagent opdook, met een pistool in zijn hand, bleef Caesar I in dezelfde houding zitten, rechtop en waardig. ‘Ik schiet!’ riep de agent met trillende stem. Ze zijn al begonnen, ik moet weer aan het werk, moet Caesar I hebben gedacht, jammer van de ijsjes, maar ik moet eerst die malloot verwelkomen, waarna hij een stap vooruit deed om een ogenblik later in elkaar te klappen.

Na de nationale rouwdag, waarop alle films met Caesar I non-stop op televisie werden vertoond, reisde mijn vader met zijn stoffelijk overschot terug naar onze stad. De begrafenis werd volledig door het stadsbestuur bekostigd.

‘De ongelooflijke avonturen van de Italianen in Rusland’ werd een grote hit, de agent die zich door ‘emoties en ontoelaatbare paniek’ had laten leiden, moest hals over kop verhuizen om aan de volkswoede te ontsnappen, en een jaar later werd ik geboren.

Ik ben een somber mens. Volgens mijn tante komt dat doordat mijn moeder gedurende haar hele zwangerschap niet één keer heeft gelachen. Huilen kan ik ook niet, want mijn moeder had niet alleen haar eigen tranenvoorraad opgebruikt, maar ook die van mij.

Al gauw werd duidelijk dat ik nooit het gat zou kunnen opvullen dat de dood van Caesar I in ons gezin had geslagen. Ik was er simpelweg te klein voor, en te bloot.

Zodra hij weer in staat was om iets te doen, voerde mijn vader

besprekingen met verschillende dierentuinen. Zijn experiment met het creëren van ‘het nieuwe dier’ diende niet alleen voortgezet maar ook vervolmaakt te worden. De welp zou uitsluitend vegetarisch voedsel krijgen en een kamertje delen met twee kinderen en hun oma. De kleine Caeser II deed twee maanden na mijn geboorte zijn intrede in ons gezin. De ironie van het lot wilde dat hij uit de dierentuin van de keizerstad werd gehaald, naar verluidt geheel tegen de wil van zijn moeder. De directeur van de dierentuin was echter een progressief man die vierkant achter de humanisering van het dierenrijk stond.

Caeser II onderging alle onderdelen van zijn opvoedingsprogramma gelaten. Hij wendde zich niet af van de borsten van mijn moeder, maar gaf haar niet het gevoel dat hij met haar melk ook haar liefde naar binnen zoog, zoals Caesar I dat deed. Hij liet zich door Dina knuffelen en aan zijn oren en staart trekken, maar kwam uit zichzelf nooit naar haar toe en legde evenmin zijn voorpoot op haar schouder bij wijze van voorspel, zoals Caesar I dat deed als hij zin kreeg in een spelletje. Na het avondeten, als de vrouwen aan het afwassen sloegen, volgde hij nooit mijn vader naar het balkon waar ze als twee mannen, gehuld in de rook van mijn vaders sigaret, elkaar stilzwijgend hun vriendschap verklaarden, zoals Caesar I dat deed. En hij liep met een grote boog om mijn oma heen, voorzover de krappe afmetingen van ons flatje dat toelieten, in plaats van haar zachtjes in de kuiten te bijten, zoals Caesar I deed, zodra ze begon te mopperen.

‘Hij is gewoon een beetje introvert,’ probeerde mijn vader mijn moeder te troosten als zij zich over de onverschilligheid van Caesar II beklaagde. ‘Je zult zien, hij wordt nog eens een mens.’

Alleen ik kreeg van Caesar II soms een blijk van genegenheid, misschien omdat tussen ons niet de zonnige schaduw van Caesar I hing, of gewoon omdat we de eerste maanden van ons leven in één bedje hadden doorgebracht. Ook toen hij niet meer in het bed paste kwam hij naar mij toe als ik lag te blèren, en hij hield zijn kop net zolang tegen de spijlen gedrukt tot ik enigszins bedaarde. Of hij likte aan mijn neus terwijl ik over de vloer kroop.

Van mijn ouders en Dina kan ik me niets herinneren. Het enige dat ik over heb uit de eerste twee jaar van mijn leven, die vrijwel tot het laatste atoom lijken te zijn verwaaid, is de geur van Caesar II. Alsof alles uit die tijd door zijn sterke, ondefinieerbare geur is geabsorbeerd. Volgens mijn tante hadden mijn ouders, die op dat

vlak toch wel wat gewend waren, er veel last van gehad. Het was de geur van een vreemde, wat mijn vader en moeder erger vonden dan de vertrouwde stank van de poepdoos. Zo begonnen de wekelijkse badsessies, waarbij Caesar II van top tot teen met welriekende shampoos werd overgoten en geschrobd. Het hielp amper, maar mijn ouders hielden fanatiek vol in de hoop dat Caesar II op een dag net zo reukloos en blij uit zijn slaap zou ontwaken als Caesar I.

Die zondag had zo'n dag kunnen worden. De avond tevoren was Caesar II grondig gereinigd en mijn moeder, die onder de douche stond, hoopte waarschijnlijk, net als altijd na het baden van Caesar II, dat we vandaag van die geur verlost zouden worden. Misschien zong ze terwijl ze haar haren aan het inzepen was, achter het plastic gordijntje in onze overvolle badkamer. Wat er toen precies is gebeurd, weet niemand. Ikzelf stel me een Hitchcock-achtige douchescène voor, maar dan met een leeuw die geruisloos de badkamer binnensluipt en met een paar rake beten, eerst door het gordijntje heen, water in bloed verandert, stil en gelaten, om zich vervolgens naar de kamer te begeven waar mijn vader ligt te slapen.

Door het stromende water hoorde mijn vader het gegil niet, dat vermoedelijk kort duurde. Of hij zelf heeft geschreeuwd weten we evenmin, want ook Dina werd in haar bed verscheurd zonder zichtbare pogingen te hebben gedaan om te vluchten. Toen mijn oma die middag thuiskwam - ze had die nacht toevallig bij mijn tante gelogeerd - was ze eerst alleen getroffen door de stilte, de natte sporen in de gang waren al opgedroogd. Ze liep meteen naar de kinderkamer, waar Caesar II met bebloede muil en manen naast mijn bedje lag te slapen. Ik was ook in slaap gevallen, uitgeput door het huilen en het bloeden: Caesar II had met zijn klauwen mijn rechterwang opengescheurd. Mijn dappere oma haalde me uit bed (volgens haar deed Caesar II zijn ogen open maar ondernam hij niets) en rende naar buiten. Een half uurtje later werd Caesar II afgemaakt, terwijl hij nog steeds in dezelfde houding lag.

Ik ben door mijn tante en mijn oma opgevoed. Soms, als ik mijn tante wil plagen, zeg ik dat de beschadigde ziel van Caesar I naar het lichaam van Caesar II was verhuisd om zich te wreken. Verder verdiep ik me er niet echt in, ik ken mijn ouders tenslotte alleen uit verhalen. Ze zijn vreemden voor mij. Als we het graf bezoeken

probeer ik me niet eens voor te stellen hoe het zou zijn om met hen samen te leven. Ik was toevallig in het verhaal van iemand anders verzeild geraakt en mag blij zijn dat ik het heb overleefd. Volgens mijn tante ontbreekt het mij aan empathisch vermogen, en dat komt doordat ik nergens in geloof. Maar dat is slechts ten dele waar.

Een voor een betast ik de verruwde littekens op mijn rechterwang, als waren ze een rozenkrans. Ik geloof, net als wijlen mijn oma, dat er altijd wel ergens een loting plaatsvindt, maar nooit daar waar we het graag willen.

Pelgrimstocht naar Hotz
L.H. Wiener

Een voettocht naar het Spaanse Santiago de Compostela is wel de bekendste pelgrimstocht die er bestaat. Men legt deze lange weg te voet af en men houdt dit slechts vol als het eigenbelang - in casu: het witwassen van de vervuilde ziel - maar groot genoeg is. Hoe zwarter de ziel, hoe verder men moet gaan. Of iets metaforieser geformuleerd: hoe zondiger de levenswandel, hoe langer men moet lopen.

Is het te repareren tekort niet van geestelijke aard, maar van lichamelijke, dan legt men de tocht af per rolstoel en kiest men als eindbestemming niet het Spaanse Santiago de Compostela, maar het Zuid-Franse Lourdes.

Beide pelgrimsoorden fascineren mij niet.

Een ziel heb ik niet meer, want die heb ik vijfendertig jaar geleden verkocht aan de literatuur en aangaande mijn fysieke perikelen valt hoogstens te melden dat in één van mijn knieën geen schokabsorberend kraakbeen meer zit, maar een soort korrelige kattenbakvulling; een klein gebrek, waarvan ik het sterke vermoeden heb dat het in Lourdes niet eens de longlist zou halen.

Maar ook ik heb eens een pelgrimstocht ondernomen.

Het was op 23 mei 2001 en mijn weg voerde naar antiquariaat Burgersdijk & Niermans, te Leiden, want mijn te repareren tekort was niet van zielsmatige, noch van gewrichtsmatige aard; neen, het betrof een gemis, een hiaat, een leemte in mijn bibliotheek, een zwart gat, waar eigenlijk het verzameld werk van F.B. Hotz behoorde te staan.

Kon ontzag een geesteshouding genereren die remmend werkte op waardering?

Werd ontzag soms, op een onbewuste wijze, een synoniem voor afgunst?

Ontbrak F.B. Hotz dáárom in mijn boekenkast?

Hoe het ook zij, met een zeker gevoel van boetedoening betrad ik in het voorjaar van het jaar 2001 boekhandel Athenaeum aan de

Gedempte Oude Gracht te Haarlem. Binnen het uur zou Hotz nu eindelijk zijn rechtmatige plaats krijgen tussen Horatius enerzijds en Houellebecq anderzijds.

‘F.B. Hotz, zegt u? Die is niet meer leverbaar’.

Ik stond als aan de grond genageld.

Als er tussen de schrijver F.B. Hotz en mij ooit sprake is geweest van een zogeheten ‘schok der herkenning’, dan was het wel toen.

‘Niet meer leverbaar?’ herhaalde ik spottend. ‘Deze schrijver is na mij de grootste verhalenverteller van het gehele Nederlandse taalgebied, weet u dat wel?’

De verkoper haalde nu bedremmeld zijn schouders op.

Zijn informatie verkreeg hij via een computerscherm.

Het in mijn bezit krijgen van Het Werk, zoals de verzamelde verhalen van Hotz met twee hoofdletters worden aangeduid, werd nu een kwestie van eer; van eer en eerherstel. Voor ons beiden.

Hoe nu te handelen?

Ik moest het hebben van antiquariaten, begreep ik en ik zette hiervoor terstond mijn geheime wapen in, de heer Gert Boonekamp te Maastricht, die mij in eerdere gevallen nog nimmer had teleurgesteld.

F.B. Hotz?, schreef hij terug. Geen probleem. Burgersdijk & Niermans, Nieuwsteeg 1, te Leiden, in de schaduw van de Pieterskerk. Boekenveiling nummer 313, op 22 en 23 mei aanstaande, in de avondzitting van de 23ste die begint om 19.00 uur, met het nummer 1600.

Een nummer in de catalogus van een boekenveiling heet in vaktermen een kavel. Het kavel waarop ik mijn zinnen had gezet was nummer 1620, 20 nummers na aanvang. Veilingtijd per nummer ongeveer 1 minuut, hetgeen betekende dat ik om uiterlijk kwart over zeven aanwezig moest zijn.

Wat er nadien gebeurde kan ikzelf nauwelijks geloven, want wat een eenvoudige gang had moeten worden naar een boekenveiling te Leiden, werd een smadelijke afgang, waarbij het mij voorkwam dat ik zowel buiten als binnen het veilinghuis Sigmund Freud op mijn rug meetorste, ongeveer zoals Aeneas zijn vader.

Hoe valt anders te verklaren dat ik bij aankomst te Leiden be-

sloot dat de Nieuwsteeg voor niet ingewijden in het eenrichtings-verkeersbeleid van deze stad met de auto wel zo goed als onbereikbaar zou zijn, zodat ik de wagen om kwart voor zeven, op twintig minuten gaans van de Pieterskerk, parkeerde op de 2e Binnenvestgracht en genietend van het mooie weer mijn voettocht naar het veilinghuis nog monter aanving? En hoe valt anders te verklaren dat ik op weg naar mijn plaats van bestemming raadselachtigerwijs verdwaalde en zodoende minstens zes minuten van mijn tijd verspeelde, waardoor ik het laatste stuk, wilde ik nog op tijd zijn, rennend zou hebben moeten afleggen, hetgeen virtueel onmogelijk was, vanwege de kattenbakvulling in mijn rechterknie. Ik begon mij nu voort te bewegen in de geforceerde tred van een snelwandelaar, hetgeen mij eerder een belachelijk aanzien verschafte dan noemenswaardige terreinwinst opleverde en uiteindelijk betrad ik om elf over zeven, met een verdoofd en slepend been, de afgeladen veilingzaal.

'Waar zìjn we...', vroeg ik gejaagd aan een dikke man met in zijn ene hand een sigaar en in zijn andere een opengevouwen catalogus.

De man wees met zijn sigaar op een rokend kavel.

Het was nummer 1609, Elsschot, W. Brieven.

Van louter Freudiaanse nervositeit verwarde ik nu het beginnummer van de avondzitting, 1600, met het feitelijke nummer van mijn kavel, 1620, zodat het vervolgens met een steek van afgrijzen door mij heen schoot dat ik te laat was, 9 nummers maar liefst!

Dat men tevens een alfabetiese volgorde afwerkte en dat de **E** van Elsschot vooraf ging aan de **H** van Hotz, drong niet tot mij door.

Alleen een neurotiese analfabeet kon mij hierin overtroeven.

Na enkele minuten van grimmige machteloosheid verliet ik zo onopvallend mogelijk de veilingzaal, om vervolgens, vervuld van zelfhaat, weg te lopen in de richting van het Rapenburg.

Zouden er in Leiden ook hoeren zitten, ging het door me heen, want ik had nu echt zin om mezelf nog verder te vernederen en het geld dat ik bij me had gestoken voor het aankopen van de verzamelde werken van de literator F.B. Hotz geheel en al te verkwanselen aan een analfabeties liegbeest, dat nog niet eens haar eigen naam kon schrijven!

Maar bij het voorbij strompelen van de Pieterskerk viel mijn blik

op een enorme koperen, of bronzen plaquette, waarop het in dik reliëf uitgevoerde getal **1609** mij in het oog sprong.

In memory of the Rev. John Robinson, las ik.

Hij bleek een rechtschapen priester te zijn geweest die van **1609** tot zijn dood in **1625** in deze kerk had gepredikt, *whence at his prompting went forth the Pilgrimfathers to settle in New England in 1620.*

The Mayflower.

1620!

Het nummer van mijn kavel!

Sukkel die ik was!

Ik keek op mijn horloge.

Het was achttien minuten over zeven, *Greenwich Mean Time.*

Zo snel als mijn linkerbeen mij dragen kon en met een vertrokken gezicht van pijn, werkte ik mij terug naar het veilinghuis. Geen enkele pelgrim op zoek naar vergeving of genezing, zij het geestelijk of lichamelijk, had mij bij deze korte maar barre tocht kunnen overtreffen.

Zwetend in lichaam en geest keerde ik terug in de veilingzaal.

'Nummer zestienhonderdvijfentwintig', hoorde ik de veilingmeester annonceren. 'Mulisch, *Manifesten,* door de auteur gesigneerd met een vingerafdruk in purperkleurige inkt'.

Ik keek in de catalogus van de smeulende antiquaar en daar stond het inderdaad: **1625.** Mulisch, H. *Manifesten,* 1958. *Copies warranted by the author with a fingerprint in purple ink.*

Mulisch kwam na Hotz, realiseerde ik me.

Vijf letters in het alfabet en vijf nummers in de catalogus.

En ik had geen van beiden in mijn boekenkast.

De eerste uit vrije wil en de tweede tegen wil en dank.

Opnieuw raakte ik nu bevangen door grimmigheid, maar ditmaal niet gekenmerkt door onmacht, maar eerder door halsstarrigheid.

F.B. Hotz.

Nu of nooit.

Ik wachtte tot de koffiepauze en vervoegde mij toen bij de veilingmeester aan wie ik vroeg of hij mij de naam kon geven van degene die kavel 1620 had gekocht.

'Dat doen wij alleen, meneer, als de koper geen particulier is.

Anders verstrekken wij geen informatie'.

Ik knikte en dacht de naam van de Reverend John Robinson, die om de hoek begraven lag. *Buried under this house of worship,* stond er op de plaquette.

Misschien hielp het.

'Even zien...', mompelde de in driedelig kostuum gestoken veilingmeester, terwijl hij met zijn vinger door een dik boek gleed. 'Ja, u heeft geluk', zei hij toen. 'Antiquariaat Poseidon. Dat is die meneer daar. Dat is de heer Van der Zee'.

'Dag meneer Van der Zee', zei ik even later en stak mijn hand uit. 'U kent mij niet'.

'U bent L.H. Wiener', antwoordde hij resoluut.

Een vlaag van verbazing beving mij. Ik werd herkend, door een antiquaar. Alhoewel, herkend worden door een antiquaar, was dat nu een teken van leven of een saluut aan de dood?

Ik knikte wat en legde hem uit waarvoor ik mij naar Leiden had begeven.

'Hotz is een groot schrijver', antwoordde de heer Van der Zee. 'Maar van L.H. Wiener heb ik niets in mijn zaak'.

Ik vroeg hem wat hij daarmee bedoelde.

'Heeft u thuis niet nog wat staan?'

Ik antwoordde dat ik van al mijn boeken nog wel een exemplaar kon vinden en met een beetje goede wil zo ook mijn 'Verzameld Werk' nog zou kunnen formeren.

'Zijn die boeken te koop?', vroeg de heer Van der Zee.

'Nee, die zijn niet te koop', antwoordde ik resoluut.

'Jammer', zei hij.

'Maar ik heb een voorstel', ging ik verder.

'Gelijk oversteken?', vroeg hij toen.

'Gelijk oversteken', antwoordde ik.

En wij spraken af dat wij elkaar de volgende dag in antiquariaat Poseidon, aan de Botermarkt te Leiden, opnieuw zouden treffen.

Toen ik mij korte tijd later andermaal langs de plaquette op de Pieterskerk begaf, hield ik even stil en maakte een korte buiging voor de Reverend John Robinson.

Nederlandse poëzie

Chelmno
Anne van Amstel

dat de wereld
met natte vingers
op het tentdoek tikt
wij horen het niet
want er bestaat geen tijd
onder het uitzingen van de regen
geen ruimte buiten
het koepeltje over ons heen

hierbinnen liggen we
eten en drinken
praten en strelen we
gaan we in elkaar op
en op elkaar in

kruip ik boven op jou
en ga jij mij binnen
gaan wij ons aan
elkaar te buiten

worden we wakker van
een duif die twijgjes
op het dak laat vallen

*

niet langer naakt
staan wij op straat
zwaar drukt op ons
het opgedoekte Eden

en dat wat ons verraadt
de dorre plek in het gras
een dubbele grafzerk groot

Vier gedichten
Bernd Bevers

Bezoek aan de hoofdstad

Er is veel te zien.
Haastig uitgewisselde adressen
op de vluchtheuvel van QR-16,
paniekaanvallen in vlekkeloos Frans,
belastingbetalers rennend voor hun leven.
Ik let op de bomen.
Ze lijken hier magerder, nerveuzer,
sneller van hun stuk gebracht
dan de zware kastanjes thuis.
Ook passeerde er een gezicht
dat blijkbaar uit de doden was opgestaan
zozeer leek het op iemand die ik
nooit meer wilde zien.

[2]

Het is je dag niet, het is vandaag.
Het is het licht dat zijn gewicht verplaatst
en je laat vallen waar je staat.
Een broek van vlees en bloed
gestruikeld op de stoep.

Het is de schrik dat jij dit bent,
een mond die al zijn talen slikt en
uitspuugt in een kreet. Een stem die weer
terug moet al de stiltes in, al de woorden
waarin zij zich vergeet.

[3]

Welkom in het park van de lege uren,
de getemde soorten dansend voor het oog
van de wandelaar.
Je schroeft je blik in de wolken
en daalt af naar het gras, de waterspiegel
bevend als van een onderaardse explosie,
de zondagse eenden aan de kant
profiterend van elkaars gelovigheid.
Stof is een goed bericht denk je,
een steen voor je uit geschopt, de roestende
harp van een winkelwagen op de bodem van de vijver,
door de politiek over het hoofd gezien.

September

De zomer is afgereisd.
De lach terug tussen de tanden.
Het wegdek glimt als een fossiel
in het museum van verdwenen kunsten.
Op de begane grond doven de lampen
en de gesprekken, het televisieseizoen
opent met een hoestbui.
Het lichaam, alleen met zijn eigen gewicht,
gaat in de boeken op zoek
naar zijn antecedenten.

Drie gedichten
Fred Bloemink

Uithuizerwad 1

's Nachts was het bedacht.
De zon die opkwam, de
paardenkont die precies in
het kloosterraam paste, de
haan die schandalig eiste.

's Ochtends dacht de nevel
over het lange Groningse land.
Er waren twee doden gevallen
op de weg naar Warflum.
Er waren bedden benat.

Op het wad slurpte de dagmaan
de laatste geulen leeg. Er was
haast. Mondslib droogde op
als champagne. Later kwam
alles nog terug misschien.

Uithuizerwad 2

De witte magere man
stond aan dek. Wees de
toren van Warffum aan.
Lijkt dichtbij zei hij, je
ziet Noordpolderzijl maar
we komen daar nooit.

We lagen stil te wachten
op het water. De witte
magere man zei: dit gaat
een eeuwigheid duren, vast
is vast. Maar het water kwam
op, we konden de boeien

wel kussen. We tastten de
mond af - en liepen weer
vast. De witte magere man,
hij kent zijn tijtafels niet,
zei de schipper en wrong
het schip door het slib.

Pauw

De schreeuw van
een pauw gaat door
de straat, of is het
een kind dat gilt.

Afsluiten voor rauw
geluid gaat maar
oortjesmaat. Je wilt
het kwaad niet

horen, je wilt niets
van verdrietige dieren
weten. Maar de klinker
van drift is au.

Nogmaals herfst
Kees Hermis

Fietsend door buiten kom ik hem ongezocht tegen
in leeggereden akkers,
de traanhoek van mijn ogen.

Geland in de hese roep van wilde fazanten,
de val van het blozende blad dat
de naaktheid van bomen (totdat het niet meer ging)
verborgen hield.

Drijvend in vochtig licht dat als notenbalken
tussen de dennen hangt,
de dwaasheid van een kraai die
als een ongeleid projectiel ie wie
wegtuimelt op de dronken wind
wanneer de luchten snel zijn.

Of bij vroegavondgrijs in spiegelend
nat asfalt van verlaten
winkelstraten.

Vier gedichten
Hans Hoenselaars

Opus 61*

Ooit vond ik vader op de bank onzichtbaar
ademhalen languit met zijn dagelijks larghetto
aan. Dacht hoe argeloos zijn linker hand
onder de rechter paste met de ring, de ogen
tussen open en gesloten in, als de dood
dat hij die ene keer niet sliep bij het begin
van de finale. Slangen, snoeren en sensoren
inmiddels losgehaald, opgewonden, opgeborgen.
Behalve dan, van een beeldscherm huppelende
bogen licht als uit het zicht verdwijnen
van een school dolfijnen op een groene zee,
golvend springtouw van mijn zusjes boven gras,
vaders vingers vragend op de schouder van
mijn moeders wollen winterjas, zijn uitgeworpen
hengel voor de dobber bij de algen in singel-
water plast. Uit mijn Sony-dictafoontje valt
't Rondo Allegro door zijn hijgen heen niet op
te maken. Durf ik eigenlijk te hopen, dat er
voor het afgelopen is een einde aan zal komen.

* *De titel 'Opus 61' verwijst naar het vioolconcert van Beethoven.*

Auserlesene Salonstücke

Zoals des zomers aan het strand
een vrouw de zon ontvangt
liggend met haar handen in de nek
gelegd, zo staat zij in een lente.

Het is gissen: steekt ze haren op
of schuift ze juist een haarpin uit?
Dankzij haar gebaar blijkt onder
de geheven borsten om haar gazen

niemendal een lint gestrikt, maar
centimeters hoger dan gebruikelijk
ceinturen. Van daar af stroomt 't
wit in plooien naar haar voeten uit

waar in het groen te kennen staat
gegeven dat zij immer onbetreden
Eigenthum des Verlegers blijft.
Het blijft gissen of mijn brunette

de Rheingold-gavotte, het vlotte
menuet, een cavatine illustreert of
eer de Elfenbruid. Ze is 'n plaatje.
Haar bottines doet ze nimmer uit.

De tuinfilosoof

Voor Rob Leopold

Luidruchtig draagt hij van zijn hand
een dithyrambe voor, draaft gebarend

door alsof hij met één halfgeopend oog
de droesem peilt in opgeheven glazen;

niet in staat stil te staan, haalt hij
Goethe, Grieken, vrouwen aan, omzeilt

Linnaeus zijn Latijn voor dodden,
zeggen, lissen en oevers wilde narcissen.

Er steekt geschater in hem op alleen al
bij het zien van zaden. Of hij van zichzelf

geniet! Maar niet zoveel als van 'n water-
kant in lente waar nog geen wind

doorheen gevaren is, 'n kind waarvan
de haren licht gekamd maar nooit geknipt.

De tuinarchitect

Voor Klaas T. Noordhuis

In de wandel nijpt hij, van nature
behendig met het groen, uitgelopen

loten uit zijn hagen. Staat hij stil
sluit hij zijn rechter en zijn linker

vingertoppen aan elkander tot een
rug van leren banden goud op snee,

draagt hij uit z'n opgeslagen handen
voor, met de gêne van een dichter

plus de geestigheid van Piggelmee.
Hij draait zijn baardje regelmatig

tot een staartje toe. Zoekt aldoor
(tussen de bedrijven door) een begin

te maken met het roken van de rest
van een sigaar niet groter dan 'n kootje.

Als hij je uitlaat bij het hek heeft hij
zijn armen uitgestrekt, de palmen open.

Visioen
Henk van Kerkwijk

Toen God van de trap viel en weer trachtte
op te staan, tastte Hij om zich heen naar
mijn hand. Hij wist dat ik er was, Hij had mij
al tierend de schepping horen vervloeken. Alleen

was ik er, buiten adem van ongerichte woede,
net mee gestopt, terwijl hij met ogen die alle
focus weigerden en oren die nafloten van de Val,
slechts de luchtmoleculen om ons heen

aangreep. Zijn wervels verbrijzeld, zijn benen
gebroken, voor eeuwig invalide, sprak Hij:
‘Zoon, luister nooit naar de Leugen, de zacht-
moedigen zullen het aardrijk nooit beërven,

want
niet Lucifer verloor, maar Ik.’

Gedicht
Frans Kuipers

MEER NOG dan bakker, molenaar:
Hebbend met de wind van doen.

Wateren wolkbevaren, gezoem
om de bloem, schedels in de aarde:
hebbend met de stilte uitstaande.

Hebbend aan oevers vele gezeten:
een visser van niks.

Maar eerst dit,
hoegenaamdheid hooggeacht,
oudgouden illuseum in houtvuurs hart,
merelspeeches in de schemer,
zongezoende paardekoppen,
dit eerst -

Vuur van de zon. Vuur van de zomer.
Stralenbundels waarin de stofjes vonken.
Groengloeigrassen. Glinsterwaters.
Bladeren waar het licht in brandt.
Wees op mijn hand.

Aarde der zaden. Aarde der maden.
Wortelstronken over kronkelpaden.
Paardebloemweiden hommelgonzend.
Beekjes over beddingen van kiezelzand.
Wees op mijn hand.

Lucht van de gevleugelden.
Lucht van de ademhalers allemaal.
Wind door de halmen.
Wind over water en winterstrand.
Wees op mijn hand.

Water dat van verre komt.
Water dat van de bergen komt.
Regendrup in regenplassen.
Kindergezichten pasgewassen.
Wolkenstoeten over het stille land.
Wees op mijn hand.

Verliefd
Bas Rompa

I

Het komt, zei de wind, door dat verhaal in jou
over de eik aan de rand van het bos, verliefd
tot in de uiteinden van zijn takken op het huis
dat verderop aan de overkant van de akker ligt.

Neem mij, zei de wind, stel je mijn gewicht voor
wanneer ik alle verhalen op mijn rug zou nemen.
Log en zwaar zou ik neerliggen tussen de heuvels,
onmachtig om nog langer stof op te doen waaien.

Dat verhaal, zei de wind, in jou is niks waard.
Duizendmaal is het verteld, het heeft geen belang.
Het leidt tot niets anders dan twijfel en spijt.

Neem het woord, zei de wind, dat je simpelweg
vindt, het woord dat maar weinig betekenen wil.
Laat het waaien, speel ermee. Noem het wind.

II

Verliefd zijn is een vak. Werken als spin
aan een web, zich verheugend op de vangst.
Volgens een ingenieus plan draden weven in
de oksels van de balken onder een dak.

Verliefd zijn is geen vak. Passen en meten
komen er niet aan te pas. Het is een landing
maken op een diep doorgebogen tak en dan
net de grond niet raken. Hangen. Zweven.

Verliefd zijn is een vak. Het fijne weten
over de buigzaamheid van soorten hout.
Een dansvloer leggen. De afstand meten.

Verliefd zijn is geen vak. Het is dansen
tot de planken het begeven. Dan op je gemak
door blijven dansen. Zonder bodem leven.

Dorp
Yke Schotanus

Van een klimrek
in een hoek van het grasveld
vol kale plekken
stijgt een vogel op

hij vliegt van achteren
de goal binnen, scheert
tussen de doelpalen door
en landt

ongeveer op de plek
waar de jongens uit de buurt
altijd de bal neerlegden
voor een strafschop.

Het veld is leeg, er zijn geen tegenspelers
maar mijn hart springt op
als een volle tribune
en juicht.

Twee gedichten
Thom Schrijer

Ochtendslaap

Vannacht de dingen weer in zwart op bijna zwart rondom
en eerder waar dan overdag. Je badjas, stil van manteling,

van dichterbij, de spiegel die jou repeteert uit onvermogen,
je huidgeraakte dingen eigenzinnig op een stoel.

Als ik weg begin te kijken, met andere ogen, zijn we al bij
de mannen met muziek, die zachtjes praten met hun

instrumenten. Er is geen dirigent, geen teken. Het park is
leeg en tussen ons is weer dat misverstand, dat ongemerkt

verbreken en maak ik mij weer zorgen, praat de woorden
die jij niet verstaat maar weet, terwijl ik praat, dat ik je

vinden zal achter je ochtendslaap, je geur, de blonde welving
van je rug, dat dit een weten is tussen droom en morgen.

Mond

Het was nog nooit gelukt een mond te
maken in het lab, een oor, een kaak en zelfs
een onderbeen, dat was al fenomeen genoeg,
maar nooit een mond.

Hij beweegt zich alweer maanden door dit
glazen huis met nucleïnezuur en stamcellen,
overtuigt ze om maar voort te gaan met delen
en naar zijn vingerwijzen breedpotent te zijn.

En nu, op dit moment en na zijn laatste zacht
bevelen ontvouwt zich, wonderding, uit rimpels
na een rimpeling een mond.

Hij weet dat hij zijn handelen en denken nu
verwerken moet in gretige bestanden, maar
met de kweekbak in zijn handen is hij een
dromer weer, de bouwer van wat welhaast
een bloem, een wond, een medeweten,

dan opent zich en krult de mond zich tot de
omtrek van een woord en vraagt tot driemaal
toe - waarom -.

Twee gedichten
Nico Weber

Ougeholz*

In memoriam C.O. Jellema

In dit park wacht een afgebroken tak.
Sla ik mijn oog op, dan is het een oog,
en sluit ik het dan blijft mijn oog hetzelfde.
Ik kijk. De tak verandert er niet door.

Ik kijk en nader kijkend worden oog
en tak zo één, dat het een ooghout is.
Hoe ziet mijn oog de ogen van een ander?
Er is een dichter die hierover schrijft.
Ik lees zijn stem, ik voel zijn hand in brieven.

Hij wandelt naast me in dit doodgewaande
plantsoen waarin het altijd najaar blijft.
Hij maant tot rust, bezinning, en gebaart:
Er liggen nog zo veel takken te wachten.

* *'Ougeholz' is een begrip uit het werk van Eckhart, vertaald door C.O. Jellema. 'Het doodgewaande park' is een beeld uit een gedicht van Stefan George, eveneens vertaald door Jellema.*

De grote gemene deler

Het kan van links komen, van rechts misschien,
opzij, tersluiks. Frontaal verschijnt het zelden.
Het is niet zuiver of verhelderend,
soms wel op water, schuin over de golven.

Het gluurt door vensters en kijkt altijd mee
over je schouder naar het tafelblad.
Legt zich te drogen op verlepte bloemen,
staat bij de weg te wachten tot je kijkt.

Glijdt langs je arm, klimt op je hand, vervormt
de tuin als je naar buiten gaat. Blijft hangen
in witte zwaneveren, vliegend stof,
in spiegelbeelden, stoppels op je wangen.

Een dode liet het achter in de kamer.
Je grootvader, zijn droomstem. Bijna al
je moeder. Van je vader leerde je
niet bang te zijn voor wat je zult verlangen.

Het blijft veel langer weg als je het mist,
bespot je als je het verloren waant.
Door er je ogen strak voor dicht te knijpen,
verandert het, toch zal het blijven knagen.

Eens zul je weten: 't valt niet te begrijpen.
Dat lukt je wel. Nieuwsgierig als je bent,
wil jij het achterhalen en doorgronden.
Zoeken naar niets, bij uitstek jouw talent.

Twee gedichten
Staf de Wilde

Hernia

zijn kraakbeen slijt
als steen onder een waterval
het is de dampkring
die op zijn schedel duwt
en hem de grond in drijft

in zijn dromen is hij een sluipschutter
een wrekende hand
die namen schrijft
en prijzen bij de namen

maar wie is schuldig aan dit splijten
tenzij dat onzichtbaar gewicht van eeuwen
dat de aarde kneedt en knikkert door de sferen

hij voelt de splinters in zijn rug, spijkers zoenen
zijn verslensde billen
hij roept meisjes aan om hun genezende zang
zij tillen slepende gewaden
als hij droomt
en branden de zaden van geheime bloemen

dat is de genade van de nacht
maar de dagen hijsen het heiblok
dat hem de grond in jaagt
zijn rug verbrijzelt
en hij weet dat hij geen woorden schraagt
een woning die zal blijven

Chakra

ze legt hem de handen op
want ze heeft zich opgeladen
met helende kracht

hij grijnslacht om haar geloof
in oude boeken uit een wonderland
die leren dat het lichaam aan draden hangt
aders waardoor het bloed stroomt
van een eeuwig bonzen

maar het zijn die boeken niet
die tintelen in haar vingers
het is de droom
die mensen kneedt uit modder
de hunkering van de eerste maker

zij heeft te veel
om het voor zich te houden
en er is te weinig
om het aan mee te delen

ze wil hem kneden
tot haar evenbeeld
een tegenbeeld maar evenzeer
een bonzend wezen

zij ziet een bergmeer dat overloopt
in rivieren zilver en gezegend
met ontelbaar ontembaar leven

hij sluit zijn boek van grijnzen
en luistert naar haar bloed
naar de oproep tot verrijzen

Light Verse

Antropiade
Vierde misbaksel (fragment)
Erik Coenen

Daar is tie dan! Mijn epos heeft een held!
Een malle aap, miljoenen jaren aan
natuurlijke selectie blootgesteld,
was zelfbewust geworden... en humaan!
De voorgeschiedenis is nu verteld,
de *homo sapiens* is opgestaan,
dus wordt het tijd, ons diepgaand te beraden
op onze held z'n eerste heldendaden.

Ik doel niet op de grootsheid of gemeenheid
van deze farao of gene keizer,
maar op de mens die van de late steentijd
de stap naar brons gezet heeft (en naar ijzer),
op hoe de mensheid in zijn algemeenheid
ietwat beschaafder werd en zelfs iets wijzer
nadat ontginning van de eerste akkers
verzamelaars veranderde in bakkers,

en hoe mijn held zich schoolde in weerstreving
van stuipen en van grillen der natuur,
en hoe hij zijn natuurlijke omgeving
herschiep en van zich scheidde met een muur,
en hoe hij een complexe samenleving
met een bureaucratie, een machtsstructuur,
een vorst, etcetera, op poten zette,
en leefde volgens vastgelegde wetten,

en hoe mijn held zich op zijn plaats bezon
in deze wereld; deze ging verklaren;
obstakels voor beschaving overwon
(en onderschat u niet hoe groot die waren);
hoe hij al goed Soemerisch schrijven kon,
hoe hij het rijk van de Egyptenaren
kon doen verrijzen op de dichtgeslibte
en omgeploegde delta van Egypte.

Ik geef het toe, mijn held is te abstract,
een soort, een type, geen individu,
maar wat voor sticker u er ook op plakt,
mijn held is iedereen - mijn held is ú;
genetisch is die mens nog steeds intact,
de mens van toen is ook de mens van nu:
mijn held is alle mensen die tezamen
dit avontuur - het mensdom - ondernamen.

Dit waren echt geen dieren meer, maar mensen;
en toch, terwijl millennia voorbijgingen,
behielden zij hun dierlijke tendensen:
voor menselijke waardigheid, bedreigingen.
Hoe graag wij het ook anders zouden wensen,
de mens bleef vol met animale neigingen,
waaronder, ongetwijfeld, onontbeerlijke
instincten - maar u moet ze niet verheerlijken.

En daarom, lezer, éér ik hier kan dichten
van al die onvergetelijke daden
die onze held, de mens, zou gaan verrichten,
ja, éér ik hem met lof kan overladen,
dien ik de nare trekjes te belichten
die 't woeste beest dat in hem schuilt verraden,
omdat, helaas, natuurlijke selectie
de mens wel mensdom gaf, maar geen perfectie.

Ik zei al, hoe een diersoort pleegt te leven
in van elkaar gescheiden populaties;
zo is het, toen de mens er kwam, gebleven,
en de gevolgen zijn nog steeds traumatisch;
want al die populaties - nu omschreven
als stammen, steden, koninkrijken, naties -
krakeelden bij herhaling en verklaarden
elkaar de oorlog, overal op Aarde;

en nu - na eeuwen menselijke rede -
ontkom je vrees ik niet aan de conclusie
dat onze held zijn tijd te vaak besteedde
aan onderling gekibbel en geruzie;
soms waren er decennia van vrede,
maar die bleek slechts een vluchtige illusie:
van Troje tot Carthago tot Vietnam,
het bleef maar oorlog tussen stam en stam.

Een knots, een zwaard, een buks, een kruisraket...
en een excuus, maar dat is gauw verzonnen:
‘Ze hebben onze waterput bezet’,
‘Ze steunen 't terrorisme’; ‘Zíj begonnen’;
‘We brengen God. Of Vrijheid. Of de Wet’;
‘Wat maakt het uit? We hebben toch gewonnen?’;
‘Ze houden onze prins vast in een kerker’;
‘Ze deugen niet’; ‘En wij zijn trouwens sterker’.

Ach mensheid, altijd even martiaal!
Wat weerzinwekkend, wat abominabel
dat jij maar door wilt gaan met het verhaal
van Rome en Carthago, Kain en Abel!
De stammenstrijd werd internationaal,
ontaardend in dit mondiale Babel
waar geld veel sneller reist dan brood of vrede
- maar altijd bleef de sterke vuist de zede.

Ik spreek u van verschijnselen als deze
vanwege hun gevolgen voor de mens:
die werd een uiterst tegenstrijdig wezen,
een halve bruut, een halve *sapiens;*
soms toont hij zich beschaafd, verfijnd, belezen,
maar soms ook slaat hij zomaar iemand lens
verricht hij gruwelijke massa-slachtingen
of pleegt hij weerzinwekkende verkrachtingen.

Mijn held is dus een held met twee gezichten,
die in zijn lijf de driften van een beest had,
maar soms ook grote daden kon verrichten
omdat hij wél een menselijke geest had;
vooral van dít gezicht wil ik u dichten:
wat zijn zijn eerste vindingen geweest, wat
ontdekte hij, wat leerde hij, wat dacht hij,
wat zag hij om zich heen en wat volbracht hij?

Hij leefde lange tijd in provisorische
kampen, verhuizend met de jaargetijden;
zo'n leven, vol met improvisatorische
verplaatsingen, kent tal van schaduwzijden;
toch was het leven dat die prehistorische
maar al te menselijke mensen leidden
- gewijd aan vrucht-verzameling en jacht -
niet zo beroerd als dikwijls wordt gedacht.

Welnee, men was met jagen en verzamelen
tevreden: er was vlees in overvloed;
een maaltijd van die tijd was heus geen schamele,
zelfs na het uitsterven van de mammoet;
men ving meer knagers dan die man uit Hamelen
en was normaalgesproken weldoorvoed,
dus ook al stierf mijn held destijds wat jonger
dan nu, het was maar zelden van de honger.

Nieuwsgierigheid zat diep in zijn natuur:
hij was gespitst op vormen, smaken, geuren;
hij proefde alles - zoet, zout, bitter, zuur -
en placht het dan op bruikbaarheid te keuren;
ook wierp hij dikwijls dingen in het vuur
- gewoon, om eens te zien wat zou gebeuren -;
aldus ontdekte hij materialen
als hardgebakken klei - en toen, metalen.

Hij was bewust van ruimte en van tijd,
hij wist zichzelf daarin een plaats te geven
en raakte dus van de kortstondigheid
doordrongen van het menselijke leven;
toch dacht hij zich met de cycliciteit
van de omringende natuur verweven,
en kon zijn lot maar moeilijk onderscheiden
van kringlopen als die der jaargetijden.

Hij sprak met plant en dier, hij sprak met doden,
hun smekend om bescherming, goede raad
of leniging van dagelijkse noden,
en onderschat u niet het resultaat:
geloven in de doden en de goden
komt dikwijls de gelovige te baat,
want als men overtuigd is dat iets werkt,
dan wérkt het ook, zo heb ik vaak gemerkt.

Hij zag de bomen bloeien in de lente,
hij zag de herfst de bossen weer ontbladeren
en zocht concepten om die turbulente
natuur inzichtelijker te benaderen;
maar om de dingen in een coherente
verklaring van de wereld in te kaderen
was zijn gepeins nog té onsystematisch,
zijn taal te jong, zijn aandacht te pragmatisch.

Hoe vaak zou hij de blik naar boven richten
en denken: ‘Maar wie *zijn* toch Zon en Maan?’,
of 's nachts, gegidst door duizend schitterlichten:
‘Welk wezen steekt die verre vuren aan?’
Hij beefde bij de toorn van Bliksemschichten
en vroeg zich af: ‘Waar komen ze vandaan?
Wie hoor ik ná de Blikseminslag donderen?’
Kortom, de mens begon zich te *verwonderen*!

De wereld om hem heen manifesteerde
zich niet als een wetmatig mechaniek:
voor deze prehistorische geleerde
was iedere gebeurtenis *uniek*;
het lijkt mij dat hij amper abstraheerde,
elk voorval was concreet en specifiek
en werd niet toegeschreven aan een *hoe*
maar aan een *wie* met een bewust *waartoe.*

Noch ordende de mens van toen de dingen
in vaste, statische categorieën:
een wereld vol gedaantewisselingen
was de substantie van zijn theorieën;
hij meende dat de dingen samenhingen
op grond van duizendéén analogieën:
een slang die als een waterweg meandert,
was, dacht hij, ooit in een rivier veranderd.

Hij maakte in zijn denken geen verschil
tussen de Regen en de regen*god*;
elk voorval deed zich voor als godengril,
ieder voor zich of in een groot complot;
elk fenomeen had zo zijn eigen wil,
die zeer bepalend zijn kon voor zijn lot,
zoals verwoord werd in de vroegste mythen,
misschien al in de tijd der troglodieten.

De mythen dienden doorgaans ter bewaring
van wat er in de loop van de geslachten
was opgedaan aan leerzame ervaring
en al wat er gedacht was aan gedachten.
De mythen dienden tevens ter verklaring
van het ontstaan der wereld en der krachten
van de natuur - dus als een kennisbron
van hoe de wereld ís en ooit begon.

(De wereld is ontstaan - aldus de mythes -
uit water, uit voorwereldlijke wolken
of uit een esoterische coïtus
- aldus de versie van de meeste volken -;
ook hebben mythes ethische merites
maar zijn wat dat betreft al uitgemolken
toen Rome en de christelijke clerus
zich echt geen raad meer wisten met Homerus.)

Die eerste mythenmaker-wetenschapper
zette daarmee een kolossale stap.
Het zetten van zo'n eerste stap is dapper:
bij *'Af''* durven vertrekken, da's pas knap!
U vindt misschien moderne mensen knapper
op grond van hun techniek en wetenschap,
maar die gaan sneller als je op prestaties
kunt steunen van vergane generaties.

Behalve al die zonderlinge mythen
die de beschaving later zou beërven
toen Indo-Europeërs en Semieten
ze plechtig navertelden - en met verve -,
verhief de mens van toen ook megalieten
om bij te bidden, offeren of sterven:
dit was de mens die hunnebedden bouwde
en reuzenstenen naar *Stone Henge* versjouwde.

Wat was dit voor volslagen kierewiets?
Men sleepte stenen naar een open plek
en stapelde ze op, als was het niets...
was deze steentijdmens soms *stapel*gek?
Hij had geen vrachtvervoer - niet eens een fiets! -,
met reuzenstenen breek je gauw je nek
en toch versleepte hij zijn stenen zonder 't
geringste nut al gauw een mijl of honderd!

Ja, waarom vond die mens het zo belangrijk
om giganteske *dingessen* te bouwen,
dat hij het dorst met stenen zo omvangrijk
door zomp en drek van hot naar her te sjouwen?
Het resultaat kan men nog steeds in Frankrijk,
Ierland en Groot-Brittannië aanschouwen,
maar *hoe, waartoe* en aanverwante kwesties
zijn netelig, en talrijk de suggesties.

Hoe welig tieren reeds de speculaties
over de *functie* van die megalieten!
Begrafenissen? Offers? Initiaties?
Of andere, voor ons obscure, riten?
Een link met de astrale constellaties
behoort voor velen tot de favoriete
verklaringen voor het *waartoe* van 't waagstuk,
maar *hoe* blijft nog een onontraadseld vraagstuk.

Moderne mensen nemen voor 't gemak
die wondere verrichtingen voor lief
en zien de bouwers van Stone Henge, Carnac,
etcetera het liefst als *primitief.*
Die sjouwers waren echter in hun vak
klaarblijkelijk bijzonder effectief,
kortom, het megalithische enigma
weerspreekt met kracht dat ‘primitieve’ stigma.

Wij zien onszelf als slimmen, hen als dommen,
maar het verschil schuilt bovenal in *noden*:
toen men behoefte had aan heiligdommen
vond men daartoe geschikte sjouwmethoden,
nu men behoefte heeft aan zware bommen
om heel veel mensen tegelijk te doden
ontwikkelt men ook dáártoe een techniek:
het scheppende vernuft is identiek. [...]

Ik zei al hoe de mens zijn tafel rijkelijk
voorzien had door verzameling en keling;
dat werk verdeelde men vanouds gelijkelijk,
maar gaandeweg ontstond een taakverdeling:
een eeuw of honderd her kregen klaarblijkelijk
(maar gun mij wat millennia aan speling)
de leden van die jaag-verzamel-troepen
hun specialismen, noem het maar *beroepen.*

Nu pleegt men te beweren dat het eerste
beroep op deze wereld dat van hoer was,
maar na beraad betwijfel ik ten zeerste
of er al seks te koop was éér men *boer* was;
't is waar dat vrouwen vroeg het vak beheersten
en hoerenlopen gauw normaal en stoer was,
toch gingen mensen éérst, zo meen ik, boeren,
en daarna ter ontspanning naar de hoeren.

Ach zie toch, lezer, de beschaving dagen!
Zie hoe de mens aan dierlijkheid ontsnapt,
zodra hij van verzamelen en jagen
op akkerbouw en veeteelt overstapt!
De grootste stap die ooit een mens kon wagen
(en daarom, lezer, heb ik nooit gesnapt
waarom toch iedereen die op het land werkt
als *boerelul* - of erger - wordt gebrandmerkt)!

Ja, lezer, denk terug aan die vergetenen,
wier onverpoosd geploeter en geploeg
tienduizend jaar van gekte zou ontketenen,
als was de mensheid nog niet gek genoeg;
tienduizend jaar waarin wij als bezetenen
de vruchten plukten van hun vroeg gezwoeg
daar alles wat wij hebben - een geschiedenis -
het resultaat van zaai en oogst en wieden is!

U moet daarbij beseffen hoe bezwaarlijk
een leven is van ploegen, zaaien, oogsten;
wie meent dat zo'n bestaan minder gevaarlijk
dan jagen is, vergist zich heus ten hoogste;
vertrouwen op een goede oogst is waarlijk
lichtzinnig in de koudste, warmste, droogste
en natste jaren, als de oogst wat tegenvalt
of alles afhangt van wanneer er regen valt.

De landbouw werd ontdekt noch uitgevonden
doch kwam volslagen onbedoeld tot stand:
de laatste pre-agrariërs volstonden
met oogsten van de vruchten van het land.
Al doende raakte men meer plaatsgebonden,
waarna er wat gezaaid werd en geplant,
vandaar dat ik de term ‘ontdekking’ wantrouw
in het begrip *Ontdekking van de landbouw.*

Men leerde efficiënt het land beploegen,
men leerde droge akkers zelf bevloeien,
en als gevolg van al dit zwetend zwoegen
ging de bevolking alarmerend groeien.
De boerendorpjes groeiden uit hun voegen,
- er was al haast geen plaats meer voor de koeien -,
zo werd een kamp een dorp, een dorp een stad
en schiep de mens zijn eigen habitat.

Het was zover! De teerling was geworpen!
Een wonderlijk proces trad nu in werking
dat steeds meer mensenstammen op zou slorpen:
beschaving, nagenoeg zonder beperking!
Landbouw bracht huizen, huizen vormden dorpen
en stadige ommuring en versterking
maakte van dorpen stedelijke kernen
vol markten, smidsen, tempels en tavernen.

Maar was het wel zo wijs, nomadenkampen
voor dorpen te verruilen, en voor steden?
Dat maakt je juist veel kwetsbaarder voor rampen
en schaadt - beweert men vaak - de goede zeden.
De waterbronnen kunnen rap verdampen
of buiten hun bebouwde oevers treden;
en sta er eens bij stil, hoe stront zich ophoopt
wanneer het aantal stedelingen oploopt!

Het stadse leven was dus hoogst onprettig:
er was geen sanitair, de straten riekten,
alles was rokerig en vies en vettig
en uit het niets verschenen nieuwe ziekten.
Gezag bleef nog persoonlijk maar werd wettig
zodra de maatschappij verpolitiekte
en broedertwisten, koningsmoorden, staatsgrepen
en aanverwante fenomenen plaatsgrepen.

Twee gedichten
Frits Criens

Wedstrijd

Lekkere uitdaging
Vleermuizen gaan ervoor
Ooit is de wedstrijd
Begonnen als grap

Wie hangt een etmaal het
Onderstebovenste
Die mag een nacht met
Miss Vampier op stap

Drama*

Zij is de zesde in een seriemoord
Ook deze vrouw was geestelijk gestoord

De persvoorlichtster zei het onomwonden
Het onderzoek wordt door het weer vertraagd
Het lukt nog niet de zaak snel af te ronden
Al zijn er sporen bij de vleet gevonden
Een reconstructie is nog niet geslaagd

Misschien is zij al voor de moord ontmaagd
Haast zeker is ze na haar dood geschonden
Verklaarde de politie desgevraagd
Het zwaar verminkte hoofd was afgezaagd
Haar polsen waren aan elkaar gebonden

Ik gruw ervan, geloof me op mijn woord
Ik heb het misdrijf op het nieuws gehoord

* *Dit gedicht, een 'op- en neer-sonnet', is ook van beneden naar boven te lezen.*

Twee gedichten
Drs. P

[1]

Het was zo'n ideële zaterdag
(U weet wel - als er wordt gedemonstreerd
Met teksten en beschilderde gezichten)
Toen op de Dam iets waar te nemen viel -
Een innerlijk bewogen mensenzee
Wat zeggen wil: gedrang, lawaai en rommel
En ongenoegen over 't staatsbestel
Want anders is de actie niet geslaagd
Ik was er niet - laat staan als demonstrant -
Maar kon 't verloop wel gissen ongeveer:
De camera's, bediend met overleg
De interviews - hoe aangenaam, te weten
Dat men in het journaal verschijnen kon
Kortom, een onvergetelijk geheel
(Tot nader order kregen ze misschien
Geen mooier kans om zich massaal te uiten):
De eerste echte oorlog van de eeuw!
Ik zat behaaglijk in de Rode Leeuw
Voorzien van koffie, en ik keek naar buiten
Daar waren vredelievenden te zien
In groepjes, soms ook individueel
Zich voortbewegend naar 't Centraal Station
Om tijdig thuis te zijn voor 't avondeten
In Haarlem, Utrecht of nog verder weg
Ze waren nu niet zo luidruchtig meer
Maar zo te zien nog tegen Bush gekant
Ineens was Hare Krishna opgedaagd -
In omgekeerde richting evenwel -
Met Hindoestaans gehuppel en getrommel
(Dat maffe belletje deed ook weer mee)
Veel minder talrijk, minstens zo futiel
Daarna kon ik mijn schreden huiswaarts richten
Terwijl de status quo was weergekeerd
En op de grond veel propaganda lag

[2]

Mijn tongval is niet zangerig of sappig
Mijn stemtechniek geenszins fenomenaal
Gelukkig zijn mijn teksten soms wel grappig
Maar wat ik nu vertel is wetenschappig
En nuttig voor de Nederlandse taal

Wanneer het schemert, is het schemerachtig
Hier hebben wij een logisch adjectief
Een reus wordt dus omschreven als reusachtig
P.r. is echter lang niet altijd prachtig
En passie is gewoonlijk niet passief

We noemen hem die zich verbijt verbeten
De classicus heet uiteraard klassiek
Doch wie zich iets verwijt is niet verweten
(Al is dan iemand die zich splijt gespleten)
De chemicus is evenmin chemiek

Wie rode wangen heeft, die is roodwangig
Van porie komt het adjectief poreus
En wat men aan wil hangen is aanhangig
Maar hij die iets ontvangt is niet ontvangeg
Historie maakt een feit niet historeus

Men zegt van een malloot: ‘Hij is mallotig’
Een crocus wordt daarmee nog niet croquant
Al even laakbaar is de term ‘neurotig’
En nog iets anders lijkt me onomstotig:
Wie koel is, mag niet doorgaan voor coulant

Een meisje dat bekoort is dus bekoorlijk
Soldaten zijn, als 't goed is, soldatesk
Maar spreken van verstoorders als ‘verstoorlijk’
Is gek, om niet te zeggen buitenspoorlijk
Noem voorts een Arabier nooit arabesk

Wat economen doen is economisch
Arbiters, vrees ik, zijn vaak arbitrair
En Theo Koomen stond bekend als komisch
Neen, appelbomen zijn niet appelbomisch
En liters van geen kanten literair

Ja, bij Homerus lachte men homerisch
Genieten doet men ook wel genitaal
Wat Venus brengt, helaas, is soms venerisch
Mysteriën nochtans zijn niet mysterisch
En oren zijn, geloof me, niet oraal

U vond het, naar ik hoop, niet overdreven
Dat ik u dit college heb gegeft
Het heeft de Nederlandse taal betreven
Dat hebben wij nu allemaal beseven
En hiermee wordt de zitting opgeheft

Essay

Vent in vorm
Het werk van L.H. Wiener
Koen van Baelen

Op 23-jarige leeftijd had Lodewijk Henri Wiener (geb. 1945) al drie boeken op zijn naam staan. Hij was een *angry young man,* vastbesloten om de wereld met zijn pen te onderwerpen. Over de jonge Wiener schrijft de oudere later: ‘ik had een goudader aangeboord en niets of niemand kon mijn pad naar faam nog kruisen. Ik was in oorlog met de wereld en de wereld stond op achterstand.’ Ondertussen is L.H. Wiener 35 jaar ouder en de wereld ligt nog steeds niet aan zijn voeten. Als hij al enige faam verworven heeft, dan misschien nog het meest door de van Jeroen Brouwers gekregen titel van meest verwaarloosde schrijver in de Nederlandse letteren. Een dubieuze eer. En vooral een schrale troost voor een auteur die, wars van modieuze tics, nog altijd even toegewijd als compromisloos voort blijven schrijven. Maar er is hoop. Wieners laatste boek *Nestor* werd enthousiast onthaald door de pers en ook het publiek liet het, getuige de herdruk, ditmaal niet afweten. Een mooie gelegenheid om een bijna vergeten oeuvre nog eens in zijn geheel onder de aandacht te brengen.

De roman *Nestor* is het voorlopige eindpunt van een lange weg, die in de late jaren '60 begon, maar eigenlijk pas goed richting kreeg in 1973, toen Wiener zijn vierde boek, *Man met ervaring,* schreef. Het wat onbesuisde van de beginwerken - de schrijver zelf noemt het achteraf ‘vingeroefeningen’ - heeft dan plaatsgemaakt voor de stilistische soevereiniteit die dit werk vanaf nu zal tekenen. *Man met ervaring* is ook de openingsbundel van Wieners ‘Verzamelde verhalen’. Hierin vind je alle verhalenbundels die verschenen zijn tussen 1973 en 1988, vijf in totaal. *Misantropenjaren* heet het boek, alsof het tijdelijk was, die mensenhaat. Sindsdien heeft hij nog vier boeken aan zijn oeuvre toegevoegd, alle geschreven met dezelfde fijne zwarte gal.

Laat het dus duidelijk zijn: wie de homo sapiens een geslaagde diersoort vindt, treft daarvoor in dit werk geen bewijs aan. Heil voor de erbarmelijke menselijke conditie is er nauwelijks, niet in de

drank - door de schrijver nochtans met plechtige eerbied ‘Koningswater’ genoemd - en al zeker niet in de vrouw. Vergiftigde geschenken zijn het, net als het schrijven zelf, dat hij alleen maar volhoudt omdat niet schrijven hem nóg zinlozer toeschijnt.

Vergeefsheid en droefenis alom dus, maar dat resulteert gelukkig niet in gemelijk gezeur. Wiener wanhoopt met stijl. En dat betekent hier in de eerste plaats: met humor. Boris Vian zei het al: ‘L'humour, c'est la politesse du désespoir’. Aan de beleefdheid die Wiener in zijn diepste nood weet op te brengen, danken we een van de geestigste oeuvres van de Nederlandstalige literatuur. Door Reve op de goede weg gezet, maar ondertussen typisch Wiener - kurkdroog en onopdringerig. De onbeleefdheid van de grappenmaker verafschuwt hij. Als de hoofdpersoon van het verhaal ‘Café Broadway’ (*Naamloze meisjes*), die zijn zinnen begon te zetten op een vrouwelijke collega-tooghanger, door deze plots gevraagd wordt of hij die van die Belg kent, schrikt hij: ‘Een mop. Dan wordt het moeilijk.’ Humor is geen vrijblijvend gezwam; het is een vorm van overleven voor mensen die weten dat er niets te lachen valt. En het uiteindelijk toch doen, zij het binnensmonds, omdat niet lachen de treurnis alleen maar groter maakt.

Hoe tragischer of penibeler een situatie, hoe meer humor de schrijver behoeft om ze te kunnen relativeren. Als het vereenzamende hoofdpersonage in ‘Brief onder nummer (I)’ (*Ochtendwandeling*) zich realiseert dat de verjaardagskalender in het toilet almaar leger wordt bijvoorbeeld: ‘Ik besefte dat ik ook een lijst zou kunnen aanleggen van personen wier geboortedag ik níet meer zou willen weten en vermoedelijk zou die serie namen bij lezing een laxerende uitwerking op mij hebben en dan dus nog een goed doel dienen.’ Er is maar één ding erger dan de eenzaamheid: de communicatie met de medemens. Tijdens een ontmoeting met een exleerlinge bedenkt de mannelijke hoofdpersoon uit ‘Homo homini lues’ (*Misantropie voor gevorderden*) wanhopig positief: ‘We hadden nu toch al een goed gesprek? Om de beurt zeiden we iets en het werd steeds later. Wat wilde je nog meer?’ In hetzelfde verhaal geeft Wiener ook een uitvoerig exposé over de ideologie van de ware misantroop, maar zijn afkerigheid van de mens komt minstens even goed tot uiting in terloopse opmerkingen, zoals bijvoorbeeld die van de flatbewoner in het verhaal ‘Herpes’ (*Bomen die te mooi zijn moeten worden omgezaagd*) die zich onvoorzien met een buurman in de lift bevindt: ‘Als je niet oppaste had je zo een gesprek.’

Zo mogelijk nog problematischer dan de omgang met de mens in het algemeen is Wieners verhouding tot vrouwen. In de vele misogyne opmerkingen, soms van een Schopenhaueriaans allooi, klinkt ondanks de puntige formulering veel bitterheid door. In zijn 'Nachtboek' (*Allemaal licht en warmte*) schrijft hij bijvoorbeeld: 'De natuur is wreed jegens vrouwen, zij hebben alle ongemak en pijn en als zij lelijk zijn hebben zij nog pech ook; gelukkig zijn de meeste hunner tevens bloeddorstige *bitches,* zodat mannen geen medelijden met ze hoeven te hebben. Zo is alles in de natuur in evenwicht.' Uit het verhaal 'Grietje forever' (*Wegens mensenkennis gesloten*) blijkt al hoezeer die moeilijke omgang met vrouwen zijn oorsprong vindt in schokkende ervaringen uit het verleden. In *Nestor* wordt dit traumatische vrouwenverleden op een suggestievere maar des te beklemmender wijze geëvoceerd, namelijk door het 'verzwegen verhaal' van een ontmoeting met een of ander vunzig schepsel. We komen over het akelige avontuur zo goed als niets te weten, maar duidelijk is wel dat het sindsdien tussen het mannelijke personage en de andere sekse nooit meer helemaal goed gekomen is.

'Wat uiteindelijk resteert zijn de dieren.' Wie het menselijk handelen vooral als een aaneenschakeling van domheid, arglist, eigenbelang en wreedheid ziet, kan beter eens een andere soort proberen. En dat doen de personages van Wiener dan ook de hele tijd. Met uitzondering van katten - die misschien te veel op vrouwen lijken - treden ze alle dieren met respect en zelfs liefde tegemoet. De geur van kraaienveren, zo blijkt uit de novelle *De langste adem* en het verhaal 'Oog om oog' (*Ochtendwandeling*), is hun liever dan die van mensenvlees. En ook vissen, honden, ja zelfs teken kunnen op de sympathie van deze schrijver rekenen. In *Niet aaien* (1997) werden alle dierenverhalen verzameld die Wiener tot op dat moment geschreven had. Vele ervan behoren tot zijn beste werk, omdat in de beschrijving van de botsing of toenadering tussen mens en dier zijn stilistische kwaliteiten altijd zeer goed uit de verf komen. De indringende passages in *Nestor* over de verhouding tussen de jonge hoofdpersoon en zijn uil tonen dat nogmaals aan, beter nog dan ooit tevoren.

De twaalf boeken die L.H. Wiener totnogtoe geschreven heeft, vormen tezamen een literaire kroniek van zijn eigen leven. Die autobiografische aanpak heeft al tot menig misverstand geleid. Zo wordt Wiener in sommige recensies voor de voeten gegooid dat hij

over te particuliere zaken zou schrijven. Dat is naast de kwestie. Als uitgesproken autobiografisch auteur schrijft hij over persoonlijke lotgevallen, dat spreekt vanzelf, maar met literaire criteria heeft dat niets van doen. Critici die struikelen over het particuliere karakter van deze teksten, zien net datgene over het hoofd wat deze schrijver boven het gros van de andere autobiografische auteurs uittilt: het talent om 'kleine' scènes uit het 'gewone' leven iets groots en ongewoons mee te geven.

Bovendien blijken deze verhalen, hoe incidenteel ze aanvankelijk ook mogen lijken, altijd weer symptomatisch te zijn voor de wijze waarop de personages in de wereld staan. Of het nu gaat om de dood van een ex-leerling die aan de drugs bleek te zijn ('De bank in de Damstraat hoek Oude Hoogstraat' - *Bomen die te mooi zijn moeten worden omgezaagd*), een dolle jacht op een muis ('Muis' - *Allemaal licht en warmte*) of een schaakmatch ('Schaakprobleem' - *Ochtendwandeling*), telkens krijgen de verhaalde gebeurtenissen aanzienlijke ethische implicaties. In wezen draait het dikwijls om de moeilijke en soms onmogelijke manier om zijn waardigheid te behouden in de 'onophoudelijke samenzwering die leven heet' ('De trompofoon' - *Ochtendwandeling*). En dat is dikwijls een kwestie van stijl. Het belang dat de schrijver Wiener hecht aan een zorgvuldige literaire stijl, aan een secure formulering, weerspiegelt zich in het streven van zijn personages om zich op een ethisch 'juiste' manier in de wereld te bewegen.

Omdat Wiener de mens niet voor verbetering vatbaar acht, is zijn moraal niet moraliserend. Hij klaagt aan, scheldt, ridiculiseert, maar vervalt niet in zelotische leuzes, omdat hij zich maar al te goed bewust is van de morele onmacht van de mens. Steeds schipperend tussen dédain en mededogen, bekijkt hij knarsetandend zijn miezerige medemens, zoals in het verhaal 'Bauers gelijk' (*Ochtendwandeling*), gesitueerd in café Kalfshoven, 'waar men rond het middernachtelijke uur min of meer bekende stadgenoten aan de toog kon aantreffen, zoals: would-be schilders, pseudo-schrijvers, valse musici, vermeende verzetshelden en roddelende raadsleden, waarbij iedereen het altijd beter wist dan de ander en niemand luisterde naar iemand. Maar niet alleen de scheppende en prominente medeburger kon men daar aan eigen glorie ten onder zien gaan, ook de opscheppende gewone man bleek regelmatig in staat tot het luidkeels rechtvaardigen van zijn weggesmeten leven, zoals op 19 mei 1993 weer overduidelijk werd gedemonstreerd door een var-

kenskop op gympen, die met zijn gebral de hele bar terroriseerde'. Om even later te verzuchten: 'Een medemens. Of men wilde of niet.'

Misschien is het omwille van zijn pessimistische visie op de mens dat het werk van Wiener wel eens in de naturalistische traditie geplaatst wordt. Er zijn nog wel een paar aspecten aan te wijzen die deze categorisering zouden kunnen rechtvaardigen - de uitwerking in scènes, in 'tranches de vie' bijvoorbeeld - maar de aan het oorspronkelijke naturalisme klevende pretentie om mens en wereld op positivistische wijze te kunnen doorgronden, is Wiener vreemd. Als er dan toch een etiket op dit oeuvre geplakt zou moeten worden, zou 'zwarte romantiek' misschien nog wel het beste zijn. Dat blijkt uit de thema's - de demonische macht van de vrouw bijvoorbeeld - maar ook op literair-filosofisch vlak. Uit heel zijn werk spreekt de overtuiging dat *de* werkelijkheid niet bestaat, maar slechts de subjectieve beleving ervan. Geen overdonderend nieuwe idee natuurlijk, maar ze wordt wel dikwijls op een voortreffelijke manier aanschouwelijk gemaakt. De zogenaamd objectieve en de subjectieve werkelijkheid grijpen in deze verhalen voortdurend in elkaar. Talrijke keren doordringt de verbeelding de 'realiteit', soms om deze leefbaarder te maken - door een afgeleefde *barfly* tot mooie jonge vrouw te metamorfoseren bijvoorbeeld, andere keren ongewild en als een nachtmerrie, zoals in de verhalen 'Appendicitis' (*Naamloze meisjes*) - waar droom en realiteit almaar meer versmelten - of 'Het satanies geheugen' (*Wegens mensenkennis gesloten*). In dat laatste verhaal vertelt Wiener hoe zijn hondje op een gruwelijke wijze om het leven komt in de spleet tussen de wand en het dak van een lift. Tot we vernemen dat het ongeval in werkelijkheid *net niet* gebeurd was. Maar voor de schrijver *is* het gebeurd, want hij heeft het in zijn verbeelding zo gezien en beleefd. En voor de lezer, overgeleverd aan de macht van de verteller, is het ook al te laat: het bloed is echt, de gruwel waar, de hond morsdood geschreven. Wat echt gebeurd is doet er in de literatuur niet toe; wat literair authentiek is, is waar, anders niets.

In *Nestor* staat een uitgebreid essayistisch stuk over de relatie tussen werkelijkheid en literatuur. Daar valt uit af te leiden dat Wiener zich als autobiografisch auteur voortdurend misbegrepen voelt. Velen zien nauwelijks een onderscheid tussen autobiografische literatuur en zogenaamde memoires, terwijl dat volgens hem fundamenteel is. Ook als literatuur ontsproten is aan het leven van

de schrijver zelf, zo schrijft hij, dient ze daarvan losgemaakt en via de literaire verbeelding tot een autonome wereld verheven te worden. Als Renate Dorrestein zich in haar boek *Het geheim van de schrijver* minachtend uitlaat over auteurs die 'geen andere bronnen lijken te hebben dan hun eigen bestaan', voelt Wiener zich aangesproken. 'De misvatting waarop Dorresteins essay berust is dat "literaire verbeelding" en "het eigen bestaan" elkaar zouden uitsluiten. Als zij van mening is dat haar eigen bestaan te schraal is om te dienen als bron van literaire creativiteit, of inmiddels is opgedroogd, en zij haar literaire verbeelding laaft aan een andere bron, dan is hiermee nog niets gezegd over de literaire kwaliteit van haar werk, maar het enige fictionele werk dat ik van haar hand tot nu toe onder ogen heb gehad was het lamentabele boekenweekgeschenk voor het jaar 1997, getiteld "Want dit is mijn lichaam", dat een bedacht samenraapsel bleek te zijn van ongeloofwaardige situaties, nergens invoelbaar of ook maar in de geringste mate authentiek. "Niet echt gebeurd", maar dan in het kwadraat, niet echt gebeurd in de werkelijkheid, maar evenmin op papier, een boek waarbij ik onder het lezen de schrijfster voortdurend bezig zag achter haar schrijfbureau, bijtend op haar potlood, haar brein pijnigend wat nu weer verder te verzinnen.' Het zal duidelijk zijn: de authenticiteit van een literair werk hangt in generlei mate af van het al dan niet fictionele karakter ervan. De enige vraag die ertoe doet, is of het goed of slecht geschreven is. Dat neemt niet weg dat Wiener zijn voorkeuren heeft. Die gaan onmiskenbaar uit naar auteurs wier persoonlijkheid duidelijk zichtbaar is doorheen hun werk. Schrijvers als Brouwers, Reve en Hermans, om drie van de grootsten te noemen. Ook Wiener zelf is niet het soort schrijver dat in postmoderne spielereien achter zijn boeken wil verdwijnen. Er zijn weliswaar vele Wieners - de oude en de jonge, de apodictische en de twijfelende, de sombere en de nog somberdere - maar altijd hoor je toch die onverwisselbare eigen stem. Deze vent is duidelijk met geen stok uit zijn vorm te slaan. Wars van experimentele vernieuwingsdrang evolueert dit werk samen met het leven van zijn maker. En dat is positief, niet alleen omdat Wiener naarmate hij ouder wordt, zijn metier almaar beter gaat beheersen; maar vooral ook omdat steeds duidelijker wordt hoezeer dit schrijfproject een levensproject is en vice versa.

Een autobiografisch oeuvre als dat van Wiener is wellicht geen spek voor ieders bek. Het gaat er daarbij niet om dat de bezighe-

den of preoccupaties van de schrijver tevens die des lezers moeten zijn. Je hoeft dus geen verstand te hebben van zeilen, drinken, vogelen of wat de personages ook mogen bedrijven, wel moet er een verwantschap in manier van denken zijn. Denken in paradoxen bijvoorbeeld. Als de hoofdpersoon van het verhaal ‘Appendicitis’ (*Naamloze meisjes*) op een moment gekomen is dat hij moet kiezen tussen naar huis gaan of voor de zoveelste keer de vernederende stap naar de hoeren zetten, noemt hij dat ‘het moment waarop men nog wel ongeschonden naar huis kan, maar dús naar binnen gaat; het moment waarop men nog heer en meester is over zijn eigen slavernij.’ En over de drank, dat ‘medicinaal vergif’, schrijft hij in zijn novelle *De langste adem*: ‘Het mooie van Koningswater is dat het de kwade sappen in het lichaam verdunt en de geest verzacht, terwijl het lelijke van datzelfde Koningswater is dat het de kwade sappen in het lichaam indikt en de geest verhardt.’ Redeneringen, zo kan ik me voorstellen, waarbij een aantal wenkbrauwen in een zeer diepe frons komen te liggen.

Behalve het uitblijven van een ‘schok der herkenning’ ten aanzien van bepaalde denkbeelden, kunnen ook specifieke literaire verwachtingen de appreciatie van Wieners boeken in de weg staan. Wie van oordeel is dat taalexperiment en formele complexiteit de belangrijkste criteria bij literatuurbeschouwing zijn, kan aan dit werk beter niet beginnen. Niet dat de vorm hier onbelangrijk is. Integendeel, juist de weergaloze manier waarop Wiener zijn ideeën en gevoelens weet te verwoorden, maakt de waarde van dit oeuvre uit. Het zijn in de eerste plaats zijn stilistisch en compositorisch meesterschap, zijn feeling om woorden, zinnen of tekstblokken net op de juiste plaats te zetten of om verschillende verhaallijnen accuraat met elkaar te laten botsen of versmelten, die deze schrijver ver boven de middelmaat verheffen.

In de roman *Nestor* bundelt Wiener alle essentiële elementen van zijn vroegere werk tezamen. Daardoor is het niet alleen zijn dikste werk tot dusver, maar ook zijn meest complexe. Niet dat hij opeens hermetisch zou worden, verre van dat. Maar om zijn thema's uit te diepen en de verbanden en parallellen tussen verschillende ervaringen uit zijn leven bloot te leggen, was een opbouw in meerdere lagen absoluut vereist. Je hebt het tragische verhaal over de verwikkelingen van de 14-jarige Ezra met de uil Nestor en zijn vriendinnetje Clair, maar daarnaast vernemen we ook het reilen en zei-

len van de gefrustreerde 57-jarige leraar Victor van Gigch, die na een voor hem nefaste onderwijsvernieuwing liever het klaslokaal zou verlaten om verder te kunnen werken aan zijn novelle ‘Nestor’. Bovendien is er diens ‘alter ego’, de schrijver L.H. Wiener, die de situatie wat duidelijker overziet dan de anderen - of beter: zijn andere gedaantes.

Die verschillende verhaallijnen zorgen ervoor dat de typische Wiener-onderwerpen in *Nestor* meer dan gebruikelijk met elkaar verweven worden. Een doorwrochte roman à la Brouwers is het niet geworden, daarvoor blijft Wiener nog te veel een verteller van verhalen, maar door zijn uitgekiende montage krijgt dit boek er toch de allure van. Verschillende genres en registers worden bedrieglijk nonchalant aan elkaar geplakt; verhalen en brieven, verstilde passages en badinerende fragmenten... het wordt allemaal in een goed gedoseerde vorm tot een evenwichtig geheel gecomponeerd. Al is het essayistische stuk over werkelijkheid in de literatuur voor de trouwe Wiener-lezer wel wat lang. In vorige boeken, zoals het ‘Nachtboek’ uit *Allemaal licht en warmte,* was de ‘poëtica’ van deze schrijver immers al voldoende duidelijk geworden. Maar ook al is Wiener nogal omstandig in de illustratie van zijn visie, het blijft wel smullen, bijvoorbeeld als hij op zijn subtiel beleefd-brutale manier met ‘Vrij Nederland’-hoofdredactrice Xandra Schutte dolt of schrijfster Anna Enquist te kakken zet.

Zowat alle thema's die in de verhalen van Wiener een plaats gekregen hebben, komen ook in *Nestor* aan bod: het onvermogen om wezenlijk contact te krijgen met de medemens - met name die van het vrouwelijk geslacht -, het eigen schrijverschap, de genegenheid tegenover dieren en dan vooral vogels, de drank, het leraarschap... En, voor het eerst zo uitvoerig behandeld, de geschiedenis van zijn joodse vader, wiens ouders en broer in het begin van de Tweede Wereldoorlog zelfmoord pleegden. Wiener raakte het onderwerp voor het eerst aan in het verhaal ‘Paranoia judaica’ (*Misantropie voor gevorderden*) en beschreef het voorval kort en koel in ‘Lyken blyven in woning’ (*Wegens mensenkennis gesloten*). In ‘Voor 43,75% uitverkoren’ gaf hij wat meer prijs over de enorme impact die de gebeurtenissen op zijn vader hebben gehad, maar het mooist wist hij diens naoorlogse bestaan te omschrijven in ‘Stomme eenden’ (*Allemaal licht en warmte*): ‘Niet hijzelf was gestorven, maar zijn leven, de wereld om hem heen. Net als voor zijn vader, maar voor hem met andere konsequenties. De tram reed

nog wel, maar nergens heen. De mensen spraken nog wel, maar ze zeiden niets meer. In de waarneming van mijn vader werden er op het wereldtoneel nog wel voorstellingen gespeeld, maar van stukken die hij absoluut niet wilde zien en met akteurs die voortdurend uit hun rol vielen en dat alles ook nog eens in een gifgroene belichting.'

Hoe dit 'nabestaan' in *Nestor* uitgewerkt wordt, u moet het zelf lezen. Het boek verdient het, en het wordt tijd dat Wiener het van Brouwers gekregen etiket definitief van zich af kan schudden.

Dichter bij Goethe
Wim Reilingh

Ik schrijf dit in Weimar. Mijn Gasthaus ligt op nog geen tweehonderd meter van de Fürstengruft, waar de lijfelijke resten van Goethe worden bewaard. Het is de derde keer in mijn leven dat ik hier kom. Twee jaar geleden werd ik hier door vrienden per automobiel mee naartoe genomen; sindsdien weet ik dat deze stad die, nadat ik er een mensenleven lang alleen maar over gelézen had, steeds mythischer vormen had aangenomen, ook voor mijn aardse voeten bereikbaar is.

Wat zoek ik hier? Het feest der herkenning waarschijnlijk. Lang voor mijn eerste bezoek aan Weimar kende ik de weg er al beter dan in mijn eigen woonplaats, zoals ik ook - mede dankzij Goethe - de weg in Rome ken zonder er ooit een voet gezet te hebben. Meer dan een halve eeuw heeft Goethe er gewoond; eerst in het hem door zijn vriend en beschermer de jonge groothertog Karl August geschonken tuinhuis, uiteindelijk in het museale pand aan het Frauenplan.

Ik ken de geschiedenis van die halve eeuw van dag tot dag. Het heeft iets weg van een langgerekte soapserie; ik weet wie er allemaal door die straten hebben gelopen, wie door welke deur gegaan is, wie het waar met wie heeft gedaan en waar met wie heeft gebroken. Ik ken de adressen van Goethes geliefden, zijn vrienden en vazallen; ik ken de gesprekken die in die huizen zijn gevoerd, de kluchten en de drama's die zich er hebben afgespeeld.

In zekere zin is het toch ook wel een Tantaluservaring, in de eerste plaats omdat het onmogelijk is om je er voor de volle honderd procent van te doordringen dat je er bent, laat staan dat je je tweehonderd jaar terug in de tijd kunt wanen, en vooral omdat een deel van dat historische Weimar in 1945 aan puin is gebombardeerd. Het is allemaal wel weer in de oude staat opgebouwd, maar als vervanging van het Weimar waar Goethe in rondliep toch wat onoprecht.

Althans: het Frauenplan, het huis van Charlotte von Stein aan de Ackerwand, de bibliotheek en het groothertogelijk slot, dat alles is in perfecte staat te bewonderen, alsof er nooit een tweede wereldoorlog, nooit een Russische bezetting overheen is gegaan.

Het is heerlijk om in zo'n decor rond te wandelen, maar juist omdat alles zo perfect wederopgebouwd en (nog in 1999, in het kader van Weimar Kulturstadt Europas) gerestaureerd is, lijkt het soms alsof je je in een driedimensionale katalogus bevindt.

Toch stuit je soms op details die je een zeker gevoel van authenticiteit geven. Het huis in de Teichgasse bijvoorbeeld, waar Charlotte von Stein de eerste jaren van haar huwelijk woonde. Goethe moet honderden malen die vier treden beklommen hebben en door die dubbele deur naar binnen zijn gegaan; in *dit* huis is die merkwaardige liefdesverhouding, waarover inmiddels tienduizenden boeken zijn geschreven (alle draaiend om die centrale, onoplosbare vraag: *Hebben ze Het* wel *of* niet *gedaan?*) begonnen.

Het huis is een ruïne, met kapotgeslagen ruiten, afbrokkelend pleisterwerk, blootliggend gesteente. Hier is, sinds het gezin von Stein naar het huis aan de Ackerwand vertrok, geen kwast meer aan te pas gekomen. Hiér heeft de geschiedenis Goethes voetstappen nog niet uitgewist; je voelt als het ware nog het zinderen van de gestolen tongzoenen die heimelijk op deze stoep zijn uitgewisseld (gestolen, bedoel ik, van de goede Josias von Stein, Charlottes rechtmatige echtgenoot).

Een historische plaats dus, nog niet gemummificeerd en onder dikke lagen verf onaanraakbaar gemaakt. De keerzijde van die authenticiteit is echter wel dat het gebouw op instorten staat; nog een paar jaar en het is reddeloos verloren.*

Een ander magisch moment was misschien een beetje geforceerd, maar het resultaat was toch dat ik me een moment tweehonderd jaar terug in de tijd kon wanen. Op een tamelijk vroeg uur stond ik, volstrekt alleen, in de deuropening van Goethes slaap- en sterfkamer, en dacht aan zijn laatste uren. Dat wil zeggen: ik probeerde te zien wat hij op het laatst gezien moet hebben, een glimp op te vangen van zijn stervensvisioenen (‘Seht den schönen weiblichen Kopf, mit schwarzen locken, in prachtigem Kolorit auf dunklem Hintergrunde’). Vervolgens keek ik enige tijd naar de groene zonneklep, een soort petje dat ook nu nog modern aandoet, waarmee Goethe zijn ogen tegen de felle zon beschermde, en concludeerde dat zijn schedelomvang kolossaal moet zijn geweest.

* *Zo was de toestand tenminste in februari 2002. Ik ben er sindsdien niet teruggeweest, waarschijnlijk uit vrees dat het daadwerkelijk ingestort zou blijken te zijn.*

Zoals gezegd, ik was alleen. Ik zag die zonneklep hangen, ik zag Goethe voor me in al zijn verschijningsvormen; van de geëxalteerde jongeman, die zich ooit met hart en ziel op de gehuwde, zeven jaar oudere Charlotte had gestort tot de stervende Herr Geheimrat, die tweeëntwintigste maart 1832.

Uitgerekend op dat moment traden er vier Hollandse leernichten binnen, die op luide toon wetenswaardigheden begonnen uit te wisselen die iedere bonafide Goethe-freund zouden doen blozen. Toen ze ook nog met de onvermijdelijke Büch op de proppen kwamen, die, volgens hun zeggen, in Goethes bed zou hebben liggen vogelen met een televisieomroepster, was de betovering wel definitief verbroken. Ik ging een beetje verdrietig de tuin in, en zocht in het kozijn van de studeerkamer naar sporen van de pijl die Eckermann er ooit, op Goethes dringend verzoek, met een 'Baschkirenbogen' in had geschoten. Maar dat gat is natuurlijk al lang dichtgemaakt.

*

In de gele zaal, Goethes grote eetkamer, loop ik ook rond met dat Tantalusgevoel. Ik kan hele dialogen uit het hoofd opzeggen die daar gevoerd zijn, maar de mensen die ze uitspraken blijven onbereikbaar. Om die machteloosheid nog een beetje te bestrijden, richt ik me dan maar op praktische vraagstukken. Dat van de Tirolers bijvoorbeeld.

Ik heb het over de vijftiende juni 1828; een triest dieptepunt in Goethes lange leven, dat nochtans in Eckermanns beschrijving een wat slapstickachtig karakter krijgt:

'Wir hatten nicht lange am Tisch gesessen, als Herr Seidel* mit den Tirolern sich melden liess'. Zo begint het. Misschien zien Duitsers het anders, maar voor een Nederlander werkt het begrip 'Tiroler' bij voorbaat op de lachspieren.

'Die Sänger wurden ins Gartenzimmer gestellt, so das sie durch die offenen Türen gut zu sehen und ihr Gesang aus dieser Ferne gut zu hören war. (....) Die Lieder und das Gejodel der heiteren Tiroler behagte uns jungen Leuten. (...) Goethe selbst erschien kei-

* *De toneelspeler Max Joh. Seidel, zelf Tiroler; niet te verwarren met Philip Seidel, Goethes lijfknecht van 1775 tot 1788.*

neswegs so entzückt als wir andern. “Wie Kirschen und Beeren behagen,” sagt er, “muss man Kinder und Sperlinge fragen.”’

Kortom: aan Goethe was al dat gejodel niet besteed; in zijn oren moet het wel geklonken hebben als een soort *House*-muziek.

Dan neemt het drama een aanvang. *Der junge Goethe* (de drankzuchtige zoon des huizes) wordt weggeroepen. Hij keert terug in de kamer, stuurt (of jaagt) zonder verdere uitleg de Tirolers het huis uit en neemt weer plaats aan tafel. Men spreekt, kennelijk zonder zich te verbazen over dat wilde optreden, over de opera ‘Oberon’ die die avond in het theater zal worden opgevoerd.

‘Der junge Goethe hebt die Tafel auf. “Lieber Vater,” sagt er, “wenn wir aufstehen wollten! Die Herren und Damen wünschten vielleicht etwas früher ins Theater zu gehen.”’

Nadat hij eerst de ongelukkige Tirolers met harde hand heeft verwijderd, zijn nu dus zijn vaders gasten aan de beurt. ‘Goethe erscheint diese Eile wunderlich, da es noch kaum vier Uhr ist, *doch fügt er sich...’*

‘Doch fügt er sich...’ Hij stelt geen vragen, hij geeft zijn zoon geen schop, maar *fügt sich.* Dan komt Seidel de kamer weer binnen en zegt, *leise und mit betrübtem Gesicht:* ‘Eure Freude auf das Theater ist vergeblich, es ist keine Vorstellung, *der Grossherzog ist tot!...’*

Dat wil zeggen: alle aanwezigen krijgen het noodlottige bericht te horen, behalve Goethe. Op weg van Berlijn naar Weimar is Karl August, groothertog van Sachsen Weimar, aan een hartverlamming gestorven. Hij was degene die als zestienjarige troonopvolger de tien jaar oudere schrijver van *Götz* en *Werther* naar Weimar haalde, hem huisvestte, beschermde en pousseerde. In feite is de Goethe die wij kennen grotendeels een schepping van Karl August geweest. Want wat zou het alternatief geweest zijn? Ongepousseerd, veroordeeld tot een bovenhuis in Frankfurt, Leipzig of Berlijn, zou hij nooit zijn uitgegroeid tot de Goethe die hij uiteindelijk geworden is. Als Universalgeist en Jupiter van de Duitse cultuur is hij onverbrekelijk verbonden met Weimar. Zelfs de dood van zijn vrouw was overkomelijk geweest, zelfs de dood van zijn dichtervriend Schiller, maar déze vriendschap kon hij niet missen.

‘Goethe kommt herein (hij was blijkbaar even weggeweest), wir tun, als ob nichts passiert wäre, und sprechen von gleichgültigen Dingen. Goethe tritt mit mir ans Fenster und spricht über die Tiroler und das Theater.’

Voor datzelfde venster heb ik gestaan (al zal het niet meer het-

zelfde glas zijn) en uitgekeken over het Frauenplan, in gedachten bij die waanzinnige zomernamiddag, toen het in deze kamer wemelde van mensen *die het wisten,* en die verschrikkelijke waarheid uit alle macht liepen te verzwijgen voor de vooralsnog in grote onnozelheid verkerende Universalgeist.

'Sie haben Zeit bis zechs Uhr,' zegt Goethe tegen Eckermann. 'Lassen Sie die andern und bleiben Sie bei mir, wir schwätzen noch ein wenig.' Maar daar komt de jonge Goethe al weer aan, in blinde ijver trachtend het gezelschap *fortzutreiben.*

'Goethe kann das wunderliche Eilen und Drängen seines Sohnes nicht begreifen und wird darüber verdriesslich. "Wollt ihr denn nicht erst euren Kaffee trinken?" sagt er, "Es ist ja kaum vier Uhr!" Maar nee, zwijgend verlaten de gasten de kamer; ook Eckermann pakt zijn hoed.

"Nun, wollen sie auch gehen?" sagte Goethe, indem er mich verwundert ansah. "Ja," sagte der junge Goethe, "Eckermann hat auch vor dem Theater noch etwas zu tun."

"Ja," sagte ich, "Ich habe noch etwas vor." "So geht denn" sagte Goethe, indem er bedenklich den Kopf schüttelde, "aber ich begreife euch nicht."'

De gasten zijn weg; deels de straat op gedreven, deels naar de zolderverdieping gevlucht. 'Der junge Goethe aber blieb unten, um seinen Vater die unselige Eröffnung zu machen.'

Het zou niet in Eckermanns hoofd zijn opgekomen om Goethe moedwillig te ontluisteren, maar in deze scene toont hij, met alle verschuldigde eerbied, niettemin een Goethe die er, om het voorzichtig te zeggen, nogal naakt bijloopt. Als een hulpeloze, onder de plak van de botte, tuchteloze August zittende, bijna King Learachtige oude man. Want als hier iéts duidelijk wordt, is het wel dat Goethe bang was voor voor zijn zoon. Op zich is dat geen nieuws, want al in 1823, toen de 73-jarige vader de 19-jarige Ulrike von Levetzow een (vergeefs) huwelijksaanzoek had gedaan, bezorgde August hem met zijn tot in de verre omtrek hoorbare getier een hartaanval die hem op de rand van de dood bracht. Maar de verhelderende pracht van Eckermanns beschrijving ligt in de terloopsheid waarmee hij 'das wunderliche Eilen und Drängen' beschrijft. Hij veroordeelt de jonge Goethe niet, hij trekt geen conclusies. Juist de vanzelfsprekendheid waarmee zijn gedrag wordt beschreven is zo tekenend voor de gang van zaken in dat huishouden.

Ineens kun je ook je eigen conclusies trekken in plaats van mee te knikken met de tienduizenden biografen die de afgelopen 170 jaar hun Goethebeeld de wereld in hebben gestuurd. Ineens slaag je er toch nog in zijn stem te horen en zijn aanwezigheid te voelen. Een oude, wat breekbare man, als de dood voor moeilijkheden, nauwelijks nog baas in zijn eigen huis.

Het praktische vraagstuk waar het mij, ijsberend in de kamer waar het zich allemaal heeft afgespeeld, om te doen is luidt: *hoeveel* Tirolers waren er? En een tweede raadsel dient zich aansluitend aan: hoe kon Eckermann beweren dat ‘sie durch die offenen Türen gut zu sehen’ waren? Het gezelschap bevond zich immers in de eetkamer, terwijl de Tirolers ‘ins Gartenzimmer gestellt’ waren. Wie de situatie in dat huis een beetje kent, weet dat tussen de gele zaal en de tuinkamer nog een vertrek ligt, de zogenaamde Büsten- of Brückenzimmer. De Tirolers moeten er dus nogal verloren hebben bij gestaan in het perspectief van die twee deurposten. Bovendien moet je een trapje af om in de bewuste tuinkamer te komen, zodat er niet veel meer dan hun bovenkant te zien zal zijn geweest.

Dat het *hard* was is wel zeker, want dat hele huis is met zijn houten vloeren en harde muren op zichzelf al één grote klankkast, maar hoevéél het er nou waren weet niemand. Wanneer ze inderdaad stuk voor stuk ‘gut zu sehen’ waren, kunnen het er hooguit drie geweest zijn, maar dat lijkt me - voor zover ik ook maar iets van Tiroler zang begrepen heb - gewoon te weinig.

Ik stelde de vraag aan een van de aan het Goethehuis verbonden mevrouwen, maar zij had ook geen idee. Wel verwees ze mij naar een Herr Doktor, die in een niet voor het publiek toegankelijk deel van het Goethehuis kwartier hield, maar toen ik er uiteindelijk naar op zoek ging, kon ik het niet vinden. Eigenlijk durf ik zulke dingen ook niet, en ik was er in mijn hart trouwens toch al van overtuigd dat hij het antwoord evenmin zou weten.

De kans dat er van Tiroler zijde iets is vastgelegd van hun optreden aan het Frauenplan is vrijwel nihil. Vermoedelijk hadden ze zelfs niet het flauwste idee wie hun meesmuilende gastheer eigenlijk was. Van het huis hebben ze niet meer gezien dan de bewuste tuinkamer; ze werden via de achterkant van het huis aan- en afgevoerd.

Maar misschien is het raadsel ook wel te mooi om met een antwoord te bederven.

Thuis heb ik een jodelplaat; ooit eens voor twee kwartjes op de vlooienmarkt gekocht. Het is een échte jodelplaat, niet van dat geëlektroniseerde nepwerk dat je vaak op de Duitse televisie te horen krijgt. De jodelaars worden begeleid door een mandoline, een ontstemde gitaar, een trekharmonica en een amechtig krakende hoempa-bas. Heel soms draai ik hem en beeld me dan in dat ik zit te luisteren naar iets dat nog een beetje lijkt op wat Goethe, tegen wil en dank, te horen kreeg op die zwarte junimiddag, nu precies honderdvijfenzeventig jaar geleden.

Vertaald proza

Uit: Florentijnse nachten
Heinrich Heine
(Vertaling Angela Adriaansz)

Op de Waterloo Bridge in Londen stond ik eens tegen het vallen van de avond, verzonken in droeve mijmeringen, in het water van de Theems te staren, toen de klanken van een wonderlijk soort muziek mijn aandacht trokken. Rondkijkend waar die muziek vandaan kwam, zag ik aan de oever van de Theems een kring mensen die geschaard stonden rond wat blijkbaar een amusant schouwspel was. Ik liep ernaar toe en naderbij gekomen zag ik een troepje artiesten. Het bestond uit vier personen.

Allereerst was daar een kleine, gedrongen vrouw, geheel in het zwart gekleed, met een heel klein hoofd en een kolossale bolle buik. En voor die buik hing een gigantische trommel, waarop zij aan het trommelen was dat het een aard had.

Verder een dwerg, gekleed in een met borduurwerk afgezet kostuum, als een Franse markies uit vroeger tijden, die heen en weer huppelend op zijn triangel sloeg. Hij had een groot, gepoederd hoofd en ondanks dat grote hoofd hele dunne, korte ledematen.

Dan was er nog een jong meisje van een jaar of vijftien, gekleed in een kort, nauwsluitend jakje van blauwgestreepte zijde en een wijde, dito pantalon. Ze had een rank, bekoorlijk figuurtje en haar gezicht was van een Griekse schoonheid. Een sierlijk, recht neusje, lieftallig pruillipje, een kinnetje met een dromerig zachte ronding, een gouden gelaatskleur, het zwartglanzende haar rond haar slapen gedrapeerd: zo stond die ranke schoonheid daar ernstig, zelfs een beetje nors, te kijken naar het vierde lid van het gezelschap dat net zijn kunstjes ten beste gaf.

Dit was een geleerde hond, een poedel en zo te zien een veelbelovend talent; hij had net, tot grote vreugde van het Engelse publiek, uit de houten letters die men voor hem had neergelegd de naam Lord Wellington samengesteld en daar het zeer vleiende epitheton ‘held’ aan toegevoegd. Omdat het hier geen Engels beest betrof - wat alleen al te zien was aan zijn intelligente uiterlijk - maar een hond die met de overige leden van het gezelschap uit Frankrijk was overgekomen, deed het Albions zonen deugd dat hun grote veldheer althans van de kant van Franse honden de

erkenning ten deel was gevallen die hem door de overige schepselen in Frankrijk zo smadelijk werd onthouden.

Het was inderdaad een gezelschap Franse artiesten en de dwerg die zich kort daarop voorstelde als Monsieur Turlutu, begon in het Frans op te scheppen met zo hartstochtelijke gebaren dat die arme Engelsen nog meer dan anders hun monden en neuzen opensperden. Van tijd tot tijd, na een lange frase, onderbrak hij zijn betoog en kraaide als een haan, en dit gekukeleku was - met de namen van vele keizers, koningen en prinsen waarmee hij zijn betoog lardeerde - wellicht het enige wat de arme toeschouwers konden verstaan. Die keizers, koningen en prinsen roemde hij namelijk als zijn beschermheren en vrienden. Reeds als knaapje van acht, zo verzekerde hij, had hij een lang gesprek gehad met Zijne Majesteit Lodewijk XVI zaliger, die hem ook toen hij volwassen was in belangrijke aangelegenheden steeds om raad had gevraagd. Hij had moeten vluchten om aan de stormen van de revolutie te ontkomen, zoals velen met hem, en pas onder het Empire was hij naar zijn geliefde vaderland teruggekeerd om te delen in de glorie van de grote natie. Napoleon, vertelde hij, had nooit van hem gehouden, Zijne Heiligheid Paus Pius VII daarentegen had hem verafgood. Keizer Alexander gaf hem bonbons en prinses von Kyritz nam hem altijd op schoot. Ja, van kindsbeen af, zei hij, had hij louter onder souvereinen verkeerd, de thans heersende monarchen, vertelde hij, waren als het ware samen met hem opgegroeid. Hij beschouwde ze als zijn gelijken en ging ook altijd in de rouw als een van hen het tijdelijke met het eeuwige verwisselde. Na deze plechtstatige woorden kraaide hij weer als een haan.

Monsieur Turlutu was inderdaad een van de meest curieuze dwergen die ik ooit heb gezien; zijn oud, gerimpeld gezicht vormde een komisch contrast met zijn kinderlijke, tengere lijf en zijn hele persoon contrasteerde weer komisch met de kunstjes die hij ten beste gaf. Hij nam namelijk de meest vervaarlijke gevechtshoudingen aan en met een rapier van onmenselijke lengte doorpriemde hij kriskras de lucht, terwijl hij voortdurend op zijn woord van eer verzekerde dat deze *quarte* of die *tierce* door niemand te pareren was, dat anderszins zijn *parade* door geen sterveling op aarde doorbroken kon worden, en hij nodigde iedereen in het publiek uit zich met hem te meten in de edele schermkunst. Nadat de dwerg dit spel een tijdje had gespeeld en zich niemand had aangediend die publiekelijk de strijd met hem wilde aangaan, maakte hij met

ouderwetse zwier een buiging, dankte voor het applaus en nam de vrijheid de aandacht van het hooggeëerde publiek te vragen voor het meest fantastische schouwspel dat ooit op Engelse bodem te bewonderen was geweest. En nadat hij een paar smoezelige glacé handschoenen had aangetrokken en het jonge meisje uit het gezelschap respectvol en galant naar het midden van de kring had geleid, riep hij: ‘De persoon die u hier voor u ziet is mademoiselle Laurence, de enige dochter van de achtenswaardige en godvruchtige dame daar met haar grote trommel, die nu nog in de rouw is vanwege het verlies van haar innig geliefde echtgenoot, de geniaalste buikspreker van Europa! Mademoiselle Laurence zal nu voor u dansen! En dan nu graag uw aandacht voor de danskunst van mademoiselle Laurence!’ Na deze woorden kraaide hij weer als een haan.

Het jonge meisje maakte niet de indruk ook maar enige aandacht te schenken aan deze woorden en ook leek ze zich niets aan te trekken van de blikken die op haar waren gericht. Misnoegd en verdiept in haar eigen in gedachten wachtte zij tot de dwerg een groot tapijt voor haar voeten had uitgespreid en hij weer, begeleid door de dame met de grote trommel, op zijn triangel begon te spelen. Het was zonderlinge muziek die zij speelden, een mengeling van lompe korzeligheid en wulpse kittelingen; ik hoorde een melodie vol dwaze pathetiek en brutale weemoed, die in al zijn bizarrerie toch van een wonderlijke eenvoud was. Maar toen het jonge meisje begon te dansen, lette ik niet meer op die muziek.

Dans en danseres eisten bijna gewelddadig al mijn aandacht op. Dit had niets te maken met de klassieke dans die wij nog in onze grote balletten aantreffen waar, net als in de klassieke tragedie, statische bombast en gekunsteldheid hoogtij vieren; wat ik hier te zien kreeg, dat waren niet van die gedanste alexandrijnen, van die declamatorische sprongen en antithetische kuitenflikkers, dat had niets van de edele hartstocht die zo wervelend op een voetje pirou-etteert dat je niets anders ziet dan hemel en tricot, idealiteit en leugens! Er zijn echt weinig dingen die me zo tegenstaan als het ballet in de grote Opera van Parijs, waar de traditie van de klassieke dans in zijn meest zuivere vorm bewaard is gebleven, terwijl de Fransen in de overige kunsten, in de poëzie, de muziek en de schilderkunst, het klassieke systeem omver hebben geworpen. Het zal echter heel wat moeite kosten zo'n revolutie in de danskunst tot stand te brengen; tenzij de Fransen hier weer - net als in hun politieke revolutie

- hun toevlucht nemen tot een schrikbewind dat de verstokte dansers en danseressen van het *ancien régime* de benen guillotineert. Mademoiselle Laurence was geen groot danseres, de toppen van haar tenen waren niet zo soepel, haar benen waren niet geoefend in alle mogelijke distorsies, haar danskunst leek in niets op wat wordt onderwezen door de beroemde Italiaanse balletfamilie Vestris; zij danste zoals de natuur het de mens ingeeft: haar hele wezen was in harmonie met de danspassen die ze maakte, niet alleen haar voeten dansten, maar haar hele lichaam danste, haar gezicht danste... Af en toe werd haar gezicht heel bleek, op het doodsbleke af, dan sperde zij haar ogen spookachtig wijd open, rond haar lippen trilden verdriet en heftig verlangen, en haar zwarte haren die in sluike ovalen haar slapen omgaven, fladderden als de vleugels van een raaf. Dit was inderdaad geen klassieke dans, maar het was ook geen romantische dans, romantisch in de betekenis die een jonge Fransman uit de school van Eugène Renduel daaraan geeft. Deze dans had niets middeleeuws, niets Venetiaans, niets gebochelds, noch iets macabers, er zat geen maneschijn in en geen bloedschande. Het was een dans die de toeschouwer niet trachtte te amuseren met de uiterlijke bewegingsvormen, het leek veeleer dat deze uiterlijke bewegingsvormen woorden waren van een eigen taal die iets heel eigens wilde uitdrukken. Maar wat vertelde deze dans? Ik kon het niet begrijpen, hoe hartstochtelijk deze taal zich ook uitte. Heel af en toe zei mijn intuïtie mij dat hier sprake moest zijn van een afschuwelijk verdriet. Zelfs ik die anders nooit moeite heb met de interpretatie van alles wat zich aan mij voordoet, wist niet wat ik met dit gedanste raadsel aan moest, en dat ik tevergeefs naar de betekenis bleef tasten, daar was wellicht ook de muziek debet aan die mij steeds op het verkeerde been zette, die mij listig in verwarring probeerde te brengen en die ik steeds als een storende factor ervoer. De triangel van Monsieur Turlutu giechelde soms zo gemeen. En Madame moeder sloeg zo driftig op haar grote trommel dat haar gezicht vanonder de wolkenmassa van haar zwarte baret als het noorderlicht bloedrood oplaaide.

Toen de troep zich weer verwijderd had, bleef ik nog lang op dezelfde plaats piekeren over de vraag wat toch de diepere betekenis van deze dans kon zijn. Wat was dit voor dans? Was het een Zuidfranse of Spaanse nationale dans? Te oordelen naar de onstuimigheid waarmee de danseres haar lijfje heen en weer slingerde en het wilde gebaar waarmee ze soms haar hoofd in de nek wierp -

op die schandelijk gedurfde manier van bacchanten die wij op reliëfs van antieke vazen met verbazing aanschouwen - zou je dat wel denken. Haar dansen had dan iets van dronken willoosheid, iets duister onafwendbaars, iets fatalistisch, zij danste dan als het noodlot. Of waren het gewoon fragmenten van een oeroude, in vergetelheid geraakte pantomime? Of waren het gedanste autobiografische verhalen? Soms boog het meisje het hoofd naar de grond, alsof ze met gespitste oren luisterde naar een stem die van onder de grond tot haar sprak... Ze trilde dan als een espenblad, boog snel de andere kant op, barstte los in wilde, uitgelaten sprongen, boog weer het hoofd naar de grond, luisterde nog angstiger dan eerst, knikte met haar hoofd, bloosde, verbleekte, huiverde, bleef een ogenblik kaarsrecht staan, als verstard, en maakte tenslotte een gebaar alsof zij haar handen waste. Was het bloed, wat zij zo lang en zorgvuldig, zo pijnlijk zorgvuldig van haar handen waste? Ze wierp daarbij van terzijde een blik op het publiek, zo vragend en smekend dat het je hart deed smelten... en toevallig was die blik op mij blijven rusten.

De hele nacht weken die blik, die dans en die avontuurlijke muzikale begeleiding niet uit mijn gedachten en toen ik de volgende dag als gewoonlijk door de straten van Londen slenterde, werd ik beheerst door een smartelijk verlangen om die bekoorlijke danseres weer te ontmoeten; voortdurend luisterde ik met gespitste oren of ik niet ergens de klanken van een trommel of triangel hoorde. Eindelijk had ik in Londen iets gevonden wat mij interesseerde en liep ik niet meer doelloos rond in die gapende straten.

Ik kwam net uit de Tower alwaar ik de bijl waarmee Anna Boleyn was onthoofd aandachtig had bekeken, alsmede de diamanten van de Engelse kroon en de leeuwen, toen ik op Tower Square - temidden van een grote kring mensen - Madame moeder met haar grote trommel weer gewaarwerd en Monsieur Turlutu als een haan hoorde kraaien. De geleerde hond krabde weer met zijn poten het heldendom van Wellington bij elkaar, de dwerg vertoonde weer zijn niet te pareren *tiercen* en *quarten,* en Mademoiselle Laurence begon weer aan haar wonderbaarlijke dans. Het waren dezelfde raadselachtige bewegingen, dezelfde taal die iets zei wat ik niet verstond, hetzelfde onstuimige gebaar waarmee ze haar hoofd in de nek wierp, hetzelfde gespannen luisteren met naar de grond gebogen hoofd, die angst die met steeds wildere sprongen bezworen moest worden, en dat luisteren met naar de grond gebo-

gen hoofd, ook weer het trillen, verbleken, verstarren, en ook dat verschrikkelijk geheimzinnige handenwassen, en tenslotte die vragende, smekende zijdelingse blik die deze keer nog langer op mij bleef rusten.

Ja, vrouwen - jong of oud - merken het meteen als een man belangstelling voor ze heeft. Al bleef Mademoiselle Laurence, als ze niet danste, roerloos en misnoegd voor zich uit kijken, en wierp ze tijdens het dansen alleen af en toe een enkele blik op het publiek, van nu af aan was het geen louter toeval meer dat die blik steeds op mij bleef rusten, en hoe vaker ik haar zag dansen des te veelzeggender straalde die blik, maar ook des te ondoorgrondelijker. Ik leek erdoor betoverd en drie weken lang, van 's ochtends tot 's avonds, dwaalde ik door de straten van Londen en overal waar Mademoiselle Laurence danste bleef ik staan kijken. Al was er nog zo veel straatrumoer, ik kon al op heel grote afstand de klanken van de trommel en de triangel horen, en zodra Monsieur Turlutu mij aan zag komen, begon hij zeer vriendelijk te kraaien. Zonder ooit ook maar een woord met hem, Mademoiselle Laurence, Madame moeder of met de geleerde hond te hebben gewisseld, leek ik er tenslotte toch helemaal bij te horen.

Als Monsieur Turlutu geld ophaalde en op mij toekwam, deed hij dat altijd met een fijn gevoel van tact en hij keek altijd de andere kant op als ik een geldstuk in zijn driekante steek wierp. Hij gedroeg zich werkelijk als een man van stand. Zijn manieren deden denken aan de goede manieren van weleer, het was de kleine man aan te zien dat hij met monarchen was opgegroeid en het was dan ook zeer bevreemdend als hij van tijd tot tijd - geheel en al zijn waardigheid verliezend - kraaide als een haan.

Het verdroot mij dan ook zeer toen ik drie dagen lang tevergeefs alle straten van Londen had afgelopen en tenslotte wel moest constateren dat het gezelschap de stad had verlaten. Ik raakte weer in de ijzeren greep van de verveling die mijn hart samenkneep. Tenslotte kon ik het niet langer uithouden, nam afscheid van het plebs, de blackguards, de gentlemen en de fashionables van Engeland - de vier standen van het Britse Rijk - en reisde terug naar het geciviliseerde continent, waar ik voor de eerste de beste witte koksbuis in aanbidding neerknielde. Hier kon ik weer als een fatsoenlijk mens middagmalen en mijn ziel laven aan de gemoedelijke gezichten van onbaatzuchtige naturen. Maar Mademoiselle Laurence kon ik niet vergeten, nog lange tijd zag ik haar in mijn

gedachten dansen en in eenzame uren moest ik nog vaak denken over die raadselachtige pantomimes van het mooie kind. Vooral dat luisteren met naar de grond gebogen hoofd intrigeerde mij. Het duurde ook een hele poos voor de avontuurlijke melodieën van trommel en triangel in mijn herinnering verklonken waren.

Vijf jaar na deze belevenissen kwam ik voor het eerst in Parijs. [...] Ik bezocht daar eens een soirée in de Chaussée d'Antin. Het was een schitterende soirée waar alle traditionele ingrediënten voor een gezellig samenzijn aanwezig waren: voldoende verlichting om je in de schijnwerpers te voelen staan, voldoende spiegels om jezelf in te bekijken, voldoende mensen om het warm te krijgen in het gedrang, voldoende ijs en limonade om af te koelen. Er werd begonnen met muziek. Franz Liszt had zich naar de piano laten tronen, hij streek het haar van zijn geniale voorhoofd weg en leverde een van zijn briljantste veldslagen. Het leek alsof de toetsen bloedden. Als ik mij niet vergis, speelde hij een passage uit de ‘Palingenesen’ van Balanche, wiens ideeën hij in muziek had omgezet, zeer nuttig voor de mensen die het werk van deze beroemde schrijver niet in het origineel konden lezen. Daarna speelde hij de ‘Gang naar het schavot’, *La Marche au Supplice* van Berlioz, het voortreffelijke werk dat deze jonge musicus, als ik het wel heb, gecomponeerd heeft op de ochtend van zijn trouwdag. In de hele zaal verblekende gezichten, deinende boezems, zachtjes ademen bij het zwijgen van de muziek, tenslotte een daverend applaus. De dames zijn altijd de extase nabij als Liszt iets voor ze gespeeld heeft. Dol van enthousiasme stortten ze zich nu op het dansen, de Willi's van de salon, en met moeite kon ik mij uit het gewoel bevrijden om in een aangrenzende kamer een veilig heenkomen te zoeken. Hier werd kaartgespeeld en op grote stoelen zaten enkele dames toe te kijken, althans ze gaven voor het spel met belangstelling te volgen. Toen ik in het voorbijgaan langs de japon van een van deze dames streek, trok er van mijn hand tot mijn schouder een lichte siddering door mijn arm, alsof ik een zwakke elektrische schok kreeg. Maar toen ik het gezicht van de dame zag, voer die schok, maar dan veel krachtiger, mij door het hele hart. Was zij het of was zij het niet? De gelijkenis was treffend. Haar gezicht had de vorm en gouden teint van een antiek beeld. Het was alleen niet meer als marmer zo glad en zuiver als vroeger. Voor de geoefende blik waren op voorhoofd en wangen enkele kleine oneffenheden - misschien littekens van een pok - te zien,

die hier deden denken aan de vlekjes die men pleegt aan te treffen op de gezichten van marmeren beelden die enige tijd aan weer en wind blootgesteld zijn geweest. Het zwarte haar van deze vrouw omgaf haar slapen in sluike ovalen als de vleugels van een raaf, net zoals Laurence dat had. Toen deze vrouw mij echter aankeek met die zijdelingse blik die ik zo goed van Laurence kende, met die ogenbliksem die mij altijd zo'n raadselachtige scheut in mijn hart bezorgde, toen twijfelde ik niet langer: het was Mademoiselle Laurence.

Mademoiselle Laurence zat - elegant achterovergeleund in haar stoel, in de ene hand een ruiker, de andere hand losjes rustend op de armleuning - niet ver van een speeltafeltje en scheen het kaartspel met intense belangstelling te volgen. Ze was gekleed in een gedistingeerde, chique, maar niettemin zeer eenvoudige japon van witte satijn. Behalve een paar armbanden en paarlen broches, droeg zij geen sieraden. Haar jeugdige boezem was - op het preutse af - tot de hals bedekt met een rijkdom aan kant. Eenvoudig en streng gekleed als zij was, vormde ze een aandoenlijk, lieftallig contrast met een paar dames van rijpere leeftijd die met goud en diamant behangen naast haar zaten en de ruïnes van hun voormalige schoonheid, de plaats waar ooit Troje stond, in al haar melancholie open en bloot etaleerden. Ze zag er nog steeds beeldschoon en ravissant uit met dat gemelijke gezichtje van haar, en ik werd onweerstaanbaar in haar richting getrokken; tenslotte stond ik achter haar stoel, popelend van verlangen het woord tot haar te richten, maar een mengeling van timiditeit en discretie weerhield mij daarvan.

Ik had al een tijdje achter haar gestaan, toen ze plotseling een bloem uit haar ruiker trok en die mij - zonder achterom te kijken - over haar schouder aanreikte. Deze bloem had een wonderlijke geur die me op onweerstaanbare wijze bekoorde. Ik voelde mij niet meer geremd door maatschappelijke conventies en het leek wel alsof ik handelde in een droom: ook dan doet en zegt men allerlei dingen waarover men zelf verbaasd staat en zijn onze woorden van een kinderlijke naïviteit. Volkomen op mijn gemak, en zonder plichtplegingen, zoals dat onder vrienden te doen gebruikelijk is, boog ik mij over de leuning van de stoel en fluisterde de jonge dame in het oor:

‘Mademoiselle Laurence, hoe gaat het met uw moeder en haar trommel, is zij ook in Parijs?’

‘Ze is dood,’ antwoordde zij op dezelfde toon als ik het woord tot haar had gericht.

Na even te hebben gezwegen, boog ik mij weer over de leuning van de stoel en fluisterde haar in het oor: ‘En hoe gaat het met de geleerde hond?’

‘Die is de wijde wereld in getrokken,’ antwoordde ze weer, ongedwongen, op dezelfde rustige toon.

Na weer even te hebben gezwegen, boog ik mij opnieuw over de leuning van de stoel en fluisterde haar in het oor: ‘Mademoiselle Laurence, hoe gaat het met Monsieur Turlutu, de dwerg?’

‘Die is bij de reuzen op de Boulevard du Temple,’ antwoordde ze. Maar ze had die woorden nog niet uitgesproken, op dezelfde rustige, ongedwongen toon, of een ernstige man van rijpe leeftijd, lang en martiaal van gestalte, trad op haar toe en deelde haar mee dat haar rijtuig was komen voorrijden. Ze stond langzaam op uit haar stoel, stak haar arm door de zijne, en zonder naar mij om te kijken, verliet ze met hem het gezelschap.

Toen ik bij de vrouw des huizes - die de hele avond bij de deuren van de grote salon had gestaan en de arriverende en vertrekkende gasten op haar glimlach trakteerde - informeerde naar de naam van de jonge dame die zojuist met de oude heer het pand had verlaten, lachte ze mij vrolijk in het gezicht uit en riep: ‘Mijn God, een mens kan toch niet iedereen kennen! Ik ken haar net zo min als...’ Ze haperde, want ze had ongetwijfeld willen zeggen: net zo min als u, want ze zag mij die avond ook voor het eerst. ‘Maar misschien,’ zei ik tegen haar, ‘kan uw echtgenoot mij iets meer vertellen; waar kan ik hem vinden?’

‘Hij is op jacht in de buurt van Saint Germain,’ lachte de dame, nog vrolijker, ‘hij is vanmorgen in alle vroegte afgereisd en hij zal pas morgenavond weer thuis zijn... Maar wacht even, ik ken wel iemand die veel met de bewuste dame heeft gesproken; zijn naam ken ik niet, maar daar kunt u makkelijk achterkomen, als u eens om u heen vraagt wie die jonge man was die van meneer Casimir Périer een schop heeft gekregen, waar weet ik niet meer.’

Hoe moeilijk het ook is iemand te herkennen aan het feit dat hij van de minister een schop heeft gekregen, toch had ik de man die ik zocht gauw gevonden. Ik vroeg hem of hij mij wat meer wist te vertellen over dat wonderlijke wezen dat zo zeer mijn belangstelling had gewekt en waarvan ik het uiterlijk tamelijk goed kon beschrijven. ‘Ja,’ zei de jonge man, ‘ik ken haar heel goed, ik heb

op ettelijke soirées met haar gesproken,' - en hij somde nog eens de onbenulligheden op waarmee hij haar aangenaam had beziggehouden. Wat hem in het contact met haar vooral was opgevallen, vertelde hij mij, was dat ze hem steeds met zo'n ernstige blik aankeek als hij haar een complimentje maakte. Ook had het hem tamelijk verbaasd dat ze, als hij haar ten dans vroeg, nooit op zijn uitnodiging inging, met het argument dat ze niet kon dansen. Haar naam kende hij niet, noch wist hij in welke kringen ze zich ophield. En waar ik ook mijn licht opstak, niemand wist mij iets meer te vertellen. Tevergeefs sjouwde ik alle mogelijke soirées af, maar waar ik ook kwam, nergens kwam ik Mademoiselle Laurence tegen.[..]

Maar ik heb ze uiteindelijk allemaal teruggezien, het hele gezelschap, zelfs de geleerde hond. Toen ik die laatste echter in Parijs tegenkwam, bevond hij zich in een moeilijk parket, de arme schavuit. Het was in het Quartier Latin dat ik hem zag. Toen ik langs de Sorbonne liep, stoof er net op dat moment een hond uit de poort, achternagezeten door een stuk of tien met stokken gewapende studenten die al gauw assistentie kregen van een dubbel aantal oude vrouwtjes die in koor schreeuwden: 'Een dolle hond!' Het ongelukkige dier zag er in zijn doodsangst bijna menselijk uit, oogvocht vloeide als tranen uit zijn ogen en toen hij hijgend voorbijrende en zijn vochtige blik langs mij gleed, herkende ik mijn oude vriend, de geleerde hond, de lofredenaar van Lord Wellington voor wie het Engelse volk ooit zo vol bewondering was geweest. Zou hij echt dol geworden zijn? Was hij misschien van louter geleerdheid gek geworden, toen hij in het Quartier Latin zijn studiën had voortgezet? Of had hij misschien aan de Sorbonne door zacht krabben of grommen laten blijken dat hij het niet eens was met de gezwollen charlatanerie die hij daar van een of andere professor moest aanhoren, en probeerde die professor van zijn recalcitrante toehoorder af te komen door te verklaren dat de hond dol was geworden? En ach, de jeugd staat er niet lang bij stil of het gekwetste professorale ijdelheid of louter broodnijd was die iemand ertoe bracht te roepen dat de hond dol was; ze slaat er meteen op los met haar gedachteloze stokken; ook de oude vrouwen laten zich dan niet onbetuigd en in hun geschreeuw gaat de stem van de onschuld en de rede verloren. Mijn arme vriend moest het onderspit delven, hij werd voor mijn ogen op erbarmelijke wijze doodge-

slagen, gehoond en tenslotte op de mestvaalt geworpen. Die arme martelaar van de geleerdheid!

Niet veel florissanter was de toestand waarin ik de dwerg, Monsieur Turlutu, op de Boulevard du Temple aantrof. Mademoiselle Laurence had mij weliswaar gezegd dat ik hem daar kon vinden, maar of het nu kwam doordat ik eigenlijk niet echt van plan was naar hem te zoeken of dat het gedrang het mij belette, het duurde even voor ik het kroegje in het oog kreeg waar de reuzen te zien waren. Toen ik er binnentrad, trof ik twee lange slungels aan die werkeloos op een houten bank hingen en bij mijn binnenkomst snel opsprongen en zich voor mij posteerden. Op het aanplakbiljet mochten ze dan wel zo opscheppen over die reusachtigheid van ze, maar in werkelijkheid viel dat erg tegen. Het waren twee doodgewone flink uit de kluiten gewassen lange slungels in een rose tricot, met ravenzwarte - misschien wel valse - bakkebaarden, die met holle houten knuppels boven hun hoofd stonden te zwaaien. Toen ik bij ze naar de dwerg informeerde, die ook op het aanplakbiljet stond vermeld, antwoordden ze dat hij sinds vier weken in verband met zijn verslechterende gezondheid niet meer te zien was, maar dat ik hem niettemin te zien kon krijgen als ik bereid was het dubbele entreegeld te betalen. En wie is er nu niet bereid het dubbele entreegeld te betalen voor het weerzien met een vriend? Maar ach! ik trof een vriend op zijn sterfbed aan. Het was eigenlijk een wieg, waarin de arme dwerg met zijn geel, rimpelig oudemannengezichtje lag. Er zat een meisje van een jaar of vier naast hem dat de wieg met haar voet liet schommelen, terwijl ze lachend en op schertsende toon zong:

‘Slaap, Turlutuutje, slaap!’

Toen de kleine man mij gewaar werd, deed hij zijn glazige, fletse ogen zo ver mogelijk open en trilde er een weemoedig lachje rond zijn bleke lippen; hij scheen mij direct te herkennen, reikte mij zijn uitgedroogde handje en zei zachtjes met reutelende stem: ‘Oude vriend!’

Het was inderdaad een bedroevende toestand waarin ik de man aantrof die al op achtjarige leeftijd een lang gesprek met Lodewijk XVI had gehad, die door tsaar Alexander met bonbons was volgestopt, die bij prinses von Kyritz op schoot had gezeten, die door de paus was verafgood en van wie Napoleon nooit had gehouden. Van dat laatste had de ongelukkige op zijn sterfbed - of zoals

gezegd in zijn sterfwieg - nog steeds verdriet en hij weende om het tragische lot van de grote keizer die nooit van hem had gehouden, maar die op St. Helena in zulke deerniswekkende omstandigheden aan zijn eind was gekomen - ‘net zo als ik nu aan mijn einde kom,’ voegde hij eraan toe, ‘eenzaam, miskend, door alle koningen en prinsen verlaten, een karikatuur van de glorie van weleer.’ Hoewel ik niet helemaal begreep hoe een dwerg die op zijn sterfbed wordt omringd door reuzen, zichzelf kon vergelijken met de reus die stierf omringd door dwergen, toch ontroerden zijn woorden mij, niet in de laatste plaats omdat hij zo eenzaam was in zijn stervensuur. Ik kon niet nalaten mijn verbazing erover uit te spreken dat Mademoiselle Laurence, die nu toch zo'n voorname dame was geworden, zich niet om hem bekommerde. Maar ik had deze naam nog niet uitgesproken of de dwerg in zijn wieg kreeg de vreselijkste stuiptrekkingen en kermend, met bleke lippen, bracht hij uit: ‘Ondankbaar kind, ik heb je opgevoed, ik wilde je tot mijn vrouw maken, ik heb je geleerd hoe je je onder de groten der aarde moet bewegen en gedragen, hoe je moet glimlachen als je aan het hof een buiging maakt, hoe je representatief bent, je hebt de vruchten weten te plukken van alles wat ik je heb geleerd en nu ben je een grote dame en heb je een koets en lakeien en veel geld en veel trots, maar geen hart. Jij laat mij hier sterven, eenzaam en ellendig sterven, zoals Napoleon op Sint-Helena gestorven is! O, Napoleon, jij hebt nooit van mij gehouden...’ Wat hij er verder nog aan toevoegde, kon ik niet verstaan. Hij hief het hoofd op, maakte een paar bewegingen met zijn hand, alsof hij tegen iemand vocht, misschien vocht hij wel tegen de dood. Maar geen mens is opgewassen tegen de zeis van deze tegenstander, geen Napoleon en geen Turlutu. Hier baat geen *parade.* Uitgeput, alsof hij was overwonnen, liet de dwerg het hoofd weer in de kussens zakken, keek mij met een onbeschrijflijk huiveringwekkende blik lang aan, kraaide plotseling als een haan, en blies zijn laatste adem uit.

Zijn dood bedroefde mij des te meer omdat de gestorvene geen gelegenheid had gehad mij nog wat meer over Mademoiselle Laurence te vertellen. Hoe zou ik er ooit nog achter kunnen komen waar zij was? Ik was niet verliefd op haar en ik had ook geen andere speciale gevoelens voor haar, en toch was ik ten prooi aan een geheimzinnige drang overal waar ik kwam naar haar uit te kijken; als ik een of andere salon was binnengetreden en na het gezelschap te hebben gemonsterd, moest constateren dat zij zich

niet onder de gasten bevond, dan werd ik ongedurig en wilde ik daar weer weg. Over dit gevoel van rusteloosheid dacht ik na toen ik eens rond middernacht bij een achteringang van de Opera - ik had tamelijk het land, omdat het net pijpenstelen regende - op een rijtuig stond te wachten. Maar wat er kwam, geen rijtuig, of beter gezegd, er kwamen wel rijtuigen voorrijden, maar ze waren van andere mensen en die namen er zeer tevreden in plaats. Het werd steeds verlatener om mij heen. ‘Wilt u soms met mij meerijden,’ sprak tenslotte een dame die diep weggedoken in haar zwarte mantille ook al een tijdje naast mij had staan wachten en nu op het punt stond in een rijtuig te stappen. Bij het horen van haar stem trilde mijn hart, ik was weer gefascineerd door die zijdelingse blik van haar, en het was weer alsof ik droomde toen ik mij naast Mademoiselle Laurence in de zachte kussens van het behaaglijk warme rijtuig genesteld had. Wij wisselden geen woord met elkaar, we zouden elkaar trouwens ook niet hebben kunnen verstaan, omdat het rijtuig met dreunend lawaai door de straten van Parijs ratelde; het duurde een hele tijd voor we eindelijk stilhielden voor een grote koetspoort.

Bedienden in schitterende livrei lichtten ons bij, terwijl we de trap bestegen en door een reeks vertrekken liepen. Een kamenier die ons met een slaperig gezicht tegemoetkwam, hakkelde - zich uitputtend in verontschuldigingen - dat er alleen in de rode kamer werd gestookt. Terwijl ze de vrouw wenkte dat ze kon gaan, zei Laurence lachend: ‘Het toeval voert u vandaag wel heel ver, alleen in mijn slaapkamer wordt gestookt...’

In dit slaapvertrek, waar we weldra alleen waren, brandde het haardvuur uitbundig, wat ook maar goed was want het was een gigantisch grote kamer met een heel hoog plafond. In dit grote slaapvertrek - je kon beter spreken van slaapzaal - hing ook een merkwaardig doodse sfeer. Het meubilair, de stoffering - kortom de hele inrichting - droeg het stempel van een tijd waarvan de glans ons nu zo stoffig lijkt, van een grandeur die ons nu zo saai voorkomt dat alles wat uit die tijd stamt bij ons een zeker onbehagen wekt, zo niet een besmuikt lachje. Ik heb het namelijk over het tijdperk van het Empire, over de tijd van de gouden adelaar, de stoutmoedige helmbossen, de Griekse coiffures, de Gloire, de militaire beurzen, de door de Moniteur gedecreteerde officiële onsterfelijkheid, de tijd van de continentale koffie die men van cichorei bereidde en de slechte suiker die men uit voederbieten fabriceerde

en over de tijd van de prinsen en hertogen die men helemaal uit het niets creëerde. Die tijd had echter ook haar bekoring, die tijd van het pathetisch materialisme... Talma declameerde, Gros schilderde, la Bigotini danste, Maury predikte, Rovigo zwaaide de scepter over de politie, de keizer las Ossian, Pauline Borghese poseerde als Venus, geheel naakt, en dat kon, want de kamer was goed verwarmd, net als de slaapkamer waarin ik mij nu met Mademoiselle Laurence bevond.

We zaten bij het haardvuur intiem met elkaar te babbelen, en zuchtend vertelde ze mij dat ze getrouwd was met een Bonapartistische held die haar elke avond voor het naar bed gaan trakteerde op de beschrijving van een van zijn veldslagen; enkele dagen geleden, voor hij op reis ging, had hij haar de slag bij Jena geleverd; hij was ten tijde van die slag erg ziek en dacht dat hij de Russische veldtocht niet zou overleven. Toen ik haar vroeg hoe lang haar vader al dood was, begon ze te lachen en vertrouwde ze mij toe dat ze haar vader nooit had gekend, dat haar zogenaamde moeder nooit getrouwd was geweest.

‘Niet getrouwd?’ riep ik verbaasd. ‘Ik heb in Londen toch zelf gezien dat ze vanwege de dood van haar man in diepe rouw was?’

‘O ja,’ antwoordde Laurence, ‘twaalf jaar lang hulde ze zich in het zwart, zodat de mensen medelijden zouden krijgen met die ongelukkige weduwe en ook om meer kansen te hebben bij de een of andere trouwlustige sul; ze dacht dat ze onder zwarte vlag des te sneller de veilige haven van het huwelijk zou kunnen bereiken. Maar alleen de dood heeft zich over haar ontfermd, ze bezweek aan een bloedspuwing. Ik heb nooit van haar gehouden, want ze heeft mij altijd veel slaag en weinig te eten gegeven. Ik zou van honger zijn gestorven als Monsieur Turlutu mij niet af en toe stiekem een stukje brood had toegestopt; maar de dwerg eiste in ruil daarvoor dat ik met hem zou trouwen en toen hij merkte dat hij geen enkele kans maakte, ging hij met mijn moeder onder één hoedje spelen - dat ik haar moeder noem is louter gewoonte - en vanaf dat moment kreeg ik het van twee kanten zwaar te verduren. Ze maakten me altijd uit voor overbodig schepsel en zeiden dat de geleerde hond duizendmaal meer waard was dan ik die helemaal niet kon dansen. En dan prezen ze de hond ten nadele van mij, ze prezen dat beest de hemel in, streelden hem, stopten hem vol met koekjes en mij wierpen ze de kruimels toe. Aan de hond hadden ze meer dan aan mij, zeiden ze, hij bracht het publiek in geestdrift,

dat publiek dat volstrekt niet in mij was geïnteresseerd, de hond moest mij met zijn arbeid onderhouden, ik leefde van genadebrood. Die vervloekte hond!'

'Ach, vervloek die hond toch niet meer,' onderbrak ik de kwaad geworden dame, 'het dier is dood, ik was erbij toen hij stierf...'

'Is het dier dood?' riep Laurence, terwijl ze blozend van genoegen opsprong.

'En ook de dwerg is dood,' voegde ik eraan toe.

'Monsieur Turlutu?' riep Laurence, al even opgetogen. Maar die opgetogenheid maakte al gauw plaats voor ernst en op mildere toon, met een bijna weemoedige klank in haar stem, zei ze tenslotte: 'Arme Turlutu!'

Toen ik haar niet verheelde dat de dwerg zich in zijn stervensuur zeer bitter over haar had uitgelaten, raakte ze geëmotioneerd en verzekerde mij plechtig dat ze de dwerg niet aan zijn lot had willen overlaten, dat ze hem een jaargeld had aangeboden, als hij zich maar bescheiden op de achtergrond wilde houden en ergens in de provincie zou gaan wonen. 'Maar hij met zijn eerzuchtige natuur,' ging Laurence verder, 'stond erop in Parijs te blijven en zelfs bij mij zijn intrek te nemen; hij zou dan, veronderstelde hij, via mij zijn vroegere connecties in de Faubourg Saint-Germain weer kunnen aanknopen en weer net als vroeger een vooraanstaande rol kunnen spelen in de grote wereld. Toen ik hem onomwonden vertelde dat daar geen sprake van kon zijn, wierp hij mij voor de voeten dat ik een vervloekt spook was, een vampier, een dodenkind...'

Laurence zweeg abrupt, kromp huiverend ineen en zei tenslotte met een diepe zucht: 'Ach, hadden ze me maar bij mijn moeder in het graf gelaten!' Toen ik er op aandrong mij uit te leggen wat ze met die geheimzinnige woorden bedoelde, barstte ze uit in een stroom van tranen en bekende mij, snikkend en bevend, dat de in het zwart gehulde vrouw met de trommel die zich voor haar moeder had uitgegeven haar ooit zelf had verteld dat de geruchten die over haar geboorte de ronde deden niet louter vertelsels waren, maar wel degelijk op waarheid berustten. 'In de stad namelijk waar wij woonden,' ging Laurence verder, werd ik altijd het dodenkind genoemd! De oude roddeltantes beweerden dat ik eigenlijk de dochter was van een graaf aldaar, die zijn vrouw aan één stuk door mishandelde en haar na haar dood met veel pracht en praal liet begraven; maar die vrouw was hoogzwanger en - zo bleek - alleen

maar schijndood; toen een paar grafdieven het rijk versierde lijk wilden bestelen, troffen zij na opening van het graf de gravin springlevend en in barensnood aan. Toen zij na het kind ter wereld te hebben gebracht meteen overleed, hebben de dieven haar weer rustig in haar graf teruggelegd. Het kind namen ze mee om het door hun heelster, de geliefde van de beroemde buikspreker, te laten opvoeden. Het arme kind dat begraven werd nog voor het was geboren, werd nu overal het dodenkind genoemd... Ach! U kunt zich niet voorstellen hoeveel verdriet het mij als klein meisje al deed als de mensen me zo noemden. De beroemde buikspreker zaliger riep als hij wat op mij aan te merken had - wat om de haverklap het geval was - altijd: ‘Jij vervloekt dodenkind, ik wou dat ik je nooit uit het graf had gehaald!’ Omdat hij een heel knappe buikspreker was, kon hij zijn stem zo laten klinken dat je dacht dat hij onder de grond vandaan kwam en hij maakte mij dan wijs dat het de stem was van mijn overleden moeder die mij haar tragische lotgevallen vertelde. Die tragische lotgevallen kende hij allemaal, want hij was ooit als kamerdienaar bij de graaf in dienst geweest. Hij schiep er een satanisch genoegen als ik, arm klein meisje, bij het horen van die onderaardse stem helemaal in paniek raakte. De stem vertelde verschrikkelijke verhalen, verhalen waarvan ik de samenhang nooit begreep en waar ik later ook bijna nooit meer aan dacht, maar die mij als ik danste weer heel levendig voor de geest kwamen. Ja, als ik danste namen zonderlinge herinneringen bezit van mij. Dan vergat ik mezelf en had ik het gevoel een ander te zijn, gebukt te gaan onder het verdriet en de geheimen van die ander... Zodra ik ophield met dansen verdween alles weer.’

Terwijl Laurence mij dit vertelde - rustig en met iets vragends in haar stem - stond ze voor mij bij de open haard, waarin het vuur aangenaam brandde, en ik zat in de leunstoel, waarschijnlijk de stoel waarin haar echtgenoot zat als hij 's avonds voor het slapen gaan vertelde over zijn veldslagen. Laurence keek mij met haar grote ogen aan alsof ze mij om raad vroeg; ze wiegde haar hoofdje weemoedig peinzend, ze boezemde mij een edel, zoet medelijden in, ze was slank en jong en mooi, deze lelie die uit het graf was gegroeid, deze dochter van de dood, dit spook met het gelaat van een engel en het lichaam van een bajadère! [...]

Het bed in deze kamer was werkelijk schitterend. De poten - zoals alle bedden van het Empire dat hebben - bestonden uit

kariatiden en sfinxen, en het baldakijn schitterde van het rijke verguldsel, voornamelijk tortelende gouden adelaars, wellicht het zinnebeeld van de liefde onder het Empire. Roodzijden bedgordijnen lieten de vlammen van het gloeiend haardvuur felrood doorschemeren, zodat ik mij met Laurence in een vloed van getemperd vuurrood licht bevond en ik mij de god Pluto waande die in de gloed van de hellevuren de slapende Proserpina in zijn armen houdt. Laurence was in slaap gevallen; ik bekeek haar lieftallig gezicht en probeerde uit haar gelaatstrekken op te maken waar toch die zielsverwantschap op berustte die ik met haar voelde. Hoe moest ik deze vrouw toch duiden? Welke betekenis school er achter de symboliek van die fraaie vormen?

Maar het is toch eigenlijk dwaasheid de diepere zin van een vreemde verschijning te willen doorgronden als wij niet eens in staat zijn het raadsel van onze eigen ziel op te lossen? We weten soms toch niet eens precies of de vreemde dingen die wij waarnemen werkelijk bestaan? Weten we wel altijd een onderscheid te maken tussen realiteit en droom? Was het een product van mijn fantasie of was het van een ontstellend werkelijkheidsgehalte wat ik die nacht hoorde en zag? Ik zou het niet kunnen zeggen. Ik herinner mij alleen dat, terwijl ik werd overspoeld door de wildste gedachten, een wonderlijk geluid mijn oor trof. Het was een buitenissige, merkwaardig zachte melodie. Ze kwam mij heel bekend voor, en tenslotte kon ik de klanken onderscheiden van een trommel en een triangel. Het leek alsof de muziek, zingend en neuriënd, van heel ver kwam, en toch, toen ik opkeek, zag ik vlak voor mij, midden in de kamer, een bekend schouwspel: het was de dwerg, Monsieur Turlutu, die op de triangel speelde, en Madame moeder die de trommel sloeg, terwijl de geleerde hond met zijn poten over de grond krabde, alsof hij de houten letters weer bij elkaar zocht. Het leek alsof de hond zich slechts met moeite kon bewegen en zijn vacht was met bloed bevlekt. Madame moeder droeg nog steeds haar zwarte rouwkleding, maar haar buik stak niet meer zo komisch naar voren, ze had nu een weerzinwekkende hangbuik; ook had ze niet meer dat rode gezicht van vroeger, het was nu heel bleek. De dwerg die nog steeds gekleed was in zijn met borduurwerk afgezette kostuum, als een Franse markies uit vroeger tijden, en nog steeds een gepoederde pruik droeg, leek iets groter te zijn geworden, maar misschien kwam dat omdat hij zo ontzettend vermagerd was. Hij gaf weer het ene na het andere staaltje van

zijn schermkunst ten beste en hij leek ook weer te snoeven als vanouds; maar hij sprak zo zacht dat ik geen woord verstond van wat hij zei en alleen aan de beweging van zijn lippen kon zien dat hij weer kraaide als een haan.

Terwijl deze belachelijke, huiveringwekkende taferelen zich als een schimmenspel met een akelig aandoende gejaagdheid voor mijn oog ontrolden, voelde ik hoe Mademoiselle Laurence steeds onrustiger begon te ademen. Een koude huivering voer haar door het gebeente en haar lieftallige leden schokten alsof zij door ondraaglijke pijnen werd geplaagd. Maar tenslotte glipte ze, lenig als een kat, uit mijn armen, stond plotseling midden in de kamer en begon daar te dansen, terwijl de moeder met de trommel en de dwerg met de triangel hun gedempte, zachte muziek weerklinken lieten. Ze danste weer net zoals ze dat vroeger bij de Waterloo Bridge en op de hoeken van de straten van Londen had gedaan. Weer diezelfde geheimzinnige pantomimes, diezelfde hartstochtelijke danssprongen, hetzelfde bacchantische gebaar waarmee ze haar hoofdje in de nek gooide; soms ook boog ze weer het hoofd naar de grond, alsof ze probeerde op te vangen wat daarbeneden gesproken werd; vervolgens beefde, verbleekte, verstarde ze weer en nog eens luisterde ze met het hoofd naar de grond gebogen. Ook maakte ze weer dat handenwassende gebaar. Tenslotte leek het ook alsof ze weer haar diepe, smartelijke, smekende blik op mij wierp... maar die blik zag ik niet in haar ogen, want die waren gesloten, ik herkende hem alleen in de trekken van haar doodsbleke gelaat. De muziek stierf weg, steeds zwakker werden de klanken tot ze tenslotte verstomden; de moeder met de trommel en de dwerg met de triangel werden al bleker en ijler, als nevel die in flarden langzaam optrok, tot ze tenslotte geheel verdwenen waren. Maar Mademoiselle Laurence stond daar nog steeds met geloken ogen te dansen. De dans met geloken ogen in de nachtelijke stilte van de kamer verleende dit bevallige wezen een zo spookachtig aanzien dat ik af en toe huiverde, zo akelig werd het mij te moede, en ik was oprecht verheugd toen zij het dansen staakte.

Ik meen het oprecht, de aanblik van dit tafereel was voor mij bepaald niet aangenaam. Maar de mens went aan alles. En het is zelfs niet ondenkbaar dat het onheilspellende de bijzondere bekoring die deze vrouw voor mij had nog vergrootte, dat mijn gevoelens zich vermengden met een huiveringwekkende tederheid. Hoe het ook zij, na enkele weken verbaasde ik mij er helemaal niet

meer over als ik 's nachts de zachte klanken van trommel en triangel hoorde, als mijn dierbare Laurence plotseling opstond en met geloken ogen een solo danste. Haar echtgenoot, de oude Bonapartist, voerde in de buurt van Parijs het bevel over zijn manschappen en zijn militaire plichten stonden hem niet toe zijn dagen in Parijs door te brengen. Het spreekt vanzelf dat hij een intieme vriend van mij werd. Hij huilde tranen met tuiten toen hij een poosje daarna voor lange tijd afscheid van mij moest nemen. Hij reisde namelijk met zijn echtgenote naar Sicilië en geen van beiden heb ik later ooit nog teruggezien.

Of het mooi was of niet

Paolo Nori*
(Vertaling Tineke van Dijk)

Boris Ejchenbaum was een Russische formalist die in de jaren twintig van de twintigste eeuw de literatuur bestudeerde en daar stapelgek op was. Hij, Boris Ejchenbaum, zat in de jaren twintig van de twintigste eeuw hele dagen in bibliotheken te lezen, te schrijven en theorieën over literatuur uit te werken. Bepaald geen domme theorieën trouwens, goed bedacht, goed geschreven, begrijpelijk, hij had er duidelijk verstand van, Boris Ejchenbaum. Maar er was wel iets mis met hem.

Hij had een verborgen ziekte, Boris Ejchenbaum, zo verborgen dat hij er zelf tot een bepaald moment ook geen vermoeden van had dat hij ziek was en pas op een avond in '26 merkte dat zijn inzet en zijn passie voor de literatuur de oorzaak waren van een ernstige en gevaarlijke kwaal, het eerste geval ter wereld.

Op een avond in november '26 kwam Boris Ejchenbaum thuis van de bibliotheek.

'Hoe ging het?' vroeg zijn vrouw Tatjana hem. 'Wat heb je vandaag gedaan?'

'Goed,' antwoordde Ejchenbaum. 'Vandaag heb ik Boze Geesten van Dostojevski gelezen.'

'O,' zei zijn vrouw Tatjana, 'dat wou ik ook lezen, hoe is het?'

'Als we uitgaan van de bekende klassificatie van Otto Ludwig,' zei Ejchenbaum, 'is Boze Geesten een typisch voorbeeld van scenische vertelkunst, als we uitgaan van de bekende klassificatie van Otto Ludwig.'

'Wat?' vroeg Ejchenbaums vrouw Tatjana.

'Het is een typisch negentiende-eeuwse roman,' zei Ejchenbaum tegen zijn vrouw Tatjana, 'met een syncretische structuur, waarin de verhaallijn wordt uitgewerkt op basis van brieven ofwel memoires ofwel een schetsmatige beschrijving.'

* *Paolo Nori is geboren in 1963, heeft Russische taal- en letterkunde gestudeerd en woont in Bologna. Sinds 1999 heeft hij zeven romans en verhalenbundels gepubliceerd,* Le cose non sono le cose *(1999),* Basso tuba non c'è *(1999),* Spinoza *(2000),* Diavoli *(2001)*, Grandi ustionati *(2001)*, Si chiama Francesca, questo romanzo *(2002) en* Gli scarti *(2003). Dit verhaal komt uit* Gli scarti.

‘Hoezo?’ vroeg zijn vrouw Tatjana.

‘Het is een boek, Boze Geesten van Dostojevski, waarin de schrijver zich bedient van de techniek van vertraging, van de aaneenschakeling en de koppeling van ongelijksoortig materiaal, episoden ontwikkelt en verbindt, verschillende kernen creëert en parallelle intriges uitwerkt,’ zei Ejchenbaum tegen zijn vrouw Tatjana.

‘Ja,’ zei zijn vrouw Tatjana tegen Ejchenbaum, ‘maar hoe is het boek, mooi of niet?’

‘Wat?’ vroeg Ejchenbaum.

‘Is het mooi of niet, Boze Geesten van Dostojevski?’

‘Tja,’ antwoordde Ejchenbaum, ‘het is een typisch voorbeeld van negentiende-eeuwse romankunst, want anders dan in het korte verhaal, waaraan een vergelijking met één onbekende ten grondslag ligt, is de structuur van Boze Geesten een rekensom met andere regels, oplosbaar met behulp van een heel systeem van vergelijkingen met meerdere onbekenden,’ zei Ejchenbaum tegen zijn vrouw Tatjana. Zijn vrouw Tatjana was niet echt tevreden met dat antwoord.

‘Maar is het nou mooi of niet?’ vroeg zijn vrouw Tatjana dan ook aan Ejchenbaum.

‘Kijk,’ zei Ejchenbaum, ‘het is een boek, Boze Geesten van Dostojevski, waarin het cruciale moment op typerende wijze vooruitgeschoven is naar een punt dat een heel stuk voor het einde geplaatst is, en daarin verschilt het van het korte verhaal,’ zei Ejchenbaum, ‘dat in overeenstemming met zijn aard al zijn gewicht in het einde ophoopt zodat het einde, bij wijze van spreken, de hele rest aandrijft.’

‘Boris,’ vroeg Tatjana aan haar man, ‘moet ik het lezen, dit boek van Dostojevski, of niet? Raad je het me aan of niet?’

‘Kijk, wij formalisten,’ zei Ejchenbaum tegen zijn vrouw Tatjana, ‘baseren ons en kunnen ons alleen baseren op enkele retorische uitgangspunten die ons niet zijn ingegeven door een of ander kant en klaar methodologisch of esthetisch systeem, maar door de bestudering van het concrete materiaal met zijn specifieke eigenschappen, zie je,’ zei Ejchenbaum tegen zijn vrouw Tatjana, enigszins in verlegenheid gebracht.

Zijn vrouw Tatjana schudde haar hoofd. ‘Wat heb je aan al die geleerdheid?’ zei ze teleurgesteld tegen haar man. Toen draaide ze zich om en liep naar de keuken. ‘De borsjtsj is klaar,’ zei ze, ‘kom, anders wordt hij koud.’

‘Maar het is wel zo,’ zei Ejchenbaum terwijl hij haar volgde naar de keuken, ‘dat het esthetische element een van de toekomstige doeleinden is van de formalistische methode. Onze tegenstanders en veel van onze aanhangers houden daar geen rekening mee, Tatjana.’ Maar Tatjana schudde haar hoofd en gaf geen antwoord meer.

Op die koude novemberavond in '26 maakte het syndroom van Ejchenbaum zijn eerste slachtoffer, de befaamde formalistische letterkundige Boris Ejchenbaum, die met al zijn faam en geleerdheid niet eens in staat was zijn vrouw te vertellen of het boek dat hij net gelezen had mooi was of niet.

En hij, Boris Ejchenbaum, was slechts de eerste van een lange reeks slachtoffers van het syndroom dat naar hem genoemd is, een reeks waartoe ook ik behoorde, toen ik een tijdlang alles las wat ik in handen kreeg en daarbij alleen maar lette op de plot, het taalgebruik, de stijl, de vorm, de eenheid en de coherentie, de discontinuïteit en de verbrokkeling. Het was zo interessant, die mallemolen van hedendaagse Italiaanse romans die mij de een na de ander in handen vielen, dat het niet eens bij me opkwam om me af te vragen of de boeken die ik las mooi waren of niet, dat ik er niet eens op lette, dat ik het niet eens wist of ze mooi waren of niet, de boeken die ik te pakken kreeg toen ik pas was begonnen te schrijven: ik leed aan het syndroom van Ejchenbaum.

Ik had er behoorlijk veel last van, van dat syndroom van Ejchenbaum, want ook als ik schreef lette ik alleen op de plot, het taalgebruik, de stijl, de vorm, de eenheid en de coherentie, de discontinuïteit en de verbrokkeling, en of mijn werk mooi was of niet was iets dat me niet interesseerde.

Later heb ik het herlezen en het leek me niet echt slecht, maar als ik ze herlas, de dingen die ik in het begin geschreven heb, werd mijn humeur er toch op onverklaarbare wijze door verpest, als ik ze herlas.

Toen de luitenant getemd werd
Jørn Riel
(Vertaling Edith Koenders)

De tatoeëerder, meneer Joenson, vertrok met de ‘Velsemari’ naar Europa en Mads Madsen, de vroegere leider, nam zijn oude plekje op het station van Kaap Thompson weer in. Dat was welbeschouwd ook beter, vonden de jagers aan de kust. Niet dat ze iets tegen meneer Joenson hadden, integendeel zelfs, want hij had veel nieuws naar het noordpoolgebied gebracht en bekoorlijke versieringen op meelwitte jagershuid gemaakt. Maar toch was het alsof hij hier niet thuishoorde, een zeldzame trekvogel die zijn oriëntatie kwijt was, en die alleen had kunnen overleven omdat hij over een uitzonderlijk aanpassingsvermogen beschikte en bovendien was bijgestaan door behulpzame kameraden. Met Mads Madsen lag dat anders. Hij ging heel natuurlijk op in het geheel en was als het ware een deel van het leven van alledag waar je nooit acht op sloeg.

Toen de ‘Velsemari’ arriveerde, waren de jagers van de kust bijeen op Kaap Thompson. Deels om afscheid te nemen van de tatoeëerder, deels om Mads Madsen te begroeten bij zijn terugkomst en niet in de laatste plaats om de vele bijzondere tatoeages te laten zien die iedereen bloed, zweet en tranen en veel vossenhuiden hadden gekost. Het schip bracht ook een nieuwe jager, een zekere luitenant Hansen, die een waardig opvolger van meneer Joenson zou blijken te zijn.

Luitenant Hansen was een kleine kaarsrechte man met een parmantig snorretje dat omhoog gedraaid was met behulp van vet. Hij had een stem als een scheermes, kleine zwarte pistooloogjes en hij droeg rijlaarzen en een rijbroek. Luitenant Hansen had deel uitgemaakt van de Jutse cavaleristen, had krijgskunde gestudeerd in Fredericia en was van goede familie. Mads Madsen vertrouwde zijn vele vrienden toe dat hij het ergste vreesde.

* *Jørn Riel (1931) is een Deense schrijver die ruim tien jaar in Groenland woonde, waar veel van zijn verhalen zijn gesitueerd. Als VN-functionaris verbleef hij ook in het Midden-Oosten en Pakistan. Alleen zijn debuutroman* Een verhaal waar je een mooi gezicht van krijgt *is in Nederland verschenen. In het Lentenummer van 2001, gewijd aan de gulzigheid, stond zijn verhaal* Een feestelijke begrafenis.

Al tijdens zijn eerste dag op Kaap Thompson liet de luitenant zien dat hij grootse plannen had. Nog voor de zon zijn positie in het westen had ingenomen, had de luitenant voor het huis een bijeenkomst georganiseerd op een plek die hij voortaan de appèlplaats zou noemen. Hier legde hij de verbaasde jagers zijn grondgedachte voor.

‘Ik ben nieuw hier in het Arctisch gebied,’ legde hij uit. ‘Ik ben niet bekend met het terrein en de omstandigheden.’ De jagers knikten. Dat klonk in elk geval verstandig en bescheiden. De luitenant vervolgde: ‘Dat is echter zonder betekenis, aangezien ik mannen met kennis van zaken om me heen heb.’ Hij verhief zijn dunne, metaalachtige stem. ‘We moeten een eenheid vormen, we moeten ons hard maken als een vuist, een vuist van ijzer die met verpletterende kracht kan slaan.’

‘Wie moeten we dan slaan?’ vroeg Bjørken geïnteresseerd.

‘De vijand,’ lichtte de luitenant toe. ‘Ik heb van de Jagerscompagnie de bevoegdheid gekregen om een militaire eenheid in dit gebied op te richten, uiteraard in goede verstandhouding en gedeeltelijke samenwerking met de binnenlandse krijgsmacht.’

‘Verdomme, zeg.’ Valfred schudde bedenkelijk zijn hoofd. ‘Is het daar alweer oorlog?’

‘Nog niet, maar de oorlog komt eraan,’ waarschuwde luitenant Hansen. ‘De oorlog ligt altijd op de loer. Als hij ons bereikt, mogen we niet onvoorbereid zijn en daarom heb ik de bevoegdheid gekregen om hier een compagnie op te richten en te trainen.’

‘Hoe stel je je dat voor, Hansen?’ vroeg Herbert.

‘Luitenant Hansen,’ wees de luitenant hem terecht. ‘Nou, ik wil een verdedigingskern opbouwen van het aanwezige materiaal en personeel. Een onoverwinnelijke kern die, waar en hoe dan ook, de indringer bliksemsnel kan vernietigen.’

‘Welke indringer dan?’ vroeg kleine Lasse die er maar weinig van begreep.

‘De vijand, jongeman. De vijand die overal is. Nu nog onzichtbaar maar desalniettemin dichtbij. Ik heb strategie gestudeerd en weet het een en ander van de ondergrondse activiteiten van de vijand. We moeten dit land verdedigen.’ Hij rechtte zijn rug. ‘Voor koning en vaderland,’ zei hij plechtig.

‘En de Groenlanders,’ voegde Valfred eraantoe.

Bjørken knikte in gedachten verzonken. ‘Ja, ja, dat klinkt allemaal heel redelijk,’ zei hij. ‘En als je om die reden hier gekomen

bent, kunnen we moeilijk weigeren. Als je maar niemand lastigvalt met je verdediging, zullen we je niet tegenhouden.'

'Jullie worden de kern,' riep de luitenant. 'Alleen jullie kunnen dit enorme gebied verdedigen. Het is mijn taak om jullie te trainen, om jullie tot de elitesoldaten van Noord-Oost-Groenland te maken.'

'Duurt dat lang?' vroeg Zwarte William. Hij dacht bezorgd aan de zeehondenjacht van het najaar dat eraan kwam.

'Dat hangt er vanaf hoe snel jullie leren,' antwoordde de luitenant.

Nu is het zo in het Arctisch gebied dat een idee nooit direct verworpen wordt. Ten eerste zou het idee bij nader inzien buitengewoon interessant kunnen zijn en ten tweede gaf het altijd aanleiding tot lange discussies en leerzame gesprekken tussen de jagers onderling. Daarom werd het verdedigingsvoorstel van luitenant Hansen niet direct weggestemd, maar kreeg hij de daaropvolgende dagen de kans om het verder uit te werken terwijl de jagers ondertussen de voor- en nadelen met elkaar bespraken.

Niemand had speciaal haast om Kaap Thompson te verlaten. De zomer was nog lang en het samenzijn met de kameraden nog steeds vruchtbaar. Vooral na de aankomst van luitenant Hansen. De mannen lieten toe dat de luitenant 's avonds zijn lezingen over krijgskunde hield en ze stelden zich gedienstig op om een beetje te exerceren op de appèlplaats waar ze onder zijn kundige begeleiding leerden jongleren met oude 98-ers, leerden zich om te draaien op hun laarzen van zeehondenleer en op hun buik op de grond te vallen wanneer de luitenant dat beval.

Pas op de dag dat de luitenant eiste dat er een parade gehouden moest worden waarbij een ieder de plicht had om zich frisgewassen, gekamd en met gepoetste wapens op te stellen, was de maat vol. Ze bespraken onderling hoe ze de luitenant op andere gedachten konden brengen, zodat hij zich in plaats van op de oorlog op de vangst zou richten. Natuurlijk was het een poosje leuk geweest om soldaatje te spelen, maar je kunt niet alles verwachten van een volwassen jager. De luitenant zou overwinteren met Valfred, die alleen was achtergebleven, nadat Anton bij Herbert was ingetrokken, en iedereen was het erover eens dat Hansen tot de orde geroepen moest worden, voordat ze hem naar de hut bij Fimbul konden laten gaan.

Op een morgen na het appèl zei Mads Madsen daarom: 'Luister

eens, meneer de luitenant, we hebben nu geleerd om met onze geweren in de rondte te zwaaien, op te zitten en pootjes te geven. Is het geen goed idee om het terrein eens te gaan verkennen?'

Luitenant Hansen beende een poosje heen en weer voor de rij soldaten.

'Uitstekend, Madsen. Een schitterend idee, ik had het zelf kunnen bedenken. Morgen gaan we op oefening.'

'In dat geval,' zei Bjørken, 'zou ik willen voorstellen om een tochtje over het landijs te maken. Als de vijand komt, dan is het immers van die kant.'

'Verklaar u nader,' zei de luitenant met een stem als een zweepslag.

'Nou, uh, er kan niemand uit het oosten komen. Dat kan iedere gek begrijpen. Want daar verspert de grote ijsmassa de weg. En als er niemand uit het oosten kan komen, dan moeten ze wel uit het westen komen, want het noorden en zuiden zijn om geografische redenen uitgesloten.'

'Duidelijk,' gaf luitenant Hansen toe. 'U toont inzicht en schranderheid, Bjørk, en u dient zo gauw mogelijk tot korporaal benoemd te worden.'

'Hartelijk dank, meneer de luitenant.' Bjørken salueerde aan zijn gebreide muts en grijnsde listig.

Ze vertrokken heel vroeg. Herbert, Valfred, Mads Madsen en zijn partner Zwarte William; ook en de drie jagers van Bjørkenborg waren er. En verder Siverts, Lause en Lodvig en de jonge Anton. En natuurlijk de luitenant. Ze namen een slee met proviand mee die getrokken werd door acht honden vol zomerse loomte.

Nadat ze in stevig tempo door het Skaervedal waren gelopen, begonnen ze tegen het ijs van de rivier de Tomand op te klimmen. De stijging was heel gering. Het ijs was gelijkmatig en steeg zo weinig dat de honden de slee op eigen kracht konden voorttrekken. Luitenant Hansen liep voorop. Hij had er stevig de pas in en raakte al snel buiten adem. Nog voor ze halverwege waren, gaf hij het commando te stoppen. 'We moeten het land zorgvuldig verkennen,' zei hij en hij bracht de kijker naar zijn ogen. De jagers gingen op de slee zitten en bestudeerden hun baas.

Er kwam al gauw een laagje ijs op de lenzen door het heftige uitademen van de luitenant, maar hij bleef de kijker voor zijn ogen houden.

‘Hoog tijd om eens een bakje koffie te zetten,’ stelde Herbert voor. Hij haalde zijn steelpannetje van de beugel van de slee en schepte hem vol sneeuw.

‘Dan doe ik ondertussen even een oogje dicht,’ mompelde Valfred en hij leunde achterover op het vachtje op de slee.

De luitenant, die zich er inmiddels van overtuigd had dat er geen vijandelijke troepenbewegingen binnen zijn gezichtsveld waren, zei bruusk: ‘Geen koffie en geen dutjes, mannen. We gaan verder.’

Toen ze het landijs hadden bereikt, vonden de jagers dat ze ver genoeg waren. Ze kwamen stilzwijgend overeen om zich zo snel mogelijk van de luitenant te ontdoen.

Mads Madsen holde achter de bevelhebber aan en salueerde slordig aan zijn anorakmuts. ‘Met uw permissie, meneer de luitenant, maar ik zou willen voorstellen dat u een touw om uw middel bond,’ zei hij.

‘Wat moet ik in vredesnaam met een touw om mijn middel, mijn beste Madsen?’

‘Nou kijk, luitenant, hier in het ijs kunnen lelijke spleten zitten die bedekt zijn met sneeuw. Daar kun je zomaar in vallen, zeker wanneer je als luitenant de voorhoede leidt.’

‘All right,’ antwoordde de luitenant gedwee. ‘Geef me dat touw dan maar, Madsen.’ De gedachte dat hij in een gletsjerspleet zou vallen en de mannen daardoor hun leider zouden verliezen, beviel hem helemaal niet.

Ze bonden een paar stevige hondenriemen aan elkaar en bevestigden die met een karabijnhaak aan de broekriem van luitenant Hansen. Vervolgens draafden ze verder. Mads Madsen had de veiligste route aangewezen naar een paar rotsen die een paar kilometer verder landinwaarts boven het landijs uitstaken. Vanaf deze kleine, kale rotspartij had je vrij uitzicht naar alle kanten en het was de bedoeling van de luitenant om hier observatieposten te gaan inrichten.

Het duurde slechts vijf minuten voor luitenant Hansen verdween. Ze wisten allemaal dat hij zou verdwijnen, maar toch was het een verrassing toen hij ineens uit het zicht was. Geluidloos barstte de sneeuwbrug onder Hansen en voor hij een kik kon geven, was hij weg.

Bjørken die de slee bestuurde, liet de honden halt houden maar pas nadat hij de luitenant twee riemlengtes ver de diepte in had

laten vieren. Ze hoorden hem commanderen vanuit de diepte en ze knikten veelzeggend naar elkaar.

‘Tja, dan is het nu hoog tijd voor een kopje koffie,’ zei Herbert met een klein lachje.

‘Als de luitenant het tenminste goedvindt,’ grijnsde Zwarte William. ‘Maar ik denk haast van wel.’

‘Als je het mij vraagt, vindt de luitenant op dit moment alles goed,’ zei Valfred. ‘En als jullie er niets op tegen hebben. dan ga ik even een paar minuutjes liggen, want ik ben bekaf van al dat draven.’

‘Je hebt voor koning en vaderland gedraafd,’ lichtte Mads Madsen toe.

‘Dat kan wel wezen.’ Valfred ging op zijn zij liggen en vouwde zijn handen onder zijn wang. ‘Dat kan wel wezen, maar nu ga ik slapen voor heel Europa en wat er nog over is van de koningen in dat werelddeel.’

Ze gingen in de buurt van de gletsjerspleet op de vacht uit de slee zitten, en bouwden een windscherm van sneeuw rond de primus. Ze luisterden belangstellend naar wat de luitenant te zeggen had en becommentarieerden bijzonder geslaagde passages met korte knikjes en brede grijzen.

Toen het water kookte, voegden ze koffie toe en lieten het nog een keer opkoken. Vervolgens nestelden ze zich met hun warme mok in hun handen op de vacht en begonnen te praten.

Ze praatten over van alles. Over het jaar dat voorbij was, een schitterend jaar al met al, en ze praatten over de kameraden die vertrokken waren of die horizontaal in een steenkist of in zee lagen. Daarna spraken ze over eten, een onderwerp dat hen meer dan een uur bezighield. Natuurlijk konden ze niet om de graaf heen die het keukencorvee op zich had genomen en daarom vrijgesteld was van deelname aan de oefening. Toen viel er een stilte waarin ze luisterden naar de luitenant die nog niet uit het gat omhoog was gekropen en die erger vloekte dan ooit tevoren.

‘Zei hij soms krijgsraad?’ vroeg Herbert verwonderd.

‘Het klonk wel bijna zo.’ Anton lachte. ‘Heeft dat niet iets te maken met fusilleren en verbanning?’

‘Ik snap niet dat hij niet omhoogklimt,’ zei Siverts onschuldig. Hij boog over de rand van de spleet heen en staarde naar de luitenant in de diepte.

‘Luister eens baas, kom je nog naar boven? Onze billen vriezen er nog af als we hier nog langer moeten zitten.’

Een paar holle klanken stegen uit de diepte op.

‘Wat zegt hij?’ vroeg Lause.

‘Kunnen jullie niet vragen of hij eens even zijn mond kan houden,’ bromde Valfred vanaf de slee. ‘Ik kan niet slapen met al die herrie.’

Siverts trok zijn hoofd terug. ‘Ik kan niet herhalen wat hij zei,’ merkte hij op. ‘Ik heb absoluut geen zin om dergelijke woorden in mijn mond te nemen. De luitenant is niet bepaald een fatsoenlijk man, geloof ik.’ Hij keek Bjørken aan. ‘Weet je zeker dat hij zich niet aan zijn armen op kan trekken?’

‘Volstrekt zeker,’ antwoordde Bjørken. ‘Ik heb water op de riemen gesmeerd, dus die zijn zo glad als een ijsbaan.’

Mads Madsen zuchtte diep. ‘Je hebt van die mensen die er niet tegen kunnen als je ze gehoorzaamt,’ zei hij zachtjes. ‘Soms is het zwaar om dat soort lieden op te voeden. We kunnen er net zo goed tussenuit knijpen. Wat hij daar beneden te vertellen heeft is niet bepaald constructief.’

Ze pakten hun mokken in, legden de vacht op de slee, sloegen een stevige ijzeren pin in het ijs en maakten de riemen van luitenant Hansen eraan vast. Toen zetten ze koers naar de kust terwijl ze met elkaar bespraken hoe lang de luitenant zijn rang van officier nog zou kunnen houden. Valfred sliep de hele afdaling lang en werd pas wakker toen hij de resultaten van de inspanningen van de graaf kon ruiken.

‘Denken jullie niet dat hij het koud heeft daarginds?’ vroeg kleine Lasse bezorgd. Ze zaten voor het huis te genieten van de stille avond. De zee deinde log op en neer, mat en glad als glycerine en de ijsbergen in de verte dreven langzaam naar het zuiden. Het water drupte van een paar gestrande ijsschotsen en in de kleine baai achter het huis schreeuwden een paar sternen boven een stormmeeuw die een vis van ze had gepikt.

‘Denken jullie niet dat hij het koud heeft?’ herhaalde kleine Lasse. De mannen keken hem sloom aan.

Mads Madsen vermande zich en antwoordde: ‘Ja, dat zou best kunnen.’

‘Kan hij ook doodvriezen?’ vroeg kleine Lasse. Hij was jong en de wonderlijke nachtelijke stilte was hem niet genoeg.

Mads Madsen leunde achterover in de heide en keek omhoog naar de enorme, blauwe hemel. ‘Ja, dat zou best kunnen,’ antwoordde hij.

Bjørken wendde zijn gezicht naar de zon en zoog de warmte op. ‘Een woedende man vriest niet zo gauw dood,’ beweerde hij. ‘Want als je echt kookt van woede dan slaat de damp van je af. Als je kookt van woede is het net of er een vuurspuwende draak op je rug zit, neem dat maar van mij aan.’ Hij doelde daarmee fijntjes op de fantastische versiering op zijn rug.

Valfred die urenlang in diepe slaap was geweest, duwde zich omhoog op een elleboog.

‘Jeetje, wat een gekwetter,’ knorde hij. ‘Het lijkt hier wel een theekransje. Waar hadden jullie het over?’

‘Over de luitenant,’ antwoordde kleine Lasse.

‘O, ja, de luitenant.’ Valfred glimlachte vergenoegd. ‘Dat wordt nog wel eens een brave jongen, hè, hè. Het is maar goed dat we hem hebben laten vallen, anders hadden we daar nog steeds lopen zwoegen.’ Hij smakte welgedaan, als iemand die voorlopig is uitgerust. ‘Ik heb vroeger ook zo'n kerel gekend die van die vreemde ideeën had. Hij had jarenlang in de gevangenis van Horsens gezeten en dat raakte hij maar niet kwijt. Iedere ochtend ging hij luchten voor onze hut. Liep rondjes met zijn handen op zijn rug, terwijl hij mompelend telde hoeveel hij er al gelopen had. Na honderdtwintig keer was hij klaar voor het ontbijt. Een vreemde vent.’

Kleine Lasse boog belangstellend naar Valfred toe. ‘Hoe is het met hem afgelopen, Valfred?’

‘Tja, een goeie vraag.’ Valfred krabde aan zijn pukkelige neus en keek de jongeman met zijn blauwe, onschuldige ogen aan. ‘Ik heb hem vermoord, geloof ik,’ zei hij zachtjes.

‘Vermoord?’ Kleine Lasse keek de oude jager vol afschuw aan. ‘Waarom dan, Valfred?’

‘Nou, kijk, hij had een grammofoon bij zich, de idioot. Dat had hij nooit moeten doen. Het was zo'n zwarte doos met een slinger en zo, en als hij eenmaal draaide, klonk het best mooi. Maar helaas had de domkop maar één plaat meegenomen. Hij had zo lang opgesloten gezeten dat ze bijna een beschaafd mens van hem hadden gemaakt. In elk geval was hij dol op het klassieke werk, zoals hij het noemde, en de plaat was van een of ander pelgrimskoor. Nu heb ik nooit wat tegen pelgrims gehad, hoor. Van mij mogen ze rondtrekken en zingen zoveel ze willen, zolang ik ze

maar niet hoef te zien of te horen. Maar dat mocht niet zo zijn. De plaat draaide van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat en soms ook nog 's nachts. Toen ik die pelgrims een paar duizend keer hetzelfde lied had horen zingen, had ik er genoeg van. Telkens wanneer hij de plaat opzette, werd ik wakker en daar word je nerveus van. Daarom pakte ik op een dag de plaat, liep naar buiten en zette hem rechtop in de sneeuw. Toen deed ik twintig stappen naar achteren en schoot het onding aan flarden met mijn jachtgeweer. Wat een spektakel.'

'Maar daarmee heb je je kameraad toch niet vermoord?' zei kleine Lasse. 'Je hebt alleen maar de plaat kapotgeschoten, Valfred.'

'Ja, ja, ik bedoelde het ook figuurlijk,' zei Valfred. 'Maar toen ik de plaat kapot had geschoten, was mijn kameraad ook bijna zo goed als dood. Het was met die plaat als met zijn verplichte rondjes. Hij kon niet zonder.'

'Heeft hij zichzelf doodgeschoten?'

'Nee, hij heeft zich opgehangen. Hij heeft de rendierbout die we altijd aan het plafond hadden hangen eraf gehaald en zichzelf er voor in de plaats gehangen. Toen ik thuiskwam van de vallen en een homp wilde afsnijden, fileerde ik bijna een stuk bil van meneer de bajesklant. Wat een gedoe, kleine Lasse. Je moet altijd voorzichtig zijn met mensen met ideeën. Net zoals met de luitenant daarginds.'

'Ik vind het maar niks dat hij daar aan zijn broekriem hangt te bungelen,' zei kleine Lasse.

'Dat is de luitenant vast met je eens,' grijnsde Herbert.

Valfred schudde zijn hoofd en maakte zich een beetje zorgen bij de gedachte dat hij degene was die de hele winter met de luitenant opgescheept zou zitten.

'Ik hoop dat we hem een beetje manieren kunnen bijbrengen voordat ik naar mijn eigen hut terugga,' zuchtte hij. De mannen knikten. Want het vooruitzicht om een lange winter in het gezelschap van een halfgare militair te verkeren, was geen lolletje. De graaf verhinderde verdere discussie door zijn hoofd uit de open halve deur te steken en hen toe te spreken.

'Mijne heren, er wordt zo een middernachtelijk verfrissinkje geserveerd.'

Valfred schudde meteen alle trieste overpeinzingen van zich af en kwam verrassend snel overeind. 'Waar bestaat dat uit, graaf?'

De ogen van de graaf straalden trots toen hij antwoordde: ‘Twee flessen van het merk Chateau Lafitte en zoete koekjes die ik net gebakken heb en die ik voortaan ‘luitenanthartjes’ zal noemen.

Het was laat in de ochtend toen de mannen terugkeerden naar het ijs. Ze waren in een goed humeur en benieuwd hoe de tijd en de kloof op de luitenant hadden ingewerkt.

Valfred die immers met de man moest overwinteren, stak als eerste zijn hoofd in de spleet en riep naar beneden: ‘Hallo, is daar iemand?’

Een halfgesmoord gesnotter volgde en een onduidelijk stem gaf als antwoord: ‘Hijs me op.’

‘Ben jij daar, Hansen?’ wilde Valfred weten.

‘Ja,’ klonk het. ‘Hijs me op.’ Het metaalachtige was uit de stem van Hansen verdwenen, die klonk eerder wat roestig.

‘Jager Hansen,’ vroeg Valfred nog eens voor alle zekerheid.

‘Ja,’ klonk het.

‘Wat doet jager Hansen in deze gletsjerspleet?’ vroeg Valfred verbaasd.

‘Ik ben erin gevallen,’ klonk het schuchter.

‘Kun je daar beneden vaderland, koning en de Groenlanders verdedigen, Hansen?’

‘Nee.’ Jager Hansen had nog steeds wat razernij in zijn lichaam die hij probeerde te onderdrukken. Maar dat was kennelijk te moeilijk voor hem. ‘Hijs me dan op, verdomme,’ explodeerde hij.

Valfred ging onverstoorbaar verder: ‘Dat malle verdedigingsgedoe moesten we sowieso maar eens op stal zetten, ouwe jongen, en ons in plaats daarvan op nuttiger en meer gewone zaken richten, ja?’

‘Mijn plan is goedgekeurd door de leiding,’ tierde Hansen. ‘Hijs me op, dat is een bevel.’

‘Ho, ho, da's niet best.’ Valfred trok zijn hoofd terug. ‘Hij heeft nog een beetje meer tijd nodig,’ zei hij tegen zijn vrienden. ‘Ik geloof niet dat hij er al helemaal rijp voor is, hij is net een gerookte schapenbout, des te langer die hangt hoe beter hij wordt.’

Mads Madsen gaf Valfred gelijk. ‘Alles heeft tijd nodig,’ zei hij. ‘Laat Hansen de tijd nemen die hij nodig heeft. Wij hebben geen haast.’ Hij richtte zich tot Herbert. ‘Hoe zit het met de koffie, Herbert, van al die luitenanthartjes krijg je een beetje een weeë smaak in je bek, vind ik.’

Ze kookten koffie en brachten die op smaak met wat brandewijn. Het was sterke, milde brandewijn die Bjørken had meegebracht en die gestookt was volgens een lange en ingewikkelde methode die alleen Bjørken en Sylte kenden. Er verstreek nog een uur waarin ze de luitenant de tijd gaven om de zaken te overdenken.

Na de koffie gingen ze liggen, voelden hoe hun bloed de alcohol door hun lichaam liet stromen en genoten van het heerlijke tafereel. Het ijs fonkelde en schitterde in de zon, en een lange ijstong die ze gebruikt hadden bij de beklimming, likte ver weg in de diepte aan het groenbedekte dal. Ze konden de puntige toppen van de bergen langs de kust zien en de zee die groen was en het meest op een voorjaarswei leek. Valfred was in slaap gevallen en hoorde het niet toen de stem uit de diepte jammerde: ‘Ik geef me over, Valfred, ik geef me over.’

De andere jagers wekten Valfred. Hij moest overwinteren met Hansen, dus hij had het recht om de onderhandelingen te voeren. Valfred kroop van de slee af en ging bij de spleet liggen.

‘Zei je iets, Hansen?’

‘Ik geef me over,’ herhaalde jager Hansen.

‘Wat geef je?’ Valfred hield een hand achter zijn oor en luisterde ingespannen.

‘Ik geef mijn verdedigingstaak op,’ hijgde Hansen. ‘Ik hou op met de militaire eenheid.’

‘Je wordt dus net zo gewoon als wij?’ vroeg Valfred.

‘Heel gewoon,’ beloofde Hansen.

‘Moet ik je ophijsen?’

‘Ja, alsjeblieft, Valfred.’

Ze hezen de stijf bevroren jager Hansen naar boven in het licht en gaven hem een fikse borrel om de inwendige mens te verwarmen.

Hansens ogen hadden iets stars gekregen. Ze gleden van het een naar het ander zonder ergens op te blijven rusten, en het was ook alsof er iets welwillends en berustends in zijn blik was gekomen. Zijn oude pistoologen had hij kennelijk in de spleet achtergelaten.

Na de tweede borrel begon Hansen te ontdooien. Mads Madsen wreef met zijn grote knuisten over Hansens lichaamsdelen en Bjørken en Sylte sloegen hem stevig op zijn rug en buik. Lodvig, die een zielsgoed mens was, wreef zijn gezicht in met een scheutje brandewijn, wat maar weer bewees dat ze het beste met hem voor hadden.

‘We zullen zien, jager Hansen,’ zei Lodvig, ‘of deze kuur heeft geholpen. Volgens mij ben je zo goed als nieuw, zowel van binnen als van buiten.’

Hansen knikte. Hij kon amper meer denken. Hij was doodmoe van dat hangen aan zijn broekriem en was het liefst op de slee gaan liggen. Maar daar lag Valfred al.

‘Dan gaan we maar,’ verkondigde Bjørken. Hij pakte Hansen bij de schouder en hielp hem overeind. ‘Zo, ouwe makker, jagers hebben een hard bestaan, dat kan ik je wel vertellen.’

En half slapend, met slappe armen en een hangende snor, sjokte jager Hansen met zijn kameraden het landijs af.

Vertaalde poëzie

Vier gedichten*
Hans Magnus Enzensberger
(Vertaling René Smeets)

Wereldraadsel

De onbekende aantallen, de jaloezie, de ruzie -
moet dat zo nodig?
Waarom h = 6,625 × 10^{-34}J. s,
en geen duit meer?
Hoeveel goden, als er al zijn?
Vanwaar dat plotse goede humeur
in de badkuip?
Onbedwingbare domheid: te klein
het primatenbrein, of te groot?
Grappig, hier en daar nog steeds
een vlinder zonder gebruiksvergoeding.
Voortdurend herleven en sterven,
zichzelf verteren, en anderen,
maar met welk doel?

Welträtsel

Die Dunkelziffer, der Eifer, der Krach -
muß das sein?
Warum h = 6,625 × 10^{-34}J. s,
und keinen Deut mehr?
Wie viele Götter, wenn überhaupt?
Woher diese plötzliche gute Laune
in der Badewanne?
Unbezwingliche Dummheit: zu klein
das Primatenhirn, oder zu groß?
Komisch, immer noch hie und da
ein Schmetterling ohne Nutzungsentgelt.
Fortwährendes Auf- und Ableben,
sich Verzehren, und andere,
aber zu welchem Ende?

* *Uit: Hans Magnus Enzensberger,* Die Geschichte der Wolken. 99 Meditationen, *Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2003.*

[Nederlands]

Waarom ‘ik’, en waartoe?
Waartoe, alsjeblieft, deze eeuwige vragenstellerij?
Waartoe altijd trouw en redelijkheid,
en waarom niet? Wie draagt de schuld
voor de onstuitbare vooruitgangen?
Waren er voor de big bang
ook al zo veel depressies?
Wat met de sport,
de haat en het geld?
Waarom is er niet veeleer minder,
of meer? En waarom is er
niet veeleer niets?

[Duits]

Warum ‘ich’, und wozu?
Was, bitte, soll diese ewige Fragerei?
Wozu immer Treu und Redlichkeit,
und warum nicht? Wer ist schuld
an den unaufhaltsamen Fortschritten?
Gab es vor dem Big Bang
auch schon so viele Depressionen?
Was ist mit dem Sport,
dem Haß und dem Geld?
Warum is nicht vielmehr weniger,
oder mehr? Und warum ist
nicht vielmehr nichts?

Kleine theodicee

Eerst vinden jullie hem uit,
dan proberen jullie elkaar
te verdelgen,
wederzijds,
in Zijn Naam,
en dan komt er ook nog
zo'n arme domineeszoon
uit Saksen op de proppen
die hem voor dood verklaart.

Wie verwondert het
dat Zijn belangstelling
voor zulke gewichtigdoeners
beperkt blijft?
Nu zijn jullie beledigd,
alleen maar omdat God geeuwt
en van jullie afziet.

Kleine Theodizee

Erst erfindet ihr Ihn,
darm versucht ihr
euch zu vertilgen,
wechselseitig,
in Seinem Namen,
und dann taucht auch noch
so ein armer Pfarrerssohn
aus Sachsen auf
und erklärt Ihn für tot.

Wer wundert's,
daß Sein Interesse
an solchen Wichtigtuern
sich in Grenzen hält?
Jetzt seid ihr beleidigt,
nur weil Gott gähnt
und von euch absieht.

Al naargelang

Wanneer je iemand tegenkomt
die knapper is dan jij of dommer
trek het je niet aan.
Geloof me, de mieren en de goden
maken net hetzelfde mee.
Dat er in China meer mensen zijn
dan b.v. in San Marino,
is toch geen tegenspoed.
Zwarter of witter dan jij
zijn waarschijnlijk de meeste.
Alnaargelang het geval ben je een reus,
zoals Gulliver, of een dwerg.
Altijd ontdek je ergens
een nog stralender schoonheid,
een nog armere hond.
Middelmaat ben je en blijf je,
gelukkig maar. Wees toch blij!
Zeven graden celsius meer
of minder op de thermometer -
je zou al niet meer te redden zijn.

Je nachdem

Wenn du einen triffst,
der gescheiter ist oder dümmer als du -
mach dir nichts draus.
Den Ameisen und den Göttern
geht es, glaub mir, genauso.
Daß es in China mehr Leute gibt
als z. B. in San Marino,
ist doch kein Unglück.
Schwärzer oder weißer als du
sind wahrscheinlich die meisten.
Je nachdem bist du ein Riese,
wie Gulliver, oder ein Zwerg.
Immer entdeckst du irgendwo
eine noch strahlendere Schönheit,
einen noch ärmeren Hund.
Mittelmaß hist und bleibst du,
zum Glück. Sei doch froh!
Sieben Grad Celsius mehr
oder weniger auf dem Thermometer -
schon wärst du nicht mehr zu retten.

Astrolabium

Tympaan, matrix en limbus:
verloren gegane woorden van messing.
Wie zou er, met alhidade,
spin en regel, de hoogte van de zon,
Boheemse en Babylonische uren
en de stand der sterren
kunnen bepalen, gewoon met zijn handen?

Op de planisfeer het gegraveerde beeld
van de hemelbol, azimut,
almucantaren en horizont,
en daarboven draaiend een zacht net
van fijne draden, aan de top waarvan
Aldebaran, Rigel, Antares en Vega
te zien zijn. Omgekeerd
laten zodiak en schaduwkwadraat
horoscopen berekenen, de hoogte
van torens en toppen bepalen.

Astrolabium

Tympanon, Mater und Limbus:
vergangene Wörter aus Messing.
Wer wüßte schon, mit Alhidade,
Spinne und Regel, die Höhe der Sonne,
böhmische und babylonische Stunden
und den Stand der Gestirne
zu bestimmen, mit bloßen Händen?

Auf der Planisphäre das gestochene Bild
der Himmelskugel, Azimute,
Almukantarate und Horizont,
und über ihr kreisend ein zartes Netz
aus feinen Stegen, an deren Spitzen
Aldebaran, Rigel, Antaras und Vega
zu sehen sind. Umgewendet
lassen Zodiak und Schattenquadrat
Horoskope berechnen, die Höhe
von Türmen und Gipfeln erkennen.

[Nederlands]

Een kalender, een zinvol sterrenuurwerk,
een orakel, een analoge computer,
die in het museum slaapt - oud ijzer
voor astronomen, die niets meer zien.
Enkel nog de vale schimmen van het beeldscherm
en eindeloze rijen cijfers.
Almaar dieper, in almaar verdere melkwegen
blikt de verblinde wetenschap.

[Duits]

Ein Kalender, eine sinnreiche Sternenuhr,
ein Orakel, ein analager Computer,
der im Museum schläft - altes Eisen
für Astronomen, die nichts mehr sehen.
Nur die fehlfarbenen Schemen des Bildschirms
und endlose Zahlenkolonnen.
Immer tiefer, in immer fernere Galaxien
blickt die erblindete Wissenschaft.

Twee gedichten
J.W. Goethe
(Vertaling Victor Bulthuis)

Neergestreken is de schemer...

Neergestreken is de schemer;
wat nabij was, is reeds ver.
Neem je plaats in aan de hemel,
lieflijk lichte avondster!
Alles neigt naar 't ongewisse,
opwaarts sluipt de nevel weer;
peilloos diepe duisternissen
stil weerkaatsend, rust het meer.

Zal de maan, nog niet verschenen,
straks in 't oosten glanzen gaan?
Lange, ranke wilgentenen
raken speels het water aan.
Trillend mengen Luna's stralen
zich met stoeiend schaduwzwart;
milde koelte voel ik dalen
van mijn oog tot in mijn hart.

Dämmrung senkte sich von oben...

Dämmrung senkte sich von oben,
Schon ist alle Nähe fern;
Doch zuerst emporgehoben
Holden Lichts der Abendstern!
Alles schwankt ins Ungewisse,
Nebel schleichen in die Höh;
Schwarzvertiefte Finsternisse
Widerspiegelnd ruht der See.
Nun im östlichen Bereiche
Ahn' ich Mondenglanz und -glut,
Schlanker Weiden Haargezweige
Scherzen auf der nächsten Flut.
Durch bewegter Schatten Spiele
Zitters Lunas Zauberschein,
Und durchs Auge schleicht die Kühle
Sänftigend ins Herz hinein.

Om middernacht

Om middernacht ben ik, met lichte huiver,
als klein, klein joch het kerkhof opgegaan
bij 't huis van vader dominee. Hoe zuiver
straalde toen elke ster die ik zag staan,
om middernacht.

Toen ik mij later naar mijn lief moest spoeden
- ja, moest: zij trok mij aan - en ik de strijd
van noorderlicht en sterren hoog zag woeden,
dronk ik al gaand en komend zaligheid,
om middernacht.

Totdat de volle maan op 't laatst haar stralen
zó duidelijk en klaar in 't duister zond
dat zich mijn denken willig, zonder dralen,
om het verleden en de toekomst wond,
om middernacht.

Um Mitternacht

Um Mitternacht ging ich, nicht eben gern,
Klein, kleiner Knabe, jenen Kirchhof hin
Zu Vaters Haus, des Pfarrers; Stern am Sterne
Sie leuchteten doch alle gar zu schön;
Um Mitternacht.

Wenn ich dann ferner in des Lebens Weite
Zur Liebsten musste, musste, weil sie zog,
Gestirn und Nordschein über mir im Streite,
Ich gehend, kommend Seligkeiten sog;
Um Mitternacht.

Bis dann zuletzt des vollen Mondes Helle
So klar und deutlich mir ins Finstere drang,
Auch der Gedanke willig, sinnig, schnelle
Sich ums Vergangne wie ums Künftige schlang;
Um Mitternacht.

De woestijn groeit: wee wie woestijnen bergt...
Friedrich Nietzsche[*]
(Vertaling Khalil Touqâne)

Ha!
Plechtig,
een waardig begin!
Afrikaans plechtig!
Waardig voor een leeuw
of ook een morele brulaap...
maar niets voor jullie,
jullie allerliefste vriendinnen,
aan wier voeten mij,
een Europeaan onder palmen,
vergund is te zitten. Sela.

Die Wüste wächst: weh dem, der Wüsten birgt...

Ha!
Feierlich!
ein würdiger Anfang!
afrikanisch feierlich!
eines Löwen würdig
oder eines moralischen Brüllaffen...
- aber nichts für euch,
ihr allerliebsten Freundinnen,
zu deren Füßen mir,
einem Europäer unter Palmen,
zu sitzen vergönnt ist. Sela.

* *Het gedicht 'De woestijn groeit: wee wie woestijnen bergt...' maakt deel uit van de zg.* Dionysos-Dithyramben, *die Friedrich Nietzsche (1844-1900) aan het einde van zijn geestelijk gezonde leven schreef. Deze reeks ontstond in de loop van de jaren tachtig van de negentiende eeuw; ze werden in de nalatenschap aangetroffen en gepubliceerd in 1891.*
Nietzsches dithyrambische stijl kenmerkt zich door een vrij ritme, gericht op expressiviteit. De ritmiek wordt ondersteund door muzikale motieven en incidenteel rijm. Door het samengaan van klanken en ritmen ontstaat het soort danslied dat de 'dienaar van Dionysos' voor ogen stond.

[Nederlands]

Wonderlijk waar!
Daar zit ik nu,
de woestijn nabij en reeds
zover weer van de woestijn,
ook in niets nog verwoest:
immers opgeslokt
door deze kleine oase.
Zij sperde daareven gapend
haar liefelijke mond open,
het welriekendste van alle mondjes:
daar viel ik in,
omlaag, erdoorheen - tussen jullie,
jullie allerliefste vriendinnen! Sela.

Heil, heil wens ik die walvis,
wanneer hij althans zijn gast
geriefde! - Jullie verstaan
mijn geleerde toespeling?
Heil dus zijn buik,
wanneer het althans
een liefelijke oasebuik was,
net als deze. Wat ik echter in twijfel trek;
daarvoor kom ik uit Europa,
dat twijfelzuchtiger is dan alle echtgenootjes.
God betere het!
Amen.

[Duits]

Wunderbar wahrlich!
Da sitze ich nun,
der Wüste nahe und bereits
so ferne wieder der Wüste,
auch in nichts noch verwüstet:
nämlich hinabgeschluckt
von dieser kleinen Oasis
- sie sperrte gerade gähnend
ihr liebliches Maul auf,
das wohlriechendste aller Maülchen:
da fiel ich hinein,
hinab, hindurch - unter euch,
ihr allerliebsten Freundinnen! Sela.
Heil, Heil jenem Walfische,
wenn er also es seinem Gaste
wohlsein ließ! - ihr versteht
meine gelehrte Anspielung?...
Heil seinem Bauche,
wenn es also
ein so lieblicher Oasis-Bauch war,
gleich diesem: was ich aber in Zweifel ziehe.
Dafür komme ich aus Europa,

das zweifelsüchtiger ist als alle Eheweibchen.
Möge Gott es bessern!
Amen.

[Nederlands]

Daar zit ik nu,
in deze kleinste oase,
een dadel gelijk,
bruin, gezoet, goudgerand,
gulzig naar een ronde meisjesmond,
maar meer nog naar meisjesachtige,
ijskoude, sneeuwwitte, messcherpe
snijtanden; daarnaar immers smacht
het hart van alle hete dadels. Sela.

De genoemde zuidvruchten
gelijk, te zeer gelijk,
lig ik hier, door kleine
vleugelkevers
omdanst en omspeeld;
evenzo door nog kleinere,
dwazere en kwadere
wensen en invallen,
belegerd door jullie,
stemloze maar voorvoelende
meisjeskatten,
Dudu en Suleika,

[Duits]

Da sitze ich nun,
in dieser kleinsten Oasis,
einer Dattel gleich,
braun, durchsüßt, goldschwürig,
lüstern nach einem runden Mädchen-Maule,
mehr aber noch nach mädchenhaften
eiskalten schneeweißen schneidigen
Beißzähnen: nach denen nämlich
lechzt das Herz allen heißen Datteln. Sela.
Den genannten Südfrüchten
ähnlich, allzuähnlich
liege ich hier, von kleinen
Flügelkäfern
umtänzelt und umspielt,
insgleichen von noch kleineren
törichteren boshafteren
Wünschen und Einfällen, -
umlagert von euch,
ihr stummen, ihr ahnungsvollen
Mädchen-Katzen
Dudu und Suleika

[Nederlands]

omsfinxt, als ik in een woord
veel gevoel mag leggen
(dat God mij deze zonde
tegen de taal vergeve!);
hier zit ik, de beste lucht snuivend,
waarlijk paradijslucht,
heldere, lichte lucht, goudgestreept,
zo goede lucht als maar ooit
van de maan neerviel,
hetzij door toeval
- of gebeurde het door overmoed,
zoals de oude dichters vertellen?
Maar ik, twijfelaar, trek het in twijfel;
daarvoor kom ik
uit Europa,
dat twijfelzuchtiger is dan alle echtgenootjes.
God betere het!
Amen.

[Duits]

- *umsphinxt,* daß ich in ein Wort
viel Gefühle stopfe
(- vergebe mir Gott
diese Sprachsünde!...)
- sitze hier, die beste Luft schnüffelnd,
Paradieses-Luft wahrlich,
lichte leichte Luft, goldgestreifte,
so gute Luft nur je
vom Monde herabfiel,
sei es aus Zufall
oder geschah es aus Übermute?
wie die alten Dichter erzählen.
Ich Zweifler aber ziehe es in Zweifel,
dafür komme ich
aus Europa,
das zweifelsüchtiger ist als alle Eheweibchen.
Möge Gott es bessern!
Amen.

[Nederlands]

Deze schoonste lucht ademend,
de neusgaten opgebold als bekers,
zonder toekomst, zonder herinneringen,
zo zit ik hier, jullie
allerliefste vriendinnen,
en ik kijk naar de palmboom,
hoe zij als een danseres
zich buigt, zich voegt en de heupen wiegt
(men gaat meedoen als men lang toeziet)
als een danseres, die naar het mij voorkomt
te lang al, gevaarlijk lang
steeds maar, steeds maar op één enkel beentje staat:
zij vergat daarom naar het mij voorkomt
het *andere* beentje.
Tevergeefs althans
zocht ik het vermiste
tweelingkleinood
(namelijk het andere beentje)
in de heilige nabijheid
van haar allerlieflijkst, allersierlijkst,
waaierend, fladderend, flikkerend rokje.
Ja, als jullie mij, schone vriendinnen,
volkomen geloven:
zij heeft het *verloren*...
Oei oei oei oei hoei!

[Duits]

Diese schönste Luft atmend,
mit Nüstern geschwellt gleich Bechern,
ohne Zukunft, ohne Erinnerungen,
so sitze ich hier, ihr
allerliebsten Freundinnen,
und sehe der Palme zu,
wie sie, einer Tänzerin gleich,
sich biegt, und schmiegt und in der Hüfte wiegt
- man tut es mit, sieht man lange zu...
einer Tänzerin gleich, die, wie mir scheinen will,
zu lange schon, gefährlich lange
immer, immer nur auf *einem* Beinchen stand?
- da vergaß sie darob, wie mir scheinen will,
das *andre* Beinchen?
Vergebens wenigstens
suchte ich das vermißte
Zwillings-Kleinod
- nämlich das andre Beinchen -
in der heiligen Nähe
ihres allerliebsten, allerzierlichsten
Fächer- und Flatter- und Flitter-Röckchens.
Ja, wenn ihr mir, ihr schönen Freundinnen,
ganz glauben wollt:

sie hat es *verloren*...
Hu! Hu! Hu! Hu! Huh!...

[Nederlands]

Het is verdwenen,
voor eeuwig verdwenen,
het andere beentje!
Wat jammer van dit liefelijke andere beentje!
Waar zou het verblijven en verlaten treuren,
dit eenzame beentje?
Misschien uit angst voor een
grimmig, geel en blondgelokt
leeuwenmonster? Ofwel reeds
afgeknaagd, afgeknabbeld,
erbarmelijk, o wee, o wee, afgeknabbeld? Sela.

Jammer toch niet,
zachte harten!
Jammer toch niet, jullie
dadelharten, melkboezems,
jullie buideltjes
zoethouthart!
Wees een man, Suleika! Houd moed!

Jammer niet meer,
bleke Dudu!
Of zou wellicht
iets sterkers, hartversterkends
hier op zijn plaats zijn?
Een gezalfde spreuk?
Een plechtige aanmoediging?

[Duits]

Es ist dahin,
auf ewig dahin,
das andre Beinchen!
O schade um dies liebliche andre Beinchen!
Wo - mag es wohl weilen und verlassen trauern,
dieses einsame Beinchen?
In Furcht vielleicht vor einem
grimmen gelben blondgelockten
Löwen-Untiere? oder gar schon
abgenagt, abgeknappert -
erbärmlich! wehe! wehe! abgeknabbert! Sela.

O weint mir nicht,
weiche Herzen!
Weint mir nicht, ihr
Dattel-Herzen! Milch-Busen!
Ihr Süßholz-Herz-
Beutelchen!
Sei ein Mann, Suleika! Mut! Mut!

Weine nicht mehr,

bleiche Dudu!
- Oder sollte vielleicht
etwas Stärkeres, Herz-Stärkendes
hier am Platze sein?
ein gesalbter Spruch?
ein feierlicher Zuspruch?...

[Nederlands]

Ha!
Kom aan, waardigheid!
Blaas, blaas weer eens,
blaasbalg van de deugd!
Ha!
Nog eenmaal brullen,
moreel brullen,
zoals morele leeuwen brullen voor de dochters van de woestijn!
Want gehuil van de deugd,
jullie allerliefste meisjes,
is meer dan wat ook
vurigheid en begeerte van Europeanen!
En daar sta ik al,
als Europeaan,
ik kan niet anders, God helpe mij!
Amen.

De woestijn groeit: wee wie woestijnen bergt!
Steen knarst langs steen, de woestijn windt zich en wurgt.
De geweldige dood blikt gloeiend bruin
en *kauwt*: zijn leven is zijn kauwen...

Vergeet niet, mens, de uitgebrande wellust:
jij bent de steen, de woestijn, bent de dood...

[Duits]

Ha!
Herauf, Würde!
Blase, blase wieder,
Blasebalg der Tugend!
Ha!
Noch einmal brüllen,
moralisch brüllen,
als moralischer Löwe vor den Töchtern der Wütste brüllen!
- Denn Tugend-Geheul,
ihr allerliebsten Mädchen,
ist mehr als alles
Europäer-Inbrunst, Europäer-Heißhunger!
Und da stehe ich schon,
als Europäer,
ich kann nicht anders, Gott helfe mir!
Amen!

Die Wüste wächst: weh dem, der Wüsten birgt!
Stein knirscht an Stein, die Wüste schlingt und würgt.
Der ungheure Tod blickt glühend braun
und *kaut* -, sein Leben ist sein Kaun...

Vergiß nicht, Mensch, den Wollust ausgeloht:
du - bist der Stein, die Wüste, bist der Tod...

Twee gedichten
Yoryis Pavlópoulos[*]
(Vertaling Hero Hokwerda)

Het stof

Als je kijkt
als je even staan blijft
en omkijkt
zul je de man zien die aan komt lopen
in het stof.
In het stof verdwenen de weg,
en de man die maar aan komt lopen
wit van het stof
wit haar
wit gezicht
witte kleren.

Η ΣΚΟΝΗ

Ἄν χοιτάξει□
ἄν σταθεῖ□ γιά λίγο
χαί γυρίσει□ νά χοιτάξει□
θά ἰδεῖ□ τόν ἄνθρωπο πού ἔρχεται
μέσα στή σχόνη.
Χαμένο□ ὁ δρόμο□ μέσα στή σχόνη
χι ὁ ἄνθρωπο□ νά ἔρχεται ὁλοένα
ἄσπρο□ ἀπ΄ τή σχόνη
ἄσπρα τά μαλλιά
ἄσπρο τό πρόσωπο
ἄσπρα τά ροῦχα.

* *Yoryis Pavlópoulos is in 1924 geboren in Pyrgos, westkust Peloponnesos (niet ver van Olympia, waar de beeldengroep staat uit het gedicht 'Het beeld en de beeldhouwer'). Op een paar jaar rechtenstudie in Athene na is hij altijd in Pyrgos blijven wonen, waar hij jarenlang werkte op het kantoor van de busmaatschappij. Zijn eerste bundel dateert uit 1971, maar al in 1943 was zijn eerste gedicht in een tijdschrift gepubliceerd en zijn recente verzamelbundel noemde hij uitdrukkelijk* Gedichten 1943-1997.
Pavlopoulos bouwt voort op het modernisme van Seferis (die nog bewonderend over hem geschreven heeft) en diens andere leerling Sinópoulos (stadgenoot en vriend van Pavlópoulos, zie DTR - *Grieks nummer, winter 1999). In veel van zijn gedichten vertelt Yorgos Pavlópoulos een tafereel dat alleen maar in droom of fantasie kan voorkomen, maar in concrete, realistische taal alsof het om alledaagse gebeurtenissen gaat. Vaak ook dicht hij over het schrijven van gedichten, met allerlei spiegeleffecten tussen kunst en werkelijkheid.*
Beide hier vertaalde gedichten zijn afkomstig uit zijn bekendste bundel De lopers *(Athene 1988), die samen met zijn vier andere nu ook te vinden is in* Piïmata 1943-1997 *(Athene 2001). In juni van dit jaar was Pavlópoulos in Rotterdam te gast op Poetry International.*

[Nederlands]

Als je kunt staan blijven
en omkijkt
en goed kijkt
zul je een schim van stof zien
die voortstapt en niet voortstapt,
die aan komt lopen en niet aan komt lopen.
Je zult het stof zien dansen
rondom een schim
stof dat schim wordt
en schim die stof wordt
en niet kan aannemen
de vorm van de man
want de man is stof
stof het haar
stof het gezicht
stof de kleren.

Als je ogen hebt om te kijken
en omkijkt
en kunt zien
zul je niets zien.
Er is geen weg
geen man
zelfs geen schim.
Alleen stof
stof
stof
en verder niets.

[Grieks]

Ἂν μπορέσεις νά σταθεῖς
καί γυρίσεις πίσω νά κοιτάξεις
καί κοιτάξεις καλά
θά ἰδεῖς ἕναν ἴσκιο ἀπό σκόνη
πού βαδίζει καί δέ βαδίζει
πού ἔρχεται καί δέν ἔρχεται.
Θά ἰδεῖς τή σκόνη νά χορεύει
γύρω ἀπό ἕναν ἴσκιο
σκόνη πού γίνεται ἴσκιος
καί ἴσκιος πού γίνεται σκόνη
καί δέν μπορεῖ νά πάρει
τό σχῆμα τοῦ ἀνθρώπου
γιατί ὁ ἄνθρωπος εἶναι σκόνη
σκόνη τά μαλλιά
σκόνη τό πρόσωπο
σκόνη τά ροῦχα.

Ἂν ἔχεις μάτια νά κοιτάξεις
καί γυρίσεις
καί μπορέσεις νά ἰδεῖς
τίποτα δέν θά ἰδεῖς.
Δέν ὑπάρχει δρόμος
μήτε ἄνθρωπος
μήτε ἴσκιος κανένας.
Μονάχα σκόνη
σκόνη
σκόνη
καί τίποτ' ἄλλο.

Het beeld en de beeldhouwer

Voor Ismini en Stelios Triandis

Wanneer het museum sloot
kwam laat in de nacht Deïdameia
van het timpaan af.
Vermoeid van de toeristen
nam zij haar warme bad en daarna
lange tijd voor de spiegel
kamde zij haar gouden haar.
Haar schoonheid was voor altijd
tot staan gebracht in de tijd.

Dan zag ze hem daar weer
in een donkere hoek op de loer staan.
Hij kwam geruisloos achter haar aan
greep haar bij middel en borst
en met zijn ene been
om haar lendenen geklemd
drukte hij de krachtige hak
van opzij in haar prachtige dij.

Verrast was zij allerminst
wanneer hij zich weer aan haar vergreep.
Ze verwachtte het trouwens al en wist niet beter.
Ze verzette zich voor de vorm en duwde
met haar elleboog zijn wellustig hoofd weg
en terwijl ze helemaal verdween
in de haak van zijn lichaam
voelde ze hoe hij allengs
veranderde in een centaur.

Nu deed zijn paardenhoef
haar zoete pijn
daar op het bot
en zij droomde overgeleverd
tussen haar vrees en zijn geilheid
dat hij haar nog aan het uithouwen was.

Το αγαλμα και τεχνιτησ

Στὴν Τασμάνη καὶ στὸν Στέλιο Ἐμάνουηλ

Σὰν ἔλλειπε τὸ μουσεῖο
ἀργὰ τὴ νύχτα ἡ Δηλάβρεπ
κατέβαινε ἀπὸ τὸ ἀέτωμα.
Κουρασμένη ἀπὸ τοὺς τουρίστες
ἔκανε τὸ ζεστό λουτρό της καὶ μετὰ
ὥρα πολλὴ μπροστὰ στὸν καθρέφτη
χτένιζε τὰ χρυσά μαλλιά της.
Ἡ ὁμορφιά της ἦταν γιὰ πάντα
σταματημένη μέσ στὸ χρόνο.

Τότε τὸν εἶδατε πάλι ἐκεῖ
σὲ κάποια σκοτεινὴ γωνιὰ νὰ τὴν παραμονεύει.
Ἔρχόταν πίσω της ἀθόρυβα
τῆς ἅρπαζε τὴ μέση καὶ τὸ στῆθος
καὶ μαγκώνοντας τὰ λαγόνια της
μὲ τὸ ἕνα του πόδι
ἔμπηγε τὴ δυνατή του φτέρνα
στὸ πλάι τοῦ ἐξαίσιου μηροῦ της.

Καθόλου δὲν τὴν ἔφτιαχνε
κάθε φορὰ ποὺ τῆς ρίχνόταν.
Ἄλλωστε τὸ περίμενε τὸ εἶχε συνηθίσει πιά.
Ἀντιστεκόταν τάχα σπρώχνοντας
μὲ τὸν ἀγκώνα τὸ φαλήδικο κεφάλι του
καὶ καθὼς χνώτιαν ἔλιγ,
μέσ στὴν ἁρπάγη τοῦ κορμιοῦ του
τὸν ἔκανε νὰ μεταμορφώνεται
σιγὰ-σιγὰ σὲ κένταυρο.

Τώρα ἡ ἐλαγίσια ὀπλή του
τὴν πέναγε κάπου ἐκεῖ
γύλικὰ στὸ κάκαλο
καὶ τὸν ὑπερυψώνανε παραδομένη
ἀνάμεσα στὸ φόβο της καὶ τὴ λαγνεία του
νὰ τὴ λαξεύει ἀείρη.

Uit: Het verhaal van de Graal
Chrétien de Troyes[*]
(Vertaling Ard Posthuma)

Het was de tijd dat beemd en bos
in bloei staan, in frisgroene dos,
en vogels in het ochtendgloren
hun zoete Credo laten horen
en blijdschap de natuur doorgloeit.
De weduwzoon, daar opgegroeid
in 't Woud van Woeste Eenzaamheid,
stond op en had in korte tijd
zijn paard het zadel opgelegd
alsof de jacht was aangezegd.
Met zijn drie werpsperen verlaat
hij daarop moeders havezaat.
Daar is hij al naar 't land op weg
waar moeders knechten met de eg
druk doende zijn, zes eggen sterk,
twaalf ossen doen het zware werk.
Hij is het bospad ingeslagen
en met een innig welbehagen
hoort hij in 't zoele lenteweer
het vrolijke gekwinkeleer
van vogeltjes, een en al vreugd,
geen wonder dat hij zich verheugt.

[Frans]

Ce fu au tans qu'arbre florissent,
fuelles, boschaige, pré verdissent,
et cil oisel an lor latin
dolcemant chantent au matin
et tote riens de joie anflame,
que li filz a la veve dame
de la Gaste Forest soutainne
se leva, et ne li fu painne
que il sa sele ne meïst
sor son chaceor et preïst
.iii. javeloz, et tot ensi
fors del manoir sa mere issi.
Et pansa que veoir iroit
hercheors que sa mere avoit,
qui ses aveinnes li herchoient;
bués .xii. et sis hierches avoient.
Ensi an la forest s'an antre,

* *Over Chrétien de Troyes, de uitvinder van de Arthurroman, is weinig meer bekend dan dat hij in de tweede helft van de twaalfde eeuw in Troyes (in de provincie Champagne) heeft gewerkt en vermoedelijk tegen het eind van zijn leven aan het hof van Filips van Vlaanderen, aan wie hij, naar eigen zeggen, de bron van zijn* Conte du Graal *te danken heeft. Door de fijne psychologie, de intrigerende verhaallijn en Chrétiens meesterlijke hantering van het verhaalperspectief, is dit werk het begin en tevens een eerste hoogtepunt van de Europese romantraditie. Het verhaal van Perceval, die we in het onderstaande fragment als naamloze, naïeve jongeling aan een langdurig en vaak pijnlijk verlopend emancipatieproces zien beginnen, is tegelijkertijd humoristisch en afgronddiep.*

et maintenant li cuers del vantre
por le dolz tans li resjoï
et por le chant que il oï
des oisiax qui joie feisoient;
totes ces choses li pleisoient.

[Nederlands]

Zo heerlijk was die ochtendrit
dat hij zijn paard van toom en bit
bevrijdt en het vervolgens vrij
laat grazen op een groen stuk wei.
Hijzelf vermaakt zich met zijn speren
die hij deskundig kan hanteren,
hij werpt ze links en rechts in 't rond,
hoog in de lucht of naar de grond,
zowel naar achteren als naar voren,
dan spitst hij plotseling zijn oren
als er opeens tussen de bomen
vijf ridders, zwaar bewapend, komen.
De nieuwkomers, gehuld in staal,
veroorzaakten een hels kabaal:
haagbeuk en eikentakken sloegen
tegen de wapens die ze droegen:
luid kletteren hun pantserringen,
hun lansen, schilden, stalen klingen,
ijzer op ijzer, één geschal
van helm en schild en wat niet al.
De knaap ziet niet, maar hoort al wel
hoe zij daar naderen, luid en snel.
Hij staat verbaasd en zegt: ‘Wablief,
zei mij niet ooit moedertjelief
dat als er iets was om te vrezen,
dat het dan duivels moeten wezen,
en als er eentje voor je staat,
je dan het best een kruisje slaat.
Dat doe ik niet, geen denken aan
om voor dat stel een kruis te slaan!
Liever met één van deze speren
de sterkste van hen zo bezeren
dat er de anderen niet van dromen
om dichter in mijn buurt te komen.’

[Frans]

Por la dolçor del tans serain
osta au chaceor son frain,
si le leissa aler peissant
par l'erbe fresche verdeant.
Et cil qui bien lancier savoit
des javeloz que il avoit
aloit anviron lui lancent,
une ore arriere et altre avant,
une ore an bas et altre an haut,
tant qu'il oï parmi le gaut
venir .v. chevaliers armez,
de totes armes acesmez.
Et mout grant noise demenoient
les armes a ces qui venoient,

car sovant hurtoient as armes
li rain des chasnes et des charmes.
Et tuit li hauberc fremissoient,
les lances as escuz hurtoient,
sonoit li fuz, sonoit li fers
et des escuz et des haubers.
Li vaslez ot et ne voit pas
ces qui vienent plus que le pas;
si s'an mervoille et dit: ‘Par m'ame,
voir me dist ma mere, ma dame,
qui me dist que deable sont
plus esfreé que rien del mont;
et si dist, por moi anseignier,
que por aus se duit an seignier.
Mes cest anseing desdaignerai,
que ja voir ne m'an seignerai,
einz ferrai si tot le plus fort
d'un des javeloz que je port,
que ja n'aprocheront de moi
nus des altres, si con je croi.’

[Nederlands]

Dat zei de knaap in eigen woorden
zolang hij ze niet zag maar hoorde.
Maar nu hij ze dan voor zich ziet
en 't woud hen geen beschutting biedt
en hij hun helm ziet flikkeren,
hun maliën ziet blikkeren,
de kleuren ziet van hun blazoen
in glanzend rood en blauw en groen
en zilvergouden schittering,
verstijft hij van bewondering.
Hij roept: ‘Jee, God, vergeeft u mij!
Ik zie vijf engelen op rij!
Ik heb gezondigd, en wel zwaar,
het was dus helemaal niet waar
dat ik hier duivels voor mij had.
En moeder zei niet zomaar wat
toen ze mij over engelen zei
dat er niet mooiers was dan zij,
behalve God, daar gaat niets boven.
Hier zie ik Hem met eigen ogen,
ik raak er niet op uitgekeken,
de rest heeft daarbij vergeleken
nog niet een tiende van zijn pracht.
Heeft moeder mij niet bijgebracht
de Lieve Heer te adoreren
en zich voor hem te prosterneren?
Nou, dan aanbid ik hem dus hier
en tegelijk de andere vier.’
Hij zinkt ter aarde, hoofd naar voren
en laat zijn hele Credo horen
en wat hij aan gebeden kent,
hem door zijn moeder ingeprent.
De hoogste ridder ziet het aan,
en zegt: ‘Ho mannen, blijven staan!

[Frans]

Ensins a lui meïsmes dist
li vaslez einz qu'il les veïst.
Et quant il les vit en apert,
que del bois furent descovert,
et vit les haubers fremianz
et les hiaumes clers et luisanz,
et vit le vert et le vermoil
reluire contre le soloil,
et l'or et l'azur et l'argent,
se li fu mout et bel et gent.
Lors dist: ‘Ha! sire Dex, merci!
Ce sont ange que je voi ci.
Hé! voir, or ai ge mout pechié,
or ai ge mout mal esploitié,

qui dis que c'estoient deable.
Ne me dist pas ma mere fable,
qui me dist que li ange estoient
les plus beles choses qui soient,
fors Deu, qui est plus biax que tuit.
Ci voi ge Damedeu, ce cuit,
car un si bel an i esgart
que li autre, se Dex me gart,
n'ont mie de biauté le disme.
Et si dist ma mere meïsme
qu'an dolt Deu croire et aorer
et soploier et enorer,
et je aorerai cestui
et toz les altres avoec lui.'
Maintenant vers terre se lance
et dit trestote sa creance
et orisons que il savoit,
que sa mere apris li avoit.
Et li mestres des chevaliers
le voit et dit: 'Estez arners,

[Nederlands]

Die jongen is compleet van slag
en omgevallen van ontzag,
we moeten liever maar vermijden
hem samen tegemoet te rijden;
hij zou de schrik niet overleven
en mij geen antwoord kunnen geven,
laat staan dat ik hem uit kon horen.'
Zij wachten dus. Hij rijdt naar voren,
gaat naar de jongen toe met spoed
die hij zeer vriendelijk begroet,
en zegt: 'Niet bang zijn, jongeman!'
- 'Meneer, bang ben ik nergens van,
zowaar ik geloof in Onze Heer.
Maar bent u God?' - 'Het spijt me zeer!
- 'Wie dan?' - 'Een ridder, zo je ziet.'
De knaap zegt: 'ridders? ken ik niet,
nog nooit gezien, heb zelfs het woord
mijn leven lang nog nooit gehoord.'

[Frans]

qu'a terre est de peor cheüz
cil vaslez, qui nos a veüz.
Se nos alions tuit ansanble
vers lui, il avroit, ce me sanble,
si grant peor que il morroit
ne respondre ne me porroit
a rien que je li demandasse.'
Il s'arestent, et cil s'an passe
vers le vallet grant aleüre;
si le salue et aseüre,
et dit: 'Vallez, n'aies peor!
- Non ai ge, par le Salveor,
fet li vaslez, an cui je croi.
Estes vos Dex? - Nenil, par foi.
- Qui estes vos dons? - Chevaliers sui.
- Ainz mes chevalier ne conui,
fet li vallez, ne nul n'an vi,
n'onques mes parler n'an oï;

Gedicht
Boris Ryzjí
(Vertaling Anne Stoffel)

Als ik terugkom uit Nederland, geef ik je Lego,
en dan bouwen we samen een prachtig kasteel.
Je kunt jaren en mensen tot terugkeer bewegen,
en ook liefde, wat zeg ik, er is nog zo veel.
Ik ging weg voor altijd, maar terug zal ik komen,
en dan reis ik met jou naar de zon en de zee.
Of we huren gewoon iets goedkoops voor de zomer
en we tellen ons geld en misschien valt het mee.
We gaan leven en luieren tot het gaat sneeuwen.
En als zoiets niet lukken mocht eventueel -
nou, dan stuur ik, mijn zoon, je uit Nederland Lego,
en dan bouw je maar zelf een fantastisch kasteel.

Я тебе привезу из Голландии Lego,
мы возьмем и построим из Lego дворец.
Можно годы вернуть, возвратить человека
и любовь, да чего там, еще не конец.
Я ушел навсегда, но вернусь, однозначно, -
мы поедем с тобой к золотым берегам.
Или снимем на лето обычную дачу,
там посмотрим, прикинем по нашим деньгам.
Станем жить и лениться до самого снега.
Ну, а если не выйдет у нас ничего -
я пришлю тебе, сын, из Голландии Lego,
ты возьмешь и постришь дворец из него.

* *Boris Ryzji (1974-2001) woonde in Jekaterinboerg (vroeger Sverdlovsk), een grote industriestad in de Oeral. Na een studie geofysica werkte hij bij het Geofysisch Instituut aldaar. Als dichter debuteerde hij in 1994 in het tijdschrift* Oeral, *later maakte hij ook naam in Moskou en Sint-Petersburg. In 2000 nam hij in Rotterdam deel aan Poetry International. Hij kwam uit een ontwikkelde familie, maar presenteerde zich liever als een straatjongen, een drinker en vechtjas, vertrouwd met het harde leven aan de onderkant van de maatschappij. Op 7 mei 2001 pleegde hij zelfmoord. Er zijn drie bundels van hem verschenen; hij ontving twee literaire prijzen, waarvan één postuum. Dit jaar verschijnt bij uitgeverij Hoogland & Van Klaveren een keuze uit zijn werk, vertaald door Anne Stoffel en met een nawoord van Kees Verheul.*

[De Tweede Ronde 2003, nummer 3]

Voorwoord

In dit Herfstnummer *Nederlands proza* met drie verhalen, van Lambert Lambertz (voor het eerst in DTR): een fantasmagorisch verslag over de aanmaak van een dodenmasker, van Atie Vogelenzang: over de surreële vacantie van een uitvaart-visagiste, en van L.H. Wiener (die wij feliciteren met de Bordewijkprijs): over de jaren vijftig, opgeroepen door een oude telefoongids, en over de dood. In *Nederlandse poëzie* verwelkomen wij, naast vaste medewerkers, vier debutanten: Kees Godefrooij, Lodewijk Modderman, Theo Raats en Hans Wap; in *Light Verse* werk van zeven oudgedienden, van wie sommigen al preluderen op het thema van dit nummer, dat voor twee-derde is gewijd aan het Engelse Lake District en de daar woonachtige dichters die het beroemd hebben gemaakt, Coleridge, Southey en Wordsworth.

In *Essay* geeft Gerard de Vries, gastredacteur, uit wiens bibliotheek dit nummer is samengesteld én geïllustreerd, een overzicht van alle Lake Poets en aanverwanten, inclusief dwarsverbanden, een lekkermakende, lichtvoetige literatuurles. In *Vertaald proza* zijn teksten opgenomen van tijdgenoten over het Merengebied en zijn dichters, verzameld uit dagboeken (Thomas Gray en Dorothy Wordsworth), gebundelde brieven (Keats, Lamb, Shelley) en essays (Thomas De Quincey), aangevuld met een twintigste-eeuwse bijdrage van Hesketh Pearson, waarin de drie dichters een minder fraaie rol spelen tegenover de schrijver William Hazlitt. Van Southey is ook een kort verhaal vertaald dat in zijn zalvende braafheid onnavolgbaar is.

Vertaalde poëzie biedt werk van Byron (anti-Southey), Coleridge, Keats, Walter Scott, Southey zelf, John Wilson en Wordsworth. Southey, nu totaal vergeten, was Poet Laureate en een vriend van Bilderdijk, die hij beschrijft als een groot Europees dichter maar de gevangene van zijn taal; hij vertaalde zelfs verzen van hem (zie zijn gedicht ‘Over Bilderdijk’ op pagina 157); in William Wordsworth, de grootste wandelaar uit de wereldliteratuur (hij liep ruim zeven maal de omtrek van de aarde) herkent men de aanstekelijke lyricus die hij in zijn jeugd geweest is; Coleridge is, afgezien van zijn romantische evergreens, een mooie landschapsdichter, die soms doet denken aan een dichter-dominee.

Na lezing van dit nummer zal men allicht verlangend uitzien naar de wereld van *Eagle's Cliff, Hawkshead, Helm Crag, Helvellyn en Ravengliss,* van *Ambleside, Applethwaite, Glenridding Lodore, Thirlswater, Windermere,* en *Ulverstone,* een wereld, zeker destijds, van woest-romantisch en indrukwekkend natuurgeweld, waarover men in dit nummer een massa te weten kan komen.

Redactie

Nederlands proza

Het dodenmasker
Lambert Lambertz

De ziekenhuisportier ging ons voor. Onze voetstappen klonken hol in de hoge, betegelde gang. De kunstschilder hield een schetsblok onder de arm, de beeldhouwer droeg het emmertje met gipspoeder. Aan het eind van de gang bleef de portier staan bij een hoge, eikenhouten deur met ijzeren beslag, die slecht paste bij de antiseptische omgeving. Hij diepte een sleutel op en ontsloot de deur. Met een handgebaar wees hij dat het hier was waar we wezen wilden. We vonden het verder wel; hij moest terug naar zijn portiersloge.

De hoge bovenramen in de *chapelle ardente* gaven slechts een schemerig licht. Zwijgend liepen we naar het kleine podium, waar tussen zes kandelabers de doodskist stond. Toen ik de kaarsen aanstak voelde ik me als een acoliet die op het altaar de lichten ontsteekt voor een plechtige heilige mis. Het flakkerende kaarslicht danste over het lichaam van de man in de doodskist. Als bij afspraak schaarden we ons met gebogen hoofd rond het hoofdeinde. We keken neer op Sjraar, wiens wasbleke handen zich vroom vouwden om een crucifix.

De levende Sjraar Heldens was een succesvol slager geweest met drie vleeswinkels en daarnaast nog een vleesfabriekje, waar worsten werden gerookt volgens eigen recept en waar de bekende Heldenspaté werd ingeblikt. In ons industriestadje hadden de textielfabrikanten de een na de ander het loodje gelegd. Middenstanders als slager Heldens waren de nieuwe elite geworden. Sjraars echtgenote Marie, telg uit een verarmd fabrikantengeslacht, had een traditie uit haar kring van weleer in ere hersteld: de *table d'hôte.* Elke vrijdagavond hield het slagersechtpaar open huis. Marie, die in België op een chique kostschool was geweest, waar zij had leren aquarelleren, appliqueren en festonneren, had de vrijdagse gastenkring geselecteerd uit plaatselijke kunstminnaars. De twee pronkstukken van de kring waren de kunstschilder Hans en de beeldhouwer Joost, die hun scheppende arbeid combineerden met het geven van tekenlessen. Zij die in het kielzog van de twee kunstbroeders op de vrijdagavondse zoete inval verschenen werden automatisch als kunstzinnig aangemerkt, zo niet van beroep dan

toch naar de geest. In die hoedanigheid was ook ik, collega-leraar van de kunstschilder op de plaatselijke hbs, in de kring opgenomen.

De meesten van ons druppelden vrijdagsavonds binnen tegen de tijd dat de koffiepot had plaats gemaakt voor de fles. Je pakte uit de Mechelse kast een glas, schonk je zelf in en zette je in de woonkeuken rond de geschuurde beukenhouten tafel. Terwille van de gastvrouw werd gediscussieerd over impressionisme en expressionisme of werden schilders van Cobra afgezet tegen Vlaamse expressionisten - van wie de schilder en de beeldhouwer in ons midden, die beiden op de Antwerpse kunstacademie waren geweest, laatbloeiers waren. Zelfs zulke zware onderwerpen als existentialisme en nihilisme werden niet geschuwd. Tijdens de vaak heetgebakerde discussies placht de gastheer in zijn luie stoel naast de plattebuiskachel in slaap te sukkelen.

Steevast om twaalf uur sloeg een van de twee beeldend kunstenaars met de vlakke hand op tafel en riep luidkeels: ‘Zult!’ Het woord had op de dommelende slager een nimmer falend effect. Hij was meteen klaarwakker. Graag bereid aan dit onderwerp van gesprek zijn deskundige bijdrage te leveren, ging hij rechtop zitten en begon spontaan over zult en balkenbrij, biefstuk van de haas en biefstuk van de kogel, of vertelde over een paar prachtige vaarzen die hij in het slachthuis had gekocht. Duurde zijn uiteenzetting wat lang, dan vroeg een van ons hem nog eens te vertellen waarin nu precies het verschil school tussen de ene en de andere worst. Het zat hem in het mengsel van zaagsel en houtkrullen dat je liet smeulen om de worst te roken. Dat was het geheim van de slager. Maar beter dan hij het kon uitleggen, kon hij het ons laten proeven. Hij hees zich uit zijn luie stoel en stommelde naar beneden naar de slagerij. Dit was het sein nog eens in te schenken en om op tafel plaats te maken voor de gigantische vleesschotel waarmee de slager placht terug te keren. Op de schaal lagen wel tien soorten worst in dikke schijven uitgespreid en plakken schouderham en varkensfricandeau. Temidden daarvan stond een aarden kom met de trots van Sjraar, zijn *tête de veau,* waarin als een koeienoog een gestolde eierdooier dreef. Het gezicht van de slager glunderde als we - expressionisme, impressionisme, existentialisme en nihilisme terzijde schuivend - op de vleesschotel aanvielen en hem prezen als de echte kunstenaar, de kunstenaar van het vlees.

Aan dit alles moest ik denken toen ik neerkeek op de vale, rimpelige wangen, de ingevallen mond en de gesloten ogen van het lijk in de kist. De levende Sjraar Heldens was een man geweest met blozende wangen, kleine, priemende oogjes en dikke, vooruitstekende lippen. Na zovele jaren in het slagersvak had zijn gezicht onmiskenbaar iets van een varkenskop gekregen. Twee dagen geleden was hij overleden. Zomaar ineens. Een hartinfarct. Ze hadden hem gevonden liggend over het hakblok, tussen de karbonades - de laatste die hij had afgesneden. Van onze vrijdagkring was ik de eerste die het hoorde. Ik had me direct naar Marie gehaast om mijn deelneming te betuigen en haar mijn steun te bieden in het moeilijke uur. Steun had de kordate slagersvrouw niet nodig. Zij had meteen de verzekering gebeld waar ze hun begrafenispolis hadden lopen. De verzekeringsagent had direct de procedure, die tot zijn dagelijkse routine hoorde, in gang gezet. Het lijk was al opgehaald om afgelegd en gekist te worden. Het zou die middag naar de *chapelle ardente* van het ziekenhuis worden gebracht. Over drie dagen was de begrafenis. Marie was druk doende de enveloppen te adresseren voor de overlijdenskaarten die de verzekeringsman de volgende dag kwam brengen. Over hoe het verder moest met het bloeiende bedrijf, waarvan haar man de drijvende kracht was geweest, wilde zij nu niet nadenken. Het belangrijkste was dat Sjraar een mooie begrafenis kreeg. Ze had de pastoor van de parochie gebeld en een uitvaartmis met drie heren besteld.

Mijmerend over ons beider herinneringen aan Sjraar had ik de gedachte geopperd een dodenmasker van de overledene te laten maken. Ja, had de weduwe gretig gereageerd, dat was iets wat geen een in de stad had. Maar waar moest je zo'n masker bestellen? Ik had haar de beeldhouwer van onze vrijdagse kring in herinnering gebracht. Had die niet pas nog verteld over opgravingen in Luxor, waarbij het dodenmasker van Toetanchamon was gevonden? Maar dat was van puur goud, herinnerde zij zich. Wat ging dat wel niet kosten? Het hoefde niet van goud, verzekerde ik. Het kon evengoed van brons. Van brons? Was dat niet wat ordinair? Even leek het of Marie voor de slager met niet minder genoegen wilde nemen dan wat een Egyptische farao zich veroorloven kon. Als het evengoed van brons kon... had ze aarzelend overwogen. Het ging per slot om de nagedachtenis. Of ìk ervoor kon zorgen? Haar hoofd liep om. Ze moest nog voor de bidprentjes zorgen en onophoudelijk waren er klanten aan de telefoon die haar wilden condoleren.

Ik zocht de beeldhouwer op in zijn atelier. Ook hij had gehoord van de dood van de slager. De arme kerel, dood tussen de koteletten! Of hij een dodenmasker van Sjraar kon maken? Daar draaide hij zijn hand niet voor om. Je maakte een gipsafdruk van het gezicht. Dat was de mal waarin je het brons goot. Daarna sloeg je het gips van het brons, schuurde de bramen weg, polijstte het en klaar was het masker. Op de kunstacademie was dit een van de eerste dingen die je leerde. Hans moest er ook alles van afweten, van het vervaardigen van dodenmakers. Die kon hem prima assisteren. De kunstschilder was gretig op het voorstel ingegaan. Hij kon meteen wat tekeningen maken van Sjraar in zijn doodskist. De slager, die bij zijn leven zo weinig affiniteit met kunst en cultuur aan de dag had gelegd, werd in zijn dood een dankbaar object der beeldende kunst.

Ik had de directeur van het ziekenhuis gebeld. Een dodenmasker laten maken, vroeg hij, in de *chapelle ardente*? Het was geen alledaags verzoek. Hij leek even na te denken. Ja, als de weduwe dat graag wilde. Waarom niet? Ik moest me maar met de twee deskundigen die ik noemde bij de portier melden. Hij zou hem de nodige instructies geven.

Ik herinnerde de twee anderen eraan dat ze voor hun werk maar een paar uurtjes hadden. Op de overlijdenskaarten, die inmiddels verzonden waren, was om zes uur een avondwake aangekondigd, waarna men een laatste blik op de dierbare overledene kon werpen. Het was al over tweeën. Hans pakte zijn schetsblok en begon met houtskool een snelle schets te maken van de man in de kist. Joost greep de emmer en keek om zich heen. Hij had water nodig om het gips aan te maken. Ik liep met hem de gang in; daar vonden we een toilet met een fonteintje. Ik liet de beeldhouwer achter en keerde terug naar de dodenkapel. Hans had zijn houtskoolschets klaar. Hij sloeg een blad van het schetsblok om, viste een tekenstift uit zijn borstzak en begon aan een minutieuze pentekening van het dode gezicht. Na enige tijd verscheen Joost weer met de emmer, waarin hij energiek met een houten spaan roerde. Hij moest nu meteen aan de slag, zei hij op ongeduldige toon, anders werd het gips hard. De schilder zette nog enkele lijnen op papier, keek afwisselend naar zijn tekening en het hoofd in de kist en bleek tevreden met het resultaat.

Nog steeds in de emmer roerend vroeg de beeldhouwer als ter-

loops aan de kunstschilder hoe ze bij hen op de tekenafdeling zo'n gipsmasker maakten. De vraag van de beeldhouwer aan zijn kunstbroeder verraste me wat. De schilder vertelde geanimeerd hoe ze als academiestudenten gipsmaskers van elkaar maakten. Je stak rietjes in neusgaten en mond, smeerde het gezicht in met glycerine en dekte het dan af met gaas. Daarna schepte je met de hand het natte gips, plakte het op het gezicht en streek het glad. Als het gips hard was, tilde je simpelweg het masker van het gezicht. De kunst was het goede gipsmengsel aan te maken; niet te nat, want dan droop het van het gezicht, niet te korrelig, want dan plakte het niet. Hij deed een greep in de emmer en schepte er een handvol van het smeuïge mengsel uit. Precies zoals het moest zijn, verzekerde de kunstschilder, en leek de klodder in zijn hand op het gezicht van de dode te willen plakken.

Op zo neutraal mogelijke toon vroeg ik Joost hoe het stond met de voorbereidselen waarover Hans het had. Nou, rietjes waren niet nodig. Dat zou ik wel begrijpen, zei hij op schampere toon. Maar de glycerine en het gaas, had-ie die meegenomen? Die glycerine en gaas waren evenmin nodig, verzekerde hij. Die gebruikte je bij levende proefpersonen. Door de warmte van hun gezicht ging het broeien onder het gips. Een dooie had daar natuurlijk geen last van. Hij zei het allemaal op zo'n zelfverzekerde toon dat ik als ondeskundige er maar het zwijgen toe deed. Hans vond wel dat het hoofd vrijer moest liggen. Hij gooide het handjevol gips terug in de emmer, sjorde het lijk naar voren en legde het hoofd op de rand van de kist. De grote flaporen van Sjraar, die in de kist bescheiden hadden geleken, staken aan weerszijden van het balancerend hoofd potsierlijk uit.

De beeldhouwer had intussen met zijn emmer bij het hoofdeinde postgevat. Hij schepte, zijn grote handen tot een kom vormend, een flinke hoeveelheid gipspap uit de emmer en liet deze vanaf het neusbeen over het gezicht van de dode uitvloeien. Zijn kunstbroeder kwam meteen in actie. Met de vingers kneedde Hans het gips om de neus en op de wangen. Joost deed een nieuwe greep in de emmer en liet de gipspap over de kin uitvloeien. De een bleef de pap uit de emmer scheppen, de ander boetseerde met vaardige hand het gips op het gezicht. De slager was weldra onherkenbaar. De brede kin verdween onder het gips, de oogholten vulden zich en waar de neus had gezeten verscheen een witte pompoen. Het gips hechtte prima, zag ik. Daar waar het dreigde uit te lopen over

haren of in de hals, veegde Hans het snel weg. Hij pakte het witte gezicht in beide handen, drukte het stijvende gips aan en gaf Sjraar ten slotte een prijzend klapje op de wang, als om de dode te bedanken voor de gelatenheid waarmee deze alles had ondergaan. Gedrieën keken we neer op de kist, waaruit nu iets stak dat nog het meeste leek op de kop van een sneeuwpop. Het crucifix stak daaronder wat eigenaardig af.

Joost legde uit dat nu het wachten was op het harden van het gips. Dat kon een uurtje duren. Daarvoor hoefden we niet hier te blijven. We konden net zo goed intussen een biertje drinken in het café op de hoek. Om te voorkomen dat de ingegipste dode een argeloze bezoeker de doodsstuipen op het lijf zou jagen deden we de deur op slot en namen de sleutel mee. Een dorstige natuur kan in een uur flink wat biertjes op. En dorstige naturen waren ze beiden, mijn kunstvrienden, te meer nu het voor rekening van de weduwe was. In een jolige stemming keerden we na goed een uur terug naar de *chapelle ardente* - al dempten we in de gewijde sfeer die er hing nog steeds onze stemmen.

Joost had in het café gedemonstreerd hoe hij, met de vingers lichtjes tegen de onderkant van het gips tikkend, het lijk van het masker zou verlossen. Het gipsmasker nam hij in de emmer mee naar zijn atelier voor de volgende fase, het afgieten in brons. Daarvoor was heel wat meer vakmanschap nodig dan voor zo'n onnozel gipsmasker. Gebogen over het lijk bevoelden we gedrieën het gips. Hard als steen. De beeldhouwer duwde ons weg om het karwei verder alleen te klaren. Hij tikte tegen de onderrand van het gipsmasker. Er gebeurde echter niets. Hij greep de randen stevig vast en dacht het masker van het gezicht te trekken. Wat hij omhoogtrok was het hoofd van Sjraar. Het masker liet niet los. Hij deed het allemaal verkeerd, riep de kunstschilder en duwde zijn kunstbroeder opzij. Het drankgebruik was ten koste gegaan van diens evenwichtsgevoel. Door de forse duw viel hij met zijn lange lijf dwars over de dode. Hans trok er zich niets van aan. Hij gaf zachte klopjes tegen de wangpartij van het masker. Joost riep of hij goddomme gek was geworden. Dadelijk brak het masker en kon hij er niks meer mee. Hij moest zijn kop houden, riep de ander terug. Van de gewijde stemming was weinig meer over. Bezorgd zag ik hoe Hans het hoofd bij de oren vasthoudend heen en weer schudde. Ik meende gekraak te horen en vreesde de kunstschilder dade-

lijk twee losse oren in de handen te zien houden. Zijn getik en geschud haalden evenmin iets uit.

Nu de twee deskundigen zo jammerlijk hadden gefaald vond ik dat het mijn beurt was een oplossing aan te dragen voor ons probleem, dat steeds nijpender werd. ‘Als we nu eens in plaats van het masker omhoog te trekken, het lijk naar beneden drukken,’ opperde ik. De twee keken me met lodderige ogen aan. Ik posteerde de beeldhouwer aan het voeteneinde en beduidde de schilder het lijk aan het hoofdeinde onder de rechterschouder vast te pakken. Eerst wrong ik voorzichtig het crucifix uit de verstijfde vingers van de dode en stak het zolang in mijn binnenzak. Vervolgens greep ik het lijk onder de linkerschouder vast. Op mijn aanwijzingen tilden we Sjraar uit de kist en legden hem op zijn buik naast de kist. Onder nieuwsgierige blikken van de twee drinkebroers tilde ik het hoofd op en gaf het een paar flinke tikken op het achterhoofd. Mijn hoop dat het masker zou loslaten, bleek ijdel. Ik probeerde het nog een keer. Vergeefs! Ik draaide het lijk op de rug en stond op. Met een vertwijfeld gebaar naar het corpus aan mijn voeten keek ik de twee anderen aan.

Kennelijk werd de beeldhouwer, die zich had opgeworpen als degene die alles afwist van gipsmaskers, zich ervan bewust dat hij de eerstverantwoordelijke was voor de hopeloze situatie waarin we verzeild waren geraakt. Hij stroopte zijn mouwen op, deed een stap naar voren en duwde me opzij. Met de voeten aan weerszijden van het lijk greep hij het gipsmasker aan twee kanten vast en begon er heftig aan te rukken. Voelde hij er beweging in komen? Hij plantte zijn knie op de borst van de dode slager en gaf een laatste ruk. Verbouwereerd keek hij naar wat hij in de handen hield: twee stukken gips. Maar het gezicht van Sjraar! Nu begreep ik waar de glycerine en het gaas voor dienden. Mèt de twee brokstukken van het gipsmasker waren de wenkbrauwen losgerukt en het vlees boven de ogen en een van de neusvleugels en een stuk van de wang. En, het ergste van allemaal, het gips dat zich had vastgehecht aan de wimpers had een van de oogleden afgerukt. In de doodsstrijd moest de iris zich naar binnen hebben gekeerd. Alleen een witte oogbal was te zien.

Ik was radeloos. Was ik niet degene die Marie het voorstel voor het dodenmasker had gedaan en had zij de onderneming niet in vol vertrouwen aan mij overgelaten? In paniek bedacht ik wat we konden doen. Het lijk terugleggen en de kist dichtschroeven, om

de avondwakers het geschonden gelaat van Sjraar te besparen? Maar er was geen deksel te bekennen. Die bracht de begrafenisondernemer natuurlijk morgen mee. De *chapelle ardente* afsluiten, op de deur de mededeling hangen dat de avondwake was afgelast en de sleutel meenemen? Maar morgen zou het lijk hoe dan ook in zijn erbarmelijke staat worden ontdekt.

Joost stond verdwaasd te kijken, de twee helften van het masker, die hij nog steeds in de handen hield, om en om kerend. De enige die zijn verstand bij elkaar hield was Hans. Hij keek op zijn horloge: vier uur. Nog twee uur voor de avondwake begon. We moesten het aan hem overlaten, zei hij. Hardop rekende hij uit. Hij had een kwartier nodig om naar zijn atelier te hollen en de spullen te zoeken die hij nodig had. Binnen een half uur was hij terug. Het moest lukken. Nadenkend over wat hij nodig had, wierp hij nog een blik op het verwoeste gezicht, liep naar de deur en verdween. Hij liet me geen tijd te vragen wat hij in godsnaam van plan was. Wat dat ook mocht zijn, het lijk moest terug in de kist. Ook Joost, die weer wat bij zijn positieven kwam, begreep dat kennelijk. Hij legde de twee stukken gips in de emmer en pakte het lijk bij de voeten terwijl ik het hij de schouders optilde. Omzichtig plooiden we Sjraar terug in zijn kist. Ik diepte het crucifix uit mijn binnenzak en schoof het tussen de nog steeds devoot gevouwen handen van de dode. Zo weer terug in de kist, bij dit gedempte licht... Ik nam een meter afstand. Het afschuwelijke, dode, witte oog staarde me onverbiddelijk aan. Moedeloos knielde ik neer op een van de bidstoelen die klaarstonden voor de avondwake, zo ver mogelijk van de afschrikwekkende inhoud van de kist op het podium. Joost bleef als gefascineerd in de doodskist staren.

Na wat me een eeuwigheid leek hoorde ik gestommel in de gang en gemorrel aan de deurklink. Ik haastte me naar de deur. Het kon de portier zijn die poolshoogte kwam nemen. Hem moest ik tot elke prijs zien buiten te houden. Het was Hans die, in de ene hand zijn schilderkist en in de andere een plastic winkeltasje, met de elleboog de klink naar beneden probeerde te drukken. Snel liet ik hem binnen. Hij zette de spullen die hij had meegebracht naast de kist op het podium.

Uit het tasje kwamen allerlei ingrediënten tevoorschijn: stopverf, een stuk linnen, een potje lijm, zelfs een tube plamuur. Wat was de schilder van plan? Hij maakte zijn schilderkist open en diepte er een minuscuul plamuurmesje uit op. Zwijgend vulde hij met stop-

verf de gaten in het gezicht en werkte de vullingen met plamuur bij. Uit het linnen knipte hij een klein halfrond stukje, dat hij op de oogbal plakte. Geboeid volgde ik met de beeldhouwer de handelingen van de schilder. Deze wierp een vlugge blik op het resultaat van zijn werk en greep uit de schilderskist palet, penselen en enkele verftubes. Hij kneep uit de tubes kleine klodders op het palet, mengde ze met een spatel en hield het verfmengsel onder het kaarslicht. Kennelijk tevreden nam hij een van de penselen. Eerst werkte hij het linnen op het ooglid bij, dat onder zijn penseel zijn loden kleur herkreeg. Voor de overige plekken mengde hij op zijn palet een tikkeltje blauw bij. Tenslotte nam hij een penseel waar, zo leek het mij, slechts één haar aan zat. Hij liet een druppel zwart in het kleurenmengsel op het palet vallen. Met voorzichtige tikjes verschenen onder het ooglid de verdwenen wimpers. Zelden heb ik een schilder met zoveel overgave aan het werk gezien. Met een vergenoegde grijns wees hij ons op het eindresultaat van zijn werk. Dankbaar gaf ik hem een klap op de schouder.

Om half zes leverde ik de sleutel af bij de portier. Na een hele middag zo innig contact met de overledene, achtten we ons ontslagen van de avondwake. De volgende dag was ik een van de velen bij de plechtige uitvaart. Na de mis achter in de kerk wachtend, om mijn plaats in de lijkstoet in te nemen, hoorde ik twee oude dames, die naar de avondwake waren geweest, elkaar verzekeren hoe schoon Sjraar erbij had gelegen: ‘Ge kont zo zien dat-ie niks geleden had.’

Na het *In paradisum* volgden we de baar naar het kerkhof. Bij het graf nam Marie vanachter een zwarte voile de condoleances in ontvangst. Toen ik haar, mijn condoleance prevelend, de hand gaf, fluisterde ze me toe dat ze benieuwd was naar het dodenmasker van Sjraar. Ik stotterde dat je bij zoiets altijd de kans liep op een mislukking.

Ongeveer een maand na de begrafenis liet Marie weten dat ze ons vrijdagavond weer verwachtte. Sjraar zou het niet anders hebben gewild, verzekerde zij. Evenmin als al die eerdere avonden Sjraars aanwezigheid was opgevallen bij onze kunstzinnige gesprekken, viel zijn afwezigheid nu op. Tegen twaalven leek deze en gene wat onrustig te worden. Ineens sloeg de beeldhouwer met de vlakke hand op tafel. Ik verwachtte al het sleutelwoord ‘zult!’ - alhoewel mij dat nu wel erg ongepast leek. Joost had een andere reden om

onze aandacht te vragen. Vanonder de tafel haalde hij een plastic tas tevoorschijn. Hij diepte er een dodenmasker uit op, dat hij plechtig aan de weduwe overhandigde. Zij keek, en keek opnieuw, het ding in haar hand links en rechts draaiend.

‘Onze Sjraar,’ stamelde ze tenslotte. ‘Zie toch eens hoe voornaam hij er in zijn dood uitziet.’

Het masker ging de tafel rond. Ik zag dat het oudste lid van onze *table d'hôte,* Jan de schrijnwerker, het met weifelende blik bekeek. Hij was degene die Sjraar het langste had gekend, nog langer dan Marie. Ook stond hij waarschijnlijk meer onbevangen tegenover zijn herinnering aan de slager dan de weduwe tegenover de hare. Met opgetrokken wenkbrauwen gaf hij mij het masker door. Het brons had een prachtige diepe glans. Ik bekeek de uitdrukking van het dode gezicht nauwgezet. Er zat misschien wel iets in van de slager. In het masker overheersten echter edeler trekken dan ik mij van hem herinnerde. Ik wierp een vragende blik naar de beeldhouwer. Maar Joost keek zelfvoldaan om zich heen en ontweek mijn blik. Plotseling herkende ik wat ik zag. Een pronkstuk op het atelier van de beeldhouwer was een gipsafgietsel van een levensgrote buste van Beethoven die hij ooit uit Wenen had meegebracht.

Optisch bedrog
Atie M. Vogelenzang

Mijn bril brak doormidden op de Place du Tertre, in het achttiende arrondissement. Een van de helften viel op de stoep, waardoor het glas ook nog brak. Ik voelde dezelfde hoofdpijn dreigen als de keren dat ik met krulspelden in naar bed was gegaan. Mijn slechte zicht in combinatie met het feit dat het heel hard regende, zorgden ervoor dat ik het reisgezelschapje van de Paris-Unique Tours uit het oog verloor. Omdat ik weliswaar bijziende ben - ik heb links min achtenhalf en rechts min negen - maar niet kleurenblind, had ik besloten dat het maar het beste was om de paarse jas te volgen van de mevrouw die met haar dochtertje voor mij in de bus had gezeten. Maar na een wandeling waar geen eind aan leek te komen, bleek die paarse vlek ineens aan een volstrekt onbekende vrouw te kleven en het dochtertje was veranderd in een grote rieten boodschappentas. We stonden voor de ingang van een gebouw in een achterafstraat. De Eiffeltoren was hier in ieder geval niet. Het rumoer van de boulevards was ver weg. Het enige geluid kwam van een vale hond, die tegen ons blafte. Hij lichtte zijn poot en waterde tegen de muur. Zijn nagels tikten op de keien terwijl hij grommend zijn weg vervolgde. Een windruk sloeg mijn paraplu binnenstebuiten en was alleen nog met geweld in de oorspronkelijke vorm terug te krijgen. De onbekende vrouw hield de deur voor mij open. Ik had het koud gekregen en was buiten adem. Misschien kon ze me een opticien wijzen.

Binnen was het aangenaam warm. Er hing een dikke, vochtige lucht die ik niet onmiddellijk thuis kon brengen, maar me aan mijn vertrouwde mentholsigaretten deed denken. Ik had al een paar dagen niet gerookt. In de touringcar was het verboden en op mijn bescheiden hotelkamer, een verknutselde mansarde op de vijfde verdieping waar ik na tien steile trappen duizelig op adem moest komen, stonden nadrukkelijk geen asbakken. Ik heb geen neiging tot burgerlijke ongehoorzaamheid. Zelfs bij dit soort impliciete aanwijzingen rook ik dan maar niet. Mijn voorgangers in de kamer hadden daar blijkbaar minder mee gezeten, de groezelige sprei en de vloerbedekking naast het bed vertoonden brandgaten en schroeiplekken.

In mijn zak zocht ik naar de helft van mijn bril waar nog wel glas in zat. Mijn ene oog op de wereld besloeg onmiddellijk. Toen de mist optrok, stond ik in een met Oosterse motieven betegelde ruimte. Aan kapstokhaken hingen kleren. Op de grond stonden paarsgewijs schoenen. En in de hoek stond mijn mevrouw. Bloot. Ik had het liefst meteen rechtsomkeert gemaakt. Het leek erop dat ik in een soort badgelegenheid was beland. Ik wou weg, maar zonder bril voelde ik me verloren en mijn enige houvast stond ontkleed in die hoek. Ik kreeg de indruk dat ze mijn richting uitkeek. Als ze soms dacht dat ik haar voorbeeld zou volgen: ik piekerde er niet over. Ik knoopte alleen mijn mantel los en ging op een bank zitten. De vanzelfsprekendheid waarmee deze vrouw bloot was, bracht me niet in verwarring. Het was meer omdat ik het niet verwachtte. In mijn beroep zag ik tenslotte wel vaker naakte mensen, al waren die allemaal dood. Dat had voor- en nadelen. Je had weinig aanspraak en was daardoor nogal op jezelf aangewezen, maar er kwam ook nooit commentaar wanneer je eens een keer je dag niet had. Met nabestaanden had ik tot voor kort niet veel te maken. Omdat ik veel mededogen voor onze cliënten voelde, probeerde ik me iedere keer opnieuw zoveel mogelijk te verplaatsen in hoe de overledene er levend moest hebben uitgezien. Meestal kwam er een plastic tas met kleren mee. Met daarin een bril, een haarspeld of een kunstgebit. Aan de hand van zulke kleine aanwijzingen kon ik wel bepalen of ik meer of juist minder make-up moest gebruiken, het haar naar achter of beter opzij kon borstelen. Of een krullend haarlokje over het voorhoofd met haarlak moest worden gefixeerd. In slappe tijden las ik *Uitvaart,* het onafhankelijk vaktijdschrift voor het begrafeniswezen. Ik volgde de discussie of het gebruik van pc-laptops bij klanten thuis wel ethisch te verantwoorden was. Volgens mij kon dat geen kwaad, dus heb ik het enquêteformulier nauwgezet ingevuld. De rubriek over doodsrituelen in de Oudheid fascineerde me het meest. Bijvoorbeeld het gebruik van de munt, de gouden obool, die een dode in de mond gelegd kreeg teneinde de humeurige veerschipper naar het dodenrijk tevreden te stellen. Aanbevolen werd om ‘een vertaalslag’ van dit soort oude gebruiken naar het heden te maken. Dat leek me zo'n goed idee dat ik sindsdien het statiegeld van onze literflessen koffieroom op de tong van onze cliënten legde. Er werd zoveel koffie geschonken bij de uitvaarten dat niemand het geld dat ik daarvoor uit het personeelspotje wegnam, zou missen. Bovendien

betaalden onze klanten die koffieroom in wezen zelf: zij waren onze belangrijkste financiers. Het was mijn geheim, toch maakte ik me even ongerust toen de uitvaartleider me opeens wilde spreken. Hij noemde mij een gedreven visagiste en vond dat ik in het afleggen erg vooruit was gegaan. Hij begon niet over het statiegeld en zijn compliment deed me goed. In zekere zin hield ik ook wel van mijn werk, al leerde ik snel dat je nooit meer goed kreeg wat de dood eenmaal beroerd had, zelfs niet met mijn koffer vol schmink. De meeste eer had je gek genoeg van de gevallen met hoofdletsel, zoals de verkeersslachtoffers.

Een beroep in dienst van de dood, dat was wel wennen geweest. Maar als een al wat oudere herintreedster had je het niet echt voor het uitkiezen. Je nam wat meer op de koop toe. Toen ik het werk pas deed, meende ik soms met grote stelligheid en vooral schrik een borstkas op en neer te zien gaan. Eén keer had een ontsnappende luchtbel uit iemands rectum me bijna definitief mijn jas doen pakken. Het waren de momenten waarop ik me afvroeg of ik toch niet beter een baantje achter de gehaktmolen van de *Kiloknaller* had moeten aannemen. De computer van het arbeidsbureau had op de trefwoorden van mijn arbeidsverleden een unieke match gevonden en opeens bevond ik mij in de benijdenswaardige positie te kunnen kiezen tussen twee vacatures: bij de slager of de Coöperatieve Uitvaartvereniging

De kennismaking met de slagerij, of eigenlijk de slager die daar het hakmes zwaaide, was me echter niet goed bevallen. Al na zijn eerste handdruk voelde ik de behoefte om me te douchen. Een droom waarin hij me achterna kwam met een varkenspoot waarmee hij mijn borsten wilde strelen, had uiteindelijk de doorslag gegeven; het werd de uitvaartvereniging. Ik ruilde een nachtmerrie in voor chronische slaapstoornissen bij de Coöperatieve. Maar gelukkig begon daar, zij het langzaamaan, verbetering in te komen.

De naakte vrouw was een toonbeeld van leven. Haar huid zag er smakelijk uit. Ze liep op haar tenen, alsof ze bang was ergens in te trappen. Ik probeerde niet te nadrukkelijk te kijken, maar ik kon niet om haar vlezige borsten heen. Of om de billen die majestueus achter haar aan deinden. Een echtgenoot had hier een hele kluif aan. Het beeld van twee naakte mensen die hijgend in elkaar opgingen, verdrong ik omdat het me te veel aan het leven met mijn ex herinnerde. Er was niemand meer in mijn leven die me nog wel

eens aanraakte. Hoewel, onlangs had ik een schouderklopje gekregen. Dat was geweest toen de ouders van een verdronken peuter zich hadden beklaagd over de dikke laag make-up op het gezicht van ‘hun dierbare kleine overledene’. Zo had hij dat geformuleerd. Het kind was hier en daar aangevreten geweest toen ik het op de tafel kreeg. Overleden kinderen zijn een geval apart, ook in onze branche. Het was mijn eerste keer geweest met zo'n kleintje. Ik had zacht voor hem gezongen en als een goede fee met mijn schminktoverstokje gezwaaid. De kritiek van de ouders bracht me zo van mijn stuk dat mijn maag zich zonder waarschuwing voor de voeten van de uitvaartleider omkeerde. Misschien was ik inderdaad te ver gegaan. Een dood kind hoorde er natuurlijk niet als een clowntje uit te zien. Ik kreeg het advies er eens over na te denken en er een paar dagen tussenuit te gaan. De chef negeerde manhaftig de spatten van mijn ontbijt op zijn gepoetste schoenen. Toen volgde dat schouderklopje.

Ik constateerde met tevredenheid dat de vrouw stukken dikker was dan ik. Mijn molligheid zou met haar vergeleken misschien niet al te erg opvallen in het zwembad dat ik hier vermoedde. Het dochtertje van de paarse jas, de twee die ik had proberen te volgen, had me een paar keer voor iedereen hoorbaar als ‘die dikke mevrouw’ aangeduid. Ik was daar erg van uit mijn humeur geraakt. De blote vrouw wees naar een deur. Haar handpalmen leken rood geverfd. Ze sprak geen Frans, maar een taal met kelige klanken. Toch begreep ik haar prima: ik moest me hier uitkleden en dan naar de andere zaal gaan. Daar was het water. Wassen? Daar zag ik niet zoveel in. Bij het zwemgebaar dat ik voordeed, knikte ze ook. Dat stelde me gerust en ik ging overstag. Een paar baantjes trekken was misschien wel goed voor me. Maar toen ik hoopvol op mijn gehalveerde bril wees, begon ze glazig te kijken. Alsof het in Parijs de gewoonste zaak van de wereld was om met een halve bril rond te lopen. Wat ze antwoordde begreep ik helemaal niet. Had ze nou gezegd dat de opticien om de hoek zat? Of noemde ze gewoon haar eigen naam, omdat ze dacht dat ik ‘bril’ heette?

Nadat de klapdeuren achter haar waren dichtgezwiept, bleef een stoomsliert als de ontsnapte geest uit de fles in de kleedruimte ronddrijven. Ik poetste mijn brillenglas opnieuw schoon en zuchtte. De warmte ontspande me. Het was een aanlokkelijke gedachte, de Eiffeltoren te negeren om hier te gaan baden. Mijn schoenen

knelden en mijn doorweekte wollen winterjas hing loodzwaar aan mijn schouders. Uit mijn speciaal voor de midweek gepermanente haar liepen straaltjes zweet mijn hals in. Zodra ik me ervan overtuigd had dat ik echt alleen was, kleedde ik me uit. Als laatste de grote witte katoenen onderbroek waarvoor ik me geneerde en die ik in mijn jaszak stopte. Maat vijftig. Dat hoefde niemand te zien. De prop verkreukelde de ansichtkaart van de Notre Dame. Ik was met het schrijven van de kaart blijven steken bij het adres ‘Aan alle collega's van de Coöperatieve Uitvaartvereniging’. Zodra ik ontkleed was kreeg ik haast. Maar ik verkeerde al gauw in dubio, want eenmaal door de klapdeuren heen, zag ik dat er meerdere bassins waren. Ruimte om te zwemmen was er niet. Bovendien kreeg ik de indruk dat iedereen me aanstaarde. Vlug liet ik me in het eerste het beste bassin glijden. Het water klotste harder over de rand dan mijn bedoeling was. De temperatuur verraste me. Het was warm, niet fris zoals in een gewoon zwembad. Net alsof je in een bord soep ronddreef. Het idee om te willen zwemmen gaf ik op. Een beetje dobberen was het beste dat erin zat. Terwijl mijn tenen net de bodem raakten, liet ik mijn kin op het oppervlak drijven. Damp besloeg mijn gezicht en ik likte vochtparels van mijn bovenlip. Het geroezemoes om mij heen bracht me tot bedaren, terwijl een lichte stroming mijn lauwe vel liefkoosde als een school knabbelende vissen.

Ik weet niet meer hoe lang ik zo bleef staan. Waarschijnlijk tot het getob over mijn werk eindelijk van me afgleed en wegzonk. Met ingehouden adem zakte ik door mijn knieën. Te laat realiseerde ik me dat dit funest zou zijn voor mijn verse permanent. Ondergedoken in het groenblauwige water bekeek ik hoofdeloze schimmen die traag een modern ballet leken op te voeren in een decor van transparante lichtbundels die zich een weg naar de bodem vochten en het vismozaïek azuurblauw oplichtten. Schubben van ingelegd parelmoer sprankelden me tegemoet.

Het bassin werd leger. Een paar vrouwen lieten zich masseren. Ledematen werden in onwaarschijnlijke bochten uitgerekt. Het vlees gekneed en bekletst alsof het biefstukken waren. De associatie met de *Kiloknaller* lag op de loer. Ik nam aan dat de massage facultatief was. Voorzichtig ging ik achterover liggen, haakte mijn tenen achter een handgreep aan de rand van het bassin en gaf me over aan gecontroleerde gewichtloosheid. Mijn borsten leken van me weg te vluchten alsof ze deserteerden, vastbesloten om hun eigen

leven te leiden. Zodra mijn oren onder waren, verdronken alle geluiden om mij heen, op het kloppen van mijn hart en een lispelende afvoer na. Moeiteloos bleef ik drijven en koesterde me ondertussen in de geneugten van de stilte en de onophoudelijke streling van het water. Ik merkte hoe moe ik eigenlijk was en sloot mijn ogen. Er was maar één ding waar ik naar verlangde.

Op een brug over de Seine, die niet ver bij mijn hotel vandaan moest zijn, kwam ik de paarse jas en haar dochtertje tegen. Het kind kwetterde dat ze op de Eiffeltoren had gestaan en dat ze heel ver had kunnen kijken. Wel helemaal tot de zee. De moeder zwakte de opwinding van haar dochter met een verontschuldigende glimlach af. Het weer had niet echt meegewerkt natuurlijk. Het uitzicht was verre van optimaal geweest. Ze bleef beleefd kijken, maar ik zag aan haar ogen dat ze me niet geloofde toen ik pochte dat ik was gaan zwemmen. En dat ik van een stel aardige Parijzenaars een lift had gekregen. Ze negeerde mijn gehalveerde bril alsof het een aangeboren gebrek was. Het meisje wees naar beneden. De rivier onder ons was gezwollen. Het aanhoudende slechte weer had ervoor gezorgd dat het water ver buiten de oevers aan het treden was. In het midden dreven kikvorsmannen. Ze lieten zich met langzame slagen op de sterke stroming meevoeren. Een boot van de brandweer voer met hen mee. De duikers deden me denken aan de snippers van mijn Notre Dame-ansichtkaart, die ik vanaf de brug naar beneden had laten dwarrelen.

‘Kom maar, schat,’ loodste de paarse jas haar dochter mee, terwijl ze tegen mij ‘ik denk dat er iemand verdronken is,’ mimede. Ze nam het kind bij de hand en liep door. Het begon opnieuw te druppen. Omdat de druppels snel groter werden, volgde ik haar voorbeeld. We moesten voor een stoplicht wachten. Auto's trokken op. Rubber slorpte aan het natte asfalt.

Net als het kind had ik mij laten verleiden mijn belevenissen iets mooier voor te spiegelen dan ze in werkelijkheid waren geweest. Maar hoe zou ik iemand kunnen uitleggen wat er in het badhuis was gebeurd? Ik wist het zelf niet eens precies. Misschien had ik iets gedaan dat daar niet was toegestaan? Hoe het ook zij, voor ik het wist werd ik als een goed gevuld visnet met vereende krachten op de rand van het bassin gesjord. Kil marmer schampte mijn rug en billen. Er stonden zeker vijf personen over mij heen gebogen, me behandelend als een drenkeling die het maar nauwelijks had

gered. De een hield mijn sponzige hand vast, een ander aaide mijn gezicht en richtte vriendelijke woordjes tot me. Tenslotte werd ik met een badhanddoek toegedekt. Men sprak vlug en druk met elkaar. Waarschijnlijk ging het over de lift die ik naderhand kreeg. Een half uur durende, moeizame rit in een overvolle auto waarvan gedurig de ramen besloegen en die eindigde voor de deur van een politiebureau. Draaierig had ik afscheid genomen en hen nogmaals bedankt. Ook voor alle goede raad.

Het voetgangerslicht sprong van rood naar geel op groen. De regendruppels bundelden zich tot een nieuwe stortbui. Het Quartier Latin moest vlakbij zijn. Terwijl de paarse jas en haar dochter met snelle pas voor mij uit liepen, bleef ik staan en zocht in mijn jaszak naar een zakdoek.

Het was allemaal een misverstand, hield ik mezelf voor. Een afschuwelijke vergissing. Niets om over te huilen.

Telefoongids Zandvoort 1951
L.H. Wiener

Toen ik nog dacht dat schrijvers vrij waren in de keuze van hun onderwerp schreef ik nooit over mijn vader. Nu ik weet dat het niet zo is, doemt de naam van mijn vader steeds vaker op in mijn werk.

Of is het anders, zoals met alles, en is iedere schrijver weliswaar vrij in het kiezen van zijn materiaal, maar zijn het juist de onderwerpen waarom het gaat, de onderwerpen die de rechtvaardiging van zijn schrijverschap uitmaken, die hij mijdt; bewust of onbewust?

*

Min of meer bij toeval kreeg ik onlangs een vlekkerige en bruingeel uitgeslagen telefoongids in handen, uitgaaf 1951, voor Bennebroek, Haarlem, Santpoort, Spaarndam en Zandvoort. ‘Lijst van aangeslotenen’ stond er boven iedere gemeente.

Vooral de aansluitingsnummers voor het dorp Zandvoort brachten mij in een weemoedige stemming, want veel namen kwamen mij nog zo bekend voor, maar waren inmiddels namen geworden van Zandvoorters die voor het overgrote deel de telefoon niet meer zouden kunnen opnemen en terwijl ik met de pink van mijn linkerhand en de wijsvinger van mijn rechter langzaam door de kolommen gleed, trok een trage stoet van zwijgende gestalten aan mij voorbij, gestalten met levende maar gelooide hoofden, in zonnige maar gesloopte huizen, op uitbundige maar verlaten plaatsen, als losse stukken uit de legpuzzel van mijn jeugd, alfabeties gerangschikt nu en daarmee schijnbaar geordend, maar in feite nog veel chaotieser dan de volgorde waarin ze zich ooit aan mij hadden geopenbaard.

Ik realiseerde me dat wat ik in mijn handen hield een soort gerubriceerd dodenboek was, de namen zwart omkaderd in drie kolommen per pagina, de kleur van het papier een verweerde tint lijk-oker. Een mummiegeur steeg op naar mijn neus en ik onderging een min of meer zelfgezochte bedwelming, want wat of wie had mij ervan kunnen weerhouden dit boek weer dicht te slaan en voor altijd op te bergen? Maar wegleggen kwam niet bij mij op,

integendeel, ik wentelde het boek om en om in mijn handen, onderzocht het van alle kanten, rook aan het papier en dacht de quasi-poëtiese woorden: ‘Wij ruiken hier aan de oksel van de tijd: muf, bedompt, verlept, verdroogd - de oksel van de tijd - geen transpiratie, maar expiratie.’

Niet alle aangeslotenen zouden inmiddels van het leven zijn afgesneden, maar de meesten zeker en van de overigen had ik niet veel meer te vrezen.

Om de geur van het verleden zo volledig mogelijk in mij te kunnen opnemen waaierde ik de pagina's van het opvallend dunne boek onder mijn duim door, sloot mijn ogen en inhaleerde diep. Bij Bennebroek openden zich de gele lissen van de Leidsevaart, in Haarlem ontwaarde ik in de bocht van het Houtplein naar de Tempeliersstraat de knarsende Boedapester tram, Santpoort en Spaarndam passeerden in een blinde vlek, maar toen doemde Zandvoort op in al zijn vergetelheid. Heel Zandvoort, samengebald in slechts acht pagina's van dode namen, anonieme nummers, ijdele ambten en verloren adressen.

Ik bestudeerde het boek nu nog nader en zag dat op het omslag het silhouet stond afgebeeld van een telefoon, een oer-telefoon, een telefoon zoals hij bedoeld was en altijd had moeten blijven: vierkant en zwaar, vervaardigd van zwart bakeliet, met een robuuste hoorn op een robuuste haak en met een draaischijf gelijk een stuurwiel.

Telefoongids, las ik, **juli 1951,** met daaronder een lijst van bijzondere nummers voor speciale diensten, zoals storingen bij de radio-distributiedienst (K 05), de boodschappendienst (K 08) en het opgeven van telegrammen naar Amerika (K 019). Onder de kop ‘wenken’ las ik de waarschuwing: DENK AAN DE ‘K’, met als extra toevoeging ‘Vergeet nimmer de “K” bij het kiezen van een netnummer’ alsmede de raadgeving: ‘Kies een nummer niet voordat u een zoemertoon hoort.’ En voor alle duidelijkheid: ‘De K is de nul op de schijf.’

Zo zag een telefoongids in de jaren vijftig er dus uit, geredigeerd door een paternalistiese overheid, die zich op de achterzijde van het omslag nog regulerender presenteerde met de vermaning: *‘Wordt gij opgeroepen antwoord dan onmiddellijk en noem uw naam of telefoonnummer’.* Men zou er haast van in de houding springen.

Weemoed maakte enige momenten plaats voor angstig ontzag, een bekend gevoel uit mijn vroege jeugd, dat nog versterkt werd toen mijn blik, min of meer toevallig, viel op de naam Sterrenburg, G.J., Brederodestraat 93, telefoonnummer 2054; meester Sterrenburg, die mij drie jaar later, in het jaar 1954 - ik was toen negen - zou betrappen op het bezit van een zelfvervaardigde, maar niettemin goed gelijkende tekening van het lenige lichaam van de Amerikaanse filmster Esther Williams, zonder badpak, en daarvan zo in toorn ontstak, dat hij het papier waarop zij stond afgebeeld bruusk confisqueerde, met veel misbaar tweemaal dubbelvouwde en in een bruine dienstenvelop schoof, die hij vervolgens adresseerde: ‘Aan de Burgemeester van Zandvoort.’ Arme meester Sterrenburg, *requiescat in pace.*

In 1951 was het netnummer van Zandvoort κ 2507 en het aantal aansluitingen 1014, zo telde ik secuur, op een bevolking van 11046, zoals even later een ander boekje mij leerde, want over Zandvoort heb ik veel in huis, al heb ik het merendeel zelf geschreven. Dieper en dieper zakte ik weg in dit vergeelde boek.

Het nummer 2000 was het laagste nummer en was bestemd voor de Brandweer, het hoogste nummer was 2999, waarmee men tweeënvijftig jaar geleden de heer J. Haan had kunnen opbellen, Oud-Dir. P. en T. Hoe aandoenlijk om publiekelijk een functie te vermelden die men niet meer uitoefent, zoals ook de heer A. Schaafsma deed, Gepens. gezagv., telefoonnummer 2155, vermoedelijk lag er in de tuin voor zijn huis een groot en verroest anker in het gras. Maar het verst in het vermelden van niet meer ter zake doend functioneren gingen de nabestaanden van de heer J.J.L.A. Wijnne, apotheker, Haltestr. 8, telefoonnummer 2389, die ‘op de terugreis uit Amsterdam, waar hij “Rode Kruismiddelen” had gehaald, na een beschieting der tram in een ziekenhuis te Haarlem overleed’, getuige een passage uit de herdenkingstoespraak die Burgemeester Van Alphen op 4 mei 1946 had gehouden.

Het is onmogelijk om 1014, aansluitingen te verzorgen binnen een bestek van 999 nummers, dat kan niet, tenzij een aantal nummers dubbel wordt vermeld, hetgeen inderdaad herhaaldelijk het geval bleek te zijn, een fenomeen dat mijn aandacht geruime tijd op vermakelijke wijze wist vast te houden. Zo kon men in 1951 Accountant. Kant. G.H. van Um aan de Thorbeckestraat 28 bereiken op

nummer 2375, maar ook de belastingconsulent G.H. v. Um was op ditzelfde adres en onder ditzelfde nummer bereikbaar, evenals overigens de heer Um zelf, Accountant en Belastingconsulent, Thorbeckestraat 28. Men vraagt zich af of de heer Um nu een man was die over niets enige twijfel wilde laten bestaan, of juist iemand was die aan alles twijfelde en nog het meest aan zichzelf. De telefoongids als psychiatries rapport.

Nog grootser had Account. Bur. M.M.J. Wolzak de zaken opgezet. Met maar liefst twee aansluitingen, de nummers 2861 en 2196, had hij de poorten open gezet naar zíjn administratieve imperium, gevestigd aan de Haltestraat 52, waar dus niet alleen accountant M.M.J. Wolzak resideerde, maar tevens M.M.J. Wolzak de belastingconsulent, alsmede de heer Wolzak zelf, driemaal separaat vermeld. Met dit Dickensiaanse vertoon van importantie dringt het vermoeden zich op dat de heer Wolzak en de heer Um niet voor elkander wilden onderdoen en wie weet elkaar het licht in de administrerende ogen niet gunden. *Requiescant in pace.*

De heren Um en Wolzak heb ik nooit gekend, maar de heer Iwanowitch wel, wiens naam mij nu min of meer toevallig in het oog sprong. Iwanowitch, zonder initiaal, Oranjestr. 12, *Fabrique de confitures.* En dan zie ik de snoepjes weer voor me, die de heer Iwanowitch maakte in een kleine loods achter garage Rinko, het bedrijf van de heer Jongsma, die absoluut nooit lid van de NSB was geweest. Die snoepjes, vervaardigd van gekleurde ringen hard suiker, de buitenste ring doorzichtig, de kern wit, keiharde snoepjes, die je niet kon doorbijten zonder risico je kies te splijten, zuurzoet, hemels lekker, zuurtjes heetten ze. Ze bestaan niet meer. Net zo min als meneer Iwanowitch.

Ik mijmerde over de telefoongids van Zandvoort, uitgaaf 1951, niet zoals Proust mijmerde over zijn madeleines, want ik was naar geen verloren tijd op zoek, waarom zou ik? Maar wat boeide mij dan toch zo in deze telefoongids, die werkelijk geen enkel prakties nut meer had?

Ik bladerde door naar bladzijde 234, de op één na laatste bladzijde van deze **Telefoongids Zandvoort, juli 1951** en volvoerde nu mijn laatste exercitie, die ik zo lang mogelijk had uitgesteld. Ik zocht de naam van mijn vader, die ik wel meteen vond, maar die

niet naar hem verwees, zoals ik al had vermoed. Daar stond het, zwart op geel: Wiener-Klugt, Mevr. P.C., Marnixstraat 2, telefoonnummer 2921.

Volgens deze gids bestond mijn vader niet en dat moet een hele geruststelling voor hem zijn geweest, in ieder geval hoefde hij nu niet onmiddellijk zijn naam of telefoonnummer te noemen indien hij werd opgeroepen.

Ooit liep ik met mijn vader in de Kerkstraat te Zandvoort. Het was in 1953, ik was acht. Wij gingen zwijgend voort, zoals ook ons leven zich voltrok. De Kerkstraat leidde van het Dorpsplein omhoog naar het strand en was toen de mooiste straat van de hele wereld, al zou ik dat pas later beseffen. Aan beide zijden van de straat groeiden oude bomen die zo hoog reikten dat hun kruinen zich in de hemel verstrengelden en de straat verhieven tot een laan. Een dergelijke straat bestaat bij mijn weten nu alleen nog op Vlieland en heet daar de Dorpsstraat, al staan de bomen er te wijd uiteen om zich in de hemel te kunnen verenigen.

Op een nieuwe winkelruit las ik een Engelse tekst die ik niet begreep, al kon ik in die taal al behoorlijk tot honderd tellen en ik dacht dat zich hier een goede gelegenheid aandiende mijn vader eens iets te vragen, waarop hij mij zou kunnen antwoorden. Ik vroeg hem daarom wat *'wan hoer kliening survis'* betekende. Ik wist dat ik onzin praatte en begon hevig te blozen, waardoor ik me zijn antwoord niet meer kan herinneren en dat is jammer, want elk antwoord was er één.

Later, toen ik ouder was geworden en ervan overtuigd was op alle vragen het antwoord te weten, heeft hij me er nimmer één gesteld, al aaide hij me wel vaak over mijn hoofd, ook als daartoe eigenlijk geen aanleiding bestond. En ik vroeg mij af of in het niet stellen van de vraag misschien soms het antwoord al besloten lag. Maar daarna zocht ik tevergeefs naar de wijsheid van deze filosofie.

Toen ging mijn vader dood en werd ik schrijver.

Vader en zoon, zolang zij beiden tegelijk bestaan, zijn zij hulpeloos naar elkaar op zoek, pas als een van beiden dood is vinden ze elkaar, voor altijd. Zo is iedere vader een machteloze god en iedere zoon zijn machteloze opvolger. Tussen moeder en zoon bestaat dit

mechanisme niet, aangezien de liefde van een moeder van nature gelouterd is en vrij.

*

Eens, heel lang geleden nu, nog vóór het jaar 1951, werden in een huis te Amsterdam drie personen aangetroffen, tegen elkaar liggend op bed, koud en blauw en gestold in de dood: een vader, een moeder en een zoon.

Eerder had zich in diezelfde woning nog iemand opgehouden, een jonge man van zesentwintig. Hij was tamelijk radeloos, want hij kon de juiste beslissing maar niet nemen. Hij wilde wel solidair zijn met zijn ouders en zijn broer en hun doodsangst voor de toekomst, maar hij wilde ook mijn vader worden en de vader van mijn broer.

Zoiets heet een dilemma.

En elders in de stad wachtte Nellie.

Pieternella Cornelia Klugt was mijn moeder, al wist zij dat nog niet.

Naar haar ging mijn vader toe en in haar dook hij onder.

Eerst voor vijf jaar, daarna voor de rest van zijn bestaan.

Nederlandse poëzie

Vier gedichten
Leo Dooper

LAT-relatie

Een huis met vale luiken langs een B-weg.
De verveloze voordeur weert ongenode gast.
Rottend hout naast achterdeur is schuilplaats
vlakbij de geliefde. Haar vuile zakdoek zwaait
naar vliegen voor het raam. Een speelgoedpop
met scheve grijns bewaakt een kratje bier.

Het krijsen van de buitenkatten onthutst
een bezoeker. Zijn bovenmaatse onderlijf
staat strak gespannen, hij tokkelt op een
eensnaars-instrument. Hij graaft naar zijn
carrière, delft een handvol eerzucht.
De vrouw staart in een bord met resten van de dag.
Zij stort het overschot in rottend hout.

Op café

De barman morst zijn ego
naast een bal gehakt.
Een aangeschoten asbak steunt
op nicotinevingers.
Berichten over Leven na de Dood
slurpen lekbier.

Het happy hour schuift glazen
naar een later uur.
Na onderling beraad wordt jeuk
door Moederkoorn op rekening verstrekt.
- Ik ben er niet - woont in de telefoon.

Bacchus kent de prijs van het moeras
tussen geliefden.
Hij spant de kruisboog voor een schot
op het verleden om de toekomst
te bevrijden van wie hersens
inruilt voor een zelfportret.

Afzien

De dag sluipt naar het laatste uur.
Wie opstaat laat vallen achter zich,
wie niets heeft is angst voorbij.

Elke verkleuring op een kale schedel
toetst dekkracht van wijnrode kleurstof
bereid uit cochenilleluizen.

Ouderdomsvlekken in ceremonieel tenue
raken in de ban van het Voorgeborchte der Hel.

Een middelvinger tijgert
door de modder in het hart.

De levensader overleeft een bominslag.
Cochenilleluizen kleuren bloed opnieuw.

Uitzicht

Er loopt een man voorbij het raam.
Het glaswerk op de tafel
weerkaatst de vlammenwerper in zijn ogen.
Verloren liefdes waaien doelloos om zijn hoofd.

Schrik niet als hij zijn linkeroor verwoest
vanwege windvang noch als hij luistert naar
het grommen van een kettinghond
in zijn gehoorprothese.

Hij duwt op lemen voeten
verslofte dagen voor zich uit,
herkent vandaag in gisteren.

Hij blijft zonder anderen
door de treurwilg op zijn ijsmuts.

Bij de klanken van Satie
Kees Godefrooij

Op een avond, nadat we reeds 's middags
de begeerte uit onze lendenen hebben gezwoegd
en ontwaakt zijn uit een lome slaap
zullen we,
de woorden van Petronius* indachtig,
samen boeken inkijken, jij en ik.
De wijn en likeuren komen dan later op tafel
want eerst zullen we ons mee laten voeren
op de vleugelen van de schilderkunst
en de hoogtes ervan aanschouwen
door in boeken te bladeren
met de collecties van het Louvre
en het Musée d'Orsay
en ach... waarom ook niet
laten we er wijn bij drinken
en van likeuren nippen
want de hoogtepunten in de schilderkunst
zijn onze hoogtepunten
zoals het mooist geschrevene
voor ons geschreven is.

* *Uit Petronius'* Satyricon: *'De nacht'*

Mijn god, wat een nacht
en hoe zacht het bed
waarop wij versmolten

en onze verdoolde zielen
tussen elkaars lippen goten:
eindelijk geen mensen meer

(vertaling Paul Claes)

Ruikers
Paul Hermans

Gedicht voor een ruiker gekregen van Birgit

Roosjes, jongsten van mij, in jullie
stemmig inwaarts gevouwen, zo smetteloos
witte communicantenjurkjes.

Mooi staan jullie, maar hoe
met aangesneden voetjes al,
tussen het distelend blauw

van kaardebollen, de verre sterrenhemel
van een soort lila gipskruid
onder jullie.

Verschrompel dan maar, lievelingen.
Ik houd je vast in deze vaas van mij,
opdat wat jullie ons voorzwegen hier

nog langer niet zal welken
en wellicht nimmer.

Algemene beschouwing aangaande enige ruikers

Wat betekenen jullie, mijn ruikers?
Wat zuigen jullie op aan groots
en dat het zich bont en fleurig maakt?

Zijn jullie het, vrouwen van toen,
onuitsprekelijk gewordenen?

Zijn deze bloemen het
waar jullie je opmaken, om te gaan?
Geurt hier dan, liefsten,
de schaduw van jullie geuren?

Ik vraag het jullie, bloemen,
want vandaag was het
alsof jullie niet stonden in een vaas
maar in het door jullie betekende

dat jullie betekent
en dat zich boven jullie
sluiten zal, in een paar dagen,
alsof jullie hier niet stonden, eens.

Afscheid van een verdroogd boeket

Mooi zelfs zijn jullie stoffelijke resten,
liefste onder de rozen. En hoe anders
dan bij ons.

Dat zwijgend rood nog stiller
worden kan, tot daaraan toe
dat het tot licht vergaat.

En al het tussenrood daarheen
dat jij je niet beschrijven liet,
de overgangen die wij maar niet zien

hoe wij ook bleven kijken,
en waar zich bergt wat ons bedrijft,
al willen wij het weten.

Kom dan tussen mijn bladeren.
Rust bij de woorden van dit schrift,
dat het jouw geur van toen

ten langen lest' verademt.

Bescheiden aanklacht tegen de bloemkwekers

Wat heeft men jullie aangedaan,
deemoedig bloemvolk, nu men jullie
van je wezen heeft beroofd,

je lieflijkst lijfelijke,
je onvolprezen geur.

Ik houd van jullie aanzien,
dat is zeker. Maar ik,
die waar gebleven ben?,

ik vind mij niet terug

wanneer ontbreekt wat jullie,
mij, tot ruikers maakte.

Ruiker van 24/11/2001

Kleine varenachtigen, tweedimensionale
scherpe groene schaduwen van eens
in de verste verten

gevelde denneboompjes.

Uit jullie ademen van vochtig bos,
gebladerte, stijgt, zoals het ooit
in jullie viel, het gele licht

van roosjes op,

geknopt en eeuwiglijk als ware het
omhooggehouden door deze ruggelingse
kangoeroepootjes vol van

andergelig stuifmeelgruis.

Een museum bouwen
Kees Klok

Al was het maar om de berookte wanden
van je stamkroeg te bewaren
en de winter weg te sluiten
achter glas-in-lood.

Al was het maar om haar
onzeker lachen, wanneer je niet
het juiste woord had
op het goede ogenblik.

Al was het maar om nog eens gewichtig
in de weg te lopen
als er vloedplanken werden gezet
en zandzakken aangesleept,
als waren wíj de redders
in modderig vaalgroengrijs.

Al was het maar om aan het einde
van de middag weg te sluipen,
de koude in of de trillende
nazomermiddag, om het gedruis
van latere generaties achter te laten
en bij de rivier te denken
aan al die onberoerde dochters,
loodgrijze zondagen en hymnen
voor een vreugdeloze, wrede god.

Een testament van niets
Liesbeth Lagemaat

Nu langzaam het hoofd afwenden. Dit
stuk van de wereld in zwart-wit, de laatste
uren van de nacht, maar kleur vloeit uit
en je ontstaat in een gezicht,

een lichte aquarel drijft op het land.
Tot het dan adert in het gras, en ook het
blad van de kastanje, lichter doorlaatbare lens
kom je tot stilstand in de hals

van een zwaan, in de doodgestreepte takken-
neon hapert, geen alarm is dit oranjerood en
niet, nog niet heeft hier het kind zich
in je gezicht verloren.

Toch
waren steeds zomers als dit: stof in zonlicht,
meedogenloos de spin van tijd, bewaker van
de wetten Groei, Verzet. Nu dan:
je stem van oker, lazuli. Terloops: icoon

rekt zich op weidevelden uit. En nooitennooit
sliep deze zomernacht. Je hersenen uit zwart graniet,
o ja, maar sleutelbeenderen van wilg.
De ochtend zuigt zich vast aan schors of huid,

verast mijn taal, in zwarte vlokken drijven
de gegrepen woorden op. Dit brandglas en
dit kijken. Nee, nu langzaam het hoofd -
er was niets, we spelen geen spel van verlies.

De boedel van oom Ewoud
Lodewijk Modderman

Mijn oom, altijd zo hopeloos verstrooid,
Bewoonde onmiskenbaar deze flat.
Ik zie een slordig dichtgeslagen bed.
Een bloem gedijde hier waarschijnlijk nooit.

Maar verder lijkt mijn ooms vertrek voltooid
En op het punt te worden bijgezet.
In elke hoek verstoft een droogboeket,
Het beurse fruit zal worden weggegooid.

Wat vind ik anders dan mijn eigen einde,
Belast met vrijgezellentrekken, zijnde:

Alleen nog maar met moedeloze zuchten
De van het zweet bedompte kamer luchten

En slechts een enkeling terloops verbazen
Door ook de laatste adem uit te blazen.

Buiten als het donker is
Theo Raats

Achter ons huis zit mijn zoon
te midden van kippen en konijnen,
gezicht open van verwondering
zijn eten onwetend naar binnen te werken,
terwijl zijn moeder in doodse stilte
onze noodklok luidt.
Later, als ik hem in slaap heb gepraat
en moedeloos zoveel nacht zie komen,
staan zij en ik rechtop voor het raam,
zoekend naar woorden die er niet meer zijn.
Nooit was zwijgen zo meedogenloos precies.

Twee gedichten
Renée van Riessen

Metafysica (I)
De stem van Aristoteles

Want niet wil elk laatste zeggen
dat dat ook het doel is, -
alleen het beste is het doel.

(Aristoteles, *Fysica,* boek II)

Ons leven is niet op het hoogste punt
wanneer de dood zijn dans begint,
schreef Aristoteles, maar de natuur
gloeit zelf in ons het einde tegemoet.

Het hoogste punt wordt onderweg bereikt
al doende, zoals in het veld
een klaproos opengaat en vlamt
en alle dingen om haar heen verwarmt.

Kijk naar de zon die in het zenith staat,
nu rekken alle bloemen zich
om licht en warmte naar haar toe.

Beschouw dan ook de omgekeerde weg:
een bij duikt onder in de roze schelp
van balsemien, kruipt dronken
weer naar buiten, trillend
van verzadiging.

Metafysica (II)
De stem van Paulus

... Want wij weten dat, indien de aardse tent
waarin wij wonen, wordt afgebroken,
wij een gebouw van God in de hemelen hebben,
niet met handen gemaakt, een eeuwig huis.

(Uit de tweede brief aan de gemeente te Corinthe)

Paulus, die tenten maakte, schreef
over een nieuw begin van alle dingen
wanneer de aardse tent wordt afgebroken.
Een oogwenk, tussentijds, een vreemde ruil:
wat losse lappen voor een eeuwig huis.

Zaad dat met tranen werd gezaaid
ontkiemt nu in de donkere grond
en wuift ooit in het licht als graan -
de oogst werd enkel onderbroken.

Nu is het donker, wat we zien
blijft wazig, een beslagen ruit.
De straat is stil, een man
loopt voor mij uit, hij wankelt en misschien
valt hij straks op de hoek, op zoek
naar zijn kartonnen doos
(een koelkastdoos zo groot als hij).

Zijn hond is naast hem, likt zijn hand
ook als hij struikelt, languit ligt
en ongehoorde dingen ziet.

De verzamelde poëzie van Wap
Hans Wap

al mijn afval
lever ik gescheiden in
mislukte gedichten
over groente en fruit
gooi ik in de zogeheten bio-bak

poëzie die over niets gaat,
die slechts papier verspilt
en bomen
wordt in de groene bak geworpen
voor karton en papier
in de hoop op een nieuw leven
als novelle
of erger
als krant

de jammerlijk mislukte verzen
die een raakvlak hebben
met het onderwerp kunststof of metaal
gaan in de gele afvalton

en alle schrijfsels
die ontstaan zijn onder invloed
van alcoholhoudende dranken
die de geest benevelen
en de kwaliteiten der kwatrijnen
tot een pap van pulp en druivepitten degraderen
breng ik de volgende morgen reeds
uiterst behoedzaam
onzeker lopend
naar de flessenbak

zo loopt mijn carrière
met rasse schreden
het dal der zondagsdichters in
alwaar de afvalbakken
op de belt geleegd worden
en waar ooit
een plaquette zal verrijzen
met daarop de tekst
de verzamelde poëzie van Wap

Hartslag
Nico Weber

voor Herbert

De berg werd beklommen, de toon was gezet,
ontgonnen geluiden van adem en bed -
het lichaam verkend, de beweging getekend.
De instemming twijfelde nog. Vanzelfsprekend

niets tegen de zin. Geen verkeerde verwachting.
Het licht viel verlegen, verzoende, het spon
uit verborgen verlangens het warme vertrouwen,
omdat het niet langer met aarzeling kon.

Het vlees was al voorjaar, de voorzomer van
het wezen, het leven, het lijf en gezicht,
in correspondentie met eenvoud, een man.

De avond viel dieper, de dag kwam niet weer.
Het onderling zuchten. Het uur kreeg gewicht.
Het hart sloeg de maat, man op man, keer op keer.

Light Verse

Twee gedichten
Tom Bezemer

Cyberseks

Ze deed het in de ruimte, digitaal
Dat scheelde haar een kamer op de Wallen
Haar afwerkplek (per avond honderdtallen)
Was een computer, thuis in Bloemendaal

Zelfs unsafe seks kon 't feestje niet verknallen:
De virusscanner werkte optimaal
De klant tevree en zij bleef verticaal
Waarom noemt met zo'n vrouw dan toch *gevallen?*

Enfin, bejaard liet zij voldaan het leven
Als eerbetoon werd op haar steen geschreven:
Zo velen zijn met software op haar site

Door haar vakkundig virtueel genaaid
Thans ligt zij zelf, dankzij haar database
Te ouwehoeren in de cyberspace

Inkrimpen

Inkrimpen? Als gevolg van geldgebrek?
Hoe kom ik rond? Beklemmend, toch, zo'n vraag?
De buikriem om het leven te verstieren?
Ik zit wel met die titel in mijn maag

Inkrimpen? Minder varkens op één plek?
Voldoen aan nieuwe regels uit Den Haag?
Dus hup, de spuit in honderdduizend dieren?
Ik zit wel met die titel in mijn maag

Inkrimpen? Geldt dat voor de vrouwengek?
De kaasschaaf over zijn gedonderjaag?
Alleen zijn eigen vrouw nog maar versieren?
Ik zit wel met die titel in mijn maag

Inkrimpen? Oud? In vrijen minder trek?
Prostaatprestatie drastisch naar omlaag?
Valt er te leven met twee schrompelnieren?
Ik zit wel met die titel in mijn maag

In Krimpen aan de IJssel? Aan de Lek?
Uit Zetten, maar bij andere rivieren?
Ik zit wel met die titel in mijn maag

Twee gedichten
Gé van den Bovenkamp

Aan een leeuwerik

(Zeer vrij) naar William Wordsworth

Exquise minstreel! Pelgrim van het blauw!
Steeds weer wees jij het aardse juichend af
maar naast je nestje in de ochtenddauw
vonden je hart en oogjes wreed hun graf.
Ik weeg je in mijn hand. Je lied is uit...
Hoe vol je borstje, kleine lentebruid!

Jou heb ik liever dan de nachtegaal,
die slanke zanger van het schaduwwoud.
Een vloed van zonlicht fonkelt op de schaal
waarop jij rust... De hemel zwijgt nu koud.
Een nestje tijm is wat ik voor je wil.
En daarna - hup! - onder de hete grill.

To a Skylark

Ethereal minstrel! Pilgrim of the sky!
Dost thou despise the earth where cares abound?
Or, while the wings aspire, are heart and eye
Both with thy nest upon the dewy ground?
Thy nest which thou canst drop into at will,
Those quivering wings composed, that music still!

Leave to the nightingale her shady wood;
A privacy of glorious light is thine;
Whence thou dost pour upon the world a flood
Of harmony, with instinct more devine;
Type of the wise who soar, but never roam;
True to the kindred points of Heaven and Home!

Cottagetuin

Een strooien hoed bedekt mijn blonde lokken
terwijl ik door de zomerborders struin.
Ik bind de stijve rozen aan hun stokken
en heel de lucht raakt van hun geur doortrokken.
Hoe heerlijk is het in mijn cottagetuin!

Nu eerst mijn picknickplekje maar eens dekken...
Ik snijd een sandwich zeer zorgvuldig schuin
en laat de thee vandaag wat langer trekken.
De appelboom werpt gele zonnevlekken
als ik Earl Grey drink in mijn cottagetuin.

Zelfs tuinman Bill heeft zich in shorts gestoken.
Die brede tors! Wat zijn z'n dijen bruin...
Aan dauw heeft het mijn perkje nooit ontbroken
dus voor we loom een sigaretje roken
laat ik mij nemen in mijn cottagetuin.

Gilles
Lucas de Bree

De wanhoop zeer nabij want nu al *lekker beffen*!
Hoe krijg ik ooit nog mijn sonnet in het gareel?
Het wordt mij *lekker beffen* echt wel eens te veel
bij alles wat ik doe mijn onmacht te beseffen.

Ik heb een welomlijnd idee van het geheel
en weet ook heel precies de toon die ik wil treffen
om mijn gevoelens als het ware te verheffen,
maar *lekker beffen* voel ik branden in mijn keel.

Hoe vurig hoop ik dat de volta mij nog redt.
Zo poog ik zeer bepaalde woorden uit te stellen
over de grens van het doortimmerde sonnet:
zorgvuldig passen, meten en syllaben tellen
terwijl mijn spraakorgaan van stress begint te zwellen
want *lekker beffen* moet van Gilles de la Tourette.

Topmodel
Quirien van Haelen

In vijvenvijftig was ik topmodel
En hing bij tienerjongens aan de muur
Bezorgde hen zelfs slapeloze nachten

Het boegbeeld van de Hollywoodcultuur
Met mannen die verlekkerd naar mij smachtten
Dat is voorbij, ik vraag me af waarom

‘Omdat ik zuip’ zeg ik in mijn gedachten
‘En stevig rook en nogal hevig brom
Of komt het door mijn maat, een XXL?’

Maar mij om zoiets dumpen is niet fair
Ik ben en blijf een Chevrolet Bel Air

Uit de praktijk
Kees Jiskoot

1

Mijn montere patiënt, de oude Gé,
zit even vaak voor 't raam als op de plee:
prostaatvergroting blijkens het toucher,
met stuwing in het urinaal tracé,
en telkens moet de broek weer naar benee,
maar welgemoed drijft hij de spot daarmee
en zegt als hij terug is van de W:
hoe vind je mij, als raamprost*a*tué?

2

Mijn gezellige patiënte,
Angélique uit Belgenland,
heeft door reuma permanente
pijn in knieën, pols en hand.

In een taal van horen zeggen,
iets uit Lillo? Gent? Brasschaat? -
poogt de schat me uit te leggen
waar het deze keer om gaat.

- Fietsen buiten, hulpverlener,
vind ik, mits de zon schijnt, fijn,
maar mij zou een homotrainer
bij slecht weder welkom zijn.

En ze zegt meteen erachter:
- Daar ik ook nog autorijd,
heb ik van een stuurverkrachter,
denk ik, ook een hoop profijt.

3

‘Men zette vroeger opa op de tocht
als hij dement werd of gewoon verkouden,
onthield hem alle spijs en alle vocht...
een pneumonie en hup, daar ging de oude,’

sprak Jan, die ik in het tehuis bezocht,
een ware broedstoof om hem warm te houden,
opdat hij niet te vroeg een kaartje kocht
voor Charons veer, te vroeg vertrekken zoude.

‘Wat moet ik nog op aarde, beste vrind?’
zei hij, naar lijf en ziel totaal versleten.
Ik vatte de onuitgesproken hint
en zet voor Jan, verstijfd terneergezeten,

bij oosterstorm, en vorst, een graad of vier,
voor mijn vertrek zijn ramen op een kier.

Gedicht
Drs. P

Lake District! Cumberland bevindt zich daar
En verder Lancashire en Westmoreland
Het was de inspiratie van poëten

(En Potter - Beatrix, you'll understand)
Wie kan bijvoorbeeld Coleridge vergeten?
Denk voorts aan Wordsworth met zijn daffodils

Het heeft diverse plaatsen, moet u weten
Ze hebben ook veel meren. Elck wat wils!
Ik moest er maar eens heen gaan, volgend jaar

Het onderwerp werd wat summier belicht
Dat spijt mij wel, maar ja - het was verplicht

Drie gedichten
Patty Scholten

Flamingo's in de Ngorongoro-krater

Ze rijzen roze uit het water op.
Een vogel voor de sier maakt je gauw kriegel.
Die kronkelende hals, koket gewiegel:
Tyl Uylenspiegel in een eierdop.

Hier zijn het niet meer vogels voor de fop.
Ik hoor een machtig ruisen, vreemd gegiechel.
Maar ze zijn dubbel. In de blauwe spiegel
staan duizenden flamingo's op hun kop.

Een jakhals is er ook en hij heeft trek.
Hij mikt en springt en heeft seconden later
een waaier roze veren in zijn bek.

De rest kijkt stoïcijns naar dit gesnoei.
Een laatste jodel echoot door de krater.
Een roze vleugel wappert slapjes doei.

Appeltje voor de dorst

De eekhoorn, moeke in een winterjas,
zit rechtop in het gras, gezet en pront.
De pootjes in een mof van 't warmste bont,
kraalogen pienter, amberkleurig glas.

Ze hoeft mijn brood niet, scharrelt liever rond
en vindt een oude eikel in het gras.
Die komt ooit nog als noodvoorraad van pas:
ze graaft een kuiltje, stopt hem in de grond.

Ik zie opeens mijn moeder, want die deed
hetzelfde in haar laatste vage jaren,
toen ze aan ouderdomsdementie leed.

Zo vonden we, nog maanden na haar dood,
geld in haar laden, tussen etenswaren.
Hier lag een eikel, daar een beukenoot.

Keizerspinguïn

De vaders houden op het ijs de wacht.
Een ei, waarop ze kleumend broeden moeten,
rust op hun grote zwarte warme voeten;
een honderdvijftien dagen lange nacht.

Er wordt gevast, gezwegen, overdacht
voor welke zonden men ze zo laat boeten.
De drive-in bioscoop showt noordergloed en
vannacht toont men ‘De witte vlokkenjacht’.

Met zwarte petjes, grijs gepluisde lijfjes,
piepen er kuikens uit het Fabergé.
De zon komt terug en ook uit zee de wijfjes.

De mannen, allen half verhongerd, geven
met tegenzin aan haar het nieuwe leven.
Dan strompelen ze honderd mijl naar zee.

Essay

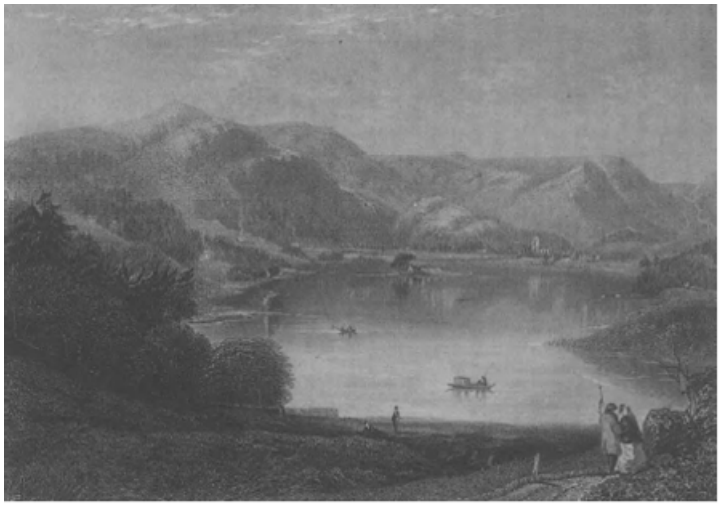

GRASMERE.
FROM LOUGHRIGG TERRACE.
PUBLISHED BY J. GARNETT, WINDERMERE.

Het Lake District en zijn dichters
Gerard de Vries

Men kan van het Lake District genieten en men kan de Lake Poets bewonderen, maar de combinatie van beide gevoelens verdiept de genieting en de bewondering. Men kan zich laten meeslepen door de natuurbeschrijvingen van de Lake Poets en hun vrienden, maar als men de beschreven landschappen en uitzichten kent, worden hun woorden door beelden tot leven gebracht. Datzelfde geldt voor het landschap: dat wordt nog mooier als men weet welke bijzondere gedachten en gevoelens het heeft opgewekt.

Het Lake District is een betrekkelijk klein gebied in het noordwesten van Engeland, vlak onder de Schotse grens. De naam, Merengebied, is voor Nederlandse oren bedrieglijk. Wie het associeert met bij voorbeeld de Friese meren zit er helemaal naast. Het is een wild berggebied met ruige hoogten en diepe kloven, maar de valleien zijn van een betoverende bekoorlijkheid. Alle niet-woeste grond dient als weideland voor schapen, en de weiden worden niet door prikkeldraad maar door stenen wallen of groene heggen van elkaar gescheiden. De schaarse boerderijen vormen een welkome afwisseling in het landschap, dat anders een te verlaten indruk zou maken. In het begin van de negentiende eeuw woonden de Engelse dichters William Wordsworth (1770-1850), Robert Southey (1774-1843) en Samuel Taylor Coleridge (1772-1834) in dit gebied, en hun huizen staan er, dankzij de Engelse behoudzucht, nog steeds.

Als toeristisch gebied is het Lake District pas halverwege de achttiende eeuw schoorvoetend in de mode gekomen. Kort daarvoor beschreef Daniel Defoe het in zijn *Tour through the Whole Island of Great Britain* nog als ‘de wildste, onherbergzaamste, afschrikwekkendste streek waar ik doorheen ben gekomen’, maar in 1745 en 1747 gebruikte George Smith in zijn beschrijvingen ervan in *The Gentleman's Magazine* meermalen het woord ‘romantisch’, dat in die tijd nog niet zijn huidige betekenis had maar gebruikt werd ter aanduiding van het pittoreske aspect van een idyllisch landschap of het sublieme aspect van een woest landschap. En in 1766 schreef dominee John Brown in zijn *Description of the Lake at Keswick*: ‘De totale volmaaktheid van Keswick bestaat uit drie bestanddelen:

Schoonheid, Ontzag en Oneindigheid.' Waarschijnlijk heeft de dichter Thomas Gray (1716-1771) zich door deze beschrijving laten inspireren tot het maken van twee reizen naar het Lake District, in 1767 en in 1769. Van de laatste heeft hij een verslag geschreven dat in 1780 is gepubliceerd als aanhangsel van de populaire *Guide to the Lakes* van Thomas West.

De 'wilde, onherbergzame, afschrikwekkende' bergen vormden inmiddels een van de grootste attracties van het Lake District. Hoewel de bergen er niet echt hoog zijn - de Scafell is met zijn 978 meter de hoogste - maken de steil oprijzende wanden toch een alpine indruk. Imposante rotspartijen en smalle dalen versterken die. De nabijheid van de zee verschaft de hemel een steeds wisselend wolkendek, waar de zon zich als een soort zoeklicht doorheen dringt. De meren, omrand door lommerrijke bossen, weerspiegelen hun omlijstingen met een volmaakte symmetrie. De begroeiing van heide, gras, varens en bloemen zorgt voor een rijke mengeling van pasteltinten met paars, geel, groen en oranje als dominante kleuren. Tegenwoordig is deze streek het drukst bewandelde deel van Engeland, en ook de dichters Wordsworth en Coleridge waren fervente wandelaars.

Ze hadden elkaars gezelschap al eerder gezocht in de Quantocks, een hoge heuvelrug met rijk beboste dalen, iets ten oosten van Exmoor gelegen. Dat was in 1798, het jaar waarin ze hun *Lyrical Ballads* publiceerden, de bundel die een waterscheiding in de Engelse dichtkunst vormt en het begin van de Romantische beweging markeert. Al eerder had Wordsworth het lange gedicht *An Evening Walk* gepubliceerd, waarin hij gedetailleerd de geluiden en kleuren en vormen van de natuur beschreven heeft en vooral de gevoelens die ze bij hem opwekten. In de Quantocks kregen de vrienden bezoek van John Thelwall, de schrijver van *The Peripatetic,* een boek waarvan de titel verwijst naar de Aristotelische wijze van onderwijzen, namelijk al wandelend, en waarin deze traditie met de opvattingen van Rousseau in verband wordt gebracht. Van een andere bezoeker, de essayist William Hazlitt, leren we meer over het wandelende leven dat de dichters leidden. Zo liepen Hazlitt en Coleridge samen van Nether Stowey, waar de dichter woonde, naar Lynton. Hemelsbreed is dat een afstand van zestig kilometer, maar de heuvels en dalen maken de route veel langer. Ze kwamen dan ook pas tegen middernacht aan, wekten de eigenaar van een herberg die eieren met spek voor ze bakte, bleven de volgende dag

in Lynton en liepen de derde dag welgemoed terug naar Coleridge's cottage. Wandelen en dichten waren voor de Lake Poets nauw met elkaar verbonden. Hazlitt schreef in zijn *On My First Acquaintance with Poets:* 'Coleridge heeft me verteld dat hijzelf graag dichtte tijdens een wandeling over een oneffen pad of dwars door dicht kreupelhout, terwijl Wordsworth altijd het liefst tijdens het dichten op en neer liep over een recht grindpad of ergens anders waar de continuïteit van zijn gedicht niet verstoord werd.'

Later in dat jaar reisden Wordsworth, Coleridge en Wordsworth's zuster Dorothy naar Göttingen. De nieuwe Duitse poëzie was in die tijd erg in trek, en dat gold ook voor de spraakmakende hoogleraren in Göttingen, vandaar dat Coleridge zich er aan de universiteit inschreef om de eigentijdse Duitse wijsbegeerte te bestuderen. Hij maakte er voorts een wandeling door de nabijgelegen Harz, een bos- en bergrijk gebied iets ten noorden van het universiteitsstadje. Vijfentwintig jaar later zou Heinrich Heine precies dezelfde tocht ondernemen. Zowel Coleridge als Heine beklom de Brocken, de hoogste berg van de Harz, en beiden schreven er een gedicht. Coleridge schreef er het plechtstatige *I stood on Brocken's sovran height,* dat eindigt met een religieus akkoord. Bij Heine verloopt het gedicht *Auf dem Brocken* heel anders: het uitzicht vanaf de top doet de afstanden vervagen, zodat hij zich bij een gedroomde geliefde kan wanen met haar robijnen mondje en haar oortjes als lelietjes-van-dalen.

Na dit Duitse uitstapje vestigden Coleridge en Wordsworth zich in het Lake District, de een in Keswick en de ander in Grasmere, op ongeveer twintig kilometer afstand van elkaar. Wordsworth woonde er samen met zijn onafscheidelijke zuster Dorothy. Haar *Dagboek* is het mooiste boek dat een wandelaar zich kan dromen. Daarin beschrijft ze hun vele wandeltochten. Het seizoen was daarop niet van invloed, en soms komen ze terecht in een sneeuwstorm of verdwalen ze in de mist, maar ook dan blijft er genoeg te genieten. Dorothy beschouwde de natuur als haar persoonlijke schatkamer, en geen fresco op het plafond van de Sixtijnse kapel kon in haar ogen wedijveren met de hemel van het Lake District. Haar beelden zijn zo aansprekend dat sommige hun weg vonden naar de gedichten van Coleridge en Wordsworth. Wie haar warme waardering leest voor een regenbuitje, haar verbazing over in elkaar overlopende kleuren, haar appppreciatie van een verdwaald bloempje, haar vreugde over onverwachte geluiden, kan zich al

snel geen voorstelling meer maken van zulke begrippen als stress en burn-out. Slechts een enkele keer maakt Dorothy gewag van een gevoel van neerslachtigheid.

Maar hoeveel Dorothy ook wandelde, William overtrof haar. Thomas De Quincey (1785-1859), de schrijver van het inmiddels weer actuele *Confessions of an English Opium Eater,* die uit bewondering voor de Lake Poets ook in het Lake District is gaan wonen, zegt in zijn *Recollections of the Lake Poets* dat William Wordsworth zo'n driehonderdduizend kilometer moet hebben gelopen. Hij wandelde natuurlijk vaak naar Keswick, en als hij Coleridge niet thuis trof, liep hij even zo vrolijk terug. Het lange gedicht *The Prelude* is een soort autobiografie waarin hij, in een permanente dialoog met de natuur, beschrijft hoe hij zich tot dichter heeft ontwikkeld. Zijn ervaringen in de natuur zijn op onnavolgbare wijze omgevormd tot fasen in zijn dichterschap.

Coleridge moet een charismatische maar vlinderachtige man zijn geweest, met een magnetische aantrekkingskracht, maar een klein verantwoordelijkheidsgevoel. Dat laatste blijkt ook uit zijn oeuvre. Van de drie gedichten die hem beroemd hebben gemaakt, *The Ancient Mariner, Kubla Khan* en *Christabel,* zijn de laatste twee slechts delen van een onvoltooid geheel, en hij heeft überhaupt veel meer fragmenten nagelaten dan voltooide stukken. Zijn *Biographia Literaria* bevat een reeks van niet altijd samenhangende fragmenten, waarvan het abrupte einde eigenlijk nauwelijks stoort omdat de beschouwingen ook geen begin hebben. Maar alles wat hij schrijft, fascineert de lezer. Ook als spreker maakte hij een onuitwisbare indruk. Keats heeft ons een verslag nagelaten van zijn eerste (en laatste) ontmoeting met Coleridge en beschrijft daarin hoe hij hem in die korte tijd een sprankelende monoloog ontlokt heeft over ‘wel duizend dingen - nachtegalen, poëzie - poëtische beroering - metafysica - diverse soorten en ondersoorten van dromen - nachtmerries - een droom die samengaat met het gevoel te worden aangeraakt - de enkelvoudigheid en meervoudigheid van aanrakingen - het eerste en tweede bewustzijn - het verschil verklaard tussen wil en wilskracht - waarom er zoveel metafysici zijn doordat ze geen notie hebben van het tweede bewustzijn - monsters - de kraak - zeemeerminnen - Southey's geloof in hun bestaan - Southey's geloof verwaterd - spookverhalen’ en dat Coleridge praatte toen ‘hij op me toe kwam - toen hij weer wegging, en aan één stuk door de hele tijd daartussen.’ Ook Madame de Staël,

zelf bij de conversatie moeilijk te onderbreken, noteerde na een ontmoeting met Coleridge in Londen *'Avec M. Coleridge, c'était le monologue.'*

Keats maakt wel melding van de kaleidoscopische versatiliteit van Coleridge's gedachtenstroom, maar zegt niets over de inhoud van zijn talloze ideeën. Als er opnamen van zijn causerieën zouden bestaan, zouden we de fascinatie van zijn toehoorders kunnen voelen. Nu kennen we de spreker alleen als schrijver. Het gedicht *Frost at Midnight,* in het zomernummer 1999 van *De Tweede Ronde* vertaald door Wiebe Hogendoorn, geeft een goed voorbeeld van de poëtische kracht waarmee hij al die verspreide gedachten tot een harmonisch geheel wist samen te voegen. De dichter zit rond middernacht in zijn huiskamer bij het haardvuur:

> [...]
> Mijn huisgenoten, allen nu ter rust,
> Lieten mij aan de eenzaamheid die past
> Bij dieper mijmerij; maar aan mijn zijde
> Sluimert mijn kindje vredig in zijn wieg.
> [...]
> Mijn prachtig kindje! welk een tedere vreugde
> Ontroert mijn hart, jou zo te zien, te weten
> Dat jij heel andere wijsheid zou verwerven
> En in heel andere streken! Ik werd groot
> Als stadskind tussen donkere kloostergangen
> En zag niets lieflijks dan de lucht en sterren.
> Maar *jij,* mijn kind, zult zwerven als een briesje
> Langs meren en zandstranden, onder klippen
> Van oeroude gebergten, onder wolken
> Waarvan de massa beelden toont van meren,
> Stranden én klippen; en zo zie en hoor jij
> De schone vormen en de klare klanken
> Van de eeuwige taal van God, door hem gesproken,
> Die sinds de eeuwigheid zichzelf ontvouwt
> In alles, alle dingen in zichzelf.
> De grote Leraar van 't Heelal! Hij kneedt
> Jouw geest, en door te geven doet hij vragen.
> [...]

Coleridge had een groot aantal huisgenoten. In 1800 had hij zijn

intrek genomen in een groot huis dat Greta Hall heette en dat nog steeds aan de rivier de Greta in Keswick staat. In 1803 was zijn zwager Robert Southey met zijn vrouw bij hem ingetrokken. Coleridge had Southey in de zomer van 1794, in Oxford tijdens een wandeling ontmoet. Hij was toen tweeëntwintig en Southey twintig. Ze werden vrienden en maakten plannen om naar Amerika te gaan en daar een idealistische leefgemeenschap te stichten. Dat zou een soort Walden worden waar vrijheid, gelijkheid en broederschap zouden domineren. (Niet veel later koesterde de jonge Shelley soortgelijke utopistische ideeën, die hij onder andere tot uiting bracht in de brieven die hij eind 1811 en begin 1812 vanuit Keswick aan zijn vriendin Elizabeth Hitchener stuurde. Hij verbleef daar een paar maanden en leerde er Robert Southey kennen, met wie hij lange gesprekken voerde. Zie daarvoor de afdeling Vertaald Proza in dit blad.) Coleridge en Southey moesten wegens geldgebrek hun plannen opgeven. Geld was altijd schaars in de huishoudens van de Lake Poets. Wordsworth kreeg later een kleine erfenis en een aanstelling als postmeester van Windermere, een baan waarin hij iemand anders betaalde om het echte werk te doen. De zeer productieve Southey kon redelijk van de pen leven en werd in 1813 benoemd tot *Poet Laureate,* de Engelse Dichter des Vaderlands, nadat Sir Walter Scott voor de eer bedankt had en Southey had aanbevolen.

In Oxford hadden Coleridge en Southey besloten dat het gezelschap van vrouwen de duurzaamheid van hun gedroomde Amerikaanse kolonie ten goede zou komen. Southey was verloofd met Edith Fricker en overreedde Coleridge om met haar oudere zus Sara te trouwen. Het huwelijk werd geen succes, maar dat was niet Sara's schuld: geen enkele levenspartner had het huwelijk met de al vroeg aan het gemakkelijk verkrijgbare opiumdrankje laudanum verslaafde Coleridge tot een succes kunnen maken, zelfs Dorothy Wordsworth niet, die Sara vaak neerbuigend bejegende en zichzelf als volwaardiger intellectueel gezelschap voor Coleridge beschouwde. Bij het grote huishouden in Greta Hall voegde zich vervolgens nog het derde zusje Fricker, Mary, nadat haar man, de dichter Robert Lovell gestorven was.

Tegenwoordig wordt Wordsworth's huisje in Grasmere als museum gekoesterd, maar Greta Hall is tegenwoordig privé-bezit en van Southey zijn alle sporen gewist. Zijn huis, dat fier uitsteekt boven de bomen die hij geplant heeft, heeft zelfs geen plaquette die

aan hem herinnert. Zijn tombe, getooid met een prachtige witmarmeren beeltenis en een gedicht van Wordsworth, krijgt zelfs geen belangstelling als de regen de vele toeristen naar musea drijft. Southey's gedichten komen ons nu als gekunsteld voor. Als hij naarstig zat te dichten, vloeide er geen dichtader. Zelden treft een gedicht van Southey ons als naturel. Zelfs zijn vele malen herdrukte biografie van de zeeheld Nelson is gortdroog. Southey's levendige aard komt alleen maar tot uitdrukking in zijn brieven. We lazen al hoe Coleridge tegen Keats gezegd had dat Southey in het bestaan van meerminnen geloofde. In zijn boek *Sir Thomas More; or Colloquies on the Progress and Prospects of Society* beschrijft Southey zijn gesprekken met de geest van Thomas More. Natuurlijk leidt hij de geest ook rond langs alle pittoreske delen van het Lake District. Hij voelde zich gerustgesteld door More's verzekering dat hij ook in de hemel op een uitgeverij zou mogen rekenen, de Paradise Press, die vast en zeker al zijn werken zou willen herdrukken. Op latere leeftijd schreef hij het omvangrijke werk *The Doctor,* een potpourri van de meest uiteenlopende kwesties. Het meest curieus daarvan is wel het compacte essay waarin hij ons voorrekent hoeveel talen een man zou kunnen leren als hij de tijd die hij gewoonlijk aan het scheren besteedt, daaraan zou wijden.

De Lake Poets hadden vele vrienden en fans, hoewel hun populariteit nooit die van Sir Walter Scott of Lord Byron benaderd heeft. Goede vrienden en propagandisten waren de essayist en dichter Charles Lamb (1775-1834.) en de essayist en criticus William Hazlitt (1778-1830). Hazlitt's vader was dominee en zelf beproefde hij zijn geluk als portretschilder, filosoof en journalist, maar hij genoot het meeste succes als essayist. Hij zocht het antwoord op vragen waarover niemand zich ooit druk had gemaakt, ook al vormen ze de essentie van het menselijk bestaan: waarom houdt men van schilderkunst? wat is er mooi aan literatuur? waarom gaat men tijdens vakanties op reis? wat trekt mensen naar het platteland? Zijn *The Spirit of the Age,* dat beschouwingen bevat over het werk van zijn beroemde tijdgenoten, van wie hij de meeste persoonlijk heeft gekend, bevat scherpzinnigheden die sindsdien niet meer zijn geëvenaard, hoeveel boeken er ook over de Engelse Romantische Dichters geschreven zijn. Hazlitt beschikte over een groot vermogen tot geestdrift en passie, dat hem in staat stelde diep door te dringen in zijn onderwerpen. Zijn vasthoudendheid had ook de

schaduwzijde van onverzettelijkheid. Zo bleef hij zijn leven lang een bewonderaar van Rousseau en Napoleon.

De hierboven reeds aangehaalde schrijver Thomas De Quincey was vooral een vriend en bewonderaar van Wordsworth. Toen Wordsworth in 1808 met zijn zuster, zijn vrouw en zijn kinderen naar het veel grotere huis *Allan Bank* verhuisd was, huurde hij hun piepkleine *Dove Cottage* in Grasmere, waar hij tot 1820 bleef wonen. Zijn *Recollections of the Lake Poets* bevat schitterende beschrijvingen van het gebied en zijn bewoners, waaronder de geschiedenis van 'de Belle van Buttermere'. Deze beroemde schoonheid heette Mary Robinson en was dienstertje in de herberg van haar vader, de *Fish Inn,* die zich vlakbij Buttermere bevond, en nog steeds bevindt. Buttermere is een dorpje nabij een gelijknamig en moeilijk bereikbaar meer dat aan drie kanten begrensd wordt door hoge bergwanden. Dankzij het feit dat de schrijver Joseph Budworth in 1792 haar schoonheid roemde in zijn reisgids *Fortnight's Ramble to the Lakes,* werd niet langer het meer maar het meisje de voornaamste attractie van Buttermere. Ze werd het slachtoffer van een oplichter die onder valse voorwendselen met haar trouwde. Gelukkig werd de bedrieger ontmaskerd en in Carlisle opgehangen. Mary keerde terug naar Buttermere en trouwde daar met een streekgenoot. Deze geschiedenis vormt de bron van eindeloos veel Engelse boeken en toneelstukken. De meest recente versie is *The Maid of Buttermere* (1987) van de uit het Lake District afkomstige Melvyn Bragg.

De kortste weg van Keswick naar Buttermere loopt door een drietal valleien. De wandelaar gaat een tiental kilometers in volslagen eenzaamheid langs steile berghellingen en een kabbelende stroom. De wandelaars van toen zochten veeleer een route uit die hen langs boerderijen leidde waar ze konden rusten, eten, drinken en zich warmen bij de kachel of de open haard. Als Wordsworth van Grasmere naar Keswick liep om Coleridge of Southey te bezoeken, liep hij bij voorkeur langs het piepkleine dorpje Watendlath. Die route leidt de wandelaar ook langs de beroemde watervallen van Lodore, waarover Southey het elders in dit tijdschrift opgenomen gedicht *The Cataract of Lodore* geschreven heeft, en over de brug van Ashness, het meest pittoreske bruggetje in het Lake District, dat een schitterend uitzicht over twee meren biedt. Het dorpje Watendlath bestaat uit maar enkele boerderijen tussen berghellingen, een meer en een riviertje. In 1921 brachten verscheidene leden van de zogenaamde Bloomsbury-groep daar hun

zomervakantie door en beleden er hun principe van de vrije liefde, in de vorm van een onstuimige relatie tussen de schrijver Gerald Brennan en de schilderes Dora Carrington. Acht jaar later werd Watendlath bezocht door de schrijver Hugh Walpole, die er zijn roman *Judith Paris* situeerde. De route van Keswick naar Watendlath is nog steeds mooi, maar vanaf Watendlath kunnen we Wordsworth's voetpad naar Grasmere niet meer bewandelen, omdat het grootste deel daarvan veranderd is in een drukbereden autoweg.

Wordsworth heeft een groot deel van zijn leven in het Lake District gewoond. Hij was geboren in het stadje Cockermouth, in het uiterste noordwesten van het gebied, niet ver van zee, en bracht een groot deel van zijn jeugd door in Hawkshead, een - nog steeds - idyllisch dorpje aan het mooie Esthwaite Water. Terwijl hij in Cambridge studeerde, brak de Franse revolutie uit. In december 1791 vertrok hij naar Frankrijk, waar hij een jaar bleef, niet alleen gefascineerd door de politieke gebeurtenissen maar ook door een Française, bij wie hij een onwettige dochter verwekte. Zeven jaar later was hij voorgoed terug in het Lake District. Hij had een aangeboren liefde voor het natuurschoon in zijn geboortestreek, en bofte dat het Lake District juist tijdens zijn leven zo populair was. De uitgesproken thematiek van zijn gedichten paste dus wonderwel in zijn tijd. De poëzie van Wordsworth en Coleridge is eenvoudig te begrijpen, omdat ze de natuur en het persoonlijke gevoelsleven tot onderwerp heeft en geen filosofische verhandelingen bevat over culturele, politieke of religieuze vraagstukken. Natuurlijk schuilt er wel een levensbeschouwelijke visie achter hun gedichten. Bij alle onderlinge verschillen gaan beiden uit van een pantheïstische opvatting, in die zin dat de natuur de grote leermeesteres is die de mens vormt. Door, dankzij dichterlijke intuïtie, haar tekens waar te nemen en associatief te verbinden met het eigen gevoelsleven, komt men tot meditatief inzicht in de hogere organische samenhang, de versmelting van het individuele en het universele, van het concrete detail en het levensbeginsel.

De ogenschijnlijk alledaagse stijl van deze poëzie, waarin het gebruik van de klassieke bagage bijna altijd gemeden wordt, maakt dat zij nog rechtstreeks toegankelijk is. Men kan Milton en Pope bewonderen en onder de indruk zijn van hun eruditie en verbeeldingskracht, maar van het werk van Wordsworth en Coleridge kan men eenvoudigweg genieten zonder er te veel bij na te denken. Hun woonstreek was hun muze: een gebied dat lyrisch maakt!

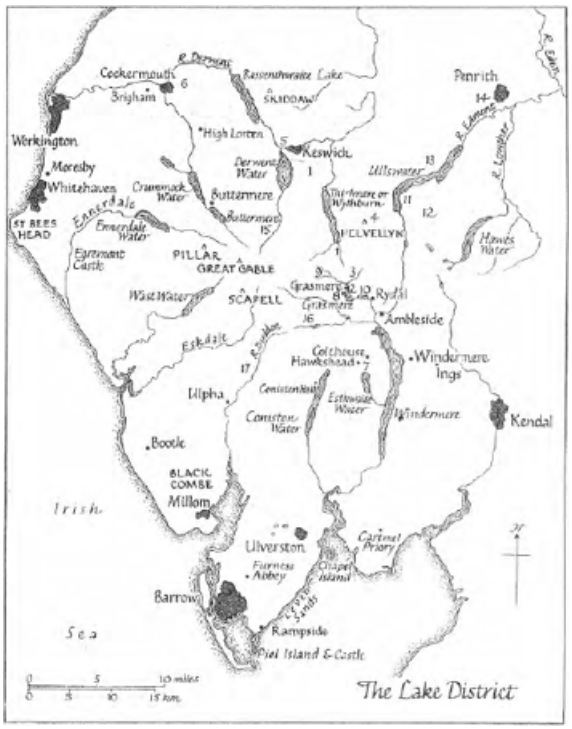
Cockermouth
R. Derwent
Bassenthwaite Lake
Penrith
Brigham
SKIDDAW
Workington
High Lorton
Keswick
Moresby
Derwent Water
Ullswater
Whitehaven
Crummock Water
Buttermere
Thirlmere or Wythburn
ST BEES HEAD
Ennerdale
Ennerdale Water
HELVELLYN
Haweswater
Egremont Castle
PILLAR
GREAT GABLE
Grasmere
Rydal
Wast Water
SCAFELL
Great Mell
Ambleside
Eskdale
Coldthouse
Hawkshead
Windermere
Ings
Ulpha
Coniston Old
Esthwaite Water
Windermere
Kendal
Coniston Water
Bootle
BLACK COMBE
Millom
Irish
Ulverston
Cartmel Priory
Furness Abbey
Chapel Island
Barrow
Sea
Rampside
Piel Island & Castle
The Lake District

Vertaald proza

MARDALE GREEN
Thomas Allom, 1832

Een wandeling in het Lake District*
Thomas Gray
(Vertaling Ike Cialona)

3 oktober. Wind ZO; een hemelse dag. Stond om zeven uur op en ging onder begeleiding van mijn herbergier op pad naar naar het Borrowdale. Het gras was bedekt met rijp, die spoedig smolt en in een dunne blauwgrijze damp vervloog. Liep dwars door de velden en had tussen de heuvels een steeds wisselend zicht op het meer en de eilanden: elke tien passen was het uitzicht anders. Liet de Cockshutt achter me, en de Castle-hill (die wij eertijds beklommen hebben), en liep langs de voet van de Walla Crag, die met zijn kale, rotsige, bijna loodrechte top van misschien wel 120 meter hoog afschrikwekkend boven de wandelaar torent. Ons pad buigt hier naar links, en de zachtglooiende helling, vlak langs de oever begroeid met een bosschage van verspreide bomen en struiken, biedt naar twee kanten het verrukkelijkste uitzicht dat ik ooit heb aanschouwd. Achter je de magnifieke kammen van de Walla Crag; voor je de dichte, glooiende wouden van Lord Egremont en het Newlanddal met zijn lieflijke groene velden in de schoot van de donkere klippen; links de mond van het Borrowdale, met die woelige chaos van berg na berg in een schijnbaar ordeloos geheel; onder je, tot ver naar rechts, de glanzende puurheid van het meer, dat geschilderd zou lijken als het niet net genoeg door de bries werd gerimpeld, met zijn weerspiegeling van rotsen, bossen, velden en ondersteboven gekeerde bergtoppen, en op de achtergrond de witte huizen van Keswick, de kerk van Crosthwaite en de Skiddaw. O Doctors[1]! Nergens heb ik zo naar je gezelschap verlangd als hier. Je kunt je wel voorstellen hoezeer de spiegel[2] mij van nut was op

* *De Engelse dichter Thomas Gray (1716-1771), die op de helft van zijn leven onverwachts en voor hemzelf onvoorstelbaar beroemd was geworden door zijn lange gedicht* An Elegy Written in a Country Churchyard, *bezocht in oktober 1769 het toen nog niet toeristische Lake District. Hij hield een dagboek bij met de bedoeling de gegevens daaruit naderhand te verwerken in een aantal brieven aan Dr. Thomas Wharton, de reisgezel met wie hij op 29 september 1769 van huis was vertrokken. Wharton kreeg de eerste avond een hevige astma-aanval en ging de dag daarop terug. (Een eerdere poging van Gray en Wharton om samen het gebied te bezoeken, in 1767, was om dezelfde reden mislukt.) Aan Wharton's ziekte danken wij dus het bestaan van Gray's dagboek, dat vele schrijvers na hem geïnspireerd heeft.*

die plek, die Carf Close Reeds genoemd wordt. Ik noteer die uitheemse naam, opdat men ernaar kan vragen en de plek kan vinden die ik bedoel. [...] Iets verderop staken we een beek over en betraden het Borrowdale. Daar beginnen de rotsen angstwekkend over het pad te hellen, angstwekkender nog als je weet dat er drie jaar geleden plotseling een enorme steenmassa van de top naar beneden is gekomen die de toegang tot het dal versperde (want dit is de enige weg) totdat men zich een nieuwe weg gebaand had. Gelukkig liep daar niemand, ten tijde van die val; maar op de berghelling en tot ver in het meer liggen reusachtige, divers gevormde brokken steen in alle richtingen verspreid. Iets verderop sloegen we een zijpad in, dwars door het kreupelhout, en klommen een stukje naar de Lodore-waterval. De hoogte daarvan leek me ongeveer 65 meter en de hoeveelheid water niet groot, hoewel het twee maanden lang dagelijks geregend had in de heuvels (behalve de afgelopen drie dagen). Maar de stroom werd dan ook fraai gebroken door een aantal stenen, die het water woest deden schuimen. Aan de ene kant torent een steenmassa, bijna even hoog als, zo niet hoger dan de naburige rotsen, die geheel in schaduw en duisternis gehuld was; de rondere, bredere en ruig begroeide heuvel aan de andere kant werd verlicht door de zon, die het bovenste deel van de waterval zijdelings bescheen. De stroom, die met zijn kracht een diepe geul in de grond maakt, spoedt zich naar het meer. We daalden weer af en kruisten de stroom over een primitieve brug. Kort daarop liepen we onderlangs de Gowder Crag, een berg die voor het oog en het gemoed angstaanjagender is dan die waarop de waterval ontspringt. De steenmassa op de top, die diep en loodrecht gekloofd is door de regen, schijnt zo los te zitten en naar voren te knikken dat ze op het punt lijkt te staan om in brokken naar beneden te komen; de hele berghelling en beide kanten van de weg zijn bezaaid met stenen die op merkwaardige wijze naast en op elkaar zijn gevallen en griezelig groot zijn. Deze plek doet denken aan een van die bergpassen in de Alpen waar de gidsen je aansporen om snel door te lopen en niets te zeggen, omdat trillingen in de lucht een sneeuwmassa op de hellingen in beweging kunnen brengen die de hele karavaan verplettert. Ik luisterde naar hun raad en repte mij in stilte voort. *Non ragioniam di lor, ma guarda e passa*[3].

De steile hellingen van de heuvels zijn hier geheel bekleed met eiken, essen, berken, hulst, enzovoorts. Een deel daarvan is veertig

jaar geleden omgehakt en een ander deel in de afgelopen acht jaar, maar alles is weer groen en welig en, hoewel jong, hoog opgeschoten op plekken waar slechts kale steen en geen aarde te zien is en waar een mens nauwelijks kan staan.

Kwamen een beleefde jonge boer tegen die toezicht hield op zijn maaiers (want de haver werd geoogst) en die ons meenam naar een proper wit huis in het dorpje Grange, dat op een lage heuvel middenin een dal gebouwd is. Rondom vormen de bergen een indrukwekkend amfitheater en dwars door het dorp stroomt de Derwent, die zo glashelder is dat je elke passerende forel vanaf de brug kan waarnemen. Naast het dorp verrijst een ronde, stenige heuvel die geheel begroeid is met oude bomen, en de Castle Head torent daar nog fierder bovenuit. De hellingen daarvan zijn ook met bos begroeid en op zijn kale top staan de resten van een vesting die aan de Romeinen wordt toegeschreven. Langs die heuvel, die de weg bijna verspert, buigt het dal naar links en versmalt zich dan tot het alleen nog begaanbaar is door de stenige rivierbedding. De begroeiing van de bergen wordt dichter en hun toppen worden hoger en krijgen fantastischer vormen. Ze heten Eagle's Cliff, Dove's Nest, Whitedale Pike: beroemde namen in de annalen van Keswick. Het dal eindigt ongeveer vier mijl verder bij Seathwaite, waar het pad rechtsaf de heuvel opgaat naar de grafietmijnen. Daar wordt de nieuwsgierige stervelingen alle doorgang ontzegd. Over de bergen kronkelt alleen maar een paadje dat maar enkele weken per jaar begaanbaar is voor de dalbewoners. Maar de bergen weten best dat die brave mensen niet de geheimen prijs zullen geven van hun oude koninkrijk, het rijk van Chaos en Oude Nacht[4]. Wel hoorde ik dat dat enge pad zich verderop splitst in twee aftakkingen, naar Ravenglass en naar Hawkshead.

Ikzelf ging niet verder dan de woning van de boer in Grange (ruim vier mijl van Keswick). Zijn moeder en hij brachten ons boter die Sisera niet versmaad zou hebben, al lag ze niet op een vorstelijke schaal[5], kommen melk, dunne haverkoekjes en bier; en zelf hadden we een koude tong bij ons. Onze boer was de Held die vorig jaar het arendsnest heeft leeggehaald. Bij zo'n gelegenheid trekken alle dalbewoners ten strijde, want jaarlijks raken ze een groot aantal lammeren kwijt, om nog te zwijgen van de hazen, patrijzen, korhoenders, enzovoorts. Hij is aan touwen vanaf de bergkam neergelaten op de richel waarop het nest gebouwd was. Op de kam stonden mensen te schreeuwen en lawaai te maken ter

Potloodtekening van Gainsborough (ca. 1750): jongeman die met behulp van een Claude-spiegel (zie noot 2 op pagina 75) een landschap tekent. Ook Charles Gough, de jongeman die in 1805 door een val in de bergen om het leven kwam (zie het gedicht De Helvellyn *van Walter Scott op pagina 150) had zo'n spiegel bij zich.*

afschrikking van het ouderpaar, dat krijsend rondvloog maar hem niet dorst aan te vallen. Hij heeft het jong uit het nest gehaald (want er is er zelden meer dan één) en ook een bedorven ei. Het nest was min of meer rond, ongeveer een meter in doorsnede en gemaakt van met elkaar vervlochten twijgen. Bijna elk jaar halen ze de jongen of de eieren uit het nest en soms schieten ze een arend dood, soms degene die niet op het nest zit, maar de overlevende vindt altijd weer een nieuwe partner (waarschijnlijk in Ierland) en dan bouwt het paar een nieuw nest nabij het oude. Uit zijn beschrijving heb ik opgemaakt dat het om de Zeearend gaat (in de laatste editie van Linnaeus *Vultur albicilla,* maar in de jouwe *Falco albicilla,* dus lees hem en Pennant[6] er eens op na).

Op ons gemak naar huis gewandeld langs dezelfde weg, maar door een nieuw landschap: de onderdelen waren grotendeels dezelfde, maar de middagzon gaf ons er een nieuwe kijk op, en de kleuren waren heel anders. Eigenlijk was dit de beste of misschien wel de enig mogelijke dag om de Skiddaw te beklimmen, maar ik vond dat we hem beter benut hadden: het was volkomen helder en zo warm als midden in de zomer.

's Avonds na zonsondergang in mijn eentje langs het meer gewandeld aan de kant van Crow Park. Zag de nacht haar indrukwekkende kleuren over het landschap leggen, het laatste glimpje zonlicht achter de heuveltoppen verdwijnen, het water zich diep en sereen uitstrekken onder de schaduwen van de bergen, die zich gaandeweg verlengden tot ze bijna de andere oever bereikten. Hoorde in de verte het gemurmel van vele watervallen dat overdag niet hoorbaar is. Hoopte op de maan, maar die bleef donker en onzichtbaar, ‘verborgen in haar tussenmaanse grot’.[7]

Eindnoten:

1 *‘Doctor’ was Gray's koosnaam voor Dr. Thomas Wharton.*
2 *In Gray's tijd was het mode om landschappen te bekijken en als het ware tot een schilderijtje in te lijsten met behulp van een zogenaamde Claude-spiegel (genoemd naar de Franse landschapsschilder Claude Lorrain): een kleine, bolle zakspiegel, voorzien van ongekleurd of gekleurd glas.*
3 *Zie en ga voort, zonder van hen te spreken. Dante Alighieri,* De goddelijke komedie, *Hel, canto III, vers 51.*
4 *Dit is een verwijzing naar* Paradise Lost *van Milton.*
5 *Zie Richteren 5:25.*
6 *Gray's vriend Thomas Pennant was, op doorreis naar Schotland, kort in het Lake District geweest en had erover geschreven in zijn in 1772 gepubliceerde* A Tour in Scotland and Voyage in the Hebrides. *De huidige Latijnse naam van de zeearend is Haliaetus albicilla.*
7 *Citaat uit Milton's* Samson Agonistes, *vers 89.*

Twee brieven aan Thomas Keats*

John Keats
(Vertaling Gerlof Janzen)

[25 juni 1818]

Hier, op donderdag de 25ste dag van juni, Anno Domini 1818, vangt mijn journaal aan. Vanochtend zijn we om vier uur opgestaan en in een Schotse mist op pad gegaan, hebben we eenmaal onder een boom geschuild en zijn we uiteindelijk nat en droog naar deze plaats gewandeld die in de volksmond Endmoor heet, zeventien mijl; we hebben geen hinder ondervonden van onze rugzakken; ze doen fantastisch dienst en we zullen heel goed opschieten.

26 Juni - Ik schrijf het er slechts *pro forma* bij, want er bestaat niet zoiets als tijd en ruimte, wat ik me trouwens heel sterk bewust werd gedurende het eerste uur dat ik het meer en de bergen van Winander zag. Ik kan ze niet beschrijven, ze overtreffen mijn verwachting; prachtig water, kusten en eilanden groen tot aan de kustlijn, bergen rondom, die tot aan de wolken reiken. We zijn vanochtend vanuit Endmoor vertrokken, hebben in Kendal ontbeten met een militair die de afgelopen zeventien jaar in alle oorlogen had gediend, toen zijn we naar Bowness gelopen voor het avondmaal, het genoemde Bowness gelegen aan het meer, waar we zojuist gedineerd hebben en ik op dit moment zit te schrijven. Ik nam een roeibootje naar een van de eilanden om voor het avondmaal wat forel te halen, die ze in doorlaatbare dozen houden. Ik informeerde bij de ober naar Wordsworth: hij zei dat hij hem kende en dat hij hier een paar dagen geleden geweest was, om stemmen te werven voor de Lowthers. Wat vind je daarvan, Wordsworth versus Brougham![1] Treurig - treurig - treurig - en toch is de familie altijd bevriend met hem geweest. Wat kunnen we ervan zeggen? We zitten nu ongeveer zeven mijl van Mount Rydal

* *In de zomer van 1818 maakte de dichter John Keats (1795-1821) met zijn vriend Charles Brown een voetreis naar Schotland en bracht tijdens die reis een kort bezoek aan het Lake District. Keats was een verwoed briefschrijver en hield zijn vrienden en familieleden onveranderlijk uitvoerig en nauwgezet op de hoogte van zijn lotgevallen. In 1818 was zijn vier jaar jongere broer Thomas ernstig ziek: hij leed aan tuberculose en zou daar op 1 december van dat jaar aan overlijden. Keats zelf werd ruim twee jaar later door dezelfde ziekte geveld: hij stierf op 23 februari 1821 in Rome. Een integrale vertaling door Gerlof Janzen van de brieven van Keats zal binnen afzienbare tijd verschijnen bij Uitgeverij Querido.*

af en verwachten hem morgen te ontmoeten. Je krijgt alles over ons bezoek te horen.

Dit meer wordt veelvuldig ontsierd, niet wat betreft het land of het water. Nee, de twee uitzichten die we gehad hebben zijn van de edelste broosheid, die kunnen nooit vervagen, die doen je de verdeeldheden van het leven vergeten; ouderdom, jeugd, armoede en rijkdom; en ze verfijnen je gevoelsmatige blik tot een soort Noorderster[2] die nooit anders kan dan haar licht open en vastberaden te laten schijnen over de wonderen van de grote Macht. De ontsiering die ik bedoel is het miasma van Londen. Ik ben van mening dat het vervuild is met mannetjesputters en militairen en modieuze vrouwen en hoedenlint-onnozelheid. De bewoners hier uit de Borderstreek hebben totaal geen voeling meer met de romantiek om hen heen, als gevolg van een voortdurend verkeer met de Londense *beau monde.* Maar waarom zou ik mopperen? Ik kreeg een uitstekend glas spuitwater van ze. Ach, ze zijn net zo aardig als hun buren. Maar in plaats van in retraite te zijn, zit Lord Wordsworth zelf met huis en al midden tussen de modieuze bezoekers, wat heel handig is, want zo kan men de hele zomer naar hem wijzen. Toen we ongeveer halverwege de ochtend waren, kwamen we geleidelijk aan in de heuvels en zagen we de bergen voor ons opdoemen; de andere helft bracht ons tot Wynandermere, veertien mijl tot het middagmaal. Het weer is meesterlijk om van de vergezichten te genieten, maar het is nu nogal nevelig en we staan in dubio of we al dan niet naar Ambleside zullen wandelen voor de thee: het is vijf mijl langs de oevers van het meer. De Loughrigg zal de hele weg lang steeds groter voor ons opdoemen. Ik heb een verbazingwekkende voorliefde voor bergen die in de wolken zitten. In Devon is er niets dat hier op lijkt en Brown zegt dat er ook in Wales niets is dat zich hiermee laat vergelijken. Ik moet je vertellen dat ik, op onze tocht door Cheshire en Lancashire, in de verte de bergen van Wales heb gezien. We zijn langs de twee kastelen Lancaster en Kendal gekomen.

27ste - We zijn hier gisteren naar Ambleside gewandeld, langs de oever van het Wynandermere, allemaal prachtig met beboste oevers en eilanden; onze weg was een kronkelig pad met bosschages aan beide kanten, en overhangend groen boven ons hoofd, vol vingerhoedskruid, met zo nu en dan een glimp van het meer, en de hele tijd vlijden de Kirkstone en andere grote heuvels zich dicht

tegen elkaar aan in een soort grauwzwarte nevel. Ambleside ligt aan de noordelijke uitloper van het meer. We zijn vanochtend om zes uur opgestaan; vandaag noemen we het namelijk een rustdag omdat we Wordsworth een bezoek moeten brengen, die hier maar twee mijl vandaan woont. Voor het ontbijt zijn we de waterval van Ambleside gaan bekijken. De ochtend prachtig, de wandeling door de heuvels makkelijk. We misten - gelukkig, mag ik wel zeggen - het pad dat er direct doorheenvoert en na een beetje rondzwerven vonden we het door af te gaan op het geraas, want weet je, dat pad gaat geheel schuil onder de bomen, beneden in het dal, de rivier zelf is langs haar hele loop aantrekkelijk door haar kronkelweg ‘dwalend onder hangend loof’.[3] Milton doelde op een kalme rivier - déze beukt onstuimig in haar rotsbedding die steeds van aanzicht wisselt - maar de waterval zelf, waarmee ik ineens oog in oog stond, gaf me een aangenaam prikkelende schok. Eerst stonden we een beetje lager dan de kop, ongeveer halverwege de eerste waterval, die schuilgaat achter dichte bebossing, en zagen we hem nog twee etappes naar beneden stromen tot een diepte van bijna vijftig voet. Toen gingen we naar een uitstekende rotspunt die op bijna gelijke hoogte was met de tweede kop van de waterval, waar de eerste waterval boven ons was en de derde nog beneden ons. Tegelijkertijd zagen we dat het water werd gescheiden door een soort eilandje in de stroomversnelling, aan de andere kant waarvan een triomfantelijke stroom wegspoot - en dan het geraas en de frisse koelte. Tegelijkertijd zijn de verschillende watervallen al zo verschillend van karakter als maar mogelijk is; de eerste schiet als een pijl langs de leistenen rotsen; de tweede waaiert breed uit, de derde wordt tot een fijne nevel gebeukt. En de waterval aan de andere kant van de rots een soort mengelmoes van alledrie. Later zijn we een eindje verdergelopen en zagen we bijna het geheel, milder, zilverachtiger tussen de bomen door stromen. Wat me bovenal verwonderde waren de schakeringen, het koloriet, de lei, de steen, het mos, de rotsplanten; of, als ik het zo mag zeggen, het wezen, het aangezicht van zulke plekken. De ruimte, de grootsheid van bergen en watervallen laten zich goed voorstellen voor men ze gezien heeft; het aangezicht, de wezenlijke sfeer moeten elk voorstellingsvermogen te boven gaan en iedere herinnering tarten. Hier zal ik poëzie leren en van nu af aan zal ik meer schrijven dan ooit, omwille van het abstracte streven om een heel klein steentje bij te dragen aan die massa schoonheid, die door de meest verfijnde

geesten geoogst wordt uit deze grootse bouwstenen, en tot een etherische existentie te maken die door mijn medemensen genoten kan worden. Ik kan niet, gelijk Hazlitt, van mening zijn dat deze taferelen de mens klein doen lijken. Ik heb nog nooit mijn eigen statuur zo volkomen vergeten: ik leef in het oog, en mijn fantasie verkeert, overtroffen, in een toestand van rust. We zullen nog een waterval bekijken bij Mount Rydall, waarheen we onze reis voortzetten nadat we deze brieven op het postkantoor hebben afgegeven. Ik verlang ernaar om in Carlisle te zijn, aangezien ik daar een brief van George verwacht en een van jou. Laat mijn brieven aan willekeurig wie van mijn vrienden zien - wellicht zijn ze niet geïnteresseerd in beschrijvingen - beschrijvingen zijn ten allen tijde verkeerd: het was niet mijn bedoeling geweest jou beschrijvingen te geven; maar wat kan ik eraan doen? Er is me erg veel aan gelegen dat je iets proeft van de geneugten die ons hier ten deel vallen; misschien is dat niet onaangenaam, aangezien je er niet de vermoeienis van hebt. Ik verkeer in goede gezondheid. Stuur tot de twaalfde juli je post naar Port Patrick. Tevreden met de wetenschap dat waarschijnlijk drie of vier paar ogen voor de bezitters waarvan ik een groot zwak heb, langs deze regels zullen gaan, verblijf ik, en sterker nog, bèn ik je toegenegen broer John

Keswick - 29 juni 1818

Mijn lieve Tom,

Ik kan mijn journaal niet zo accuraat en actueel bijhouden als ik wel zou willen, omdat ik in beslag werd genomen door het schrijven aan George, en daarom moet ik je zonder omhaal vertellen dat we van Ambleside naar Rydal zijn doorgegaan, daar de watervallen hebben bekeken, en bij Wordsworth zijn langsgegaan, die niet thuis was, zomin als iemand anders van zijn gezin. Ik schreef een briefje en liet dat op de schoorsteenmantel achter. Daarvandaan bereikten we de voet van de Helvellyn, waar we sliepen, maar we konden hem niet beklimmen vanwege de mist. Ik moet nog vermelden dat we van Mount Rydal langs Thirlswater zijn gekomen, langs een fraaie pas in de bergen. Na de Helvellyn bereikten we Keswick dat aan Derwent Water ligt. De weg naar Derwent Water overtrof Wynandermere - hij is rijk bebost en

omsloten door bergen met rijkgeschakeerde kleuren. Van de Helvellyn naar Keswick was het acht mijl tot het ontbijt. En daarna liepen we het hele meer rond, ongeveer tien mijl, en zagen onderweg de waterval van Lodore. Ik klom met gemak tussen de riviertjes over de rotsblokken en ik denk dat ik de top best gehaald zou hebben, maar ongelukkigerwijs werd ik nat, doordat ik met één been uitgleed in een drassige kuil. Er is geen grote hoeveelheid water, maar de entourage is verrukkelijk, want het sijpelt uit een kloof in loodrecht omhooggaande rotsen, allemaal met een verentooi van essen en andere prachtige bomen. Het is raar hoe die daar zo gekomen zijn. Aan de zuidkant van het meer zijn de bergen van het Borrowdale misschien wel het mooiste dat we gezien hebben. Bij onze terugkeer van deze rondwandeling bestelden we ons middagmaal en sloegen daarna anderhalve mijl de weg naar Penrith in, om de Druïdentempel te zien. Bergopwaarts hadden we er een hele kluif aan, zo vlak na het middagmaal, maar dat werd goedgemaakt door de voldoening van de aanblik van die oude stenen, op een lichte verhoging temidden van de bergen, die op dat moment rondom al verduisterd waren, behalve bij de nog fris gekleurde toegang tot de vallei van St. John. We gingen nogal vermoeid naar bed, maar dat verhinderde ons niet om vanochtend vroeg op te staan om naar Mount Skiddaw te gaan. De hele weg lang beloofde het prachtig weer te worden, en we hadden ons bijna helemaal naar de top gesjouwd en gesleept, toen er om half zeven ineens een mist op ons neerdaalde die ons alle zicht benam. Toch was daarmee voor ons niets verloren, want we waren hoog genoeg om zonder mist de kust van Schotland te zien, de Ierse zee, de heuvels voorbij Lancaster en bijna alle grote bergen van Cumberland en Westmoreland, in het bijzonder de Helvellyn en de Scafell. Het werd almaar kouder naarmate we hoger klommen en we waren blij dat we op ongeveer driekwart van de klim een beetje rum konden drinken, die de gids had meegenomen, gemengd, let wel, met bergwater. Ik nam twee glazen op de heenweg en één op de terugweg. Het is ongeveer zes mijl vanaf de plek waar ik nu zit te schrijven tot aan de top, dus hebben we vandaag vóór het ontbijt tien mijl gelopen. We hebben de klim gedaan met twee anderen, heel geschikte types. Ieder onderging, toen we boven in de koude lucht kwamen, hetzelfde geëxalteerde gevoel dat een koud bad je geeft. Ik voelde me alsof ik naar een toernooi ging. Wordsworth's huis is precies gelegen aan het begin van de voet van

Mount Rydall, zijn zitkamerraam kijkt direct uit op het Wynandermere. Ik geloof niet dat ik je verteld heb hoe mooi het dal van Grasmere is en hoe ik *'de oude vrouw, gezeten op de Helmrots*[4] ontwaarde. We gaan onmiddellijk verder naar Carlisle met de bedoeling om op de eerste juli Schotland te betreden via [...]

1 juli - Wij zijn vanochtend in Carlisle. Na de Skiddaw zijn we naar Ireby gelopen, de oudste marktplaats in Cumberland, waar we grotelijks vermaakt werden door een plattelandsdansles, die gehouden werd in de Zon[5]. Het was wat je noemt 'geen nieuwe cotillon, regelrecht uit Frankrijk'[6]. Nee, ze trappen en springen met uitzonderlijk elan, ze zwieren en vliegen, ze hopten en schopten, ze maaiden en draaiden, en stampten en zweetten, en dreunden op de vloer dat het een aard had. Het verschil tussen onze plattelandsdansen en deze Schotse figuren is ongeveer hetzelfde als op je gemak in een kopje thee roeren en beslag kloppen voor een taart. Het deed me bijzonder veel goed te bedenken dat als ík geneugten had waar zíj niets van afwisten, zíj er ook hadden waar ík me met geen mogelijkheid in kon verplaatsen. Ik hoop niet naar huis terug te keren voor ik een keer aan de *Highland fling* heb meegedaan, zo'n mooie rij jongens en meisjes heb je nog nooit gezien, een paar beeldschone gezichtjes en één exquise mond. Nog nooit heb ik de glorie van de Vaderlandslievendheid van zó dichtbij gevoeld, de glorie om door middel van wat dan ook een land gelukkiger te maken. Dat is wat ik nog mooier vind dan landschap. Ik vrees dat ons rondtrekken van de ene plek naar de andere ons verhindert om geschoold te raken in dorpsaangelegenheden. Wij zijn slechts schepselen van rivieren, meren en bergen.

Eindnoten:

1 *William Lowther, later tweede graaf Lonsdale, was evenals zijn broer kandidaat voor de Tories en werd bij de Algemene verkiezingen van 1818 met succes door Wordsworth gesteund tegen de kandidaat voor de Whigs, Henry Brougham.*
2 *Zie Sonnet XX van John Keats op pagina 149.*
3 *Milton,* Paradise Lost, *IV 239.*
4 *Zie het gedicht* Aan Joanna *van William Wordsworth op pagina 169.*
5 *De oudste herberg in Ireby.*
6 *Een verwijzing naar Burns' gedicht* Tam o' Shanter, *regel 116.*

Brief aan Thomas Manning

Charles Lamb*

(Vertaling Frans van der Wiel)

Londen, 24 september 1802.

Beste Manning,

Sinds de datum van mijn laatste brief ben ik op reis geweest. Een hevig verlangen om verre streken te bezoeken had me in zijn greep. Mijn eerste opwelling was om Parijs te gaan bekijken. Het was voor mijn smachtende geest een futiel bezwaar dat ik geen woord van de taal verstond: ik heb immers het vaste voornemen op enig moment in mijn leven Parijs te zien en het even vaste voornemen om nooit die taal te leren, dus dat kon geen bezwaar zijn. Maar ik ben erg blij dat ik niet gegaan ben, aangezien jij al uit Parijs was vertrokken (begrijp ik) voordat ik had kunnen afreizen. Ik denk dat Stoddarts[1] belofte om een ander jaar met me mee te gaan dat plan heeft doorkruist. Mijn volgende idee (want voor mijn rusteloze, onstilbare geest was Londen een procrustesbed geworden) was een bezoek aan de alom geroemde bergtop in Derbyshire, waar de Duivel, naar men zegt, zonder broek zit. Dát werd door mijn reinere geest als onkies verworpen. En mijn uiteindelijke besluit was een tour naar de Meren. Ik vertrok met Mary[2] naar Keswick zonder Coleridge enig bericht te sturen, omdat mijn zo kostbare tijd dat niet toeliet. Hij ontving ons met alle gastvrijheid van de wereld en offerde zijn tijd om ons alle wonderen van de streek te laten zien. Hij woont op een kleine heuvel even buiten Keswick, in een comfortabel huis, aan alle kanten geheel omsloten door een net van bergen: grote neergeplofte beren en monsters leken het, allemaal liggend en slapend. We arriveerden tegen de avond per postsjees vanuit Penrith, te midden van overweldigend zonlicht, dat alle bergen veranderde in kleuren, paars enz. enz. We dachten dat we in sprookjesland waren terechtgekomen. Maar dat

* *De dichter en essayist Charles Lamb leefde van 1775 tot 1834. Hij raakte in 1799 in Cambridge bevriend met de wis- en taalkundige Thomas Manning. Hoewel Manning veel en lang op reis was, bleef hij een van Lambs beste vrienden.*

ging over (want het is gedurende ons verblijf nooit meer teruggekomen, we hebben geen mooie zonsondergangen meer gehad) en we betraden de comfortabele studeerkamer van Coleridge net in de schemering, toen de bergen helemaal zwart waren met wolken op hun kruin. Zo'n impressie had ik nooit eerder van bezienswaardigheden gehad en zal ik vermoedelijk ook nooit meer krijgen. Magnifieke wezens, prachtige oude kerels, Skiddaw, enz., ik zal u nooit vergeten, hoe ge daar die avond als een verschansing rondom lag, te bed voor de nacht, zo leek het, maar met de belofte dat ge morgen te zien was. Coleridge had een laaiend vuur branden in zijn studeerkamer, een grote, antieke, vreemd gevormde kamer, met een ouderwets orgel dat nooit wordt bespeeld, groot genoeg voor een kerk, planken met allerhande folianten, een windharp[3] en een oude sofa, half bed, enz. En dat keek allemaal uit op de laatste vervagende aanblik van de Skiddaw en zijn breedborstige broeders: wat een avond! - We bleven er drie volle weken, en in die tijd bezocht ik het huisje van Wordsworth, waar we een dag of twee met de Clarksons[4] hebben gelogeerd (goede lui, en buitengewoon gastvrij, in wier huis we een dag en nacht vertoefden) en Lloyd hebben gesproken. De Wordsworths waren naar Calais. Ze zijn sindsdien in Londen geweest en hebben veel tijd met ons doorgebracht: hij is nu naar Yorkshire om te trouwen (met een minvermogend meisje, maar hij hoopt zijn eigen vermogen te vermeerderen als gevolg van de dood van Lord Lonsdale, die hem van het zijne had buitengesloten, overeenkomstig een plan dat my Lord al jong had opgevat om iedereen ongelukkig te maken.) Dus we hebben Keswick, Grasmere, Ambleside, Ullswater (waar de Clarksons wonen) gezien en nog een plaatsje aan de andere kant van Ullswater - de naam is me ontschoten - waar we op een uitzonderlijk drukkende dag heenreisden, over het midden van de Helvellyn. We zijn naar de top van de Skiddaw geklauterd en ik ben naar de bedding van de Lodore gewaad. Kortom, ik heb me ervan vergewist dat er zoiets bestaat als wat de toeristen *romantisch* noemen, iets waaraan ik voorheen ernstig twijfelde: ze maken er zoveel ophef over en strooien zo kwistig met hun feeërieke epitheta, tot die net zulk flauw licht afgeven als de lantaarns om vier uur 's ochtends na een illuminatie. Mary was oververmoeid toen ze ongeveer halverwege de Skiddaw was geklommen, maar we kwamen bij een koude beek (kouder dan dat kun je je niet voorstellen, stromend over koude stenen) en verkwikt door een teug koud water, beklom ze hem

heel manhaftig. - O, die mooie zwarte kruin en de donkere lucht erboven, met overal rondom een uitzicht op bergen dat je doet duizelen, en dan heel in de verte Schotland en de grensprovincies zo beroemd van liederen en balladen -! Het was een dag die, als een berg, vast een hoogtepunt in mijn leven zal blijven. Maar ik ben terug, (ik ben nu alweer bijna drie weken thuis, ik ben een maand weggeweest en je kunt je de terugslag die ik aanvankelijk ervoer niet voorstellen, van gewend te zijn om vrij als een vogel door de bergen te zwerven en zonder dat iemand op je let in rivieren te baden, naar thuiskomen en *werken.* Ik voelde me heel *klein.* Ik had gedroomd dat ik een zeer groot man was. Maar dat gaat over, en ik merk dat ik me mettertijd zal conformeren aan de levensstatus tot welke God het heeft behaagt me te roepen. Bovendien, Fleet Street en de Strand zijn toch betere plekken om te wonen dan op de Skiddaw. Niettemin keer ik terug naar die grootse plekken waar ik rondzwierf en deel had aan hun grootheid. Toch zou ik niet kunnen *leven* op de Skiddaw. Ik zou een jaar, twee, drie jaar in de bergen kunnen wonen, maar dan moet ik het vooruitzicht hebben dat ik daarna Fleet Street weerzie: anders zou ik kniezend wegkwijnen. Niettemin, de Skiddaw is een mooi wezen. Mijn gewoonten zijn aan het veranderen, geloof ik, dwz. van dronken naar nuchter: of ik er gelukkiger door word of niet moet nog blijken. Ik zal 's morgens ongetwijfeld gelukkiger zijn, maar of ik niet het vet en het merg en de nieren opoffer, dwz. de Nacht, die heerlijke zorgverdrinkende nacht, die al onze slechtigheden goedmaakt, onze gekwetstheid dompelt in wijn, het toneel van grauw en vlak verandert in vrolijk en sprankelend -. O, Manning, als ik tegen de tijd dat je naar Engeland komt een duivelse standvastigheid heb verworven om geen enkel geestrijk vocht in mijn huis toe te laten, zul je dan nog mijn gast zijn onder zulke beschamende voorwaarden? Is het leven, met zulke beperkingen, de moeite waard? - De waarheid is wel dat mijn spiritualia een nest vriendelijke Harpijen in mijn huis brengen die me verwoesten. -

Dit is een miserabel verhaal om op de St. Gotthard[5] te lezen, maar het ligt me op dit moment het zwaarst op het hart. Fenwick[6] is een geruïneerd man. Hij verbergt zich voor zijn schuldeisers en heeft vrouw en kinderen naar de provincie gestuurd. Fell, mijn andere drinkebroer (dat is geweest: *nam hic caestus artemque repono*[7]) is redacteur van de Naval Chronicle geworden. Godwin (met een beklagenswaardig geaffecteerde Eega) blijft een bestendige vriend:

al wordt het moeilijker hem nu vaak te bezoeken. Dat kreng heeft Marshall[8] van zijn huis losgeweekt: Marshall, de man die in slaap viel toen de 'Ancient Mariner'[9] voorlas; de oude, trouwe, onafscheidelijke vriend van de Professor[10] - -. Holcroft[11] is nog niet terug in de stad. Zodra ik hem zie zal ik hem jouw bericht doorgeven. (Wat heb ik een hekel aan *dit deel* van een brief.) Er is nog van alles te zeggen en geen plaats meer. Sommige dingen zijn te klein om verteld te worden, dwz. om voorrang te genieten, andere zijn te groot en omstandig. Bedankt voor jouw brief, die heel kostelijk was. Wat was ik graag bij je geweest, overvallen door de nacht, enz. - ik vrees dat mijn hoofd door het zwerven op hol is gebracht. Ik zal nooit meer hetzelfde inschikkelijke wezen zijn. Vaarwel.

Schrijf me spoedig weer, want ik waag er niet graag een brief aan als ik niet weet waar de schikgodinnen je hebben heengevoerd. Vaarwel, beste kerel.

Eindnoten:

1 *Stoddart: Sir John Stoddart (1773-18560), advocaat bij Lincoln's Inn.*
2 *Mary: de tien jaar oudere zus van Lamb. Ze had in 1796 in een vlaag van waanzin haar bejaarde moeder doodgestoken. Charles wist haar voor levenslange opsluiting te behoeden door haar onder zijn voogdij te nemen. Hij zorgde voor haar tot aan zijn dood in 1834.*
3 *Zie het gedicht van Coleridge, 'De windharp' op pag. 146.*
4 *De Clarksons: Thomas Clarkson (1760-1846) was een hervormer, ageerde o.a. tegen de slavernij. Werd vice-voorzitter van de Anti-Slavery Society. Via zijn vrouw Catherine leerde hij Lamb, Coleridge en Wordsworth kennen.*
5 *St. Gotthard: Manning had kort daarvoor over deze pas in de Alpen gewandeld.*
6 *Fenwick: John Fenwick (gestorven in 1820), auteur en uitgever. Was eigenaar en hoofdredacteur van de Albion, waar Lamb in 1801 korte tijd voor werkte.*
7 *Nam hic caestus artemque repono: want hier leg ik mijn vechtriem en kundigheid af, vrij naar* Aeneis *V 484.*
8 *Marshall: Godwins secretaris en literair agent.*
9 *de Ancient Mariner: hier Coleridge zelf, de schrijver van het gelijknamige gedicht.*
10 *de Professor: William Godwin (1756-1836), filosoof, politiek denker en schrijver.*
11 *Holcroft: Thomas Holcroft (1745-1809), dramaturg, schrijver en vertaler, in 1794 voor hoogverraad gevangen gezet.*

Speelbal van de liefde*
Hesketh Pearson
(Vertaling Irving Pardoen)

In 1803 bracht Hazlitt een groot deel van het jaar door met het schilderen van portretten van vrienden - op de wijze van Titiaan. Hij verbleef korte tijd in Liverpool en Manchester en gedurende langere tijd in het Lake District, waar hij veel contact had met Coleridge, Wordsworth en Southey en portretten maakte van de twee eerstgenoemden. Hij had heel weinig geld en leefde eens in Manchester twee weken van koffie terwijl hij voor vijf guinjes een portret maakte van een fabrikant. Om dat honorarium zo snel mogelijk te kunnen innen en zichzelf te kunnen onthalen op worst en aardappelpuree besteedde hij niet zoveel aandacht aan de mooie jas van de ondernemer als die wel verdiende. Tijdens zijn verblijf in Liverpool werd hij verliefd op een zekere Miss Railton, maar haar familie kon geen geestdrift opbrengen voor een huwelijk met een ploeterende kunstenaar en maakte een einde aan de relatie. Gekwetst, uiteraard, door deze afwijzing maakte hij in het Lake District een dorpsmeisje het hof, en omdat Wordsworth, Coleridge en Southey hierin de oorzaak zien van hun latere verkoeling jegens Hazlitt, moet maar eens volledig verslag worden gedaan van de feiten zoals ze ons bekend zijn.

Hazlitts leven was tot zijn vijfentwintigste uitzonderlijk omdat het een aaneenschakeling was van plotselinge, intense spirituele ervaringen, die elk een blijvend effect op zijn leven hadden en die hem ook elk gedurende langere tijd geheel beheersten, zozeer zelfs dat bijna niets anders er nog toe deed. Het zal geen verbazing wekken dat een zo gepassioneerde en ontvankelijke natuur vroeg of laat betoverd zou raken door de schoonheid van de vrouw en voor de rest van zijn leven verslaafd zou zijn aan de daardoor opgewekte begeerte. Zoals hij een makkelijke prooi was geweest voor de schoonheid van natuur, poëzie en schilderkunst, zo werd hij ook een willig slachtoffer van de verleidelijkheid van de vrouw.

* *Dit is een hoofdstuk uit* The Fool of Love, *biografie van de essayist en dichter William Hazlitt (1778-1830) door Hesketh Pearson (1887-1964), acteur en schrijver, o.a. van biografieën van Shakespeare, Dickens, Wilde en Shaw.*

Van zijn eerste ervaring op dit punt hebben we geen wetenschap, hoewel we voldoende weten van Hazlitt om te kunnen veronderstellen dat die verpletterend moet zijn geweest. Misschien deed hij die ervaring op bij het meisje dat hem de Severn over zette, misschien bij Miss Railton, misschien bij iemand van wie niets is overgeleverd. Het enige wat we met zekerheid kunnen zeggen is dat, toen hij vijfentwintig was en in het Lake District verbleef, zijn verlangen naar fysieke schoonheid, dat al wel was opgewekt maar nog niet gestild, hem een kwelling zal hebben bezorgd die een ingrijpende en blijvende uitwerking moet hebben gehad op een zo gevoelig en geëxalteerd gemoed.

De affaire kan uit een aantal oppervlakkige en onwelwillende beschrijvingen en een passage uit een van Hazlitts essays in grote lijnen wel worden gereconstrueerd, maar het is onwaarschijnlijk dat de feiten ooit allemaal bekend zullen worden. Het dorpsmeisje dat hij zijn liefde betuigde, veinsde die te beantwoorden. Ze zal de extatische verklaringen van zijn liefde en bewondering (die hij wellicht vergezeld liet gaan van toepasselijke citaten van Shakespeare) ongetwijfeld uiterst amusant hebben gevonden. Ze besloot hem om de tuin te leiden, vertelde haar echte lief alles en maakte zich met haar vriendinnen vrolijk om het buitenissige gedrag van deze belachelijke vrijer. Spoedig was het hele dorp op de hoogte, en de tijd leek rijp voor een potsierlijk besluit van de komedie. Het schouwspel werd zorgvuldig voorbereid; het publiek stelde zich verdekt op; de hoofdrolspeler kwam op en maakte, daartoe aangemoedigd door de heldin, de nodige lachwekkende avances. De jongeman besefte niet dat hij de dorpsgemeenschap zoveel dolle pret verschafte dat ze er nog een generatie lang om zou lachen, en ook niet dat het meisje volop genoot van haar optreden. Op een goedgekozen moment, toen de komiek-tegen-wil-en-dank zich had laten verleiden tot het aannemen van een kostelijk-onhandige houding en het uitspreken van een lachwekkend absurde liefdesverklaring, keerde de heldin van het stuk zich tegen hem en goot, onder gejuich van het te voorschijn komende publiek, een emmer koud water over haar verbaasde en gegriefde slachtoffer uit.

Men kan zich Hazlitts razernij en gekrenktheid voorstellen, en hij zal in zijn woede waarschijnlijk niet alleen het meisje dat hem tot voorwerp van deze vernedering had gemaakt een klap hebben gegeven, maar ook een aantal van haar giechelende medeplichtige vriendinnen. Hun beschermers waren er echter snel bij, en om

zich een nat pak of de verdrinkingsdood in een van de naburige meren te besparen, moest hij rennen voor zijn leven. Hij werd uit handen van de dorpelingen gered, volgens Wordsworth door Wordsworth en volgens Coleridge en Southey door Coleridge en Southey. De kwestie zou daarmee afgedaan en vergeten zijn als Hazlitt niet zo betreurenswaardig eerlijk was geweest. Het vervolg kan niet onbesproken blijven, daar hebben de betrokken dichters voor gezorgd.

Vlak na Hazlitts overhaaste vertrek uit het Lake District schreef Southey een vriend over de portretten van Coleridge en Wordsworth die Hazlitt tijdens zijn verblijf bij hen had gemaakt en noemde hem een zeer begaafd kunstenaar. Southey maakte in zijn brief echter geen melding van Hazlitts inmiddels beruchte aftocht. Elf jaren gingen voorbij waarin Charles Lamb bijzonder goed bevriend was met Coleridge, Southey, Wordsworth en Hazlitt, maar door geen van de drie dichters werd blijkbaar ook maar zijdelings naar dit voorval verwezen. Daaruit, en uit het feit dat Southey er in zijn brief niet over repte, blijkt dat de affaire in het Lake District geen al te afschrikwekkende indruk had gemaakt en dat Hazlitt niet in de achting van de dichters gezakt was.

Nadat het voorval lange tijd vergeten was, werd het door Wordsworth ineens in de openbaarheid gebracht. Eerst schreef hij erover in een brief aan Lamb, die er zeer door geamuseerd was en terugschreef: ‘Het relaas hoe de grote god Pan, die een twaalftal jaren geleden in jouw bergen verscheen, op het nippertje aan de wraaklustige kinkels en de verdrinkingsdood ontsnapt is, heeft me veel genoegen verschaft. Ik zie voor me hoe de waternimfen hun handen al naar hem uitstaken. Hij zou een moderne Hylas[1] kunnen zijn! William Hylas!’ Een half jaar later bracht Wordsworth Crabb Robinson en een onbekend aantal anderen op de hoogte. Geen dichter is echter tevreden met slechts de kale feiten, en Wordsworth begon ze op te smukken. In zijn verbeelding had Hazlitt nu ‘vrouwen op grove wijze aangerand’, waarvoor hij wel ‘tot gevangenisstraf veroordeeld’ had kunnen worden. De paar rouwdouwende boerenkinkels die Hazlitt puur voor de lol kopjeonder hadden willen duwen, waren in de tussenliggende jaren uitgegroeid tot een razende volksmassa. De opgejaagde misdadiger had midden in de nacht bij Wordsworth aangeklopt en onderdak gekregen, was voorzien van geld en kleding, beschermd tegen het woedende ‘gepeupel’ en behoed voor gerechtelijke vervolging,

waarna hij vernederd maar opgelucht zijns weegs was gegaan. Wordsworth deelde Crabb Robinson ook een bijzonderheid mee die zo pikant was dat de dagboekschrijver zijn toevlucht nam tot stenografische notatie. Wij hoeven niet zo preuts te zijn en de mensheid mag nu weten dat Hazlitt ‘een vrouw zelfs *more puerorum* afgeranseld had omdat ze zich niet naar zijn wensen schikte’.

In de verbeelding van Coleridge was de affaire nog schilderachtiger. In 1816 berichtte hij een correspondent dat ‘Southey en ikzelf op eigen risico [Hazlitt] hebben behoed voor ontering en deportatie, terwijl hij daarentegen zijn best had gedaan om met wel zeer weerzinwekkend gedrag (zoals iedereen in de wijde omgeving van Keswick en Grasmere weet, behalve wij en de Wordsworths) onze namen en onze gezinnen te schande te maken. [...] Ik wil mij er niet toe verlagen een zondigheid en een verdorvenheid aan de openbaarheid prijs te geven waarvan de overmaat de geloofwaardigheid op de proef zou stellen en de bijzonderheden het fatsoen zouden krenken.’ In 1817 ging hij opnieuw tot de aanval over in een brief aan een correspondent uit kerkelijke kringen waaruit wij vernemen dat hij zijn ‘huis, beurs en invloed’ ten dienste van Hazlitt had ingezet, maar dat Hazlitt zijn edelmoedigheid ‘op de proef had gesteld’ met zijn ‘uiterst schandelijke losbandigheden, die bijna de eer van mijn gezin en dat van Southey en Wordsworth dreigden te bezoedelen’. En verder dat verscheidene ruiters te paard het gebied zouden hebben uitgekamd op zoek naar Hazlitt, die zoals vermeld reeds in veiligheid was gebracht en aan wie hij ‘al het geld dat ik bezat en zelfs de schoenen die ik aan mijn voeten droeg’ had gegeven, ‘om hem in staat te stellen over de bergen weg te komen’.

In deze twee versies van het verhaal staan een paar interessante zaken. Het zal de lezer ten eerste niet zijn ontgaan dat Hazlitt zich voor een opgejaagd misdadiger opmerkelijk bezorgd toonde om zijn garderobe. Als we aannemen dat hij niet naakt door het land heeft gelopen, moet hij dus twee keer om nieuwe kleding hebben gevraagd (tot aan schoenen toe) alvorens het Lake District te verlaten, al is het natuurlijk mogelijk dat de snit van de kleren van Coleridge hem niet aanstond en hij die bij Wordsworth heeft achtergelaten. Voor een man die achterna werd gezeten was hij bovendien merkwaardig veeleisend op het punt van zijn reiskosten. Wordsworth gaf hem ongeveer vier pond; Coleridge gaf hem al het geld dat hij bezat. Ten slotte is het wel duidelijk dat Wordsworth noch Coleridge anders dan uit de tweede hand iets van de zaak

wist. De vermelding van de afranseling alleen al suggereert dat het meisje er niet tegen heeft geprotesteerd, ofwel dat de klappen niet *more puerorum* werden toegediend. De hele episode leest trouwens als een verhaal dat verteld wordt door iemand die het van iemand anders heeft, die het weer... enzovoorts, enzovoorts. Het beeld van een razende, verkrachtende Hazlitt die de vrouwelijke bevolking van Keswick en Grasmere met een zweep bij elkaar drijft, mist zijn uitwerking niet, maar is in strijd met alles wat ons bekend is van Hazlitt, die in fysiek opzicht beslist geen Peter de Grote en in psychisch opzicht zeker geen Markies de Sade was. Uit artistiek oogpunt bezien heeft het geschetste beeld maar één manco: Wordsworth en Coleridge vertellen ons niet of behalve de cavalerie ook de artillerie was opgeroepen.

Laten we nu terugkeren tot de feiten. Waarom wilden deze dichters elf jaar na het gebeurde zo graag dat bekend zou worden dat zij Hazlitts leven hadden gered? Het antwoord is simpel: omdat Hazlitt zich publiekelijk begon uit te laten over hun politieke afvalligheid. Toen hij hen had leren kennen, waren ze republikeinen geweest; hun vroege poëzie was voortgekomen uit een hoopvolle verwachting die ze uit de Franse Revolutie hadden geput. Gaandeweg was het hun echter duidelijk geworden dat het leven van comfort en rust dat ze zich wensten om gedichten te kunnen schrijven (en misschien ook om het comfort en de rust), niet mogelijk was tenzij ze vrede sloten met de vaderlandslievende partij van de Tory's die toen aan de macht was, en tenzij ze de vriendschap zouden cultiveren van zekere vermogende heren die genegen leken te zijn hun leven te veraangenamen en van wie moeilijk te verwachten viel dat ze aan aankomende Robespierres hun gunsten zouden verlenen.

Een van die heren, Sir George Beaumont, een overtuigde Tory die diep onder de indruk was van de geruststellende conversatie van Coleridge en het manhaftige patriottisme van Wordsworth, kocht een klein landgoed in Applethwaite en stelde dit aan Wordsworth ter beschikking opdat hij in Coleridge's buurt kon zijn en verder met hem kon samenwerken. Wordsworth beweerde zo ‘overweldigd’ te zijn door het geschenk dat er acht weken verstreken voordat hij in staat was een bedankbrief te schrijven, waarin hij Sir George meedeelde dat alleen al de gedachte aan pen en inkt ‘de heiligheid van mijn vreugde verstoorde en schaadde’. Coleridge had geen last van dergelijke gedachten. In een brief aan Sir

George en Lady Beaumont, die hij op de avond van 1 oktober 1803 om elf uur begon en om één uur 's nachts voltooide, legde hij uit dat zijn vroegere republikeinse gezindheid de wilde droom was geweest van een grootmoedige maar dwaze jongeling. Hij verwees naar de dood van Robert Emmet, die kort tevoren was opgehangen wegens zijn revolutionaire activiteiten in Ierland, en riep met waarlijk Dickensiaanse schijnheiligheid: ‘O, mijn hart, prijs je gelukkig! Prijs je gelukkig dat ik behoed ben, niet voor kluisters, schande of dood maar voor misdaden die bijna niet anders dan als schuld mijnerzijds te betitelen zijn.’ Omdat hij wellicht de indruk had dat zijn woorden enige nadere verklaring behoefden, voegde hij er even verderop aan toe: ‘Mijn geëerde vrienden, zowaar ik leef, heb ik nauwelijks weet van wat ik schrijf, maar juist de omstandigheid dat ik aan *u* schrijf en daarbij terugdenk aan de onverstandige en onchristelijke gevoelens waarmee *ik* op de leeftijd van de arme Emmet iedereen van *uw* stand in de maatschappij bezag en het feit dat ik door die herinnering word geconfronteerd met mijn huidige gevoelens jegens u, hebben mij, lieve vrienden, zo geschokt dat ik dit heb geschreven met een hart in volle galop heuvelafwaarts.’

Coleridge liet nooit na zijn hart te luchten wanneer er een mooie lange rustperiode in het verschiet lag, en slaagde erin, zoals wij weten, het grootste deel van zijn leven in comfortabele omstandigheden door te brengen. Southey werd benoemd tot Poet Laureate. Wordsworth wist, nadat hij zich had gehuld in het uniform van een overheidsdienst en een krijgshaftig sonnet had geschreven op de mannen van Kent, waarin zijn voldoening voelbaar is dat hij zelf afkomstig was uit Cumberland, de sinecure te verwerven van zegeldistributeur voor het graafschap Westmorland, voor het uitoefenen van welke functie hij voor een geringe vergoeding iemand anders aanstelde, terwijl hij van de rest van het salaris zelf een comfortabel leven leidde.

Hazlitt had niet zo'n plooibaar geweten als deze dichters. Hij bleef de passies van zijn jeugd trouw, verdedigde de Revolutie steeds wanneer die werd aangevallen, beschouwde het overlopen van Wordsworth en Coleridge als een persoonlijk affront, liet bij het loven van hun dichtkunst nooit na te wijzen op hun afvalligheid, weigerde te geloven dat Engeland streed voor de beschaving en Napoleon voor de barbarij, gaf hieraan uiting en bleef dit doen, en heeft als gevolg daarvan tot zijn dood toe hard moeten werken voor de kost.

Hij was niet zo dwaas om een aanbod van een begunstiger af te slaan, maar was niet bereid zijn overtuigingen of principes op te offeren om ervoor in aanmerking te komen. Tijdens zijn verblijf in het Lake District maakte hij kennis met Sir George Beaumont, en hoewel hij hem graag voor zich wilde winnen, vond hij de huichelachtige manier waarop Coleridge Junius[2] aanviel in aanwezigheid van Sir George zo weerzinwekkend dat hij zei dat hij het oneens was met de dichter en uiting gaf aan zijn bewondering voor Junius. Sir George was geschokt door zijn gedrag en zijn meningen en heeft nooit meer met hem gesproken. Maar de dag daarop kwam Coleridge bij Hazlitt op bezoek om zijn teleurstelling te uiten over het feit dat ze het oneens waren geweest, omdat ze in werkelijkheid dezelfde mening waren toegedaan, ten bewijze waarvan hij zijn 'Junius' had meegenomen, met daarin zijn vele uitingen van geestdriftige bewondering. Wanneer we nog vermelden dat Hazlitt Wordsworth aanried geen tragedie te schrijven omdat hij alleen belangstelling had voor zichzelf en anderen uitsluitend beoordeelde in vergelijking met zichzelf, dan is het duidelijk dat onze criticus al voordat hij het Lake District verliet, teleurgesteld was geraakt in de Lake Poets.

Toch is hij altijd een liefhebber gebleven van hun beste gedichten en heeft hij die steeds geprezen toen ze nog onbekend waren en er op hun werk werd neergekeken; het is zelfs te betwijfelen of er grotere waardering mogelijk is dan die van Hazlitt, hun eerste en grootste criticus. Maar omdat hij de lof van hun poëzie vaak vergezeld liet gaan van een grote dosis afkeuring van hun ontrouw aan hun principes, en zij, vanwege zijn loyaliteit aan een zaak die zij hadden verraden, niet terug durfden slaan, probeerden ze hem in diskrediet te brengen door dit verhaal uit zijn jongelingsjaren op te rakelen, daarmee de toon zettend voor het koor van critici dat erin is geslaagd Hazlitt meer dan een eeuw lang een slechte reputatie te bezorgen.

Aangezien Lamb zich over hun gekleurde versie van het voorval slechts vrolijk heeft kunnen maken, kunnen we gevoeglijk aannemen dat we de zaak niet zwaarder moeten opnemen dan Falstaff, die na een soortgelijke ervaring spijtig opmerkte: 'Dit is genoeg om een einde te maken aan alle geilheid en nachtbrakerij in dit land.'

Eindnoten:

1 *Hylas was de lieveling van Heracles, met wie hij deelnam aan de tocht der Argonauten. Toen Hylas in Mysië aan land ging om drinkwater te halen, werd hij door bronnimfen ontvoerd.*
2 *Pseudoniem van de nooit geïdentificeerde auteur van een serie sarcastische brieven die tussen 1769 en 1772 werden gepubliceerd in een veelgelezen Engelse krant, waarin koning George III en zijn vrienden werden aangevallen op het misbruik dat zij van hun positie maakten om hun politieke invloed te vergroten.*

Herinneringen aan Samuel Taylor Coleridge*
Thomas De Quincey
(Vertaling René Kurpershoek)

Het moet zo rond het einde van de eerste napoleontische oorlog zijn geweest, of in de kortstondige vrede die volgde, dat Coleridge zich het Engelse Merengebied als woonplaats koos. Wordsworth had een natuurlijke band met die streek, waar hij geboren en getogen was en familiebanden bezat. Het ligt voor de hand dat Coleridge door Wordsworth aangetrokken werd, en dat op zijn beurt Coleridge, door zijn vriendschap met Southey, deze laatste aantrok. Southey, zoals bekend is bij allen die belang stellen in de Merenkolonie, trouwde een zuster van mevrouw Coleridge, en als opvallende daad van buitenissigheid bij die trouwerij moge ik vermelden dat Southey op zijn huwelijksdag, ja op het bordes van de kerk, zijn bruid liet staan en vertrok om scheep te gaan naar Lissabon. Zijn oom, Dr. Herbert, was pastor van de Engelse factorij in die stad, en het was om te profiteren van de kansen die hem daardoor werden geboden voor een bezoek aan Portugal dat Southey thans op reis ging. Hij breidde zijn tocht uit tot Spanje, en het resultaat van zijn observaties is de wereld meegedeeld in een reisbeschrijving. Door het soort toevallige persoonlijke of familiebanden dat ik genoemd heb, kwam de Merenkolonie te zamen, en de toenmalige kritiek, onkundig van de ware feiten, veronderstelde dat men zich aaneen had geschaard onder een gemeenschappelijke visie op de literatuur - vooral waar het het wezenlijk werkzame van de poëzie en de ware leer der poëtische dictie betreft. In de ban van deze eerste misvatting wisten de critici vervolgens, hoe belachelijk het ook klinkt, in hun geschriften de overeenkomsten en gelijkaardige eigenschappen aan te wijzen die hun misvatting had verondersteld, en zij brachten de gehele compagnie onder in een door hen gestichte *Merenschool.* Toch hadden Wordsworth en Southey niets wezenlijks gemeen, er heerste tussen hen zelfs een laaiende vijandschap. Trouwens, Southey had toch al weinig op

* *Fragment uit* Recollections of the Lake Poets.

met abstracte beginselen, en verre van uit eensgezindheid samen met Wordsworth een nieuwe poëtische school te stichten, vertelde hij mij integendeel zelf (in augustus 1812) dat hij zowel de theorie van de heer Wordsworth als diens praktijk volstrekt afwees. Nu is het zeker zo dat iemand de gevoelens van een ander kan delen, en zich zelfs door hem kan laten leiden, zonder zich daarvan bewust te zijn; en zelfs kan hij vrijwel een adept van de ander zijn terwijl hij tegelijk meent zich tegen hem te verzetten. Maar zo'n blinde eensgezindheid valt nauwelijks te veronderstellen bij twee lieden met zo'n scherp verstand en zoveel zelfreflectie als Wordsworth en Southey. Daarbij zou een wetenschappelijk onderzoek van de moeilijke kwesties opgeroepen door alle prietpraat over scholen, Merenscholen, enz., aantonen dat Southey geen enkele *eigen-aardigheid* met Wordsworth gemeen heeft of ooit gehad heeft, behalve dat beiden de oude, gevestigde poëtische dictie, in zwang gekomen tussen de tijd van Milton en die van Cowper, hebben verruild voor de eenvoudiger, veelzeggender vormen uit hetzij het dagelijks leven hetzij de bijbel. De vrijmoedige en consistente schrijftrant van Wordsworth werd in dezen, op grond van geheel eigen inzichten, ook gebezigd door Southey. Reeds Cowper echter heeft de aanzet tot deze hervorming gegeven, en zijn invloed, gevoegd bij de nu sterkere invloed van Wordsworth, heeft zich zover verbreid dat de oorspronkelijke verschillen van opvatting tussen beiden thans niet zo duidelijk meer waarneembaar zijn.

Overigens brengt het woord *kolonie* me in herinnering dat ik heb verzuimd waar dat te pas kwam melding te maken van een plan om naar Amerika te emigreren dat Coleridge en Southey zo rond het jaar 1794-1795 huldigden, en dat de geleerde naam *pantisocratie* droeg. Voorzover ik heb gehoord verschilde het nauwelijks, op zijn Griekse naam na, van alle andere plannen om de ontberingen van de wildernis te lenigen door bijeen te gaan wonen in een groep gezinnen, verbonden door gelijkgestemde voorkeuren en uniforme beginselen, in plaats van in autonome, alleenstaande huishoudens. Mits consequent uitgevoerd had het achteraf voor Coleridge wel gunstig kunnen zijn. *'Soliciting my food from daily toil'* ('wervend mijn kost door dagelijkse arbeid'), een regel waarin Coleridge naar het plan verwijst, duidt op levensomstandigheden die de gezondheid en het geluk van Coleridge wellicht meer zouden hebben bevorderd dan de gewoonten van een luxueus stadsleven zoals het in Europa thans gangbaar is. Maar om terug te keren naar het Me-

rengebied en de dichterkolonie aldaar: Southey and Wordsworth waren in die dagen door zo weinig persoonlijk contact verbonden en zo weinig tot verbondenheid genegen dat, terwijl laatstgenoemde een huis in Grasmere had, Southey zijn tenten had opgeslagen in Greta Hall, op een kleine verhevenheid die rechtstreeks vanuit de rivier de Greta en het stadje Keswick oprees. Grasmere is in Westmorland, Keswick in Cumberland, en beide liggen zeker een dertien mijl uiteen. Coleridge en zijn gezin hadden zich gevestigd in Greta Hall, een redelijk groot landhuis dat ze, volgens een vriendschappelijke regeling, deelden met Southey. Maar Coleridge zelf was vaker te vinden in Grasmere, dat hem aantrok met een drievuldige bekoring zo volmaakt dat het zelfs de omgeving van Derwentwater in de schaduw stelde: een pastorale gemeenschap, vrij van de verwrongenheden van het kleinsteedse Keswick, en tot slot, voor Samuel Taylor Coleridge, het gezelschap van Wordsworth. Pas in 1815 of 1816 stonden Southey en Wordsworth op ook maar enigszins vriendschappelijk voet - zó volstrekt onwaar is het dat zij gezamenlijk een poëtische school zouden hebben gesticht. Tot die tijd beschouwden zij elkaar met wederzijds respect, maar eveneens met wederzijdse afkeer; ik zou bijna zeggen: met wederzijdse weerzin. Wat Wordsworth in Southey tegenstond was diens gebrek, of schijnbaar gebrek, aan diepgang wat zijn vermogen tot wijsgerige abstractie betrof; Southey hield niet van Wordsworth's dogmatische houding, en zijn weinig innemende, hooghartige optreden. Er kwamen nog andere, meer triviale redenen bij.

Ten tijde dat Coleridge zich in het merendistrict vestigde, of niet lang daarna, trok een romantische en ietwat tragische affaire de aandacht van heel Engeland, en vervolgens nog jarenlang toeristen naar een van de meest afgelegen dalen van Cumberland, voordien zo zelden bereisd dat het welhaast als een verborgen uithoek van die romantische streek te omschrijven was geweest. Coleridge kwam in nauwere aanraking met die affaire dan louter door de algemene omstandigheid van zijn nabijheid, want een artikel van zijn hand in een ochtendblad heeft, geloof ik, onbedoeld de eerste aanwijzing verschaft die leidde tot de ontmaskering van de laaghartige bedrieger die de hoofdrol in dit verhaal vertolkte. Sedert die tijd zijn nieuwe generaties opgestaan, die vanzelfsprekend niet bekend zijn met de omstandigheden, en omwille van hen zal ik die hier in herinnering roepen. Op een dag in het toeristenseizoen hield bij de Royal Oak, de voornaamste herberg in Keswick, een

fraaie, goed toegeruste reiskoets aan, met daarin één heer van tamelijk modieus voorkomen. De vreemdeling was op jacht naar het pittoreske, maar niet zoals menigeen die het gebruikelijke circuit rondijlt met de snelheid van een minnepaar op de vlucht naar Gretna Green of van misdadigers op de loop voor de politie; zijn bedoeling was zich metterwoon in dit prachtige landschap te vestigen en het op zijn gemak te bekijken. Met Keswick als hoofdkwartier maakte hij uitstapjes in alle richtingen de omliggende dalen in, waar hij in het algemeen vrij grote eerbied en attentie ontmoette, deels om zijn fraaie equipage maar meer nog om zijn visitekaartjes, die hem aanmerkten als ‘Jhr. Augustus Hope’. Onder die naam gaf hij zich uit voor een broer van Lord Hopetoun, bekend om zijn grote inkomen, dat onder de bewoners van het Noord-Engelse bergland wellicht nog wat overdreven werd. Sommigen bezaten voldoende onderscheidingsvermogen om dit te betwijfelen, want al waren 's mans manieren en gedrag zwierig, er hing een ordinair luchtje aan, en Coleridge verzekerde me dat hij in zijn conversatie flagrante taalfouten maakte. Eén feit echter, weldra verbreid door het personeel van een dorpspostkantoortje, maakte een eind aan alle bedenkingen: niet alleen ontving hij namelijk brieven onder zijn aangenomen naam - dat zou nog kunnen door samenspel met handlangers - maar hij zelf verzond* onder die naam ook telkens brieven. En daar dát een halsmisdrijf was, want niet alleen valsheid in geschrifte maar (als fraude jegens de Posterijen) een zekere grond voor vervolging, verstoutte niemand zich meer zijn aanspraken in twijfel te trekken, en voortaan werd hij overal onthaald met het respect dat de broer van een graaf toekomt. Op zijn nadering vlogen alle deuren open; boten, schippers, netten en de meest onbegrensde jachtprivileges werden de ‘edele heer’ ter beschikking gesteld; en de gastvrijheid van de hele streek putte zich uit om de Schotse patriciër een gepaste ontvangst te bereiden. Het viel een herderinnetje, opgegroeid in de meest barre eenzaamheid die Engeland maar te bieden heeft, dan ook niet te verwijten dat zij in de val liep waaraan velen van betere komaf niet waren ontsnapt. Negen mijl van Keswick, langs het kortste ruiterpad, maar veertien of vijftien langs een weg begaanbaar voor de reiskoets van onze

* *Voordat, in 1840, de postzegel werd ingevoerd, betaalde men voor het verzenden van een brief op het postkantoor; de aristocratie kon in plaats daarvan de eigen naam in een hoek van de envelop plaatsen, waarna verzending gratis was.*

edelman, ligt het Meer van Buttermere. Zijn oevers, overschaduwd door enkele van de verhevenste en steilste Cumbrische bergen, vertonen links noch rechts veel tekenen van menselijke nabuurschap; het vlakke gedeelte ervan, daar waar de heuvels ver genoeg terugwijken om er plaats voor in te ruimen, is onontgonnen weidegrond, een wildernis haast; de wateren van het meer zijn diep en duister; en het omringend gebergte, dat de zon gedurende een groot deel van zijn dagelijkse gang buitensluit, versterkt er nog de sombere sfeer. Aan het laagste uiteinde van het meer (dat wil zeggen daar waar het afwatert) liggen enkele onopgesmukte akkertjes, waardoorheen een riviertje loopt dat het verbindt met het grotere Meer van Crummock; en aan de rand van dit minuscule domein, langs de kant van de weg, staat een groepje stulpjes, zo gering in omvang en getal dat het in de rijkere streken van onze eilanden nauwelijks de titel van gehucht waardig zou worden gekeurd. Eén ervan, het voornaamste naar ik meen, behoorde toe aan een onafhankelijke eigenaar, in plaatselijk dialect een *statesman* geheten; en wellicht meer met het oogmerk het weinige streeknieuws te garen dan voor geldelijk gewin bood deze woning de reiziger en diens paard de gemakken van een herberg. Doch de bereden reiziger moet in die dagen een zeldzame verschijning zijn geweest, tenzij met de bedoeling Buttermere zelf te bezoeken, en wel als *terminus ad quem*; want de weg voerde naar geen verder gelegen woonplaats dan nog vier of vijf al even nederige herdershutten in het Gatesgarth-dal.

Toch kwam hierheen, te kwader ure voor het vreedzaam bestaan van deze kleine broederschap van herders, de boze verderveling uit Keswick. Zijn reisdoel was het gadeslaan van, of deelnemen aan, de zalmforelvangst. In het Derwentwater (het meer van Keswick) wordt namelijk geen zalmforel gevonden, daar die slechts voorkomt in dieper water zoals dat van Windermere, Crummock, Buttermere enz. Echter, wat ook zijn aanvankelijk doel mocht zijn geweest, het werd alras verruild voor een ander van groter interesse. De dochter des huizes, een pronte jonge vrouw van achttien, bediende aan tafel. Een zo eenzame situatie bood de vreemdeling onbegrensde mogelijkheden zich in haar gezelschap te verlustigen, en zich in haar gunsten aan te bevelen. Twijfels aan zijn pretenties ontstonden geen ogenblik in een zo eenvoudig gehucht: nog eer die wortel hadden kunnen schieten, werden zij al gesmoord door de mening die thans in Keswick algemeen heerste, dat de man

inderdaad was wat hij voorgaf te zijn. En zo, zonder verdere strubbeling, behalve in de vorm van wat spontane woorden van nijd, ten afscheid geuit door een afgetroefde of afgewezen boerse bewonderaar, schonk de jonge schone haar hand aan de onscrupuleuze fat. Ik weet niet of het huwelijk werd of had kunnen worden voltrokken in het kerkje in het hooggelegen Buttermere. Zo ja, dan maak ik mij sterk dat ook de meest doortrapte schavuit een moment van wroeging moet hebben gekend om zijn schennis van het altaar van zo'n kerkje - zo aandoenlijk brengt het, door zijn minuscule afmetingen, de haast hulpeloze nederigheid tot uitdrukking van de kleine herdersparochie in welker spirituele behoeften het van generatie op generatie heeft voorzien. Het is niet alleen veruit het allerkleinste kerkje van geheel Engeland, maar het is om te zien zozeer slechts een stuk speelgoed dat ware het niet om zijn door het gure bergklimaat verweerde ouderdom en zijn gewijde verbondenheid met de laatste hoop en vrees van het naastgelegen herdersgehucht - ware het niet om die overwegingen, de vreemdeling bij de eerste aanblik ervan geneigd zou zijn in de lach te schieten. Want het kerkje lijkt niet eens zozeer op een geschilderd decorstuk uit het operatheater als wel op een verkleinde kopie van zo'n decorstuk; en het zou binnen zijn muren plaats bieden aan ten hoogste zes gezinnen. Vanuit dit heiligdom - zo niet vanaf het altaar dan vanuit de moederlijke schaduw van dit kerkje - voerde de harteloze onverlaat de bloem der bergen met zich mee. Tussen Buttermere en Keswick bleef het paar heen en weer reizen totdat ten slotte, voor de onthutste bergbewoners zo onverwacht als een donderslag, de zeepbel knapte: dienaren der wet verschenen; de vreemdeling werd weldra op de vlucht staande gehouden en weggevoerd naar Carlisle onder verdenking van een halsmisdrijf. Bij de eerstvolgende assisenzitting stond hij terecht voor valsheid in geschrifte, op aanklacht van de Posterijen, werd schuldig bevonden, ter executie achtergelaten en terechtgesteld als gevonnist. Op de dag van zijn veroordeling kwamen Wordsworth en Coleridge door Carlisle en verzochten zij om een onderhoud met hem. Wordsworth slaagde, maar om onduidelijke redenen weigerde de veroordeelde stelselmatig Coleridge te ontvangen - een gril waarin hij niet te vermurwen bleek. Weliswaar had hij Coleridge reeds gedurende zijn verblijf in Keswick gemeden met een ijver die in sommige kringen de aanvankelijke achterdocht jegens hem, nadat die algemeen was uitgedoofd, weer had opgerakeld. Maar destijds

had hij daartoe voldoende beweegreden gehad: zijn familie was van Devonshire en hij had begrijpelijkerwijs de blik, of de onderzoekende bevraging, gevreesd van één die een met het zuiden van dat graafschap van oudsher verbonden naam droeg.

Coleridge was echter al op zo jonge leeftijd uit zijn geboortestreek overgeplant dat in Engeland slechts weinigen nog minder weet hadden van die familieband. Dit feit moge deze boosdoener onbekend zijn geweest, maar in elk geval heeft hij beseft dat elke reden tot welk mom ook inmiddels achterhaald was, zodat zijn terughoudendheid op althans dit punt onbegrijpelijk was. Maar al bleef de man zelf gevrijwaard van Coleridges blikken en onderzoekingen, zo niet zijn hoogst interessante papieren. Het waren meest brieven van vrouwen die hij onrecht had berokkend, op ongeveer dezelfde wijze en met dezelfde bedriegerijen die hij zo onlangs nog in Cumberland had bedreven; en naar Coleridge me verzekerde, waren er de meest smartelijke smeekbeden om rechtvaardigheid en mededogen onder die hij ooit gelezen had. 's Mans echte naam was, meen ik, Hatfield. En de papieren bevatten twee afzonderlijke correspondenties van enige omvang, van twee jonge vrouwen, blijkbaar dames van enige stand (één was de dochter van een predikant), die deze snoodaard had misleid door hen te trouwen en na een poos van samenleven had verlaten - een van hen met jonge kinderen. Heftig bewogen was Coleridge toen hij herinneringen ophaalde aan die brieven en bitter, wraakgierig haast, was de verontwaardiging waarmee hij over Hatfield sprak. Het ene pak brieven leek te zijn geschreven in een maar al te zeker besef van de doortraptheid van hem aan wie zij gericht waren, maar klampten zich niettemin vast aan een mogelijk restant menselijkheid of misschien (naar de arme briefschrijfster wellicht had gemeend) een laatste spoor van genegenheid jegens haar zelf. Het andere pak was nog aangrijpender: de brieven waren geschreven in de eerste tweestrijd van verdenking en verdreven nu eens met veel warmte de sombere, zich snel ophopende twijfel en bezweken dan weer onder de martelende feiten; op de ene bladzijde het uitschreeuwend van smartelijke beklemming, op de andere toegevend aan de waan van de hoop en pogend de trouweloze deserteur terug te lokken - nu eens berustend in wanhoop, dan weer moeizaam beredenerend dat alles misschien toch een misverstand was. Coleridge zei dikwijls, wanneer hij terugblikte op dat beangstigend exposé van menselijke schuld en ellende - en ik zelf beaamde zijn gevoelens -

dat een man die achtervolgd door deze hartverscheurende hartekreten, en met zo'n litanie van angst en vreze in het oor, van wanhopige vrouwen en hongerende kinderen, het desondanks klaarspeelde om de kalme geneugten van de plezierreiziger te smaken en welbewust op zoek te gaan naar de schilderachtigste taferelen van het merengebied, wel een schavuit moest zijn geweest van een kaliber dat gelukkig slechts zelden voorkomt. Het is pijnlijk te bedenken dat er onder de menigten die hun levensweg op dezelfde smadelijke wijze hebben beëindigd, in meerderheid voor misdrijven in verband met de vervalsing van bankbiljetten, een aanzienlijk aantal moet zijn gestorven door een lijnrecht tegenovergestelde oorzaak - namelijk doordat zij zich té hevig en té diep voor hun bestwil de rechtmatige aanspraken van diegenen hadden aangetrokken die zich voor hun levensonderhoud op hen verlieten. Een en hetzelfde schavot richt de meest versteende maar ook de teerste harten te gronde. In dit geval echter was het mede het harteloze van Hatfields gedrag dat zijn ondergang teweegbracht. De jury van Cumberlanders had namelijk, naar ik vernomen heb, haar onwil uitgesproken om hem te hangen wegens een vervalste handtekening; en zowel de gezworenen als zij die hadden geweigerd hem te helpen ontsnappen toen hij gearresteerd was, hadden zich slechts met zo'n zwaar vonnis kunnen verenigen na te hebben vernomen van het onrecht dat hij jegens hun jonge streekgenote had bedreven.

Zij intussen kwam onder de naam Belle van Buttermere door geheel Engeland in de belangstelling te staan: in de theaters van Londen werden drama's en melodrama's over haar lotgevallen geënsceneerd; en nog menig jaar trokken de toeristen in drommen naar het afgelegen meertje en de povere uitspanning die het decor van haar kortstondige romance had gevormd. Voor iemand in haar penibele omstandigheden was het fortuinlijk dat zij niet in een stad woonde: de weinige, eenvoudige naburen, die getuige waren geweest van haar denkbeeldige verheffing, zagen, onkundig als zij waren van wereldse opvattingen, in haar teleurstelling nooit een element van het burleske, noch spraken zij erover als over een catastrofe waartoe haar ijdelheid wellicht had bijgedragen. Zij behandelden het gebeurde als onversneden zwendel die niemand dan de doortrapte dader tot schande strekte. En zo, zonder grote beproeving van haar vrouwelijke gevoeligheden, kon zij haar betrekking in de kleine herberg hervatten - een betrekking die zij nog vele jaren zou vervullen.

Herinneringen aan William Wordsworth en Robert Southey*

Thomas De Quincey
(Vertaling Rien Verhoef)

Het was misschien vier uur toen we aankwamen. Om die tijd nam in november het daglicht algauw af; en anderhalf uur later zaten we allemaal om de theetafel geschaard. Dit was in huize Wordsworth, onder het eenvoudige, dorpse stelsel van gewoonten dat daar toen en ook de twintig jaar erna nog werd gehuldigd, de heerlijkste maaltijd van de dag; zoals het diner dat is in de grote stad, en om dezelfde reden - omdat de maaltijd overging in ontspanning en conversatie. [...]

Die avond hoorde ik conversatie die, in toon en onderwerp, ver uitstak boven alles wat ik eerder had gehoord - met alleen een uitzondering ten gunste van Coleridge, wiens stijl hierin afweek van die van Wordsworth dat hij veel behendiger en breedvoeriger was, en dus zwieriger en verrassender, maar daardoor minder indrukwekkend en gezaghebbend; want die van Wordsworth was traag van beweging, plechtig, verheven. Na deze zeldzame weelde bevond ik me omstreeks elf uur 's avonds in een fraaie slaapkamer van ruim vier bij drieënhalve meter. Mijn angst was groot dat dit wel eens de beste kamer van het huis zou kunnen blijken; en het tekent de gastvrijheid van mijn nieuwe vrienden als ik zeg dat dit ook zo was. 's Ochtends vroeg werd ik wakker van een stemmetje afkomstig uit een ledikantje in een hoek tegenover me, dat een gedempte monoloog hield. Algauw herkende ik de woorden - ‘Geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven’; en ik raadde gemakkelijk dat het de stem was van het oudste kind van Wordsworth, een zoon, indertijd een jaar of drie oud. Het was een flinke jongen, opvallend sterk en groot, die lichamelijk veel krachtiger beloofde te worden (en ook ís geworden) dan zijn vader. Wordsworth's zuster bleek in de kleine zitkamer bezig ontbijt te maken. Er was geen schenkketel; geen blinkend ontbijtservies; boven het vuur kookte een ketel en alles strookte met deze

* *Fragment uit* Recollections of the Lake Poets.

bescheiden omstandigheden. Als koopmanszoon was ik natuurlijk van kindsbeen af omringd door weelderig, zij het niet opzichtig vertoon, en ik had nog nooit zo'n nederig huishouden gezien; en toen ik de waardigheid van deze man vergeleek met zijn eerzame armoede en zijn dappere erkenning daarvan, die volstrekte afwezigheid van elke poging om deze eenvoudige waarheid te verbloemen, voelde ik door alles wat ik zag mijn bewondering tot het uiterste toenemen. Dit is inderdaad, bedacht ik bij mezelf, in zijn eigen woorden

Een sober leven, met hoge gedachten.

Zo blijven inderdaad de nederigheid en karigheden van het leven voorbehouden aan de lichamelijke geneugten, en worden overvloed en weelde aangewend voor de geneugten van het intellect. Milton zou zo hebben kunnen leven; en Marvell. De hele dag - een dag met regen - heerste er dezelfde stijl van bescheiden gastvrijheid. Wordsworth en zijn zuster - en ook ik was van de partij - gingen ondanks de regen naar buiten en liepen om de twee meren, Grasmere en zijn aanhangsel Rydal - een wandeling van een mijl of zes. Op de derde dag had mevrouw Coleridge inmiddels haar noordwaartse reis naar Keswick vervolgd, en omdat ze mij bij haar vertrek uit haar eigen naam en die van Southey had uitgenodigd om hen te komen bezoeken, stelde Wordsworth voor er gezamenlijk heen te gaan, maar niet langs de rechtstreekse weg, een afstand van maar dertien mijl - die zouden we op de terugweg nemen; onze heenreis zou over Ulleswater gaan - een omweg van drieënveertig mijl.

Op de derde ochtend na mijn aankomst in Grasmere trof ik op de twee kinderen na het hele gezin in gereedheid voor de expeditie over de bergen. Ik had niets gehoord over paarden en voetstoots aangenomen dat we gingen lopen; maar op het tijdstip van vertrek verscheen er een kar - de gewone boerenkar van de streek - die werd gereden door een frisse jonge vrouw uit het dal. Nog nooit van mijn leven had ik zo'n voertuig voor een dergelijk doel zien gebruiken; maar wat goed genoeg was voor de Wordsworths, was ook goed genoeg voor mij; en zo werden we allemaal per kar naar het stadje - of grote dorp - Ambleside vervoerd, drieëneenhalve mijl verderop. Onze stijl van reizen wekte geen verbazing; integendeel, waar we ook kwamen, werden we met een lachje begroet -

waarbij ik opmerkte dat de zuster van Wordsworth het bekendst van ons gezelschap was en dat zij zich geheel belastte met de woorden die onderweg vluchtig met voorbijgangers werden gewisseld. Maar wat mij het meest verbaasde was de vrijmoedigheid van onze knappe koetsier, die onbeschroomd met de teugels in haar hand op de kar sprong en behendig op de dissels ging zitten. Vanaf Ambleside - en zonder dat er nog één vlakke meter grond komt - begint de befaamde klim naar de Kirkstone; waarna het drie lange mijlen geheel onmogelijk wordt om in een kar te rijden met maar één paard ervoor. De klim wordt gesteld op drie mijl, maar is waarschijnlijk nog iets langer. Sommige stukken zijn bijna griezelig steil; want de weg - niet meer dan het oorspronkelijke bergpad van de herders, in de loop der tijd gaandeweg verbreed en verbeterd (vooral sinds het begin van het toeristentijdperk) - loopt over terrein dat geen ingenieur, zelfs in alpenlanden, begaanbaar zou hebben gevonden. Tijdens de beklimming wordt dit voornamelijk als hinderlijk en niet als gevaarlijk gevoeld, tenzij de paarden dreigen terug te wijken; maar in omgekeerde richting zijn deze steile afdalingen soms angstaanjagend. Toch ben ik eens, in het aardedonker, na middernacht, waarbij het donker alleen werd verlicht door aanhoudende bliksemschichten, in volle galop door een jonge vrouw die hele helling afgereden - in een licht rijtuig met bange paarden, terwijl de afdaling op kritieke stukken van de weg soms zo letterlijk langs een muur leek te gaan dat het moeilijk te voorkomen was dat de voorwielen tegen de achterbenen van de paarden drukten. Maar zo is hier te lande nu eenmaal de gewoonte. De herbergier van Ambleside, of Lowwood, bestijgt deze geduchte heuvel alleen met vier paarden. De voorste twee hoef je niet verder mee te nemen dan de eerste drie mijl; maar ze zijn natuurlijk blij als je ze de hele negen mijl meeneemt, tot aan Patterdale; en in dat geval is er echt weelde ophanden voor mensen die van een snelle vaart genieten. De afdaling naar Patterdale is een dikke twee mijl; maar de drang om van heuvels af te vliegen is in Westmoreland van dien aard dat ik de afdaling wel eens heb zien doen in een minuut of zes, oftewel met achttien mijl per uur, waarbij de snelheid voor de reiziger telkens nog veel voelbaarder wordt door de bochten in de weg. De pas, aan de top van deze klim, is in pracht niet te vergelijken met de Great Gavil-pas vanuit Wastdalehead; maar hij is indrukwekkend en dwingt diepe eerbied af. Op deze ontzaglijke hoogte kun je je gemakkelijk voorstellen, dat je alle menselijke be-

woning allang hebt achtergelaten: geen geluid van menselijk leven, geen klok van kerk of kapel reikt ooit zo hoog. En zoals in Wordsworth's fraaie verzen over deze gedenkwaardige pas wordt opgemerkt, is het enige geluid dat, zelfs in de middag, de slaap van de vermoeide wandelaar verstoort, dat van de bij die murmelt tussen de bergbloemen - een geluid zo oud

Als 's mans voornaam gelaat, de rozenblos der vrouw.

Hierlangs, en (een belangrijk punt voor het gevoel bij een en ander) *noodzakelijkerwijs* en *onvermijdelijk* hierlangs, kwamen de Romeinse legioenen; want het is wiskundig onmogelijk dat er voor een leger dichter naar het oosten van deze pas een andere weg te vinden is geweest dan over Kendal en Shap, en dichter naar het westen dan over Legbesthwaite en St. John's Vale (en dus over Threlkeld naar Penrith). Nu liggen deze twee wegen precies vijfentwintig mijl uit elkaar; en aangezien er een Romeinse cohort in Ambleside (*Amboglane*) gelegerd was, is het vrij duidelijk dat deze cohort niet via een van die afgelegen routes verbinding met de noordelijker posten onderhield als ze pal voor zich deze rechtstreekse, zij het moeilijke pas naar de Kirkstone had liggen. Op het eenzame plateau dat je op de top aantreft - al past dit verdorie haast onder een vloerkleed, zo plotseling vervalt de berg aan weerskanten in zijn oude truc van een steile afdaling - bevinden zich maar twee voorwerpen die je herinneren aan de mens en zijn handwerk. Het ene is een wegwijzer - altijd een schilderachtig en boeiend voorwerp, omdat het een teken is van een woest landschap en een doolhof van wegen, en dikwijls nog veel boeiender wordt (zoals in dit geval) door de korstmossen die het bedekken en die getuigen van de generaties mensen die er profijt van hebben gehad; zoals ook van hun crucifix-vorm, die in alle bergstreken onvermijdelijk doet denken aan de kruisen in katholieke landen, opgericht ter nagedachtenis van reizigers die door moordenaarshand zijn omgekomen. Het andere menselijke gedenkteken is nog boeiender: tussen de brokken steen die in de warboel van een ruïne aan weerszijden van de weg liggen, is er één die de rest in hoogte overtreft en die in vorm een zeer sterke gelijkenis met een kerk vertoont. Deze ligt links van de weg als je van Ambleside komt; en aan zijn naam, Churchstone (Kirkstone), is de naam van de pas ontleend, en aan de pas de naam van de berg. De wegwijzer - die

echt mensenwerk is geweest - vertelt reizigers naar het zuiden (want voor reizigers naar het noorden is hij nutteloos, aangezien er in die richting niet uit wegen valt te kiezen) dat het linkerpad je naar Troutbeck en Bowness en Kendal voert, en het rechter naar Ambleside en Hawkshead en Ulverstone. Maar de kerk - die hoogstens de schijn wekt van menselijk handwerk - zou er echt nog haast voor kunnen worden aangezien, ware het niet dat uit de ruwe en bijna ontoegankelijke staat van het aangrenzende terrein de waarheid spreekt. Wat de grootte betreft, dié is opmerkelijk moeilijk te schatten vanaf ruige heidevelden of in de eenzaamheid van bergen, waar geen aanknopingspunten dankzij afstandsverschillen zijn, of kunstmatige standaards waaruit naar behoren hoogte of breedte kunnen worden afgeleid. Maar deze schijnkerk heeft een bijzonder fraai effect in deze woeste omgeving, die de roeringen van deze wereld zo ver onder zich laat: de fantoomkerk, die het vluchtige spookbeeld van een gemeente oproept waar nooit een gemeente bijeen is gekomen, van het galmende orgel, waar nooit een ander geluid werd gehoord dan dat van wilde natuurlijke noten, of anders van de wind die door deze machtige poorten van eeuwige steen ruist - zo rijst in het fantasiebeeld dat de reiziger een halve mijl op zijn weg begeleidt het vijandige gevoel van hevige en ontzaglijke eenzaamheid op dat de natuurlijke en overheersende stemming - de *religio loci* - vormt die voor eeuwig boven de romantische pas hangt.

Nadat we te voet de Kirkstone waren opgegaan, klommen we weer op onze kar en reden snel omlaag naar Brothers' Water - een meer dat meteen daaronder ligt; en een mijl of drie verder, door eindeloze bossen en in de schaduw van machtige rotsen - rechtstreekse uitlopers en aanhangsels van de nog machtiger Helvellyn - naderden we het dal van Patterdale, waar we in het maanlicht bij de herberg aankwamen. Hier troffen we paarden aan - verschaft door wie heb ik nooit gevraagd of gehoord; misschien ben ik nog altijd iemand dank voor een paard verschuldigd. Ik weet alleen nog dat we - in die hoogst romantische bossen en rotsen van Stybarren - in die stille dalen van Glencoin en Glenridding - in dat hoogst romantische park dat toen toebehoorde aan de hertog van Norfolk, oftewel Gobarrow Park - vier mijl lang afwisselend de meest groteske en ontzagwekkende schouwspelen zagen -

allemaal fantastisch, allemaal onwezenlijk en schimmig als het maanlicht dat ze voortbracht; terwijl in elke bocht van de weg weidse schijnsels van Ulleswater oprezen, negen mijl naar het noorden uitgestrekt maar gelet op hun effect gelukkig verdeeld in drie waterboezems van nagenoeg dezelfde lengte, die zelden tegelijk zichtbaar waren. Aan het begin van het meer, in een huis genaamd Eusemere, bleven we overnachten, nadat we in een dag lang lopen en rijden maar zo'n tweeëntwintig mijl hadden afgelegd.

De volgende dag lieten Wordsworth en ik de rest van ons gezelschap achter in Eusemere en zwierven de hele ochtend door het bos van Lowther, waarna we tegen de avond samen aten in Emont Bridge, op een mijl van Penrith. Naderhand liepen we naar Penrith. Daar liet Wordsworth mij achter in een uitmuntend onderkomen - het huis van kapitein Wordsworth, waarvan de bewoners toevallig afwezig waren. Waar hij zelf heen ging, weet ik niet, en ook niet met welk doel; het nam hem evenwel de hele volgende dag in beslag en daarom hield ik me onledig met een wandeling naar Keswick, zo'n zeventien mijl. Ik had opdracht daar te vragen naar Greta Hall, dat ik met enige moeite vond; want het staat een paar honderd meter buiten het stadje, op een kleine hoogte die overhangt boven de rivier de Greta. Het was een uur of zeven toen ik bij Southey voor de deur stond; want ik had onderweg gegeten in een kleine taveerne in Threlkeld en had de laatste twee uur langzaam door het donker gelopen. De komst van een vreemde gaf een kleine sensatie in het huis; en toen eenmaal de voordeur kon worden geopend, zag ik mevrouw Coleridge staan, die mij samen met een heer in wie ik zonder meer Southey vermoedde zeer gastvrij binnen noodde. Southey was iets groter van stuk dan Wordsworth, namelijk zo'n één meter tachtig, of nog iets meer, terwijl Wordsworth ongeveer één achtenzeventig was; en deels doordat hij slanke ledematen had, en deels doordat hij in de schouders symmetrischer gebouwd was dan Wordsworth, wekte hij de indruk een beter en lichter figuur te hebben, iets waar ook zijn kleding toe bij droeg; want hij droeg vrijwel voortdurend een kort jasje met een kniebroek en had veel weg van een Tiroler bergbewoner.

De volgende dag kwam Wordsworth aan. Ik kon meteen merken, aan het gedrag van de twee schrijvers, dat ze niet bepaald op

vriendschappelijke, of eigenlijk moet ik zeggen vertrouwelijke voet stonden. Het kwam mij voor alsof beiden stilzwijgend hadden gezegd - ‘Wij zijn te verstandige mensen om erover te ruziën dat we niet bepaald gesteld zijn op elkaars geschriften: we zijn buren, of wat daar op het platteland voor doorgaat. Laten we elkaar de hoffelijkheid betonen die letterkundigen betaamt; en wat een nauwere band aangaat, de afstand van dertien mijl die ons scheidt, zal altijd wel volstaan om ons dié te besparen.’ In hun latere leven - vijftien jaar nadien misschien - bracht een samenloop van allerlei omstandigheden Southey en Wordsworth weliswaar op een vertrouwelijker voet van vriendschap: politieke gelijkgezindheid, verdriet dat beiden gelijkelijk was overkomen in hun huiselijke betrekkingen, en het soort verdraagzaamheid tegenover andere opvattingen in de literatuur, of eigenlijk in alles, waar het vorderen der jaren en de groeiende ervaring onherroepelijk mee gepaard gaan. Toentertijd evenwel koesterden Southey en Wordsworth een wederzijdse achting, maar waren niet echt op elkaar gesteld. Dat zou ook eigenlijk merkwaardig zijn geweest. Wordsworth leefde in de open lucht; Southey in zijn bibliotheek, waar hij volgens Coleridge mee getrouwd was. Southey had bijzonder verfijnde gewoonten (Wordsworth noemde ze pietluttig) in zijn omgang met boeken. Wordsworth daarentegen was in dat opzicht zo achteloos en zo eigengereid dat ‘Wordsworth je bibliotheek binnenlaten was of je een beer in een tulpentuin zette’, zoals Southey het lachend tegen mij verwoordde toen ik een paar jaar later in Greta Hall logeerde. [...]

Om terug te komen op Southey en Greta Hall: het huis en de heer des huizes verdienen beide misschien nog wat meer beschrijvende woorden. Het postuur van de heer des huizes heb ik al geschetst; en ik beken niet bij machte te zijn om nauwkeurig zijn gezicht te beschrijven. Zijn haar was zwart en toch had hij een lichte gelaatskleur; zijn ogen waren meen ik lichtbruin en groot, maar ik sta daar niet voor in; een haviksneus; en hij had de opvallende gewoonte op te kijken naar de lucht alsof hij naar iets abstracts keek. Zijn gelaatsuitdrukking was die van een zeer scherpzinnig en gedreven man. Tot zover was zijn gezicht zelfs edel, want er sprak een gevoel van vredige en milde trots uit - meestal nauw verwant met verheven onderwerpen van bespiegeling. En toch kon onmogelijk iemand aanstoot nemen aan die trots, want hij werd getemperd door de meest ongekunstelde bescheidenheid; en deze

bescheidenheid bleek overduidelijk uit de aanhoudende uiting van ontzag voor de groten van zijn tijd (wanneer hij hen als zodanig beschouwde), en voor alle grote stamvaders van onze literatuur. Het punt waarop Southey de minste achting wist te verwerven was zijn gedrag in alles wat met uiterlijk vertoon van vriendelijkheid verband hield. Geen mens kon welgemeender gastvrij zijn - geen mens wezenlijker bereid om ten dienste van zijn vrienden zelfs zijn tijd (waarvan hij het bezit op hoge prijs stelde) op te geven. Maar hij had iets terughoudends en afstandelijks - de terughoudendheid van een verheven geest die zichzelf respecteerde maar misschien iets te kil was - in zijn bejegening van allen die niet behoorden tot het *corps* van zijn aloude boezemvrienden. Toch is het niet meer dan rechtvaardig om op de uitzonderlijke hoffelijkheid te wijzen waarmee hij zelfs voor volstrekte vreemden zijn dag van literaire bezigheden - waaruit die ook mochten bestaan - opofferde aan de plicht (want die maakte hij ervan) om de honneurs van het meer en de aangrenzende bergen waar te nemen.

Southey was indertijd (in 1807) - en blijft - de ijverigste letterkundige uit de geschiedenis. Elke ochtend stelde hij zich al een bepaalde taak vóór het ontbijt. Die mocht niet zo heel lang duren, want hij ontbeet om negen uur of kort daarna en hij stond nóóit op voor achten, al ging hij stipt om halfelf naar bed; maar zoals ik hem vaak heb horen zeggen, vond hij minder dan negen uur slaap onvoldoende. Vanaf het ontbijt tot een vrij laat middagmaal (om een uur of halfzes à zes) duurde zijn voornaamste periode van literaire arbeid. Na deze maaltijd, al naar gelang hij wel of geen gasten in huis had, zat hij met zijn wijn of trok zich nogmaals terug in zijn bibliotheek, waaruit hij om een uur of acht aan de thee werd geroepen. Maar over het algemeen besloot hij zijn *literaire* arbeid bij de maaltijd en werden de uren daarna geheel aan zijn correspondentie gewijd. Naar mag worden aangenomen was deze ongewoon uitgebreid - daar ze zoveel van zijn tijd in beslag nam - want zijn brieven hadden zelden enige omvang. In die tijd kwam de post, via Penrith, 's avonds om een uur of zes, zeven in Keswick. En zo opvallend stipt was Southey in al zijn gewoonten dat alle brieven nog dezelfde avond waarop ze kwamen werden beantwoord, hoe kort de tijd ook was. Bij de thee las hij de kranten uit Londen. Het was volstrekt verbijsterend voor mensen met minder systematische gewoonten om te bemerken hoeveel tijdrovende zaken hij kon afwerken dankzij het onveranderlijke systeem waar-

mee hij de verdeling van zijn tijd bepaalde. We horen dikwijls zeggen, in verhalen over voorbeeldige dames en heren (de benaming die Coleridge minachtend gebruikte om *brave* mensen te typeren), dat ze overal tijd voor vonden, dat de zaken nooit het plezier verstoorden, dat het liefdewerk en de liefdadigheid nooit de hoffelijkheid en het persoonlijke genoegen in de weg stonden. Dat is gemakkelijk gezegd - gemakkelijk geschetst als een van de trekken van een denkbeeldig portret; ik moet alleen zeggen dat ik in het echte leven weinig van zulke gevallen heb gezien. Maar Southey vond overal tijd voor. Het wekte de spot van sommige mensen dat zelfs zijn dichtwerk volgens een vooraf bepaald stramien tot stand kwam; dat er zoveel regels moesten worden vervaardigd - contractueel als het ware - vóór het ontbijt; en zoveel in weer een andere vastgestelde periode. En ik erken dat ik me tot dan toe samen met de spotters buitengewoon verwonderde hoe dat nu toch mogelijk was. Maar ook al lachte je *a priori* en verwachtte je verzen te zien die overeenstemden met deze mechanische constructieregel, *a posteriori* oordeelde je over de verzen naar bevind van zaken. Gesteld dat ze goed waren, dan verdienden ze eer, ongeacht de voorgaande redenen waarom ze mogelijk níét goed zouden zijn. En algemeen gesproken: ook al hadden ze ongetwijfeld slecht behóren te zijn, de wereld heeft ze als goed bestempeld. En ze zíjn ook goed; het enige bezwaar ertegen is dat ze te hevig *objectief* zijn - te veel een uiting zijn van de geest zoals die zich uitspreidt over uitwendige zaken - te weinig blijk geven van de geest die zich naar binnen, op de eigen gedachten en gevoelens richt. Maar dit is een bezwaar dat alleen het bereik van de poëzie lijkt te beperken - en alle poëzie ís beperkt in haar bereik: ze omvat nooit meer dan een deel van het menselijk kunnen. [...]

Ik nam afscheid van Southey in 1807, tijdens de afdaling naar het dal van Legbesthwaite. Een jaar later kwam ik blijvend in zijn buurt wonen; en ook al was mijn omgang met hem om allerlei redenen nooit erg stipt, deels door de zeer ontoeschietelijke gesteldheid van mijn eigen geest en de verschillende richting waarin ik mij verdiepte, deels door mijn schroom om enig beslag te leggen op tijd die zo kostbaar was en zo ten volle werd benut, toch stonden we de tien, elf jaar daarna op zodanige voet dat ik me in zekere zin met hem bevriend mocht noemen.

Ja, er waren lange jaren dat Southey wellicht eerbied voor mij had, en ik voor hem! Maar ook kwamen de jaren - want ik leef in

zoveel opzichten al te lang, lezer, en mijn faam zou beter zijn geweest, of in elk geval eensluidender, als ik zo'n twintig jaar geleden was gestorven - ook kwamen de jaren waarin ik door omstandigheden een Opium-Eter werd; jaren waarin een schaduw als van een droevige verduistering over mijn zinnen lag; jaren waarin ik vrijwel iedereen verwaarloosde die niet leefde in mijn nabije omgeving, in ‘het diepst van mijn hart’; jaren - oh, hemelse jaren! - waarin ik, bemind, leefde mét u, ín u, vóór u, dóór u! Oh, blijde, blijde jaren, waarin ik niet meer dan een speelbal van verwijt was, maar waarin elke wind en loeiende orkaan van toorn of misprijzen voorbijsnelde alsof ik vijanden door tartende poorten van adamant joeg, en die mij te verzaligd met uw glimlach - levensengel! - achterlieten om acht te slaan op de verwensingen of spot die ik wel eens hoorde woeden buiten ons ondoordringbare paradijs. Wat iemand in die tijd ook van mij zei, wat hij dacht, vroeg ik daarnaar? Deerde het me? Sinds die dagen, of daaromtrent, zag of hoorde ik niets meer van Southey; net zo afgezonderd van alles wat betrekking op de buitenwereld had, en van de Southeys of - in hun verlengde - zelfs de Coleridges, als wanneer ik met mijn allerliefsten midden in de Canadese bossen had geleefd terwijl alle andere mensen midden in Hindoestan woonden.

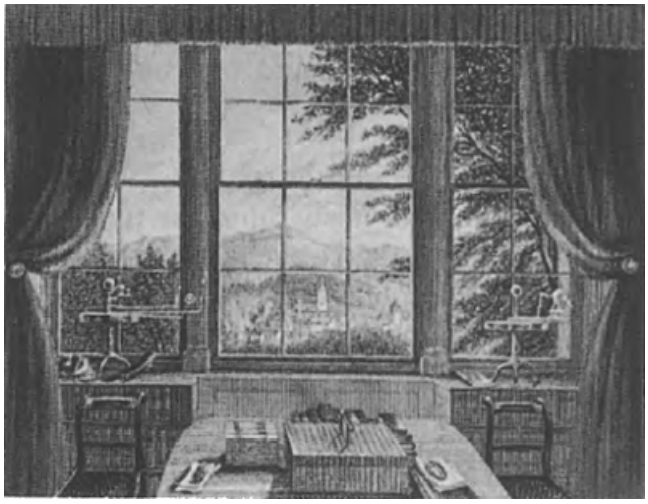

Southey's werkkamer in Greta Hall

Brieven uit Keswick aan Elizabeth Hitchener*
Percy Bysshe Shelley
(Vertaling Ike Cialona)

Keswick, 8 november 1811

Mijn vriendin zal verbaasd zijn dat ik haar schrijf uit Keswick in Cumberland. Nog verbaasder zal ze zijn over de aanleiding. Dat is een kwestie die het bloed in mijn aderen doet verkillen als ik eraan denk. Ik verlies bijna mijn vertrouwen in de kracht van de waarheid, in haar onverwrikbaarheid. De mensen blijken zo verdorven te zijn - zelfs degenen in wie we een onbegrensd vertrouwen hadden en omtrent wie we nooit argwaan gekoesterd hebben, blijken even verdorven als de rest. Ze blijken hun macht en invloed alleen maar te gebruiken om diepe ellende te berokkenen. Zou dat altijd zo zijn? - Je kent mijn gevoelens voor Hogg - het enthousiasme waarmee ik hem verdedig, mijn liefde voor hem. Je weet dat ik hem als een welhaast volmaakt mens beschouwde. Ik heb je over hem verteld, heb hem beschreven, zonder de overdrijving maar met de waarachtigheid der vriendschap. Ik heb, omdat ik je vriend ben, besloten je deelgenote te maken van een geheim, dat voor mij afschuwelijk is. Ik heb me in Hogg vergist, gruwelijk, verschrikkelijk vergist. Ik zal je vertellen waarom, dan kun je oordelen over de mate van de verdorvenheid die ik betreur. Het is werkelijk verschrikkelijk dat degene die ik vol genegenheid beschouwde als een toonbeeld van rechtschapenheid en een vijand van het cynisme, zelf de slaaf zou worden van het meest verachtelijke cynisme. Maar luister - ik zie met mijn geestesoog hoe snel je deze woorden leest. Je weet dat ik in Sussex ben geweest om mijn zaken te regelen en dat ik Harriet in York had achtergelaten onder de bescherming van Hogg. Je kent het onvoorwaardelijke vertrouwen dat ik in hem had, de onverwrikbaarheid van mijn genegenheid voor hem, de hoge dunk die ik had van zijn kwaliteiten. Kun jij je dan voorstellen dat hij geprobeerd heeft *mijn vrouw te verleiden* en dat hij voor die poging het moment heeft gekozen waarop ik hem het meest ver-

* *Zie de toelichting op pagina 124*

trouwde en het minst aan hem twijfelde - als ik al *ooit* aan hem getwijfeld heb. Toch, vriendin, heeft hij dat gedaan. En wat voor poging... Je kunt je een voorstelling maken van zijn drogredenen; je kunt je een voorstelling maken van de kracht van het kwaad; want kracht en macht zijn onscheidbaar; maar je kunt je geen voorstelling maken van zijn onweerstaanbare en gevoelvolle welsprekendheid of van de uitstraling van dat gelaat waarnaar ik soms gekeken heb met het idee dat de wereld beter zou worden als ze er ook naar zou kunnen kijken. Jij, jij hebt hem nooit gezien en nooit horen praten, anders zou je weten dat Harriet heldhaftig of gevoelloos was toen ze zich niet door hem heeft laten overreden. Dat *laatste* is ze niet. Stel je eens voor, vriendin, hoeveel ik van jou houd, hoe groot mijn vertrouwen is in *jouw* principes, en hoe onmogelijk het is dat mijn geloof in jouw goedheid aan het wankelen wordt gebracht! Dan, dan weet je hoe ik lijd omdat ik door zo'n verschrikkelijke tegenslag iemand verloren heb met wie ik evenzeer bevriend was als met jou. Dit is een groot verlies, niet alleen voor mij maar ook voor de wereld. Het goede heeft een van zijn voorvechters verloren - het kwaad heeft er een aanhanger bijgekregen. Het denkbeeld doet me huiveren. Maar moet het zo zijn? Kan ik er niets aan doen? Kan ik niet met hem praten? Is hij dood, koud, verdwenen, tenietgegaan? Niets, niets van dat alles. Hij is dus *niet* reddeloos verloren, *niet* hopeloos gevallen zoals Lucifer. Voor ik uit York vertrokken ben, heb ik met hem gepraat. Ons gesprek was lang. Hij was stil, bleek, geschrokken van de snelheid waarmee de kwestie aan het licht was gekomen, en o! ik hoop dat hij gebukt ging onder het besef van de laagheid van zijn handelwijze. Ik heb tegen hem gezegd dat ik hem vergaf, onvoorwaardelijk, geheel, totaal vergaf, dat ik niet de minste boosheid jegens hem koesterde. [...] Ik heb hem laten beloven dat hij me zou schrijven. Je kunt je voorstellen dat ik hem vaak en lang zal schrijven. - Vandaag heb ik weinig tijd, maar ik ben je dit korte bewijs van mijn vriendschap schuldig. Ik hoop, mijn liefste vriendin, dat jij nooit zo'n hevige teleurstelling zult ervaren als ik. Schrijf me per adres Mr. D. Crosthwaite, Townhead, Keswick, Cumberland. Het landschap is ontzagwekkend groots; *zelfs* in een tijd als deze maakt het indruk op me. Vaarwel. Schrijf me. Ik heb je steun nodig. - Harriet en haar zuster houden van dit deel van het land, en op het moment van ons plotselinge vertrek had ik geen voorkeur. Ik denk dat er een brief van jou in York op me ligt te wachten. Hogg zal

hem wel doorsturen. Vaarwel, mijn bijna enige vriendin. Eeuwig en oprecht de jouwe,
Percy B. Shelley

Keswick, 23 november 1811

Mijn liefste vriendin,

Je brief heeft me een dag te laat bereikt, omdat er een storm woedde die de postbezorging vertraagd heeft. Uiteindelijk heeft hij me toch bereikt, en elke regel is me dierbaar, waarlijk dierbaar. Het is alsof ik door het gebeurde verstoken was van de levensadem die ik nu zo gretig inadem. O, een vriendschap als de onze, waarvan zo'n troostende werking uitgaat, kan nooit, mag nooit zelfzuchtig genoemd worden. Want hoewel we elkaar plezier verschaffen, is onze liefde niet zelfzuchtig. Zelfzucht gaat gepaard met berekening, en de vreugde die ik voel als mijn geest kracht put uit de vitaliteit van de jouwe is spontaan. [...] Je brief heeft me getroost, gekalmeerd; het is alsof mijn bittere teleurstelling minder bitter is geworden. [...] Ik heb vandaag een lange, *eenzame* wandeling gemaakt. De gigantische op elkaar gestapelde bergen, de watervallen, de wolken die, getint door de wisselende kleuren van talloze regenbogen, in honderdduizenden vormen door de hemel drijven tussen jou en een meer dat zo glad en donker is als een plaat gepolijste git - o! die vormen een wonderbaarlijk schouwspel voor de beschouwer. Ik ben zeer getroffen door de grandeur van het landschap. De natuur pronkt hier met de ontzagwekkende grilligheid van haar eenzaamheid; de toppen van de hoogste der reusachtige opeenstapelingen van rotsblokken dienen slechts ter meerdere glorie van de Skiddaw en de Helvellyn. De verbeelding wordt onweerstaanbaar gedwongen terug te blikken op de talloze eeuwen waarin ze hier stilletjes tot stand zijn gekomen, de tijden waarin dit oord van vredigheid en landelijke ongekunsteldheid wellicht het pandemonium van misleidende druïden was, het toneel van Romeins verderf, de rustplaats van de wilde die zijn eenzaamheid deelde met de wolf. Nog, nog verder terug! Dwing je fantasie terug te gaan naar een tijd toen hier geen rotsen, geen meren, geen naar de wolken reikende bergen waren, toen hier in het midden van een immense vlakte een grote, dichtbevolkte en verdorven stad stond waarheen talloze mensen stroomden; een stad waarvan de ver-

scheidenheid, de veelomvattendheid en de volledigheid van haar ontaarding zelfs door het huidige Londen nauwelijks overtroffen wordt! En misschien naar de tijd voordat de mensheid haar verstand verloren had, de tijd waarin ze dolgelukkig was. Geen tirannie, geen onderdrukking door de kerk, geen oorlog! Vaarwel, oogverblindend beeld! [...] Ik heb Southey[1] niet gezien, hij is op dit moment niet in Keswick. Zodra hij terug is, zal ik niet talmen met mijn eerbetoon aan een *werkelijk* groot man. O, ik heb heel veel te vertellen. Mij dunkt dat woorden nauwelijks denkbeelden kunnen weergeven. Brieven zijn zo afschuwelijk ontoereikend! Vaarwel, liefste vriendin. Ik ben, en dat vergeet ik geen ogenblik, voor altijd en in alle oprechtheid de jouwe. Percy S.

P.S. Je brieven doen er zes dagen over. Misschien heeft een van die akelige zondagen me mijn soelaas misgund.

Keswick, 9 december 1811

Mijn liefste vriendin,

Ik heb zojuist je brieven gevonden. Er lagen hier drie, toen we terugkwamen uit Greystoke[2]. Je zult wel van alles gedacht hebben toen je zo lang niets van me hoorde - maar niet dat ik je vergeten was. Je brieven waren werkelijk van onschatbare waarde. Ik heb ze net gelezen. Ik zal ze morgen beantwoorden. We hebben verscheidene mensen leren kennen bij de Hertog - een van hen is me in het bijzonder opgevallen. Dat was een oudere man die veel van me leek te weten. Ik zal niet gauw vergeten hoe hij keek toen ik het soort betogen hield dat ik *overal* houd. Ik heb meer over hem te vertellen, want we hebben hem eerder in de bergen ontmoet, en toen was Harriet getroffen door zijn bijzondere manier van kijken. Vaarwel, mijn liefste vriendin. Ik moet deze brief nu afbreken, als ik niet te laat wil zijn voor de post. Je hoort morgen meer van me. De jouwe, altijd de jouwe. Percy S.

Keswick, 10 december 1811

Gisteren heb je een vluchtige brief van me gekregen. Een onmid-

dellijke ontvangstbevestiging van je brieven leek mij de verzending van een leeg vel papier te rechtvaardigen. Je brieven, mijn liefste vriendin, zijn een onuitputtelijke bron van vreugde voor me. [...] Wat je zegt over mijn plannen om bij jou in de buurt gaan wonen is waar. We kunnen daar trouwens ook niet onmiddellijk een huis vinden. Omstreeks midzomer, *misschien* eerder, kom jij hierheen, dat is zeker. O, wat zul je verrukt zijn van dit landschap! De bergtoppen zijn nu met sneeuw bedekt. Van hieruit gezien is het meer spiegelglad en kalm. Sneeuwwolken die getint zijn door de fraaiste prismatische kleuren drijven ver onder de toppen van de gigantische rotsen door de lucht. De zonsondergang is zelfs in de winter onbeschrijfelijk fraai. De wolken hebben vormen die typisch lijken te zijn voor deze streken. Wat zal het hier mooi zijn in de zomer, wanneer *jij* hier bent! O, geef me een woninkje in *dit* landschap, laat iedereen in vredige huisjes wonen, laat tempels en paleizen tenonder gaan met hun stervende machthebbers! Als de samenleving vrij is, als jij bij ons bent, als iedereen het eeuwige leven heeft, dan heb ik het paradijs van de godsdienstijveraars niet nodig. De christelijke hemel (met zijn hel) zou voor *ons* geen paradijs zijn, denk ik, maar een landschap als dit! [...] Ik heb plannen, mijn lieve vriendin, voor een gedicht[3]. Daarin wil ik een beeld geven van de normen, de eenvoud en de vreugden van een volmaakte samenleving - maar wel op aarde. Wil jij me helpen? Ik ben pas gisteravond op het idee gekomen. Ik wil het schrijven en publiceren. Daarna ga ik een beeld schetsen van de *hemel.* Voor allebei heb ik suggesties van jou nodig. Stuur ze mij. Ik heb je geschreven over een merkwaardige man die ik onlangs heb leren kennen. Ik ga hem opzoeken. Bij hem zal ik ook Southey, Wordsworth en Coleridge[4] ontmoeten. Daarna zal ik je over hen schrijven. Ik ben je nog een paar brieven schuldig en zal mijn schuld zo spoedig mogelijk voldoen. [...] Wat denk je van mijn project? Zal het me niet in de gevangenis brengen? Harriet is bang dat zijne Majesteit mij onderdak zal bieden in ruil voor de ijver waarmee ik zijn onderdanen tracht op te voeden. Ik ga ook een keuze uit mijn gedichten gereedmaken voor publicatie. [...] Nu vaarwel, mijn liefste vriendin, aan wie ik zoveel gedachten, zoveel fracties van gedachten heb gewijd sinds mijn vorige brief. Vaarwel. Je alleroprechtste Percy S.

P.S. Harriet laat je hartelijk groeten. Het lieve kind zal je schrijven.

Keswick, 26 december 1811

Mijn liefste vriendin,

Ik heb twee dagen gewacht met schrijven, anders komen mijn brieven te kort achter elkaar bij je aan. Ik heb ook veel tijd besteed aan gesprekken met Southey. Je kunt je wel voorstellen dat iemand bijzondere en bewonderenswaardige kwaliteiten moet hebben als ik hem, ondanks het enorme verschil in karakter tussen ons, als een groot en achtenswaardig man kan beschouwen. In feite is Southey een voorstander van vrijheid en gelijkheid; hij droomt van een wereld waarin de volmaaktheid bereikt is en waarin de materie onderworpen zal zijn aan de almacht van de geest; maar tot die tijd is hij een voorstander van de gevestigde orde. [...] Southey heeft een hekel aan de Ieren en is tegen de katholieke emancipatie en de hervorming van het parlement. Op al deze punten verschillen wij van mening, en onze meningsverschillen waren het onderwerp van een lang gesprek. Southey noemt zich christen, maar gelooft niet dat de evangelisten zich gebaseerd hebben op een inblazing van de Heilige Geest; hij verwerpt de Drieëenheid en denkt dat Jezus Christus exact dezelfde relatie met God had als hijzelf heeft. Toch noemt hij zich christen. Volgens mij is dit credo de overduidelijke geloofsbelijdenis van een deïst. Maar Southey is, hoewel geen logisch denker, een groot Man. Hij heeft alle kenmerken van de dichter - een grote welsprekendheid, maar een onwrikbaarheid van geest die door geen redelijk argument aan het wankelen wordt gebracht. Hij is een rechtschapen mens en zal nooit zijn opvattingen verloochenen. Wat hij zegt is altijd in overeenstemming met wat hij doet. Een andere keer meer over hem. - We zijn bevriend geraakt met Calvert[5], de man over wie ik het had in mijn ultrakorte brief. Hij weet alles over mijn familie en mijzelf: dat ik uit Oxford ben weggestuurd en de aanleiding daartoe zijn geen geheimen voor hem[6]. Bij hem thuis hebben we met Southey kennisgemaakt. Hij is erg aardig voor ons geweest. De huur van ons huisje was tweeëneenhalve guinje per week, met inbegrip van linnengoed. Hij heeft ervoor gezorgd dat de eigenaar de huur verlaagd heeft tot één guinje en heeft ons zelf het nodige linnengoed geleend. We zullen hier dus waarschijnlijk blijven, want we hebben het op die voorwaarden voor drie maanden gehuurd. Daarna gaat hij de huur verhogen. [...] Ik werk niet meer aan mijn gedicht[7]; het

onderwerp houdt me op dit moment niet bezig. Ik schrijf een paar verhandelingen die ik komende zomer wil publiceren. Binnenkort ontvang je de kortere gedichten waarover ik je geschreven heb. Ze gaan bijna naar de drukker. Het lijkt me niet juist om iets anoniem te publiceren. Ik zal mijn naam erbij laten zetten, en een voorwoord waarin ik mijn oogmerken uiteenzet, omdat de gedichten niet geheel van betekenis ontbloot zijn. 'Ik zing. Misschien bevalt mijn lied de Vrijheid wel.' Wil jij me helpen bij mijn zware arbeid? Harriet maakt zich zorgen over mijn gezondheid en vreest dat ik in de gevangenis terechtkom. Het lieve kind laat je hartelijk groeten; ze is echt wat je noemt verliefd op je. [...] Wees mijn mentor, mijn gids, mijn raadsvrouw, de helft van mijn ziel. Ik eis het. [...] Ik heb duizend dingen vergeten te zeggen - komt wel in mijn volgende. Ik *zal* voortbestaan na dit leven. Alleronsterfelijkst de jouwe, Percy S.

Keswick, 2 januari 1812

Mijn liefste vriendin,

Je lijvige brief en de omvang van zijn inhoud en van mijn vreugde vragen om een gelijkwaardig antwoord; voor wat de *lengte* betreft kan ik je dat wel geven, maar je kunt niet van me verwachten dat ik je ook voor wat betreft diepgang kan evenaren. Je stijl is misschien niet zo verfijnd, maar woorden zijn er alleen maar om ideeën uit te drukken, en hun rangschikking is alleen maar van betekenis als ze adequaat is toegepast om ze tot uitdrukking te brengen. Jouw welsprekendheid komt vanuit je ziel; ze heeft de gloed van de menselijke aard. Soms twijfel ik aan de oorsprong van de mijne en wantrouw ik de waarachtigheid van mijn oprechtheid. Maar ik denk niet dat ik daar enige reden toe heb. Nee, ik ben standvastig, stabiel, onveranderlijk. Vergeef me mijn scepsis, maar ik wil elke schaduw, hoe vluchtig ook, elk idee dat verdienste of toeval in mijn geheugen grift, gebruiken voor het onderzoek van mijn tweede geweten. - Je hebt God liefgehad, maar niet de God van de christenheid - een God van vergiffenis en wraak. Een God wiens wil de orde in het heelal zou kunnen wijzigen schijnt nooit het voorwerp van je liefde te zijn geweest. Ik heb onlangs een gesprek met Southey gevoerd dat mijn ware ideeën omtrent God aan het licht gebracht heeft. Hij zegt dat ik mezelf geen atheïst

moet noemen, omdat ik eigenlijk geloof dat het heelal God is. Ik zeg dat ik geloof dat God een ander woord voor het heelal is. Vervolgens leg ik uit: 'Ik denk dat de rede en de analogie de opinie ondersteunen dat het leven oneindig is - dat, aangezien de ziel die nu dit lichaam bezielt ooit het levengevende beginsel was van de *allerlaagste* schakel in de keten van het bestaan, zij voorbestemd is om uiteindelijk tot de hoogste schakel te geraken - dat alles steeds opnieuw bezield wordt en dus oneindig is en we dus nooit aan het eind daarvan kunnen geraken. Hoe kunnen we dan, op grond van deze hypothese, van een eerste oorzaak spreken?' Southey is het met me eens. Kan hij dan christen zijn? Kan God *drievuldig* zijn? Southey is het eens met mijn opvatting van de Godheid als oneindige wezenheid. Wij, ik, jij en hij, zijn onderdelen van dit onmetelijke geheel. Wat nu te denken van de goddelijkheid van Jezus Christus? Voor mij is het duidelijk dat dat de leugen van de mensheid is. Jij schijnt in grote twijfel te verkeren over het christendom. Ik niet - zelfs de mogelijkheid dat het waarachtig zou kunnen zijn is voor mij onvoorstelbaar. Ik denk absoluut niet dat je zwak en onnozel bent - dat weet je wel. Ik heb veel ontzag voor je superieure geest. Ik kijk met des te meer gretigheid uit naar het tijdperk van de hervorming, omdat ik me *jou* voorstel als de barrière tussen geweld en vernieuwing. Blijf wie je bent, en vertrouw op mijn oprechtheid als ik zeg dat ik van je houd om wie je bent. Juist omdat ik weet dat je een goed mens bent, zou het mij verdriet doen als je het bedrog steunde. Heb God lief, als je dat wilt. Ik denk niet dat je hem ooit gevreesd hebt, maar onthoud *wat* God is. Als mijn pleidooi tegen het christendom onvoldoende is, lees dan zijn eigen boeken, opdat nader onderzoek bij zal mogen dragen aan de correctie van enig onjuist oordeel. Fysieke overwegingen moeten niet veronachtzaamd worden, wanneer de pleitbezorgers van een omstreden vraagstuk fysieke onwaarschijnlijkheden als argumenten aanvoeren. Onbaatzuchtigheid is de kern van elk nobel streven, dus elk dogma dat tegenstrijdig met dit beginsel is, moet verworpen worden. Een godsdienstige overtuiging ontspringt niet spontaan aan de menselijke geest; daarom lijkt het mij onvoorstelbaar dat een systeem dat die overtuiging een reden maakt voor beloningen of straffen, opgesteld is door iemand die als geen ander weet hoe die geest functioneert. [...] Southey gelooft niet in de erfzonde: hij denkt dat die zogenaamde aangeboren neiging in werkelijkheid het produkt is van een onnatuurlijk politiek beleid - en op

dat punt zijn we het eens. Hij denkt dat indoctrinatie door opvoeding en onderwijs en de boosaardige invloed van de politiek schuldig zijn aan het ontluiken van alle vormen van kwaad die ooit onder zijn aandacht zijn gekomen. [...] Vaarwel, mijn liefste vriendin. Harriet laat je hartelijk groeten. Haar zuster Eliza is een heel aardig meisje; ze corrigeert gaandeweg haar meningen, en hoewel ik je niet eerder over haar geschreven heb, is het niet billijk tegenover haar om haar zo lang voor je verborgen te houden. - Ik heb niets geschreven over Godwin, niets over de duizend dingen die ik je moest vertellen. Maar ik bewonder Godwin net zo hevig als jij. Ik zal *hem* vandaag of morgen schrijven[8]. Ik denk niet dat hij zich tot een antwoord zal verwaardigen. Ik ga hem in elk geval bezoeken als ik ooit weer in Londen ben. - Ik weet niet of Southey *geheel* van geldzucht verstoken is. Jegens zijn verwanten en gezin is hij onbaatzuchtig, maar ik weet niet of hij dat ook jegens de wereld is. Hij onderhoudt een groot aantal mensen met zijn pen. Zijn kinderen zijn zo lief dat ik hem dat wat ik vermoed bijna vergeef. Zijn vrouw is erg stom. Mrs. Coleridge is nog erger. Mrs. Lovell, die actrice geweest is, is de beste van de drie[9]. Vaarwel mijn vriendin, mijn medewerkster. Denk niet dat ik je niet tot het einde der tijden toegewijd ben. Voor altijd de jouwe, P.B. Shelley

P.S. Southey zegt dat ik niet een atheïst ben maar een pantheïst.

Keswick, 16 januari 1812

Een hele week lang heb ik nu al niet geschreven aan mijn vriendin, mijn liefste vriendin, de deelgenote van mijn gedachten. Maar de gedachte aan jou heeft mijn tussenliggende bezigheden verlevendigd en bezield, heeft vreugde toegevoegd aan de vreugde die mij ten deel is gevallen en heeft, samen met de liefde van mijn dierbare Harriet, geholpen om een afschuwelijke hoofdpijn te verdrijven waaraan ik leed. Ik was door een aanval van zenuwpijnen gedwongen om een hoeveelheid laudanum in te nemen, wat ik onwillig en met tegenzin heb gedaan en wat ik niet gedaan zou hebben als ik alleen was geweest. Ik ben nu helemaal hersteld. Als de geest rustig is, duurt een ziekte niet lang. Ik heb nieuws voor je. *Godwin* heeft mijn brieven beantwoord; hij is nu mijn vriend en zal ook jouw vriend zijn. Wees met mij verheugd over deze nieuwe aanwinst,

die waardevoller is dan de geschenken van vorsten. Zijn brieven zijn evenals zijn geschriften de spiegels van een sterke en verheven geest. Ze zijn het resultaat van een eeuwenlange ervaring die hij te mijner lering comprimeert. Met ontzag en eerbied lees ik de brieven van deze door vervolging gekwelde oude voorvechter van de onafhankelijkheid. Hij is onverwrikbaar. Zijn karakter heeft zich nooit op moedeloosmakende wijze aangepast; hij wordt nog steeds gedreven door een onverminderd enthousiaste liefde voor zijn medemensen. Hij beschikt nog steeds over de kracht tot groots en onafhankelijk handelen die een mens als enige vitaliteit en energie schenkt. Evenals Southey hebben de jaren hem niet veranderd. Zijn lichaam veroudert, maar zijn ziel niet. Hoewel zijn *omhulsel* tekenen van veroudering vertoont, schijnt de geest daarbinnen op geen enkele wijze in dat verval te delen. Ik heb hem de voornaamste trekken van mijn karakter en de voornaamste gebeurtenissen in mijn leven ontvouwd. [...] Maar je zult zijn brieven lezen, *misschien* hem zelf ontmoeten. [...] Genoeg over Godwin. Nu over Southey. Hij heeft mijn achting *verloren.* [...] We hebben nu serieuze plannen om zo snel mogelijk naar Ierland te gaan. Southey fascineert me niet meer als gesprekspartner; ik verafschuw de wijze waarop hij zijn talenten prostitueert. Ik wil gauw naar Ierland. Ik werk aan een oproep aan de arme Ierse katholieke bevolking[10]. [...] Ik citeer een passage die je een idee geeft van mijn zienswijze: ‘Denk aan uw kinderen en aan de kinderen van uw kinderen en zorg ervoor (want de verantwoordelijkheid ligt bij u) dat geen nieuwe, ergere tirannie de kop opsteekt, terwijl de vorige vernietigd wordt. Hoedt u voor poeslieve mensen die wel over vrijheid praten, maar in het geniep van plan zijn u tot slaven te maken. Is er een erger slavernij dan voor de redding van uw ziel afhankelijk te zijn van een ander mens? Geeft God de ene mens meer macht dan de andere? Nee, als God enig verschil maakt, doet hij dat op grond van het goede dat men doet en niet op grond van de klasse waartoe men behoort of het beroep dat men uitoefent. God houdt net zoveel van een arm mens als van een priester.’ [...] Je zult het pamflet zien als het gepubliceerd is. Het wordt goedkoop gedrukt, op grote vellen die in Dublin op de muren zullen worden geplakt. Ik kijk gretig en enthousiast uit naar ons verblijf aldaar. O, kon jij maar met me mee! [...] *Alleronsterfelijkst,* ook na dit leven, de jouwe, P.B.S.

P.S. Je hebt niets meer gezegd over de onsterfelijkheid van de ziel.

Geloof je daar niet in? Ik wel, maar ik kan je per brief niet uitleggen waarom, tenminste niet duidelijk. Ik moet je met steekhoudende en onweerlegbare argumenten overtuigen. Denk niet dat het een somber gespreksonderwerp is. Denk niet dat ik bevooroordeeld ben. We *zullen* erover praten en ons neerleggen bij het resultaat van onze gesprekken. Zodra mogelijk zal ik Godwins mening hierover vragen.

Keswick, 29 januari 1812

Maandag vertrekken we naar Ierland. Dit is waarschijnlijk de laatste brief die je uit Keswick krijgt. We logeren bij de Calverts en onze honderd pond is aangekomen. De vooruitzichten lijken goed, maar ik heb geleerd te twijfelen aan de uitkomst van alle menselijke ondernemingen, terwijl mijn woorden en mijn gelaatstrekken een enthousiast vertrouwen uitdrukken en mijn hart zich verweert tegen een sombere angst voor mogelijk onheil. Ik vraag je niet waarom jij je ongelukkig voelt, mijn liefste vriendin, omdat ik meevoel met elke emotie die de kilte der ondankbaarheid in je opwekt; maar ik raad je haar te bedwingen, in *ons* belang en in het belang van die wereld die jij naar ik veronderstel met je aanwezigheid zult sieren en eren. Je huidige bestaan is eenzaam en vriendenloos, erger nog: dagelijkse ondank en onverwachte dubbelhartigheid krenken je tot diep in je hart; je lijdt onder de gesel van de tegenspoed, en de saaie loop van het dagelijkse leven ontbeert elke vorm van troost, behalve op de onregelmatige dagen waarop de post bezorgd wordt; en wat kunnen brieven je bieden? Ze kunnen de ziel even lucht geven, maar niet de hele dag. Ze kunnen je laten weten dat er iemand is die van je houdt, je bewijzen dat *ik* je toegewijd ben, maar slechts bij tussenpozen - en hoe wrang zal de kracht zijn waarmee de ondankbaarheid en de dubbelhartigheid je geest daarna weer pijnigen! Zoiets gaat de eisen van je plicht te boven; voor een toewijding als die van jou moet een of andere beloning bestaan. Ik bedenk er een voor je - maar ben daarbij niet van zelfzucht gespeend. Kom bij ons wonen. Jij bent niet iemand die van zo'n voorstel schrikt. Wat de mensen daarvan zullen zeggen? Wat ze willen, inderdaad. Zij die iets weten van onze zichtbare en verborgen aard, zullen niet aan onze goede bedoelingen twijfelen, net zo min als de vrienden van Sir Francis Burdett geloof

hebben gehecht aan het artikel in de Morning Post over de *vijf* minnaressen die hij zou onderhouden in de Tottenham Court Road. Ook zal het gefluister van de mensen onze werkzaamheid niet nadelig beïnvloeden. Hoe zou dat mogelijk zijn? Wie weet dat ik onlangs in Schotland getrouwd ben met een mooie vrouw, zal inzien dat ik niet beschuldigd kan worden van een misdadige opzet tot echtbreuk. Wie onze publicaties leest, zal beseffen dat onze levenswandel *tot op zekere hoogte* gebaseerd is op ons verlangen en onze herhaalde pogingen om te strijden tegen algemene zedelijke verwording. En stel, tenslotte, dat ze wel aan onze goede bedoelingen twijfelen - zijn wij verantwoordelijk voor hun domme denkbeelden? Moeten wij onze werkzaamheid en ons geluk, waarvan het laatste tot op zekere hoogte leidt tot het eerste, opgeven om wat de mensen van ons denken? Moeten wij onze levenswandel aanpassen aan hun ideeën van fatsoen? Mogen geesten die naar verstand en gevoel gelijkgestemd zijn, zich laten scheiden door de kritiek die anderen op hun levenswandel hebben? Laat ons proberen dit Paradijs te stichten en iedereen trotseren die het wil vernietigen. Een rustige, consistente argumentatie zal de ergste tegenstanders verslaan. Jij *kunt* trouwens van veel nut zijn; onze geesten kunnen gezamenlijk veel meer tot stand brengen dan afzonderlijk. Ik zal jouw actieve kant stimuleren en jij zult mijn bespiegelende kant stimuleren. We zullen elkaar op onze zwakheden wijzen en onze krachten bundelen. Harriet, Eliza en Percy smeken je gezamenlijk om een *poging* te wagen. Overdenk de zaak zonder meteen nee te zeggen. [...] Wij hebben genoeg geld voor ons allemaal. Het lijdt geen twijfel dat je hier van groter nut bent dan in Hurst. Bepleit je plan bij je vader. Zeg hem dat je je bij ons wilt voegen om nuttiger te kunnen zijn. Ik wil je niet beledigen door te veronderstellen dat je zou kunnen vrezen afhankelijk van ons te worden. Als je wilt komen, hoef je niets anders te doen dan een brief met de datum in de post te gooien: aan het eind van je reis sta ik op je wachten. Deze zomer zullen we je *in elk geval* zien. Overweeg eens of je dan voorgoed bij ons wilt blijven. Hoe volmaakt zullen onze publicaties *dan* kunnen zijn, onder de supervisie van de scherpzinnige logica van mijn ratio en bezield door de emoties van jouw warmere hart! Heb je geen geld? Schrijf ons dat. Wij kunnen je gemakkelijk wat sturen. We zullen geld genoeg hebben in Dublin. Wil je mijn voorstel overwegen? Ach mijn liefste vriendin, als ik denk aan de ongewisheid en de vergankelijkheid van het mensenle-

ven en zijn beslommeringen, als ik besef hoe vaag zijn vooruitzichten zijn en hoe veranderlijk zijn omstandigheden, dan wil ik dat tijdsbestek zoveel mogelijk vullen met nuttige werken. Ons is maar een beperkte tijd toegestaan om onze levenstaak te verrichten. We moeten die tijd dus benutten en vermenigvuldigen, en elk verluierd of verspild of onbenut uur beschouwen als een verlies ten koste van de zaak van rechtschapenheid, vrijheid en geluk. - Ik hoop dat ik geen laudanum meer hoef te gebruiken; ik ben weer gezond en optimistisch en vol goede moed. Jij moet me in mijn optimisme sterken. [...] 'Passieve deugdzaamheid' is niet jouw 'actieveld'; *jij* hoort juist heel actief te zijn. Kom, kom naar Ierland, regel je zaken, neem afscheid van het onderwijs. Het is een nobel doel, een vitaliteit als de jouwe moet onbegrensd kunnen functioneren. Schrijf me hoeveel geld je nodig hebt. Je ziet niet tegen de reis op; menselijke vijandigheid is te min voor jou. Kom, kom en deel een nobel succes of een roemrijk martelaarschap met ons. Ik doe een beroep op de emoties van een nobele geest. Ik zou me moeten schamen - baseer je beslissing alleen op je eventuele nuttigheid en let niet op de dwaze, bombastische taal waarmee ik je probeer te overreden! Maar kom; je doet er goed aan te komen; verdedig je vrijheid, de vrijheid van de waarheid en de natuur. Je hoort binnenkort weer van me. Vaarwel, mijn liefste vriendin.

Toelichting

Als Percy Bysshe Shelley een gezeglijke, oppassende jongeman was geweest, had hij van zijn vader een fortuin geërfd plus de titel van baronet, die recht gaf op een zetel in het Hogerhuis, en was hij niet een maand voor zijn dertigste verjaardag verdronken voor de Italiaanse kust bij Viareggio. Maar hij koos voor anarchisme en vrijwillige ballingschap. In maart 1811 werd hij, achttien jaar oud, samen met zijn vriend Thomas Jefferson Hogg weggestuurd van het University College in Oxford, omdat ze hun pamflet *The Necessity of Atheism* hadden gepubliceerd en verspreid.

Nadat zijn strenge vader met hem gebroken had, wist hij de zestienjarige Harriet Westbrook, een vriendin van zijn zusje, zover te krijgen dat ze met hem wegliep. Ze trouwden eind augustus 1811 in Edinburg en vormden al gauw een onafscheidelijk trio met Hogg. In oktober woonde het drietal tevreden in York, totdat Harriets dominante oudere zuster Eliza zich bij hen voegde, die tweedracht zaaide tussen de vrienden door op puriteinse manier te reageren op Hoggs omgang met Harriet. Begin

november verbrak Shelley de vriendschap met Hogg en reisde overhaast met de twee vrouwen naar het Lake District.

Hij had behoefte aan een nieuwe *soul mate* en schreef vanuit Keswick lange brieven aan Elizabeth Hitchener, de intelligente, tien jaar oudere directrice van een kleine school in Sussex. Uiteindelijk liet ze zich door hem overreden: in juli 1812 voegde ze zich bij zijn kleine 'commune', maar al spoedig liep het experiment spaak. Na vier maanden werd ze teruggestuurd naar Hurstpierpont, en de vriendschap werd verbroken.

Shelley was tegen het gevestigde gezag en tegen het huwelijk, dat hij als een onnatuurlijk keurslijf beschouwde. Hij heeft zijn (korte) leven lang geprobeerd zijn droom van een utopistische commune van gelijkgestemde zielen te verwezenlijken. In de zomer van 1814 verliet hij Harriet en schaakte de zestienjarige Mary, dochter van William Godwin en Mary Wollstonecraft, en haar even oude stiefzusje Jane Clairmont. (IC)

Eindnoten:

1 *De bekende en uiterst produktieve schrijver en dichter Robert Southey woonde in Keswick, toen Shelley aar verbleef. Hij was op dat moment bijna dubbel zo oud als Shelley.*
2 *Shelley, Harriet en Eliza hadden een week bij de hertog van Norfolk gelogeerd. Daar hadden ze kennisgemaakt met William Calvert, de zoon van een vroegere rentmeester van de hertog. Calvert woonde in Keswick. Hij en zijn vrouw raakten met Shelly bevriend. Via hen kwam Shelley in contact met Southey, die hun buurman was.*
3 Queen Mab, *1813.*
4 *Shelly heeft Wordsworth en Coleridge nooit persoonlijk leren kennen. Coleridge was in die tijd in Londen en Wordsworth hield zich in een soort winterslaap schuil in zijn huisje in Grasmere.*
5 *Zie voor Calvert noot 2.*
6 *Zie de toelichting.*
7 *Zie noot 3.*
8 *Shelly had veel bewondering voor de vrijzinnige filosoof William Godwin (1756-1836), schrijver van onder meer het standaardwerk* Enquiry Concerning Political Justice. *Hij schreef hem voor het eerst op 3 januari 1812 en zijn brief werd per kerende post door Godwin beantwoord. Een intensieve correspondentie volgde, en begin oktober van dat jaar reisde Shelly naar Londen om zijn nieuwe mentor persoonlijk te leren kennen, met wie hij zeer bevriend raakte. Pas in juni 1814 maakte Shelley kennis met de toen zestienjarige Mary, dochter van Godwin en zijn in het kraambed gestorven eerste echtgenote Mary Wollstonecraft. Hij werd onmiddellijk verliefd op haar. Op 28 juli van dat jaar verlieten Mary en haar even oude stiefzusje Jane Clairmont in de vroege ochtend ongezien Godwins huis om met Shelley naar Frankrijk te reizen. In december 1816 pleegde Harriet Shelley zelfmoord. Kort daarop trouwde Shelley met Mary.*
9 *Coleridge was in 1800 in Keswick gaan wonen, in Greta Hall. In 1803 was Southey bij hem ingetrokken. De vrouwen van Coleridge en Southey, Sara en Edith Fricker, waren zusters. De derde zuster, Mary Fricker, was weduwe van de dichter Robert Lovell en woonde ook in Greta Hall.*
10 An Address to the Irish People, *1812.*

Een liefdesgeschiedenis
Robert Southey
(Vertaling René Kurpershoek)

Toen Deborah omstreeks negentien jaar was, braken in Doncaster de pokken uit, die zich weldra door de omliggende streek verbreidden en overal grote sterfte brachten. Inenting werd in de provincie destijds nog nauwelijks toegepast, en het vooroordeel ertegen was zo sterk dat dominee Bacon, hoewel innerlijk overtuigd dat de behandeling niet alleen geoorloofd maar ook raadzaam was, ervan afzag zijn dochter te laten inenten totdat de ziekte in zijn eigen gemeente zou verschijnen. Doch toen de aandoening zich ook in zijn gemeente voordeed, ja toen vond hij dat zijn ouderlijke plicht hem gebood dat hij het beste middel, voor zover bekend voor het behoud van zijn kind zou kiezen, en dat het hem als zieleherder paste thans in zijn eigen gezin een voorbeeld te stellen aan zijn gelovigen.

Deborah, die zich geheel en al op het oordeel van haar vader verliet en volmaakt naar zijn wensen leefde, stemde dadelijk toe en scheen eer hoop te koesteren over de weldadige gevolgen van het experiment voor anderen dan dat zij er met vrees om haarzelfs wil naar uitzag. Dominee Bacon begaf zich daarom naar Doncaster en bezocht dr. Dove. ‘Ik vraag niet,’ zei hij ‘of u me zoudt raden mijn dochter te laten inenten. Waar iemand een zo groot risico loopt, in het geval van een enig kind, zoudt u wellicht aarzelen dat te adviseren. Maar wanneer u in haar huidige staat van gezondheid, noch in de bevattelijkheden van haar gestel iets vindt dat een groter dan gemiddeld gevaar zou opleveren, dan is het haar wens en de mijne, na ampele overweging mijnerzijds, dat zij aan uw zorgen wordt toevertrouwd - en dat wij ons op de Voorzienigheid verlaten.

Tot op die dag hadden de dominee en de arts geen nauwere omgang met elkaar gehad dan dat beiden elkaar kenden van gezicht en van goede naam. Thans brachten de omstandigheden hen tot groter vertrouwelijkheid. Gedurende de behandeling vatte dr. Dove vriendschap op voor de vader, en deze voor hem.

‘Vatte hij liefde op voor zijn patiënt?’

‘Neen, dames.’

Hij vatte geen liefde op, liep geen liefde op, liep er niet tegen op

en liep er niet in; noch werd hij erdoor overkomen, zoals een drinkebroer door de wijn of een voortvluchtige door zijn achtervolgers. Toch zou er ten slotte liefde in het spel komen voor ons drietal, en wel onbaatzuchtige liefde naar hartelust voor beide betrokkenen. Hoe dat kon gebeuren zal te rechter tijd en plaats worden verhaald.

Op een zomeravond hield dr. Dove op weg terug van een huisbezoek in dezelfde richting de teugel in, zoals hij bij zulke gelegenheden gewoon was, voor het tuinhek van de pastorie en keek door het open venster om te zien of zijn goede vrienden daar binnen waren. De dominee zat alleen aan de tafel met een boek opengeslagen voor zich. Hij keek om toen hij het paard hoorde stilhouden en zei: ‘Kom binnen, dokter, als u een paar minuten kunt missen. U komt als geroepen.’

De arts antwoordde: ‘Er is toch niet iets met Deborah of uzelf, hoop ik.’ ‘Nee,’ zei Bacon, ‘Gode zij dank niet! Maar er is iets voorgevallen dat ons beiden aangaat.’

Toen dr. Dove de kamer inkwam, werd hij gewaar dat over de gewoonlijke gemoedsrust in het gelaat van zijn vriend een zweem van zwaarmoedig gepeins lag. ‘Wat er gebeurd is,’ zei hij, ‘is toch niet zorgwekkend?’ ‘Alleen onrustbarend,’ luidde het antwoord. ‘De meeste mensen zouden waarschijnlijk menen dat we het als een buitenkans zouden moeten zien. Een heer die zich een goede partij acht voor Deborah heeft om haar hand gevraagd.’

‘Waarachtig!’ zei de arts. ‘En wie is het?’ vervolgde hij, en terwijl hij de vraag stelde, voelde hij een ongewone warmte in zijn gezicht.

‘Joseph Hebblethwaite, van The Willows. Hij heeft mij vanmorgen zijn voornemen onthuld, en gezegd dat hij het beter vond eerst met mij te spreken voordat hij de jongedame zelf zou benaderen: daartoe was hij ook niet in de gelegenheid geweest, daar hij haar nauwelijks had ontmoet. Toch had hij genoeg omtrent haar persoon vernomen om te menen dat zij een goede echtgenote voor hem zou zijn. En dat, zo zei hij, was het enige waarnaar hij op zoek was, want hij was in goeden doen.’

‘En wat was je antwoord op dit zakelijk optreden?’

‘Ik heb gezegd dat ik zijn hoogst gepaste handelwijze waardeerde en dat ik hem verplicht was om de hoge dunk van mijn dochter die het hem beliefde te hebben; dat het huwelijk een zaak was

waarin ik nimmer zou pogen haar voorliefde te sturen, in het vertrouwen dat zij me nooit reden zou geven me ertegen te verzetten; en dat ik met haar over zijn aanzoek zou spreken en hem de uitkomst zou meedelen. Zodra ik het Deborah vertelde, bloosde zij tot achter haar oren, en met een woedende blik waartoe ik die ogen van haar niet in staat had geacht, verlangde zij dat ik hem zou zeggen dat hij er het best aan deed zo gauw mogelijk elders op zoek te gaan, omdat elke gedachte aan haar verspilde moeite was. “Is je enig kwaad van hem bekend?” vroeg ik. “Neen,” antwoordde zij, “maar ik heb nooit enig goed vernomen en dat is al kwaad genoeg. En zijn voorkomen staat me niet aan.”’

‘Goed gezegd, Deborah!’ riep dr. Dove uit, in zijn handen klappend om klinkend uiting te geven aan zijn welgevallen.

‘“Maar kindlief,” zei ik, “hij ziet er toch niet afstotelijk uit?” “Vader,” antwoordde zij, “hij ziet eruit alsof hij geen gedachte in zijn hoofd heeft die een tweede gezelschap zou kunnen houden.”’

‘Goed gezegd, Deborah!’ herhaalde dr. Dove.

‘Maar dokter, is u dan enig kwaad van hem bekend?’

‘Geen enkel. Maar zoals Deborah zegt: evenmin enig goed, en als er enig goed te weten viel, dan had het me ter ore moeten komen. Ik weet nu eenmaal welke lieden het landvolk op mijn ronden eerbied en een goed hart toedraagt, wie men behalve als zijn meerdere ook als zijn vriend beschouwt. En omgekeerd weet ik ook van wie men nooit enige hoffelijkheid of toeneiging verwacht.’

‘U hebt gelijk, dokter, en Deborah heeft ook gelijk. Haar antwoord kwam uit een wijs hart. En het speet me niet dat zij haar besluit zo onverwijld trof en zo resoluut uitsprak. Maar ik wenste wel dat, met Gods wil, het aanzoek er een geweest was waarin zij zelf van harte had kunnen toestemmen, en met mijn algehele goedkeuring.’

‘Toch,’ zei de arts, ‘heb ik vaak bedacht hoe droevig het voor u zou zijn ooit van haar te moeten scheiden.’

‘Veel droeviger zal het zijn haar onverzorgd te moeten achterlaten, iets wat zich helaas naar alle waarschijnlijkheid in de natuurlijke orde der dingen ooit zal voordoen en zich, in die zelfde natuurlijke orde der dingen, met grote waarschijnlijkheid vandaag of morgen al kan voordoen! Onze beste voornemens, ook al zijn zij met de grootste zorg tot stand gekomen, missen dikwijls hun doel. Ik heb gepoogd Deborah de eerste beginselen naar de eis haars wegs te leren, door haar toe te rusten voor de staat waarin het God

behaagd heeft haar te plaatsen, opdat zij een goede vrouw zou wezen voor een rechtschapen man uit een wat nederiger milieu, en met hem gelukkig zou kunnen worden.'

'En hoe ter wereld,' antwoordde de dokter, had u daarin beter kunnen slagen? Is zij niet geschikt als vrouw voor een brave man van om 't even welke stand? Haar manieren zouden een herenhuis niet misstaan, haar beleid zou een hoeve tot bloei brengen en een eenvoudige woning tot gerieflijkheid. En haar deugdzaamheid, haar karakter en haar opgewekte natuur zouden elk huishouden gelukkig maken.'

'U hebt haar niet te hoog geprezen, dokter. Maar daar zij al van kindsbeen af mijn één en al is, bestaat het gevaar dat ik dat evenzeer, té zeer, voor haar geworden ben, en hoewel haar gewoonten naar behoren zijn aangepast aan onze geringe bestaansmiddelen en haar geringe vooruitzichten, is zij toch gewoon aan een wijze van denken en een soort conversatie die haar afkerig hebben gemaakt van lieden wier gesprek slechts gaat over schapen en runderen, en wier gedachten de perken van hun dagelijkse bezigheden nooit te buiten gaan. In haar huidige kennissenkring is er, meen ik, geen andere man die enig vooruitzicht biedt het leven met haar te delen, die in haar niet dezelfde intellectuele bezwaren zou wekken als Joseph Hebblethwaite - al ben ik blij dat het bezwaar dat spontaan als eerste bij haar opkwam het morele was.

Ik zou wensen dat het anders was, zowel voor haar als voor mij; om harentwil daar een afscheid mij thans ruimschoots zou worden vergoed en door zijn gevolgen het euvel van dat laatste afscheid zou temperen, wanneer dat ook komen mag; om mijnentwil daar ik dan geen enkele reden meer zou hebben het naderend verscheiden anders dan met verheugenis tegemoet te zien, maar even gaarne bereid zou zijn tot de dood als tot de slaap. Dat ik daartoe nu nog niet bereid ben, komt overigens niet voort uit gebrek aan betrouwen in de Voorzienigheid - voorwaar neen! Maar zou ik acht slaan op mijn eigen gevoelens, dan zou ik menen dat mijn tijd op aarde ten einde loopt; en zou ik er dan niet wijs aan doen, zo mogelijk, de enige reden weg te nemen waarom ik die gedachte zou vrezen?'...

'Dat gevoelen heb ik, dokter. En ik zal uw aanwijzing volgen wanneer u meent dat een leefregel of medicijn geboden is. Maar nú zoudt u mij meer goed doen door mij te helpen Deborah een betrekking te bezorgen van de aard waarnaar zij na mijn dood

gedwongen zal zijn om te zien. Wat ik heb gespaard, ook al wordt het nog zo voordelig belegd, zou voor haar toch slechts in een allerkarigst onderhoud voorzien; het is een hulpbron in geval van ziekte, maar zolang zij gezond is, zou zij nooit verlangen het brood der luiheid te eten. U komt wellicht bij gelegenheid ter ore of een dame in uw patiëntenkring niet iemand zoekt, jong van jaren, op wie zij kan vertrouwen hetzij als kamermeisje hetzij als hulp in het bestieren van haar kinderen, of haar huishouden. Wees ervan verzekerd dat dit niet de eerste keer is dat ik over dit onderwerp heb nagedacht; maar de omstandigheid die zich vandaag heeft voorgedaan, en het gevoel waarover ik zo-even sprak, hebben er mijn aandacht voor opgeëist. En het is beter rondvraag te doen en de stap te zetten, nu dat nog een kwestie van voorzorg is, dan wanneer het er een van noodzaak wordt.'

'Laat me u de pols voelen.'

'Daar zult u geen aandoening uit gewaarworden,' zei de dominee, onderwijl zijn arm uitstekend, 'dan die teweeggebracht door dit gesprek en door de uiting van een voornemen dat ik, hoewel reeds enige tijd in mijn gedachten aanwezig, nooit eerder tot mijn volle besef had toegelaten.'

'U hebt het er nooit met Deborah over gehad?'

'Uitsluitend wanneer ik wel eens zijdelings heb gesproken over de levensweg die haar zou openstaan indien zij ten tijde van mijn dood nog ongetrouwd zou zijn.'

'En u hebt besloten haar te laten gaan?'

'Uit oprechte overtuiging dat ik daartoe verplicht ben; dat het het beste is voor haar zowel als voor mij.'

'Welnu, sta me dan toe dat ik me eerst met haar zelf onderhoud, over een andere zaak. - Veroorlooft u mij te beproeven of ik met beter gevolg het woord voor mijzelf kan doen dan gij het hebt gedaan voor Joseph Hebblethwaite? - Heb ik uw toestemming?'

Dominee Bacon stond in heftige bewogenheid op, pakte de hand van zijn vriend en drukte die hartstochtelijk en bevend. Kort daarop hoorden zij het tuinhekje opengaan en kwam Deborah de kamer in.

'Nu, Deborah,' zei haar vader, zijn gemoed bedwingend, 'je hebt Betsy Allison zeker wel verteld van het voordelige aanzoek dat je vandaag hebt afgewezen?'

'Ja zeker,' antwoordde Deborah, 'en wat denkt u dat ze zei? Dat zij, hoe weinig ze ook om hem geeft, liever dan aan te zien hoe ik

mijzelf vergooide aan zo'n man, zich er haast toe zou kunnen brengen hem zelf te trouwen.'

'En ik voor mij,' zei dokter Dove - 'liever dan aan te zien dat zo'n man je kreeg, zou ik je zelf willen trouwen.'

'Heb ik er geen goed aan gedaan hem af te wijzen, dokter?'

'Zo goed dat je me beter bevalt dan ooit; en beter dan ooit mogelijk zou zijn... tenzij je in plaats van hem míj je jawoord wilt geven.'

Zij schrok even en keek hem zo half ongelovig aan, en half boos tegelijk, al was wat hij gezegd had te luchtig van toon om ernstig gemeend te zijn, maar tegelijk te ernstig van strekking om ermee te schertsen. Echter, toen hij haar hand beetpakte en zei: 'Wil je dat, lieve Deborah?' met een aandrang en op een toon die elke twijfel aan de ernst van zijn bedoelingen wegnam, riep zij uit: 'Vader, wat moet ik zeggen? Antwoordt u voor mij!' - 'U mag haar hebben, beste vriend!' zei de dominee. 'Moge mijn zegen op jelui rusten. En als het niet aanmatigend is die woorden te spreken, laat mij dan voor mijzelf zeggen: "Nu laat Gij, Heere! Uw dienstknecht gaan in vrede!"'

Voorjaar in Grasmere
Dagboekfragmenten
Dorothy Wordsworth[*]
(Vertaling Ike Cialona)

Zondag 14 maart (1802). William had slecht geslapen. Hij is om negen uur opgestaan [...] en aan de ontbijttafel schreef hij, met zijn kom bouillon en zijn bordje beboterd brood onaangeroerd naast zich, het gedicht *Voor een vlinder*[1]. Hij at geen hap, trok zijn kousen niet aan en zat met open boord en los vest te schrijven. Het idee was bij hem opgekomen toen we zaten te praten over hoe blij we allebei zijn als we een vlinder zien. Ik had hem verteld dat ik vroeger altijd achter ze aanliep, maar ze nooit ving, omdat ik bang was de poeder op hun vleugels te beschadigen. Hij had me verteld dat zijn schoolvrienden en hij alle witte vlinders doodmaakten, omdat dat Fransen waren. Ik heb het voor hem overgeschreven, met nog een paar andere gedichten, en ze hem allemaal voorgelezen.

Donderdag 15 april. Het was een dreigende, mistige morgen, maar mild. Na het middagmaal zijn we uit Eusemere vertrokken. Mrs. Clarkson liep een stukje met ons mee, maar ging terug. De wind was fel, en we kregen spijt dat we niet teruggegaan waren. We hebben even gerust in het grote botenhuis en later onder een gaspeldoorn [...]. We zagen de ploeg door het veld gaan. De wind sneed ons de adem af. Het water was woelig. Ter hoogte van Watermillock dreef een onbemande boot in het midden van het meer. Daar hebben we weer gerust. De meidoorn is zwart en groen. De berken krijgen hier en daar een groenig waas, maar de twijgen zijn toch voornamelijk purperkleurig. Om een paar koeien te ontlopen zijn we doorgestoken over een akker - mensen aan het werk. Een paar sleutelbloemen langs het pad, klaverzuring, anemoontjes, maartse viooltjes, aardbeien en de stervormige gele bloempjes die

* *Dorothy Wordsworth (1771-1855) heeft vanaf 1795 haar leven gedeeld met haar broer William Wordsworth, tot zijn dood in 1850. In de herfst van 1802 voegde haar vriendin Mary Hutchinson zich bij hen als Williams vrouw. William en Mary kregen vijf kinderen. Dorothy en William hebben samen gewandeld en gereisd en over poëzie gepraat en veel van elkaar gehouden.*

Mrs. Calvert speenkruid noemt. In de bossen achter Gowbarrow Park zagen we een groepje narcissen aan de waterkant. We dachten dat die kleine kolonie misschien ontsproten was aan een paar door het meer aangevoerde zaden. Maar toen we verder liepen, zagen we er meer en meer; en tenslotte stonden ze in een lange gordel, wel zo breed als een tolweg, langs de oever onder neerhangende boomtakken. Het waren de mooiste narcissen die ik ooit gezien heb[2]. Ze stonden tussen her en der verspreide, bemoste stenen; sommigen hadden hun bloemkroon op zo'n steen gelegd alsof die een kussen was voor hun vermoeide hoofd; en de anderen deinden en golfden en dansten en schertsten als het ware met de wind die van over het meer op ze toekwam. Ze leken zo vrolijk, steeds vluchtig, steeds veranderlijk. De wind kwam rechtstreeks over het meer op ze af. Hier en daar hield een groepje zich afzijdig, en enkelen waren de helling een eindje opgeklommen, maar dat waren er zo weinig dat ze de eenvoud, de samenhang en de levendigheid van die ene drukke weg niet verstoorden. We bleven steeds weer stilstaan. Het water was woelig, en we hoorden hoe de golven op verschillende afstanden anders klonken. Het midden van het meer leek wel een zee. Het begon te regenen. We werden doornat. [...] In de herberg heb ik droge kleren aangetrokken. Een jonge vrouw was heel behulpzaam. De waardin keek zuur, maar dat doet ze altijd. We kregen een heel behoorlijk avondmaal, uitstekende ham met aardappelen. [...] William zat bij een laaiend haardvuur toen ik naar beneden kwam. Hij liep al gauw naar de boeken die op een hoek van de vensterbank opgestapeld lagen. [...] We dronken een glas warm water met rum, hadden het gezellig en misten Mary. Toen we naar bed gingen, regende en waaide het. P.S. De herten in Gowbarrow Park waren broodmager.

Vrijdag 16 april. Toen ik 's morgens mijn gordijnen openschoof, werd ik aangenaam getroffen door de schoonheid van het uitzicht en de weersverandering. De zon scheen, de wind was gaan liggen, de heuvels zagen er aanlokkelijk uit en de rivier stroomde flonkerend naar het meer. Achter een groepje rotsen verheft zich de kerk, de toren lager dan een gewoon huis van drie verdiepingen. Een rij bomen in de tuin langs de muur. Nadat William zich geschoren had, zijn we op pad gegaan. In het begin wordt het dal onderbroken door rotsige, beboste heuveltjes die toevluchtsoorden omheinen, kleine elfendalen in een vallei. De rivier kronkelt niet

jachtig maar ook niet traag tussen die heuvels naar het meer. We zagen een visser in het vlakke gras op de andere oever. Hij kwam onze kant op en wierp zijn hengel uit over de boogbrug. Het is een stevig gebouwde brug die op twee bogen rust en in het midden bijna naar binnen buigt, van grijze steen, en zijn bouwstijl heeft iets antieks dat me beviel. Verderop verwijdt het dal zich tot een vallei die iets van een wieg heeft. Op de beide flanken huisjes, met groepjes bomen. We zagen een tweeling van een jaar of twee. De kinderen zaten op de volgende brug - één enkele boog. We rustten weer in het gras en keken naar die brug. Onder de boog splitsten grote stenen de stroom in tweeën. Een schaap waadde door het water, strompelde de oever op en liep vlak langs ons. Ze was geschrokken van een onbeduidend hondje aan de overkant. Het water drupte fonkelend uit de vacht onder haar buik. Langs het pad sleutelbloemen, speenkruid met zijn gouden sterren glanzend in het zonlicht, viooltjes en aardbeien, verscholen en half begraven in het gras. Waar de stroom uitmondde in Brother's Water liet ik William achter op de brug en volgde het pad door het bos op de rechteroever van het meer. Ik was verrukt van wat ik zag: het water onder de overhangende takken van de kale, oude bomen, de vanzelfsprekendheid van het berglandschap en de wonderbaarlijke schoonheid van het pad. Er stond één grijs huisje. Al wandelend reciteerde ik *De glimworm*[3]. Ik hing over het tuinhek en had er wel eeuwig willen blijven. Toen ik teruggelopen was, zat William een gedicht te schrijven over wat we zagen en hoorden. Voor ons de lieflijk kabbelende rivier, het flonkerende, levendige meer, groene velden waarop geen levend wezen te zien was. Achter ons een weiland met tweeënveertig grazende koeien. Links van ons de weg naar het gehucht. Geen rook. De zon scheen op de kale daken. Mensen waren aan het ploegen, eggen en zaaien. Meisjes spreidden mest, honden blaften zo nu en dan, hanen kraaiden, vogels kwetterden, het wit van restjes sneeuw op de toppen van de hoogste heuvels, purperrode en groene berkentwijgen, essen met kale, glanzende, stekelige takken. De meidoorn fel groen met zwarte takken onder de eik. Glimmend mos op de eik. We gingen verder en kwamen langs twee zusters die aan het werk waren (zij waren ons eerder voorbijgelopen), de een met twee mestvorken en de ander met een spade. We hebben even met hen gepraat. Ze lachten luid toen we weer verder liepen, misschien half uit baldadigheid, half uit onbeschaamdheid. William had zijn gedicht af voordat we bij

de voet van de Kirkstone waren. Daar hebben we ons middagmaal genuttigd. Er liepen honderden koeien in de vallei. De beklimming van de Kirkstone was heel interessant. Veel sprankelende beekjes tussen de rotsen. William heeft me het bemoste stroompje gewezen dat hem eerder zo getroffen had toen hij het heldergroene spoor in de sneeuw had gezien. Het uitzicht boven Ambleside was schitterend. We zijn gaan zitten om over de groene vallei uit te kijken. Dichtbij ons zagen we de kraaien zilverkleurig worden in het zonlicht. In de verte, boven de groene velden, leken ze uit water te bestaan. Vanaf dit punt gezien is de kerk van Ambleside er in schoonheid erg op achteruitgegaan sinds ze witgepleisterd is. [...] We zijn door de velden verder gelopen. Ik had mijn kousen uitgetrokken omdat ik door de beek wilde waden, maar moest ze weer aantrekken. Bij de brug zijn we over de muur geklommen. De postbode kwam voorbij. Geen brieven! Het meer van Rydal was zo helder als het meestal tegen de avond is: de eilanden en de twee Pieken[4] scherp belijnd. Toen we op de muur zaten, kwam Jane Ashburner voorbij. We mochten mee in haar brik tot het huis van Tom Dawson. Alles was goed. De tuin zag er mooi uit in die mengeling van maanlicht en laatste daglicht. [...]

Zaterdag 17 april. Een milde, warme regen. We hebben de hele ochtend in de tuin gezeten. William heeft een beetje gespit. Ik heb een kamperfoelie verplant. Het meer was kalm. De schapen op het eiland werden weerspiegeld in het water, net als de grijze herten die we in Gowbarrow Park gezien hebben. Na de thee hebben we bij maanlicht gewandeld. Ik had 's middags in bed gelegen en William had in zijn stoel geslapen. We zijn eerst naar Rydal gelopen en daarna heen en weer onderlangs het land van Mr. Olliff. Het dorp was prachtig in het maanlicht. De Helm Crag was heel duidelijk te zien. De dode heg rond het land van Benson werd aan de bovenkant bijeengehouden door een lange sliert van met elkaar vervlochten essentakken, die in het maanlicht een zilveren ketting leek. [...]

Dinsdag 20 april. Een prachtige ochtend. De zon scheen. William heeft een vervolg geschreven op zijn gedicht *Voor een vlinder.* ‘Volmaakt lijkt mij je lediggang’[5] Ik was lusteloos en ben in de boomgaard gaan zitten. Toen ik terugkwam, had hij het gedicht af. Na het middageten hebben we in de boomgaard gezeten - het was een

prachtige middag. De zon scheen op de velden, die groener werden onder onze ogen. Huizen, dorp, alles vrolijk - mensen aan het werk. We zaten in de boomgaard en reciteerden *De glimworm* en andere gedichten. William is tijdens een rit te paard aan *De glimworm* begonnen bij een put of trog in het park van Lord Darlington. Al dravend heeft hij gestadig doorgewerkt. In de bebouwde kom van Staindrop heeft hij zijn werk even onderbroken, maar ongeveer tweeëneenhalve mijl voorbij het dorp had hij het af. Tijdens het schrijven had hij geen last van het geschommel van het paard, maar toen hij klaar was sloeg de vermoeidheid toe, en waren zijn vingers verstijfd van de kou in zijn handschoenen. [...] Zo is *De glimworm* tot stand gekomen. Het gedicht is geschreven op maandag 12 april 1802, op de terugweg uit Middleham[6]. Op dinsdag de twintigste, na de thee, kwam Coleridge. Eerst leek hij pips, maar later vond ik hem er toch wel goed uitzien. William voelde zich niet goed en ik was neerslachtig.

Woensdag 21 april. William en ik hebben een poosje door de tuin gekuierd. Coleridge voegde zich bij ons en reciteerde het gedicht dat hij voor Sara geschreven heeft. Ik werd er erg door getroffen en raakte diep in de put, omdat ik me toch al niet goed voelde. Het zonlicht, de groene velden en de heldere lucht maakten me nog droeviger; zelfs de vrolijk ronddartelende lammetjes konden me niet opbeuren. Het speenkruid straalde met duizend sterren in het gras. Er bloeiden sleutelbloemen, en de laatste narcissen. De vijver, die we gisteravond hebben schoongemaakt, is nog steeds een modderig poeltje, al staat hij wel vol water. Na het middageten ging ik naar bed, kon niet slapen, stond op en ging weer naar bed. Ik las een paar gedichten, heb vijf minuten geslapen en voelde me beter toen ik ontwaakte. Na de thee hebben we prettig bij elkaar gezeten. Ik ben vroeg naar bed gegaan.

Dinsdag 4 mei. [...] Coleridge kwam ons tegemoet aan de Wytheburn-kant van de rivier. Hij is overgestoken. Mr. Simpson stond te vissen. William en ik aten wat, en daarna gingen we verder naar de waterval. Er heerst een verrukkelijk woeste eenzaamheid onder die hoge, purperkleurige rots. [...] Een vogel vloog rondjes om de top en leek in vorm en beweging een tere, bijna doorzichtige nachtvlinder. We beklommen de berg, maar zagen nergens schaduw, behalve aan de voet van de grote waterval, en daar wilden we niet

gaan zitten uit angst voor de losse stenen boven ons hoofd. We daalden weer af en vonden een rustplaats op een grote bemoste steen in de rivierbedding. Daar hebben we ons middagmaal genuttigd. We zijn er tot vier uur of later blijven liggen. William en Coleridge hebben gedichten voorgedragen en voorgelezen. Ik heb wat brandy met water gedronken en was in de Hemel.

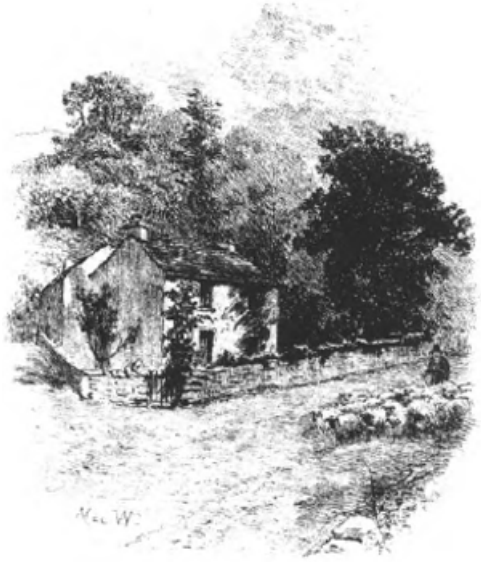

Dove Cottage, John M'Whirter, 1882

Eindnoten:

1 *Zie het gedicht* Voor een vlinder (I) *op pagina 165.*
2 *Zie de vertaling van Wordsworth's gedicht over de narcissen op pagina 163.*
3 *Zie de vertaling van het gedicht* Among all lovely things my Love had been *op pagina 164.*
4 *Zie het gedicht De pieken op pagina 167.*
5 *Zie het gedicht* Voor een vlinder (II) *op pagina 166.*
6 *Wordsworth heeft het gedicht* Among all lovely things my Love has been *voor zijn zuster Dorothy geschreven op zijn terugreis uit Middleham, waar hij Mary Hutchinson ten huwelijk had gevraagd. Een paar jaar eerder had hij werkelijk een glimworm voor Dorothy gevangen.*

Vertaalde poëzie

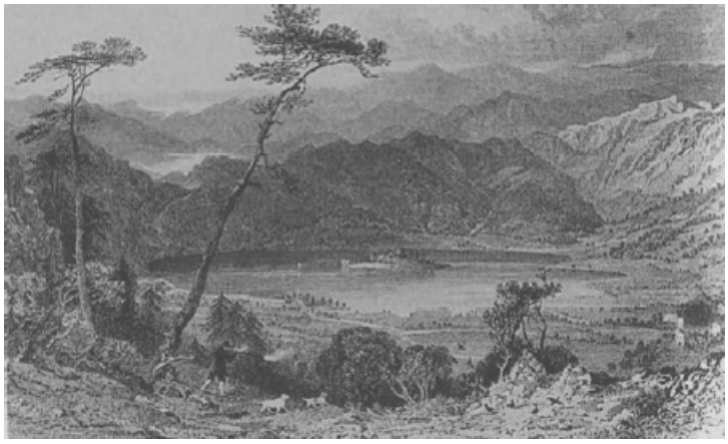

GRASMERE FROM BUTTER CRAGS
Thomas Allom, 1832

Opdracht bij Don Juan*
Lord Byron
(Vertaling Meindert Burger)

Bob Southey, dichter, dichter-laureaat!
Jij mag de dichtersbent representeren -
Eenieder wordt behoudend, vroeg of laat,
Wanneer hij, eens zo links, mag gaan regeren;
Waar sta jij nu, heldhaftig renegaat,
Tezamen met de Dichters van de Meren?
Een nest zanglustigen, een lekkernij
Van merels, twee dozijn, in een pastei,

Die bij het opensnijden gingen kwelen
(Het oude versje baart een nieuwe grap)
'Iets kostelijks voor koninklijke kelen',
Ook de regent is dol op zo'n soort hap.
Coleridge's zang verstaan wij maar ten dele -
Hij wil ons, als een valk, en door zijn kap
Gehinderd, Hoger Weten openbaren...
Kon hij ons zijn verklaring maar verklaren.

Dedication

Bob Southey! You're a poet, poet laureate,
And representative of all the race.
Although 't is true that you turned out a Tory at
Last, yours has lately been a common case.
And now my epic renegade, what are ye at
With all the lakers, in and out of place?
A nest of tuneful persons, to my eye
Like 'four and twenty blackbirds in a pye,

'Which pye being opened they began to sing'
(This old song and new simile holds good),
'A dainty dish to set before the King'
Or Regent, who admires such kind of food.
And Coleridge too has lately taken wing,
But like a hawk encumbered with his hood,
Explaining metaphysics to the nation.
I wish he would explain his explanation.

* *Zie de toelichting op pagina 141.*

[Nederlands]

Je snode poging, Bob, om in ons vak
Van alle kwinkeleerders hier te lande
Te pronken met het fraaiste verenpak
Moest, doordat jij overbelast werd, stranden.
Vliegende vissen ziet men met een smak,
Naar adem happend op het dek belanden
Als ze jouw vlucht nabootsen: veel te hoog.
Je wilt te veel, en zwemt amechtig droog.

Ook Wordsworth, die het zelden kort kan maken
(*Excursion* schreeuwt om folioformaat),
Wil ons de vreugd van zijn systeem doen smaken,
Waar elke wijze straks versteld van staat;
't Is poëzie, zo schreeuwt hij van de daken,
Ja - als de hitte onze hersens braadt!
Wie er iets van begrijpt, acht ik capabel
Om mee te praten met uw toren, Babel.

Gezelschap kreeg u niet, op uw Parnas
Te Keswick; u bent op uzelf gebleven.
Drie geesten werden één, waarin alras
Dezelfde overtuiging is gaan leven,
En wel, dat het niet meer dan logisch was
Dat Poëzie slechts u haar krans zou geven.
Er schuilt bekrompenheid in dat idee -
Verruil uw meren liever voor de zee!

[Engels]

You, Bob, are rather insolent, you know,
At being disappointed in your wish
To supersede all warblers here below,
And be the only blackbird in the dish.
And then you overstrain yourself, or so,
And tumble downward like the flying fish
Gasping on deck, because you soar too high, Bob,
An fall for lack of moisture quite a dry Bob.

And Wordsworth in a rather long *Excursion*
(I think the quarto holds five hundred pages)
Has given a sample from the vasty version
Of his new system to perplex the sages.
'Tis poetry, at least by his assertion,
And may appear so when the Dog Star rages,
And he who understands it would be able
To add a story to the tower of Babel.

You gentlemen, by dint of long seclusion
From better company, have kept your own
At Keswick, and through still continued fusion
Of one another's minds at last have grown

To deem, as a most logical conclusion,
That poesy has wreaths for you alone.
There is a narrowness in such a notion,
Which makes me wish you changed your lakes for ocean.

Toelichting

Byron's opdracht bij zijn Don Juan wordt beschouwd als een van de meest succesvolle voorbeelden van poëtische zwartmakerij uit de Engelse Literatuur. Omdat de eerste twee canto's van Don Juan *uit vrees voor juridische represailles anoniem werden uitgegeven, verzocht Byron zijn uitgever om deze opdracht, waarin hij de vloer aanveegt met de dichter Robert Southey, niet af te drukken. De kat in het donker knijpen vond Byron meer iets voor 'schoften en renegaten als hij'. Het schijnt dat de opdracht toch op de een of andere manier in druk is geraakt en 'onder de toonbank verkocht' werd. Southey had kennis van de inhoud, en moet er zeer misnoegd over zijn geweest.*

De dichter-laureaat *was, analoog aan de winnaars van de antieke Olympische Spelen, die werden onderscheiden met een lauwerkrans, een dichter die officieel gelauwerd was. Hij leverde odes ter meerdere eer en glorie van de vorst op diens verjaardag en om andere officiële gebeurtenissen luister bij te zetten. De post leverde een beetje geld op, en, vooral onder het niet-lezende publiek, veel prestige; onwillekeurig werd de dichter-laureaat daardoor beschouwd als 'chefdichter' van het land. Byron had er slechts minachting voor, maar hij ergerde zich er wel aan dat het publiek uit ontzag voor de post ook meer onder de indruk was van de man.*

De Tories *waren de Engelse conservatieve partij. Robert Southey was in zijn jeugd opgepakt in de revolutionaire turbulentie die de Franse Revolutie begeleidde. Met het klimmen der jaren werd hij echter meer en meer conservatief, en uiteindelijk een belangrijke spreekbuis van de Tories. Bij vele literaire tijdgenoten ging het al net zo. Byron's minachting voor hen kende geen grenzen.*

Daar de Lakers, *zoals Byron hen noemt, de glorie van Vorst en Vaderland waren gaan zingen, is de vergelijking met het bakerrijmpje uit* Mother Goose *treffend. De spelling van 'pye' verwijst naar Henry James Pye, een onbeduidend dichter die als poëet-laureaat had gediend. Southey was zijn opvolger.*

Toen Byron aan Don Juan *begon was George III nog koning van Groot-Brittannië en Ierland. Toen hij krankzinnig was geworden, werd zijn oudste zoon George, die zich bij de liberale* Whigs *had aangesloten, tot regent benoemd. Eenmaal in die positie zei hij de Whigs vaarwel en schaarde zich bij de Tories. Vandaar dat hij ook niet vies was van een paar afvallige zangvogels om zich heen.*

Samuel Taylor Coleridge *wordt nog tot op heden als een van de giganten onder de Engelse dichters beschouwd. Byron ondersteunde de in de loop van de tijd verarmde Coleridge financieel en met aanbevelingen. Toch was ook Coleridge van liberaal conservatief geworden op religieus en politiek gebied. En hij was en bleef bevriend met Southey, wat alleen maar Byron's hoon kon wekken. Coleridge was de eerste die een Engelse vertaling van Kant's 'Kritik der reinen Vernunft' heeft ondernomen; de vertaling was zo mogelijk nog onbegrijpelijker dan het origineel.*

A dry Bob *zou in toenmalig Engels Bargoens zijn geweest voor sex zonder klaarkomen. Het publiek was gechoqueerd door de uitdrukking en het beeld van Southey als iemand die dichtte zonder enig poëtisch vermogen voor eens en voor altijd gevestigd.*

William Wordsworth *was de meest succesvolle Engelse dichter van zijn tijd. By zijn lange gedicht 'The Excursion' schreef hij: 'De lezer zal er geen moeite mee hebben voor zichzelf het systeem eruit te halen.' Hij had dus niet de pretentie die Byron hem verweet.*

Keswick *is het centrum van het Lake District. Coleridge woonde er van 1800 tot 1809 en Southey zijn hele leven vanaf 1803. Wordsworth woonde een kleine twintig kilometer zuiderker. (MB)*

Twee gedichten
Samuel Taylor Coleridge

Gevangen in dit lindeboomprieel*
(Vertaling Wiebe Hogendoorn)

Nu, ze zijn weg en ik moet achterblijven,
Gevangen in dit lindeboomprieel!
Verloren zijn de schoonheid en gevoelens
Die 't zoetst voor mijn geheugen zouden zijn,
Al had ook de ouderdom mijn blik verduisterd! -
Terwijl mijn vrienden, die 'k misschien nooit weerzie,
Blij dwalen over verend heideland,
Langs heuveltoppen, en wellicht afdalen
Naar 't immer galmend dal waarvan ik sprak,
Het galmend dal, bebost en nauw en diep
En door de middagzon alleen bespikkeld;
Waar de es zijn ranke stam van rots tot rots
Spant, als een brug gewelfd; - es zonder takken,
Klam, zonloos, met een enkel arm geel blad
Dat in de storm nooit trilt, maar toch nog trilt,
Bewaaierd door de waterval! Mijn vrienden

This Lime-tree Bower my Prison

Well, they are gone, and here I must remain,
This lime-tree bower my prison! I have lost
Beauties and feelings, such as would have been
Most sweet to my remembrance even when age
Had dimm'd mine eyes to blindness! They, meanwhile,
Friends, whom I never more may meet again,
On springy heath, along the hill-top edge,
Wander in gladness, and wind down, perchance,
To that still roaring dell, of which I told;
The roaring dell, o'erwooded, narrow, deep,
And only speckled by the mid-day sun;
Where its slim trunk the ash from rock to rock
Flings arching like a bridge; - that branchless ash,
Unsunn'd and damp, whose few poor yellow leaves
Ne'er tremble in the gale, yet tremble still,
Fann'd by the water-fall! and there my friends

* *Het gedicht dateert in eerste versie van 1797. In een brief aan Southey vertelt Coleridge dat hij niet mee kon met de excursie, omdat zijn vrouw (Sara Fricker) per ongeluk een steelpannetje kokende melk over zijn voet had leeggegoten. De toegesproken Charles is de essayist Charles Lamb (1775-1834), die op bezoek was en die, zoals Coleridge in het gedicht vermeldt, inderdaad door rampspoed was getroffen: zijn labiele zuster Mary had in 1796 in een vlaag van waanzin hun moeder doodgestoken, waarna Lamb zijn zuster verzorgde. Lamb maakte er bezwaar tegen dat Coleridge hem 'beminnelijk' (*gentle-hearted*) noemde, volgens hem was de bijbetekenis 'lafhartig' (*poor-spirited*). - De andere wandelvrienden waren Wordsworth en zijn zuster Dorothy.*

[Nederlands]

Zien 't groene snoer van lang en buigzaam onkruid
Dat eensgezind (een feëriek gezicht!)
Nog knikt en druipt onder de blauwe kleirand
Die druipt.
  Mijn vrienden komen nu tevoorschijn
Onder de wijde wijde Hemel - zien weer
Het welig landschap met zijn vele torens,
Glooiende velden, weiden, en de zee
Met een mooi schip misschien, waarvan het zeil
Het strakke blauw hoogt tussen 't schaduwpaars
Van twee eilanden! Ja! Ze dwalen voort,
Allen verheugd, maar jij het vrolijkst, lijkt me,
Beminnelijke Charles! Want jij hebt jaren
Gehunkerd en gesmacht naar de Natuur,
Vastzittend in de stad, waar jij je weg vond
Met droef maar duldzaam hart, door kwaad en pijn
En ongekende rampspoed heen! Zink langzaam
Achter de westerkim, jij grootse zon!
Straal in het strijklicht van de hemelbol,
Jij paarse hei! Brand rijker, jullie wolken!
Leef in het gouden licht, verre bosschages!
Ontgloei, blauwe oceaan! opdat mijn vriend
Door vreugd getroffen staat zoals ik stond,
In sprakeloze duizeling; ja, rondtuurt
Over het wijde landschap, totdat alles
Minder lichamelijk grof lijkt, tinten tonend

[Engels]

Behold the dark green file of long lank weeds,
That all at once (a most fantastic sight!)
Still nod and drip beneath the dripping edge
Of the blue clay-stone.
  Now, my friends emerge
Beneath the wide wide Heaven - and view again
The many-steepled tract magnificent
Of hilly fields and meadows, and the sea,
With some fair bark, perhaps, whose sails light up
The slip of smooth clear blue betwixt two Isles
Of purple shadow! Yes! they wander on
In gladness all; but thou, methinks, most glad,
My gentle-hearted Charles! for thou hast pined
And hunger'd after Nature, many a year,
In the great City pent, winning thy way
With sad yet patient soul, through evil and pain
And strange calamity! Ah! slowly sink
Behind the western ridge, thou glorious Sun!
Shine in the slant beams of the sinking orb,
Ye purple heath-flowers! richlier burn, ye clouds!
Live in the yellow light, ye distant groves!
And kindle, thou blue Ocean! So my friend

Struck with deep joy may stand, as I have stood,
Silent with swimming sense; yea, gazing round
On the wide landscape, gaze till all doth seem
Less gross than bodily; and of such hues

[Nederlands]

Waardoor de Almachtige Geest gesluierd wordt,
Die toch aan geesten zich onthult.

Verrukking
Doordringt opeens mijn hart en ik ben blij,
Als was ik zelf daar! Ook in dit prieel,
Dit lindeboomprieeltje, heb ik veel
Bespeurd dat mij vertroost. Bleek in de gloed
Hing het doorzichtig lover, ik bekeek
Een breed en zonnig blad en zag genietend
De schaduwen van blad en stam erboven
Vol stippels zonlicht! Ook die noteboom
Was rijk gevlamd; en diepe gloed vervulde
Het oud klimop dat de olmen aan de voorzij
Bezet houdt en nu met diepzwarte massa
Hun donkere takken lichter glanzen doet
In de avondval. Al cirkelt nu de vleermuis
Geluidloos rond en kwettert er geen zwaluw,
Toch zingt de solitaire hommel nog
Waar bonen bloesemen! Voortaan besef ik
Dat de Natuur nooit hen verlaat die wijs zijn
En puur. Geen tuin zo nietig, of zij is daar,
Geen woestenij zo leeg of ieder zintuig
Geeft zij een taak en houdt het hart ontvankelijk
Voor Liefde en Schoonheid! En soms is het goed
Beroofd te zijn van een beloofd genot:

[Engels]

As veil the Almighty Spirit, when yet he makes
Spirits perceive his presence.
A delight
Comes sudden on my heart, and I am glad
As I myself were there! Nor in this bower,
This little lime-tree bower, have I not mark'd
Much that has sooth'd me. Pale beneath the blaze
Hung the transparent foliage; and I watch'd
Some broad and sunny leaf, and lov'd to see
The shadow of the leaf and stem above
Dappling its sunshine! And that walnut-tree
Was richly ting'd, and a deep radiance lay
Full on the ancient ivy, which usurps
Those fronting elms, and now, with blackest mass
Makes their dark branches gleam a lighter hue
Through the late twilight: and though now the bat
Wheels silent by, and not a swallow twitters,
Yet still the solitary humble-bee
Sings in the bean-flower! Henceforth I shall know
That Nature ne'er deserts the wise and pure;
No plot so narrow, be but Nature there,
No waste so vacant, but may well employ

Each faculty of sense, and keep the heart
Awake to Love and Beauty! and sometimes
'Tis well to be bereft of promis'd good,

[Nederlands]

Zo kunnen wij de ziel verheffen, blijde
De vreugd beschouwend die wij nu niet delen.
Beminnelijke Charles, toen in de schemer
De laatste roek zijn rechte baan naar huis vloog,
Toen zegende ik hem: zijn zwarte vleugel
(Een vage vlek, verdwijnend in het licht)
Had, naar ik dacht, de wijde pracht des hemels
Doorkruist terwijl jij tuurde; of vloog krassend
Over jouw hoofd toen 't stil was, jou bekorend,
Beminnelijke Charles, voor wie geen klank
Een wanklank is als hij getuigt van Leven.

[Engels]

That we may lift the soul, and contemplate
With lively joy the joys we cannot share.
My gentle-hearted Charles! when the last rook
Beat its straight path along the dusky air
Homewards, I blest it! deeming its black wing
(Now a dim speck, now vanishing in light)
Had cross'd the mighty Orb's dilated glory,
While thou stoodst gazing; or, when all was still,
Flew creeking o'er thy head, and had a charm
For thee, my gentle-hearted Charles, to whom
No sound is dissonant which tells of Life.

De windharp*
(Vertaling Peter Verstegen)

Sara, mijn peinzend lief, je zachte wang
Ligt op mijn arm; hoe zoet vertroostend is het
Te zitten naast ons Huisje, overgroeid met
Witte Jasmijn en Mirte, breed van blad,
(Voor Onschuld en voor Liefde zo symbolisch!)
Turend naar wolken, pas nog rijk aan licht,
Nu traag verdonkerend, en de avondster,
Stralend sereen (zo moest de Wijsheid zijn)
Ertegenover! Hoe exquis de geuren
Van 't bonenveld! De wereld *zo* verstild!
Het matte murmelen van de verre Zee
Spreekt ook van stilte.
   En die simpele Luit,
Langwerpig klemvast in zijn venster, luister!
Hoe zij, toevallig door de wind gestreeld,
Bedeesde meid, half zwichtend voor haar vrijer,

The Eolian Harp

My pensive Sara! thy soft cheek reclined
Thus on mine arm, most soothing sweet it is
To sit beside our Cot, our Cot o'ergrown
With white-flower'd Jasmin, and the broad-leav'd Myrtle,
(Meet emblems they of Innocence and Love!)
And watch the clouds, that late were rich with light,
Slow saddening round, and mark the star of eve
Serenely brilliant (such should Wisdom be)
Shine opposite! How exquisite the scents
Snatch'd from yon bean-field! And the world *so* hush'd!
The stilly murmur of the distant Sea
Tells us of silence.
   And that simplest Lute,
Placed length-ways in the clasping casement, hark!
How by the desultory breeze caress'd,
Like some coy maid half yielding to her lover,

* *Coleridge schreef dit gedicht op 20 augustus 1795 in Clevedon, Somersetshire (aan Bristol Channel), toen hij 22 jaar was; het gedicht is wel gekenschetst als een* honeymoon poem, *maar hij trouwde pas zes weken later met de hier toegezongen Sarah Fricker, zus van Robert Southeys bruid Edith Fricker; Coleridge wilde in deze periode met Southey een utopische kolonie stichten in Noord-Amerika; hij was ook diep religieus en preekte soms voor de unitarische gemeente.*

[Nederlands]

Haar zoet verwijt laat klinken dat bekoort
Tot nieuwe zwakte! Nu, driester bespeeld,
Rijzen en dalen achtereen de noten
In lange, aangename deining, met
Zo zwevende tovenarij van klank
Als Elfjes maken in de schemer, die
Op milde bries uit Sprookjesland aanzweven,
Waar Melodieën rond de honingbloesems
Als Paradijsvogels onstuimig sterk
Opwieken, rusteloos en zonder nest!
Dit ene Leven, in en buiten ons,
Dat alles wat beweegt bezielend aanraakt,
Als licht in klank en kracht van klank in licht,
Als polsslag van het denken, vreugd alom.
Het lijkt onmogelijk niet alles in
Zo'n rijkbedeelde wereld lief te hebben,
Waar 't zoeltje zingt en waar de stille lucht
Muziek is, sluimerend bij haar instrument.

En zo, mijn Liefste, strek ik rond de noen
Mijn benen op de flank van gindse heuvel
Terwijl ik door mijn halfgesloten wimpers
Het zonlicht dansen zie als diamant,
En ik sereen sereniteit bepeins;
Maar dan trekt een gedachte, ongezocht,
Of een passieve, vluchtige verbeelding

[Engels]

It pours such sweet upbraiding, as must needs
Tempt to repeat the wrong! And now, its strings
Boldlier swept, the long sequacious notes
Over delicious surges sink and rise,
Such a soft floating witchery of sound
As twilight Elfins make, when they at eve
Voyage on gentle gales from Fairy-Land,
Where Melodies round honey-dropping flowers,
Footless and wild, like birds of Paradise,
Nor pause, nor perch, hovering on untam'd wing!
O! the one Life within us and abroad,
Which meets all motion and becomes its soul,
A light in sound, a sound-like power in light,
Rhythm in all thought, and joyance every where
Methinks, it should have been impossible
Not to love all things in a world so fill'd;
Where the breeze warbles, and the mute still air
Is Music slumbering on her instrument.

And thus, my Love! As on the midway slope
Of yonder hill I stretch my limbs at noon,
Whilst through my half-clos'd eye-lids I behold

The sunbeams dance, like diamonds, on the main,
And tranquil muse upon tranquillity;
Full many a thought uncall's and undetain'd,
And many idle flitting phantasies,

[Nederlands]

Vaak door mijn lome, werkeloze geest,
Zo wild en wisselend als vlagen wind
Die zwellend tremuleren op hun Luit!
  Stel dat al wat in de natuur bezield is
Een Harp is, een orgaan divers van bouw,
Dat beeft naar denken, weids bespeeld en beeldend
Door windkracht van de geest die erop blaast,
Die ieders Ziel is en de God van allen.
  Maar ernstig schiet er uit jouw oog een mild
Verwijt, o liefste Vrouw, want dit soort denken,
Vaag en onheilig, wijs jij af, mij vragend
Om nederig te wandelen met mijn God.
Gedweeë Dochter in 't gezin van Christus!
Je sprak goed, en vol heiligheid misprees jij
Die beelden van de niet-herboren geest,
Bellen die glinsterend zwellen en dan breken
Op Wijsbegeertes bron die ijdel ja knikt.
Want nooit mag ik onschuldig van hem spreken,
De Onbevattelijke! dan als ik,
Uit diep *doorvoeld* Geloof, hem vrezend prijs
Die mij met zijn verlossende genade
Genas, een zondig en ellendig mens,
Donker en wild, en mij dit Huis gaf, Vrede,
En jou, Meisje, met heel mijn hart vereerd!

[Engels]

Traverse my indolent and passive brain,
As wild and various as the random gales
That swell and flutter on this subject Lute!
  And what if all of animated nature
Be but organic Harps diversely fram'd,
That tremble into thought, as o'er them sweeps
Plastic and vast, one intellectual breeze,
At once the Soul of each, and God of all?
  But thy more serious eye a mild reproof
Darts, O belovéd Woman! Nor such thoughts
Dim and unhallow'd dost thou not reject,
And biddest me walk humbly with my God.
Meek Daughter in the family of Christ!
Well hast thou said and holily disprais'd
These shapings of the unregenerate mind;
Bubbles that glitter as they rise and break
On vain Philosophy's aye-babbling spring.
For never guiltless may I speak of him,
The Incomprehensible! save when with awe
I praise him, and with Faith that inly *feels*;
Who with his saving mercies healéd me,
A sinful and most miserable man,
Wilder'd and dark, and gave me to possess
Peace, and this Cot, and thee, heart-honour'd

Maid!

Sonnet xx
John Keats
(Vertaling Jos Versteegen)

O ster, in onverstoorbaarheid u te gelijken!
   Niet in uw luister, hoog en eenzaam in de nacht,
Waar u met eeuwig open oog lijkt toe te kijken
   - Gij heremiet van de natuur die waakt en wacht -
Hoe water, priesterlijk, de menselijke stranden
   Omspoelt en wast en dan gereinigd achterlaat,
Niet hoe gij bergen, heuvels, woeste heidelanden
   Recht aanziet in het versgevallen sneeuwgelaat -
O nee - maar toch standvastig zijn, en onverstoorbaar,
   En, eenmaal aan mijn liefstes prille borst gevlijd,
Die zachtjes rijst en daalt, voor altijd voelbaar, hoorbaar,
   Die zoete onrust proeven tot in eeuwigheid,
En almaar luisteren naar haar teder ademhalen,
En zo voor altijd leven - of ten grave dalen.

Sonnet XX

Bright star! would I were steadfast as thou art -
   Not in lone splendour hung aloft the night
And watching, with eternal lids apart,
   Like nature's patient, sleepless Eremite,
The moving waters at their priestlike task
   Of pure ablution round earth's human shores,
Or gazing on the new soft fallen mask
   Of snow upon the mountains and te moors -
No - yet still steadfast, still unchangeable,
   Pillow'd upon my fair love's ripening breast,
To feel for ever its soft fall and swell,
   Awake for ever in a sweet unrest,
Still, still to hear her tender-taken breath,
And so live ever - or else swoon to death.

De Helvellyn*
Walter Scott
(Vertaling Ike Cialona en Kees Jiskoot)

Ik had de Helvellyn met moeite bestegen
  Die mij uitzicht op meren en heuvelen bood.
Diepe stilte alom, als de adelaars zwegen
  En de echo's, door hen tot een weerwoord genood.
Waar de Striding Edge rechts om het meer is gebogen
En de Catchedicam waakt, daar rees voor mijn ogen
Een grote maar naamloze rots naar den hogen:
  Op die droevige plek viel een wandelaar dood.

Helvellyn

I climb'd the dark brow of the mighty Helvellyn,
  Lakes and mountains beneath me gleam'd misty and wide;
All was still, save by fits, when the eagle was yelling,
  And starting around me the echoes replied.
On the right, Striden-edge round the Red-tarn was bending,
And Catchedicam its left verge was defending,
One huge nameless rock in the front was ascending,
  When I mark'd the sad spot where the wanderer had died.

* *In april 1805 is Charles Gough, een jongeman uit Kendal, in een sneeuwstorm op de Helvellyn verdwaald en 200 meter naar beneden gevallen. Zijn stoffelijk overschot, dat slechts nog uit een skelet bestond, werd drie maanden later gevonden: het werd bewaakt door de Ierse terriër Foxey, trouwe gezellin van de dode op diens vele zwerftochten door het Lake District. Walter Scott heeft dit gedicht geschreven nadat hij in augustus van dat jaar met William Wordsworth de Helvellyn beklommen had.*

[Nederlands]

Diepgroen was die plek in de grijsbruine heide
   Waar de dode Natuurvriend zich maanden bevond
En de wind hem, als was hij een zwerver, kastijdde
   Tot zijn overschot slechts nog uit knekels bestond.
Eén schepsel was trouw aan zijn zijde gebleven,
Haar meester getrouw als tevoor, bij zijn leven,
En heeft er de vossen en raven verdreven
   Van hem die zij sprakeloos liefhad: zijn hond.

Hoe lang dacht je daar dat je baas enkel sliep en
   Hoe vaak sprong je op als een windvlaag zijn jas
Zacht bewoog? Hoeveel dagen en weken verliepen,
   Voor jij ging beseffen dat hij niet meer was?
Voor hem is geen plechtige uitvaart gehouden,
Geen moeder, geen vriend was er die om hem rouwde -
O, zo onverdiend! Alleen jij, zijn vertrouwde,
   Lag toen hij de geest gaf bij hem in het gras.

Krijgt een Koning het lot van een Pachtboer te dragen,
   Dan glanst de kapel van een purperen pracht.
De kist is met zilveren wapens beslagen
   En pages staan stil rond de lijkbaar op wacht.
Heel de nacht blijft het licht van de toortsen er stralen,
In de hoge kapel staan de vaandels te pralen
En gewijde muziek klinkt alom door de zalen,
   Waarmee deze Leider des Volks wordt herdacht.

[Engels]

Dark green was that spot ‘mid the brown mountain heather,
   Where the Pilgrim of Nature lay stretch'd in decay,
Like the corpse of an outcast abandon'd to weather,
   Till the mountain-winds wasted the tenantless clay.
Nor yet quite deserted, though lonely extended,
For, faithful in death, his mute favourite attented,
The much-loved remains of her master defended,
   And chased the hill-fox and the raven away.

How long didst thou think that his silence were slumber?
   When the wind waved his garment, how oft didst thou start?
How many long days and long weeks didst thou number,
   Ere he faded before thee, the friend of thy heart?
And oh! was it meet, that - no requiem read o'er him,
No mother to weep, and no friend to deplore him,
And thou, little guardian, alone stretch'd before him -
   Unhonour'd the Pilgrim from life should depart?

When a Prince to the fate of the Peasant has yielded
   The tapestry waves dark round the dim-lighted hall;
With scutcheons of silver the coffin is shielded,
   And pages stand mute by the canopied pall;

Through the courts at deep midnight, the torches are gleaming;
In the proudly-arch'd chapel the banners are beaming;
Far adown the long aisle sacred music is streaming,
Lamenting the Chief of the People should fall.

[Nederlands]

Gepaster, voor wie de natuur zo beminde,
   Jouw doodsbed, als dat van het lammetje dat
Van een klip viel en daardoor zijn einde moest vinden,
   Maar tenminste de troost van zijn moeder nog had.
Zo waardig je baar in de eenzaamheid hier en
Je treurzang zo fraai uit de bek der plevieren,
Eén vriend aan je zijde, getrouwste der dieren,
   Door de Catchedicam en Hellvellyn omvat.

[Engels]

But meeter for thee, gentle lover of nature,
   To lay down thy head like the meek mountain lamb,
When, wilder'd, he drops from some cliff high in stature,
   And draws his last sob by the side of his dam.
And more stately thy couch by this desert lake lying,
Thy obsequies sung by the grey plover flying,
With one faithful friend but to witness thy dying,
   In the arms of Helvellyn and Catchedicam.

Twee gedichten
Robert Southey

De waterval van Lodore
op rijm beschreven voor de kinderkamer
(Vertaling Meindert Burger)

‘Hoe komt het water
Van Lodore neer, vader?’
Zo vroeg me mijn jongen
Op zomaar een dag,
‘Waar is het ontsprongen?
Op rijm, als het mag.’
Toen bracht, na zijn vraag
Een zus haar te berde,
En een tweede, een derde,
Die maar al te graag
Ook eens hadden vernomen
Hoe daarginder de stromen
Met bruisend geweld
De rotsen af komen.
Ze hadden het water
Reeds vaak gezien; later
Heb ik het ze verteld,
In rijmen - daar had ik
Wel duizend van, schat ik.
Ik acht het mijn plicht
Dat ik dit voor hen dicht,
Want ik draag mijn bekroning
Voor hen en de Koning.

In een bergmeer begon
Het zijn reis, bij de bron,
Het botsen en klotsen
Tussen de rotsen
In kreekjes en beekjes,
Langs varens en mos,

The Cataract of Lodore
described in rhymes for the nursery

‘How does the Water,
Come down at Lodore?’
My little boy ask'd me
Thus, once on a time;
And moreover he task'd me
To tell him in rhyme.
Anon at the word,
There first came one daughter
And then came another,
To second and third
The request of their brother,
And to hear how the Water
Comes down at Lodore,

With its rush and its roar.
As many a time
They had seen it before.
So I told them in rhyme,
For of rhymes I had store
And 't was in my vocation
For their recreation
That so I should sing;
Because I was Laureate
To them and the King.

From its sources which well
In the Tarn on the fell;
From its fountains
In the mountains,
It's rills and it's gills;
Through moss and through brake,

[Nederlands]

Na 't kruipen en rennen
Uitrustend in vennen
En meertjes in 't bos.
En dan - dan begint het:
Ontwakende, vindt het
Zijn weg door de grassen
In beemden en plassen,
Het glinstert en blinkt.
In bosjes weerklinkt
Het gedrip en gedruppel,
Langs rotswanden holt er,
Holderdebolder,
Huppeldepuppel,
Het fonkelende water.
Het rust, even later,
Schuimbekkend en woest
Of lieflijk en koest,
Tot het van die wedren
Van hunker en haast
Het eindpunt bereikt, en
De diepte in raast.

De waterval kookt,
Stort zich woest naar beneden,
Als een leger bestookt
Hij de grotten en stenen,
Beukt, slaat wild om zich henen:
Stijgend en springend,
Dalend en dringend,
Zwellend en zingend,
Sproeiend en stoeiend,
Vliegend en vloeiend,
Lillend en loeiend,
Spuitend en spartelend,
Draaiend en dartelend,
Twijnend en vlechtend,
Vellend en vechtend,
Een lust voor het oog!

[Engels]

It runs and it creeps
For awhile, till it sleeps
In its own little Lake.
And thence at departing,
Awakening and starting,
It runs through the reeds
And away it proceeds,
Through meadow and glade,
In sun and in shade,
And through the wood-shelter,

Among crags in its flurry,
Helter-skelter,
Hurry-scurry.
Here it comes sparkling,
And there it lies darkling;
Now smoaking and frothing
Its tumult and wrath in,
Till in this rapid race
On which it is bent,
It reaches the place
Of its steep descent.

The Cataract strong
Then plunges along,
Striking and raging
As if a war waging
Its caverns and rocks among:
Rising and leaping,
Sinking and creeping,
Swelling and sweeping,
Showering and springing,
Flying and flinging,
Writhing and ringing,
Eddying and whisking,
Spouting and frisking,
Turning and twisting,
Around and around
With endless rebound;

[Nederlands]

Geraas, dat je hoofd,
Al ronkend en razend,
Verbazend, verdwazend,
En duizelingwekkend je oren verdooft.

Verzamelend, stamelend,
En stromend en stomend,
En schokkend en bokkend,
En hutsend en gutsend,
En morrend en porrend,
En hortend en stortend,
En brommend en grommend,
En beestend en feestend,
En vliedend en ziedend,
En hikkend en slikkend,
En petsend en kletsend,
En morrend en porrend,
En gierend en tierend,
En hoestend en proestend,
En splijtend en rijtend,
En klimmend en simmend,
En peeuwend en geeuwend,
En trekkend en lekkend,
En duwend en stuwend,
En groeiend en vloeiend,
En woedend en broedend,
En huppend en druppend,
En plonzend en gonzend;

En giechelend en wiegelend,
En schommelend en rommelend,
En huppelend en bubbelend,
En schitterend en sidderend,
En kriebelend en wiebelend,
En denderend en donderend;

En sproeiend en knoeiend en stoeiend,
En vallend en schallend en knallend,
En buitelend en struikelend en duikelend
En klinkend en blinkend en zinkend,

[Engels]

Smiting and fighting,
A sight to delight in;
Confounding, astounding,
Dizzying and deafening the ear with its sound.

Collecting, projecting,
Receding and speeding,
And shocking and rocking,

And darting and parting,
And threading and spreading,
And whizzing and hissing,
And dripping and skipping,
And hitting and splitting,
And shining and twining,
And rattling and battling,
And shaking and quaking,
And pouring and roaring,
And waving and raving,
And tossing and crossing,
And flowing and going,
And running and stunning,
And foaming and roaming,
And dinning and spinning,
And dropping and hopping,
And working and jerking,
And goggling and struggling,
And heaving and cleaving,
And moaning and groaning;

And glittering and frittering,
And gathering and feathering,
And whitening and brightening,
And quiviering and shivering,
And hurrying and skurrying,
And thundering and floundering;

Dividing and gliding and sliding,
And falling and brawling and sprawling,
And driving and riving and striving,
And sprinkling and twinkling and wrinkling,

[Nederlands]

Verpletterend en spetterend en kletterend,
En hotsend en klotsend en botsend,
En kreunend en steunend en dreunend,
Onstuimig en schuimig en luimig,

Het knabbelend sabbelend, babbelend kabbelen
Schopt stelletjes relletjes, belletjesspelletjes,
Al spelend en strelend, zich nimmer vervelend,
Feestvierend en klierend en zwierend en gierend,
En gloeiend en sproeiend en knoeiend en stoeiend,

En hippend en drippend en wippend en glippend,
En trappend ontsnappend, en happend en klappend,
En krullend en vullend en smullend en brullend,
En spoelend en woelend en joelend en kroelend,
En springend en dringend en wringend en zingend,
En altijd maar stromend en steeds naar beneden
Versmelten beweging en klanken voor eeuwig,
Alom, gelijktijdig, een machtig gehoor,
En zo komt het water omlaag van Lodore.

[Engels]

And sounding and bounding and rounding,
And bubbling and troubling and doubling,
And grumbling and rumbling and tumbling,
And clattering and battering and shattering;

Retreating and beating and meeting and sheeting,
Delaying and straying and playing and spraying,
Advancing and prancing and glancing and dancing,
Recoiling, turmoiling and toiling and boiling,
And gleaming and streaming and steaming and beaming,
And rushing and flushing and brushing and gushing,
And flapping and rapping and clapping and slapping,
And curling and whirling and purling and twirling,
And thumping and plumping and bumping and jumping,
And dashing and flashing and splashing and clashing;
And so never ending, but always descending,
Sounds and motions for ever and ever are blending,
All at once and all o'er, with a mighty uproar,
And this way the Water comes down at Lodore.

Over Bilderdijk*
(Vertaling Peter Verstegen)

... Bilderdijk,
Die ik het voorrecht heb mijn vriend te noemen,
En die óók zwartgemaakt was door graveurs,
Uitte zijn gram in verzen. Kon ik maar
De geestkracht van zijn stoere Nederlands
Weergeven als zijn lieve vrouw mijn liedkunst
In haar idioom, om ze bekend te maken
Langs Rijn en IJssel en aan Amstels boorden,
En waar ook maar de stem van Vondel nog
Gehoord wordt, waar Antonides en Hooft
Nog in bedrijf zijn, en waar Vader Cats,
Dichter van 't huisgezin, leert in zijn lied
Om al wat schoon en puur is lief te hebben:
Groot dichter die de blijde kindergeest
Verrukt, met zedelijke kracht het hart
Der jeugd sterkt, manbaarheid verrijkt met wijsheid
En grijsheid stille tranen plengen doet.
Hoor dan, maar nu vertaald, hoe Bilderdijk
Elk van zijn wanportretten heeft beschreven:

[Engels]

... Bilderdijk,
Whom I am privileged to call my friend,
Suffering by graphic libels in likewise,
Gave his wrath vent in verse. Would I could give
The life and spirit of his vigorous Dutch,
As his dear consort bath transfused my strains
Into her native speech; and made them known
On Rhine and Yssel, and rich Amstel's banks;
And wheresoe'er the voice of Vondel still
Is heard, and still Antonides and Hooft
Are living agencies; and Father Cats,
The household poet, teaches in his songs
The love of alle things lovely, all things pure:
Best poet, who delights the cheerful mind
Of childhood, stores with moral strength the heart
Of youth, with wisdom maketh mid-life rich,
And fills with quiet tears the eyes of age.
Hear then in English rhyme how Bilderdijk
Describes his wicked portraits, one by one.

* *Zie de toelichting op pagina 161.*

[Nederlands]

Een gek juist uit het gekkenhuis ontsnapt;
Een waardig lid van 't slag der halve garen;
Een gans, zijn kop nog ernstiger verpapt,
Een leeg gezicht met schrikogen die staren;
Of een Fransoos die met boosaardigheid
Zijn lachlust uitleeft op een arme kerel;
Tenslotte een die zich heeft toegewijd
Aan de aloude handel dezer wereld,
En Mammon heeft gediend met hart en ziel;
Natuur bracht nooit zo'n wanproduct tot leven:
Laag schaamteloos, kwaadaardig, imbeciel.
Zo heeft men mij... een Dichter... weergegeven...

‘En wie is Bilderdijk?’ hoor ik u zeggen,
Terechte vraag, maar die nooit was gesteld,
Geloof me, Allen, had niet Babels vloek
De vleugels van de poëzie gekortwiekt.
Napoleon vroeg hem met koude blik:
‘Kent men u in het Land der Letteren?’
‘Dat heb ik wel verdiend,’ antwoordde hem
De Hollander, de trotse keizersblik

[Engels]

‘A madman who from Bedlam bath broke loose;
An honest fellow of the numskull race;
And pappyer-headed still, a very goose
Staring with eyes aghast and vacant face;
A Frenchman who wouldmirthfully display
On some poor idiot his malicious wit;
And lastly, one who, train'd up in the way
Of wordly craft, hath not forsaken it,
But hath served Mammon with his whole intent,
A thing of Nature's worst materials made,
Low-minded, stupid, base and insolent.
I,.. I,.. a Poet,.. have been thus portray'd.’

‘And who is Bilderdijk?’ methinks thou sayest,
A ready question; yet which, trust me, Allan,
Would not be ask'd, had not the curse that came
From Babel, clipt the wings of Poetry.
Napoleon ask'd him once with cold fix'd look,
‘Art thou then in the world of letters known?’
‘I have deserved to be,’ the Hollander
Replied, meeting that proud imperial look

[Nederlands]

Parerend met onschokbaar zelfvertrouwen,
Een blik die zich nooit schromend af zou wenden
Van welke sterveling ook. Hij is een man
Wiens resoluut gemoed geraakt werd door
De scherpste pijlen van de tegenspoed;
Nooit kon de menigte met haar getier,
Uit alle macht veeleisend in haar waanzin,
Zijn geestkracht ongerechtigheid opdringen,
Noch kon de harde hand der tirannie
Hem af doen wijken van het pad der plicht.
Nee, bij publieke troebelen, verlies
Van al wat zijn fortuin was, in verbanning,
Smaad, ondank, armoe, veronachtzaming,
En wat Voorzienigheid aan erger onheil
Meebrengt om wie zij liefheeft te kastijden:
In, tijdens, boven alles droeg hij 't hart
Steeds op de juiste plaats, tegen de wereld
Al even ferm als nederig berustend
Onder de roede van zijn Hemelvader.
Rechtvaardig, recht van geest en blij van zin,
Waarachtig minnaar van zijn land en volk;

[Engels]

With calm and proper confidence, and eye
As little wont to turn away abash'd
Before a mortal presence. He is one
Who hath received upon his constant breast
The sharpest arrows of adversity;
Whom not the clamours of the multitude,
Demanding in their madness and their might
Iniquitous things, could shake in his firm mind;
Nor the strong hand of instant tyranny,
From the straight path of duty turn aside.
But who in public troubles, in the wreck
Of his own fortunes, in proscription, exile,
Want, obloquy, ingratitude, neglect,
And what severer trials Providence
Sometimes inficteth, chastening whom it loves,
In all, thro' all, and over all, hath borne
An equal heart, as resolute toward
The world, as humbly and religiously
Beneath his heavenly Father's rod resign'd.
Right-minded, happy-minded, righteous man,
True lover of his country and his kind;

[Nederlands]

Met kennis en de niet te peilen rijkdom
Van zijn genie immens bedeeld, een wijsgeer,
Dichter en denker. In de taal van 't land
Dat voor geen onderdeed in grote daden,
Maar door te enge grenzen werd beperkt
En nu in reddeloos verval verzinkt,
Is een naam opgesloten waar Europa
Anders van had weerklonken wijd en zijd.
  Zo, Allen, is de Hollander met wie
Mijn ziel zich door bewondering en respect
Verbonden heeft, naast diepe eensgezindheid
En dankbaarheid voor weldaden, want toen ik
Ziek lag als vreemdeling in een vreemd land,
Nam hij me als een broer op in zijn huis
En heeft me daar verpleegd; zo werd de tijd
Die anders zwaar en moeizaam was geweest
Zo aangenaam dat er op mijn kalender
Geen mooier dagen staan. Hoe vreugdevol
Wordt ons het hemels weerzien, ook al zien we
Elkanders aards gelaat niet meer terug.

[Engels]

In knowledge, and in inexhaustive stores
Of native genius rich; philosopher,
Poet, and sage. The language of a State
Inferior in illustrious deeds to none,
But circumscribed by narrow bounds, and now
Sinking in irrecoverable decline,
Hath pent within its sphere a name wherewith
Europe should else have rung from side to side.
  Such, Allan, is the Hollander to whom
Esteem and admiration have attach'd
My soul, not less than pre-consent of mind,
And gratitude for benefits, when being
A stranger, sick, and in a foreign land,
He took me like a brother to his house,
And ministered to me, and made a time
Which had been wearisome and careful else,
So pleasurable, that in my kalendar
There are no whiter days. 'T will be a joy
For us to meet in Heaven, tho' we should look
Upon each other's earthly face no more.

Toelichting

* *Robert Southey (1774-1843) was sinds 1813 Engelands* Poet Laureate. *Dankzij zijn oom, predikant van de Britse kolonie in Lissabon, die voor zijn opleiding betaald had, maakte hij kennis met Portugal, leerde de taal en schreef diverse boeken over de Portugese geschiedenis. Vanwege de rivaliteit in de zeventiende eeuw tussen Portugal en de Republiek kreeg hij ook belangstelling voor Nederland en het Nederlands, waarvan hij voor het eerst blijk gaf in zijn reisboek* Tour through the Netherlands *(1815), dat overigens geheel gewijd was aan België (toen een deel van het Koninkrijk). In Ieper had hij een uitgave van* Vondal's Works *gekocht. In de jaren daarna probeerde hij* the sweet language of Dutch *te leren en die inspanning kreeg een nieuwe impuls toen Vrouwe Bilderdijk zijn epos* Roderic the Goth *(in vijfentwintig zangen) overbracht in Nederlands rijm: 'Rodrigo de Goth' (2 vol. 1823-24).*

Er ontstond een correspondentie en toen Southey in 1825 een nieuwe reis maakte door (Noord-) Nederland en letsel aan zijn voet opliep, werd hij door Bilderdijk en zijn vrouw drie weken verpleegd in hun huis te Leiden. Het is waarschijnlijk bij die gelegenheid geweest dat de chauvinist Bilderdijk Southey heft wijsgemaakt dat Miltons Paradise Lost *sterk beïnvloed was door 'Lucifer' en 'Adam in ballingschap' van Vondel, want die theorie lanceerde Southey nog datzelfde jaar in een Engels tijdschrift en de echo's daarvan zijn nog niet verstorven.*

Bovenstaande verzen vormen een gedeelte van een brief van Southey in dichtvorm aan zijn vriend Allan Cunningham, uit 1828, waarin hij schrijft over zijn vriendschap met Bilderdijk - een heel genereuze hommage aan zijn Leidse gastheer die extra bijzonder is omdat Southey er een fragment in had opgenomen, in een eigen vrije weergave, van Bilderdijks gedicht 'Op eene verzameling van mijne Afbeeldingen' (1822), waarin hij zich schamper uitliet over graveurs die zijn nobele trekken geen recht hadden gedaan in hun werk. Bilderdijks gedicht telde tachtig regels, waarvan Southey er tweeëndertig in het Engels overbracht. Daarvan zijn hier, curiositeitshalve, de eerste twaalf terugvertaald in het Nederlands. Ze beschrijven een aantal portretten van Bilderdijk en luiden in diens eigen woorden:

Een Wildeman, het dolhuis uitgevlogen;
  Een goede Hals, maar zonder ziel of kracht;
Een sukkelaar, die met verwonderde oogen
  Om alles met verbeten weêrzin lacht;
Een Franschmans lach op halfverwrongen kaken,
  Die geest beduidt op 't aanzicht van een bloed:
En, om 't getal dier fraaiheên vol te maken,
  Eens Financiers verwaande domme snoet.
En dat moet ik, dat moet een Dichter wezen!
  Gelooft gij 't ooit, die deze monsters ziet?
Geeft, wat ik schreef, één trek daarvan te lezen,
  Zoo zeg gerust: 'Hy kent zich zelven niet.'

Vermeld dient nog dat de conversatie tussen Napoleon en Bilderdijk, waar Southey naar verwijst, echt heeft plaatsgevonden. Maar van Bilderdijks gevatheid is weinig over in Southeys weergave. Napoleon vroeg Bilderdijk tijdens een ontvangst, toen de Nederlandse dichter aan hem werd voorgesteld: 'Êtes-vous connu dans la République des Lettres?' *Bilderdijk antwoordde met een perfecte alexandrijn die rijmde op de vraag:* Sire, au moins j'ai fait ce que j'ai pu pour l'être. *(PV)*

Geschreven te middernacht op de Helm Crag
John Wilson[*]
(Vertaling Wiebe Hogendoorn)

Ga naar 't gebergte op wanneer de storm
's Nachts rondhuilt, maar ga zó, dat woestgezind
Uw ziel de razende eenzaamheid bemint,
Als door het spokend zwerk de reuzenvorm
Van pijnboom, rots en wolken die het brullen
Van een verwoede waterval verhullen,
In 't ademloze hart nieuw leven vindt.
Ge zijt alleen, tussen die oerfantomen!
De geest bestaat, denkt, siddert door het oor,
De heugenis aan de mens is u benomen,
Slechts *hier* komt tijd, komt ruimte u levend voor.
Aanbid de beelden die dan tot u komen,
Waar mist de tempel der Natuur omwalmt
En in uw ziel haar angstkoraal weergalmt.

Go up among the mountains when the storm
Of midnight howls, but go in that wild mood
When the soul loves tumultuous solitude,
And through the haunted air each giant form
Of swinging pine, black rock, or ghostly cloud
That veils some fearful cataract tumbling loud,
Seems to thy breathless heart with life imbued.
Mid those gaunt, shapeless things thou art alone!
The mind exists, thinks, trembles through the ear,
The memory of the human world is gone,
And time and space seem only living *here.*
Oh! Worship thou the visions then made known,
While sable glooms round Nature's temple roll,
And her dread anthem peals into thy soul.

* *John Wilson (1785-1854) las als student de* Lyrical Ballads *en werd een fan, kennis en volgeling van Wordsworth. Hij vestigde zich eveneens in het Lake District; zijn zelfgebouwde huis is nog te zien in Elleray (Windermere). Zijn natuurgedichten leggen de nadruk op het sublieme. Later werd hij te Edinburgh redacteur van* Blackwood's Edinburgh Magazine, *een vooraanstaand intellectueel tijdschrift (dat bestaan heeft van 1817 tot 1967). Als contribuanten trok hij o.m. Coleridge en De Quincey aan; en samen met anderen schreef hij daarin* Noctes Ambrosianae. *Deze serie losse dialogen, een mengeling van literaire satire en beschouwingen over de eigentijdse politiek, bleef lang populair, ook in boekvorm. Wison ontdekte dat hij als redacteur en literaire journalist meer succes had dan als lyricus. - De Helm Crag is de berg die de Vallei van Grasmere beheerst.*

Acht gedichten
William Wordsworth[*]

In eenzaamheid doolde ik rond
(Vertaling Victor Bulthuis)

In eenzaamheid doolde ik rond,
Zoals een wolk boven vallei
En heuvel zweven kan. Plots vond
Ik narcissen, een hele rij,
Onder de bomen langs het meer;

Een bries bewoog ze heen en weer.
Als 't fonkelende sterrenlicht
Dat immer langs de melkweg brandt
Was hun oneindig lint dat zich
Uitstrekte langs de waterkant:
Tienduizend, zag ik, dansten hier,
Hun kopjes schuddend van plezier.

De golfjes dansten lustig mee,
Al sprankelden zij minder dan
De uitgelaten bloemenzee.
Daar wordt een dichter vrolijk van!
Ik keek - en keek - maar ik bedacht
Niet welke schat mij 't schouwspel bracht:

Want zit mij sedertdien iets hoog
Of lig ik peinzend neergevlijd,
Dan flitst het voor mijn geestesoog
Als zegening der eenzaamheid;
Mijn hart wordt dan met vreugd omkranst,
Waarna het met narcissen danst.

I wandered lonely as a cloud

I wandered lonely as a cloud
That floats on high o'er vales and hills,
When all at once I saw a crowd,
A host, of golden daffodils,
Beside the lake, under the trees,
Fluttering and dancing in the breeze.

Continuous as the stars that shine
And twinkle on the milky way,
They stretched in never-ending line
Along the margin of the bay;
Ten thousand saw I at a glance,
Tossing their heads in sprightly dance.

The waves beside them danced; but they

* *William Wordsworth (1770-1850) heeft bijna zijn hele leven in het Lake District doorgebracht en er veel over geschreven. Zie ook de fragmenten uit het Dagboek van zijn zuster, Dorothy Wordsworth, op pagina 132.*

Out-did the sparkling waves in glee:
A poet could not but be gay
In such ajocund company.
I gazed - and gazed - but little thought
What wealth the show to me had brought:

For oft, when on my coach I lie
In vacant or in pensive mood,
They flash upon that inward eye
Which is the bliss of solitude;
And then my heart with pleasure fills
And dances with the daffodils.

Mijn lief had veel gezien dat vreugde biedt
(Vertaling Ike Cialona)

Mijn Lief had veel gezien dat vreugde biedt:
De sterren in de avondlucht, de wei
Vol zomerbloemen rond haar huis; maar niet
Een glimworm, nooit. Dat zei ze tegen mij.

Dus toen ik in de avondschemering
Een glimworm in het lover had ontwaard,
Zag ik mijn kans, en zonder aarzeling
Sprong ik meteen begeesterd van mijn paard.

Ik legde hem voorzichtig op een blad
En droeg hem door de winderige nacht.
Het leek me dat hij daar niets tegen had:
Hij gloeide voort, maar met iets minder kracht.

Gekomen waar mijn Lief te slapen lag,
Liep ik de gaarde in met zachte pas,
Ik zei de glimworm dankbaar goedendag
En liet hem veilig achter in het gras.

Vol hoop en vrees heb ik een dag gewacht;
Des avonds blonk de glimworm in het gras.
Ik heb mijn Lucy ernaartoe gebracht.
Zij was verrukt, ik omdat zij het was!

Among all lovely things my Love had been

Among all lovely things my Love had been;
Had noted well the stars, all flowers that grew
About her home; but she had never seen
A Glow-worm, never one, and this I knew.

While riding near her home one stormy night
A single Glow-worm did I chance to espy.
I gave a fervent welcome to the sight,
And from my horse I leapt; great joy had I.

Upon a leaf the Glow-worm did I lay,
To bear it with me through the stormy night;
And, as before, it shone without dismay;
Albeit putting forth a fainter light.

When to the Dwelling of my Love I came,
I went into the Orchard quietly,
And left the Glow-worm, blessing it by name,
Laid safely by itself, beneath a Tree.

The whole next day, I hoped, and hoped with fear;
At night the Glow-worm shone beneath the Tree.
I led my Lucy to the spot, ‘Look here!’

Oh! Joy it was for her, and joy for me!

Voor een vlinder (I)
(Vertaling Ike Cialona)

Ga nog niet weg - blijf even hier!
Gun mij iets langer dit plezier!
Je biedt mij onverwachte vreugd,
Daar jij van mijn voorbije jeugd
Mij haarscherp de memorie geeft.
Ik drink die beelden in,
Want voor mijn geestesoog herleeft,
Als jij lichtvoetig aangezweefd,
Mijn vaders huisgezin.

Of heerlijk, heerlijk was de tijd
Toen wij in onze argloosheid,
Mijn zus en ik, in woud en wei
Een vlinder volgden zoals jij!
Ik bleef hem naar het leven staan,
Als echte jager fanatiek -
Zij dacht dat hij teloor zou gaan
Als zij te hard zou raken aan
Het waasje op zijn wiek.

To a Butterfly

Stay near me - do not take thy flight!
A little longer stay in sight!
Much converse do I find in thee,
Historian of my infancy!
Float near me; do not yet depart!
Dead times revive in thee:
Thou bring'st, gay creature as thou art,
A solemn image to my heart, My father's family.

Oh! pleasant, pleasant were the days,
The time, when in our childish plays,
My sister Emmeline and I
Together chased the butterfly!
A very hunter did I rush
Upon the prey; with leaps and springs
I followed on from brake to bush;
But she, God love her! feared to brush
The dust from off its wings.

Voor een vlinder (II)
(Vertaling Ike Cialona)

Volmaakt lijkt mij je lediggang
Op gindse bloem, een half uur lang,
Omdat ik, vlindertje, niet weet
Of jij daar sluimert dan wel eet.
Zo roerloos! Een bevroren meer
Is minder stil! Maar snel
Ontwaak jij uitje droom, wanneer
De lichte bries je vindt en weer
Verlokt tot zwierig spel.

Beschouw dit als je toevluchtsoord,
Daar deze gaard ons toebehoort.
Mijn zuster zorgt voor wat hier bloeit,
Ik heb de appelaars gesnoeid.
Kom vaak terug naar dit domein
En wees voor ons niet bang!
Wij praten over zonneschijn
En hoe het was om kind te zijn,
De dag een eindeloos festijn,
Wel twintigmaal zo lang!

To a Butterfly

I've watched you now a full half-hour,
Self-poised upon that yellow flower;
And, little Butterfly! indeed
I know not if you sleep or feed.
How motionless! - not frozen seas
More motionless! and then
What joy awaits you, when the breeze
Hath found you out among the trees,
And calls you forth again!

This plot of orchard-ground is ours;
My trees they are, my Sister's flowers;
Here rest your wings when you are weary;
Here lodge as in a sanctuary!
Come often to us, fear no wrong;
Sit near us on the bough!
We'll talk of sunshine and of song,
And summer days, when we were young,
Sweet childish days, that were as long
As twenty days are now.

De Pieken
(Vertaling Ike Cialona)

Vanuit een scherpe bergrug, rond welks voet
Ons diepe dal zich windt, rijst zusterlijk
Een tweelingpaar van Pieken, groenbekleed,
De hoogste niet eerzuchtig hoog, maar toch
Een uitzicht biedend over meer en stroom
En berg en veld zo mooi als mensenoog
Ooit mocht aanschouwen. Met elkanders hulp
Bereikten twee gezusters in hun zucht
Naar avontuur de toppen van dit paar,
De tijd vergetend op een geurig bed
Van bloem en kruid, terwijl ze daar tezaam
Zich aan de schoonheid laafden, sprakeloos.
Daar ik getuige was en deelgenoot
Van hun verrukking, noemde ik die twee
Verheven Pieken naar dat zusterpaar.
De zusters moesten scheiden, voorzover
De Dood de geesten scheidt van mensen die
Elkander hebben liefgehad als zij.
Verwante Pieken - onvergankelijk,
Zelf mooi en rijkbedeeld met wat ge biedt
Aan zicht op alle schoons, wijl van de mens
De generaties elkaar volgen naar
De afgrond van de tijd - vervul de hoop,
Die Mary* koestert en die Sarah* had,
Dat dit genot dat de natuur hun bood
Tot in der eeuwigheid blijft voortbestaan.

Forth from a jutting ridge, around whose base
Winds our deep Vale, two heath-clad Rocks ascend
In fellowship, the loftiest of the pair
Rising to no ambitious height; yet both,
O'er lake and stream, mountain and flowery mead,
Unfolding prospects fair as human eyes
Ever beheld. Up-led with mutual help,
To one or other brow of those twin Peaks
Were two adventurous Sisters wont to climb,
And took no note of the hour while thence they gazed,
The blooming heath their couch, gazed side by side,
In speechless admiration. I, a witness
And frequent sharer of their calm delight
With thankful heart, to either Eminence
Gave the baptismal name each Sister bore.
Now are they parted, far as Death's cold hand
Hath power to part the Spirits of those who love
As they did love. Ye kindred Pinnacles -
That, while the generations of mankind
Follow each other to their hiding-place
In time's abyss, are privileged to endure
Beautiful in yourselves, and richly graced

* *Mary en Sarah Hutchinson, de vrouw en een schoonzuster van Wordsworth.*
* *Mary en Sarah Hutchinson, de vrouw en een schoonzuster van Wordsworth.*

With like command of beauty - grant your aid
For Mary's humble, Sarah's silent claim,
That their pure joy in nature may survive
From age to age in blended memory.

De wereld is ons te nabij
(Vertaling Wiebe Hogendoorn)

De wereld is ons te nabij: wij gaan
Ten onder aan verspillen en verkrijgen.
Van de natuur is ons maar weinig eigen,
Ons hart, pover geschenk, is afgestaan.
Die zee, haar borst ontblotend voor de maan;
De winden, die ons ieder uur bedreigen,
Nu slaperig, als bloemen die zich neigen -
Wij zijn er niet op afgestemd, verdaan
Is alles wat ons raakt. O God! Indien
Ik heidens was, in oud geloof geboren,
En staand in deze blijde beemd misschien
Een glimp opving, was ik niet zo verloren;
Dan kon ik Proteus in de golven zien
En de omkranste hoorn van Triton horen.

The world is too much with us; late and soon,
Getting and spending, we lay waste our powers:
Little we see in Nature that is ours;
We have given our heart away, a sordid boon!
This Sea that bares her bosom to the moon;
The winds that will be howling at all hours,
And are up-gathered now like sleeping flowers;
For this, for everything, we are out of tune;
It moves us not. - Great God! I'd rather be
A Pagan, suckled in a creed outworn;
So might I, standing on this pleasant lea,
Have glimpses that would make me less forlorn;
Have sight of Proteus rising from the sea;
Or hear old Triton blow his wreathèd horn.

Aan Joanna*
(Vertaling Wiebe Hogendoorn)

Je vroege kindertijd heb je gesleten
In rokerige steden, en je deed er
Door jaren stille vlijt de liefde op
Voor al wat leefde aan je eigen haardvuur,
Met zulk een overgave dat je hart
Niet snel de voorkeur delen zal van hen
Die naar de heuvels zien met tederheid,
En vriendschap sluiten met rivier en bosjes.
Maar wij, die deze grenslijn overschreden
En die in eenvoud afgezonderd wonen
In bos en veld, wij houden veel van jou,
Joanna! En omdat je twee jaar lang
Zo ver van ons verwijderd bent, vermoed ik
Dat je verheugd naar een gesprek zult luisteren,
Hoe triviaal ook, als je daaruit leert
Dat vrienden met wie jij gelukkig was,
Gewoon nog praten over jou en vroeger.

To Joanna

Amid the smoke of cities did you pass
The time of early youth; and there you learned,
From years of quiet industry, to love
The living Beings by your own fire-side,
With such a strong devotion, that your heart
Is slow to meet the sympathies of them
Who look upon the hills with tenderness,
And make dear friendships with the streams and groves.
Yet we, who are transgressors in this kind,
Dwelling retired in our simplicity
Among the woods and fields, we love you well,
Joanna! and I guess, since you have been
So distant now from us for two long years,
That you will gladly listen to discourse
However trivial, if you thence be taught
That they, with whom you once were happy, talk
Familiarly of you and of old times.

* *In Cumberland en Westmoreland komen inscripties op rotsen voor. De karakters zijn door verwering en door hun primitiviteit wel voor runen aangezien, maar het zijn Latijnse letters. De Rotha is de rivier die door de meren Grasmere en Rydal stroomt en dan in het Winandermeer valt. Op de Helm-crag, de losstaande berg die aan het begin van de Vallei van Grasmere verrijst, staat een rots die op een oude vrouw lijkt; dichtbij is een kloof of spelonk. De meeste bergen die hier genoemd zijn, omringen de Vallei van Grasmere; sommige andere staan verder weg, maar horen tot hetzelfde gebergte. [Noot van Wordsworth.] - Het gedicht dateert uit 1800. Joanna was een jongere zuster van Wordsworth's vrouw, Mary Hutchinson.*

[Nederlands]

Zo'n tien dagen geleden, toen ik onder
De hoge dennen zat, die rijzen boven
Hun buurman, de stokoude torenspits,
Kwam uit zijn somber huis de dominee
Tevoorschijn, groette mij, en vroeg zich af:
‘Hoe gaat het met dat wilde kind, Joanna!
En wanneer komt ze bij ons terug?’ Hij talmde,
Maar toen we 't dorpsnieuws uitgewisseld hadden,
Verlangde hij te weten, ernstig kijkend,
Waarom ik oude afgoden vereerde
En, als een soort druïde, met karakters
Van ongehoord formaat een rare naam
Had uitgebeiteld in de rots ter plaatse,
Boven de Rotha, aan de rand van 't bos.
- Nu, dank zij die onkwetsbaarheid van 't hart,
De vrucht van ironie en echte liefde,
Was ik niet wars van zo'n catechisatie
En heb als volgt geantwoord: ‘Het geviel
Dat ik een zomerochtend bij zonsopgang
Een wandeltocht gemaakt had met Joanna.
- Verrukkelijk jaargetij, wanneer de brem,
In volle bloei, te zien op elke helling,
Tussen het hakhout schiet in strepen goud!
Ons pad liep naar de oevers van de Rotha

[Engels]

While I was seated, now some ten days past,
Beneath those lofty firs, that overtop
Their ancient neighbour, the old steeple-tower,
The Vicar from his gloomy house hard by
Came forth to greet me; and, when he had asked,
‘How fares Joanna, that wild-hearted Maid!
And when will she return to us?’ he paused;
And, after short exchange of village news,
He with grave looks demanded for what cause,
Reviving obsolete idolatry,
I, like a Runic Priest, in characters
Of formidable size had chiselled out
Some uncouth name upon the native rock,
Above the Rotha, by the forest-side.
- Now, by those dear immunities of heart
Engendered between malice and true love,
I was not loth to be so catechised,
And this was my reply: -'As it befell,
One summer morning we had walked abroad
At break of day, Joanna and myself.
-'Twas that delightful season when the broom,
Full-flowered, and visible on every steep,
Among the copses runs in veins of gold.
Our pathway led us on to Rotha's banks;

[Nederlands]

En toen wij voor die hoge rots aankwamen
Die op het oosten uitziet, hield ik halt. -
Ik mat de grootse bergkam met mijn ogen
Van voet naar top; in opperste verrukking
Zag ik in struik en boom, in steen en bloem
Die mengeling van delicate tinten,
Over zo'n weids gebied, in één impressie
Bijeengevoegd door de verbindingskracht
Van al wat schoon is, in het hart verbeeld.
- Toen ik zo'n twee minuten had gekeken,
Bespeurde, mij in de ogen ziend, Joanna
Mijn geestvervoering en zij lachte luid.
De Rots, als uit een slaap opschrikkend, ving
De stem op van de Vrouw en lachte terug;
Het Oude Wijf, gezeten op de Helm-crag,
Hield haar spelonk gereed; de Hammarscar
En steile Silver-how uitten een lachklank;
De Loughrigg in het zuiden hoorde dat,
De Fairfield reageerde met een bergtoon;
Tot ver in 't hemelblauw hief de Helvellyn
De vrouwenstem, - de oude Skiddaw blies
Zijn spreektrompet; - de Glaramara zond
De stem terug, zijn wolken uit, naar 't zuiden;
De Kirkstone schudde hem van zijn nevelkap.

[Engels]

And, when we came in front of that tall rock
That eastward looks, I there stopped short - and stood
Facing the lofty barrier with my eye
From base to summit; such delight I found
To note in shrub and tree, in stone and flower,
That intermixture of delicious hues,
Among so vast a surface, all at once,
In one impression, by connecting force
Of their own beauty, imaged in the heart.
- When I had gazed perhaps two minutes' space,
Joanna, looking in my eyes, beheld
That ravishment of mine, and laughed aloud.
The Rock, like something starting from a sleep,
Took up the Lady's voice, and laughed again;
That ancient Woman seated on Helmcrag
Was ready with her cavern; Hammarscar,
And the tall Steep of Silver-how, sent forth
A noise of laughter; southern Loughrigg heard,
And Fairfield answered with a mountain tone;
Helvellyn far into the clear blue sky
Carried the Lady's voice, - old Skiddaw blew
His speaking-trumpet; - back out of the clouds
Of Glaramara southward came the voice;
And Kirkstone tossed it from his misty head.

[Nederlands]

- Of nu (zo zei ik onze lieve vriend,
Die met een glimlach van verbijstering
Mij aan te staren stond) dit simpelweg
Naar waarheid door de broederschap der bergen
Werd aangericht, of dat mijn oor door dromen
Getroffen werd, visionnaire vlagen,
Alleen aan mij geschonken, ik weet zeker
Dat er een luid rumoer was in de heuvels
En dat Joanna bij het luisteren
Zich aan mijn zijde voegde, als zocht zij daar
Beschutting tegen iets waarvoor zij bang was.
- En daardoor, lang daarna, toen achttien manen
Geslonken waren en ik eenzaam dwalend
Mij onder deze rots bevond, een stille
Ochtend bij dageraad, ben ik gaan zitten
En hakte met die primitieve tekens,
Gevoelens oud en echt ter nagedachtenis,
Joanna's naam diep in het levend steen: -
En noem, met allen die mijn haardstee delen,
Sindsdien die mooie rots JOANNA'S ROTS.'

[Engels]

- Now whether (said I to our cordial Friend,
Who in the hey-day of astonishment
Smiled in my face) this were in simple truth
A work accomplished by the brotherhood
Of ancient mountains, or my ear was touched
With dreams and visionary impulses
To me alone imparted, sure I am
That there was a loud uproar in the hills.
And, while we both were listening, to my side
The fair Joanna drew, as if she wished
To shelter from some object of her fear.
- And hence, long afterwards, when eighteen moons
Were wasted, as I chanced to walk alone
Beneath this rock, at sunrise, on a calm
And silent morning, I sat down, and there,
In memory of affections old and true,
I chiselled out in those rude characters
Joanna's name deep in the living stone: -
And I, and all who dwell by my fireside,
Have called the lovely rock, JOANNA'S ROCK.'

Het voorspel*
(Boek 1, 340-414)
(Vertaling Wiebe Hogendoorn)

Stof zijn wij - maar onsterflijk groeit de geest
Als in muziek de harmonie: een duister
Niet te doorgronden vakmanschap verzoent
De dissonanten, smeedt de elementen
Tot één verbond. Wat is het vreemd dat al
De angsten, pijnen, jeugdige misères,
Spijt, kwelling en vermoeidheid, in mijn geest
Verenigd, ooit een rol hebben gespeeld
- Een rol die essentieel was - bij de vorming
Van 't kalm bestaan dat mij behoort als ik
Mijzelf waard ben! Geloofd ten einde toe!
En dank dat de Natuur haar middelen koos:
Hetzij haar ongevreesd bezoek, of dat
Wat kwam met zachte schrik, als pijnloos licht
De kalme wolken openend; of anders
Strengere tussenkomsten, een concreter
Verrichting, als haar doel dat mocht vereisen.

[Engels]

Dust as we are, the immortal spirit grows
Like harmony in music; there is a dark
Inscrutable workmanschip that reconciles
Discordant elements, makes them cling together
In one society. How strange that all
The terrors, pains, and early miseries,
Regrets, vexations, lassitudes interfused
Within my mind, should e'er have borne a part,
And that a needful part, in making up
The calm existence that is mine when I
Am worthy of myself! Praise to the end!
Thanks to the means which Nature deigned to employ;
Whether her fearless visitings, or those
That came with soft alarm, like hurtless light
Opening the peaceful clouds; or she may use
Severer interventions, ministry
More palpable, as best may suit her aim.

* The Prelude, or Growth of a Poet's Mind *(1799-1805) is Wordsworth's voornaamste lange gedicht. Het biedt in veertien zangen zijn denkbeelden over mens, natuur en samenleving, en meer in het bijzonder autobiografisch-filosofische beschouwingen over het samenspel van natuur en opvoeding bij zijn eigen vorming als dichter. Het eerste boek is getiteld 'Introduction - Childhood and School-Time'.*

[Nederlands]

Het was een zomeravond: door haar leiding
Vond ik een bootje aan een wilg gebonden
In een spelonk, waar het gewoonlijk lag.
Meteen maakte ik de ketting los, stapte in
En duwde af. Het was een daad van steelsheid
En verontrust genot: niet zonder stem
Van berg-echo's bewoog mijn boot zich voort.
Stil liet zij achter zich ter wederzijde
Kringetjes glinsterende in het maanlicht,
Totdat zij samensmolten in een spoor
Van sprankelend licht. Maar nu, als één die, trots
Op wat hij kan, roeit naar 't gekozen punt
Langs een kaarsrechte lijn, richtte ik mijn blik
Op 't hoogste van een rotsig-steile bergkam,
De verste grens van de einder; want daarboven
Was niets dan sterren en de grijze lucht
De boot was een pinas voor elfen; lustig
Doopte ik mijn riemen in het stille meer.
Wanneer ik oprees bij de haal, dan trok
Zij door het water, deinend als een zwaan.
Toen stak achter die rotswand, die tot dan
De einder sloot, een zwarte reuzenrotspunt
Als handelend uit moedwillig machtsinstinct
Zijn hoofd omhoog. Ik sloeg en sloeg opnieuw:

[Engels]

One summer evening (led by her) I found
A little boat tied to a willow tree
Within a rocky cave, its usual home.
Straight I unloosed her chain, and stepping in
Pushed from the shore. It was an act of stealth
And troubled pleasure, nor without the voice
Of mountain-echoes did my boat move on;
Leaving behind her still, on either side,
Small circles glittering idly in the moon,
Until they melted all into one track
Of sparkling light. But now, like one who rows,
Proud of his skill, to reach a chosen point
With an unswerving line, I fixed my view
Upon the summit of a craggy ridge,
The horizon's utmost boundary; for above
Was nothing but the stars and the grey sky.
She was an elfin pinnace; lustily
I dipped my oars into the silent lake,
And, as I rose upon the stroke, my boat
Went heaving through the water like a swan;
When, from behind that craggy steep till then
The horizon's bound, a huge peak, black and huge,
As if with voluntary power instinct
Upreared its head. I struck and struck again,

[Nederlands]

Toen torende de barse vorm, nog groeiend,
Tussen mij en de sterren op, en schreed,
Want aldus leek het, volgens eigen toeleg
Doordacht bewegend, als een levend wezen,
Mij na. Ik wendde sidderend mijn koers
En koos mijn steelse weg door 't stille water
Terug naar de beschutting van de wilg.
Daar liet ik op zijn ankerplaats mijn hulkje -
En door de weiden liep ik huiswaarts, ernstig,
Plechtig gestemd; maar na eenmaal dat schouwspel
Gezien te hebben was mijn brein nog dagen
Vervuld met vaag en onbepaald besef
Van vreemde wijzen van bestaan, mijn denken
Verhuld door duister, noem het eenzaamheid
Of blanke absentie. Geen vertrouwde vormen
Resteerden, geen genoeglijk beeld van bomen
Of zee of lucht, geen kleur van groene velden;
Maar grootse, sterke vormen, die niet leven
Als mensen, trokken langzaam door mijn geest
Bij dag, en verontrustten 's nachts mijn dromen.

[Engels]

And growing still in stature the grim shape
Towered up between me and the stars, and still,
For so it seemed, with purpose of its own
And measured motion like a living thing,
Strode after me. With trembling oars I turned,
And through the silent water stole my way
Back to the covert of the willow tree;
There in her mooring-place I left my bark,-
And through the meadows homeward went, in grave
And serious mood; but after I had seen
That spectacle, for many days, my brain
Worked with a dim and undetermined sense
Of unknown modes of being; o'er my thoughts
There hung a darkness, call it solitude
Or blank desertion. No familiar shapes
Remained, no pleasant images of trees,
Of sea or sky, no colours of green fields;
But huge and mighty forms, that do not live
Like living men, moved slowly through the mind
By day, and were a trouble to my dreams.

[Nederlands]

Wijsheid en Geestkracht van het universum!
Gij Ziel, die de eeuwigheid zijt van het denken,
Vormen en beelden ademtocht verlenend
En duurzame beweging, niet vergeefs
Hebt gij bij dag of sterrelicht aldus
Vanaf mijn eerste dageraad de passies
Verknoopt die onze mensenziel opbouwen;
Niet met vulgaire, lage mensenwerken,
Maar met bestendige, verheven dingen -
Natuur en leven - hebt de elementen
Van denken en gevoel aldus gezuiverd,
Geheiligd met het middel van de tucht
Van pijn en vrees, totdat wij een grandeur
Erkennen in het kloppen van het hart.

[Engels]

Wisdom and Spirit of the universe!
Thou Soul that art the eternity of thought,
That givest to forms and images a breath
And everlasting motion, not in vain
By day or star-light thus from my first dawn
Of childhood didst thou intertwine for me
The passions that build up our human soul;
Not with the mean and vulgar works of man,
But with high objects, with enduring things -
With life and nature - purifying thus
The elements of fealing and of thought,
And sanctifying, by such discipline,
Both pain and fear, until we recognize
A grandeur in the beating of the heart.

[De Tweede Ronde 2003, nummer 4]

Voorwoord

Dertig jaar geleden vestigde zich in Chili een bruut militair regiem en dertien jaar geleden werd geweldloos de democratie hersteld, maar gedurende de zeventien jaar dat de Junta regeerde had een slachting plaats onder politiek links; vele duizenden werden geëxecuteerd of ‘verdwenen’; tienduizenden verdwenen in ballingschap. Hoezeer dit alles in de literatuur ‘naijlt’, zoals Frank Diamand schrijft, moge blijken uit dit Chili-nummer. In *Vertaald proza* zeven verhalen: Jaime Collyer beschrijft hoe huisarrest leidt tot pleinvrees, Alejandra Costamagna tekent de wanen van de dochter van een verdwenene, Jorge Edwards vertelt het verhaal van een Zweedse journaliste in Chili, in de nadagen van de terreur, Nona Fernandez schetst een confrontatie tussen een gestorven verdwenene en zijn stervende vader, Pedro Lemebel geeft een satirisch beeld van de actie ‘Juwelen voor het vaderland’ en Luis Sepulveda toont een arrestatie die wordt verijdeld door zelfmoord. Alleen in het verhaal van Antonio Skármeta, spelend in een recenter verleden, gaat het niet rechtstreeks over de militaire dictatuur, maar de moeder van de ikfiguur was er slachtoffer van.

In *Essay* biedt Ariel Dorfman een terugblik op de periode-Pinochet, met speciale aandacht voor de ‘echte *desaparecidos*’; Ricardo Cuadros beschrijft in vogelvlucht de Chileense literatuur van de laatste driekwart eeuw, waardoor uitgebreide noten bij afzonderlijke auteurs overbodig werden; Robert Lemm vertelt over een 16de-eeuws epos (van Ercilla) over Chili's oorspronkelijke bewoners, de Araucana. In *Vertaalde poëzie* werk van tien Chileense dichters, onder wie beide Chileense Nobelprijswinnaars, Gabriela Mistral en Pablo Neruda.

Verrassingen ook in *Nederlands proza*: Joop van den Berg vervolgt, na jaren, zijn hilarische Nieuw Guinea-memoires, nieuwkomer Jeroen van Kan draagt een subtiel getekende puberteitsneurose bij en Monica Sauwer schetst een psychiater die worstelt met zijn beroepsethiek. In *Nederlandse poëzie* verwelkomen wij twee nieuwe namen, al gaat het niet om debuten: Frank Diamand en Mayra Verheyen. In *Light Verse* hebben diverse medewerkers ingespeeld op het Chileense thema, onder wie Kees Jiskoot - dit jaar bekroond met de Kees Stip Prijs - die Chili in een fraai kalligram betitelt als ‘een anorectisch ogend land’.

Wij danken Catharina Blaauwendraad en Sander de Vaan voor hun inzet als gastredacteur. Tenslotte attenderen wij onze abonnees en kopers van losse nummers op de Antwoordkaart in dit nummer. Wie nu een abonnement neemt of wegschenkt, verzekert zich van een extra aantrekkelijk premiegeschenk.

Redactie

Nederlands proza

Christina
Joop van den Berg

Het dek van de kleine patrouilleboot werd totaal in beslag genomen door honderden jonge rubberplantjes, elk rechtopstaand in een kokertje van bruine bamboe. De vuilgrijze schutkleur van de oude schuit ging schuil achter het frisse groen van de blaadjes. Vooral als het licht van de opgaande zon over de groene massa schoof, leek het zeildoeken zonnescherm boven onze boot het zachtgroene licht in te kapselen, alsof het scheepje was opgeslokt door een weelderige reuzenklimplant.

Het gaf iets decoratiefs aan de boot, maar zulke zaken telden niet, want hier stond alles in het teken van de Vooruitgang. Daarom moesten de Papoea's aan weerszijden van de Digoelrivier rubberbomen planten. Over een jaar of tien zou dat vruchten afwerpen en zorgen voor welvaart. Welvaart was nu ver te zoeken in de kleine kampongs die hier en daar opdoken achter een brede strook modder, grauwe stinkende dorpen met rissen ondervoede kinderen. Ik mocht, als landbouwambtenaar, de brenger zijn van al dit goeds, samen met mijn drie Papoea-opzichters die de plantjes voortdurend nat moesten houden gedurende de reis. Op gezette tijden verschenen ze aan de railing met emmertjes aan een touw die ze in de rivier lieten zakken. Luid pratend en lachend als schoolkinderen haalden ze dan de emmertjes op en begoten de plantjes in hun bamboe kokers een voor een. Daarna was het zeker een uur heerlijk koel op het dek.

Tot nu toe was het een plezierige reis geweest, een van de betere! De bootsman was Gebse, een jonge Papoea uit Merauke, die de rivier goed kende. Bovendien, en dat was belangrijk op reis, was hij een eersteklas gitarist. Als wij 's avonds een beschut zijriviertje opzochten, omdat de rotsen en zandbanken in de rivier alleen overdag zichtbaar waren, pakte Gebse zijn instrument en zongen de zes Papoea's - Gebse, twee matrozen en mijn drie opzichters - tot diep in de nacht sentimentele krontjongliedjes. De volgende dag stonden we laat op, maar dat gaf niets. We hadden de tijd aan onszelf.

Na een dag of wat waren we zo vertrouwd met elkaar dat er steeds openlijker werd gepraat over zaken die ze anders aan blanken niet kwijt wilden. Bij elke kampong op onze route werd de

voorraad plantjes kleiner. We hielpen met het uitladen en inplanten, gaven instructies hoe het verder moest en voeren dan welgemoed verder stroomopwaarts naar onze eindbestemming Boeroeboeroe. Het was heel genoeglijk allemaal. Geen zware dagmarsen over het strand of door het dichte oerbos, weinig hinder van de zon door de overkapping van zeildoek en bijna elke avond een koele kreek om in te baden en een plaatsje aan de oever om het avondmaal te gebruiken.

We moesten nog twee kampongs aandoen voor we met een lege boot naar Merauke zouden terugkeren en wij, zeven jongens op een ouwe schuit, hadden niets te klagen. De voorlaatste kampong was een ‘districtshoofdplaats’, wat alleen maar betekende dat de kampong de grootste was in de omgeving en dat het Nederlandse gezag er werd vertegenwoordigd door een Papoea-bestuursassistent. Toen de boot aan de wrakke steiger werd afgemeerd, kwam deze assistent zenuwachtig gebarend op mij toe lopen.

‘Meneer,’ riep hij al van ver. ‘Meneer, de Resident wil u dringend spreken. Hij gaat u via de radio om tien uur oproepen. Komt u maar mee naar het kantoor. Het loopt tegen tienen, dus de verbinding kan zo doorkomen.’

Plechtig en nadrukkelijk voegde hij er nog aan toe: ‘Het is heel dringend, zeiden ze in Merauke.’

Ik liep met hem mee naar het kantoortje waar de radio-ontvanger stond. Hij ging achter het toestel zitten en bediende de knoppen. Toen de verbinding tot stand was gekomen, gaf hij mij zwijgend de microfoon met koptelefoon en even later hoorde ik de stem van de Resident van Merauke.

De boot moest onmiddellijk terug naar Otemep, de tweede kampong die we op onze route hadden aangedaan. Er was daar een onverklaarbare epidemie uitgebroken. Kinkhoest, dacht men, maar de Dienst Volksgezondheid wist het niet zeker. De ergste zieken moesten met de boot naar het ziekenhuis worden vervoerd. Er was al een zuster lopend onderweg vanuit Merauke naar Otemep. De twee andere boten waarover de Resident beschikte, waren te ver weg om terug te roepen en dus was de keus op ons gevallen. Onze boot was dringend nodig en wel onmiddellijk. Over een dag of vijf kon ik het schip terugkrijgen.

Het was tien uur en als de boot om elf uur op volle kracht stroomafwaarts de Digoel af zou zakken, kon hij 's middags tegen vieren in Otemep zijn. Daar konden de zieken worden ingeladen

en dan werd het laatste stuk op halve kracht gevaren, bij het licht van de schijnwerper op de voorplecht. Na aankomst moest de bootsman zich meteen melden bij de Resident, het gaf niet hoe laat.

Het was een kort en duidelijk gesprek. Ik moest vaststellen dat de Resident wist waarover hij sprak en de rivier goed kende.

'Begrepen, Resident,' riep ik plichtmatig en herhaalde kort de opdracht. 'Is er verder nog iets?'

'Verder niets, maar laat de bootsman haast maken. Is ie goed?'

'Heel goed. Wij gaan nu de boot leeghalen, Resident. *Roger,* over en uit.'

Hij had echt bezorgd geklonken. Ik vertelde het de jongens en ze begonnen meteen met lossen. Eerst een paar honderd rubberplantjes, toen onze persoonlijke bagage. Binnen een half uur was de boot vrijwel leeg. Alles stond door elkaar op de steiger, een verzameling potten en pannen, balen rijst, conserveblikken, plunjezakken, toiletartikelen en daarachter de lichtgroene haag van rubberplantjes. De bootsman had de motor gestart en was bezig de schijnwerper op de voorplecht te controleren. Toen zijn matrozen die geholpen hadden met uitladen aan boord sprongen, knikte hij even met zijn hoofd en zei: 'We moeten maar gaan. Tot over een dag of vijf. Ik haal het makkelijk, vanavond in Merauke.' De motor gaf vol gas, witte rookpluimen zweefden over het dek en het schip zwenkte met een driftige zwaai de rivier op.

De bestuursassistent kwam, met een schare kinderen achter zich aan, om onze bagage en de rubberplantjes naar een leeg huis te brengen waar de jongens de komende dagen zouden bivakkeren. Voor mij had hij een kamer vrijgemaakt in zijn eigen huis. Een echt bed, van houten planken, maar beter dan een slaapzak op de grond met hordes ongedierte. Het bleef een aangename rondreis, stelde ik vast. Vijf dagen gedwongen nietsdoen, dat beviel me wel. Het eten was niet op dit uitstel berekend, maar we konden wat ruilen of kopen. Er liepen kippen genoeg rond. Wel zou de drank binnenkort op zijn, maar er was geen kampong waar geen arak werd gestookt. Het eerste glaasje smaakte wel naar terpentijn, maar dat werd gaandeweg beter.

De eerste dag hadden we het druk met het uitzetten van de rubberplantjes. De bestuursassistent was van de oude stempel. Liever gezegd, hij was van het soort waar het Nederlandse gezag door de

jaren heen een stempel van onpersoonlijke serviliteit op had gedrukt. Alles stond voor hem in het teken van de vooruitgang. Hij zorgde voor ons als een vader en het ontbrak ons aan niets, althans in aanmerking genomen dat dit barre eiland nauwelijks aan de Steentijd was ontgroeid. Je had ook maar weinig nodig, zeker toen, aan de modderige Digoel in de zestiger jaren van de twintigste eeuw.

Overdag slenterde ik wat rond in de kampong die uit zo'n veertig huizen bestond en vaak liep ik bij de mensen binnen. Een van mijn opzichters, Keret, was uit deze streek afkomstig en vergezelde mij om geduldig alles te vertalen. In het grootste huis, gebouwd aan een kleine heldere kreek, woonde een talrijke familie. De dienst werd er uitgemaakt door een kleine, grijze vrouw die kennelijk de baas was over zo'n twintig mensen. Ze had een mooi open gezicht met felle kraalogen. Aan het eind van de middag kwamen de mannen en vrouwen terug van het zware werk in de groententuinen of van het vissen in de rivier en dan was het op de voorgalerij van dat grote huis een drukte van belang. Tot diep in de nacht bleven ze er luid pratend bij elkaar zitten. Iedereen was wel met iets bezig, matten vlechten, houtsnijden, speerpunten bijvijlen, vistuig verstellen en nog andere voor mij vreemde bezigheden. Keret was in de verte familie. Hij was heel populair en werd met groot respect bejegend. We kwamen meestal aan het eind van de middag, gingen na een algemene groet tegen de muur op de grond zitten en lieten de shag rondgaan tot iedereen - de jonge kinderen incluis - aan het roken was en wij gefascineerd bleven kijken naar dit kwetterende gezelschap. Natuurlijk verstond ik niets van de inheemse taal, maar door goed te letten op intonaties en gezichtsuitdrukkingen en dankzij de spaarzame vertalingen van Keret volgde ik min of meer wat er omging.

Meteen op de eerste dag, toen de oude vrouw mij had binnengenood met de vraag of ik shag bij me had, was het meisje mij opgevallen. Ze was totaal anders dan haar leeftijdsgenoten. De andere meisjes in hun grijze, gescheurde jurken waren voortdurend aan het giechelen, of ze ginnegapten met Keret of een van de andere opzichters. Dit lange meisje, Christina geheten, was meestal ingespannen bezig met haar werk en keek niet op of om. Ook het lichaam van Christina was volkomen anders dan dat van die lacherige tieners. Rijzig was het woord, en dat kwam bijna niet voor bij deze gedrongen bevolking. Haar haar was altijd schoon, niet kroe-

zend en in een wrong achter op haar hoofd gebonden. Ze had een lichte huidskleur en grote, haast ronde ogen met prachtige lange wimpers. Ze was in één woord mooi, héél móói, met lange, glanzende armen en benen en kleine spitse borsten onder haar opgeschorte sarong. Een enkele keer keek ze mijn kant op en sloeg dan meteen zedig haar ogen neer.

Toch merkten de anderen blijkbaar dat ik mijn ogen niet van haar af kon houden, want al op de eerste avond zei Keret, toen we naar huis liepen: 'Meneer, u hebt zeker zin in die lange lijs, die Christina? Want u kijkt steeds naar haar. Maar het heeft geen zin, echt niet! Er is niets mee te beginnen. Hooghartig. Ze zeggen dat haar vader een Indonesiër was die hier verderop in Boven-Digoel gevangen heeft gezeten, maar het kan natuurlijk ook een Chinese vogeljager op doorreis zijn geweest. Dat weet je nooit. Maar ze hoort niet echt bij ons en dat laat ze steeds merken. Nee meneer, maar zag u dat kleintje naast haar?' Hij floot tussen zijn tanden. 'Die komt straks als iedereen slaapt naar de kreek naast het huis en daar zal ze op mij wachten! Die meiden hier kunnen hun geluk niet op met zoveel mooie jongens uit de grote stad.'

Ik wist dat er rond het huis waar de opzichters sliepen altijd jonge meiden stonden te lachen en te fluiten. Als wij op rondreis ergens in het binnenland moesten overnachten, werden de dorpsschonen het hof gemaakt. Moeilijk was dat niet, onze opzichters waren de heren uit de stad, met polshorloges, spijkerbroeken en felgekleurde hemden uit Hongkong. De vaders en moeders van die meisjes waren daar niet blij mee. Volgens vaste adatregels waren ze al vergeven aan een jongeman uit de streek. Nu en dan kwam er een fel conflict uit voort waarbij messen werden getrokken. Maar bij mij was het altijd goed gegaan. Ik liet de jongens vrij in hun doen en laten, al had ik er elke reis op gehamerd dat ze niets moesten beginnen met een getrouwde vrouw. Bij vrije meisjes was er altijd wel een oplossing mogelijk, door een boete te regelen. Een affaire met een getrouwde vrouw kon fatale gevolgen hebben.

'Pas maar op, Keret,' zei ik. 'Misschien staat haar vader je met een *parang*[1] op te wachten.'

'Daar is op gerekend,' zei Keret. 'Maar die Christina, vindt u haar niet lelijk met dat lange lijf en die kleine tieten? Nou ja, meestal vindt u mooi wat wij lelijk vinden en omgekeerd. Dus is het niet zo vreemd dat u iets met haar wil.'

Iets? dacht ik. Alles en nog veel meer. Wat een mooie meid! Wat

zou ik er niet voor geven als zij straks giechelend op mij stond te wachten bij de kreek. Keret raadde mijn gedachten. ‘Nee meneer,’ zei hij, ‘als er een kans was zou ik haar voor u versieren, maar ik weet zeker dat ze het niet doet. Hoe dan ook, ik zal morgen zo eens langs mijn neus weg vertellen dat u haar wel lief vindt. Is dat goed?’

Die nacht sliep ik onrustig en dacht steeds aan Christina. Haar prachtige lichtbruine lijf spookte door mijn hoofd. Toen ik de volgende ochtend de kampong inliep, kwamen twee kleine meisjes uit het grote huis luid roepend naar mij toe. *‘Toean soeka Christina*[2] zongen ze me toe. Ook dat nog, dacht ik. Die klootzak van een Keret heeft vanochtend natuurlijk alles over Christina aan de oude vrouw verteld en die twee hebben meegeluisterd. *‘Diam sadja!*[3] was het enige wat ik kon uitbrengen.

Ik liep verder de kampong door en de heuvel op, omdat ik daar foto's wilde nemen. Het tweetal volgde mij op enige afstand en toen ik bovenop de heuvel uitrustte tegen een boom, kwamen ze dichterbij.

‘Meneer,’ zei een van de twee nogal ernstig, ‘Christina is een rare, hoor. Ze lacht nooit en ze doet nergens aan mee. Ze is een beetje gek, vinden wij.’

‘Hou je kop dicht,’ viel ik haar in de rede. ‘Ik wil er niets over horen, begrepen?’ Op de terugweg bleven ze op veilige afstand achter mij lopen en bij het binnenkomen van de kampong verdwenen ze stilletjes in de lage struiken langs de rivieroever.

Toen ik tegen de avond aankwam bij het grote huis zat Christina zoals altijd in een hoekje, stil gebogen over haar vlechtwerk. Ze keek niet op toen ik binnenkwam en de hele avond bleef ze mijn blik ontwijken, maar er was één moment waarop ze zich mijn kant op keerde en haar lippen zich plooiden tot een verlegen lachje. Toen had ik haar kunnen en moeten omhelzen, maar daar was het gezelschap niet naar, vreesde ik. Keret was juist een verhaal aan het vertellen, over het flitsende leven in de hoofdstad waarschijnlijk, toen de oude vrouw hem onderbrak en zei:

‘Die meneer hier is zeker niet getrouwd?’ Ze zweeg even en vervolgde: ‘Oi oi, wat een verspilling van goed zaad. Doodzonde!’ Meteen ging er een oorverdovend gejuich op. Christina boog zich dieper over haar vlechtwerk. Jezus, dacht ik, een hele bruine familie lacht zich ziek over een hitsig blank mannetje dat midden in de

rimboe zo vreselijk geil is. Het gejoel zwakte af en het gesprek nam gelukkig een andere wending.

Christina, dacht ik, waarom zitten we hier als twee volwassenen met zo'n twintig anderen, terwijl ik het liefst met jou alleen het bos in wil als de eerste de beste Papoea! Maar ik was een Hollander met een witte huid, de kleur van pasgeboren hondjes, zeiden ze hier. Ik had niets te zoeken in het bos. Waarom zette ik de hele zaak niet uit mijn hoofd? Die avond zou niets meer opleveren, wist ik. ‘Ik ga slapen,’ riep ik humeurig en vertrok naar het huis van de bestuursassistent.

De volgende twee dagen bleef het plenzen van de regen en mijn humeur zakte met het uur. Maar de opzichters liepen te fluiten en te zingen en hadden de grootste lol ondanks de regen. Geen wonder, dacht ik, elke avond een ander grietje in het bos. Maar achter de wolken scheen de zon, want Merauke meldde via de ontvanger dat de epidemie over haar hoogtepunt heen was en dat de boot, intussen gedesinfecteerd, op weg was naar ons toe. Hij zou morgenochtend aankomen. Even inladen en wegwezen, dacht ik, weg uit dit verregende modderoord en weg van dat verleidelijke lange lijf.

De avond voor ons vertrek dronk ik wat te snel een restje arak en licht in mijn hoofd liep ik naar het grote huis, waar mijn jongens een soort afscheidsfeestje hadden georganiseerd. Ik had Keret gezegd dat ik pas laat zou komen, want ik had geen zin meer om urenlang de outsider te zijn. Van veraf riepen ze me al toe. ‘Waarom zo laat? Het is hier *rameh betoel*[4]. Maar u heeft ook al een slokje op, zo te zien.’

Ze hesen me welwillend het trapje en keken met welgevallen naar mijn ogen die wazig in het licht van de petromax-lamp tuurden.

‘Als meneer aangeschoten is, mogen wij dat ook wel worden,’ riep de oude vrouw. ‘Wij Papoea's moeten toch een voorbeeld nemen aan jullie blanken.’ Even later kwam ze uit het achterhuis met de nodige bamboekokers vol arak.

‘Die zijn voor mijn rekening,’ riep ik iets te luid. ‘Ik betaal!’ Er volgde een bescheiden applaus. De oude vrouw nam een slok uit een van de bamboekokers en gaf hem door. ‘Lekker spul,’ zei ze. ‘Beter dan die drank van jullie. Trouwens, alles is hier beter dan bij

jullie, zelfs de vrouwen.' Ze keek naar Christina en begon hikkend te lachen. Een koor van instemmend gelach volgde. Het leek een grandioos feest te worden. Iedereen werd luidruchtig, alleen Christina zat als een sfinx in de schaduw en ik was, eerlijk waar, helemaal gek van haar. Plotseling riep ik hard:

'Morgen vertrekken we. Dan gaat deze blanke man terug naar zijn eigen blanke clubje. Blij toe.' Ik richtte me tot de oude vrouw en zei: 'Zeg tante, luister eens goed naar me. Ik mag Christina zeker wel meenemen naar Hollandia, als hulp in de huishouding? Over een paar dagen ben ik hier terug en dan pik ik haar op. Dat vind je wel goed, toch?' Er stak een orkaan van luide stemmen op. Haha, die rare blanke meneer wilde Christina meenemen! De oude vrouw zei: 'Hulp voor uw huis? Voor uw kruis, zal u bedoelen!' En weer schudde het huis van de uitbundige bijval.

'Welnee,' riep ik door het gebrul heen. 'Gewoon als hulp in de huishouding, als baboe, zoals we vroeger in Indië zeiden. Het is toch heel gewoon als een bestuursambtenaar een meisje uit de *oedik*[5] meeneemt naar de hoofdstad? Ze kan in de boot met ons mee als we teruggaan. In Merauke betaal ik de vliegkosten. Dat is zo'n honderdvijftig gulden, maar dat geeft niet. Ze krijgt een goed loon bij me en als ze wil kan ze op mijn kosten terug. Een mooi voorstel toch?'

Christina sprong op en verdween als een schicht in het achterhuis, luid nagelachen door de rest.

'Dat gaat niet zomaar,' zei de oude vrouw. U bent geloof ik wel een goede *Toean,* maar zoiets moet toch eerst met de familie besproken worden en dan moet u ook wat betalen. Maar meneer, Christina is zo'n raar wicht. Voor hetzelfde geld loopt ze na een paar dagen bij u weg. Ze doet altijd haar eigen zin. Och meneer, drink nog wat, jullie gaan morgen toch pas tegen de middag weg?'

Wat later bracht Keret me terug naar het huis van de bestuursassistent. 'Gottegot, wat heb je dat stom aangepakt,' zei hij. Als je Christina echt wil meenemen naar Hollandia, had ik dat beter met ze kunnen bespreken, als lid van de clan. Dan had ik gezegd dat ze in Hollandia bij mijn familie zou komen wonen en dat wij daar een baantje voor haar zouden vinden.' Als ik goed dronken was, ging Keret tegen mij van 'u' over op 'jij' en eigenlijk voelde ik me daardoor gevleid.

'Luister,' vervolgde hij. 'Je bent een grote kaffer. Eerst kleed je haar met je ogen uit, of dacht je dat wij Papoea's te stom zijn om

dat te zien? Dan zuip je te veel arak en vraagt waar iedereen bij is of ze meegaat naar de hoofdstad. Dat kan toch niet! Nou ja, ik zal morgen wel zien wat er nog te redden is. Welterusten.'

De volgende ochtend werd ik om acht uur wakker met barstende hoofdpijn en een dichtgeschroefde keel. De vrouw van de bestuursassistent had mij niet durven wekken, maar toen ze me hoorde schuifelen, stuurde ze haar kinderen naar mij toe met zwarte koffie en schijfjes gebakken cassave.

'De boot komt eraan, meneer,' riepen de kinderen. 'Je kan hem heel in de verte al horen.' En inderdaad lag de boot een uur later zacht tsjoekend tegen de gammele steiger, klaar voor verdere avonturen. De bootsman meldde zich en vertelde honderduit over de geheimzinnige epidemie in Otemep, over het ziekentransport en de medicijnen. Hij had nu wel een paar dagen rust nodig, vond hij. Goed, dacht ik, maar dan niet hier. Ik werd gek van het gedoe rond Christina, zeker na mijn afgang van de vorige avond.

'Luister, Gebse,' zei ik. 'We laden snel in en varen naar ons eindstation Boeroeboeroe, hier vier uur vandaan. Morgen zetten we daar de plantjes uit en daarna kunnen jij en de jongens de hele dag uitslapen. De dag daarop vertrekken we om een uur of elf en varen rustig naar Merauke. Dat duurt twee dagen, dus komen we woensdag aan. Het vliegtuig naar Hollandia gaat pas vrijdag, dus dan heb ik nog een paar dagen om uit te blazen in het hotel.'

'Waarom blijven we niet hier, meneer? Het schijnt hier niet kwaad te zijn, hoor ik van de anderen.' Hij knipoogde met een brede grijns. 'Laten we die rotplantjes morgenochtend wegbrengen en inplanten, en dan meteen teruggaan. Dan rusten we hier, dat maakt voor u toch niets uit?' Maar dat deed het wel en ik antwoordde nors:

'We doen wat ik gezegd heb. Jammer voor jullie, maar ik ben degeen die het over de boot te vertellen heeft.'

'Boeroeboeroe is echt een rotgat. Tien huizen, modderbanken en niet eens een kreek met helder water om te baden. En zeker wandluizen!'

'Dan slapen we op de boot,' onderbrak ik hem. 'Gebze, we doen het zoals ik het zeg! Ga het je jongens maar vertellen. Ik weet best waarom jullie hier willen blijven, om de meiden! Ik ben verdomme een van de weinigen van de dienst die jullie op rondreis maar laat aan rotzooien, en dan krijg ik als dank tegenwerking als we ergens

weg moeten waar het jullie bevalt. Ga nu maar en maak de boel gereed voor vertrek.'

Luid mopperend vertrok hij. Ik ging weer op bed liggen, maar het werd te warm. Ik moest baden en de jongens achter hun vodden zitten bij het laden van de spullen. Even later liep ik langs de huizen die op wat vrouwen en kinderen na verlaten waren. Er werd gewerkt in de tuinen en op de rivier. Ook in het huis van Christina heerste diepe rust. Stel je eens voor, dacht ik, dat ze toch goed zouden vinden dat ik haar meeneem naar Hollandia. Wapperen met bankbiljetten wilde wel eens helpen. Maar dat was natuurlijk onzin. Ik moest haar vergeten, zo snel mogelijk. Vrijdag zou ik weer thuis zijn.

Het laden van de boot ging tergend langzaam. De jongens hadden de pest in. Ook Keret, die zelden iets liet merken, keek donker mijn kant uit en schudde met zijn hoofd, alsof hij wilde zeggen: 'Moet je hem daar zien staan, meneer de blanke Toean, grote bek, klein hartje en een staand pikkie als ie aan Christina denkt!'

Boeroeboeroe was inderdaad een trieste en grauwe kampong met een straatarme bevolking die de vooruitgang in de vorm van rubberplantages graag aan zich voorbij wilde laten gaan. Er was geen huis vrij in het dorp, zoals Gebse had voorspeld, en we moesten aan boord blijven slapen, ik in de kleine kajuit en de jongens in het vooronder. Aan eten hadden we alleen nog wat rijst en corned beef en drank was er helemaal niet meer. Christina was de oorzaak van alle ellende, dacht ik steeds, maar natuurlijk was dat niet zo. Ze spookte nog hevig door mijn hoofd, vooral die eerste avond in Boeroeboeroe. Het was broeierig heet en niemand kon de slaap goed vatten. De volgende dag zou het beslist langdurig gaan regenen, want 's middags was de hemel bij tijden inktzwart geweest, een teken van naderend onweer. Aan weerszijden van de oever hing de hitte drukkend tussen de hoge bomen. Pas lang na middernacht viel ik in slaap en werd de volgende ochtend gewekt door neerkletterende slagregens. De lucht was loodgrijs.

In minder dan geen tijd was alles aan boord drijfnat. Ook dat nog: de bagage doorweekt, doorvaren als een stel verregende honden en een peststemming aan boord. Vertrekken kon nog niet, want door de wolkbreuk zou de rivier vol komen te liggen met ontwortelde bomen die door hun gewicht net onder de oppervlakte bleven drijven, zodat ze de schroef konden beschadigen. We moes-

ten wachten op beter weer. Als we in elk geval maar voor vrijdag in Merauke zouden zijn, anders moest ik nog eens drie dagen wachten op het volgende vliegtuig naar de hoofdstad.

De jongens maakten koffie in het vooronder. Ik hoorde Gebse beneden aan de machine sleutelen. Even later stak hij zijn hoofd door het luik en riep: ‘Meneer, we proberen het maar, voordat het nog erger wordt. We zorgen dat we de *bandjir*[6] en de drijvende bomen voorblijven. Misschien regent het stroomafwaarts wat minder.’ Het klonk niet geloofwaardig, maar even later sloeg de motor aan en voeren we naar het midden van de rivier.

De Digoel, op de heenweg slaapverwekkend monotoon met zijn nauwelijks stromende vuilbruine water, zag er nu heel anders uit. De wind joeg door de boomkruinen, takken en bladeren wervelden naar beneden. Uit de kreken langs de oevers spoten nu met grote kracht stromen bruinrood water. Grote schuimvlokken en onontwarbare massa's plantaardig materiaal dreven voorbij. Het zicht was hooguit vijftig meter.

We kropen bijeen in het vooronder om te ontbijten, havermout met zwarte koffie. Iedereen was doorweekt, want de boot lekte aan alle kanten, maar na een paar uur leek het op te klaren. De regenvlagen werden minder krachtig en de wind was wat geluwd. Wel stroomde de regen in dichte sluiers verticaal neer. Varen maar, jongens, dacht ik. Snel naar de grote stad, naar het hotel, een droge kamer, een bord warme rijst met koud bier.

De begroeiing op de oevers werd minder en brede zandbanken, amper zichtbaar, kondigden aan dat we Christina's kampong naderden. We moesten er snel langsvaren, vond ik. Trouwens, wie zou er in dit hondenweer naar buiten komen? Ze wisten natuurlijk dat wij eraan kwamen, want het motorgeronk overstemde de regen.

Een voor een kwamen de jongens aan dek. Kennelijk wilden ze de kampong nog even zien en misschien een glimp van hun liefje opvangen. Toen zagen we de kampong, gevangen in een loodgrijs regendecor. Er zaten wat mensen op voorgalerijen, kinderen joelden en wuifden naar ons. *Goodbye to all that,* zei ik zacht voor mij uit. ‘Dag lief meissie, lief Papoeameissie met je mooie ogen, je mooie schouders, je mooie billen... Wat had ik je graag meegenomen naar mijn huis in Hollandia, maar er was natuurlijk een god van wie dat niet mocht, een blanke god of een zwarte god. Artikel zoveel, ten strengste verboden. Toch hoorde je genoeg van die verhalen, al

moest je wel uitkijken. De Papoea kon op vrouwenroof weergaloos wreed reageren. Er was zo vaak op rondreis een prachtige meid die je blanke hart stal, maar terug in de hoofdstad was je haar snel weer vergeten. Toch was dit anders! Gottegot, wat een lief wezen, Christina, in die modderbrij van de Digoel.

Toen we de laatste huizen zagen verdwijnen, gingen de jongens weer omlaag. Alleen Keret bleef naast mij staan. Plotseling doemde er, achter een zandbank, een vaag figuurtje voor ons op, een kleine prauw met iemand erin. Zeker een visser die wist dat de vissen na hevige regen goed beten. De prauw voer recht op ons af.

'Wat doet-ie nou?' riep Keret. Verdomd, het is een vrouw, het is Christina. Ze gebaart naar ons om te stoppen!' Ik schrok, mijn hart begon als een gek te bonzen en koude rillingen liepen over mijn rug.

'Keret, zeg Gebze om de boot te stoppen, ze wil ons spreken.'

Keret liep naar de stuurhut en schreeuwde wat. De boot minderde vaart en schoof naar de oever toe. De bootsman stond te vloeken in de stuurhut en riep: 'Verdomme, meneer, ik kan met die stroomversnelling toch geen anker uitgooien!'

'Dat kan wel,' blafte ik hem toe. 'Je doet het omdat ik het zeg.'

Hij leunde half uit het raam, wees naar zijn voorhoofd en riep een paar commando's naar de man in de machinekamer. Even later rinkelde het anker en kwam de boot tot stilstand. De jongens waren een voor een bovendeks gekomen. Christina peddelde verwoed tegen de stroom in en kwam langszij. Ze had een sarong aan die door de regen aan haar lichaam vastgeplakt zat. De stof was dun en ik kon vaag de donkere omranding van haar tepels zien. Jezus nog aan toe, Jezus nog aan toe, dacht ik onophoudelijk. Ze zat ineengebogen, het hoofd omlaag, smalletjes in de ranke prauw.

'Kom boven,' riep ik. 'Christina, kom aan boord, kom hier onder het zeildoek!'

Ze schudde kort nee en bleef onbeweeglijk zitten, haar lange benen schuin voor haar lichaam, de roeispaan op haar schoot.

Hé Christina,' riep ik. 'Wat is er? Wat wil je?'

Ze keek me nog steeds niet aan, kuchte toen en sprak bijna fluisterend: *'Saja mau ikoet toean. Boleb?'*[7]

Ze wou mee naar Hollandia, ze wou mee!

Wat moest ik zeggen? Hulpeloos keek ik naar de jongens, vooral naar Keret. Die deed een stap naar voren, zodat hij naast mij stond. Hij fronste zijn wenkbrauwen, keek mij met toegeknepen ogen

doordringend aan, alsof hij wilde zeggen: Weet goed wat je doet, blanke man.' Toen zei hij in haar richting:

Boleh ikoet...'[8]

Mijn adem stokte, het dek leek te golven onder mijn voeten en een huivering voer door mijn lichaam. Ik dacht dat ik gek zou worden van blijdschap.

Eindnoten:

1 *parang* - hakmes
2 *Toean soeka Christina* - Meneer houdt van Christina
3 *Diam sadja!* - Koppen dicht!
4 *rameh betoel* - echt feest
5 *oedik* - het achterland
6 *bandjir* - watervloed door regen
7 *Saja mau ikoet toean. Boleh?* - Ik wil mee met meneer. Kan het?
8 *Boleh ikoet* - Je mag mee

Handlangers
Jeroen van Kan

Ernesto keek naar zijn handen. In dit licht hadden ze van iemand anders kunnen zijn. Niet van zijn vader - die had zwaar behaarde handen waar dikke aderen overheen liepen - ook niet van een andere man die hij kende. Zijn handen waren te fijn voor een volwassen man. Ze zouden eerder van een vrouw kunnen zijn. Smal, lange vingers, bleek.

Voor het eerst in tijden was hij alleen thuis. Hij zat in de huiskamer, een plek waar hij vrijwel nooit kwam. Het terrein van zijn vader. De hoek van de bank was uitgesleten en ingezakt op de plek waar hij altijd zat. Ernesto was met opzet aan de andere kant gaan zitten, de kant van zijn moeder. Ondanks haar niet geringe lichaamsgewicht was die plek op de bank niet uitgezakt, waarschijnlijk omdat ook zij liever niet te lang in het gezelschap van zijn vader verkeerde. Ze zou het nooit toegeven, zou haar diepste angsten nooit prijs durven geven. Angst die met angst werd onderdrukt. Haar officiële, uit vrees voor wraakacties ingenomen standpunt was duidelijk, maar binnenin moest zich toch een soort afkeer hebben gevormd, een verwijdering op zijn minst. Ernesto kon niet anders dan dat geloven, ook al ontbrak elk spoor van bewijs. Hij moest wel geloven dat zijn moeder intussen beter wist, hoezeer ze dat ook zou ontkennen. Geloofde hij dat niet, dan was het leven in dit huis, met deze ouders en onder deze omstandigheden, onmogelijk. Dan zou hij weg moeten, ver weg. Om enigszins aangenaam te kunnen leven dien je niet alleen anderen, maar vooral ook jezelf flink voor de gek te houden. Ernesto was zich al vroeg bewust van de noodzaak het bestaan in te kapselen in een comfortabel web van verzinsels. Sommige waarheden dienen in het verborgene te blijven, dienen zo ver te worden weggestopt dat ze op den duur echt verdwijnen. Sommige omstandigheden zijn alleen draaglijk als ze heimelijk worden veranderd, zodanig worden aangepast dat ze niet meer opvallen in onze zelfgesponnen wereld. Sommige waarheden moeten grondig onklaar worden gemaakt, gedemonteerd als achtergebleven landmijnen.

Het licht in de kamer was hard. Aan de andere kant van de schuifpui lag uitgestrekt grasland. Tot aan de duinen was het licht

helder. Hier en daar beschaduwde een wolk een stuk groen. Af en toe zwakte het licht heel even af, om daarna weer fel naar binnen te schijnen. De wolken gleden traag en lui voorbij. Ondanks de hardheid van het licht was het een lome dag.

Net toen een wolk voor de zon gleed, keek Ernesto weer naar zijn handen. Minder bleek, meer van hemzelf nu. Hij zou pas weer kijken als het felle zonlicht was teruggekeerd en zijn handen er weer geruststellend vreemd uit zouden zien.

Het beviel Ernesto te fantaseren dat zijn handen niet van hem waren. Misschien omdat hij dan heel veel niet gedaan had. Alles waarvoor hij zich schaamde, schuldig door voelde, alles waardoor hij zijn moeder soms niet aan durfde te kijken en zijn opa geen hand durfde te geven, zou dan niet meer bij hem horen. Bij alle dingen die je verkeerd kon doen waren je handen betrokken, als de natuurlijke handlangers van al je daden. Vreemd eigenlijk dat het zo moeilijk was iets verkeerds te doen zonder dat je handen daarbij een rol speelden. Handen waren altijd schuldig.

Als ze dan toch niet van hem waren, dan moesten ze van een mooi meisje zijn. Van Tanja misschien, het meisje dat een klas hoger zat dan hij en door iedereen zo mooi werd gevonden (ook al vond Ernesto dat zelf tegenvallen). Of misschien konden ze ook van een wat ouder meisje zijn. Merel, de vriendin van zijn zus, een lang meisje met mooi haar en een vreemde glimlach. Ze glimlachte altijd. Hij had zich vaak afgevraagd waarom, maar nog nooit had hij een bevredigend antwoord kunnen vinden. De onverklaarbaarheid maakte die glimlach nog verontrustender. Een spottende glimlach was het, alsof alles haar amuseerde, alsof ze niks serieus nam en overal op neerkeek. Ernesto kon niet goed tegen meisjes die zo naar hem glimlachten. Ze dreven de spot met hem. Merel deed dat in ieder geval, natuurlijk bijgestaan door zijn zus Ilse. Als ze samen waren, verdubbelde hun minachting zich. Waarop die minachting was gebaseerd wist Ernesto ook al niet. Van de schuld die hij voelde konden ze niets weten, dus daar lag het niet aan, tenzij ze meer wisten dan hij vermoedde. Hoewel hij zeker wist dat dat onmogelijk was, bleef het idee hem beangstigen. Hoe dan ook, als hij zich inbeeldde dat ze meer wisten, dan verklaarde dat in ieder geval hun gedrag. Zo bezien werd hun afkeer een terechte afstraffing.

Merel was wel iemand met wie hij van handen, en dus van schuld, zou willen ruilen. Hij zou er uren voor nodig hebben die afschuwelijke paarse nagellak eraf te krijgen en zou nog eens uren

bezig zijn met het geduldig knippen van die lange krabnagels, maar uiteindelijk zouden ze bij hem gaan horen, eruitzien alsof ze altijd al van hem waren geweest. Blanco handen die zich nog nooit ergens aan hadden vergrepen, nog nooit iets hadden vernield, nog nooit... Van Merel wist hij vrijwel zeker dat ze geen nare dingen had gedaan, dat haar handen onschuldig waren. Iemand die zo glimlacht, zo spot met alles, hoeft niet te handelen, die heeft het niet nodig om vreemde dingen te doen.

De uitbundige straal zonlicht die vanuit het zijraam binnenviel bewoog tergend langzaam in de richting van het bruine kastje met foto's. Uiteindelijk zou het licht minder fel worden, liever worden voor wat het bescheen. Dat goudkleurige namiddaglicht is voor alles lief, laat alles glanzen, verleent de wereld een kortstondige gloed, als verzachting van het duister dat erop volgt. Een laatste daad van verzet. Maar zover was het nog niet. Ernesto zat nog steeds in de hoek van de grote bank, blauw en veel te groot voor de plek waar ze stond, de ruime huiskamer verkleinend, en probeerde de lichtstraal te volgen. Als je maar goed genoeg keek zou je toch moeten kunnen zien hoe het licht zich langzaam verplaatste. Het lukte niet. Hij stond op, griste een potlood uit het bakje op het bureau en trok een klein streepje op de parketvloer. Nu zou hij het bewijs kunnen leveren dat het licht zich verplaatste, minder fel zou worden en zou eindigen bij het kastje met familiefoto's.

Ernesto stak zijn handen vooruit in de bundel zonlicht. Ze waren opnieuw bleek, bleker misschien nog wel dan daarstraks. Het licht was feller geworden.

Vreemde handen. Zijn moeder vond dat Ernesto pianohanden had, maar hij had nooit begrepen wat ze daar nou precies mee bedoelde. Hij vond zijn handen lelijk, niet zozeer omdat ze lelijk waren maar omdat ze schuldig waren aan alles wat hij het liefst wilde vergeten. Van geen enkel ander onderdeel had hij zo'n vreemde afkeer ontwikkeld, zelfs niet van zijn piemel. Die was dan ook onschuldig, werd in het ergste geval uitgelokt door wat zijn handen deden, zou je kunnen zeggen. En wat hij met de kat had gedaan kon je toch alleen zijn handen aanwrijven. Of het scheuren van die jurk. En die talloze krassen, die eindeloze kleine vernielingen. En dan had hij het nog alleen maar over de alledaagse dingen, niet over de dingen waar hij nooit over zou kunnen spreken, waarover hij zelfs met zichzelf niet kon praten. Zo verboden dat hij het woord pereboom dacht op het moment dat hij er aan dreigde te

denken. Pereboom. Waarom juist dat woord wist hij ook niet. Omdat het zo'n onschuldig woord was waarschijnlijk, en juist daarom zo geschikt om schuldige gedachten de pas mee af te snijden. Bovendien keek hij vanuit zijn dakraam, boven op zolder, uit op een pereboom en overvielen onwenselijke gedachten hem meestal als hij wezenloos naar buiten staarde.

Het was bijna alsof zijn handen niet van hem waren, alsof ze zelfstandig dingen konden doen waar hij zich later schuldig over zou voelen. Nee, die handen waren niet zijn bondgenoten, eerder zijn grootste vijanden. Hij was het niet zelf, al die handelingen hoorden niet bij hem. Gelukkig hadden zijn vader en moeder ook nooit een verband gelegd tussen al die onzegbare dingen en hun zoon. Dat leek onvoorstelbaar. Zelfs voor zijn zus, die hem ondanks haar felle afkeer nooit ergens verantwoordelijk voor had gehouden (nooit openlijk althans; Ernesto fantaseerde vaak over de reden waarom ze informatie achterhield, niet zei wat ze over hem wist, hem niet verraadde). Kennelijk had hij zelf zijn onschuld behouden en waren zijn handen bij voorbaat niet verdacht omdat ze deel uitmaakten van hem, als moordenaars die zich verscholen in een kerk. Hij was nu eenmaal onschuldig, dus dan moesten zijn handen dat ook wel zijn. Bovendien, wie verdenkt er nu een paar handen?

Waarschijnlijk zou Merel erg veranderen als ze zijn handen zou krijgen. Die glimlach zou ze niet vol kunnen houden, ze zou ook ineens haar ogen moeten neerslaan als iemand naar haar keek, zich ook moeten schamen. Ernesto gunde haar dat wel. Merel voelde zich nooit schuldig, keek iedereen altijd doordringend aan. Zijn moeder had een hekel aan haar, vond haar brutaal. Daar had ze wel gelijk in. Er zat overduidelijk iets brutaals in de manier waarop ze keek. ‘Ze blijft je altijd recht in je gezicht kijken. Eng vind ik dat,’ had zijn moeder een keer tegen hem gezegd. Zelf kon hij daar moeilijk over meepraten omdat hij elk oogcontact uit de weg ging. Het liefst keek hij niemand recht in het gezicht. Eigenlijk vermeed hij het liefst elk lijfelijk contact, zoals die keer dat hij zijn opa geen hand wilde geven. ‘Geef je grootvader eens normaal een hand, Ernesto, doe niet zo raar.’ De harde stem van zijn vader, die altijd tegen hem sprak alsof hij doof was (alles was groot, grof en luid aan zijn vader, alsof hij een werkman was, zoals de buurman die in de bouw werkte, maar zijn vader was gewoon zakenman). Hij had het niet gedaan. ‘Nou, als ie niet wil hoeft ie toch niet. Een zoen dan

misschien?’ had opa pesterig geantwoord en zijn uitgestoken hand teruggetrokken. De grap had hem behoed voor een tirade van zijn vader.

Als Merel door het verkrijgen van zijn handen haar ogen noodgedwongen neer zou moeten slaan, zou dat betekenen dat Ernesto zelf eindelijk verlost zou zijn van het blikken afwenden. Het is de leeftijd, zei iedereen altijd. Die verlegenheid gaat wel over als hij ouder wordt. Alleen Ernesto zelf wist dat het geen verlegenheid was. Schuld was het, een schuld die hij met veel plezier over zou dragen aan Merel.

Het zonlicht was zowaar een stukje voorbij de streep getrokken. Eindelijk een tastbaar bewijs. Als je er op ging wachten gebeurde het niet, maar als je even iets anders deed dan was het ineens zover. Dat was met veel dingen zo. Misschien zou hij minder op zijn handen moeten letten. Hoe meer hij ze bekeek, hoe meer ze geneigd waren te handelen op momenten dat ze zich onbespied waanden.

Wanneer Ernesto voor het laatst alleen thuis was geweest kon hij zich niet herinneren. Lang geleden moest dat zijn. De ongekende vreugde waarmee hij had uitgezien naar deze dag zei al genoeg. Alleen thuis. Eindelijk kon hij zich weer straffeloos door het hele huis bewegen, hoefde hij niet bang te zijn om ontdekt te worden, om verboden gebied te betreden. Direct nadat hij had gehoord dat hij alleen thuis zou zijn had hij wilde plannen gemaakt voor een uitgebreide heroveringscampagne. Als een soort kolonistenleger zou hij het huis doorkruisen en alles weer in bezit nemen dat hem was afgenomen. De werkkamer van zijn vader en de slaapkamer van zijn ouders stonden het hoogst op de lijst, gevolgd door de kluskamer, de strijkkamer en de bijkeuken. Maar toen het eenmaal zover was weerhield een knagend angstgevoel hem ervan zijn plannen uit te voeren. Dat het hem lukte een hele dag zo dicht bij de plek van zijn vader te zitten verbaasde hem eigenlijk al. Hij bleef er opmerkelijk rustig onder. Maar verder dan dit kwam hij niet. Al bij het voorzichtig openen van de slaapkamerdeur had hij niet verder gedurfd. In de bijkeuken was hij geschrokken van het geluid van de wasdroger die zijn moeder kennelijk aan had laten staan. De werkkamer van zijn vader had hij al helemaal niet in gedurfd. Hij had door het sleutelgat naar binnen gekeken, maar niets gezien. En nu zat hij verlamd op de bank te wachten tot hij niet meer alleen zou zijn. Eerst zou zijn moeder terugkomen, een uur later gevolgd door

zijn vader. Zijn zus zou morgen pas weer komen. Ze logeerde bij Merel. Een eventuele handenruil zou dus op z'n minst tot morgen moeten wachten.

Het huis was het domein van zijn vader, die alomtegenwoordige vader. Het huis was zijn vader. Hij was overal, altijd. Officieel werkte hij op kantoor, maar de zaak draaide kennelijk uitstekend zonder hem. Hij ging er nooit heen. Contact onderhield hij via de telefoon en via een collega die eens per week langskwam. Een soort chef, of mededirecteur. Iets belangrijks in ieder geval. Ernesto wist het niet zeker. Hij wist niet eens goed wat het bedrijf van zijn vader precies deed. Iets met import, ook al had hij geen idee wat er werd geïmporteerd. Wat het ook was, zijn vader was altijd thuis en had zich het hele huis toegeëigend, ook al bracht hij het merendeel van zijn tijd door op de bank in de huiskamer, kijkend naar de televisie of lezend in een van zijn duizenden boeken (de wanden van zijn werkkamer werden aan het zicht onttrokken door een duizelingwekkende hoeveelheid boekenruggen, kon Ernesto zich herinneren uit de tijd dat de kamer nog geen verboden terrein voor hem was).

Een paar dagen per jaar bracht zijn vader wel door op zijn kantoor. Dit was er een van. Zijn moeder was dan zichtbaar vrolijker, soms zelfs uitgesproken uitgelaten. Het bewijs dat ook bij haar de afkeer steeds groter was geworden, zou je zeggen. Soms was ze zelfs zo uitgelaten dat ze piano speelde. De vader van Ernesto haatte het als ze dat deed, en dus gebeurde het nooit. Goed spelen kon ze dan ook niet. Niet alleen was daarvoor haar talent te klein, ook haar vingers waren dat. Klein en dik, zodat ze regelmatig verkeerde noten aansloeg of een bepaald akkoord niet te pakken kon krijgen. Maar die beperkingen hinderden haar niet in het minst bij het vieren van haar kortstondige vrijheid.

Vandaag zou ze geen piano spelen. Waarschijnlijk zou Ernesto's vader maar een uur later thuiskomen dan zij. Er moest dus gekookt worden. Geen tijd om de vrijheid te vieren. Die was al bijna weer verstreken op het moment dat ze thuis zou komen.

Het licht was tegen de poten van het kastje opgeklommen, was nu halverwege. Nu Ernesto ernaar keek bleef het licht op dat punt hangen, wachtte tot hij weer ergens anders naar zou kijken om dan onbespied verder te kunnen gaan. Tien voor vier. Nog een uur te gaan.

Ernesto wist het al zo lang als hij leefde, ook al duurde het even voor het eerste bewijs zich aandiende. Niemand vermoedde dat het

uiterlijk van zijn vader en degene die hij in het geniep was feilloos op elkaar aansloten. Die ogenschijnlijke tegenstelling tussen geslaagde zakenman en eruitzien als een uit de kluiten gewassen bouwvakker was schijn. Die grove gelaatstrekken, dat weerbarstige haar, die zware benen en enorme behaarde handen pasten juist uitstekend bij de man die hij in werkelijkheid was. Een angstaanjagende reus.

Ernesto kon zich het moment nog goed herinneren. Hij was een jaar of zeven, acht misschien. Hij keek naar een film die speelde in Frankrijk. Een man werd terechtgesteld, werd naar het schavot gebracht door een beul met een zwarte kap over het hoofd. De kap verborg weliswaar het gezicht, maar toch had Ernesto het direct gezien: daar stond zijn vader. Dezelfde handen, dezelfde dikke benen, dezelfde harige armen en uitpuilende buik. Zelfs de moedervlek op zijn linker bovenarm klopte met de werkelijkheid, merkte hij weken later op toen zijn vader zijn mouwen een keer had opgestroopt.

Sindsdien hadden de bewijzen zich opgestapeld. Zijn vader leidde een schaduwbestaan, een bestaan dat zo geheim en zo gruwelijk was, dat hij het niet kon beschrijven, dat hij er niet aan kon denken zonder dat het woord pereboom zijn gedachten onmiddellijk blokkeerde.

Elk woord van zijn vader deed hem sidderen. Die harde, koude, holle stem, die alleen maar bevelend tegen hem kon spreken, boezemde hem enorme angst in. Hij kon zijn vader ook nooit aankijken, laat staan aanraken. Daar zouden zelfs de handen van Merel niets aan kunnen veranderen. Ook zonder schuld zou hij die blik nooit kunnen trotseren.

Zijn moeder moest ook meer weten dan ze liet merken. Ze wist alles, maar kon niet anders dan de schijn ophouden. Nooit zou ze iets toe kunnen geven, uit angst voor de consequenties. De enige die van niks wist was Ilse, dacht Ernesto. Zij ergerde zich weliswaar aan haar vader, maar dan alleen omdat hij luidruchtig at, nooit lief voor haar was en nooit interesse toonde. Vergrijpen die in geen verhouding stonden tot wat zich afspeelde in zijn schaduwbestaan. Zijn vader was een monster, daarvan was hij heilig overtuigd. Fysieke kenmerken liegen niet.

Ernesto was opgestaan en had zijn handen op de rand van het bruine kastje gelegd, naast elkaar, alsof ze vanaf nu permanent deel uit zouden gaan maken van de foto-expositie. Na de afbeeldingen

nu de echte ledematen. Ook dat leek een aantrekkelijk idee. Kon hij zijn handen hier maar laten, zoals ze nu braaf naast elkaar lagen, voor het portret van zijn vader. Zo jong nog op die foto dat hij zich bijna niet voor kon stellen dat de jongeman in dat lijstje dezelfde was als de grofgebouwde griezel die zijn vader was geworden. Daar op die foto zag hij er keurig uit. Haar achterover gekamd, net pak aan. Zijn handen hielden een stuk papier vast dat niet goed leesbaar was, maar met grote zekerheid een diploma voorstelde. Ook die handen leken niet op die van de vader van nu. Zo te zien waren ze toen nog niet behaard. Adertjes zag hij evenmin. Ze waren glad en bleek. Lange, dunne vingers. Pianohanden, zou zijn moeder zeggen.

Ernesto keek weer naar zijn eigen handen. Het zonlicht was tot aan de rand van de foto's gekropen, geruisloos naderbij geslopen. Ook al maakte de namiddagzon zijn handen donkerder, weer meer van hemzelf dan hij ze toe had willen staan, de gelijkenis trof hem zo hard dat hij de plek bij de kast pas weer verliet toen zijn moeder thuiskwam en zij hem vanuit de hal riep.

Storm
Monika Sauwer

‘Kom binnen,’ zei Stensen geschrokken. Een vlaag natte wind sloeg hem in het gezicht, hij knipperde met zijn ogen. Een vrouw, een patiënte! Sinds hij alleen woonde kreeg hij niet vaak onverwacht bezoek. De eenzaamheid viel hem mee, hij werkte hard, at op zijn club de dagschotel met een karafje huiswijn, genoot daarna van de mogelijkheden die een strak geordende boekenkast hem bood. Hij las, te hooi en te gras, maar toch, hij las weer. In zijn goed verwarmde huis waren alle lampen ontstoken, ook in de voorkamer waar hij zelden zat, in de gang en in de keuken. Schaduwplekken, waaruit het duister omhoogkroop of vanuit een donkere hoek over hem heen viel, moest hij nu meer dan ooit vermijden. In het duister hield zijn verdriet zich schuil. Soms ging hij tegen elven nog even terug naar de club, maar meestal was hij zo moe dat de gedachte aan de mogelijkheid van uitgaan en gezelschap hem genoeg was.

In de portiek stond Lina Storm, nat alsof ze zo uit de gracht gevist was. Buiten stroomde het van de regen, maar een paraplu had ze niet bij zich. Misschien maalde ze niet om haar kapsel of, erger, was ze in de war. Een mooie vrouw was ze niet, eerder een schraal meisje, in een te kort, doorweekt Schots plooirokje om dunne dijen.

Hij hielp haar uit haar namaakbontjek, dat zwaar was van het vocht, en schiep afstand met een studentikoos: ‘Mevrouw Storm! Wat verschaft me de eer?’

‘Ik ben verliefd,’ zei ze en sloeg haar zware wimpers neer. ‘Op u.’ En meteen daarna: ‘Ik weet dat dit het einde van de therapie betekent.’

Professioneel trapte Stensen op de noodrem. ‘Heeft u gedronken?’ vroeg hij zo ijzig als hij kon.

Ze knikte. ‘Drie glazen wijn.’

‘Dus daarom komt u op dit uur aanzetten! U overvalt me volledig.’

‘Dat begrijp ik,’ zei ze ernstig. ‘Ik neem het risico. Als ik het u niet vertel blijft dit tussen ons in hangen. Dan zou ik ook een andere therapeut moeten zoeken.’

‘Dus dit is een afscheid,’ zei Stensen met een zucht. ‘In zeker opzicht spijt me dat. Ik dacht juist dat we op de goede weg waren.’

‘Het spijt mij ook,’ zei het meisje. ‘Zal ik maar weer gaan?’ De huichelaarster, ze zag toch dat hij net bezig was haar natte jas op te hangen!

‘Nee, komt u verder,’ zei hij effen vriendelijk. ‘Ik heb koffie klaar. En ik kan u zo niet laten gaan, dat snapt u ook wel.’ Hij liet haar de achterkamer binnen, bood haar de grote crapaud bij de verwarming, schonk koffie in. ‘Suiker, melk?’

‘Niets, dank u wel.’

Ik laat haar op verhaal komen, stuur haar weg en neem dan een taxi naar de club, dacht hij oplevend. Zijn avond kreeg alsnog reliëf.

‘Dus de straatangst viel wel weer mee,’ begon hij. ‘Anders had u hier tenslotte niet gezeten.’

's Avonds valt het altijd wel mee,’ antwoordde ze met zachte stem. ‘Overdag niet, dan zijn er te veel indrukken die op me inbeuken. Al die herrie en al die mensen die je zomaar kunnen zien.’

‘Dan moet u een lange broek aantrekken.’ Flauw, dacht hij, maar ze ging er ernstig op in. ‘Dat doe ik vaak genoeg, maar dat helpt niet. Het is dan net of ik geen omhulsel heb.’

Goed eten, dacht hij, koolhydraten, fruit. Maar deze meid at het behang van de muur, naar ze zelf beweerde, en toch bleef ze dun. En ze was verliefd, op hem! Alsnog gevleid sloeg Stensen zijn benen over elkaar. Goedkeurend bekeek hij zijn stevige dijen in zijn corduroy vrijetijdsbroek. Wanneer had een vrouw hem voor het laatst haar liefde bekend? Laatst nog een patiënte, die vond dat hij op haar vader leek, maar die vrouw was over de vijftig. En vrouwen op feestjes zoenden hem wel eens vol op de mond bij het afscheid. Maar hoe moest hij dat opvatten? Hij wist niet of ze het bij anderen ook deden.

‘Het is dan net of ik geen omhulsel heb...’ zei ze zonet. Ze fantaseerde geregeld dat ze aangerand werd, had ze hem tijdens therapie verteld, op die vlakke toon alsof het haar niet aanging. Dan werd ze voor hoer uitgescholden en vastgebonden. Hij had haar toen ook al gevraagd of ze 's avonds alleen de straat op durfde. Ja, dan juist wel, beweerde ze. Ze vond het zelfs vleiend als mannen haar aanspraken, het gaf haar het gevoel dat ze bestaansrecht had.

Ze had de gewone aanpassingsmoeilijkheden van een meisje dat voor het eerst alleen op kamers woont, en daarbij had ze last van

plotseling optredende, hevige paniekaanvallen. Ze was afwisselend schuw en opgelegd stoer, zwalkte van wanhoop naar overmoed. Hij gaf haar medicatie, liet haar hardop denken en had haar naar yoga-les gestuurd. De studie economie was te zwaar voor haar, maar ongelukkig als ze mocht zijn, ze zette koppig door. Dat nam hem voor haar in. En nu opeens een klein meisje dat getroost wilde worden. Door hém? Ze keek hem vragend aan met haar grote blauwe ogen, veegde het natte haar uit haar gezicht. Ze leek zo van een filmset weggelopen in dat korte rokje met zwarte netkousen. Voor het eerst zag hij haar als een vrouw, zijn weerstand brak en zij had hem door.

Ze stond op, keek hem nog even schalks aan. Nam ze hem in de maling?

‘Dank u voor de koffie en de gastvrijheid. U heeft een mooi huis,’ zei ze om zich heen kijkend. Hier was ze nooit binnen geweest, realiseerde hij zich, zijn spreekkamer lag op de eerste verdieping. ‘Gezellig is het hier!’ Haar blik viel op een houtskooltekening van de hand van zijn vrouw Liesbeth, een boslandschap waar hij al lang niet meer bewust naar gekeken had. ‘Mooie tekening,’ zei ze welgemeend. ‘Zo eenzaam met die verwaaide bomen. Maar ik moet u niet langer ophouden. Dank u voor alles wat u voor me gedaan heeft.’ Ze stak hem haar witte handje toe. Kralenkettinkje om haar pols, ringetjes om haar vingers. Ze wilde de gang in lopen.

‘Ho!’ Hij maakte zich breed in de deuropening, pakte haar bij haar schouders. Hoorde hij iets kraken? Ze was zo tenger.

‘Blijf staan. Laat me naar je kijken.’

Ze gehoorzaamde, even trilden haar wimpers toen hij haar als een schoolmeester bij de kin pakte en haar hoofd achterover duwde.

‘Vertel op, waarom kom je me verleiden?’

‘Ik verleid niemand. Ik kwam alleen maar afscheid nemen.’

‘Je weet wel beter.’ Hij werd kwaad, beet in haar rood aangezette lippen, veegde woest haar lange haren naar achteren. Met zijn linkerhand vatte hij haar trui bij de boord en trok hem in een snelle beweging omhoog. Hij zag haar winterwitte lijf, haar donkere tepels. Zijn knieën knikten, hij moest zijn kiezen op elkaar klemmen om niet te klappertanden. Was dit wat hij wilde? Zijn angst voor gezichtsverlies smolt weg in een onbedwingbare bezitsdrang. Ook zij huiverde, haar tepels waren samengetrokken, van kou of van begeerte. Hij nam ze tussen duim en wijsvinger en kneep voorzichtig.

‘Au,’ riep ze.

‘Niet zo kleinzerig.’ Hij liet haar zich omdraaien en keurde haar rug en billen. Toen liet hij zijn handen van achter af onder haar klamme oksels doorglijden en omvatte haar borsten. Hij rook haar angstzweet. ‘Niet doen,’ hijgde ze. ‘Zo bedoelde ik het niet.’

Hij deed of hij niets hoorde en kneedde het zachte vlees tot ze diep in haar keel begon te grommen. Ze was klaar voor hem maar hij nog niet voor haar. Hij pakte haar in de nek en duwde haar voor zich uit naar de bank.

Ze ging zitten, heel rechtop, haar gelaarsde benen over elkaar geslagen. Hij duwde haar achterover en wrong zijn hand tussen haar dijen. Zijn vingers hadden haar nog maar nauwelijks beroerd of ze drukte zich krampachtig hikkend tegen hem aan.

‘Wat is er?’ vroeg hij gespeeld naïef.

‘Ik kon het tot nu toe alleen maar met mezelf,’ fluisterde ze. Dat wist hij al, daar had ze hem vele sessies lang over doorgezaagd. Met ‘foute types’ deed ze het, in haar fantasietjes dan. Wat een vak, je hoorde van alles, en je werd geacht daar koud onder te blijven. ‘Nu jij mij,’ gebood hij, in haar oor blazend.

Gehoorzaam legde ze haar slappe handje om de wortel van zijn geslacht. Hij voelde zich verder groeien, nu kon ze hem maken en breken. Hij liet haar aanknoeien. Waarom kunnen de meeste vrouwen, dat wil zeggen de paar vrouwen die híj gekend had, niet behoorlijk aftrekken?

Terwijl hij groot en zwaar boven op haar lag voelde hij zich nog even een bruut, maar al gauw maakte haar overgave het zo natuurlijk alsof ze nooit anders gedaan hadden. Zijn laatste schuldgevoel verdronk in een woordloze zee. Een kwartier later zaten ze rozig aan de ronde eettafel. Op rechte stoelen, hij moest weer afstand nemen. Ze dronken lauwe koffie met een glaasje likeur erbij.

‘Mierzoet, lekker vies,’ zei het meisje. ‘Wat is het?’

‘Sambucca. Van een patiënt gekregen. Je hoeft het niet op te drinken, hoor.’

‘O, jawel. Het went al. Je wilt me weg hebben, hè.’

‘Ik zal je zo dadelijk naar huis moeten brengen.’

‘Ik ben met de fiets.’

‘Ben je niet bang in het donker?’

‘Nee, op de fiets niet.’

‘En 's avonds thuis?’

‘Soms, als ik alleen ben, gaan opeens de kleuren gloeien. Zoals vanavond voor ik naar jou toe ging. Dan is het net of de materie vibreert. Alsof alle vormen maar voorlopig zijn, mijn eigen lichaam ook.’

‘Je moet geen wiet meer roken, dat weet je toch!’

‘Dat doe ik allang niet meer,’ zei ze verontwaardigd. ‘En meestal drink ik bijna niks. Van katers krijg ik de zenuwen.’

‘Ik zal je woensdag een nieuw receptje geven.’

‘Maar de therapie was toch afgelopen?’

Nee, ze mocht niet weg, nog niet. Hij gunde haar niet aan een collega, dat was het. Snel schakelde hij over op zijn vertrouwde beroepstoon. ‘Wat mij betreft gaan we gewoon op de oude voet door. Je bent weer “u” als we boven in de spreekkamer zitten. Ik heb me laten verleiden, maar dat zal me niet nog eens gebeuren. Je kunt wraak nemen door me niet meer te willen zien, of...’ Hij keek haar gebiedend aan. ‘Of we kunnen de klus samen afmaken.’

‘Natuurlijk wil ik ook met jou doorgaan. Maar waarom moet ik dan weer een u zijn? Waarom kunnen we geen vrienden zijn?’

‘Seks lost de problemen echt niet op,’ declameerde hij.

‘De mijne wel,’ zei ze uit de grond van haar hart.

‘Woensdagmiddag praten we verder,’ zei hij. ‘Akkoord?’

Ze knikte. ‘Ik heb nog veel te doen,’ zei hij.

Met haar jas al aan hield ze het niet meer vol flink te doen. Ze sloeg haar armen om hem heen, duwde haar neus in zijn hals, zoende het zachte vel vlak onder de scheergrens. De tranen stonden in haar ogen toen ze vroeg waarom ze niet mocht blijven.

‘Omdat ik beslist niet meer voor je mag zijn dan een hulpmiddel om je eigen mogelijkheden te ontdekken,’ hoorde hij zichzelf zeggen. ‘We moeten weer terug naar onze werkrelatie, met een duidelijke rolverdeling.’

Toen Stensen in de keuken de kopjes en de glazen afspoelde onder de hete kraan voelde hij zich een ordinaire hufter. In een moment van verdwazing had hij misbruik gemaakt van een zwakkere, een patiënt. Hij had zichzelf niet in de hand gehad en de prijs daarvoor was hoger dan hij betalen kon. Maar zij was zich toch komen aanbieden?

Niets mee te maken, ze kwam niet voor de lol op bezoek, ze kwam omdat ze hulp nodig had. Die verleidingspogingen pasten

precies in haar ziektebeeld. Hij had rustig met haar moeten praten en verder niets.

Om te kalmeren schonk hij zich nog een glaasje sambucca in en proostte hardop met haar nabeeld. Als ze haar mond niet kon houden zat hij goed fout. Maar terwijl hij dit dacht, wist hij al dat hij zich dáár geen zorgen over hoefde te maken: hij kende haar langzamerhand goed genoeg om te weten dat ze zou zwijgen als het graf. Wat hem dwarszat was enkel en alleen het falen in eigen ogen.

Weer schonk hij zijn glas bij en plofte neer op zijn roomwitte bank, vlak naast de plek waar haar billen twee mooie afdrukken in het kalfsleer gemaakt hadden. Zijn zwoegend gewicht had die kuilen erin geperst, de samengedrukte donsvulling van de kussens zou maar langzaam naar zijn oorspronkelijke vorm terugveren. Met lichte vingertoppen streelde hij de iets vochtige plek. Zweet, het condoom had zich goed gehouden.

Hij dronk en voelde zijn hart uitzetten van een nabestelde ontroering. ‘Het was ongelofelijk,’ had ze gezegd.

Hij nam nog een slok, zijn keel brandde, zijn ogen traanden en daar gebeurde het: midden op zijn hoofd begon het te kriebelen alsof zijn schedel aan het uitzetten was. Er ontstond een overnaadse spleet van zijn neuswortel tot aan zijn eerste nekwervel. Zijn oren suisden, zijn hart hamerde in zijn keel. Met beide handen greep hij naar zijn knieën, hij zat in een opstijgend vliegtuig. Het zweet perste zich door al zijn poriën tegelijk naar buiten. Het bordeauxrode wollen tapijt onder zijn voeten begon te golven, het ademde en bloedde. Hij haalde diep adem maar kreeg toch onvoldoende lucht.

Rustig blijven doorademen, in, uit, beval hij zichzelf. Hij telde hardop. Tellen verleer je nooit, al brandt het huis om je heen af.

Hij probeerde te knipperen met zijn droge ogen, sloot ze, kneep ze dicht, telde tot twintig met zijn handen voor zijn gezicht. Toen hij ze weer opende, zag hij nog steeds het tapijt en nu ook de roodzijden kap van de schemerlamp gevaarlijk opgloeien. Het hield niet meer op! Hij keek naar de dooraderde handen, waar zijn eigen bloed doorheen stroomde, maar toch waren het de handen van een ander. Van wie? Opeens zag hij het: van zijn vader die al tien jaar dood was. Hij keek en bewoog zijn vingers, speelde luchtpiano: de handen van zijn vader, dat hij dat nooit eerder had gezien!

‘Dan is het net alsof alle vormen maar voorlopig zijn, mijn eigen lichaam ook,’ zei Lina Storm.

Ook zijn lichaam was maar voorlopig, maar daarom niet minder

van hem, en het duldde dan ook geen inbreuk op zijn gewone doen. Had ze iets door zijn koffie gedaan toen hij naar de WC was? XTC? Hij was als de dood voor moderne partydrugs.

Hij stond op, zijn hele rechterbeen sliep. Hij stampte met zijn voet, masseerde, stampte weer, radeloos, maar stond tenslotte rechtop, zwaaiend op rubberen benen. Bewust de ene voet voor de andere plaatsend liep hij de kamer uit. Als een Parkinsonpatiënt, zo stelde hij zich voor, maar hij wás op de gang, weg van dat ademende tapijt. Mission succeeded, mooi. Nu de trap op. Als een kleuter greep hij zich aan beide leuningen vast en hees zich langzaam omhoog uit de hel...

In zijn spreekkamer legde hij een blauw pilletje op zijn droge tong, dronk gretige slokken dood water uit een glas van een patiënt dat daar sinds vanmiddag stond en nam plaats in zijn krakende, zwartleren stoel. Zo, hier was híj de baas, hier was hij de god die bepaalde wat goed en slecht was of, in zijn geval, wat normaal was en wat gestoord. Hier kon hij naar eigen inzicht beschikken over het wel en wee van zijn patiënten. Hij kon ze hoop geven op een te verwachten doorbraak, of hij kon ze volstoppen met medicijnen.

Maar nu zat hij in een hol vertrek tegenover een lege stoel, het enige dat hij hoorde was de eigen snuivende ademhaling.

In paniek griste hij zijn agenda van zijn bureau en keek lang naar zijn eigen naam en adres. Het ik bestond niet, wist hij, zijn ik was niet meer dan een sociale constructie, een illusie van continuïteit. Hij wist het, maar nu ervóer hij het ook. Zijn ik bestond bij de gratie van anderen. Nu die anderen er niet meer waren, bestond hij alleen nog op papier. Hij bladerde naar de S van Storm en draaide na lange innerlijke strijd tenslotte haar nummer. Lina, slaap nou nog niet, ik heb je nodig! Maar na twee keer overgaan legde hij neer.

Nederlandse poëzie

Twee gedichten
Bernd Bevers

De slechte toerist

De slechte toerist, hij staat
in de weg en vraagt naar de tijd
van een tijd die geen mens vermist.
Hij beluistert het kra van een kraai
op de spits van het licht als een
dringend bericht en is hier zo nieuw als wij.
Hij loopt voor de voeten en loopt zich er vast
in het bakstenen nest van zijn stad die zijn
stad niet is. En liegt zich er thuis
met een stalen gezicht.

Op de rails

Een locomotief in het gras gezet,
rijen wagons, roodverroest, leeg.
Materiaal, van elke context verlost.
De zon een fel alarm op het dak van
de krachtcentrale.
We rijden in de richting van de nacht,
het hooi van de kindertijd, lanen
door voorstad-gazons geplet.
Oostwaarts, de neus in de krant.
Gezichten zonder marktwaarde.

Santiago de Chile
Frank Diamand

De onheilige stroom de Mapocho
fronst water over de rotsen
bruingrijs, met schuimwitte kop.
Energiek voortstuwend ruisen
doorsnijdt de zwaar versmogte stad.

Die rivier is toch zeker onschuldig
spoelde bloed naar de zee zo het hoort
- wie was er hier nou opstandig? -
de lijken omklemden de stenen
ijlen na tot de dag van vandaag.

Vier gedichten
Leo Dooper

Op kamers

Vandaag is daglicht ochtendziek.
Een vloeiende beweging van het heupgewricht
omhelst de juffrouw bij wie men kamers huurt.
Zij is een zwerfkei in het landschap
van de liefde.

De stalen borstel waarmee men
warmte uit een handdruk boent, lijdt
aan een tranend oog dat met trompetgeschal
de nacht inluidt.

Haar keel stikt in een vriendelijk woord
na weer de smaak van vreemden in haar mond.
De schoonheid van een blinkend aanrecht
verzoent haar met cup A.

Jeugdliefde

Zij ziet een hoofd ontsierd door levervlekken.
De wangen zijn bepleisterd met gedachten
over Leven na de Dood.
De neusbrug scheidt
twee paars gekleurde holten
met drankdoorlopen ogen.

Vertel haar van het libido dat zich
na jaren strijd ontwapent en
van de dag die de nacht
moet ondergaan.

De zoektocht naar de zin van morgen
strandt op het vonnis levenslang;
kijk niet naar haar vergrote borsten,
ontzie haar tepels, op kleur door gele oker.

Tijd vergeet de daden van verliezers;
zwalkt door de nauwe straten
van het denken, raakt
buiten adem door verkalkte aderen
om het hart.

Slagveld

Je pookt in smeulend vuur.
Een flakkerende vlam bespreekt
levensverwachting met zuurstof.

Je verliest het wit tussen woorden,
sprakeloos, door het heengaan van de taal.

Je denkt aan de houdbaarheidsdatum
van een relatie.
Niets is onderheviger aan inflatie
dan het wisselgeld van
de hartstocht.

Dromen luiden de noodklok
in een oververhit hoofd.
Sigaretten blazen reveille.
Hoe kan het slagveld beperkt?

De dorpsgek met kalk bestoven,
onthaalt de vijand,
propt in de mond der gewonden
bloedworst bij gebrek
aan medicamenten.

Je trekt een jas aan
van grijze wolken waarachter het duister
van naderend onweer.

Alleen de bliksem
heeft voorkennis van de donder.

Verdriet

Gaandeweg de dag zoeken onze oren
onderdak in een tehuis voor
gehoorgestoorden.
Restanten van vijftig miljoen euro
liggen te vondeling
in onze tuin.

Wij zijn er, maar ook niet.
De zoektocht naar de katten
voert ons naar dorpen waarvan
wij het bestaan niet kennen.
Onmacht slaat een bres
in ons vertrouwen op een
goede afloop.
Nieuwjaarsdag tweeduizenddrie
gaat in de doos voor het volgende jaar.

In het schemeruur
(brandende kaarsen voor hun portretten)
bidden wij
(uit versterving op onze knieën)
voor elk dier een rozenhoedje.

De schreeuw om hulp
verkort het borreluur.
Dit offer brengen wij voor onze poezen.

Twee gedichten
Cécile Evers

verleden tijd

niet zonder reden doet nu iemand onderzoek
naar de giftigheid van lucht - ik vrees alleen
dat ik ben blijven steken in mijn hang naar
hekwerken met ijzeren pauwen, als
vanzelfsprekend opgenomen in het altijd
aan verandering onderhevige blauw, naar
gebogen lijnen, uitgewerkt tot talloze kleine
waaiers, naar gekrulde muziek, vage morgens,
treinen vol leren valiezen, hoedendozen,
naar oceaanreuzen die in de einder verdwijnen

ik hef het bewolkte glas dat in engeland
werd geblazen - nooit laat wat geweest is
mij los: het geheugen is iets om te onthouden,
zoals de duur van zuurstof, zoals
het grijze zout aan de oude atlantische kust

moederbeeld

waarom, vroeg ik, heb je de nerven weinig nauwkeurig
getekend, de bloemen zonder hart weergegeven zoals
ook de grieken de verbleekte ogen van hun machteloze
goden niet van stenen pupillen voorzagen

waarom heb je vormen verdonkeremaand, kleuren verdoezeld
die in vage bewoordingen waren blijven steken, heb je het leven
bekeken vanuit een voorlopig gezichtspunt, ben je er als iets
wat te vlug komt en voorbijgaat alleen in de aanvang geweest?

zo ging zij mij voor naar de zomer, ik zag hoe haar kleren
de bolronde buxus doorsneden, hoe haar zoute ogen
de wassen rozen streelden tot de dorens haar netvlies
doorboorden, al zei ze dat dit haar geen pijn deed, immers

de liefde gelooft alle dingen, hoopt alle dingen, toch bleek zij
blind - al te plotseling was zij uit mijn leven verdwenen: moeder,
godin - nu eerst zie ik haar weer in leigrijze dagen - storm
doorwandelt haar mantel, regen vreet aan haar brakke handen

Kapmeeuw
Marijke Hanegraaf

Vroeg in de ochtend zit op de rand
van de steiger een meeuw.

Hij slaapt, ogen dicht, poten in.
Maar te stil en te lang.

Is hij dood? Hij is dood.
Zit toch of hij slaapt.

En de kop van de kapmeeuw is heel.
Is de nek van de kapmeeuw geknakt?

Vloog hij tegen een ruit? En dan
dreef hij lam van de ruit naar de dood,

is nog net op de steiger geland.
Is het ver van een ruit naar de dood?

Iets in de meeuw duurt een dag.

Op de eerste dag van de dood
komt geen eend in zijn buurt,

maar de dag erna schuiven ze aan.
Zijn kop hangt nu over de rand.

Gids
Marjanne van den Herik

hij nam in mijn kabouterland
met reuzenvoeten reuzenstappen
zijn reuzenmond nam reuzenhappen
en ik kon slapen in zijn hand

hij wist de weg naar overal:
Kijkduin, Terschelling en Goeree
hij maakte van het strand weer zee
en redde ook nog schep en bal

maar 't springtouw uit mijn kindertijd
ligt naast de tol die ik betaalde
voor wegen naar volwassenheid
waarop ik hopeloos verdwaalde

Drie gedichten
Paul Hermans

1

Familie rust op het bordes,
elk in zijn plekje zon of schaduw.

De wijsheid van gestorven vrucht
pronkt op een zilverwitte schaal.

Een ekster in zwartblauwe frak
tript olijk naar wat etensrest.

Aan lange tafels heft eenieder
zijn glazen tulp op tot een toast.

2

Alles eet alles
in dit maal zonder einde.

Een knagende stilte
komt van heinde en ver.

Om niets rankt verfijnd
de belofte van scheerling.

In een tenger terzijde
staat het licht haast oprecht.

[3]

In een scheurende wand
staan penantspiegels licht.

Een hand tast naar vroeger
maar zal het niet vinden,

want vroeger ligt steeds
verderop in de tijd.

Telkens weer nu
dat zich eeuwig wil binden

telkens een gang
die in neergang verdwijnt.

Het duldzaam geweld
van de grazige weiden

drukt een tegelpad op.
Tot het langzaam verschijnt.

Thuis
Liesbeth Lagemaat

ben je me altijd dichterbij. Je hoofd verdwijnt
achter het blad van een pompoen - de zomer was
een schaduw van verlatenheid,

een breed warm laken uitgespreid over de tuin -
het huis met dichte mond.
En wij, ook wij sloten de blinden tot dan opnieuw

de eerste voetstap groen, of juist knisperend, de
roos die bloeide toen wij al die tijd niet keken,
de vijver stomzwijgend. Vannacht trek ik de

lakens weg: ik wil je in het licht van nu.

Maar dan staat de tuin weer in brand,
de vijver krijgt diepten die geen kind wil weten,
de hemel een krijgshelm. Geen troost. Bomen

dragen sporen van geronnen bloed, een blad
vertekent zich: een vlek op het pad en steeds
en steeds een Troje.

Jager (groen)
Thom Schrijer

Hij weet ook niet waarom vandaag, maar
houdt zijn kogels droog, de loop van zijn
geweer omlaag,

zijn oog te groot voor het vizier, de hand
met kleindood in zijn zak, het haarwild
minnelijk ontkomen in de gloria.

Hij loopt zijn rubberlaarzen achterna,
de groene jas, de hoed met veer, een uit
zijn slenter losgetwijfelde gedachte.

De dood te vlak misschien, de jaagverhalen
overstrekt, de hazen in versterf te ruig nog
levend aan de zoldering.

Hij praat zich bij, zoekt naar het klokbeeld
van de zon, geeuwt achter zijn vrije hand
en wacht tot deze jacht wordt afgeblazen.

Drie gedichten
Mayra Verheyen

Drank

Na de kroeg
is het maar alleen thuiskomen, zegt hij
terug in het neergeslagen stof van zijn kamer
vallen alle maskers af, gezichten
die zo lekker zaten, bij elke slok beter gekleed
alsof hij ze naar believen
had kunnen plooien, eindelijk
genezen door een magistrale receptuur, verlost
uit zijn kramp

In de kroeg:
de opstanding van de filosoof
met zijn lucht en licht doorlatende samenhangen
en zomaar ook weer de romanticus die zeker is
van het goede in de mens en van geen woede weet -
zachtmoedige man, nog natrillend
van hoe zijn eerste glimlach als een dageraad werd
uitgetrokken boven de moddernacht
van zijn kamer, het denkmoeras
waarin hij zich overdag verschuilt

De kroeg, een baarmoeder vol
mensenwonderen
die hij met eerbied en ontzag geboren ziet worden
warme woelige kermistent
en een barmoeder die geen onschuld kent,
waar iedereen nog bij iedereen een rekening
heeft lopen, herstelbetaling, vordering van excuus
een belofte, een begeren

Groot gezin
met ieder zijn stoel, zijn onwrikbare rol
en eenzaamheid die hier tenminste altijd nog
op een bierviltje kan
worden uitgeschreeuwd
uitgetekend, voor iedereen te zien
als een wilde fantasie of een som
iets dat je tegen iets kunt wegstrepen

Hofkring
waar hij, gunsteling met nog een naam
van vroeger, open tafel houdt en bezingt
wat er van mensen zoal
voorbijtrekt in het romige licht
van de verleiding, de gebogen spiegels van de roes
zelfs rancune, raaskallen en schrokkige ogen
zien er min of meer extatisch uit, ach

Thuis
na een fietstocht van klimmen en dalen
belt hij mij, ik beluister
het melodische slagwerk van de drank -
de geruste rondgang van het tandwiel, de trappers
die nu toch weer nodig woorden maken, woorden
om gaande te blijven, woorden nodig
om te ontsnappen aan
de steile wanden, de kloof
tussen droomvliegen en neerkomen
het hof houden en het huis houden
het onverschrokken lanterfanten
en de gewone moed.

Ring

Beste vriendin en bedgenoot, al zou je
zes keer zoveel betalen en al ben ik berooid
een ring voor jou smeden, nee
ik zet je achter op de wachtlijst, onzichtbaar
want we zwijgen er voorgoed over
de toewijding en liefde die zoiets kost
gaan me boven mijn macht, leveren mij volledig uit ik,
Oblomov met lamme lendenen en de slaap
het zwaartepunt van mijn verrichtingen,
kom al zo moeizaam aan het werk

Je vingers misschien wel mooi
of niet, maar te dichtbij
liefste vrouw, jouw handen binden
hebben mij steeds geraakt, weten mij te vinden
zo'n ring laat me niet vrij genoeg
hem om je beminlijke vinger schuiven
zet me gevangen in mijn eigen strik - worgengel

Nee, dan de hand van een dame verder weg
die, onschuldig nog, mij kan bezingen
zilver, goud en de levendige gloed
van edelsteen voor een abstracte vrouw
al zit ze vleselijk achter de kassa bij Albert Heijn
zo'n versiering verheft met ere: ik
edelman zonder vrees of blaam, dolende strijder
voor het ridderideaal, en mijn jonkvrouwen
met aan hun vinger de geur van ongekende streken

Pas na drie jaar en dan nog met schroom,
zoals bij haar vader altijd een goed moment
afwachtend, en ervan doordrongen
dat mijn liefde schamel was - eeuwige tegenzin
die me met zijn nulspanning in de wurggreep houdt
niet als jouw vriendin, zei ze, als 'n vriendin
met de klemtoon op het onbepaalde

Ik, man van talent,
probeerde haar een ring te slijten
die er nog lag, te groot en barok
ze liet niets merken van de pijn
bekeek hem aandachtig, schoof hem terzijde
en zocht opgewekt in het doosje
met de losse stenen: de bloedrode granaat
bekeek hem aandachtig en legde hem opzij
al zouden de ring en de zetting
er nooit komen, wisten wij allebei.

Bergens liefdesgezicht

Wil je Bergen binnenkomen
doe dat dan op eigen kracht, zweeg hij
want ik ben hier geboren en getogen
heb de naam van mijn vader, een gezicht hier -
alsof zij De Vaas van Laotse leeg wou roven

Een lief dat me onverhoopt dwingt
de wapens van mijn schaamrood af te werpen
door mijn diepste onzichtbaarheid te houwen
met zijn sabel, zijn bijna ideale vrouwen
uit een verre tijd, zijn wonden

En toch, ik heb hem zelf gezocht
twee kinderen - iets ouds dat nu moet gebeuren
twee op elkaar werkende vlakken met groeven
waartussen een stof wordt fijngewreven -
een Bergens liefdesgezicht

Heel traag na het bed, het billen
van de beelden, het geschraap
kwam zijn liefde op gang met een lach
voor mij die hij al kende en doorzag -
weggestoven stof, ooit ergens in hem opgevangen

Alsof hij lange tijd van vrouwen
hun wezen en wensen door de strot geduwd
had gekregen, hij die het wel redde
met zijn messcherpe gave, afgestroopt
in een bleekwaterbad te vondeling gelegd

Kon nu alleen nog geven
wat voor hem geen echte gift was
besloot zachtmoedig te trakteren op
halve waarheden en sloeg altijd terug
zoals het leven, voor het evenwicht

Bergens gezicht, te hooggestemd
om zijn eigen duister te zien en beducht
voor een kennersblik - ontmaskering
beval mij met een oogopslag
daar en daar niet te komen, dat was van hem.

Light Verse

Drie gedichten
Hendrik jan Bosman

Beeld

De Andes. Een condor op roerloze wieken
Werpt schaduw op aarde in trage spiralen
Rondt zonder gerucht ongenaakbare pieken

Het oog waakzaam spiedend naar prooien, rivalen
De klauwen verborgen in gitzwarte veren
Het lichaam gestroomlijnd, gespitst op het dalen

De snavel gekromd door het schrijnend begeren
Tot aanslaan, verheffen, verscheuren, verslinden,
En opwaarts terug langs de rotswanden scheren

Dan is hij verdwenen, de koning der winden
Laat slechts in des dichters gemoed zich hervinden

(Een dweper helaas, met gevoel voor klassieken
Maar zonder fatsoenlijke fototechnieken)

Op een lama

Ik ken in de Chileense Andes
Een lama, hetende Fernandez
Omdat men in zijn vaderstad
Hem met die naam getreiterd had
Vervloekt hij nu in vloeiend Spaans
Zijn moedertaal (het Tibetaans)

La nausée

Wat een troep! ‘Veur
Bruune boon'n
Bid ik niet!’ riep
Bartje schel

Was hij maar in
Santiago
Want con carne
Ging nog wel

Chileense overpeinzingen
Gé van den Bovenkamp

Over het spugen van de lama

‘De groene rochel van de wilde lama
treft, naar mij in de Andes spoedig bleek,
de Portugees zo goed als de Azteek,’
schrijft reeds een kleinzoon van Vasco da Gama.

Hij kreeg er zelf een vol op zijn pyjama
toen hij zijn tanden poetste bij een kreek:
de groene rochel van een wilde lama.

Van Alabama tot in Yokohama
waarschuwt men sinds die tijd met zorg de leek
in dierentuinen voor zo'n lamastreek.
Alleen in Tibet vindt men het geen drama,
een groene rochel van de Dalai Lama.

Over het drinken van Chileense wijn

De snob drinkt hem niet graag: Chileense wijn.
Al heeft hij het bouquet van Andesbessen,
vandaag de dag wil men zijn dorst slechts lessen
met wijn die ‘hint naar truffels en jasmijn’.

Je vindt hem in het schap bij Albert Heijn
in van die ouderwets berijpte flessen:
de snob drinkt hem niet graag, Chileense wijn.

Ik koop er meestal zes, soms een dozijn:
ook een piloot moet dagelijks ontstressen.
Wel vliegt dan een van onze stewardessen
want God wat doen je hersens 's ochtends pijn!
Hij kost me nog m'n job: Chileense wijn.

Over de beharing op Vuurland

Op Vuurland zijn de vrouwen zeer behaard.
Niet enkel op hun hoofd en bovenbenen,
maar ook op borst en buik en tong en schenen.
En altijd hebben ze een volle baard.

Reeds Darwin heeft dit fenomeen verklaard:
selectiedruk en hele slimme genen!
Op Vuurland zijn de vrouwen zeer behaard.

Wordt u wat kouwelijk of hoogbejaard?
Volg dan het voorbeeld van een hoop Chilenen:
neem ook zo'n vrouw met vachtjes op haar tenen.
Als dekbed zijn ze ongeëvenaard...
Op Vuurland zijn de vrouwen zeer behaard.

Drie gedichten
Frits Criens

Week

Getrouw naar hemels voorbeeld leerden wij
Een week in werk en rusttijd te verdelen
Want zo wist God Zijn Schepping klaar te spelen:
Hij schiep zes dagen en nam één dag vrij

Zo'n weekindeling leek de Heer niet dom
Maar ik zag dat toch liever andersom

Lot

Haar siliconenborsten zijn weer vol
En facelift, rimpelkuur met liposuctie
Vertellen mij dat ik een lekker stuk zie
Al dronk ik wel behoorlijk alcohol

Je had het al met huizen, nu met vrouwen
Het is nooit goed, je blijft eraan verbouwen

Vooruitgang

Er zijn veel kenners die de sport verfoeien
‘Voorspelbaar,’ roept men, ‘tactisch ondermaats
Geen show, geen spel, die dames, wel veel praats’
Maar mij kan vrouwentennis eerlijk boeien

Ik heb er veel techniek van opgedaan
Vooral mijn kreunen is vooruitgegaan

Piano forte
Koos Dijksterhuis

Ik zakte laatst voor het klavierexamen
men had mijn instrument onklaar gemaakt
en daardoor was ik van de wijs geraakt
de toetscommissie zou zich moeten schamen

Ik kampte onontkoombaar met problemen:
men mag een pianist geen toets afnemen!

Twee gedichten
Kees Jiskoot

Wat je ver haalt...

Mijn eerste vrouw was een Kortgeense,
aan alle kanten afgeplat;
de volgende een Vriezenveense,
waar ook al weinig vlees op zat.
Pas met de derde, de Chileense
Cecíl con Carne, had ik wat.

Fietsbrief uit Chili

Puente Alto, Sint-Juttemis MMIII

Drieduizend mijl,
een smalle rand,
een anorectisch ogend land.
Ik rijd
hier thans
de *Tour*
de Chile
met, eerst,
nóg drie,
vier *rand*-
debielen.
Het is
per fiets
veel uren gaans
van noord
tot aan
Straat Magelhaens;
en denk
niet dat
je er dan bent,
tot aan Kaap Hoorn
is nog een end.
Riskant blijkt steeds
toch weer de Andes:
geen spoor meer van
die drie,
vier man
du
s

Drie gedichten
Jan van der Pol

Bijbels dierenrijk

De bijbel lijkt een dierentuin te wezen;
lees er dat oude boek maar eens op na,
dan kunt u over heel wat beesten lezen.

De sprinkhaan, hagedis en cavia,
kameel, konijn en ijverige mieren
(maar niet die luiaard uit Amerika).

Het lam, de ram, de slang en and're dieren,
zoveel dat ik er zeker twaalf vergat,
wat menig dierenvriend niet zal plezieren.

Sta toe, dat ik het daarom samenvat:
de fauna strandde op de Ararat.

Het onkruidbestrijdingsmiddel

Nadat in bed een lichtje was gaan branden
en na een test heb ik een goede raad
waar tuinbezitters van gaan watertanden.

Ik zal u zeggen hoe ik heel probaat
het schoffelen en harken kon ontlopen
en toch geen last meer heb van onkruidzaad.

Met wat men bij de apotheek kan kopen
dat bij de mens de levensvreugd vergroot
deed ik een test in siertuinbiotopen.

Ik had succes, toen ik de tuin bespoot
met van die pasta die de zaden doodt.

Loftrompet

Een dromer of een onbeschroomd rebel
probeert - voorzeker zelden voor de mode -
per ongebonden vers, sonnet of ode
veel lof te oogsten met schoon woordenspel.

Soms komt een toppoëet er wonderwel
en wordt verlost van zorgen om den brode.
Zo'n held wordt plots en onverhoopt ontboden
voor eerbetoon en ook voor geld: Nobel.

De wereld loont hem met de loftrompet:
Hoe groots toch hebben o en e getweeën
de toon voor een perfect sonnet gezet.

Of componeert er soms een bolleboos
een zogeheten e-sonnet met eeën
of - ook zo monotoon - met enkel o's?

Gedicht
Drs. P

Ik bracht in Santiago terecht een bezoek
Aan 't Parque de Santa Lucia, alwaar
Veel geurde en ritselde en kwinkeleerde

Een oude Française ontmoette ik daar
Die daaglijks een menigte poezen trakteerde
Het park ligt vrij hoog, dus het uitzicht was mooi

Voorwaar een belevenis die me charmeerde
En 's nachts in de stad, aan genotzucht ten prooi...
Maar dat stelde ik al eens elders te boek

Ze hebben er tevens uitmuntende wijn
Kortom, het is prettig in Chili te zijn

Drie gedichten
Patty Scholten

De scheiding

Ik ga de dieren in de Zoo vertellen
dat H. na dertig jaar is weggegaan.
De neushoorn kijkt me medelijdend aan,
de dwergnijlpaarden blazen troostend bellen

- verbeeld ik me. Ook dieren vormen stellen,
gearrangeerd door baas voor onderdaan.
Zou tweemaal levenslang hier beter gaan?
Ik vraag het aan de panters en gazellen.

De panters tijgeren achter hun muren
een eendere route, slijten zich een kloof
tussen de onverdraaglijk lege uren.

Geen antwoord. Ik ben in mezelf aan 't praten.
Ook ik loop doelloos rondjes en verdoof
mezelf met opgewekte opiaten

Treinreis

Verschuivend leven achter vuile ruit.
Een weiland vol met aangekoetste paarden.
Er grazen koeien in de uiterwaarden.
De achterkant van huizen. Was hangt uit.

Gebogen bomen in de appelgaarden.
Een man in overall plukt manden fruit.
Voort, voort. De conducteur blaast op zijn fluit.
Verzorgingsflats, slow-motion de bejaarden.

Het leven trekt voorbij, ik doe niet mee.
Ik ben de buitenstaander, binnenzitter,
verborgen in mijn kamer, de coupé.

Ooit zal de trein mijn eindbestemming naderen
en stort ik me in 't leven (zoet of bitter):
Terrasje pikken, winkelen, vergaderen.

Hoedje voor de olifant*

De olifantverzorger had een hoed,
Mike Hackenberger te Ontario.
Een echte Tilley en hij stond hem goed.

Zo'n linnen Tilley weert de zonnegloed,
dus ideaal voor werken in een Zoo.
De olifantverzorger had een hoed.

Een olifant (was hij soms ondervoed?)
verorberde het hoofddeksel - chapeau! -
een echte Tilley en hij smaakte goed.

Mike wilde weer zijn hoed terug, coûte que coûte,
en harkte door een hoop deposito;
de olifantverzorger waste 'n hoed.

Nog drie keer deed de dikhuid zich tegoed
en kwam de hoed retour uit zijn popo.
De olifantverzorger had een hoed.

Dus lezer, komt je 'n dikhuid tegemoet,
neem snel je hoed af, neem geen risico.
De olifantverzorger had een hoed,
een Tilley en hij stront... eh... stond hem goed.

* *Waar gebeurd verhaal. De Tilley-fabriek in Canada adverteert nu met de tekst: 'Wear the hat an elephant shat.'*

Essay

Tal van titels en prijzen
Ricardo Cuadros
(Vertaling Auke Abma)

Dit korte overzicht van de hedendaagse Chileense literatuur pretendeert niet een studie te zijn over de belangrijkste auteurs en hun werk; daarvoor zou een heel boek en jarenlange arbeid nodig zijn. Ons doel is slechts de Nederlandse lezers een vluchtige blik te bieden die als leidraad kan dienen om hen dichterbij deze literatuur te brengen.

De Chileense poëzie

1914 is, door twee cruciale gebeurtenissen, het geboortejaar van de moderne Chileense poëzie. Gabriela Mistral publiceerde haar *Sonetos de la muerte* en Vicente Huidobro hield een lezing onder de titel *Non serviam.* Met haar sonnetten begon Mistral aan een oeuvre dat in 1945 erkenning kreeg door de haar toegekende Nobelprijs voor Literatuur. Met zijn lezing effende Huidobro de weg voor het creationisme, een avant-gardistische beweging die niet alleen in Chili maar ook in Spanje en Frankrijk weerklank zou vinden.

Chili ligt ver verwijderd van de westerse wereldsteden, en wat zich tijdens de eerste decennia van de twintigste eeuw - toen de huidige globalisering nog niet eens als droom bestond - in Europa en speciaal in Parijs afspeelde, betekende het *non plus ultra* van de cultuur. Des te opmerkelijker was de poëtische intuïtie van Vicente Huidobro (toen 21 jaar oud) die in zijn lezing/manifest *Non serviam,* zoekend naar nieuwe vormen van poëtische expressie, vooruitliep op Dada en het surrealisme. Huidobro schreef ook romans maar was in de eerste plaats dichter en avant-gardistisch poëzie-ideoloog. Hij reisde geregeld naar Europa (hij schreef een gedeelte van zijn oeuvre in het Frans) zonder echter zijn banden met Chili op te geven. Hij was bevriend met Guillaume Apollinaire, Pablo Picasso, Juan Gris en na de val van het Nazisme marcheerde hij als vrijwilliger met de geallieerde troepen Berlijn binnen. Een geliefde anekdote van Huidobro is dat hij de bunker van Hitler was binnengegaan en als souvenir diens persoonlijke telefoon had meegenomen. Huidobro vormde de brug tussen Chili en de avant-gardisten uit het begin van de twintigste eeuw.

Gabriela Mistral (pseudoniem van Lucila Godoy Alcayaga) was heel anders. Al heel jong vertrok ze uit Chili en op een paar korte bezoekjes na bracht ze haar hele leven in het buitenland door. Ze was geen dichteres met een uitgebreid oeuvre (ze publiceerde vier titels), maar in haar tijd was ze bekend en werd ze bewonderd. Ze verdiepte zich in thema's als liefde en dood, de heerlijkheid of hulpeloosheid van de kindertijd (wellicht het bekendste deel van haar productie), religie en de natuur. Ondanks de afstand onderhield Mistral nauwe banden met Chili. In 1935 bood de regering haar een betrekking voor het leven aan als reizend consul, wat haar in staat stelde in Spanje en de Verenigde Staten te wonen. Toch kwam de officiële erkenning van Chili nogal laat: in 1951 werd haar de nationale literatuurprijs *el Premio Nacional de Literatura* toegekend, zes jaar nadat ze in 1945 de Nobelprijs had gekregen. Na haar dood in de Verenigde Staten werden haar stoffelijke resten naar Chili overgebracht. Tegenwoordig rusten ze in het dorpje Montegrande waar de dichteres onderwijzeres op de lagere school is geweest.

Behalve Huidobro en Mistral zijn de belangrijke dichters van het eerste tijdvak Pablo de Rohka en de meer algemeen bekende Pablo Neruda. Pablo de Rohka (pseudoniem van Carlos Díaz Loyola) was een dichter die een eigen barokke, onstuimige stijl creëerde. De chaotische, soms weinig welluidende poëzie van De Rokha verenigt uiteenlopende zaken als de bijbel, het nihilisme van Nietzsche, het taalgebruik van het Chileense platteland, de revolutionaire idealen van de communisten, de liefde van een vrouw (Winnet de Rokha) en de volkse gebruiken van zijn land. De Rokha profileerde zijn literaire identiteit door verbitterd strijd te voeren tegen Pablo Neruda. Net als Neruda gebruikte hij de naam Pablo in zijn pseudoniem en net als Neruda was hij lid van de communistische partij, maar altijd toonde hij publiekelijk zijn algehele verachting voor de dichter van *Canto General* die hij ervan beschuldigde een ‘nep-revolutionair’ te zijn en een dichter zonder enige oorspronkelijkheid. In 1968 pleegde hij, arm en weduwnaar, zelfmoord in een eenvoudig pension in Santiago. Drie jaar eerder had hij de *Premio Nacional de Literatura* gekregen.

Pablo Neruda (pseudoniem van Neftalí Reyes Basualto) is een van de bekendste en meest bestudeerde dichters ter wereld. De Spaanse Burgeroorlog (1936-1939) markeert een breekpunt in leven en werk van Neruda. Voor deze periode lag zijn poëzie dichtbij het

modernisme en surrealisme, maar zijn sterk persoonlijke stempel had hem binnen de Spaanstalige literatuur al een plaats bezorgd die door de beste critici en dichters erkend werd. Vanaf de Spaanse burgeroorlog engageerde hij zich met de klassenstrijd en werd hij lid van de CP. Zijn gedichten - over zeer diverse onderwerpen, variërend van de Latijns-Amerikaanse geschiedenis in *Canto General* tot de simpelste dingen in zijn *Odas Elementales* - zijn in tientallen talen vertaald. Neruda was senator van de Republiek en Chileens ambassadeur in Frankrijk tussen maart 1971 en januari 1973. Hij kreeg de Nobelprijs in 1972. Behalve dichter was hij een politieke figuur. Zijn poëzie zal altijd een mijlpaal blijven in de Chileense letteren én de wereldliteratuur, maar zijn dood als gevolg van kanker, een paar weken voor de staatsgreep van 1973, symboliseert het eind van het ideaal om van Chili een socialistische maatschappij *a la chilena* te maken.

Gonzalo Rojas en Nicanor Parra zijn de belangrijkste dichters uit het midden van de twintigste eeuw. Neruda was toen al een legende en zij behoorden tot de weinige Chileense dichters met een literaire persoonlijkheid die vrij was van zijn invloed. Een derde auteur die daar in slaagde was David Rosenmann Taub, maar Rojas en Parra zijn het belangrijkst geweest voor de continuïteit van de nationale poëzie. Rojas publiceerde zijn eerste bundel, *La miseria del hombre,* in 1948. Hij definieerde zijn poëzie met de volgende woorden: ‘Ik kom er niet aan toe te zeggen wat ik wil zeggen.’ Heel iets anders dan Neruda wiens boodschap altijd helder was, zelfs wanneer hij het over onzichtbare zaken had. Rojas' erotische gedichten behoren tot de beste die in het Spaans geschreven zijn. Hij ontving de *Premio Nacional de Literatura* in 1992 en werd in datzelfde jaar in Spanje onderscheiden met de *Premio Reina Sofia* voor Latijns-Amerikaanse poëzie.

Nicanor Parra is misschien de meest invloedrijke Chileense dichter na Neruda. Zijn belangrijkste bundel is *Poemas y Antipoemas* (1954), waarin hij het concept *Antipoesía* introduceert. In deze nieuwe expressieve vorm komen het surrealisme, het existentialistische denken, ironisch en wanhopig, en Chileens populair taalgebruik vol humor en woordspelingen samen. Parra studeerde in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten en was professor wis- en natuurkunde aan de Universiteit van Chili tot hij met emeritaat ging. Tot vandaag de dag is deze tachtiger een belangrijk referentiepunt voor jonge Chileense dichters. Hij kreeg de *Premio Nacional de Literatura* in

1969 en ontving als eerste de prestigieuze *Premio Juan Rulfo* in Mexico, in 1991.

Na Rojas en Parra zijn de belangrijkste dichters Jorge Teillier en Enrique Lihn. In 1956 publiceerde Jorge Teillier zijn eerste boek, getiteld *Para ángeles y gorriones.* Zijn poëzie staat bekend als *Poesia larica* (lar staat voor 'huis en haard') en het huiselijke is een van de centrale thema's in zijn werk. Met schijnbaar eenvoudige taalmiddelen heeft deze dichter het over het zuiden van Chili, het landschap en de heimwee naar het ouderlijk huis. Teillier is een dichter met een klein register, heel verschillend van de alomvattende ambitie van Neruda of de ironische toon van Parra, maar onder zijn gedichten zijn ware juweeltjes.

Enrique Lihn was een kosmopolitische en kritische intellectueel. Zijn eerste belangrijke dichtbundel is *La pieza oscura* uit 1963. In die tijd liet de invloed van de Cubaanse revolutie zich danig gelden en waren dichters en schrijvers in Chili sterk gepolitiseerd. Enrique Lihn ontving in Cuba de prijs *Casa de las Américas* en verbleef een jaar op het eiland. Hij stond echter kritisch tegenover het stalinisme, in tegenstelling tot Neruda. In Chili leidde Lihn de belangrijke *taller de poesía* (poëziewerkplaats) van de Katholieke Universiteit. Lihn schreef ook romans en kritieken en was een grote steun voor een reeks jongere dichters.

Aan het eind van de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig - inclusief de regeringsperiode van Salvador Allende tussen 1970 en 1973 - stond een generatie jonge dichters op die universitair geschoold was en cultureel onderlegd, onder wie Waldo Rojas, Gonzalo Millán, Lara Omar, Oscar Hahn, Cecilia Vicuña, Claudio Bertoni, Francisco Véjar en Manuel Silva Acevedo. Deze dichters waren enerzijds bekend met de traditie die door Neruda en Huidobro was begonnen, maar stonden ook open voor de vernieuwingen van Nicanor Parra, Enrique Lihn, Gonzalo Rojas en Jorge Teillier. Ze richtten poëzietijdschriften op, organiseerden bijeenkomsten, discussieerden over literatuur en politiek en waren op zoek naar nieuwe manieren om zich uit te drukken. Het literaire leven was zeer bruisend, zowel in Santiago als in sommige provincies - Valparaíso, Arica, Concepción, Valdivia - totdat de staatsgreep van 1973 werd gepleegd. Vanaf dat moment vertrokken bijna alle jonge dichters uit Chili. Sommigen van hen publiceerden in ballingschap werk van belang, zoals *La ciudad* van Gonzalo Millán, waarvan de eerste editie in 1979 in Canada het licht zag. Oudere

dichters zoals Nicanor Parra, Enrique Lihn en Jorge Teillier bleven in Chili wonen. Dit betekende dat er voor dichters die toen begonnen te schrijven, in het Chili van de dictatuur, nestors waren met wie ze over poëzie konden praten en aan wie ze hun werk konden laten zien.

Ondanks de censuur, de politieke repressie, en de algemene angst ontwikkelde de Chileense poëzie zich verder tijdens de zeventien jaar durende dictatuur (1973-1990). Een van de opvallendste dichters is Juan Luis Martínez met een oeuvre van slechts twee bundels, *La Nueva Novela* (1977) en *La Poesía Chilena* (1978). Martínez is een dichter die filosofische beschouwing combineert met visuele beelden: er zijn zelfs critici die zeggen dat hij geen dichter was maar een filosoof vermomd als dichter. Dichtbij hem staat Raúl Zurita, auteur van *Purgatorio* (1979) en *Anteparaíso* (1982), zeer originele werken die over het verdriet van Chili gaan en die geluksutopieën combineren met het nationale landschap. Een andere dichter die in de jaren tachtig begon te publiceren is Tomás Harris, auteur van titels als *Zonas de Peligro* (1985) en *Diario de Navegación* (1986). In 1996 kreeg Harris de *Premio Casa de las Américas* voor zijn bundel *Crónicas Maravillosas.* Harris is een van de opvallendste dichters van de generatie die halverwege de jaren vijftig is geboren, vanwege de continuïteit en kracht van zijn werk. Zijn laatste bundels zijn *Itaca* (2001) en *Encuentros con hombres oscuros* (2001).

In de jaren tachtig begon ook een groep dichteressen te publiceren. Dit is belangrijk omdat dichteressen in Chili na Gabriela Mistral geïsoleerd waren en nooit echt steun kregen van de kritiek en het lezerspubliek. Onder de nieuwe dichteressen bevonden zich Carmen Berenguer met *Bobby Sand Desfallece en el Muro* (1983) en *A Media Asta* (1988). Sindsdien publiceerde Berenguer *Sayal de Pieles* (1993) en *Naciste Pintada* (1999). Onlangs zijn haar drie eerste bundels in één band uitgegeven onder de titel *La Gran Hablada* (2002). Teresa Calderón maakte indruk met *Género femenino* (1989) en *Imágenes rotas* (1995). Chileense poëzie van vrouwen vormt het opvallendste literaire fenomeen van de laatste twintig jaar. De thematiek en schrijfstijl is volop in ontwikkeling en we kunnen er zeker van zijn dat sommigen van hen een stempel zullen drukken op de nationale poëzie van de eenentwintigste eeuw.

Het Chileense proza

Tot in de eerste decennia van de twintigste eeuw werd de verhalende literatuur in Chili gedomineerd door het voorbeeld van het Franse naturalisme en de Spaanse streekroman. In nauwe samenhang met de politieke veranderingen in Chili vanaf 1938 - toen president Pedro Aguirre Cerda samen met het *Frente Popular* aan de macht kwam - richtte een groep schrijvers een beweging op die het sociale realisme (weerspiegeling van de klassenstrijd in de literatuur) verdedigde, maar ook beïnvloed werd door Huidobro en Franse dichters als Baudelaire: de Generatie van 38. De opvallendsten van hen zijn Volodia Teitelboim, auteur van romans als *Hijos del salitre* (1952), *La semilla en la arena* (1957), *La guerra interna* (1979) en van biografisch werk over Gabriela Mistral, Vicente Huidobro, Pablo Neruda en Jorge Luis Borges. Een iets oudere schrijver uit de Generatie van 38 is Manuel Rojas, auteur van verhalen als *El vaso de leche,* dat op de scholen als een klassiek werk werd onderwezen, en van de roman *Hijo de Ladrón* (1957) die een breuk in de verhalende literatuur in Chili betekende, doordat aan de sociaal-maatschappelijke problematiek ook de psychologische en existentiële dimensie van de personages toegevoegd werd. Manuel Rojas is misschien wel de belangrijkste auteur voor de volgende generaties in Chili.

Halverwege de jaren vijftig dient een nieuwe groep schrijvers zich aan, aangevoerd door Enrique Lafourcade, die zich tegen het sociaal realisme en de politieke betrokkenheid van de Generatie van 38 keert. Deze nieuwe groep staat bekend als de Generatie van 50. Lafourcade is de auteur van een lange reeks romans met als meest vermeldenswaardige *Frecuencia modulada* (1968), *Palomita blanca* (1971) en *Mano bendita* (1993). Andere auteurs van de Generatie van 50 zijn Claudio Giaconi, auteur van de cruciale verhalenbundel *La dificil juventud* (1958) en Jorge Edwards, diplomaat, journalist en auteur van verschillende verhalenbundels waaronder *El patio* (1952) en *Thema's y variaciones* (1969), en van romans zoals *Los convidados de piedra* (1978), *El origen del mundo* (1996) en *El sueño de la historia* (2000). Een van zijn bekendste boeken is *Persona non grata* (1973) waarin hij zijn traumatische ervaring als Chileens diplomaat in Cuba beschrijft. In 2001 ontving Jorge Edwards in Spanje de *Premio Cervantes.* José Donoso maakt de Generatie van 50 compleet en is de auteur van romans zoals *El Lugar sin límites* (1966), *El obsceno pájaro de la noche* (1970) en *Casa de campo* (1978). In zijn werk, vooral in *El*

obsceno pájaro de la noche, maakt Donoso het oude conflict tussen realisme en imaginisme ongedaan door in een onmiskenbare stijl fantasie en realiteit te vermengen. Na Donoso keert de Chileense literatuur de imaginatieve of surrealistische richting de rug toe om zich op verschillende vormen van het realisme te concentreren.

Aan het begin van de jaren zeventig verschijnt een nieuwe groep auteurs onder wie Hernán Valdés, Adel Dorfman en Antonio Skármeta. Ze steunden de regering van Salvador Allende (1970-1973) en ondervonden persoonlijk de gevolgen van de staatsgreep. Ze gingen in ballingschap, met wisselend succes. Hernán Valdés is de auteur van *Tejas verdes* (1974), het relaas van een intellectueel die slachtoffer is van de kafkaëske verschrikkingen van marteling, en van de roman *A partir del fin* (1981). Ariel Dorfman is auteur van romans, verhalen en essays zoals *Para leer al Pato Donald* (1971) dat hij in samenwerking met Armand Mattelart schreef - een aanklacht tegen de ideologische invasie van de Verenigde Staten in Latijns-Amerika door middel van kinderverhalen. Een groter bereik heeft zijn toneelstuk *La Muerte y la Doncella* dat zonder veel enthousiasme in Chili werd ontvangen maar veel weerklank vond in het buitenland, met honderden voorstellingen in vele talen en een gelijknamige verfilming geregisseerd door Roman Polanski. Antonio Skármeta is de schrijver van twee verhalenbundels, klassiekers van de jaren zestig, die over een jeugd vol geluk en toekomstverwachting gaan: *El entusiasmo* (1967) en *Desnudo en el tejado* (1969). Later heeft hij een serie romans gepubliceerd waaronder *La boda del poeta* (1999) en *La chica del trombón* (2001) waarin hij zijn Europese verleden en de aankomst van zijn familie in het noorden van Chili onderzoekt. Skármeta heeft ook de filmwereld veroverd. De film 'El Cartero de Neruda' (Il postino) die geregisseerd werd door Michael Radford en gebaseerd was op zijn roman *Ardiente Paciencia* werd genomineerd voor een Oscar in de categorie beste buitenlandse film van 1995. Skármeta bedacht en regisseerde het prestigieuze TV-programma *El Show de los Libros* (De Boekenshow) en vervulde het ambt van ambassadeur van Chili in Duitsland tussen 2001 en 2003. In datzelfde jaar won hij in Spanje de *Premio de novela Planeta.* Nog een schrijver die in ballingschap zijn debuut maakte is Luis Sepúlveda. Van zijn eerste roman, *Un viejo que leía historia de amor* (1989), werden wereldwijd miljoenen exemplaren verkocht. Sepúlveda is eveneens de auteur van de picareske misdaadroman *Nombre de torero* (1994), van een autobiografie in de vorm van een reisver-

slag, *Patagonia Express* (1995), en van het kinderboek *Historia de una gaviota y el gato que le enseñó a volar* (1996).

Aan het begin van de jaren negentig, toen in het land de democratie hersteld werd, beleefde de Chileense romankunst een kwanti-tatieve *boom.* In 1991 werden drie onderling zeer verschillende boeken uitgegeven: *Mala onda* van Alberto Fuguet, *Nosotras que nos queremos tanto* van Marcela Serrano en *La ciudad anterior* van Gonzalo Contreras. Van deze drie boeken werd een niet eerder vertoonde hoeveelheid exemplaren verkocht, een duidelijk signaal dat het Chileense publiek bereid was om door landgenoten geschreven boeken te kopen en te lezen. Vanaf dat moment is Marcela Serrano een bestsellerauteur van boeken met een feministische inslag zoals *Antigua vida mía* (1995) en *Nuestra señora de la soledad* (1999). Gonzalo Contreras heeft, beïnvloed door Henry James, een op het innerlijk gericht oeuvre opgebouwd met als meest bekende titels *El nadador* (1995) en *El gran mal* (1998). Alberto Fuguet heeft een briljante internationale carrière op zijn naam als hekelaar van het magisch realisme: in mei 2002 zette het Noord-Amerikaanse tijdschrift Newsweek hem op de omslag als een van de sleutelfiguren van de Latijns-Amerikaanse cultuur van de eenentwintigste eeuw. Na *Mala onda* publiceerde hij *Tinta roja* (1996) en *Las películas de mi vida* (2003).

In de jaren negentig vormde zich een groep auteurs die bekend staat als *Nueva Narrativa,* waartoe onder andere Jaime Collyer, Arturo Fontaine Talavera, Marco Antonio de la Parra (die ook een gerenommeerd dramaturg is), Ana María del Río, Carlos Franz en Sergio Gómez behoren. Zij vonden allen literaire erkenning bij zowel de kritiek als het lezerspubliek. Jaime Collyer schrijft opmerkelijke verhalen die hij heeft bijeengebracht in bundels als *Gente al acecho* (1992) en *La bestia en casa* (1998). Collyer heeft ook romans geschreven zoals *El infiltrado* (1989) en *El habitante del cielo* (2002). Een andere schrijver die binnen deze groep speciale aandacht verdient, is Sergio Gómez. In 2002 won hij in Spanje de prestigieuze *Premio Lengua de Trapo* met zijn roman *La obra literaria de Mario Valdini.* Daarnaast was Gómez de samensteller (samen met Alberto Fuguet) van *McOndo,* een bloemlezing van Latijns-Amerikaanse verhalen uit 1996.

Naast de auteurs van *la Nueva Narrativa* is Pedro Lemebel een belangrijke literaire figuur die over zijn homoseksualiteit en zijn afkomst uit de arbeidersklasse schrijft. Lemebel is auteur van stads-

kronieken, bijeengebracht in boeken als *Loco afán, crónicas de sidario* (1986) en *De perlas y cicatrices* (1998). Zijn roman *Tengo miedo torero* (2001) die de liefde tussen een travestiet en een jonge guerrillastrijder beschrijft, was meer dan een jaar lang het best verkochte boek in Chili.

Als meest recente figuren in de Chileense literatuur moeten nog worden genoemd: Alejandra Costamagna, een schrijfster en journaliste die drie romans heeft gepubliceerd, *En voz baja* (1996), *Ciudadano en retiro* (1998), en *Cansado ya del sol* (2003), Nona Fernández met haar roman *Mapocho* (2002) en Rafael Gumucio die columnist is en auteur van de romans *Memoria prematuras* (1999) en *Comedia nupcial* (2002). In hetzelfde jaar ontving Gumucio de literaire prijs Anna Segher in Berlijn.

Tot besluit van dit overzicht van de Chileense literatuur wil ik Roberto Bolaflo vermelden. Bolaflo die kort geleden op 5o jarige leeftijd is overleden, veranderde na zijn roman *Estrella distante* (1996) in een cultschrijver die werd geroemd door de Spaanse, Franse, Engelse, Amerikaanse en Latijns-Amerikaanse kritiek. Bolaño weet in zijn werk het erfgoed van auteurs als Jorge Luis Borges, Julio Cortázar, Nicanor Parra en George Perec samen te brengen. Zijn beste werk bestaat uit twee verhalenbundels, *Llamadas telefónicas* (1997) en *Putas asesinas* (2001), en de omvangrijkste van zijn romans, *Los detectives salvajes* (1998).

Dit overzicht, met al die titels en prijzen, is mogelijk wat droog, maar toch hoop ik dat uitgevers, op zoek naar nieuw werk om te laten vertalen, er inspiratie uit zullen putten.

De echte *desaparecidos*
Ariel Dorfman[*]
(Vertaling Frank Diamand)

Wij zijn de laatste 25 jaar op een merkwaardige manier aan ze gewend geraakt, aan die vrouwen met een kleine foto op hun donkere jurken gespeld, de uitgebreide stam van al diegenen - van Chili tot Koerdistan, van Argentinië tot Ethiopië, van Guatamala tot Guinee - wier dierbaren in het holst van de nacht werden weggevoerd en van wie nooit meer iets werd vernomen. Moeders en dochters, echtgenotes en zusters, die eisen dat men hun zegt wat er echt met hun mannen is gebeurd, die eisen dat ze in levende lijve aan hun families worden teruggegeven. Hun aanwezigheid werd gewoon op de televisie, die vrouwen uit verre landen die vragen dat men hun tenminste een lichaam teruggeeft om het te begraven, die eisen dat men hen in staat stelt een begin te maken met de rouw om hun doden. Het is wijdverspreid, bijna epidemisch, het beeld van hun tragedie en protest. Het maakt net zozeer deel uit van onze voorstelling van de wereld als de merknamen en logo's die ons van een tegengesteld soort boodschap doordringen - de gouden bogen van McDonald's, de rooie glimmende Coca Cola-blikjes, Nike's symbolen van versnelde beweging, de United Colors of Benetton - die ons het eeuwige leven beloven middels onophoudelijke consumptie.

Het ongeluk van vrouwen die iets te weten willen komen over hun verdwenen echtgenoten, zonen, vaders of geliefden is zo treurig en zo oud als de oorlogen en slachtpartijen waarmee wij mensen onze soort door de geschiedenis heen te schande hebben gemaakt. Wat duidelijk nieuw is aan die icoon-achtige weergave van het leed, die elke tv-bezitter nu kan herkennen, is niet de onderdrukking en ook niet de pijn, maar het soort schouwspel dat de demonstraties zijn

* *Ariel Dorfman is dichter, romancier, toneelschrijver en essayist. Hij doceert literatuur en Latijns-Amerikaanse studies aan Duke University in Durham, North Carolina. Bovenstaand essay is gebaseerd op een lezing die hij hield als* 'Amnesty International Lecture' *tijdens het laatste 'Edinburgh International Book Festival'. De tekst werd gepubliceerd in* 'The Chronicle of Higher Education' *van 5 September 2003. Section: The Chronicle Review Volume 50, Issue 2, Page B7, http://chronicle.com*

geworden, een presentatie die alleen maar voorstelbaar is in de context van de huidige globalisering. Werkelijk, we zijn die stoeten vrouwen die met hun foto's zwaaien zo gewoon gaan vinden, ze maken zozeer deel uit van het mythische landschap van onze tijd dat we geneigd zijn te vergeten dat er een tijd was - niet zo lang geleden - dat foto's geen vanzelfsprekend element vormden van dit soort protest.

Voorzover ik weet was het in juni 1977 voor het eerst dat er met foto's werd gedemonstreerd als antwoord op de staatsterreur, die verdwijningen gebruikte als machtsmiddel en als straf. Een groep Chileense vrouwen van wie familieleden na de coup in 1973 waren gearresteerd door de geheime politie van Generaal Pinochet, besloot in hongerstaking te gaan om de autoriteiten te dwingen die arrestatie toe te geven. Dat ze dat deden in het regionale kantoor van de VN in Santiago zal in eerste aanleg misschien wel te maken hebben gehad met de betrekkelijke veiligheid die een internationale organisatie ten tijde van de dictatuur bood. Maar, veel belangrijker, de keuze voor die plek gaf aan dat het publiek waarop de actie was gericht de hele wereld omvatte, eerder buiten de landsgrenzen dan daarbinnen. Want het merendeel van de Chilenen was verstoken van de toegang tot iedere informatie en wist niet eens dat deze langdurige *sit-in* plaatsvond. Ik weet niet zeker of de organisatoren zich meteen bewust waren van de reikwijdte en de invloed die het door hen geschapen beeld voor hun strijd zou krijgen. Zeker is dat ze onmogelijk hadden kunnen voorzien hoe het over de hele wereld door andere mensen met soortgelijke problemen zou worden overgenomen.

Het belangrijkste voor hen was waarschijnlijk het feit dat het tonen van de foto's de kern van hun tragedie zo scherp liet zien. Het centrale drama van die vrouwen was immers dat ze geen lichaam hadden waarmee ze de bewering van de autoriteiten, dat die niet verantwoordelijk waren, konden weerleggen, dat ze geen verweer hadden tegen de weigering van rechters om *habeas corpus*-aktes te accepteren, grofweg bij gebrek aan een *corpus.* Geen lichaam. Dood noch levend. De foto werd een plaatsvervanger van het lichaam dat volgens de autoriteiten nooit gearresteerd was, een manier om iemand zichtbaar te maken die met opzet buiten beeld gehouden werd, iemand wiens lijk - als de gevangene gedood was - het recht werd ontnomen de misdaad aan te klagen die ertegen was

begaan (het enige lexicon dat de doden nog is gegund).

Door de kijkers dat celluloid-beeld te laten zien lieten de familieleden hun verdwenenen aanwezig zijn, maakten ze tastbaar en levensecht wie, als door optisch bedrog, aan hen waren ontstolen. Zij wezen op het feit dat er in het verleden een moment was geweest dat die geliefde persoon leefde en dat er een vinger op een sluiter had gedrukt. En ze eisten dat er een moment in de toekomst zou zijn waarop die geliefde persoon opnieuw voor hen zou staan, uit de foto zou stappen, terug het leven in, uit hun herinnering kon kruipen, terug het leven in.

Pas in de maanden en jaren die volgden, toen de familieleden de straat opgingen om te protesteren, ontdekten ze dat die grimmige afbeeldingen van de vermisten niet alleen met extreme precisie en op bijzonder poëtische wijze de essentie van hun situatie weergaven, maar dat ze ook aan de behoeften van de huidige nieuwsmedia tegemoet kwamen - met hun beperkte tijd, hun honger naar visueel sterke beelden en hun publiek met een korte aandachtsboog. En wanneer de agenten de vrouwen aanvlogen, ze oppakten, de foto's van hun kleren rukten en de spandoeken vernielden waar die foto's op waren gereproduceerd, werden die scènes steeds opnieuw uitgezonden. Het geweld tegen de familieleden die het waagden herinneringen te hebben en die herinneringen in de publieke ruimte te brengen, bracht het regime in de situatie dat het publiekelijk de misdrijven over moest doen die in het geheim in de bedompte beslotenheid van gevangenissen, kelders en concentratiekampen tegen de oorspronkelijke lichamen waren begaan.

Dat geweld wereldwijd zichtbaar maken was een bijzonder adequate reactie op de verdwijningen, omdat deze extreme vorm van repressie ook zijn oorsprong had in een strategie van de dictatuur die vanaf het allereerste begin een ‘wereldwijde’ component had gehad. De nieuwe heersers van Chili waren namelijk vastbesloten hun land deel te laten hebben aan de wereldhandel en zich aan te sluiten bij ‘de beschaafde wereld’. Het lidmaatschap van die club stelde wel twee tegengestelde eisen. Aan de ene kant was het nodig om een ongedurige, recalcitrante bevolking met terreur te onderwerpen, economisch en politiek murw te maken ten bate van het experiment dat nogal schaamteloos *‘schoktherapie’* werd genoemd, aan de andere kant moest men tegenover de internationale gemeenschap een onbevlekt blazoen tonen en dus de functionarissen van de staat verre houden van welke barbarij dan ook. En verdwij-

ningen zijn *de* oplossing daarvoor: dissidenten en revolutionairen konden handig worden doodgemarteld zonder dat hun beulen ooit aansprakelijk werden gesteld; terreur kon heersen als een angstig gefluister, zonder dat de regering openlijk hoefde toe te geven de bron van dat gefluister, van die terreur te zijn.

Die perverse tactiek van onzichtbaarheid werd door de lichamen van de vrouwen en de foto's op hun kleren doorbroken, en door de foto's van hun verzet en de onderdrukking daarvan nog meer verstoord en ontwricht; een cyclus van visueel geweld die tot ieders verbazing zou uitgroeien tot een wereldwijde beweging. Want het is ongelooflijk dat één klein gebaar van een eenzame vrouw in een geteisterd huis in Chili - één vrouw die kijkt naar het vervaagde beeld van haar afwezige geliefde en die bedenkt dat ze hem in leven kan houden binnen zichzelf en in de wereld als ze dat beeld publiekelijk laat zien, dat dit ene bescheiden, pretentieloze plaatje zijn stem luider verheft dan de hele machinerie van de staat - dat het uiteindelijk om zich heen grijpt en een steeds groter bereik krijgt, totdat het in de hele wereld navolging vindt.

De bruutheid waarmee de machthebbers van die vele verkeerd ontwikkelde landen hun samenleving - letterlijk trappend en schreeuwend - de moderne tijd in gesleept hebben, wordt beantwoord met een aanklacht over de gevolgen van dat proces, met gebruikmaking van de meest centrale verworvenheid van die moderne tijd - de fotografie - die de slachtoffers zich listig hebben toegeëigend. Twee mogelijkheden van de globalisering staan hier tegenover elkaar: de hoogontwikkelde technologie van de terreur, systematisch toegepast door tirannen, hun wetenschappelijk gebruik van marteling, censuur, propaganda en - natuurlijk - visuele controle met behulp van camera's en daartegenover het vernuft en de openbare ongehoorzaamheid van die massa's vernederde vrouwen en hun *low-tech* optreden met kiekjes van lichamen die weigeren zich tot zwijgen te laten brengen. De technologie van de dictators, die hun best doen om het leven van hun onderdanen tot een fictie te maken, staat hier tegenover de technologie van de opstandigen die niets substantiëlers gebruiken dan een afbeelding, een spoor op een stukje papier, een bewijs van bestaan, om de dictators de door hen ontkende werkelijkheid in te peperen. Twee manieren om wetenschap te gebruiken en te misbruiken: de ene is stiekem en beperkt het bestaansrecht tot diegenen die de kennis hebben gemonopoliseerd en die kennis in dienst hebben gesteld van dood en

destructie; en de andere, meer democratische vorm van wetenschap die de mensen overal de middelen geeft hun eigen bestaan opnieuw in beeld te brengen en dat te vermenigvuldigen.

Op een moment in de geschiedenis waarop het maar al te makkelijk is om je weerloos, passief en machteloos te voelen tegenover een alomvattende-mondiale-profijtgerichte ontregeling, waarvan het vaak lijkt dat zelfs de machtigste elites er geen greep meer op hebben, is het hartverwarmend te zien hoe sommige van de minst machtigen der aarde een overwinning van de verbeelding boeken op hun vijanden, een bewijs dat eigentijdse mensenrechten het kunnen winnen van een eigentijds onmenselijk autoritarisme. Ik zou zelfs zo ver willen gaan om te opperen dat de verwanten van de verdwenenen ons een model aanreiken hoe wij mensen de krachten van de globalisering kunnen benutten om van deze wereld een minder bedreigende plek voor ons allemaal te maken.

Maar toch, even voorzichtig! Als je het boekje doorbladert dat vele jaren geleden werd uitgegeven door de Chileense ‘Associatie van Familieleden van Politieke Gevangenen en Verdwenenen’, met een lijst van boeren die door de autoriteiten in 1973 waren ontvoerd en met - waar mogelijk - ook hun portretten, kom je al op de eerste pagina zes namen tegen, ieder met een kader voor hun foto. Twee van die kaders zijn leeg, ze horen bij Antonio Aninao Morales en Juan Salinas Salinas. Van die twee bestaat zelfs geen foto meer. Het zijn mannen die hun leven in de twintigste eeuw hebben geleefd zonder dat er ook maar één keer een foto van hen is genomen. Laat me het nog eens herhalen: zij werden nooit vastgelegd dankzij die uitvinding van Louis Daguerre, die uitvinding van meer dan honderd jaar vóór hun geboorte. Het is paradoxaal, maar alleen de ontvoering van Salinas en Aninao zondert ze af van al die miljoenen die te arm en te gemarginaliseerd waren om ooit door een camera te worden vastgelegd, die buiten het gezichtsveld van de moderne tijd bleven. En als je doorleest in het boekje staan er op iedere pagina wel een paar nooit gefotografeerde boeren, totdat, op de laatste pagina, alle vier genoemden het zonder beeld moeten stellen. Die totale leegte is het enige visuele bewijs dat ze ooit hebben bestaan.

Dit zijn de echte *desaparecidos* van de mensheid. Degenen die ontbreken omdat de moderne wereld doet alsof zij er al die tijd helemaal nooit geweest zijn. Bewoners van verweesde landen, die

alleen even oplichten in het publiek bewustzijn wanneer ze moeilijkheden veroorzaken, wanneer ze een strategische balans verstoren of het leven van wie comfortabel voor de buis naar hen kijken in het ongerede brengen. Zij waren al verdwenen voordat de politie ze kwam halen. Ze kwamen te laat bij de verdeling van woorden, techniek en kennis, en ja, zelfs van de alles goedmakende zegening van de fotografie, mogelijk vanuit de verwachting dat ze het nooit zouden verdienen een voetnoot te worden bij het verhaal van wie dan ook, of goed zouden zijn voor een paar seconden op het journaal van acht uur.

Ik heb uren naar die lege plekken gekeken, me afgevraagd hoe die mannen geleefd hadden en hoe ze waren gestorven. Wie ze waren, wat ik in hun ogen had kunnen lezen als ik ze ooit had ontmoet. De waarheid is dat ik niets over ze weet. Het enige dat ik terugkrijg van hun afwezigheid is mijn eigen reflectie.

In de supermarkt en het superspektakel waar onze planeet langzamerhand naar afglijdt, zijn het de onbekende Salinassen en Aninaossen die staan voor de grootste uitdaging van de globalisering. Het behoort tot de grote tragedies van onze tijd dat we niet in staat zijn geweest een wereld te scheppen waar mannen zoals zij - en hun miljarden broeders en zusters van alle andere continenten - meedoen en eindelijk gezien worden, werkelijk gezien worden. Iedereen op deze aarde maakt volgens mij deel uit van een onderling sterk verbonden menselijke samenleving. En de recente, vreselijke gebeurtenissen van 11 september 2001 lijken te bevestigen hoe gevaarlijk het is dat we dat niet willen zien.

Hoe kunnen we ons die mensen voorstellen die buiten de hoofdstroom van de moderne tijd leven? Kan dat zelfs wel? Zijn we te ver heen om ons die verloren mannen, die sprakeloos gemaakte vrouwen voor te stellen?

Hoe raar dit ook moge klinken, ik zag iets afschuwelijk hoopvols in die donkere sneeuwstorm van foto's die de straten van New York bedekte vlak na de misdadige terreurdaden die de stad verwoestten in september 2001. Het is een bijzondere bewustwording van wat we als mensen gemeen hebben als je ziet dat de inwoners van de rijkste metropool ter wereld, op het ogenblik dat ze te maken kregen met de helse situatie van plotselinge en gewelddadige verdwijning van vrienden en familieleden - van wie de dood verondersteld mocht worden maar niet kon worden bevestigd bij gebrek aan

lichaam - spontaan hun toevlucht namen tot dezelfde methoden van herinnering en protest, die duizenden en duizenden anderen uit de verste en armste uithoeken van de planeet de afgelopen vijf-entwintig jaar hadden aangewend tegen vergelijkbare ervaringen van een mentale hel.

Natuurlijk ben ik me bewust van de afstanden en verschillen die er bestaan tussen de verdwenenen van New York, hun familieleden, hun vrienden, hun leefomgeving, en die van de *desaparecidos* in de rest van de wereld, en ik wil deze heel verschillende tragedies niet op één hoop vegen. Het was niet de eigen regering die de lichamen van wie er in de *Twin Towers* verbrandden verborg of de spot dreef met degenen die informatie vroegen waar zij waren gebleven. En het idee van de foto's zelf stamt waarschijnlijk uit een al lang bestaande Amerikaanse traditie die het mogelijk maakte foto's van vermiste kinderen te verspreiden op melkpakken of langs andere commerciële weg. Maar toch, de inwoners van de modernste samenleving van de wereld kunnen zich nu misschien - op een manier die ondenkbaar was vóór die elfde september - identificeren met de ervaring van zo vele tot dan toe ontoegankelijke anderen op deze planeet.

Hoe zouden ze het niet begrijpen nu ze weten hoe het voelt als duizenden mensen plotseling verdampen tot niets en er geen lichamen zijn om hun leven of dood te bewijzen? Hoe kunnen ze zich nu niet méér verwant voelen aan de oude Chileense vrouw die ik ken, die nog altijd na middernacht wakker wordt en luistert of ze voetstappen hoort van haar man, ook al weet ze dat er zevenentwintig jaar voorbijgegaan zijn en dat het maar beter was als hij niet terugkeerde - wie zou willen dat men hem zo lang had gemarteld?

Hoe zouden ze zich niet beter in die anderen kunnen verplaatsen nu zij zelf hun foto's omhoog houden op zoek naar een kruimel zekerheid, een laatste getuigenis over de laatste ogenblikken van hun dierbaren, de woorden van een onbekende, een boodschap uit het dodenrijk? Hoe zou hun hart niet uitgaan naar de grootmoeders in Argentinië die nog altijd proberen de kinderen van hun zoons en dochters terug te vinden die in gevangenschap werden geboren en ter adoptie werden uitbesteed aan militairen en hun vrouwen die geen kinderen konden krijgen, grootmoeders die in de ogen van deze babies - nu al lang volwassen - de uiteindelijke nalatenschap van hun dode kinderen willen terugvinden. Toen de ope-

ratie in de smeulende ruïnes van het *World Trade Centre* langzaam overging van een reddingsoperatie in een bergingsoperatie, toen de verwachting van nog een nieuw wonder wegebde en het duidelijk werd dat er geen overlevenden meer konden zijn, hoe konden ze toen niet hebben gedeeld in het verdriet van de families van *desaparecidos* in andere landen, als daar ook geen hoop meer was?

Toen de New Yorkers erachter kwamen - wat de vrouwen van de vermisten in Chili en Cyprus en Cambodja en Brazzaville ook langzaam hadden begrepen - dat de zwerm foto's die de hele stad als met een lijkwade bedekte uiteindelijk bestemd was om als tijdelijke begraafplaats te fungeren waar de levenden en de doden met elkaar in contact konden komen, een plek voor de collectieve rouwende verbeelding; ja, als ze toen begrepen dat in een stad die door moest gaan met leven deze uitgestrekte foto-begraafplaats de eerste paar maanden het enig meteen realiseerbare en gerealiseerde grafmonument zou worden; als ze werkelijk hun eigen tragedie doorgrondden - hoe konden die fundamentele, radicale ervaringen van kwetsbaarheid en dood dan niet tot gevolg hebben dat miljoenen Amerikanen zich open zouden stellen voor de betekenis van verdwijningen in hun veelvuldige verschijningsvorm? Hoe kan de gruwel en de verbazing over het feit dat je lucht inademt die vol is van zuurstof van de afwezige doden hen (en ons) niet helpen zich (en ons) verbonden te voelen met het diepe leed en de verlossing van zo velen van onze verre verwanten over heel de aarde?

Er is natuurlijk geen garantie dat pijn en slachtofferschap empathie genereren, geen zekerheid dat door deze ervaring de Salinassen van deze wereld uit hun onzichtbaarheid kunnen treden. Enorme smart kan maken dat mensen totaal door zichzelf in beslag worden genomen, wat leidt tot onverschilligheid. Afgrijzen en pijn kunnen tot gevolg hebben dat de machtigen hun woede en frustratie uitleven op onschuldigen in verre landen. We hoeven alleen maar te kijken naar de recente invasie en bezetting van Irak, waar nieuwe *desaparecidos* worden gecreëerd door zegevierende soldaten in dezelfde straten waar ooit de moordzuchtige Saddam Hoessein regeerde.

Maar dat is de uitdaging van dit ogenblik: het vinden van wegen om te zorgen dat deze nieuwe mondiale tragedie, die haar oorsprong vindt in september 2001, ons allemaal dichter bij elkaar

brengt, niet omdat we elkaar nu gemakkelijker kunnen ombrengen en met verwoestender effecten, maar omdat we dezelfde behoefte delen om te rouwen, gemaakt zijn van hetzelfde vlees dat verscheurd kan worden, dezelfde neiging tot medeleven hebben. En dat het ons dichter brengt bij de dag waarop de machtigsten van de mensheid de blanco foto van verdwenenen op onze kleren kunnen spelden, dat beeld van de leegte en de afwezigheid die ons allen dreigen te verslinden. Ja, misschien is onze soort zich o zo langzaam aan het voorbereiden op de dag dat er genoeg van ons zijn die net zo lang over de aarde willen dolen tot we de verloren zielen van de moderne tijd hebben teruggebracht, net zoals die andere vermisten van de wereld, teruggebracht uit de dood en de vergetelheid.

Alonso de Ercilla en de verovering van Chili*

Robert Lemm

De dichter en hoveling Alonso de Ercilla y Zúñiga leefde ten tijde van Filips II en maakte mee dat de universele monarchie, op haar hoogtepunt gekomen, begon te tanen. De Turken, de Duitse ketters, de opstandelingen van de Lage Landen, het afvallige Engeland en de eeuwige rivaal Frankrijk belaagden van alle kanten het eerste imperium in de geschiewdenis waar de zon nooit onderging. Van het specerijenrijke Verre Oosten tot het goud- en zilverrijke Nieuwe Westen heerste de ‘voorzichtige koning’, zoals de in Oranjes ogen gedoodverfde ‘tiran’ in eigen contreien heette. Op zijn zwaard steunde de Moederkerk, die met het Concilie van Trente, de Contrareformatie en de Sociëteit van Jezus de katholiciteit staande hield tegen de pretenties van nationalisten en piraten. Spanje trok Rome, en alleen al om die rol verdiende het epische eer. De veroveringen van Mexico en Peru door Hernán Cortés en Francisco Pizarro vertoonden alle kenmerken van zo'n heroïsche strijd waarbij twee aan elkaar gewaagde volken zijn gemoeid en zowel de verliezers als de winnaars met helden en wapenfeiten pronken. De chroniqueurs die hun botsing rapporteerden, deden dat meestal in de vorm van brieven en zakelijke verslagen. Ercilla koos de vorm die Ariosto, Tasso en Camões beroemd maakten: coupletten van telkens acht elflettergrepige verzen, de zogeheten *octava real* (in het Italiaans *ottava rima*). Zijn driedelige epos *La Araucana* verscheen in 1569, 1578 en 1589, opgedragen aan zijn broodheer Filips II. In vergelijking met Ariosto's *Orlando Furioso* en andere renaissance-epen valt *La Araucana* op door de totale afwezigheid van Venus. Ook van fantasie, Middeleeuwen, het Heilige Graf, ruimtevluchten, Arcadië, herders, mythologie en andere ingrediënten die destijds de grote dichtwerken vulden, valt nauwelijks iets te bekennen. Hier gaat het alleen en uitsluitend over Mars,

* *Dit essay is een herziene versie van het gelijknamige hoofdstuk uit mijn boek* Ochtend van Amerika, *over de Indiaanse wereld van vóór Columbus en de Spaanse verovering, uitg. Kok Agora, 1989 (RL).*

over de keiharde actualiteit. Het is een krant in de gedaante van poëzie.

Ercilla werd in 1533 in Madrid geboren uit Baskische ouders. Op zijn vijftiende was hij page van kroonprins Filips, en aan het hof voelde hij zich minder aangetrokken tot de letteren dan tot de wapens. In gezelschap van de prins reisde hij naar Vlaanderen en Engeland, waar Filips, weduwnaar van zijn eerste vrouw, voor de tweede maal huwde met Mary Tudor. Tijdens die kortstondige affaire hoorde de inmiddels twintigjarige in Londen over de burgeroorlog in het onderkoninkrijk Peru en over de dood van Pedro de Valdivia, die in Chili was gesneuveld in de strijd tegen de Araucanen. Het nieuwe gebied zat te springen om mankracht en Alonso de Ercilla voelde zich aangetrokken tot het avontuur. In 1556 arriveert hij in Lima. De toestand in het onderkoninkrijk is zeer gespannen. Na de terechtstelling van de rebel Gonzalo de Pizarro, was er een nieuwe opstand uitgebroken. Maar onderkoning Hurtado de Mendoza, de markies van Cañete, had de oude Inca-hoofdstad Cuzco heroverd op de Pizarro-factie, en Ercilla was vlak na aankomst getuige van de ophanging van de rebel Girón in de hoofdstad Lima.

In 1556 stuurde de onderkoning zijn zoon met een vloot naar het zuiden om de kolonisten in het grensgebied te steunen bij hun verweer tegen de wilde indianen. De dichter vaart mee als militair journalist. Zijn landgenoten vergelijkt hij met de Grieken uit de *Ilias* en de Trojanen uit de *Aeneïs.* Zulke helden hebben waardige tegenstanders nodig, en daarom begint de dichter in zijn aanhef, in het eerste Canto, met de Araucanen op te hemelen en hun woongebied te beschrijven: Chili is een lang smal land dat in het zuiden wordt begrensd door de Straat die Magalhâes in 1520 had ontdekt. In het centrum van die strook leven woeste krijgers die de imperialistische Inca nimmer zijn juk had weten op te leggen. Luide steekt de dichter de loftrompet over het militaire bedrijf dat bij deze heidenen in hoog aanzien staat. Een krijgshaftige adel bestuurt het volk en altijd kiest men de dapperste, de sterkste tot leider, zoals eens gewoonte was bij de oude Germanen. Afkomst telde niet onder de Araucanen, in tegenstelling tot de verwekelijkte, beschaafde Inca's en Azteken. De Araucanen waren vrij, ze kenden geen godsdienst, geen wetten, geen schuldbesef. Alleen de moed telde. En als men voor een moeilijke beslissing stond, waren er de tove-

naars die uit vogeltekenen, de stand der sterren of andere natuurverschijnselen de te volgen strategie afleidden. De Araucanen waren eerder bijgelovig dan afgodendienaars. Ze waren atletisch qua lichaamsbouw en beschikten over een uitzonderlijk uithoudingsvermogen: *eran grandes sufridores.* Geen onwaardige opponenten voor de Spaanse conquistadores dus.

De pionier die de Maule-rivier, in het midden van de langgerekte strook, over durfde, was Diego de Almagro, de onfortuinlijke compagnon van de veroveraar van Peru. Het gevaarlijke grensleven en het verraad achter zijn rug brachten hem snel naar zijn standplaats Cuzco terug. Enige jaren later stichtte Pedro de Valdivia de eerste Spaanse nederzetting op Araucaanse bodem: Andalién, weldra te volgen door Coquimbo en Santiago boven, Penco-Concepción aan de monding van en Angol, Imperial en Villarrica bezuiden de Maule. Maar - verzucht de dichter - de Spanjaarden die daar neerstreken, vielen ten prooi aan een ontembare bezitsdrift. Hun welvaart maakte hen hoovaardig, reden waarom de Allerhoogste besloot de christenen een lesje te leren. Voor straf liet Hij de Araucanen op ze los, zoals Hij ooit de ontspoorde Israëlieten overliet aan Assyriërs en Babyloniërs. Toen de Araucanen zagen dat de christenen geen goden waren, zoals ze aanvankelijk hadden gedacht, maar blijk gaven van zedenverwildering en een onstilbare schraapzucht, kwamen ze in vergadering bijeen. De wijze Colocolo - de Araucaanse Nestor - regisseert een reeks proeven en krachtmetingen die de aanvoerder opleveren: de eenogige Caupolicán. Onder zijn leiding overvallen de wilden een Spaanse voorpost, en dat brengt Pedro de Valdivia in het geweer. Doch in plaats van zijn bedreigde landgenoten linea recta te hulp te schieten, slaat hij een ‘zijweg’ in, gedreven door gouddorst. De heidenen zijn van die christelijke ziekte op de hoogte, laten Valdivia in een hinderlaag lopen en hakken diens leger in de pan. Van grote energie daarbij getuigt de jonge held Láutaro. Ercilla prijst de Araucanen en merkt de nederlaag van de Spanjaarden aan als hun welverdiende loon. Dat neemt niet weg dat de Spaanse kolonisten in het grensgebied doodsangst uitstaan, want bekend is dat de Araucanen kinderen, maagden en grijsaards niet sparen. Daarom vluchten allen vanuit hun onhoudbare blokhutten naar Penco-Concepción, het laatste Spaanse fort in de wildernis. Zou het vallen, het was met de Spaanse aanwezigheid in zuidelijk Chili gedaan!

Maar de Araucanen aarzelen in het gezicht van de overwinning

en beleggen een vergadering om de verdere tactiek te bespreken. Zoals altijd komen na het succes de onderlinge tegenstellingen weer naar boven. Sommigen zijn van mening dat men zich tegen de Spanjaarden alleen maar moet verdedigen; anderen willen ze uit Chili verdrijven; weer anderen opperen zelfs het plan de vijand bovendien te achtervolgen tot in Spanje en hun keizer, Karel V, gevangen te nemen. Woordvoerder van deze haviken is Tucapel. Zijn overmoed stuit op de bezadigdheid van Puchecalco, die in de sterren heeft gelezen dat de Spanjaarden zijn voorbeschikt om in Chili te blijven en dat de Araucanen slechts een tijdelijk middel der wrake Gods zijn. Dit inzicht schuift Tucapel als een laffe vorm van doemdenken opzij, en Puchecalco slaat hij de hersens in. Caupolicán, de leider, verzuimt de moord op de profeet te straffen, en daarom laat God de Araucanen over aan hun lot. Al zullen ze nog de beproefde tactiek van de verschroeide aarde toepassen, een substantiële overwinning behalen ze niet meer. Daarbij zij aangetekend dat het natuurlijk in de bedoeling van de hemel lag om het christendom ook hier wortel te laten schieten, en even onderbreekt de dichter zijn relaas om melding te maken van een verschijning van de Maagd Maria op 23 april 1554, twee jaar vóór zijn aankomst in Lima. Indien - schrijft Ercilla - zich nu niet meer zoveel wonderen voordoen als in het verleden, dan komt dat omdat er tegenwoordig weinig heiligen leven en omdat het christendom wet is geworden. Waar dat gebeurt, kan de hemel het werk door Moeder Natuur laten afmaken. Waar dat nog niet is gebeurd, breekt soms de Bovennatuur door de gewone loop der dingen heen, en zo richtte de Koningin van de Hemel zich rechtstreeks tot de Araucanen om hen te waarschuwen: ze mochten de christelijke nederzettingen niet platbranden, zoals zij meenden dat de opdracht van hun opperwezen was. In dat wezen herkent Ercilla de duivel. Die moesten de indianen negeren, hetgeen een afzweren van de menseneterij inhield, alsmede aanvaarding van het licht van het Evangelie. Het doopsel, zei Maria, was voor hun eigen bestwil.

Doch het bloed kruipt waar het niet gaan kan. De Spanjaarden zijn van alle kanten ingesloten en de Araucanen maken zich op voor de eindstrijd. En het is in die benarde situatie dat de belegerden aankloppen in Peru, waar zojuist een nieuwe onderkoning is geïnstalleerd die zijn zoon, don García Hurtado de Mendoza, met een vloot vanuit Lima naar Chili stuurt. Op die vloot bevindt zich, zoals eerder vermeld, de dichter als oorlogscorrespondent. Alles

wat hij tot nog toe heeft verhaald, heeft hij van horen zeggen en neergelegd in het eerste deel van zijn epos. Dat eerste deel geeft in een terugblik wat in het voorafgaande is samengevat: hoe de hebzucht de Spanjaarden fataal werd en hoe ze, in het nauw gedreven door de Araucanen, hulp vroegen aan Lima. In het tweede deel van het epos is de auteur zelf als personage aanwezig, als ooggetuige. Geen Venus, kondigt hij expliciet aan, maar Mars, *el fiero Marte,* en tijdens de krijgstaferelen die hij opvoert vliegen de afgehouwen lichaamsdelen net zo kwistig in het rond als op de twintigste-eeuwse beeldbuis.

Maar alvorens de strijd in alle hevigheid ontbrandt, valt de dichter in een diepe slaap. In een droomgezicht verschijnt hem de oorlogsgodin Bellona, en die schotelt hem, als in een film, voor wat zich tegelijkertijd, in datzelfde jaar 1557 in de Oude Wereld afspeelt: de klinkende zege van Filips II op de Fransen bij Saint Quentin, die breedvoerig zou worden afgebeeld op de wanden van het kloosterpaleis El Escorial. Het trouweloze Frankrijk verdient straf en God hanteert zijn Spaanse paladijn als zweep. Om de vrede te bezegelen huwt Filips met Isabelle de Valois, dochter van koning Henri II. Omdat Ercilla het tweede deel van zijn epos in 1578 publiceerde, kon hij in 1557, behalve zien wat er gelijktijdig aan de andere kant van de wereld gebeurde, ook nog recentere successen van zijn mecenas voorspellen, zoals de verdrijving van de morisken uit Granada, de zeeslag tegen de Turken bij Lepanto en het neerslaan van ketterse rebellen in de Lage Landen.

Na al die bemoedigende nieuwsberichten uit de toekomst laat de auteur de grote strijd losbarsten tussen Spanjaarden en Araucanen, voortdurend de pen en de de lans verwisselend, *la pluma ora en la mano, ora la lanza*: zoals eens Julius Caesar, model van de Spaanse traditie van *armas y letras.* Om de kamp epische grandeur te verlenen trekt Ercilla een parallel tussen twee zeeslagen: een uit de Klassieke Oudheid tussen Augustus en Marcus Antonius en een die nog komen moet, in 1571, tussen Johan van Oostenrijk en de Grote Turk. Natuurlijk overtreft die laatste slag de eerdere, maar dat is nog niet alles. Want in een volgende vergelijking overtreffen de tegenstanders van Spanje in de Nieuwe Wereld die van Griekenland en Rome in de Oude Wereld. De Araucanen zijn meer waard dan de Trojanen en de Egyptenaren, en daarom *bárbaros dignos de memoria.*

In het derde deel van de *Araucana* volgt de ontknoping. Caupo-

licán besluit de oorlog tegen de Spanjaarden voort te zetten, teneinde zijn leiderschap te kunnen behouden, het algemeen belang opofferend aan zijn eigen ambitie, de haviken hun zin gevend. Hij zendt een verspieder naar het stadje Imperial, dat door de christenen in staat van verdediging is gebracht. Die verspieder neemt een paardenknecht van de Spanjaarden, een Peruaanse *yanacuna,* Andresillo van naam, in vertrouwen. Wil Andresillo 's nachts, als de inwoners slapen, de poort openen zodat de Araucanen naar binnen kunnen? Wil hij de rol op zich nemen van Sinoon, de Griekse achterblijver die de Trojanen overhaalde het houten paard binnen hun muren te brengen, wat uiteindelijk tot de ondergang van Troje leidde?

De *yanacuna* zei de verspieder zijn hulp toe, maar verried achter diens rug het plan aan zijn meesters. En toen de Araucanen 's nachts Imperial naderden, werden ze door de schijnbaar slapende Spanjaarden verrast en definitief verslagen. Ercilla spreekt weliswaar schande van het verraad van de dubbelspion Andresillo, maar dat doet niets af aan de noodzakelijke Spaanse victorie. De daad van Andresillo vergelijkt hij met de handelwijze van Aeneas, die weliswaar Rome moest stichten, maar zonder dat dat hem verontschuldigde voor het in de steek laten van Dido, de Carthaagse koningin met wie hij zou trouwen. Conclusie: de Araucanen zijn net zo schandelijk verraden als de Afrikanen, maar het lag in de loop der dingen, het was de wil van de Allerhoogste dat Chili het christendom kreeg, zoals eens Rome moest worden gesticht. Caupolicán, de Araucaanse Hector, werd onthoofd en met honderd pijlen doorboord. Na de de ondergang van Arauca lag de weg naar het zuidelijkste punt van het continent open. Onderweg stuitten de christenen op mensen die nog geheel naar de natuur leefden, zoals in de gouden eeuw toen Saturnus regeerde. Die wilden kenden de hebzucht niet,

Maar toen wij al wat mooi was in die streken
Met onze troepen en de brute kracht
Van onze wapens hadden kunnen breken,
Hun rechten en hun wet hadden verkracht,
Toen alle goeds verwording was gebleken
Door 't kwade dat wij hadden meegebracht,
Toen heeft de hebzucht daar haar vlag geplant,
En vaster dan in enig ander land.

En daarmee getuigt Ercilla ervan oog te hebben voor de paradox dat zij die kwamen uit naam van hem die liefde preekte, met het Blijde Nieuws ook de oude Cupiditas meebrachten, volgens de toenmalige zedenprekers de wortel van alle kwaad.

Alonso de Ercilla trekt mee naar het uiterste zuiden en kerft daar zijn naam in een boom met een datum in februari van het jaar 1558. Terug in Peru, krijgt hij van de autoriteiten te horen dat zijn aanwezigheid niet langer gewenst is. Tegen de voorschriften in, had hij geduelleerd met een mede-officier. Via Panama en Nombre de Dios gaat de dichter scheep naar Spanje, waar de stand van zaken hem verontrust. De oorlogsmachine is op gang gekomen. Ketters, kapers en rebellen belagen zijn heer, maar voorlopig werkt God nog aan diens kant. In 1588 wordt de Armada in het Kanaal door de elementen versplinterd, waarmee het verval van Spanje inzet. Een zoon van Ercilla was meegevaren en omgekomen. *La Araucana,* hoewel gewaardeerd door de koning, leverde hem minder beloning op dan waar hij recht op meende te hebben. Teleurgesteld verlaagde de dichter zich tot woekerpraktijken. In 1590 vatte hij nog het plan op een epos te wijden aan de onepische ‘verovering’ (lees: inlijving) van Portugal en twee jaar later velde de kou hem. Zijn *Araucana* vond navolging in de *Arauca Domado* (1596) van de in Chili geboren Pedro de Oña en in de *Araucana* als toneelstuk door Lope de Vega. Hoewel het dichtwerk van Alonso de Ercilla literair gezien achterblijft bij het fantasievolle en knap geconstrueerde epos van Ariosto of de lyrische kracht van dat van Camões, ging *La Araucana* een glorieuze toekomst tegemoet als ‘eerste epos van Amerika’; geschreven door een Spanjaard weliswaar, maar met welk een oog voor de kwaliteiten van de inheemsen! Dat vonden niet alleen de Chilenen die Ercilla's werk tot nationaal monument verhieven, maar vrijwel alle Spaans-Amerikaanse literatuurhistorici. De *Araucana* groeide uit tot een Amerikaanse *klassiek,* verplichte literatuur op school en universiteit, kweekgrond van een onafzienbare reeks artikelen en proefschriften. Wat hebben Engeland en Holland voor epiek aan Noord-Amerika en Oost-Indië gegeven? Waar zijn de anglicaanse en calvinistische Ercilla's?

Vertaald proza

Kat in het nauw
Jaime Collyer
(Vertaling Mariolein Sabarte Belacortu)

‘Meneer Garmendia?’ vroeg de luitenant die, verborgen achter zijn zonnebril, voor de deur stond.

Het was de middag waarop hij, de dag na de opstand, de kennisgeving had ontvangen. Uit handen van een infanterieofficier in gevechtstenue. Garmendia herinnerde zich zijn eigen ontsteltenis voordat hij ging opendoen. Vanachter de gordijntjes zag hij tot zijn schrik de militaire truck die net voor zijn huis was gestopt. Daarna was er een gevoel van opluchting, van overgave, hoe onbegrijpelijk ook, bij de prooi die weet dat hij in handen van zijn vijand is gevallen, binnen bereik is van diens klauwen, want zijn koffer staat klaar en hij heeft zijn familieleden gewaarschuwd wat hem zou kunnen overkomen (‘ze zeggen dat Díaz Martelli en andere mensen van het ministerie zijn aangehouden’). Al die dingen zag hij daar buiten bevestigd in de vorm van het drietal recruten dat uit de truck was geklommen, zich achter de officier had opgesteld en samen met hem naar het hek kwam lopen.

Garmendia woog de twee mogelijkheden die er waren af: ofwel een gewelddadige trap tegen de buitendeur, scheldwoorden en bevelende stemmen bij de vleet, ofwel een minimum aan ontzag voor de regels. Drie zwakke klopjes waren een duidelijke aanwijzing dat voor de protocollaire manier werd gekozen. Zijn vrouw en kinderen verschenen gelijk met hem in de vestibule toen hij naar de deur liep. Ze waren alle drie geschrokken en van kleur verschoten door die drie klopjes.

‘Ik doe open,’ zei hij met geforceerde stoïcijnsheid.

Toen hij de luitenant voor de deur zag staan, leek deze hem ondanks zijn zonnebril en fors postuur wat jonger en minder imponerend dan eerst.

‘Meneer Garmendia?’ herhaalde de officier.

‘Dat ben ik.’

De militair stak zijn hand uit naar zijn ordonnans zonder naar hem te kijken. De man gaf hem een verzegelde brief. De officier las de naam voor die door iemand op de envelop was getypt: ‘Luis Garmendia?’

‘Dat ben ik,’ beaamde hij.

‘Dit is de kennisgeving van een order tot huisarrest, alleen voor u.’

Garmendia keek hem enkele ogenblikken stomverbaasd aan.

‘Huisarrest?’ vroeg hij toen.

‘Precies. U mag tot nader order het huis niet uit om een wandelingetje te maken.’

Er volgde een stilte.

‘U zat op het ministerie, hè? U was medewerker van Díaz Martelli?’

‘Ja, ik werkte in zijn technische equipe.’

‘Zie je wel. Uw chef is al afgevoerd, net als andere leden van het kabinet. U hebt geluk, Garmendia, u mag lekker thuisblijven. Bij deze bent u verwittigd, dus maakt u geen fouten. Wij houden u allemaal in de gaten. Allemaal!’

De officier overhandigde hem de brief, draaide zich om en liep zo snel mogelijk tussen zijn mannen door naar de truck. Zijn escorte volgde hem op een drafje op de hielen. De truck stond met draaiende motor te wachten en reed onmiddellijk weg. Garmendia ging helemaal nergens heen. Hij bleef‘ peinzend voor de deur staan. Toen hij zich omdraaide zag hij de blik van zijn vrouw en kinderen strak op zich gericht, ze hadden de koffer voor hem uit de slaapkamer gehaald.

‘Het lijkt erop dat ik die niet nodig heb,’ legde hij uit en probeerde er een grap van te maken. ‘Tot nader order.’

Het lot is als een blinde kameel die op ons afstuift... Hij herinnerde zich dat hij dit ergens had gelezen, misschien in zijn puberteit, maar nu betekende het pas echt iets voor hem. Het enige positieve was dat de staatsgreep plaatsvond in de zomer. Een van de kinderen hing de hangmat tussen de sinaasappelbomen achter op de binnenplaats, en daar zocht hij elke ochtend tot lunchtijd zijn toevlucht en las John Le Carré en een rapport dat was blijven liggen. Tussen de middag onderbrak zijn vrouw dit gelees en riep hem vanuit de glazen deur die op de binnenplaats uitkwam, om te komen eten. Samen met haar analyseerde hij, in het bijzijn van de kinderen, de schaarse perspectieven van zijn situatie. Ze spraken over de geldmiddelen die er nog in huis en op de bank waren, en Matilde en de kinderen verdeelden de taken wat betreft de boodschappen, totdat de zaken buiten weer genormaliseerd zouden zijn. Voor het eerst in

vele jaren was Garmendia bevrijd van die kleine maar vermoeiende verplichtingen, waar hij bepaald niet naar terugverlangde.

Er was nog geld voor vier of vijf maanden, als ze zich tot een minimum beperkten. Totdat deze dwaasheid van zijn huisarrest voorbij zou zijn en ze hem weer naar het ministerie zouden laten gaan, volgens Matilde. Matilde was ervan overtuigd dat de maatregels herroepen zouden worden. Garmendia dacht moedeloos aan het zure gezicht van zijn chef, Díaz Martelli, in zijn kantoor. Elke dag dezelfde minachtende trek op het gezicht van de minister die omringd was door zijn adviseurs en het technische personeel, die hem onderhielden over zwavelverbindingen en de export van knolgewassen... Ja, natuurlijk, misschien zouden ze hem weer terugsturen, waarom niet. Dan zou Díaz Martelli er niet meer zijn, maar misschien werd het op den duur nog erger: misschien zat er een nog zuurder gezicht achter het bureau midden in de ministeriële werkkamer.

‘Het had nog erger kunnen zijn, hè?’ luidde Matildes conclusie die keer toen ze de balans opmaakten. ‘Ze hadden je naar zo'n kamp kunnen sturen waarover gesproken wordt...’

Dit zag hij niet als een grote troost, maar hij voelde ook geen totale vertwijfeling. De vierde dag kwam hij op het idee iemand van het ministerie te bellen. Hij trof niemand thuis, behalve de tweede secretaris die ook huisarrest had gekregen en die zich uiterst gereserveerd toonde, omdat hij bang was dat de telefoons werden afgeluisterd.

‘We kunnen beter niet veel zeggen, Garmendia,’ stelde hij voor. ‘Ik voel me als een kat in het nauw... Ik had bijna liever dat je me niet meer belde.’

‘Is het zo ernstig dan?’ vroeg hij.

‘Dat is toch duidelijk! Díaz Martelli zit al achter de tralies, wist je dat niet?’

‘Ja, natuurlijk. Ik weet eerlijk gezegd niet wat erger is.’

‘Hoezo?’

‘Ik ben nog nooit in mijn eigen huis opgesloten.’

De tweede secretaris weigerde langer te praten. Hij was geïrriteerd, zei gedag en hing op. Garmendia stond te peinzen in de vestibule met de hoorn in zijn hand. Hij keek om zich heen. Hij had het idee dat het huis plotseling was verouderd, dat een afgeschilferd stukje op de muur bij de trap de laatste uren wat groter was geworden, dat de leuning weer loshing en kraakte als je hem aanraakte.

In het begin sliep hij slecht, amper in slaap gewiegd door het geknetter van de helicopters, toen overal in de stad de litanie van straffeloosheid werd ingesteld door de avondklok. Na een tijdje lukte het hem zich te ontspannen. Een maand later, toen hij zich al sterk verwaarloosde en rondliep met een halfgeschoren gezicht, ontdekte hij dat hij in de hangmat lag te lezen over kwesties die met zijn nieuwe status te maken hadden, iets over de Berlijnse muur en de tweedeling van Duitsland. Een stuk over de bouw van de muur en al die mensen die er zo graag overheen wilden klimmen om aan de andere kant te komen, in een spookstad die altijd in nevelen gehuld was en omgeven werd door prikkeldraad en wachttorens met schietklare mitrailleurs.

Enkele dagen na nieuwjaarsdag was er een feest bij de buren dat de hele nacht doorging. Een barbecue in de open lucht, jongelui in shorts die om het zwembad heen dansten, met flessen klonken, lachten en schreeuwden tot het weer dag werd.

‘Waarom ga je er niet heen om er wat van te zeggen?’ zei Matilde in het donker in de slaapkamer.

‘Dat mag ik niet.’

‘Maar het is toch hiernaast... Wie komt daar nou achter, wie merkt dat nou?’

Opnieuw was hij perplex, net zoals toen hij met de tweede secretaris had gesproken.

‘Ik weet het niet,’ zei hij. ‘Ik wil gewoon geen risico lopen, dat is alles.’

Dat was niet wat hij twintig jaar eerder in de euforie van spandoeken en leuzen van zichzelf had verwacht. Eerlijk gezegd had hij die baan op het ministerie en de slaapverwekkende vergaderingen met Díaz Martelli en de andere adviseurs ook niet verwacht. Door dat huisarrest in zijn eigen zitkamer thuis kwam het leven, zijn eigen leven, hem iets minder heldhaftig voor dan wat hij had voorzien. Niet te vergelijken met de Berlijnse muur met zijn beroemde epos en zijn anecdotes zoals het verhaal over een vastbesloten, onnadenkende jongen die in het niemandsland was neergeschoten toen hij probeerde het over te steken. Hij was enkele dagen geobsedeerd bezig met dat stuk en keek langdurig naar de foto's van Peter Fechter, een jonge jongen die door de kogels was achtergehaald in die zone van onzekere soevereiniteit waar hij langzaam en minutieus was doodgebloed onder de slome blik van de vopo's op hun wachttorens. Hij was bijna jaloers, hij droomde bijna van Peter

Fechter, hij verlangde ook naar zo'n grandioze finale die helemaal paste bij diens vastbesloten daad, zo anders dan dit hier allemaal.

Op de dag van de staatsgreep, toen de soldaten optrokken naar het ministerie en de mensen van het secretariaat in grote haast hun laden leegden, had hij gedacht dat hij misschien kans maakte op zo'n soort epos, dat hem bij de uitgang misschien iets dergelijks stond te wachten; hij zag zichzelf al neergeschoten voor de deur van het ministerie, maar toch met onverschrokken, hooghartige houding tegen de militairen die hem gevangen namen. Díaz Martelli had hen op het middaguur bijeengeroepen in zijn kantoor waar het portret van de president hing, om afscheid van hen te nemen.

'Het is afgelopen,' had hij gezegd en dat was volstrekt overbodig, gezien de overweldigende herrie van een helicopter boven hun hoofd. 'Wie een schilderij wil hebben, kan dat nu meenemen. Dat daar bijvoorbeeld...'

Hij wees naar een goedkope reproduktie van Cézanne die rechts van hem aan de muur hing. Het was bepaald niet het soort toespraak dat Garmendia in deze situatie had verwacht. Hij haalde hoe dan ook de Cézanne van de muur, aangezien niemand anders hem wilde, en pakte die in in een exemplaar van het *Boletín Oficial,* liep er zonder problemen mee door de vijandelijke linies en vroeg zich af wat hij midden in een niet-verklaarde oorlog met een Cézanne onder zijn arm deed.

Aan het eind van de zomer raakte de binnenplaats vol bladeren. De kinderen gingen weer naar school en het werd weer stil in huis, zoals altijd in het koude seizoen, zonder het lawaai van de Rolling Stones op de bovenverdieping. Het spaargeld werd elke dag minder, maar er was geen reden tot klagen. Voor hem was het voldoende, was het meer dan genoeg te weten dat hij aan deze kant van het hek of van de muur van de binnenplaats opgesloten zat, voor onbepaalde tijd, zonder duidelijke veroordeling, en met een tuin vol bladeren. Buiten moest het trouwens erger zijn door de akelige turbulentie van de helicopters in de nacht.

'Waarom veeg je de bladeren niet weg van de binnenplaats?' vroeg Matilde hem in april.

'Morgen,' antwoordde hij, haar verzoek ontwijkend met die eenvoudige aanduiding.

Eind april probeerde hij opnieuw contact te krijgen met de twee-

de secretaris, maar diens telefoonnummer werkte niet meer. Wat Díaz Martelli betreft, ze hadden in de krant gelezen dat die het land al uit was en in een of ander noordelijk land asiel had gekregen, maar zonder zijn naaste medewerkers.

De volgende zondag toen de kinderen uit waren, stopte er opnieuw een militaire truck voor het hek. Garmendia zag hem, opnieuw schuilend achter de gordijntjes.

‘Ik zal mijn koffer weer moeten pakken,’ waarschuwde hij Matilde die bij de open haard stond.

‘Hoezo?’

‘Daar is die luitenant weer,’ verklaarde hij en voelde in zijn binnenste opnieuw de zeldzame vlam van het martelaarschap oplaaien, terwijl hij over zijn baard van enkele dagen streek. ‘Hopelijk geven ze me de tijd om me te scheren.’

Er klonken drie lichte, uiterst discrete tikjes op de deur. Garmendia aarzelde niet, ditmaal niet, en liep vastberaden naar de voordeur. Daar stond de officier, hij zette glimlachend zijn zonnebril af.

‘Een gunstig bericht, Garmendia,’ zei hij. ‘Uw huisarrest is voorbij.’

Garmendia keek hem met een onnozele uitdrukking op zijn gezicht aan, bestudeerde zijn strepen en constateerde dat hij tot kapitein was bevorderd.

‘Wat zegt u?’

‘Uw huisarrest is afgelopen. U bent vrij om weer brood te gaan kopen.’

Hij ontving de gelukwensen van de officier en zag hoe de man zich aarzelend terugtrok naar de vrachtwagen, met zijn rug naar zijn manschappen, alsof hij zich verontschuldigde.

Matilde had vanuit de vestibule alles gehoord en kwam tevoorschijn om hem met tranen in haar ogen, wat hij ovedreven vond, te omhelzen.

‘Vanavond kunnen we naar de bioscoop gaan, vind je niet?’ stelde ze voor.

Garmendia maakte zich los uit haar omhelzing en liep naar het raam.

‘Heb je daar geen zin in?’ vroeg ze.

Hij keek haar weer enkele seconden strak aan.

‘Morgen,’ zei hij. ‘Ik moet nu eerst die binnenplaats opruimen.’

De rest van de week was hij bezig de bladeren achter in de tuin weg te vegen bij de muur die hem van het buurhuis scheidde. Af en

toe meende hij de wachttorens en het prikkeldraad en de gapende vopo's achter de op scherp staande mitrailleurs te zien. Hij meende zelfs op een goed moment een bevelende stem te horen, maar dat was de buurman, zijn buurman die naar de kat riep om het dier de etensrestjes aan te bieden.

Met open mond
Alejandra Costamagna
(Vertaling Mariolein Sabarte Belacortu)

Ik stel me hem voor als weinig spraakzaam, afgemeten, sober, zoals sommige mensen worden door het leven. Ik kijk naar hem, ik kijk naar zijn foto, ik denk dat ik mijn ogen de laatste tien jaar elke minuut van de dag onophoudelijk op hem heb gericht. Wanneer hebben we elkaar voor het laatst in de ogen gekeken? Ik wil niet gissen. Ik wil mama niet horen zeggen: ‘Heeft hij ooit wel iemand in de ogen kunnen kijken?’ Wat doet het ertoe! Mama boycot gevoelens; zij praat vanuit haar wrok. Begrijpelijk. Maar deze camera heeft me een fantasiefilmpje cadeau gedaan en toen het was ontwikkeld, verscheen papa opeens, als het portret van een schaduw.

Ik stel me hem voor als een zwijgzame, bijna doofstomme man. Op de foto's houdt hij zijn lippen heel stevig op elkaar gedrukt. Het is alsof ze één enkele massa vormen, en ik kan ze me niet anders voorstellen dan zo. Papa heeft een massa mond. Misschien doet hij vanavond in het station zijn lippen van elkaar en barst hij in een overweldigende schaterlach uit. ‘Hou je mond, papa,’ zal ik tegen hem zeggen. ‘Toon je geluk niet zo openlijk aan iedereen.’ Maar hij zal zijn mond wijdopen houden, zoals mensen die pas zijn overleden, en hij zal mij dwingen die voor hem te sluiten. Wanneer ik mijn hand naar zijn gezicht breng en nog eens herhaal dat hij zijn geluk niet zo openlijk aan iedereen moet laten zien, zal hij me aankijken, me bijna overweldigen met zijn zwarte fantasie-ogen en zeggen: ‘Wat voor geluk, meisje?’ Daarna zal hij zijn mond dichtdoen. Papa heeft gelijk: over welk geluk heb ik het? Mama zegt dat ik een stuk ongeluk ben. Ze voegt eraan toe dat zij niet gelukkig is. Ik weet dat een stuk ongeluk zijn niet hetzelfde is als niet gelukkig zijn, mama.

Ik stel me hem lopend voor, met een zwartleren aktentas, zo'n lelijke als detectives hebben. Ik ben bang dat ik hem niet herken wanneer hij uit de trein stapt en met vermoeide gang naar me toe komt. Ik zal mijn blik op de andere foto laten rusten: op de vrouw die haar haar borstelt, met verwrongen mond, op het punt in huilen uit te barsten. Ik weet niet wie ze is; ook een fantasiebeeld dat

op het filmpje in deze oude camera is vastgelegd en in mij. Haar beeld zal me de kans geven even te pauzeren, en daarna zal ik oneindig lang naar papa kunnen kijken, tot mijn pupillen die op zijn beeld zijn gericht, verdord zijn. Hij zal een zware sigaret roken en de rook met trotse stoerheid uitblazen. Zo is je vader, zegt mijn moeder, stoer en ijdel. Ik zal nooit iets tegen hem zeggen over stoerheid of ijdelheid. Ik zal de hele avond het woord mama niet uitspreken en misschien wel mijn hele leven niet. Dat zal niet zo moeilijk zijn. Ik zal de foto's in mijn zak stoppen en tegen papa zeggen dat ik me hem precies zo had voorgesteld: op afgetrapte schoenen, met een moedervlek op zijn voorhoofd en de bewegingen van een marionet. Niet boos worden, pappie, mensen die als ganzen lopen zijn heel mooi. Mama is zo stijf als een eik en haar schaduw is zo lang als die van de breedste boom. Of zou jij een boomstam willen zijn?

Ik stel me voor dat er tekenen zijn dat hij een rationeel en berekenend mens is. Ik stel me bijvoorbeeld voor dat hij zijn hoofd horizontaal beweegt, van zijn ene schouder naar de andere, alsof hij over rails rolt. Ik ben al jaren op zoek naar zijn beeld. Soms weet ik me te concentreren en dan stuit ik op die ritmische beweging.

Als dat gebeurt, prijs ik in stilte zijn aanwezigheid en houd mijn ogen stijf dicht om te voorkomen dat hij uit mijn geest ontsnapt. Maar dat gebeurt later toch en hij vervaagt. Iemand doet een deur open, buiten klinkt een claxon, er blaft een hond en de gelaatstrekken verdwijnen. ‘Je bent gek, kind, je bent gek,’ zei mijn moeder toen ze hoorde dat we elkaar vanavond op het perron zouden zien. Ze is zelf nog veel gekker, want ze is de laatste jaren zelfs vergeten hoe papa hoest. Ik probeer zijn beeld tenminste weer in elkaar te zetten. Ik heb mijn moeder al een paar keer gevraagd hoe hij hoestte en dan mompelde ze alleen maar: ‘Dat weet ik niet meer.’ Ik heb haar ook gevraagd wie de foto's heeft gemaakt die ik in die camera heb gevonden, wie de vrouw met de borstel is, wie maakt dat zij zo zwijgzaam is, hoe mijn vader is. En zij zegt maar: ‘Dat weet ik niet meer.’ Als ze het zinnetje een paar maal herhaalt, verslikt ze zich in haar speeksel. O, het geheugen. Mijn moeder wil zich niets herinneren, dat is alles. Met een druppel speeksel op haar lip vlucht ze in een woedeuitbarsting en braakt een hele sliert onsamenhangende zinnen uit. Zo gaat het altijd. Dus vraag ik: wie is er nu eigenlijk gek?

Ik stel me hem voor als een druk bezet man die heel weinig tijd heeft, elke minuut op zijn polshorloge kijkt, zijn been in een gelijkmatig tempo op en neer beweegt en met zijn hiel op de grond tikt. Mij kan het niet schelen dat papa niet oplet. Ik wil één keer naar hem kijken, maar één keer. ‘Daar heb je die foto voor,’ protesteert mijn moeder. Ik geef geen antwoord. Ik heb al gezegd dat ik nooit antwoord geef. Mijn vraag doet voor haar de deur dicht. Mama is geïrriteerd omdat ik uiteindelijk toch het telefoonnummer van papa heb gevonden. Maar mij irriteert het weer dat papa het niet goedvindt dat ik zijn stem hoor en dat onze afspraak - onze eerste afspraak in tien jaar - door een secretaresse wordt geregeld. Misschien is papa ook geïrriteerd en is deze driehoek een cirkel van irritaties. Maar de driehoekige cirkel is niet volledig: papa ontbreekt. Ik kom niet achter de reden van zijn boosheid. Ik stel me van alles en nog wat voor, ik verzin het ene gesprek na het andere, maar het wordt me niet duidelijk. Had ik je eerder moeten opbellen? Nee, pappie, jij bent mijn vader. Ik weet niet waarom ik het nu doe. Ik wilde deze afspraak zo graag, papa. Ik denk dat het komt doordat ik opeens die camera in de koffer vond en dacht dat jij er binnenin zou kunnen zitten. Het was jouw camera. Ik heb er twee maanden over gedaan voordat ik je had ontwikkeld, dat weet ik. Goed, laten we aannemen dat het mijn schuld is. Zul je me vergeven dat ik je al die tijd heb verwaarloosd, papa? Kijk me aan, raak me aan, ik ben in die tien jaar vast niet zo erg veranderd. Nu heb ik al vormen, zie je wel? Mijn vlees is niet stevig, papa, dat is maar bij wijze van spreken. Om iets tegen elkaar te zeggen. Niet boos worden, pappie. Ga je de secretaresse bellen om te vragen of ze op ons wil letten? Doe dat alsjeblieft niet, pappie. Ik wil dat er vanavond niemand bij is. Alleen wij met z'n tweetjes, pappie. Ik had het tegen die vrouw moeten zeggen toen ze de afspraak maakte per telefoon. Nu is het te laat. Je komt er vast zo aan.

Ik stel me hem precies zo voor als ik me hem de hele dag al heb voorgesteld. Mijn geheugen raakt uitgeput doordat het terugaat tot toen ik vijf was, en ik zie papa nog steeds in het huis waar we woonden voordat hij wegging. De plaats is nog net zo. Alleen de decoratie is anders: er is een metalen hek omheen gezet en hoog aan een stok hangt een driekleurige vlag. Aan de achterkant zit een hond met kwijnende blik die lui zijn plekje bewaakt. Ik vermijd die straat. Om naar school te gaan maak ik een omweg. En als ik er beslist doorheen moet, wend ik mijn hoofd af en zing een liedje ter

afleiding. Maar vandaag ben ik voor het huis blijven staan. Opnieuw dat verdomde geheugen. Vandaag ben ik naar de deur gelopen en heb driemaal kort geklopt. Ik zou zweren dat ik vanmiddag vijf was. Een dikke man deed open. Zijn borst was bloot en er zat allemaal haar op. Ik zei dat ik naar binnen moest, dat ik het huis dringend moest zien. Terwijl hij op zijn hoofd krabde, zei hij dat dit een privé-huis was. Dat weet ik, zei ik en hield vol. Hij weigerde me de toegang opnieuw en gebruikte dezelfde automatische bewoordingen. Ik probeerde langs hem heen te glippen met de onhandigheid van een vijfjarige, maar hij duwde met zijn handen tegen mijn hoofd en ik viel voor zijn voeten, lag daar als een hond. De dikke man bekeek mijn akelige positie vanaf zijn voordelige hoogte, wees met zijn wijsvinger naar beneden en zei: ‘Ga ze bij je thuis maar pesten, snotmeid.’ Ik zei niet dat dit mijn huis was. Ik zei niets. Ik leunde tegen de muur van de ingang en huilde, geloof ik. De man liep weg; hij schudde zijn hoofd, net als mijn moeder als ik haar naar mijn vader vraag. Ik stond een paar uur tegen die muur geleund. De hond keek me vanaf zijn plek strak aan, alsof hij jaloers was, zo keek hij. Opeens brak de avondschemering door de middag heen en toen pas realiseerde ik me hoe lang ik al voor dat huis stond. Ik voelde me beneveld, een slaapwandelaarster. Een beetje een geestverschijning. Ik had het gevoel dat de muur tegen mij aanleunde en niet andersom, en ik dacht dat hij me elk moment kon verpletteren met zijn cement. Ik raakte hem aan: het was een koude, koppige, bijna wrede muur.

Ik stel me voor dat hij zwetend naar me toe komt hollen. Zeg, je zult toch wel tegen me zeggen dat je me mooi vindt. Ik weet niet of ik nog wel je dochter wil zijn of dat ik mijn plannen heb gewijzigd. Ik weet niet wat ik wil. In de eerste plaats: jou zien. Dat wachten maakt me ongeduldig. Hoeveel minuten moeten we nog wachten? Ik kijk aandachtig naar de foto en je lijkt op geen van de mannen die uit de trein stappen. Die daar zou jij kunnen zijn. Maar nee, die man is invalide. Die daar lijkt me niet ijdel en niet stoer. Ben je soms niet van plan uit te stappen? Ik haal de foto's tevoorschijn en leg ze op de grond met de afbeelding naar beneden, en dan begin ik te spelen. Deze foto's zijn lastig, ze laten niet makkelijk van het oppervlak los. Ik moet mijn handen nat maken met spuug om ze los te kunnen krijgen. Het zijn plakplaatjes, plaatjes om te verzamelen. Als papa verschijnt zal ik hem zeggen dat dit mijn nieuwe album is. Was hij nog bij ons toen ik dat van Sarah Kay kreeg? Ik

herinner het me niet meer, wat dom van me! Ik zal het hem moeten vragen als hij uit de trein stapt. Ik stel me mijn vader voor als een man met veel herinneringen, een man met een fors geheugen.

‘Kindje?’ vraagt iemand die zich naast me voorover heeft gebogen. Ik weet niet hoe lang hij al naast me staat. Ik was te geconcentreerd bezig met mijn plakplaatjes om aandacht te besteden aan de rest van de mensen. Hij tikt me voorzichtig op de schouder en herhaalt het woord. ‘Papa?’ wil ik vragen. Maar ik kan geen woord uitbrengen. Ik ben stom, doof en verdoofd.

Mijn lippen zitten net zo op elkaar als die van papa op de foto. Deze man heeft ze van elkaar en doet ze steeds verder van elkaar. Zo zal het ontsnappen, zo zal het ontsnappen.

‘Laat je geluk niet aan iedereen zien,’ zeg ik (geloof ik).

‘Wat voor geluk?’ zegt hij. En hij zegt het met die typische nadrukkelijkheid van hem. Hij is het, geen twijfel aan.

Ik stort me in zijn armen, in de armen van deze slanke man die mijn vader is. ‘Je bent zo anders,’ zeg ik of denk ik. Papa heeft geen sproeten in zijn gezicht, papa is geen stoere man, papa is een jonge man. Papa zou mijn echtgenoot kunnen zijn. ‘Waarom duurde het zo lang?’ vraag ik. Ik ben bang dat hij de reikwijdte van mijn vraag niet begrijpt. ‘Neem me niet kwalijk,’ zegt hij en hij begrijpt het volkomen. Papa begrijpt alles en heeft spijt. Dat merk ik aan zijn zenuwachtige handen, aan zijn gestotter. Ik ben een grote egoïst, ik laat hem de hele schuld op zich nemen. Later zullen we wel tijd hebben om elkaar te omhelzen en elkaar excuses aan te bieden. ‘Wat gaan we nu doen?’ Ik zeg het verlegen. Ik ben weer vijf. Ik wil zijn hand vastpakken en er als een aktentas aan hangen, de hele dag, op elke route. Het is tien uur 's avonds. Ik kan niet veel bedenken. Of ik bedenk wel dingen maar wil ze niet zeggen.

‘Laten we een sapje gaan drinken,’ stel ik voor.

‘Kindje,’ zegt hij ernstig. Nu doet hij zijn mond dicht. Hij is nog steeds zenuwachtig. Het spreken kost hem moeite. Alles kost hem enorme moeite.

‘Om de hoek is een leuk plekje,’ dring ik aan.

Ik hang aan zijn hand met mijn hele gewicht. Ik wil heel zwaar voor hem zijn, hem bijna omlaagtrekken. Hij kijkt me nieuwsgierig aan. Hij lijkt op die hond op zijn vaste plaats. Wij spreken niet. Wat moeten we tegen elkaar zeggen? Ik ben bang dat ik voor eeuwig stom word samen met papa. Maar het is niet belangrijk: vanaf vanavond zal het niet langer nodig zijn om te praten. Ik weet dat

papa me begrijpt als we elkaar alleen maar aankijken. Ik zeg nu tegen je dat ik je mij anders had voorgesteld, begrijp je? Hé, papa, begrijp je me? Goed, hij is nu zenuwachtig De tijd dat we elkaar zonder woorden zullen begrijpen komt nog wel. Papa's hand is breekbaar, hij wil die hand uit de mijne losmaken, maar dat zal ik niet toelaten. Papa's hand doet zijn best om zich los te rukken als we het café binnengaan. Weet hij soms niet dat ik zijn vrouw zou kunnen zijn? Ziet hij niet dat ik al een welgevormd lichaam heb? Kijk eens naar me, papa, raak me meteen maar aan, vind je me niet mooi? Maar papa's hand heeft zich aan de mijne ontworsteld en houdt nu het glas sap vast waar hij om heeft gevraagd. Ik heb gevraagd of ik naar hem mocht kijken, meer niet. De stilte wordt vermoeiend, we voelen ons niet meer op ons gemak. Zonder te spreken zeg ik tegen papa dat hij alles moet vergeten, dat ik nu opnieuw vijf ben. Enkele minuten lang zeggen we niets. Ik geloof dat we elkaar eindelijk zonder woorden beginnen te begrijpen.

‘Kindje..,’ zegt hij, mijn gedachten onderbrekend. Hij spreekt met moeite. ‘Vergeet de kou van dit perron en ga naar je huis terug. Stop die foto's weer in hun album. De treinen stoppen hier niet meer.’

‘Wat zeg je, papa?’

‘Ik ben jouw papa niet,’ zegt de mond die snel open- en dichtgaat, zo anders dan op de foto. ‘Hij komt vanavond niet.’

Papa is gek geworden. Zijn mond praat in zijn eentje. Hij is een marionet, papa. Iemand trekt aan de touwtjes en hij speelt zijn rol. Hij speelt alleen maar zijn rol. ‘Iemand trekt aan je touwtjes,’ zeg ik lachend tegen hem. Maar hij is koppig en blijft de rol spelen die hem is toebedeeld. Heel ernstig. Nu zegt hij het tussen twee slokken sap door. Hij herhaalt het, hij vergiftigt mijn oren met dat zinnetje. Ik ben jouw papa niet, ik ben jouw papa niet, ik ben jouw papa niet. Wie ben je dan wel? Een boodschapper? ‘Het doet er niet toe wie ik ben,’ zegt hij en hij ziet hoe ik het sap in zijn gezicht gooi om te zorgen dat hij zijn masker afdoet. Hij beweert dat ik gek ben. Ik zeg: wie is hier gek? Is deze man soms mama die als papa is vermomd? ‘Ik ben jouw papa niet, snap dat nou,’ beweert mama terwijl ze van tafel opstaat.

‘Wat zeg jij...?’ schreeuw ik.

‘Ik zeg wat ik zeg, meisje. Op dit perron zal nooit een vader staan die heimwee heeft naar zijn kind of een kind dat een vader kust.’

‘Waar is papa? Wanneer hebben we elkaar voor het laatst in de ogen gekeken?’

‘Heb je er dan helemaal niets van begrepen?’ vraagt ze, terwijl ze naar haar hoofd grijpt.

‘Wat zou ik kunnen begrijpen, papa?’ vraag ik aan de lucht. Ik loop naar hem, naar mama toe. Ik stort me bovenop hem, ik sla hem uit alle macht. Hij eist dat ik ophoud, zegt dat hij niets met haar razernij te maken heeft, dat hij mijn koppigheid niet hoeft te slikken. Ik voel geen razernij, ik voel niets vanavond. Papa ontkent dat het allemaal zijn schuld is en gaat bij me weg terwijl hij een vonnis velt: ‘Jij hebt dit verdriet uitgevonden. Jouw papa komt niet, kun je dat nou eindelijk eens begrijpen, meisje?’

Valse papa moet weggaan. Ik duw hem, ik spuug naar hem, ik gooi hem er tenslotte uit. Ik heb genoeg aan mijn eenzaamheid in dit hoekje. Ik ga terug naar het station en ik bots tegen de reizigers op. Ze lopen verward te kijken, traagheid leidt hen. Er zal nooit een feest zijn op het perron. Ik ga op de grond zitten en zwaai naar de trein. Naar welke trein, er is geen trein. Naar papa's trein, fantaseer ik. Ik ben net zo'n fantasiebeeld als het fantasiebeeld van papa. Ik ben een in elkaar gedraaide, natte lap. Opnieuw voel ik het gewicht van een verpletterende muur, een muur van cement die me hardnekkig omver wil gooien. Dan haal ik de foto's tevoorschijn: de foto van papa en die van de vrouw die haar haar kamt en bijna in tranen uitbarst. Deze vrouw huilt om papa, ik weet het.

Die vrouw is mama. Verspil geen tranen aan hem, raad ik haar aan. Papa is doodgegaan voordat hij is gestorven. ‘Ik huil niet om hem,’ waarschuwt mijn mama koppig. Maar het doet er al niet meer toe voor wie mama huilt of zou huilen. Ik stop de ene foto in mijn zak en houd de andere in mijn hand. Ik stel me hem voor. Papa dacht hier op deze foto te blijven, met zijn stijve, gesloten lippen zoals altijd. Ik stel me hem zo anders voor terwijl ik zijn gelaatstrekken begin te ontleden, waardoor zijn beeld in duizend stukjes uiteen valt. Ik stel me hem voor. Papa nu eindelijk met open mond. Als een dode.

Mijn naam is Ingrid Larsen
Jorge Edwards
(Vertaling Mariolein Sabarte Belacortu)

Dit verhaal vloeit voort uit een mislukte poging mijn wekelijkse column op vrijdag te schrijven. Ik stond net voor de deur van de Biógrafo, het café op de hoek van de Lastarria en de Villavicencio, toen soldaten met mitrailleurs in het donker van vrachtwagens sprongen en de hele straat afzetten. Dat was een vrij gebruikelijk spektakel, maar toch alarmerend aan de vooravond van het referendum dat beslissend zou zijn voor het lot van het pinochetisme. Er stonden ook twee dikke kerels, een hartaanval nabij, die hijgden als twee uit zee opgehaalde vissen. Ze hadden mij op het toilet in restaurant El Parrón gezien en schreeuwden dat Volodia[1] *in de buurt moest zijn. Dat betekende dat die twee dikzakken, van onduidelijke politiek signatuur, dachten dat ik een clandestiene rooie was. Maar ik zeg veel te vaak 'ik', en dat ergert een zekere Filomeno die steeds als hij over zichzelf spreekt 'wij' schrijft of 'de spreker'. De 'ik' van dit verhaal heet Jorge, maar ik ben het niet zelf. Wie is ik trouwens?*

In de eindeloze dagen van de dictatuur, en vooral in de dagen van het referendum, werd Chili door talloze Ingrid Larsens bezocht. Wij dachten dat die mensen helemaal nergens iets van begrepen, maar in het laatste deel van dit verhaal wordt duidelijk dat ze dingen zagen die wij maar liever niet wisten. En omgekeerd. Geweld bestond, soms slecht gecamoufleerd en soms schaamteloos zichtbaar, maar de politiek bestond ook. Daardoor konden er politieke oplossingen worden gevonden.

Ik ken niemand die Natacha Méndez heet, maar ik herinner me dat er in mijn jeugd een mooie sportheldin was die zo heette. Dit is een zogenaamde samenloop van namen, en tegelijk een valkuil van het diepste geheugen, of van het onbewuste. Als ik bijvoorbeeld de naam Natacha Pérez zou gebruiken, zou het verhaal naar mijn idee niet werken.

Celestino, de huisknecht, noteert de namen voor me in een vettig boekje naast de telefoon in de keuken. Als ik even pauzeer tijdens het werk, maak ik een wandeling door mijn flat. Ik kan niet lang achter elkaar blijven zitten. Ik schrijf op losse papiertjes in de zitkamer, in de keuken en op de klerkentafel in mijn kamer, die me aan de eeuwige klerken Bouvard en Pécuchet doet denken. Soms ga ik

1 *Volodia Teitelboim: beroemde Chileense communist*

het terras op en kijk naar de bomen in het Forestalpark of naar de gewelfde koepels van het Paleis van Schone Kunsten, ons Petit Palais aan de rivier de Mapocho. Vervolgens betreed ik de keuken om te zien wie er gebeld heeft. Volgens de aantekeningen van Celestino is er gebeld door een zekere Ingrid Larsen, een Zweedse journaliste. Geen telefoonnummer en geen hotelnaam. Ik moet een antwoordapparaat kopen, zeg ik tegen mezelf. Hoe vaak heb ik dat al niet gezegd!

Na de lunch lig ik in mijn halfdonkere slaapkamer, met de gordijnen dicht en het licht aan, uit te rusten en na te denken, als de telefoon gaat. Ik neem op.

'Ik ben een Zweedse journaliste,' zegt een zachte, hoge, aarzelende stem. 'Mijn naam is Ingrid Larsen en een gemeenschappelijke vriendin van ons uit Buenos Aires, Natacha Méndez, zei me dat ik jou moest bellen en met je moest praten.'

'Natacha Méndez! Hoe zou het met Natacha Méndez gaan?'

Ik maakte een gevaarlijke blind date om diezelfde avond nog met de Zweedse te gaan eten. Ik deed het voor Natacha Méndez en voor de zachte, aarzelende stem, en misschien omdat ik niets beters te doen had. Ingrid Larsen was een typische Scandinavische: strokleurig, bleekblond haar, lichtblauwe ogen, heel witte huid, dikke, felrood geverfde lippen. Terwijl ik haar binnenliet, keek ik vanuit mijn ooghoeken naar haar lichaam en ik moest denken aan een uitdrukking van een vriend uit het nachtleven: goede carrosserie, stevige carrosserie. Ze droeg een lichtbruine broek en suède laarzen in dezelfde kleur, met spitse, hoge hakken waar ze blijkbaar niet gemakkelijk op liep. Het was alsof ze over eieren liep.

'Hallo, Ingrid!' zei ik.

'Hallo, Jorge!' zei ze en zoals alle buitenlanders kostte het haar moeite mijn naam uit te spreken. Intussen bekeek ze de voorwerpen in mijn zitkamer, een mengelmoes van schilderijen uit de jaren zestig, oude meubels en min of meer rafelige Perzische tapijten. Een verbleekte figuur op een schilderij van Roser Bru boven een kloostertafel met houtwurmgaatjes die er in de werkplaats van Cruz Montt in geboord waren. Laten we elkaar goed begrijpen: het waren geen antiquiteiten, maar oude spullen, oude spullen uit de familie. Met uitzondering natuurlijk van het schilderij van Roser Bru, en een maanlandschap van George Elliot en een kreeft van Alfonso Luco. Ik vermoedde dat zij me een complimentje had willen maken over mijn huis, maar dat ze om begrijpelijke redenen de

woorden niet had kunnen vinden. Ze wekte de indruk een inschikkelijk iemand te zijn, die aardig gevonden wilde worden, maar tegelijkertijd was er een frons, een boze rimpel tussen haar wenkbrauwen. Ik dacht, Natacha Méndez kennende, dat die haar naar mij had gestuurd omdat ik een notoire nee-stemmer was in het op handen zijnde referendum. Zij had nu natuurlijk het gevoel dat ze in het hol van zo'n verrekte bourgeois terecht was gekomen. Ze wilde hoe dan ook een gesprek. Men had haar verteld dat ik een goed geïnformeerd man was met goede connecties en vrij ‘objectief’. Wat zou hier volgens mij gaan gebeuren?

Ik kon slechts mijn schouders ophalen. Ik zei dat ik geen flauw idee had. ‘Ik ben op dit moment nogal in de war,’ zei ik.

We dronken een stevige whisky, ik weet niet of het was om de verwarring te verminderen of die juist te vergroten, en daarna gingen we wat eten in La Divina Comedia, een restaurant in de Bellavistabuurt. We kregen de beste tafel in de Hel, in een hoek naast het raam. Even later kwamen er twee kennissen van mij binnen in gezelschap van hun echtgenotes: een hoogleraar geschiedenis, die in Canada lesgeeft, een man die in de loop der jaren van een positie die we ‘kritisch links’ zouden mogen noemen, was opgeschoven naar een min of meer ‘vriendelijk rechts’. De ander was een advocaat van grote zaken en van goeden huize. In de dagen voordat Pinochet was aangewezen als kandidaat om zichzelf op te volgen, had zijn naam rondgezongen als mogelijke kandidaat over wie iedereen het eens was. De historicus, een vriend van vroeger, kwam naar ons tafeltje en glimlachte ironisch omdat hij dacht mij te betrappen op een avontuurtje. Daar doe ik niet meer aan, wilde ik hem waarschuwen, of die komen veel sporadischer voor dan jij denkt. We begroetten elkaar met grappen en schouderklopjes - Santiago is, met of zonder dictatuur, dé stad van de schouderklopjes - en hij begon een snel gesprek met de Zweedse. Het bleek dat zij een klasgenoot van de historicus, die naar Stockholm was gegaan, heel goed, om niet te zeggen meer dan goed kende, te oordelen naar haar uitroepen en haar gezucht. Het ging om een zekere Perico Mulligan, wiens tweede achternaam Baskisch was, zoiets als Mulligan Echazarreta.

‘Wat doet die vent in Stockholm?’ vroeg ik.

‘Om je een idee te geven,’ antwoordde mijn vriend. ‘Perico Mulligan was rugbykampioen van mijn jaar op de Grange School. Op zijn vijftiende had hij een sportauto en een huis met zwembad.

Daarna is hij filosofie gaan studeren aan de Pedagógico, niemand weet waarom. En in 1969, aan het eind van de regering Frei, belandde hij in de gevangenis, omdat hij een bankoverval had georganiseerd voor die linkse jongens van de Mir...'

'Aha!' riep ik uit terwijl ik achteroverleunde in mijn stoel in de Hel. 'Je hoeft mij niets meer te vertellen!'

De historicus had deze privé-geschiedenis, vermengd met een beetje nationale geschiedenis, in hoog tempo en binnensmonds verteld en ik denk dat mijn gezelschap het niet helemaal begreep. Toen hij naar hun eigen tafel terugliep, vroeg ik haar: 'Waar heb jij eigenlijk gestudeerd?'

'In Stockholm en ook in Parijs. Ik was in mei '68 in Parijs...'

'Dus je bent een veteraan van de revolutie van '68!'

'Ja,' gaf ze toe, 'ik ben een veteraan van '68.' Haar stem, die de Spaanse woorden met enige traagheid uitsprak, alsof het haar moeite kostte, net zoals het haar moeite kostte haar precaire evenwicht op die spitse hoge hakken te bewaren, ging over in een zangerige lach. Ze werd meteen weer ernstig en herhaalde de vraag die ze mij thuis al had gesteld: 'Wat denk je dat hier gaat gebeuren?'

Ik zei nog eens dat ik geen flauw idee had.

'Maar denk je dat nee kan winnen, zoals de politici van de oppositie denken?'

'Het is mogelijk dat nee wint,' antwoordde ik.

Ze keek mij zwijgend en fronsend aan. Toen riep ze uit: 'Maar dat is toch onmogelijk, Jorge!' Ze zei het op een toon waar niets tegenin te brengen was. Hier was geen sprake van een eenvoudige structurele onmogelijkheid, maar van een metafysisch feit. Hier kwamen Plato en Aristoteles voorbij, evenals Maarten Luther en Johannes Calvijn, met een vleugje Karl Marx, naar ik veronderstel, maar wel een heel klein vleugje. Ik glimlachte slechts. Ik voelde zoiets als een vaag gefladder achter mijn oren: de wind van de noncommunicatie.

'Denk jij echt dat een dictatuur een referendum organiseert om het te verliezen, Jorge?'

Ik liet haar mijn handpalmen zien alsof ik om een wapenstilstand vroeg. Ik pakte mijn vork en viel aan op de met spinazie gevulde pasteitjes die werden begeleid door een Santa Digna, een fruitige, fluweelzachte rode wijn. Om je snor bij op te eten.

Ingrid Larsen schudde medelijdend haar hoofd, ze was ervan overtuigd dat wij Chilenen dromers waren of gewoon stapelgek, en

ik beken dat haar mening mij heeft besmet, althans voor enkele uren. Hoe het ook zij, ze was enthousiast over het diner, dankbaar ook, want ondanks haar status van straatgevechtenveteraan had ze een zeer traditionele opvoeding genoten. Toen we weggingen liep ze naar de historicus om afscheid van hem te nemen. Blijkbaar betekende de ontmoeting met iemand die Perico Mulligan persoonlijk had gekend een hoogtepunt tijdens haar bezoek aan Chili. Geen twijfel mogelijk. Ik moest haar bij de arm nemen om haar te helpen rechtop te blijven op haar hoge hakken die voortdurend in die verdomde kieren tussen de stoeptegels bleven vastzitten, en ik zag de gemelijke gezichten van beide echtparen die mij door de ruiten nakeken.

De ontmoeting die ik zojuist heb beschreven vond vier of vijf weken voor het referendum plaats. Zij vertrok de volgende dag naar Concepción, daarna ging ze naar Buenos Aires en vandaar zou ze naar Santiago terugkomen en mij bellen. ‘Als ik tenminste terug mag komen,’ zei ze, wat ik niet goed begreep. Omdat ze geen enkel vertrouwen had in de visie van de politici in Santiago en ook niet in die van de café-intellectuelen, bij wie ze mij indeelde naar ik aannam, wilde ze het veld in: de ergste sloppenwijken bezoeken, diep in het binnenland doordringen, deelnemen aan clandestiene bijeenkomsten met vertegenwoordigers van ultralinks.

Op maandagmiddag 3 oktober, twee dagen voor het referendum, zaten we op mijn terras tegenover de boomkruinen in het park en de verre lichtjes van de H. Maagd op de San Cristóbalberg, in de schemering. De stoffige benauwdheid van de lange dag was eindelijk verdwenen, en zij stelde me opnieuw de vraag die we klassiek zullen noemen: ‘Wat denk jij dan dat er gaat gebeuren, Jorge?’ alsof ze vond dat ik nog geen serieus antwoord had gegeven. Ze zette een kleine cassetterecorder op het glazen tafelblad, tussen een houten plank met zachte kaas uit Quillayes en twee glazen witte wijn.

Ik zei dat ik het de vorige keer nog niet echt geloofde. Toen dacht ik nog dat het de regering gelukt was de mensen bang te maken met het idee dat Allende zou terugkeren, ‘en zoals je weet, Ingrid, is de perceptie van het allendisme binnen Chili heel anders dan als je er vanaf de rive gauche in Parijs of vanuit Madrid of de archipel-Stockholm naar kijkt...’ Ze richtte haar bleekblauwe ogen op mij met iets van een schok, een lichte rimpeling in rustig water, maar daarna concentreerde ze zich op het functioneren van de recorder.

‘Doet hij het al?’

‘Ja, hij staat aan,’ zei ze.

‘Maar ik ben er nu van overtuigd dat nee gaat winnen.’

‘Weet je het zeker?’

‘Als ik moest wedden, zou ik wedden dat nee gaat winnen en ik zou er heel wat op inzetten...’

Precies op dat moment begonnen de lichten in het hele stuk van de stad waar wij zo lui over uitkeken vanaf mijn terras, te flikkeren en daarna gingen ze helemaal uit. Zelfs de H. Maagd op de San Cristóbal was in donker gehuld onder de sterrenhemel.

‘Zie je wel!’ mompelde zij, op een naar mijn idee instemmende, bijna triomfantelijke toon.

‘Wat?’

‘Er wordt gezegd dat er een aanslag wordt beraamd op een elektriciteitscentrale, om de bussen met stembiljetten te kunnen stelen.’

‘Zo makkelijk is dat niet.’

‘Maar dit is een dictatuur, Jorge! Hoe is het mogelijk dat je dat niet in de gaten hebt!’

‘Ik weet het, Ingrid,’ zei ik terwijl ik in het donker tegen haar wang tikte, ‘dat weet ik al vijftien jaar.’

Zij schudde machteloos haar hoofd, alsof mijn koppigheid haar zorgen baarde, en ik schudde mijn hoofd ook, lachend. Ik vulde onze glazen weer in het donker. Het licht kwam terug. Toen ze me belde, had Ingrid gezegd dat ze mij nu wilde tracteren, in een restaurant dat ik zou kiezen. Maar ik verzon een afspraak om eraan te ontkomen. Hoewel het soms aardig kon zijn een buitenlandse journalist te ontmoeten, werd het op het eind altijd benauwend. Vooral als het mensen uit het hoogontwikkelde Westen waren. Natuurlijk werkten zij dag en nacht: ze moesten het naadje van de kous weten. En tot overmaat van ramp bekeken ze ons met hun afstandelijkheid, met een zelfvoldane glimlach alsof zij de beschaafde mensen waren die alles wisten en wij een stel edele wilden. Ze hoorden onze geamuseerde antwoorden aan en geloofden geen woord van wat we zeiden.

Terwijl ik wachtte tot de lift naar beneden kwam, trok ik een oud jasje aan, kamde mijn haar zo'n beetje en stopte wat geld in mijn zak. Ik liep langzaam naar de Biógrafo, het café op de hoek van de Lastarria en de Villavicencio. Daar waren soldaten met mitrailleurs op straat, de sfeer was gespannen. In de Biógrafo dronk ik nog een paar glazen wijn, en te midden van het geschreeuw en het gedrang,

in de minst comfortabele omstandigheden, at ik iets wat ze daar een ‘Spaanse tortilla’ noemen, een soort bom van eieren, uien en worst. Iemand zei dat het komplot in gang was gezet, maar dat de regering in Washington het blijkbaar had afgeblazen. ‘Een van de hoogste bevelhebbers was erbij betrokken,’ ging de stem verder. ‘Zou hij het hebben stopgezet?’ vroeg iemand anders. Ik werd op mijn schouder getikt en iemand bood mij een glaasje aan. ‘Het is me te laat voor drank,’ zei ik geïrriteerd. ‘Bedankt.’

Ik dacht dat Ingrid Larsen me donderdagochtend zou bellen. Om me te feliciteren, dacht ik in mijn naïveteit, zoals veel Chileense vrienden deden, of om te praten over de uitslag. Maar goed, ze belde die hele donderdag niet, terwijl het in de buurt rondom mijn huis een groot carnavalsfeest was, en vrijdag belde ze ook niet. Ik vroeg me af of ze misschien de pest in had omdat haar theorieën door de werkelijkheid waren ontkracht, maar het was een aardige vrouw en aan haar democratische gevoelens bestond geen twijfel. Later vernam ik dat aan het eind van het feest op die donderdag door speciale politie-eenheden in het O'Higginspark fel was opgetreden tegen buitenlandse journalisten, wat een saldo van gewonde en gekneusde mensen en kapotgemaakte fototoestellen had opgeleverd. Op zaterdagochtend belde ik ongerust naar haar hotel, maar er werd niet opgenomen op haar kamer. Om zeven uur 's avonds belde ik weer en zij antwoordde met een heel dun, ongelooflijk breekbaar en gespannen stemmetje.

‘Ik ben zo bang,’ zei ze.

‘Waarvoor?’

‘Heb je niet gehoord wat er met mijn collega's van de buitenlandse pers is gebeurd?’

Het was een nauwkeurig van te voren uitgedachte straf, ‘een wraakneming op ons’. Zij was die ochtend naar de krottenwijk La Victoria gegaan en had gemerkt dat ze werd gevolgd door een witte auto. Bij terugkomst had ze in de hall van het hotel vreemde lieden met ongure koppen gezien. Toen ze om haar sleutel vroeg waren haar twee boodschappen overhandigd van een meneer Mulligan. Mulligan? ‘Ja... Ik dacht dat het misschien een familielid van Perico was, maar ik vond het vreemd dat er geen telefoonnummer was achtergelaten...’ En toen ze weer in haar kamer was, had de telefoon gerinkeld en was ze geschrokken. Ze nam trillend van angst op. Eerst had ze een zware ademhaling gehoord en wat verre

voetstappen over een houten vloer, verre muziek, en toen was er opgehangen. Vijf minuten later ging de telefoon weer.

‘Hallo!’

‘Heb je gezien wat er met je collega's is gebeurd, vuile Zweedse teef? De volgende keer ben jij aan de beurt!’

Zij had hysterisch van angst op de knopjes boven haar bed gedrukt en hulp gevraagd aan de receptie. Doordat ze zo overstuur was, kon ze geen woord Spaans meer uitbrengen en het kostte haar de grootste moeite de zaak uit te leggen. Eindelijk kwam er een administrateur in een donker pak en met een parelgrijze das, die een buiging maakte en zei dat het hotel, mevrouw Larsen, absolute veiligheid garandeerde. Ze konden natuurlijk niet voorkomen dat iemand van buiten haar opbelde en onaangename dingen zei, maar in het hotel kon ze volmaakt gerust zijn. Ze zouden natuurlijk de politie waarschuwen! Het hotel droeg alle verantwoordelijkheid voor haar veiligheid. Vanzelfsprekend!

Nadat ze me dit had verteld, zei ik dat ik precies om acht uur in de bar van het hotel zou zijn. Ze moest zich geen zorgen maken. Telefonische bedreigingen waren in dit onzalige land dagelijks voorkomende dingen.

Ik arriveerde om twee minuten voor acht in de bar, in een soort souterrain waar de duisternis overheerste en waar overal fauteuils stonden die op bloemkronen of zachtlederen placenta's leken. Ik ging aan een van de lage tafeltjes met zwartglazen blad zitten en begon, diep weggedoken in zo'n slaapverwekkende placenta, de koppen van La Segunda te bekijken. Zij ging, met haar noordelijke stiptheid, om precies acht uur in de fauteuil tegenover mij zitten. We dronken een pisco sauer, aten er hapjes bij die met mayonaise waren besmeerd en praatten. Er was iets dat ze mij niet had verteld, zei ze, en dat haar zenuwachtigheid van dit moment verklaarde. Ze keek om zich heen. Ik constateerde dat ze ongewoon onrustig was, dikke wallen onder haar ogen had, er aangeslagen uitzag. Haar blik bleef een fractie van een seconde op een paar kerels rusten die aan een tafel in een min of meer donker hoekje zaten. Ze zweeg en ik had de indruk dat ze moeilijk slikte. Ze slikte een luchtbel, niets, door.

Ze was vijf of zes jaar geleden voor het eerst naar Chili gekomen, aan het begin van de periode van protestdemonstraties met potten en pannen en allerlei ander oproer op straat. Ze was door de autoriteiten het land uitgezet. Op een avond hadden drie kerels

die leken op die lui daar in de hoek, legde ze uit, terwijl ze slikte en met een vinger op haar borst tikte, op haar hotelkamerdeur gebonsd, die vervolgens ingetrapt en tegen haar gezegd dat ze tien minuten had om haar koffers te pakken terwijl zij op de gang op haar wachtten, en daarna hadden ze haar in zo'n witte auto naar het vliegveld gebracht. En waarom dan wel? Omdat zij in Zweedse kranten had geschreven over dingen die ze hier had gezien: over de honger in de sloppenwijken en de gevangenissen, over de gemartelden en de mensen die spoorloos verdwenen waren. Zij was niet de enige buitenlandse journaliste die dat had gedaan, maar er bestaat niets onvoorspelbaarders dan de geheime politie: die zoeken een bepaalde persoon uit, niemand weet waarom, misschien om een voorbeeld te stellen of hem een lesje te leren, en ze laten de rest van de mensen met rust.

‘Bovendien heb ik in Stockholm veel voor de Chilenen gedaan en blijkbaar heeft de ambassade dat in geuren en kleuren doorgegeven.’

‘Die hebben niets anders te doen,’ zei ik, ‘en als je bovendien zo dik bevriend bent met Perico Mulligan, die...’

Ze keek me van onder haar wenkbrauwen aan, alsof ze wilde weten wat mijn woorden betekenden: spot, verwijt, jaloezie, of wat. Ze keek me aan en kwam tot de conclusie dat ze verder kon gaan. Ik kende haar als Ingrid Larsen, maar haar volledige naam was Louise Ingrid Gustafsson Larsen, en voor haar rubrieken voor de Stockholmse kranten en de radio van Gotenburg gebruikte ze de naam Louise Gustafsson.

‘Mooie naam,’ zei ik, ‘een literaire naam.’

‘Er bestaat een Lars Gustafsson,’ zei ze.

‘En er bestaat een Louise Gustafsson.’

Voor het eerst verscheen nu weer de glimlach van de vorige ontmoetingen. Goed, het was haar gelukt via een consul van haar land een nieuw paspoort te krijgen. Geregistreerde naam: Ingrid G. Larsen. Voorzien van dit half valse, laten we zeggen op hypocriete wijze echte document, (‘zoals je zult begrijpen iets heel ongewoons voor een Zweedse functionaris, maar omdat het om Chili ging...’) en met een andere haarkleur, haar eigen kleur, terwijl ze het vroeger kastanjebruin neigend naar rood verfde, was ze naar Santiago teruggekomen.

‘Ik was verschrikkelijk bang, maar ik wilde dolgraag zien wat hier zou gebeuren.’

De politieambtenaar van de douanecontrole tikte wat op zijn computer, keek naar het scherm en zette zonder verdere omhaal een stempel in haar paspoort. Ze voelde zich volledig gerustgesteld. Ze trok de conclusie dat het land veranderd was: het incident van haar uitzetting behoorde tot de prehistorie. Op het juiste moment kreeg ze een vrijgeleide van het commando van de actie *Nee.* Ze dacht dat ze ook een officiële accreditatie nodig zou hebben om toegang te krijgen tot het Diego Portalesgebouw, het bastion waar het centrale computersysteem van de regering was gevestigd, en ook om regeringsmensen te mogen interviewen, kortom voor alles wat zich maar zou voordoen. Ze ging dus heel zelfverzekerd naar het kantoor van de *Dinacos,* de nationale directie voor maatschappelijke communicatie. Daar werd ze achter een balie, onder een foto van de President en Hoogste Commandant en Eerste Zoon van het Vaderland en Enige Kandidaat, te woord gestaan door een juffrouw met een bril die haar om haar paspoort en twee foto's vroeg. Tien minuten later, of iets minder, ‘want ze helpen je daar heel snel, zonder enig bureaucratisch gedoe, weet je,’ kwam de vrouw terug met haar paspoort en met een een grote kaart vol stempels die ze aan haar revers moest vastmaken of goed zichtbaar om haar hals moest hangen.

‘Zodat de speciale troepen precies weten wie ze moeten slaan...’

Mijn grapje klonk een beetje luguber en ze reageerde slechts door haar wenkbrauwen op te trekken.

‘Ik stond op, nam mijn paspoort en de vrijbrief in ontvangst en begon te lezen.’

Ze las wat er in perfect gecalligrafeerde, fraaie letters geschreven stond: Louise Ingrid Gustafsson Larsen. Ze verbleekte en voelde dat ze geen lucht meer kreeg in die wachtkamer waar de mensen in- en uitliepen en waar het portret van de Hoogste Commandant alles leek te domineren, en ze zag dat de oogjes van de juffrouw achter haar dikke bril helemaal niets verrieden.

Ik dronk het laatste slokje van mijn pisco sauer, riep de ober en vroeg Louise Ingrid of ze nog een keer hetzelfde wilde.

‘Ja, graag,’ zei ze.

‘Wat wil je,’ zei ik. ‘Die lui zijn niet gek.’

Haar vliegtuig vertrok de volgende ochtend vroeg en ze wilde na haar tweede pisco haar koffers pakken en gaan slapen; ze zou haar kamer driedubbel afsluiten. Ze duimde dat de telefoonstemmen haar niet opnieuw zouden attaqueren.

Ik ging met haar mee in de lift naar de vijftiende verdieping en nam met een kus op haar mond voor haar deur afscheid. Ik vergewiste me ervan dat de deur een veiligheidsslot had en zei haar het te gebruiken, al kon ze nog zo gerust zijn in het hotel. Ik zag dat ze dat niet bepaald was toen ze de deur langzaam sloot, terwijl ze me de hele tijd bleef aankijken. Ik hoorde het veiligheidsslot en liep met energieke pas weg.

Ik moet bekennen dat ik me opgelucht voelde toen ik weer op straat stond. Ik moet bekennen dat ik in mezelf zei: ‘Die Zweedse dames!’ Het is een bekentenis die me niet erg flatteert, maar wat kunnen we eraan doen! Ik was van plan om ook naar bed te gaan, maar omdat ik een onverbeterlijke snoeper ben en eeuwig honger heb, stak ik, in plaats van naar mijn eigen huis te gaan, met grote stappen de Plaza Italia over in oostelijke richting. Lopen is de enige gymnastiek die ik doe, en het is heel goed voor mijn gezondheid, overdag of 's avonds, met of zonder alcohol in mijn aderen. Ik herinnerde me het oude Japanse Park en de meisjes Balmaceda del Río in het oude Japanse Park, (bij het standbeeld van de president op de oever van de rivier de Mapocho). Er waren nu geen opgeverfde meisjes te zien, maar misschien zaten er wel struikrovers tussen de bomen, dus liep ik maar liever over de stoep van de Providencia. In *El Parrón,* een van onze klassieke restaurants, brandde licht en zag het er gezellig uit. Ik stak de straat over en ging naar binnen.

Ik nam een tafel in de eerste zaal, waar je binnenkomt; er zaten enkele zwijgende echtparen te eten. Ik bestelde een biefstuk van de haas, gemengde sla, artisjokbodems en een halve fles rode wijn, en ging naar het toilet. Bij de pisbakken stonden twee grote, vervaarlijke kerels. Een van hen droeg een beige pak. Het was een lange, kale vent met een rode kop, hij droeg een vuile sweater en een bril met ronde glazen. Ik merkte direct dat hij me herkende en dat hij me met openlijke vijandigheid bekeek.

‘Is Volodia er al?’ vroeg hij en omdat zijn kameraad hem bevreemd aankeek, zei hij nog eens: ‘Volodia Teitelboim,’ en daarmee wilde hij natuurlijk zeggen ‘die rooie, die communist, die politieke delinkwent’. Ik veronderstelde dat hij achter mijn rug een teken in mijn richting maakte. Ik concentreerde me op mijn prozaïsche taak voor de pisbak. Ik waste mijn handen en nam een papieren handdoekje in ontvangst van de toiletbediende. Nu richtte de kerel zich over mijn schouders tot de toiletjongen: ‘Weet jij hoe laat

Volodia Teitelboim komt? Ze hebben hier blijkbaar een vergadering.' Ik droogde mijn handen zo rustig mogelijk af en haalde wat munten uit mijn zak, er nauwlettend voor zorgend dat ik geen verkeerd gebaar maakte. *Uw fooi is mijn loon,* was in zwarte letters op een bordje geschreven. Toen ik de deur uitging, voelde ik de blikken die mij nakeken.

Precies op het moment dat mijn bestelling kwam, betraden de twee klerenkasten de zaal en gingen vier tafeltjes verderop zitten. Het kauwen kostte me moeite. Ik probeerde het vlees met een slok wijn weg te krijgen. Er knalde een van broodkruim gedraaid projectiel tegen mijn oor, gevolgd door een luid schaterlachen. Ik stond op, stak de centrale hall over en liep de bar in op zoek naar de manager, maar die was er niet meer. Ook ik, bedacht ik, moet een beroep doen op managers, maar de verzamelde managers glippen weg... als palingen. Ik sprak met de barjongen die me kende en die wel op zijn post was, druk in de weer met flessen in allerlei kleuren. Hij zei dat ik ook wel aan de bar kon keten als ik wilde, of aan een tafeltje in het café. Daar zouden ze me met rust laten.

'Geef me de rekening!' beval ik woedend, en ik liep terug naar de zaal om mijn jasje te pakken. De biefstuk lag te verpieteren op zijn réchaud en de gemengde sla zag eruit als slappe vleeswaren. De twee kerels zaten te schrokken en keurden me geen blik waardig. Een van de obers kwam met een ernstig gezicht naar me toe, maar de barjongen, veilig achter zijn bar aan de andere kant van de hall, riep hem en zei dat ik niet hoefde te betalen.

'Jullie zouden je klanten een beetje beter moeten selecteren,' zei ik.

De barjongen maakte een machteloos gebaar. Een gebaar dat van alles betekende, veel geschiedenis!

'Wilt u geen digestief op rekening van het huis?'

Ik gaf niet eens antwoord. Ik nam een taxi, want ik zag nu wel in dat het 's nachts niet zo veilig was in Santiago. In al deze jaren was het nooit veilig geweest, laten we elkaar niets wijsmaken. 'Arme Zweedse!' mompelde ik en bedacht dat ze uiteindelijk geen ongelijk had gehad en dat er meer dan genoeg reden was om bang te zijn. Ik had me slecht gedragen, ik was een arrogante egoïst, en toen mompelde ik: 'Arme wij!'

Dodendag

Nona Fernandez[*]
(Vertaling Mieke Westra)

Santiago, 1 november negentienhonderdnegentig en nog wat. De dichter verschijnt op de boulevard Recoleta, ter hoogte van nummer 1400, tegenover de Algemene Begraafplaats. Vrouwen bieden bloemen aan: lelies, anjers, witte en rode rozen. De dichter zou ze graag allemaal willen kopen, maar hij heeft amper genoeg voor een verwelkte geranium. *In mijn huis stonden geraniums, rode, witte en roze. Met gesloten ogen zie ik ze nog voor me staan.* Terwijl de dichter het vers improviseert, staat hij stil en monstert, met de blik van iemand die de poorten van de hemel aanschouwt, de toegangspoort van de begraafplaats. Zenuwachtig loopt hij tussen de mensen naar binnen en groet een beeld dat veel weg heeft van de Heilige Petrus, maar ook heel goed een andere heilige zou kunnen voorstellen, want als de dichter ergens geen verstand van heeft, dan is het wel van heiligen. Hij was een keer eerder op de begraafplaats geweest en had toen aan de hand van zijn vader achter een zwarte kist gelopen. Hij weet niet meer hoe ver het was, maar hij herinnert zich nog wel een grijze graftombe naast een dikke boom met gele bloemen. De wind bewoog de takken van de boom heen en weer en de bloemen bedekten de grafsteen, terwijl zijn neus vol stuifmeel raakte. De dichter, een klein jongetje in die tijd, niesde een paar keer en toen zijn vader dat hoorde, hield hij op met huilen en glimlachte zelfs even. De dichter zag de glimlach op het gezicht van die reusachtige man, waarna hij onvermoeibaar doorging met niezen, tot de vader zijn verdriet even vergat en in lachen uitbarstte.

‘Zoekt u iets?’

Een vrouw met een schort voor en een emmer met water in de hand duikt met die vraag achter een steen op.

‘Mijn graf.’

‘Dat van uw familie?’

De dichter zegt haar zijn achternaam, de naam van zijn familie,

* *Nona Fernández Silanes (Chili, 1971). Dit verhaal, letterlijk getiteld* 1 November, *is gekozen uit de verhalenbundel* El cielo. *Haar bekroonde roman* Mapocho *werd gepubliceerd door Editorial Planeta (2002).*

en hij vertelt haar over de boom en de bloemen. De vrouw lacht omdat hij verdwaald is, hij bevindt zich aan de kant van de begraafplaats waar de armen begraven liggen, waar geen bomen staan en waar amper plaats is om een kist in de aarde te laten zakken en een blikken kruis neer te zetten. De dichter kijkt uit over een veld dat bezaaid is met kruisen, allemaal vlak naast elkaar of bijna tegen elkaar aan. Bloemen die op de graven kriskras door elkaar heen liggen, opschriften met letters die los hangen of op de grond zijn gevallen. Een totale dood, bestaande uit een mengeling van vele doden, een wirwar van schedels en botten, handwortels van de een en middenhandsbeentjes van de ander, die samen een enkele hand vormen, een mengelmoes van met elkaar versmolten doden. Dit is de galerij van de engeltjes, zegt de vrouw, terwijl ze hem door een kleurig gebouw leidt. De dichter bekijkt de kleine nissen, met daarin foto's van baby's en kleuters en met nauwelijks gebruikt speelgoed, zoals ballen en poppen. Vaders en moeders die ervoor zitten en tegen de kindertjes praten, frisdrank of bier drinken en met rammelaars schudden. *Hoe graag zou ik zo willen sterven, liefdevol begeleid, door mijn oude vader en moeder.* De dichter noteert dit laatste vers in zijn boekje en loopt verder. Hij herinnert zich deze afdeling van de begraafplaats niet, in zijn gedachten was er alleen maar die dikke boom met de gele bloemen, de geur van stuifmeel, de kalmte van een dag zonder al die bezoekers, en stilte, de stilte van een plek die gemaakt is om te rusten. De vrouw loopt al pratend verder. Ze zegt dat ze het graf dat hij zoekt heel goed kent, dat ze het vroeger zelf onderhield, maar dat ze het nu alleen af en toe schoonmaakt omdat niemand haar er meer voor betaalt. Vroeger kwam hier regelmatig een meneer het graf bezoeken. Hij kwam bijna wekelijks en hij was blij dat het graf zo goed verzorgd werd, omdat ze elk moment zijn zoon konden brengen die daar begraven zou worden. De dichter hoort haar praten en verzwijgt dat die meneer zijn vader is. Hij verzwijgt dat de oude man zo ziek is dat hij niet meer onder de dikke boom kan komen zitten, en dat hij haar niet meer kan vragen om het graf van zijn familie te onderhouden, laat staan dat hij haar zou kunnen betalen. Hij verzwijgt dat zijn vader niet meer eet en zelfs niet meer praat, want het enige dat hem aan zijn bed gekluisterd houdt is de hoop dat hij de botten van zijn enige zoon tevoorschijn zal zien komen in een uithoek van de woestijn, van de pampa of in een verdwaalde kist die op een onzalig moment ergens in het land wordt aangetroffen.

‘Dit is het toch?’

De familienaam met zwarte letters, de naam van zijn moeder en die van zijn grootvader. De boom die nog dikker is dan vroeger en nog meer bloemen heeft. De vrouw met de emmer laat hem alleen en de dichter gaat met zijn verwelkte geranium op de steen liggen, zoals iemand zich na een lange wandeling op zijn bed uitstrekt. Zijn lichaam rust uit op het cement. Het rumoer van de mensen is op deze plek van de begraafplaats slaapverwekkend. Het stuifmeel kriebelt in zijn neus, misschien lacht hij even, de gele bloemen dwarrelen uit de boom naar beneden, worden meegevoerd door de wind, bedekken zijn gezicht, zijn bovenlichaam en zijn handen. De oude man weet niet wat hij mist, denkt de dichter. Jammer dat hij nog steeds hardnekkig op zoek is naar de verloren botten van de dichter. Jammer dat hij zijn ogen niet wil sluiten en niet voorgoed op deze plek wil komen slapen.

De geraniums in het huis van de dichter zijn verdord. De muren zijn verbrokkeld, de verf is aan het afbladderen en valt op de grond, zodat de kleistenen aan weer en wind zijn blootgesteld. Een oerwoud van onkruid omringt het huis en een in het wit geklede vrouw loopt door de tuin en veegt het afval bij elkaar. Ik kom voor de professor, zegt de dichter vanaf de straat tegen haar. Tussen de spijlen van het hek door kijkt de vrouw in het wit hem verwonderd aan, want de professor krijgt nooit bezoek.

‘Bent u familie van hem, een vriend?’

‘Familie.’

Het huis van de dichter lijkt niet meer op het huis van de dichter. Er hangt een geur van medicijnen en urine in de gangen en kamers. Van vocht dat zich jarenlang tussen de muren heeft verzameld. Ik had de indruk dat de professor geen familie had, zegt de vrouw in het wit, terwijl ze hem via de gaanderij naar de trap achter in het huis leidt. De dichter kijkt naar haar verpleegstersschort en haar handen die overdekt zijn met schrammen door de takken in de tuin. De professor is er slecht aan toe, zegt ze, de ziekte heeft hem volkomen ondermijnd, eigenlijk had hij al lang dood moeten zijn, maar omdat hij zo koppig is blijft hij vechten. Hij zegt dat hij me niet werkloos wil maken, maar dat is volgens mij niet de reden.

‘Bezoek voor u, professor!’

De oude man ligt uitgeput in een ziekenhuisbed, met gesloten ogen. Rechts naast hem ligt een zuurstoffles en op de vloer staat

een vuile po. Er liggen medicijnen, flesjes in allerlei kleuren en afmetingen, injectiespuiten, katheters en enkele poëziebundels. De dichter herkent een foto van hemzelf op het nachtkastje van zijn vader. Een klein jongetje, even oud als hij was bij die begrafenis die hij zich zo goed herinnert. Aan de wand hangen foto's van de rest van de familie. Op de commode en op het andere nachtkastje foto's van zijn moeder, zijn grootvader en een verre, jonggestorven oom, allen met de blik gericht op de magere oude man in het bed.

‘Hier is iemand van de familie voor u, professor.’

De oude man schudt zwakjes zijn hoofd. Onmogelijk, zijn hele familie hangt daar aan de wand, uitgesloten dat een van hen bij die deur opduikt om hem te bezoeken. De verpleegster maakt een verontschuldigend gebaar tegen de dichter en neemt de po mee, terwijl ze naar de deur loopt. Hij zegt nauwelijks meer wat, weet u. Ontzie hem een beetje, praat maar tegen hem en zeg dat hij geen antwoord hoeft te geven. Als u niet weet wat u tegen hem moet zeggen, lees hem dan iets voor, hij is dol op poëzie. Als de verpleegster de kamer verlaat, loopt de dichter naar zijn vader toe en ziet hoe oud en ziek hij is en hoe geel zijn huid is.

‘Papa...’

Heel zachtjes, in zijn oor. Als hij zijn stem hoort, opent de oude man zijn ogen en probeert de vage gestalte voor hem te ontwaren.

‘Ben ik dood?’ stamelt hij zachtjes als hij hem ziet en de dichter knikt glimlachend. ‘Dante, ben jij het?’

‘Ik ben naar je toe gekomen om je een verhaal te vertellen, papa. Beloof me dat je, als ik klaar ben, je ogen zult sluiten en dan voorgoed zult vertrekken.’

De oude man kijkt Dante verbaasd aan, hij weet niet zo goed wat hij daar voor zich ziet, een verschijning misschien, een geest, een herinnering. Wat het ook is, het bevalt hem. Zijn zoon ziet er ongedeerd uit, precies zoals hij hem zich herinnerde, hij versmelt met de foto's aan de wand, met die op de commode en op het nachtkastje. Hij is terug en vertelt hem zittend op zijn bed een verhaal. De leugenachtige geschiedenis van een man die lang geleden zijn huis en zijn land moest verlaten. Ik wist me op het nippertje te redden, papa, liegt de dichter, en zijn vader weet dat hij liegt, het lukte me te ontsnappen en de zaken van buitenaf opnieuw te organiseren. Ik heb geluk gehad, dat kan niet iedereen zeggen. Je hebt een kleinzoon, weet je. Hij heet Dante, net als jij, net als ik en net als grootvader. Hij spreekt maar een paar woorden Spaans, maar

hij weet heel veel over Chili en over jou, en hij wil graag al die verhalen horen over toen ik klein was en moeder nog leefde. Het gaat goed met me. En hier ben ik dan, eindelijk ben ik weer opgedoken. Je kunt nu rustig gaan, waarom blijf je verdomme hier in bed liggen?

‘Klootzak.’

De dichter merkt dat zijn vader nauwelijks stottert. Klootzak, driedubbele klootzak. Op zo'n reactie had hij niet gerekend. Ben je dan niet blij me te zien, zegt hij tegen de stervende oude man. Zijn vader observeert hem lange tijd, alsof hij op het punt staat hem een klap te geven, hem uit te schelden, naar hem te spugen, hem uit te vloeken, wat hij eigenlijk zou moeten doen. Dante herkent die gelaatsuitdrukking en hij weet wat de oude man denkt. Als dat verhaal van hem waar is, waarom heeft hij me dan niet geschreven, waarom heeft hij niet gebeld en waarom is hij niet teruggekomen. Waarom heeft hij niets van zich laten horen. De handen van zijn vader grijpen zich vast aan de vuile lakens en omklemmen die met de weinige kracht die hij nog heeft. Jarenlang voor niks gewacht, op zoek naar hem in elke uithoek van het land, onder de grond, en dan komt hij na al die tijd met zo'n absurd verhaal terug.

‘Hoe zei je dat de jongen heet?’ vraagt de oude man opeens, terwijl zijn handen ontspannen op het bed terugvallen.

‘Dante. Net als jij en net als grootvader.’

De oude man tuurt naar het plafond alsof hij het beeld van de jongen voor zich wil halen. Een kleinzoon. Voor zijn geestesoog verschijnt het kind niezend en lachend tussen de geraniums in de tuin. Hij glimlacht en haalt diep adem. De dichter houdt hem bij de hand en ziet de glimlach op het gezicht van de oude man, net als die middag op de begraafplaats toen het jongetje moest niezen van het stuifmeel in zijn neus.

Het kost de dichter veel tijd om een mooi grafschrift voor zijn vader te bedenken. Een eenvoudig vers dat de oude man ten voeten uit tekent en duidelijk maakt hoe hij was. Het is niet eenvoudig, want de tijd dringt nu de dood zo nabij is. Niet dat hij geen goede beelden in zijn hoofd heeft, woorden schieten gewoon te kort. De dichter kijkt vanuit de overwoekerde tuin naar het raam van zijn vader op de eerste verdieping, alsof hij daar hulp zoekt, een mooi vers. Binnen laat de oude man waarschijnlijk zieltogend de spons vallen en sluit hij zijn ogen.

‘Hij is weg.’

De verpleegster staat voor het raam en roept dat de oude man er niet is. Hij is weggegaan, verdwenen. De dichter begrijpt het niet. Hij gaat naar boven en samen met de verpleegster inspecteert hij het bed, de vuile pyjama die over de po is gegooid. Dit kan toch niet. Moeizaam gaat hij op het bed zitten, maar zijn vader is er niet, dat is duidelijk. Weet u waar hij kan zitten?

Santiago, boulevard Recoleta, ingang van de Algemene Begraafplaats. Als de oude man van plan was iemand op te zoeken of een bezoek af te leggen, dan moet hij hier ergens rondhangen. De dichter kan zich nu beter oriënteren. Hij weet hoe hij bij het graf moet komen. Hij loopt snel over de toegangsweg, zonder de Heilige Petrus of wie ook die hij tegenkomt te groeten, hij rent zo snel hij kan over de paden en loopt dwars over binnenplaatsen vol kruisen en standbeelden, en bloemen en planten. Hij komt bij de boom en bij de steen met de naam van zijn familie, maar treft zijn vader daar niet aan. Waar is hij? De vrouw met de emmer water maakt een naburige grafsteen schoon. Hebt u die meneer gezien die hier vroeger altijd kwam en die u betaalde voor het schoonmaken van het graf? Die heb ik al heel lang niet meer gezien, zegt de vrouw. Ik heb u toch verteld dat hij niet meer is komen opdagen? Waar is hij, vraagt de dichter zich af. De oude man is langzaam ter been, hij is in de war, misschien is hij wel verdwaald, zoals hemzelf overkomen is. Dante loopt over de naburige binnenhoven, steekt de Straat van de Presidenten over, zoekt tussen de oudste grafkelders, waar belangrijke personen liggen begraven en waar marmeren standbeelden en waterspuwers met drakenkoppen de slaap van oude aristocraten bewaken. Reusachtige hekken die zelfs de grafverzorgers tegenhouden, eeuwenoude façades van families die al niet meer bestaan en die net als hun grafstenen uiteenvallen. Waar is hij? De dichter loopt door galerijen, door complete paviljoens, keert terug naar het veld met kruisen, naar de wirwar van doden, helemaal rechts, aan het uiteinde van de begraafplaats, de doden die het gelukkigst lijken en altijd bloemen hebben; ze liggen bij elkaar, houden elkaars hand vast, en buik aan buik onder de grond liggend, naaien ze daar schaamteloos met elkaar, onder de tolerante ogen van de engeltjes, die hen vanuit hun kleurige gebouw daar tegenover nieuwsgierig observeren en lachen als de grond onder de kruisen schudt, want het zijn wel kinderen, maar ze weten wat er

zich 's nachts onder de aarden lakens van hun buren afspeelt.

Waar is hij? Voor de voeten van de dichter verrijst een reusachtige muur. Een cementen muur die hij nog niet had gezien en die midden op de begraafplaats een belangrijke plaats inneemt. Een hoge, grijze muur met inscripties van namen in alfabetische volgorde en ernaast een datum. Acosta Fernández, 24 september 1974; Ahumada Gustavo, Araneda Luisa, Bustos Amanda, Cáceres, Donoso, Elgueta, Fernández. Veel namen, veel mensen, de namenlijst van een omvangrijk studiejaar, een grote klas waar niemand zich heeft gemeld. Ter hoogte van de S, precies bij de beginletter van de achternaam van de dichter, is een oude man in zwart pak op de stenen aan de voet van de muur geklommen en probeert met een krijtje een naam van de lijst te schrappen. Sepúlveda Dante, 1 november 1975.

‘Papa!’ roept de dichter, en zijn vader wordt afgeleid en valt van de blokken steen.

Een groep vrouwen komt naar de oude man toe en stelt Dante voor om een dokter te gaan zoeken. De dichter knikt instemmend en hoopt dat ze hen alleen laten, hij weet dat het geen zin heeft om er een dokter bij te halen, de oude man is stervende, niets aan te doen. Onder de revers van zijn vader ontdekt hij een foto van zichzelf, die met een veiligheidsspeld op zijn hart is bevestigd.

‘Je had me toch beloofd dat je je ogen voorgoed zou sluiten?’

‘Hoe was het daar, jongen?’

Zijn vader heeft zich half opgericht in zijn armen en kijkt naar hem vanaf de grond. Hij houdt het krijtje nog stevig in zijn rechterhand geklemd, de onderwijzer die tot het laatste moment zijn werk doet. De dichter kijkt naar zijn gerimpelde gezicht, de droge, half geopende mond, en in het gezicht van de oude man herkent hij de gelaatstrekken van zijn grootvader.

‘Ik heb je al gezegd dat ik me op het nippertje heb weten te redden. Ik ben naar het buitenland gegaan en heb daar de zaken opnieuw kunnen organiseren. Ik weet dat het kloterig van me was dat ik niets van me heb laten horen, maar...’

‘Ik heb geen tijd meer, jongen. Hoe is het gegaan?’

‘Een kogel door mijn hoofd. Dwars door de achterkant van de schedel en via het rechteroog eruit.’

De oude man kijkt hem aan zonder met zijn ogen te knipperen, terwijl hij elk woord opzuigt. Hij doet zijn uiterste best om helder te blijven en wil zich nog niet gewonnen geven.

‘Ik weet niet of er daarna nog meer schoten zijn geweest,’ gaat de dichter verder. ‘Een enkele kogel was genoeg om me te vloeren.

‘Heb je pijn geleden?’

‘Nee.’

‘Zeg eens eerlijk, jongen.’

‘Mijn hoofd was kapot, ik was helemaal van de wereld. Ik voelde geen pijn.’

De oude man sluit plotseling de ogen en met zijn laatste ademtocht zegt hij: ‘Klootzakken.’ De dichter glimlacht want dat woord heeft hij al die tijd ook in gedachten gehad. Klootzakken..

Dante Sepúlveda, de naam van zijn grootvader, van zijn vader en van hemzelf. Hij hoeft die naam niet nog eens op de steen te schrijven, hij stond er al geschreven en dat volstaat voor de volgende generaties. Als je je vader begraaft, begraaf je jezelf; dat is de troost van de arme sukkel, of liever, van de klootzak.

De verpleegster legt een bos bloemen op het graf en neemt met betraande ogen afscheid. De schoonmaakster biedt aan om de steen wekelijks voor een zacht prijsje te onderhouden en de dichter zegt dat hij erover na zal denken. Het doet hem goed zich voor te stellen dat hij op een dag ook daar zal liggen en dat hij dagelijks naar de dikke boom zal kijken die boven hem heen en weer beweegt, het stuifmeel van de bloemen zal voelen, de stilte van een willekeurige middag zonder al die bezoekers, de vrede van een plek die gemaakt is om te rusten.

De dichter werpt een laatste blik op zijn graf, neemt afscheid van zijn ouders, van zijn grootvader, van die verre, zo vroegtijdig gestorven oom, en van al die mensen die hij nooit heeft gekend. Hij loopt terug langs een van de centrale straten, neemt afscheid van de Heilige Petrus en bereikt de boulevard Recoleta. Speurend kijkt hij naar rechts en dan naar links. Hij zou terug moeten gaan naar de pampa, naar de woestijn, maar hij is zo moe. Rondzwerven verveelt, maar hij heeft geen keus. Hij zal blijven zwerven tot hij op een dag in een verre uithoek van het land zijn verloren botten zal aantreffen. De dichter slaat een willekeurige richting in. Hij wil een vers maken, maar er schiet hem niets te binnen.

De juwelen van de coup
Pedro Lemebel
(Vertaling Mariolein Sabarte Belacortu)

En het gebeurde in een eenvoudig land dat aan het Andesgebergte hangt, met uitzicht op zee. Een land dat als een flard op de kaart staat getekend; een slaperige zoutslang die op een dag wakker werd door het geluid van een ratel en een nasale stem die de hele tijd herhaalde: 'Alle burgers moeten thuis zijn vóór de avondklok en zich niet blootstellen aan de kogels van de terroristen.' Het gebeurde in de eerste maanden na de elfde september, in het triomfantelijke feestrumoer na de coup, toen de verliezers op de vlucht waren en mensen verstopten, mensen wegbrachten en mensen redden. Een of andere militair was op het idee gekomen een donatiecampagne te organiseren om de regering te helpen. Hij had het vast uit *Gone with the wind* of een of ander nazi-geschrift overgenomen. De bevolking werd opgeroepen hun juwelen te schenken om de schatkist weer te vullen en het nationale budget te versterken dat er door de Unidad Popular van Allende doorheen was gejaagd, zoals de blonde dames zeiden tijdens hun spelletje canasta bij de thee. Dus organiseerden zij verlotingen en fancyfairs om Augusto te helpen bij zijn heldhaftige onderneming. En om de hele wereld te laten zien dat de coup niet meer dan een elektrische tik op de billen van een zeurend kind was geweest. De rest was achterklap van het internationale marxisme. Die lui waren jaloers op Augusto en op de juntaleden, omdat die van aanpakken wisten en met één zweepslag een eind hadden gemaakt aan de orgie van die *rotos*[1]. 'Als u de militaire opstand heeft gesteund, blijft u die dan steunen en schenkt u een ringetje, een halsketting of iets anders. Doneert u een broche of een juweel van uw grootmoeder,' zei Mimí Barrenechea, de opgedofte echtgenote van een admiraal, de vurigste pleitbezorgster van de campagne voor gouden en platina donaties, die zij in ontvangst nam tijdens het galafeest dat was georganiseerd door dames in het lichtblauw, groen of roze, die als kloeken heen en weer hol-

1 *Roto (uit het Quechua): met lang haar; zwaar scheldwoord waarmee vertegenwoordigers van de hoogste sociale klasse, bijna altijd afstammelingen van europese immigranten, hun diepste minachting uitspreken voor de plattelandsbevolking van inheemse oorsprong*

den om de giften aan te pakken.

Als tegenprestatie schonk het militaire bewind een blikken diadeem, die speciaal ter ere van de historische samenwerking in de Nationale Munt was gemaakt. Door al het geld dat aan troepen en kogels moest worden besteed om de vrijheid te heroveren was het land geruïneerd, zei Mimí er de hele tijd bij om de rijke dames te overtuigen. Zij leverden hun trouwringen in en kregen er een koperen ring voor in de plaats, waardoor hun vinger na korte tijd groen werd, ter herinnering aan hun vaderlandslievende vrijgevigheid.

Bij dat galafeest was de hele pers aanwezig, hoewel de krant El Mercurio en de nationale televisie voldoende waren geweest om te laten zien welke beroemde mensen in de rij stonden om hun snoer briljanten, dat de familie generaties lang als een heilige graal had bewaard, in te leveren, al die erfstukken die Mimí Barrenechea geëmotioneerd in ontvangst nam terwijl ze tegen haar sjieke vriendinnen zei: ‘Dit is pas vaderlandsliefde, meisjes’. Ze riep het euforisch tegen dezelfde oude tantes met hun asgrijze haar die samen met haar op hun pannen liepen te slaan in demonstraties tegen de troepen. Het waren deze vrouwen die haar tijdens cocktailparties in de militaire academie, in de Club de la Unión of bij haar thuis hielpen om de miljoenenaalmoes bij elkaar te krijgen als steun voor het leger. ‘Hier, Consuelo, daar Pía Ignacia,’ klepperde mevrouw Barrenechea, terwijl ze rondging met mandjes, met het wapen van het land erop. En waar zij maar kwam vielen er gouden en platina snuisterijen, robijnen en smaragden in het mandje. Met haar bekende hooghartige houding imiteerde ze Eva Perón en rukte vriendinnen de sieraden die ze niet wilden afgeven van de hals. ‘Zeg, Pochy, was je niet zo te spreken over de opstand? Jij applaudisseerde toch ook en dronk toch ook champagne? Dus kom op met dat ringetje, dat lijkt alleen maar een wrat aan je artritische vinger. Geef hier die parelketting, liefje, ja, die ketting die je daar verstopt onder je blouse, Pluisje Larraín, het is allemaal voor de goede zaak.’

Pluisje Larraín, die gepikeerd haar blote hals betastte waar dat prachtige snoer was verdwenen dat haar zo lief was, zei tegen Mimí: ‘En wat ga jij zelf geven, schat?’ Mimí keek haar ontsteld aan, ze zag dat alle ogen op haar gericht waren. ‘O jeetje, Pluis, weet je dat ik daar in de haast om deze campagne te organiseren helemaal niet aan heb gedacht?’ ‘Nou, geef dan maar het goede voorbeeld met deze dure saffieren broche,’ zei Pelusa terwijl ze de

broche van haar décolleté rukte. ‘Bedenk dat de naastenliefde altijd bij jezelf begint.’ Mimí Barrenechea keek geschrokken naar de fonkeling van de reusachtige blauwe saffier die ze van haar oma cadeau had gekregen omdat hij zo mooi bij haar ogen kleurde. Ze zag hem in de geschenkenmand vallen, en toen was het afgelopen met haar vaderlandslievende gevoelens. Terwijl ze de mand met sieraden zag verdwijnen, raakte ze in een depressie en vroeg zich voor het eerst af wat ze met al die juwelen zouden gaan doen, op wiens naam de bankrekening eigenlijk stond, en wanneer en waar de veiling zou worden gehouden, zodat ze haar saffier zou kunnen terugkopen. Maar zelfs haar echtgenoot de admiraal kon die vraag niet beantwoorden, keek haar boos aan en vroeg of ze soms twijfelde aan de eer van het leger. Mimí hield hoe dan ook haar twijfels, want er werd nooit verantwoording afgelegd en er werd ook nooit verteld hoeveel er werd opgehaald met die sieradencollecte ten behoeve van de nationale wederopbouw.

Toen haar man haarjaren later meenam naar Amerika, waar hij naartoe moest voor zijn werk, werden ze uitgenodigd voor een receptie op de Chileense ambassade ter ere van de pas benoemde vrouwelijke ambassadeur voor de militaire regering bij de Verenigde Naties. Mimí betrad, in het lang en met handschoenen, aan de arm van haar admiraal de grote zaal waar het wemelde van de uniformen behangen met medailles, gouden tressen en decoraties die schitterden als kerstbomen. Maar het enige wat zij temidden van al dat glimmende goudgalon zag, was een blauwe flits in het décolleté van de ambassadrice. Ze bleef stokstijf op de marmeren trap staan. Haar man begon aan haar te trekken en zei binnensmonds, terwijl hij bleef glimlachen: ‘Wat is er aan de hand, idioot, loop door, iedereen kijkt naar ons.’
‘Mijn-sa, mijn-saff, mijn-saffffier,’ zei Mimí stotterend terwijl ze naar de hals van de ambassadrice keek die glimlachend op hen afkwam om hen te verwelkomen. ‘Zeg iets terug, trut, wat is er met je,’ mompelde haar echtgenoot terwijl hij haar kneep om te zorgen dat ze de in schitterend blauwe tule gehulde vrouw, met de trillende broche in haar hals zou groeten. ‘Mijn-sa, mijn-saff, mijn-saffffier,’ herhaalde Mimí terwijl ze bijna flauwviel. ‘Wat zegt u?’ vroeg de ambassadrice, ze kon het gestotter van Mimí die geheel en al in de ban was van het glanzende juweel, niet verstaan. ‘Mijn vrouw vindt uw broche zo prachtig,’ antwoordde de admiraal om Mimí te redden. ‘O ja, die is prachtig, hè. Een cadeau van de president, die heeft zo'n goede smaak. Het kostte

hem heel wat moeite om me die cadeau te geven, want het was een familiejuweel,' zei de diplomate geëmotioneerd, waarna ze doorging met het begroeten van haar gasten.

Mimí Barrenechea is deze schok nooit te boven gekomen, en die avond dronk ze alles, zelfs de restjes in de glazen die de bediendes al aan het opruimen waren. Haar echtgenoot, die zich dood schaamde, moest haar wegsleuren. Mimí had er grote behoefte aan zich te bezatten vanwege haar verdriet, ze moest zich als een straatmeid lam zuipen om haar lippen op elkaar te kunnen houden en geen woord te zeggen, geen commentaar te leveren terwijl ze door een wolk van alcohol de fonkeling van haar verloren juweel zag, die de schittering van de coup nog verveelvoudigde.

Een auto is gestopt midden in de nacht
Luis Sepulveda
(Vertaling Mieke Westra)

Er is beneden een auto gestopt. Vanhier af zie ik de weerspiegeling van de lichten op het dak. Ook zie ik hoe de dikke druppels van de regenbui van daarnet langs paadjes naar beneden beginnen te glijden.

De auto is al een paar minuten geleden gestopt, maar de portieren gaan niet open. Hij blijft rustig staan aan de rand van de stoep, voor de ingang van het flatgebouw waar ik nu nog woon.

Niemand stapt uit. De auto kwam aanrijden, stopte, de motor werd afgezet en toen bleef hij rustig staan, even rustig als de nacht. Maar er is niemand uitgestapt.

Toen de auto was gestopt, zijn de lichten meteen gedoofd. Ik heb hetzelfde gedaan.

De auto is zwart, dat lijkt me tenminste zo van bovenaf. Misschien is hij niet helemaal zwart, ik weet het niet, de straat is slecht verlicht, en ik weet evenmin waarom ik dit boek met gele omslag zo hardnekkig blijf vasthouden. Ik herinner me niet wie de schrijver is of waarover het boek gaat, en evenmin of ik het gelezen heb, maar mijn handen willen het niet loslaten.

Er is niemand op straat. Niemand komt naar buiten om de hond uit te laten of om iets te kopen. Ik weet best dat dat normaal is om deze tijd, maar ik zou zo graag iemand langs zien lopen, iemand met een tas in de hand, iemand die een paar tellen voor de deur zou blijven staan, zodat ik zijn hoofd zou kunnen zien en de punten van zijn schoenen, of de rand van zijn hoed en de punten van zijn schoenen. Die kan ik namelijk altijd vanaf deze plek zien. Het zou fijn zijn als het een jeugdig persoon was, iemand die zou stilstaan en de auto ook zou opmerken. Maar er komt niemand langs. Niemand loopt door deze straat en ik weet dat dat volkomen normaal is.

Het is een lange auto, of dat lijkt zo van bovenaf. Ik kan de voorkant zien en op de motorkap zit vermoedelijk een lange en rechte verchroomde strip die verdwijnt in de schaduw op de grond. De auto heeft twee halve, metalen lichtcirkels die gedoofd zijn zodra hij stopte. Aan de achterkant zit een strook die de omtrek van de

kofferbak markeert en die iets minder zwart is. Ik heb de auto goed kunnen zien en van bovenaf zou ik hem overal herkennen. Toch valt het niet altijd mee om de auto's te zien vanaf de vijfde verdieping.

Ik sta bij het raam en hoor lawaai in de flat boven mij. Was het maar overal stil, net zo stil als ik me houd, een stilte die me nu omhult terwijl ik hier bij het raam sta en tegen mijn schouder de koude muur voel.

Ik probeer rustig te blijven, want als ik me niet beweeg, niet adem, niets zeg, zelfs niet denk en niet probeer dat boek met gele omslag los te laten dat hardnekkig in mijn hand blijft kleven, misschien dat de auto dan de lichten weer aandoet, de motor laat ronken en zich in beweging zet. En dan zal ik naar beneden kunnen gaan, sigaretten kopen en naar het huis van Braulio lopen. Wat ik nodig heb is dat die mensen van boven begrijpen dat ze stil moeten zijn en dat de auto wegrijdt.

Als de auto weg is, zal ik naar Braulio gaan en hem vertellen dat er voor mijn deur een auto was gestopt. Ik zal hem ook vertellen dat ik doodsbang was en dan zal Braulio zeggen dat het er niet toe doet, want we weten immers beiden dat ik nog maar een paar dagen in de stad hoef te blijven.

Ik weet dat ik die paar resterende dagen bij Braulio mag wonen. Braulio's huis is een veilige plek. Hem zal het niet gebeuren dat er voor zijn deur een auto blijft stilstaan.

Maar de auto staat nog steeds beneden en het lijkt me dat ze binnenin roken. Van bovenaf kan ik zien dat er heel kort een geel vlammetje oplicht. Een lucifer of een aansteker, geen idee, onmogelijk te zeggen. Vanaf deze hoogte zijn dat soort kleine details moeilijk op te merken.

Zo sta ik daar bij het raam, heel rustig en doodstil, als er opeens een donderslag door de slaapkamer knettert. Ik maak een sprongetje, kijk naar de auto die daar beneden met gedoofde lichten stilstaat terwijl de hele flat zich vult met schrille geluiden als van een reusachtige krekel, en ik voel de neiging om te schreeuwen dat ik behoefte heb aan stilte, stilte en tijd. Maar de messteken van de telefoon doorboren mijn huid en de muren, ze verscheuren alles, en op mijn tenen loop ik naar het nachtkastje en neem de hoorn op. Het is Alicia.

Alicia weet niet dat er beneden voor de deur een auto stilstaat. Alicia weet niet dat ik al urenlang bij het raam sta. Alicia weet niet

dat ik kippenvel heb van de telefoon. Alicia weet niet dat ik sta te trillen, dat ijskoud zweet langs mijn rug loopt en misschien vraagt ze me daarom wel wat er met me aan de hand is, waarom ik zo langzaam praat, en als ik tegen haar zeg dat ik tot mijn spijt het gesprek zal moeten afbreken, omdat ik het erg druk heb, vraagt Alicia mij of er iemand anders bij me in de kamer is en ik zeg nee, dat ik het gewoon heel druk heb, en dan wordt Alicia aan de andere kant van de stad heel verdrietig en zegt op die speciale manier van haar waarop ze haar stem verheft zonder hem te verheffen, waardoor haar geschreeuw meer weg heeft van een keihard gefluister, dat er vast en zeker nog iemand bij me in de kamer is. Ik zeg dat het niet zo is, dat het niet waar is, dat ik alleen maar op een belangrijk telefoontje zit te wachten.

Alicia begint te snikken en ik druk de hoorn tegen mijn oor omdat ik stilte nodig heb, stilte en tijd, want daar beneden is al een tijd geleden een auto gestopt.

Het kost me heel wat moeite om Alicia ervan te overtuigen dat ik haar later zal bellen, als ik het telefoontje heb gehad waar ik op zit te wachten, en ik vertel haar dat we morgen beslist naar de schouwburg zullen gaan en dat we de plaat van Harry Belafonte zullen kopen die we bij Braulio thuis hebben gehoord. Alicia vraagt me of ik van haar hou en ik zeg dat ik natuurlijk van haar hou, en zo is het ook, ook al belt ze mij op een moment waarop ik alleen maar behoefte heb aan stilte, stilte en tijd, terwijl ik haar nog niets verteld heb over mijn reis.

Als Alicia ophangt loop ik terug naar het raam. Beneden staat nog steeds de auto, met gedoofde lichten, en terwijl ik voorover buig om een sigaret op te steken, hoor ik dat een van de portieren opengaat. Ik blaas de lucifer uit en druk me met ingehouden adem tegen de muur om zo beter te kunnen luisteren.

Ik heb me als een vlieg tegen de muur gedrukt en raak bijna de boekenkast aan. Op de onderste plank liggen de platen die ik aan Braulio zal geven, want ik weet dat ik de resterende dagen in zijn huis mag blijven. Ik weet dat Braulio me morgen zal helpen. Ik weet dat we zijn auto op precies dezelfde plek zullen parkeren als waar nu die auto staat waaruit een paar mannen zijn gestapt, en we zullen de platen, de boeken en mijn warme kleren meenemen. Die zal ik nodig hebben, want het is daarginds in deze tijd van het jaar natuurlijk behoorlijk koud. Zo sta ik daar tegen de muur gedrukt, en nu hoor ik dat de mannen de trap opkomen. Ik hoor hun stap-

pen, ze lopen langzaam en ik kan raden wanneer ze de overloop bereiken, want daar versnellen ze hun pas.

Nu zijn ze op deze verdieping en lopen ze door de gang. Ze kijken natuurlijk naar de nummers op de deuren. Ja. Dat moet het zijn. Daarom blijven ze na een paar stappen even stilstaan. Ik denk dat het hun moeite kost om bij dat karige licht op de gang de nummers te onderscheiden. Het is maar een klein lampje.

Ik weet dat ze nu voor mijn deur staan, ik weet dat ze naar het nummer kijken en dat een van hen zich voorover buigt om mijn naam te lezen die op het bronzen bordje staat. Ik denk dat ze misschien zullen doorlopen naar achter in de gang, en als ze zien dat het hier donker en stil is, denken ze misschien dat er niemand is, dat ze een verkeerd adres hebben opgekregen, en wie weet lopen ze dan weer naar beneden, maar het is ook mogelijk dat ze de telefoon hebben horen overgaan toen Alicia mij belde en de kamer trilde van het lawaai.

Nu staan ze voor mijn deur, ik zie een schaduw die beweegt en die het over de grond kruipende lichtstraaltje doorbreekt. Een schaduw die zich amper beweegt, een schaduw die ik mogelijk zie omdat ik gespannen ben, weet ik veel, of mijn verbeelding die me parten speelt, geen idee, maar ik weet wel dat er, terwijl ik hier heel stil sta, doodstil als een tegen de wand geplakte vlieg, iemand aan de andere kant van de deur staat.

Er heerst een enorme stilte en door de ramen zie ik hoe de bomen heen en weer bewegen door de wind. Misschien controleren ze het nummer van mijn deur, misschien bellen ze met een kleine mobiele telefoon hun chef, misschien praten ze met hun centrale en vragen ze instructies, misschien zeggen ze dat het hier helemaal donker is en stil, misschien roken ze een sigaret en draaien ze zich om en keren ze terug, en als ze bij de auto komen, kan ik misschien horen hoe de motor begint te draaien en hoe ze wegrijden. Dan zal ik een paar minuten wachten voordat ik naar beneden ga, ik zal sigaretten kopen en naar het huis van Braulio gaan en hem vertellen dat er beneden, voor mijn deur, een auto was gestopt, dat er iemand naar boven kwam en dat ik al die tijd roerloos ben blijven staan, terwijl ik alle lichten had uitgedaan. Ik zal tegen Braulio zeggen dat ik ze om de tuin heb weten te leiden, dat ik doodsbang was, maar dat ik ze om de tuin heb weten te leiden en dat ze vertrokken zijn. In Braulio's huis zal ik me op mijn gemak voelen en de resterende dagen zal ik daar mogen blijven, hoewel Braulio niet

weet dat ik erover denk mijn platen en boeken aan hem te geven, en nu hoor ik iets, een soort metalen geluid, ja, een snel geklik van metaal en ik hoor ook bonzen op de deur.

Ik sta tegen de muur gedrukt terwijl er steeds harder op de deur gebonsd wordt. Ik denk dat ze, als ik zo rustig blijf staan, heel rustig en stil, zullen denken dat ik er niet ben, dat het appartement leeg is en dat ze dan zullen weggaan, ik zal ze de trap af horen lopen die altijd kraakt, maar het bonzen op de deur gaat door en ik weet niet of ik me stil houd of dat ik schreeuw dat er niemand is, dat ik niet thuis ben, dat ze weg moeten gaan, dat ik behoefte heb aan stilte, stilte en tijd, want een poos geleden is er beneden een auto gestopt, en hij blijft met gedoofde lampen staan en buiten is er niemand die zijn zwarte kleur ziet en de vlammetjes die binnenin telkens oplichten als ze een sigaret opsteken; het bonzen op de deur gaat door, eindeloos slaan ze op de deur, en ik hoor, nu wel, mijn van angst verstikte stem schreeuwen dat ze weg moeten gaan, dat er niemand is, dat ik er niet ben, dat ik er nooit ben geweest, en zij zeggen dat ik onmiddellijk de deur moet opendoen of dat ze anders zullen schieten, en terwijl de slagen op de deur doorgaan, klim ik op de stoel en vandaar op het kozijn, en ik open het raam en voel hoe de vochtige winterbries de kamer binnenkomt en met een dof geluid tegen de meubels stoot, en ik zie dat de auto nog steeds met gedoofde lichten beneden staat, maar ook dat er nu twee portieren openstaan, en op de motorkap zie ik een lange en rechte verchroomde strip die verdwijnt in de schaduw op de grond en in de regen ook twee halve lichtcirkels, en de slagen op de deur lijken van steeds verder weg te komen, van heel ver, terwijl het beeld van de auto steeds sneller naar mij toe komt en er ergens op een plek die ik niet zou weten te duiden een vrouw gilt.

Borges
Antonio Skármeta[*]
(Vertaling Sander de Vaan)

Omdat ik de eenzaamheid beu was, besloot ik op reis te gaan.

Ik belde Miguel in Buenos Aires, maar hij nam niet op. Vervolgens vroeg ik het nummer aan van Tomás in Argentinië. Die vertelde me dat Miguel met Natalie vertrokken was. *'Il est à Paris,'* zei hij spottend. 'Hij wil het in Frankrijk gaan maken.'

Daarna kocht ik een vliegticket met de creditcard die ik van een roekeloze bankagente had gekregen, hing een wereldkaart op in mijn lege appartement en markeerde met een rood potlood de route naar Europa. Mijn gevoel van verlatenheid was even immens als de zee tussen beide continenten.

In mijn agenda zocht ik de telefoonnummers op van de vrienden van wie ik afscheid zou kunnen nemen, maar uiteindelijk besloot ik ze maar niet lastig te vallen. Wie was er nu geïnteresseerd in het lot van een zwaarmoedig man zonder huis? Iemand die op feestjes steevast als laatste vertrok, wanneer het tafelkleed al onder de as en wijnvlekken zat?

Ik stak iedereen aan met mijn zwaarmoedigheid. Op een keer overwon ik mijn schroom en maakte ik een afspraak met de serveerster van een restaurant. Ik kocht een elektrisch tosti-ijzer om haar een lekker ontbijt te kunnen serveren, maar ze kwam niet opdagen en gaf ook geen verdere uitleg. Ik zocht haar op in de eettent, ze was er niet. De eigenaar zei dat ze tyfus had.

Ik belde Susana. We hadden ooit over samenwonen gesproken, maar ik was zo stom geweest om verliefd op haar te worden. Dat, zei ze, veranderde alles. Ze bleek niet onder de indruk van mijn

* *Antonio Skármeta (1940) ontvluchtte in 1975 de dictatuur van Augusto Pinochet en vestigde zich in de voormalige DDR, waar hij onder meer als filmregisseur werkte. In 1989 keerde hij terug naar Chili, om enkele jaren later ambassadeur in Berlijn te worden. In zijn prozawerk koppelt Skármeta vaak een sociaal-realistische invalshoek aan een exuberante vertelstijl.* De postbode, *zijn bekendste roman, bewerkte hij zelf tot de Oscar-winnende film* Il postino. *Ook literaire prijzen zijn Skármeta niet onthouden. In Frankrijk ontving hij de Prix Médicis voor zijn roman* De bruiloft en de dichter, *en in Spanje werd zijn nieuwste werk,* El baile de la victoria, *onlangs bekroond met de Premio Planeta. Bovenstaand verhaal is een hommage aan de Argentijnse schrijver Jorge Luis Borges.*

aanstaande vertrek en vroeg me bij terugkeer in de duty-free shop haar lievelingsparfum te kopen. Waarom ging ze er eigenlijk van uit dat dit een retourvlucht was? Het leek wel of iedereen dacht dat ik alleen maar onbenullige plannen kon maken.

In het blad van de luchtvaartmaatschappij stond een psychologische test. De laatste vraag luidde als volgt: ‘Wat is uw doorslaggevende karaktertrek?’ Onder mij strekte zich, onverstoorbaar, de Argentijnse pampa uit. ‘Mijn beschikbaarheid,’ noteerde ik. Ik telde alle punten bij elkaar op en kwam tot het volgende profiel: ‘U bent iemand zonder overtuigingen, weinig spraakzaam en apathisch. Probeer uit uw isolement te breken.’

Komt goed uit, zei ik bij mezelf. Ik was immers op weg naar Parijs.

Ik zou Miguel bellen en hij zou me uitnodigen in zijn flat. Hij had vast en zeker wel een flat naar mijn hart. Zijn relatie met Natalie duurde al een hele tijd. Ze was Française en ze was naar Buenos Aires gegaan om een proefschrift over Borges te schrijven. Miguel ontmoette haar bij het uitgaan van de bioscoop en wist haar ervan te overtuigen dat hij grootser was dan Borges. Alleen had hij maar één enkel boek gepubliceerd. Ze werden geliefden en Natalie begon aan een proefschrift over *Land zonder oevers,* de roman van Miguel.

Hij had altijd al naar Parijs gewild: ‘Hier is mij de schaduw van Borges veel te groot.’ Jaren eerder had ik aan de andere zijde van het Andes-gebergte afgezien van mijn voornemen om dichter te worden vanwege de schaduw van Neruda.

Op het vliegveld Charles de Gaulle verkeerde ik gedurende enkele minuten in een aangename staat van opwinding. Ik was in de stad van mijn dromen, het heiligdom van mijn lievelingsfilms. Hier zou ik een bleek meisje ontmoeten met bruin haar en een oude, grijze regenjas, net als de violiste die afgewezen wordt door de impresario in *Tirez sur le pianiste.*

Maar tijdens de bustocht naar de stad slonk mijn enthousiasme zienderogen. Iedere stad heeft zo haar eigen routine, net als iedere ziel. Om mijn plotselinge inzinking te boven te komen dronk ik een café-au-lait in het busstation en belde Miguel, in de vaste overtuiging dat hij niet thuis zou zijn.

Toen ik mijn voornaam zei, vroeg hij naar mijn achternaam. Ik vond het irritant dat hij blijkbaar nog andere kennissen had die net zo heetten als ik. Daarna herhaalde hij mijn naam en achternaam

op een toon die mij nogal lusteloos voorkwam. Ik zei meteen dat ik een hotel zou nemen, maar dat kon hij niet accepteren. Ik was een van zijn beste vrienden en moest bij hem komen logeren, hoewel ik wel op een bijzonder moment kwam. ‘Heel bijzonder,’ herhaalde hij.

Ik nam een taxi en schrok van de snelheid waarmee de meter bij iedere straathoek vooruitsprong. Enkele vrouwen staken met een baguette onder hun arm over en opeens wilde ik dolgraag een eigen huis bezitten, een vaste baan hebben, om zeven uur 's morgens opstaan en door mijn echtgenote op een ontbijt met Frans stokbrood getrakteerd worden. De stad was ontzettend mooi, maar de Fransen haastten zich voort alsof ze dat helemaal niet beseften.

De portier van het gebouw wierp me een norse blik toe. Hij kon de naam Miguel niet uitspreken en zocht met een sjagrijnig gezicht diens flatnummer op. Hij maakte evenmin aanstalten om me met mijn koffer te helpen, maar eenmaal in de lift gluurde hij wel in mijn duty-freetas. Ik had het parfum voor Susana al, en een fles Schotse whisky. De portier keek naar de fles en zei iets dat ik niet begreep.

Miguel deed de deur open. Hij zag bleek en zijn haar zat in de war. Binnen was het een enorme puinhoop: een spiegel in duigen op het parket, overal veren uit een fauteuil, en op tafel het mes waarmee de stoel was opengesneden.

Hij omhelsde me met een bedroefd gezicht en drukte zijn wang tegen mijn baard.

‘Natalie heeft me verlaten. Ze zei dat ze óf wegging óf me zou vermoorden.’

‘Ik begrijp het,’ mompelde ik.

Een plotseling opstekend briesje trok mijn aandacht naar het raam. Dat bleek kapotgegooid met een zwaar voorwerp, dat vervolgens op straat terecht moest zijn gekomen. Het leek me een goed idee om de fles whisky uit de plastic tas te halen en op tafel te zetten. Terwijl ik hiermee bezig was, merkte ik dat het glazen tafelblad kapot was. Nadat Miguel de fles had geopend en met twee bakelieten bekers uit de badkamer was teruggekomen, bedacht ik dat het servies eveneens aan diggelen moest zijn gegaan tijdens de ruzie.

We proostten zonder iets te zeggen en schonken al zwijgend nog een keer in. Daarna opende hij de deur van een kleine kamer.

‘Dit is de logeerkamer.’

‘Ik wil ook best naar een hotel gaan.’

‘Dat hoeft niet, maar ik geloof dat ik wel even naar de badkamer ga. Ik moet huilen.’

‘Je kunt hier ook huilen, hoor. Je bent mijn vriend.’

Maar hij liep de gang in en even later hoorde ik het water stromen. Op dat ogenblik werd er op de deur gebonsd. Ik deed open. Het was de portier. Hij kwam een ijzeren buste van Borges brengen.

‘Quelqu'un a laissé tomber ce truc là,’ zei hij.

Terwijl ik mijzelf nog een glas whisky inschonk, ontdekte ik op een tafeltje een foto van Natalie. De afbeelding moest van een jaar of vier geleden zijn, toen ik bij haar op bezoek was in haar flat in Buenos Aires en ik bij het zien van dat pasta kokende en over niemendalletjes keuvelende stel had besloten dat dát het thuis was waarnaar ik op zoek was. Samen met een vriendin als Natalie, die met haar boezemvrienden belde terwijl ik in de keuken Parmezaanse kaas stond te raspen voor de ravioli. Van alle vrouwen die nimmer van mij hadden gehouden, was zij degene geweest die een gezellige, huiselijke sfeer wist op te roepen, zoiets als een knapperende open haard in een Noord-Amerikaanse kerstfilm.

Natalie was de enige aan wie ik verteld had dat ze mijn moeder 's morgens vroeg uit huis hadden weggesleurd toen ik tien jaar oud was, en dat ik haar daarna nooit meer had teruggezien. Ik weet niet waarom ik dat deed, want iedereen vindt mij verder erg zwijgzaam. Met andere woorden, temidden van alle troep in de flat riep die ene foto van Natalie een veel ruimer, rijker beeld op dan de hele puinhoop bij elkaar.

Ik klopte op de badkamerdeur.

‘Ik ben oké,’ zei Miguel. ‘Maak je geen zorgen.’

Maar hij deed niet open en het water stroomde nog altijd in de wasbak. Ik stelde me zo voor dat hij gedachteloos stond te kijken hoe het door de afvoer wegspoelde. Vervolgens liep ik terug naar de woonkamer en bleef staan voor een paarlemoerkleurige archiefdoos met het opschrift ‘Roman-manuscript’.

Ik haalde het eruit en liet mijn vinger snel langs de pagina's gaan. Het was een pak van vijfhonderd pagina's, maar niet meer dan vijftien ervan waren beschreven. De rest was blanco - eerder leeg dan blanco, bedacht ik. Ik stopte ze weer terug in de doos en keek naar de telefoon. Daarna ging ik met de plastic beker in mijn hand zitten en wachtte af, totdat Miguel uiteindelijk naar mij toe-

kwam en een hand op mijn schouder legde.

‘Hoe staan de zaken in Chili?’

Ik haalde mijn schouders op. Het begon opnieuw te tochten door het kapotte raam en Miguel trok het gordijn dicht. Het werd nu behoorlijk donker. De woonkamer zag uit op een binnenplaats, maar hoewel het pas twaalf uur 's middags was, bevond een groot deel ervan zich in de schaduw.

‘Je zult begrijpen,’ zei hij terwijl hij een lamp aandeed, ‘dat Parijs *c'est fini.’*

‘Weet je 't zeker?’

‘Ze zei dat ze óf weg zou gaan, óf me zou vermoorden.’

‘En wat ga je nu doen?’

‘Terug naar Buenos Aires.’

‘Borges is al dood,’ glimlachte ik.

Hij keek naar de doos waarin zijn roman zat opgeborgen en ik richtte mijn blik op de foto van Natalie. Ik moest denken aan de wereldkaart op de muur van mijn flat in Santiago en aan de woeste rode lijn die ik over de oceaan had getrokken. Zoals een cartograaf afstanden tot minieme proporties terugbrengt, zo was ook mijn eigen leven gekrompen. Ik wilde niet langer een man zonder oevers zijn.

‘Help me even met pakken,’ zei Miguel. Hij klonk opeens angstig.

Ik greep hem bij zijn arm beet.

‘Neem eerst nog een glas whisky. Daarna denk je er nog eens rustig over na.’

Hij keek naar de fles op tafel en wreef hard over zijn wangen. Pas op dat moment zag ik dat hij een stropdas met stippen droeg, die met een perfecte knoop om zijn gesteven kraag zat.

‘Beslissingen moet je ten uitvoer brengen,’ zei hij. ‘Anders wordt het pijnlijk.’

‘Ik begrijp je heus wel,’ antwoordde ik, terwijl ik naar mijn eigen, nog ongeopende koffer keek.

‘De wereld komt en gaat,’ zei hij. ‘Wat brengt jou eigenlijk hier in Frankrijk?’

Antwoorden met ‘jij’ of ‘Natalie’ leek me onverstandig. In mijn jaszak zat een Chileens tijdschrift met een militair op de voorkant.

‘Een reportage,’ zei ik. ‘Ik ben door mijn blad op reportage gestuurd.’

‘Literair?’

‘Ja, literair,’ antwoordde ik. ‘Je weet toch dat Kundera hier woont, niet?’

Hij ging naar zijn kamer en zette even later een koffer middenin de salon. Daarna haalde hij een stapel keurig netjes opgevouwen overhemden, maatpakken, glimmend gepoetste schoenen en wat opgerolde sokken. Hij bedekte dit alles met een Maigret-achtige regenjas en belde vervolgens het vliegveld. Hij wilde weten of er die avond nog een vlucht ging en vroeg om een ‘raamplaats voor rokers’.

‘Ik ben een waardeloze gastheer,’ zei hij terwijl hij zijn haar langs zijn slapen gladstreek. ‘Als zij hier blijft, vermoordt ze me, en als ík hier alleen achterblijf, leg ik zelf het loodje.’

‘Als ik jou was, zou ik er nog een nachtje over slapen. Buenos Aires is ver weg.’

‘Ik heb de vlucht al geboekt.’

‘Die kun je annuleren.’

Hij wierp een blik op de halfvolle fles.

‘Zal ik iets te eten voor je klaarmaken?’ vroeg hij.

‘Nee, dank je.’

‘Een omelet misschien?’

‘Nee, laat maar.’

Hij veegde wat glasscherven bij elkaar bij de deurmat, trok zijn colbertje aan en haalde een sleutelbos uit een van de zakken. Daarna pakte hij nog wat persoonlijke bezittingen bij elkaar en schudde zijn hoofd, alsof hij zijn ogen niet kon geloven. Ik kreeg de sleutelhanger in mijn hand gestopt.

‘Jouw huis,’ zei hij.

Ik schudde de sleutels heen en weer in mijn vuist en keek hem verbijsterd aan.

‘Maar wat moet ik doen? Hoe zit 't met de huur, de telefoon...?’

‘Daar bel ik je nog wel over.’

Hij omhelsde me en tikte me op mijn wang. Dat doen wel meer Argentijnen.

‘Je zult Parijs geweldig vinden.’

‘Ongetwijfeld.’

‘Een stad om gelukkig te worden.’

Hij haalde een pakje sigaretten tevoorschijn en stopte het in mijn jaszak.

‘Ik koop straks wel een slof in de duty-free.’

Hij raapte een groot stuk glas op en legde het bij de andere

scherven bij de deurmat. Daarna omhelsden we elkaar opnieuw en liep hij naar buiten om een taxi te nemen.

Ik staarde een hele tijd naar de sleutels in mijn hand en legde ze uiteindelijk naast de whiskyfles op tafel. De vermoeienis van de transatlantische vlucht begon mij parten te spelen. Ik liep naar de kleine logeerkamer, waar een keurig opgemaakt bed stond met boven het hoofdeinde een armzalige reproductie van Botero. Die steriele aanblik riep herinneringen op aan mijn meubels in Santiago.

Ik ging naar de master-bedroom. Het matras bleek aan stukken gesneden en op een heleboel plaatsen staken veren en spiralen naar buiten. Het laken lag op het vloerkleed, naast een paar theekopjes en wat sneetjes bruin brood. Ik raapte het op en rook er in een opwelling aan. De herinnering aan Natalie bracht me van mijn apropos. Op een koude avond in Buenos Aires had ze mij een witte kasjmieren trui geleend die precies zo had geroken.

Ik legde mijn arm onder het kussen, een gewoonte uit mijn jeugd, en trok het laken over mij heen terwijl ik er almaar aan bleef ruiken.

De duisternis viel spoedig in en de gordijnen bewogen flink in de wind door het kapotte raam. Ik deed het licht aan en probeerde de tocht tegen te gaan door met plakband een paar pagina's uit *Le Figaro* tegen de restanten van het raam aan te plakken. Daarna ging ik in de fauteuil zitten en dacht na over mijn betrokkenheid bij iets dat mij na aan het hart moest liggen: mijn eigen leven. Ik concludeerde dat ik een volstrekt nutteloze rokade had uitgevoerd door mijn hulpeloosheid over te hevelen van Chili naar Frankrijk.

Ik had geen honger, laat staan zin om de eventuele verwoestingen in de keuken in ogenschouw te nemen. Wel had ik enorme trek in een kop koffie, maar ik bleef gewoon zitten.

Toen hoorde ik iemand een sleutel in het slot steken en een ogenblik later werd mijn lichaam beschenen door het felle licht van de lamp op de overloop. In de deuropening stond Natalie, bleker dan in mijn herinnering, ditmaal in haar zwarte corduroy-jas. Ze drukte op de lichtknop en gaapte mij aan, in een poging om van haar verbazing te bekomen en mij te herkennen.

‘Natalie! Weet je niet meer wie ik ben?’

Ze bracht haar handen naar haar gezicht en lachte haar tanden bloot.

‘De Chileen!’

Ze omhelsde me en leek even niet te weten wat ze met haar handen aan moest.

‘Wat doe jij hier in Parijs?’

‘Ik werk aan een reportage.’

‘Waarover?’

‘Over Kundera, Milan Kundera.’

Natalie trok haar jas uit en gooide hem in de fauteuil. Ze droeg een mosgroene Beatles-coltrui met een zwartleren minirok. Mijn blik schoot heen en weer van haar knieën naar haar blauwe ogen, naar haar oogleden, die in de kleur van haar pullover waren opgemaakt, en naar haar lange wimpers die haar het air van een klassieke filmster gaven.

‘Hoe vind je dat ik eruitzie?’

Ik keek naar haar voeten, terwijl ze haar schoenen uittrapte, en opeens leek ze een stuk kleiner, een stuk kwetsbaarder ook.

‘Schitterend.’

Ze keek de gang in en rende naar de slaapkamer. Toen ze weer terugkwam, zat haar hals nog dieper in haar coltrui en ze rekte zich uit alsof ze geen adem kon krijgen.

‘Waar is Miguel?’

Ik liep op haar af en pakte haar handen voorzichtig beet.

‘Hij is weg.’

‘Hoe laat komt hij terug?’

‘Natalie, hij is naar Buenos Aires vertrokken.’

Ze greep het pakje sigaretten van tafel en ik haastte me er een voor haar aan te steken. Met een theatraal gebaar streek ze haar haren naar achteren. Daarna blies ze de rook uit en sloeg haar armen over elkaar. Met de punt van haar blote voet tikte ze voorzichtig een glasscherf opzij.

‘Dus Paris *c'est fini*,’ zei ze droogjes.

‘Dat zei hij ook al.’

Ze liep naar de telefoon, luisterde of hij het nog deed en legde de hoorn weer neer.

‘Dit,’ zei ze terwijl ze haar armen spreidde en een weids gebaar maakte dat veel verder reikte dan de ruimte in die woonkamer, ‘is een mislukking; een levensgrote, onmetelijke mislukking.’

Hierna opende ze de deur van de logeerkamer en zag dat mijn koffer nog op bed lag. Ze haalde hem eraf en streek de deken met haar handen recht, terwijl ze haar sigaret tussen haar lippen klemde. Zonder hem uit haar mond te nemen, zei ze:

‘Je bent vast bekaf.’

‘Ik ben eerder in de war.’

‘Slapen zal je goed doen. Wil je nog iets eten?’

‘Ik heb geen honger.’

Ze streelde haar hals alsof ze zich iets probeerde te herinneren, maar uiteindelijk deed ze er het zwijgen toe. Ik haalde de fles whisky en schonk mijzelf in de logeerkamer nog een plastic beker in. Daarna ging ik in de keuken op zoek naar ijs. De deur van de badkamer stond op een kier en ik zag Natalie naar zichzelf in de spiegel kijken. Ik legde de sleutels op het nachtkastje en viel al starend ernaar in slaap.

Ik werd wakker met honger en een onbestemd gevoel. Ik haalde mijn lievelingstrui en overhemd uit de koffer en trok ze snel aan. Omdat ik nergens in mijn kamer een wasmand kon vinden, legde ik mijn vuile kleren maar onder het bed.

In de woonkamer trof ik Natalie slapend in de fauteuil aan, met opgetrokken knieën en de telefoon tegen haar oor. Ze had haar leren minirok uitgetrokken en omdat haar coltrui haar middel blootliet, kon ik een groot deel van haar witte slipje en de verheffing van haar venusheuvel zien. Hoewel de verwarming aan stond, was de temperatuur gedaald door de kou die via het met krantenpapier slecht afgeplakte raam naar binnen kwam. Ik haalde een deken uit mijn kamer en dekte haar toe.

Vervolgens pakte ik resoluut de sleutels en liep de Parijse ochtend in. Ik liet me leiden door mijn instinct, zodat ik geen vijandige voorbijgangers naar de weg hoefde te vragen. Bij de bakker kocht ik een lange, goudbruine baguette die er zo appetijtelijk uitzag dat ik er nog vóór betaling de punt afbeet. Daarna liep ik wat rond met het brood, tot ik op een glashandel stuitte. Mijn lichaam werd door tientallen afgeprijsde spiegels weerkaatst, en met dat brood in mijn hand en dat ongekamde haar voelde ik mij opeens iemand anders. Ik gaf de winkelbediende het adres van het gebouw en maakte een afspraak voor over een uur.

Eenmaal terug in de flat liep ik naar de keuken, sneed het brood in royale stukken, deed een paar theezakjes in het kokende water en legde plakjes boter, kaas, ham en een tros druiven op een schaal. Het tafellaken in de keuken werd verlicht door zonnestralen, waardoor het ontbijt de aanblik van een hyperrealistisch schilderij kreeg.

Pas toen de thee in de smaragdkleurige kopjes donker was gekleurd en de damp zich had vermengd met het stof in de zonne-

stralen, maakte ik Natalie wakker met een tikje op haar jukbeen. Ze kwam met een schok overeind in haar stoel en hield de hoorn van de telefoon omhoog. Eerst nadat ze had vastgesteld dat hij het nog deed, gaf ze mij een hand en zei:

'Bonjour.'

Ik nodigde haar uit naar de keuken, waar het zonlicht intussen bezit had genomen van de ruimte. Anders dan in de overige vertrekken hing hier nu een intieme sfeer. Toen ze mijn gastronomische aanbod zag, reageerde ze met een Parijsachtig *'oh la la'* en nam plaats op een stoel, met haar slanke benen dubbelgevouwen op het kussen. Zoals ze daar nu zat, bijna naakt, gelouterd door de mislukking, vond ik haar nog mooier dan in Buenos Aires.

Ik bracht mijn kop thee met beide handen tot vlak voor mijn gezicht en nam zo nu en dan een slok. In die stilte hoorde ik hoe zij haar kleine tanden in de knapperige, met ham belegde baguette zette.

'Na het ontbijt ga ik even douchen en daarna zoek ik een hotel,' zei ik.

Ze slikte het stuk brood snel door en nog voordat ze iets kon zeggen, schudde ze al met haar hoofd.

'Dat hoeft niet, je kunt in de logeerkamer slapen.'

Met mijn ene handpalm veegde ik wat broodkruimels op tafel bij elkaar en liet ze vervolgens in de andere glijden. Daarna likte ik ze op en slikte ze door.

In vage gedachten verzonken slurpten we allebei nog een kop thee op.

Ik voelde in mijn borstzak naar mijn sigaretten, maar vond niets.

'Ik heb ook trek in een sigaret,' zei ze, terwijl ze aanstalten maakte om in de woonkamer op zoek te gaan naar rookwaar. Ik hield haar met mijn hand op haar voorhoofd tegen.

'Blijf maar zitten, ik ga wel,' zei ik.

Ze sloeg haar armen om zich heen en haalde haar schouders op.

'In mijn tas zit nog een vol pakje.'

Ik ging naar de woonkamer en trok de kranten bij het raam weg, zodat er meer licht naar binnen kon komen. De beglazer zou zo dadelijk met een nieuwe ruit komen. Ik opende de zwartlederen tas naast haar minirok en tastte met mijn hand naar de sigaretten. Mijn vingers raakten een metalen voorwerp aan. Eerst dacht ik dat het een aansteker was, maar toen ik het beetpakte, merkte ik dat het een revolver was. Ik hield hem omhoog en woog hem op mijn

rechterhand. Dit was geen ‘vrouwelijk’ pistool, maar een robuust wapen met een modern design. Ik stopte het weer in de tas en liep met de sigaretten terug naar de keuken. Toen ik haar sigaret aanstak, legde ze haar hand heel even op de mijne om de vlam van de lucifer te beschermen. Nadat ik ook mijn eigen sigaret had aangestoken, bliezen we allebei krachtig de rook uit en keken hoe die zich vermengde met het zonnestof. Vervolgens boog Natalie naar voren en liet, met beide ellebogen steunend op tafel, haar kin op haar handen rusten, precies in het midden van het filigrein van sigarettenrook, zonnestralen en theedamp.

‘En?’ vroeg ze. ‘Blijf je?’

Ik nam een tweede trek, inhaleerde heel diep en verwijderde een tabakssliertje van mijn lip.

‘Ja,’ antwoordde ik.

Vertaalde poëzie

Vrouwen der aarde: verenigt u
Teresa Calderón
(Vertaling Catharina Blaauwendraad)[*]

Kom op, vrouwen der aarde
Het zoete meisje
En de stoute grappenmaakster
De armenzusters en rijkeluisvriendinnetjes
Het haantje de voorste en de grijze muis
De kip zonder kop en het jonge eendje
De domme gans en de apin die wil klimmen
De apin met de gouden ring
En het schaap dat naar de kudde is teruggekeerd

Zij die de bloemetjes buiten zet
Zij die in de nor of aan de fles raakte
En zij die op haar achterhoofd gevallen is
De penelope's
Matahari's en jeannes d'arc
Zij die van de hoed en van de rand weet
Zij die het klooster ingaat
Of in zeven sloten tegelijk loopt
De dombo, zij met de bom duiten
De seksbom

Mujeres del mundo: uníos

Arriba mujeres del mundo
La buena niña
Y la buena para el leseo
Las hermanitas de los pobres y amiguitas de los ricos
La galla chora y la mosca muerta
La galla hueca y el medio pollo
La cabra lesa y la cabra chica metida a grande
Canchera la cabra
Y la que volvió al redil
La que se echa una canita al aire
La que cayó en cana o al litro
Y la caída del catre
Las penelopes
Matas haris y juanas de arco
La que tiene las hechas y las sospechas
La que se mete a monja
O en camisas de once varas.
La mina loca la mina rica
Pedazo de mina

* *Met dank aan Guillermo Astudillo.*

[Nederlands]

Zij waar geen hond naar omkijkt
En zij die ‘een vent voor in haar nest’ heeft
Kom op, vrouwen der aarde
De tante die de lakens uitdeelt
Die haar boekje te buiten gaat
En die de kastanjes voorzichtig uit het vuur haalt
De dames in rood wit en blauw
De zusters van barmhartigheid
De grandes dames en de dametjes
Alle dames en zij die nooit dames worden

De lichtekooi
En zij die zwaar op de hand is
Het domme blondje en de blauwkous
Zij die zich van de domme houdt
Zij die helemaal niks weet
Zij die alles beter weet

De moeder van het jaar, hoera
Moeder zo is er maar één
En de moeders die over hun toeren raakten

Kom op, vrouwen der aarde
Het meisje met een wijsje voor een aalmoes
Zij die naar ieders pijpen danst
Zij die bleef zwijgen onder gloeiend ijzer

[Spaans]

La que no tenga perro que le ladre
Y la que ‘tenga un bacán que la acamale’
Arriba las mujeres del mundo
La comadre que saca los choros del canasto
Los pies del plato
Y las castañas con la mano del gato
Las damas de blanco azul y rojo
Las de morado
Las damas juanas y damiselas
Todas las damas y las nunca tanto
La liviana de cascos
Y la pesada de sangre
La tonta que se pasó de viva y la tonta morales
La que se hace la tonta si le conviene
La que no sabe nada de nada
Y esa que se las sabe por libro

La madre del año arriba,
Madre hay una sola
Y las que se salieron de madre

Arriba mujeres del mundo:

La cabra que canta pidiendo limosna
La que como le cantan baila
Y la que no cantó ni en la parrilla

[Nederlands]

Kom op, alle vrouwen die
Een vinger in de pap hebben
De wijsvinger
En de wijsneus

Zij die verscheen en zij die verdween
Zij die over haar schouder lacht
Zij die het laatst en het best lacht:

Natasha eliana pía
Paz anamaría lila
Angelina en cristina
Zij die de knuppel in het hoenderhok gooit
Zij die geen nagel heeft om haar gat te krabben
En zij die haar nek niet uitsteekt
Zij die de boot gemist heeft
Of door God vergeten is.

Dat de vrouwen met moed zich verheffen
De spuiten elf
en de twaalf ambachten dertien ongelukken
het stuk dat met je op de loop gaat
en zij die stuklopen, onder schot gehouden door geweren.

[Spaans]

Arriba todas las que tengan
Vela en este entierro
La que pasa la lista
Y la que se pasa de lista

La aparecida y la desaparecida
La que se ríe en la fila
Y la que ríe último ríe mejor:

La natasha la eliana la pía
La paz la anamaría la lila
La angelina y la cristina
La que anda revolviendo el gallinero
La que pasa pellejerías
Y la que no arriesga el pellejo
La dejada por el tren
O por la mano de Dios.

Que se alcen las mujeres con valor
las pierdeteuna
y las que se las ha perdido todas
la percanta que se pasa para la punta
y esa que apuntan con los fusiles.

Zee van de Rode Vissen
Tomás Harris
(Vertaling Catharina Blaauwendraad)

Ze zetten me vooraan, zeiden me
Spreek
En ik sprak.
Ze zetten me vooraan, zeiden me
Ontkleed je
En ik ontkleedde me.
Ze zetten me vooraan, zeiden me
versier jezelf
en ik zette glitter, robijn, smaragden, edelstenen,
nepgoud
in mijn huid.
(Applaus)
Ik werd niet fysiek onder druk gezet, moet ik zeggen
Maar de dood omringde mij.
De nacht, die nacht, was van de eerste orde.
Er waren nauwe straten,
Voetstappen, geschreeuw,
Lichamen.
De windstreken waren verloren geraakt.

Mar de los Peces Rojos

Me pararon al frente, me dijeron
Habla
Y hablé.
Me pararon al frente, me dijeron
Desnúdate
Y me desnudé.
Me pararon al frente, me dijeron
órlate
y me incrusté oropel, rubí, esmeraldas, pedrerías,
oro falso
en el cuero.
(Aplausos)
No sufrí apremios fisicos, debo decirlo
Pero me rodeaba la muerte.
La noche, esa noche, era primordial.
Había calles angostas,
Pasos, gritos,
Cuerpos.
Los puntos cardinales estaban perdidos.

[Nederlands]

Ik was verloren, in een droom, als in een film.
De nacht naar de wet van de straat.
De wereld was een cirkel in zwart-wit
Ontvolkt door spoken
En bewoond door twee rode vissen
Verslonden door hun spiegelbeeld
Bij gebrek aan slachtoffer.
Alles was cirkelvormig en gerelateerd aan de dood;
De wereld was cirkelvormig, in zwart-wit, bewoond
Door twee rode vissen die hun spiegelbeeld verslonden.
Alles gebeurde in het theater of de bioscoop.
Alles gebeurde op straat of in een droom.
De windstreken waren verloren gegaan
En de duizeling van de snelheid drong binnen via de ogen,
Via de poriën,
Ik was een speelbal van *special effects.*
De stad was een zee in schemeringen,
Zwart-wit,
Twee rode vissen.
Verslonden hun spiegelbeelden.
Ik was een vis, admiraal, en de dood
Een andere vis.

[Spaans]

Yo estaba perdido, en un sueño, como en una
película.
La noche en la ley de la calle.
El mundo era un círculo en blanco y negro
Despoblado por fantasmas
Y habitado por dos peces rojos
Devorado por su reflejo
A falta de víctima.
Todo era circular y referido por la muerte;
El mundo era circular, en blanco y negro, habitado
Por dos peces rojos devorando su reflejo.
Todo transcurría en el teatro o en el cine.
Todo transcurría en la talle o en un sueño.
Los puntos cardinales se habían perdido
Y el vértigo de la velocidad entraba por los ojos,
Por los poros,
Yo estaba poseído por efectos especiales.
La ciudad era un mar en penumbras,
Blanco y negro,
Dos peces rojos.
Devoraban sus reflejos.
Yo era un pez, almirante, y la muerte,
Otro pez.

Twee gedichten
Vicente Huidobro
(Vertaling Catharina Blaauwendraad)

Pakketboot

Ik heb een prachtige vrouw gezien
Boven de Noordzee
Alle wateren waren haar haardos
En in haar blik naar de stranden gekeerd
Floot een vogel
De golven bulderden zo dof
Dat mijn haren zijn uitgevallen
Uitgestrekt over de verte
Haar buik en borst zonder hartslag
Toch leefden haar tranen
Gebogen over mijn dagen
Onder drie zonnen
Zag ze daar ver weg
De dolende pakketboot die de horizon in tweeën sneed.

Paquebot

He visto una mujer hermosa
Sobre el mar del Norte
Todas las aguas eran su cabellera
Y en su mirada vuelta hacia las playas
Un pájaro silbaba
Las olas truenan tan roncas
Que mis cabellos han caído
Recostada sobre la lejanía
Su vientre y su pecho no latían
Sin embargo sus lágrimas vivían
Inclinado sobre mis días
Bajo tres soles
Miraba allá lejos
El paquebot errantc que cortó en dos el horizonte

uit: *Poemas árticos* (1918)

18

Hier ben ik dan aan de rand van de ruimte en ver van de toestanden
en ga zachtjes als een lichtje

Naar de weg van de schijn
Ik zal terugkeren om bij mijn vader op schoot te gaan zitten
Een mooie lente opgefrist door een waaier van vleugels
Als de vissen het doek van de zee uiteenscheuren
En de leegte is vervuld van een mogelijke blik

Ik zal terugkeren op de hemelwateren

Ik houd ervan te reizen als een bootje van het oog
Dat komt en gaat bij elke knippering
Zesmaal raakte ik reeds de drempel
Van het oneindige door de wind omsloten

Niets in het leven
Dan een schreeuw in het voorvertrek
Onrustigen der oceaan welk een onheil achtervolgt ons
In de urn der bloemen zonder geduld
Bevinden zich de emoties in een bepaald ritme

18

Me voici au bord de l'espace et loin des circonstances
je m'en vais tendrement comme une lumière

Vers la route des apparences
Je reviendrai m'asseoir sur les genoux de mon père
Un beau printemps rafraîchi par l'éventail des ailes
Quand les poissons déchirent le rideau de la mer
Et le vide est gonflé d'un regard virtuel

Je reviendrai sur les eaux du ciel

J'aime voyager comme le bateau de l'oeil
Qui va et vient à chaque clignottement
Six fois déjà j'ai touché le senil
De l'infini qui renferme le vent

Rien dans la vie
Qu'un cri d'antichambre
Nerveuses océaniques quel malheur nous poursuit
Dans l'urne des fleurs sans patience
Se trouvent les émotions en rythme défini

uit: *Tout à coup* (1925)

Twee gedichten
Enrique Lihn
(Vertaling Catharina Blaauwendraad)

Het muziekje van de arme sferen

Het kan zijn dat het een kwestie is van steeds de tonen
van het muziekje van de arme sferen te blijven treffen.
Het bevalt me slecht, die Alchemie van het Woord,
poëzie, laten we teruggaan naar de aarde.
Hier in Parijs leeft men in stilte
wat jij zegt is duidelijk een dood ding.
Goed als je spreekt om te spreken ‘tot het goddelijke’,
slecht als je niet alle grenzen overschrijdt.

Was het woord dan nooit een instrument?
Laat ze per slot van rekening maar zeggen wat ze willen:
in de diepte van de onwetendheid
klinkt een waarachtig muziekje;
zijn luisteraars waren in Babel
degenen die aan de spraakverwarring ontsnapten,
onbenullig volk van de benedenverdiepingen
met een beetje van alles in het hoofd;

La musiquilla de las pobres esferas

Puede que sea cosa de ir tocando
la musiquilla de las pobres esferas.
Me cae mal esa Alquimia del Verbo,
poesía, volvamos a la tierra.
Aquí en París se vive de silencio
lo que tú dices claro es cosa muerta.
Bien si hablas por hablar, ‘a lo divino’,
mal si no pasas todas las fronteras.

¿Nunca fue la palabra un instrumento?
Digan, al fin y al cabo, lo que quieran:
en la profundidad de la ignorancia
suena una musiquilla verdadera;
sus auditores fueron en Babel
los que escaparon a la confusión de las lenguas,
gente anodina de los pisos bajos
con un poco de todo en la cabeza;

[Nederlands]

en de dichter eerder gek dan gewijd,
maar met een waanzin waarvan de snaar
de snaar kan raken van de vreugde,
de snaar kan raken van het verdriet.

Het hart wordt tot niemand gericht
maar het hoofd spreekt als enige;
over het leven spreekt men niet vanaf een kansel
noch maakt men poëzie in bibliotheken.

Per slot van rekening, waarom lezen wij?
Het muziekje van de arme sferen
weerklinkt daar waarlangs de bittere wind blaast
die ons, beetje bij beetje, aan de aarde teruggeeft,
dezelfde die ons op een dag overeind heeft gezet
maar wel binnen het bereik van de grafkuil.
En in geen geval op koorhoogte,
Byzantium is voorbij: er is geen ommekeer.

Het kan zijn dat het een kwestie is van steeds te denken
aan het horen van het eeuwige muziekje.

[Spaans]

y el poeta más loco que sagrado
pero con una locura con su cuerda
capaz de darle cuerda a la alegría,
capaz de darle cuerda a la tristeza.

No se dirige a nadie el corazón
pero la que habla sola es la cabeza;
no se habla de la vida desde un púlpito
ni se hace poesía en bibliotecas.

Después de todo, ¿para qué leernos?
La musiquilla de las pobres esferas
suena por donde sopla el viento amargo
que nos devuelve, poco a poco, a la tierra,
el mismo que nos puso un día en pie
pero bien al alcance de la huesa.
Y en ningún caso en lo alto del coro,
Bizancio fue: no hay vuelta.

Puede que sea cosa de ir pensando
en escuchar la musiquilla eterna.

Indien men behoorlijk poëzie wil schrijven

Indien men behoorlijk poëzie wil schrijven
volstaat het niet zich te voelen bezwijken in de tuin
onder het ordelijk gewicht van de ziel of wat het ook zij
en van de roemrijke schemering of wat het ook zij
Het hart heeft een magere woordenschat.
Zijn labyrint: een spel voor onderontwikkelde geesten
waarin het lachwekkend is hem te zien bewegen als een os
een integraal lezer van vervolgverhalen.
Vanaf het moment dat hij zijn viool pakt
blijft zelfs de Valse Triste van Sibelius
niet langer hangen in de zaal die zich vult met tango.

Uruguayaanse dichteressen, eervolle uitzonderingen daargelaten,
verwarren poëzie nog steeds met dans
in een morbide recreatieboerderij,
of verwarren haar met seks of verwarren haar met dood.

Indien men behoorlijk poëzie wil schrijven
moet men het in elk geval rustig aan doen.
Allereerst: gaan zitten en rijpen.
De premature haat jegens de literatuur
kan nuttig zijn om niet in het leger terecht te komen
als homo, maar Rimbaud die hoogstpersoonlijk
bewees dat hij haar haatte was een boekenwurm,
en die glorieuze walging verkreeg hij door haar aan te vreten.

Si se ha de escribir correctamente poesía

Si se ha de escribir correctamente poesía
no basta con sentirse desfallecer en el jardín
bajo el peso concertado del alma o lo que fuere
y del célebre crepúsculo o lo que fuere.
El corazón es pobre de vocabulario.
Su laberinto: un juego para atrasados mentales
en que da risa verlo moverse como un buey
un lector integral de novelas por entrega.
Desde el momento en que coge el violín
ni siquiera el Vals triste de Sibelius
permanece en la sala que se llena de tango.

Salvo las honrosas excepciones las poetisas uruguayas
todavía confunden la poesía con el baile
en una mórbida quinta de recreo,
o la confunden con el sexo o la confunden con la muerte.

Si se ha de escribir correctamente poesía
en cualquier caso hay que tomarlo con calma.
Lo primero de todo: sentarse y madurar.
El odio prematuro a la literatura
puede ser de utilidad para no pasar en el ejército
por maricón, pero el mismo Rimbaud

que probó que la odiaba fur un ratón de biblioteca,
y esa náusea gloriosa le vino de roerla.

[Nederlands]

Men speelt schaak
met de woorden tot jankens toe.
Wankel evenwicht van inkt en bloed
dat je moet bewaren van het ene vers naar het andere
op straffe van het verscheuren van de papieren van je ziel.
Dood, waanzin en droom zijn zovele andere stukken
van ivoor en hoorn of wat het ook zij;
het belangrijkste is ze te bewegen in de tuin van rechthoeken
zodanig dat de pion die danst met de koningin
niet de geringste misstap vergeeft.

Degenen die de dingen hardnekkig bij hun naam blijven noemen
alsof ze duidelijk en eenvoudig zouden zijn
vullen ze simpelweg op met nieuwe versieringen.
Ze drukken ze niet uit, draaien om het woordenboek heen,
maken de taal meer en meer onbruikbaar,
ze noemen ze bij hun namen en zij reageren op hun
namen
maar ze ontkleden zich niet in duistere afgelegenheid.
Betogen, gebeden, bordspelen,
al die dingetjes waarlangs wij verspillend voortgaan.

[Spaans]

Se juega al ajedrez
con las palabras hasta para aullar.
Equilibrio inestable de la tinta y la sangre
que debes mantener de un verso a otro
so pena de romperte los papeles del alma.
Muerte, locura y sueño son otras tantas piezas
de marfil y de cuerno o lo que fuere;
lo importante es moverlas en el jardín a cuadros
de manera que el peón que baila con la reina
no le perdone el menor paso en falso.

Quienes insisten en llamar a las cosas por sus nombres
como si fueran claras y sencillas
las llenan simplemente de nuevos ornamentos.
No las expresan, giran en torn al diccionario,
inutilizan más y más el lenguaje,
las llaman por sus nombres y ellas responden por sus
nombres
pero se nos desnudan en los parajes oscuros.
Discursos, oraciones, juegos de sobremesa,
todas estas cositas por las que vamos tirando.

[Nederlands]

Indien men behoorlijk poëzie wil schrijven
kan het geen kwaad een toontje lager te zingen
zonder ter vervanging monolithische stilte te betrachten
noch tot kletspraatjes over te gaan.
Het is een vis of iets wat daarop lijkt, dat wat wij hopen op te vissen,
iets van leven, vluchtig, dat zich met het donker mengt
en niet het donker zelf noch Leviathan in zijn geheel.
Het is iets dat het herinneren waard is
om de een of andere reden die nergens op lijkt
maar het is noch het niets noch Leviathan in zijn geheel,
noch precies een schoen noch een vals gebit.

[Spaans]

Si se ha de escribir correctamente poesía
no estaría de más bajar un poco el tono
sin adoptar por ello un silencio monolítico
ni decidirse por la murmuración.
Es un pez o algo así lo que esperamos pescar,
algo de vida, rápido, que se confunde con la sombra
y no la sombra misma ni el Leviatán entero.
Es algo que merezca recordarse
por alguna razón parecida a la nada
pero que no es la nada ni el Leviatán entero,
ni exactamente un zapato ni una dentadura postiza.

De verdwijning van een gezin
Juan Luis Martínez
(Vertaling Catharina Blaauwendraad)

1. Voordat zijn dochter van vijf
   verdwaalde tussen eetkamer en keuken
   had hij haar gewaarschuwd. ‘Dit huis is noch groot, noch klein,
   maar bij de kleinste onachtzaamheid zullen de richtinggevende tekens vervagen
   en wat dit leven betreft zul je uiteindelijk alle hoop verloren hebben.’

2. Voordat zijn zoon van tien verdwaalde
   tussen de badkamer en de speelkamer
   had hij hem gewaarschuwd: ‘Dit huis, waarin je woont,
   is breed noch mager: louter mager als een haarlok
   en breed misschien als de dageraad,
   maar bij de kleinste onachtzaamheid zul je de richtinggevende tekens vergeten
   en wat dit leven betreft zul je uiteindelijk alle hoop verloren hebben.’

La desaparición de una familia

1. Antes que su hija de 5 años
   se extraviara entre el comedor y la cocina
   él le había advertido: ‘-Esta casa no es grande ni pequeña,
   pero al menor descuido se borrarán las señales de ruta
   y de ésta vida al fin, habrás perdido toda esperanza’

2. Antes que su hijo de 10 años se extraviara
   entre la sala de baño y el cuarto de los juguetes,
   él le había advertido: ‘-Esta, la casa en que vives,
   no es ancha ni delgada: sólo delgada como un cabello
   y ancha tal vez como la aurora,
   pero al menor descuido olvidarás las señales de ruta
   y de esta vida al fin, habrás perdido toda esperanza’.

[Nederlands]

3. Voordat ‘Musch’ en ‘Gurba’, de katten van het huis
   verdwenen in de woonkamer
   tussen wat kussens en een porseleinen Boeddha
   had hij hen gewaarschuwd:
   ‘Dit huis dat wij al zoveel jaren hebben gedeeld
   is laag als de vloer en hoog als of hoger dan de hemel,
   maar, weest waakzaam
   want bij de kleinste onachtzaamheid zullen jullie de richtinggevende tekens verwarren
   en wat dit leven betreft zullen jullie uiteindelijk alle hoop verloren hebben.’

4. Voordat ‘Sogol’, zijn kleine foxterriër, verdween
   op de zevende trede van de trap naar de 2e verdieping
   had hij hem gezegd: ‘Kijk uit oude kameraad van me,
   door de ramen van dit huis komt de tijd naar binnen,
   door de deur gaat de ruimte naar buiten;
   bij de kleinste onachtzaamheid zul je de richtinggevende tekens niet meer horen
   en wat dit leven betreft zul je uiteindelijk alle hoop verloren hebben.’

[Spaans]

3. Antes que ‘Musch’ y ‘Gurba’, los gatos de la casa,
   desaparecieran en el living
   entre unos almohadones y un Buddha de porcelana,
   él les había advertido:
   ‘-Esta casa que hemos compartido durante tantos años
   es bajita como el suelo y tan alta o más que el cielo,
   pero, estad vigilantes
   porque al menor descuido confundiréis las señales de ruta
   y de esta vida al fin, habréis perdido toda esperanza’.

4. Antes que ‘Sogol’, su pequeño fox-terrier, desapareciera
   en el séptimo peldaño de la escalera hacia el 2º piso,
   él le había dicho: ‘-Cuidado viejo camarada mío,
   por las ventanas de esta casa entra el tiempo,
   por las puertas sale el espacio;
   al menor descuido ya no escucharás las señales de ruta
   y de esta vida al fin, habrás perdido toda esperanza’.

[Nederlands]

5. Die laatste dag, voordat hij zelf verdwaalde
   tussen ontbijt en theetijd
   waarschuwde hij zijn innerlijk:
   ‘Nu de tijd gestorven is
   en de ruimte crepeert in het bed van mijn vrouw,
   zou ik willen zeggen tot de eerstvolgenden die komen
   dat in dit ellendige huis
   nooit een richting noch een teken is geweest
   en wat dit leven betreft heb ik uiteindelijk alle hoop verloren.’

[Spaans]

5. Ese último día, antes que él mismo se extraviara
   entre el desayuno y la hora del té,
   advirtió para sus adentros:
   ‘-Ahora que el tiempo se ha muerto
   y el espacio agoniza en la cama de mi mujer,
   desearía decir a los próximos que vienen,
   que en esta casa miserable
   nunca hubo ruta ni señal alguna
   y de esta vida al fin, he perdido toda esperanza’.

De tien geboden van de kunstenaar
Gabriela Mistral
(Vertaling Catharina Blaauwendraad)

I. Gij zult de schoonheid beminnen, die Gods schaduw over het universum is.
II. Er is geen atheïstische kunst. Alhoewel gij uw schepper niet liefhebt, zult u hem bevestigen door te scheppen naar zijn gelijkenis.
III. Gij zult de schoonheid niet aanbieden als lokaas voor de zinnen, doch als natuurlijk voedsel voor de ziel.
IV. Zij zal u geen voorwendsel zijn tot luxe of ijdelheid, doch een goddelijke opgave.
V. Gij zult haar niet zoeken op markten noch uw werk daarheen brengen, want Schoonheid is maagdelijk, en Zij is niet degene die zich op de markten bevindt.
VI. Gij zult vanuit uw hart naar uw zang opstijgen en uzelf als eerste gezuiverd hebben.

Decálogo del artista

I. Amarás la belleza, que es la sombra de Dios sobre el universo.
II. No hay arte ateo. Aunque no ames al creador, lo afirmarás creando a su semejanza.
III. No darás la belleza como cebo para los sentidos, sino como el natural alimento del alma.
IV. No te será pretexto para la lujuria ni para la vanidad, sino ejercicio divino.
V. No la buscarás en las ferias ni llevarás tu obra a ellas, porque la Belleza es virgen, y la que está en las
ferias no es Ella.
VI. Subirá de tu corazón a tu canto y te habrá purificado a tí el primero.

[Nederlands]

VII. Uw schoonheid zal tevens barmhartigheid heten, en het hart der mensen vertroosten.
VIII. Gij zult uw werk loslaten zoals men een kind loslaat: met bloedend hart.
IX. Dat schoonheid u geen slaapverwekkend opium zij, doch edele wijn die u aanzet tot handelen, want indien gij het nalaat man of vrouw te zijn, zult gij nalaten kunstenaar te zijn.
X. Voor elke schepping zult gij met schaamte uitkomen, want zij was inferieur aan uw droom en inferieur aan Gods wonderbaarlijke droom die Natuur heet.

[Spaans]

VII. Tu belleza se llamará también misericordia, y consolará el corazón de los hombres.
VIII. Darás tu obra como se da un hijo: restando sangre de tu corazón.
IX. No te será la belleza opio adormecedor, sino vino generoso que te encienda para la acción, pues si
dejas de ser hombre o mujer, dejaras de ser artista.
X. De toda creación saldrás con verguenza, porque fue inferior a tu sueño, e inferior a ese sueño maravil-
loso de Dios que es la Naturaleza.

Drie gedichten*
Pablo Neruda
(Vertaling Catharina Blaauwendraad)

I

Matilde, naam van plant of steen of wijn,
van duurzaamheden die de aarde baart,
woord in welks groei de dageraad ontwaakt,
en in welks zomers de citroen ontvlamt.

Er varen houten schepen in die naam
omringd door zwermen vuur, marineblauw,
de letters zijn het water van een stroom
die uitmondt in mijn zwartgebrande hart.

O naam onder een klimplant blootgelegd
als doorgang naar een onbekende tunnel
die het aroma van de wereld ademt!

O dring mij binnen met je mond die brandt,
doorvors me met je nachtelijke ogen,
maar laat me varen, slapen - in jouw naam.

Pablo Neruda
I

Matilde, nombre de planta o piedra o vino,
de lo que nace de la tierra y dura,
palabra en cuyo crecimiento amanece,
en cuyo estío estalla la luz de los limones.

En ese nombre corren navíos de madera
rodeados por enjambres de fuego azul marino,
y esas letras son el agua de un río
que desemboca en mi corazón calcinado.

Oh nombre descubierto bajo una enredadera
como la puerta de un túnel desconocido
que comunica con la fragancia del mundo!

Oh invádeme con tu boca abrasadora,
indágame, si quieres, con tus ojos nocturnos,
pero en tu nombre déjame navegar y dormir.

* *Deze gedichten stammen uit Neruda's bundel* Honderd liefdessonnetten *(Cien Sonetos de Amor) die binnenkort bij uitg. Prometheus zal verschijnen.*

XX

Mijn lelijkerd, kastanje ongekamd,
mijn schoonheid, jij bent prachtig als de wind,
mijn lelijkerd, jouw mond telt voor twee monden,
mijn schoonheid, met je kussen fris als vruchten.

Mijn lelijkerd, met je verborgen borsten
die minuscuul zijn als twee bekers graan.
Ik zag je graag met op de borst twee manen
als torens van jouw soevereiniteit.

Mijn lelijkerd, geen zee levert jouw nagels,
mijn schoonheid, bloem voor bloem en ster voor ster
en golf voor golf, lief, telde ik jouw lichaam:

mijn lelijkerd, want om jouw gouden taille,
mijn schoonheid, om een rimpel in je voorhoofd,
mijn lief, om licht, om donker houd ik van je.

Pablo Neruda
XX

Mi fea, eres una castaña despeinada,
mi bella, eres hermosa como el viento,
mi fea, de tu boca se pueden hacer dos,
mi bella, son tus besos frescos como sandías.

Mi fea, dónde están escondidos tus senos?
Son mínimos como dos copas de trigo.
Me gustaría verte dos lunas en el pecho:
las gigantescas torres de tu soberanía.

Mi fea, el mar no tiene tus uñas en su tienda,
mi bella, flor a flor, estrella por estrella,
ola por ola, amor, he contado tu cuerpo:

mi fea, te amo por tu cintura de oro,
mi bella, te amo por una arruga en tu frente,
amor, te amo por clara y por oscura.

LXXXIX

'k Wil als ik sterf jouw handen op mijn ogen:
het licht en 't graan van jouw geliefde handen,
hun frisheid nog eens langs mij voelen strijken:
de zachtheid voelen die mijn leven wendde.

'k Wil dat jij leeft terwijl ik, slapend, wacht,
dat je de wind blijft horen in je oren,
de zee blijft ruiken die ons beiden lief is,
het zand dat wij betraden blijft betreden.

'k Wil dat al wat ik liefheb voort blijft leven,
jou had ik lief, bezong ik boven alles,
blijf jij daarom in bloei, mijn bloeiende,

opdat je wat mijn liefde wil, bereikt,
opdat mijn schaduw door je haren wandelt,
opdat men zo de grond kent van mijn zang.

Pablo Neruda
LXXXIX

Cuando yo muera quiero tus manos en mis ojos:
quiero la luz y el trigo de tus manos amadas
pasar una vez más sobre mí su frescura:
sentir la suavidad que cambió mi destino.

Quiero que vivas mientras yo, dormido, te espero,
quiero que tus oídos sigan oyendo el viento,
que huelas el aroma del mar que amamos juntos
y que sigas pisando la arena que pisamos.

Quiero que lo que amo siga vivo
y a ti te amé y canté sobre todas las cosas,
por eso sigue tú floreciendo, florida,

para que alcances todo lo que mi amor te ordena,
para que se pasee mi sombra por tu pelo,
para que así conozcan la razón de mi canto.

Schepping
David Rosenmann Taub
(Vertaling Catharina Blaauwendraad)

voor jou, Evi, mijn zuster

Ingewand, vrucht in de mistflarden zwervend,
zwervend in mist tussen duizenden zonnen,
ingewand, vrucht zonder tijdsbesef zwervend,
tussen de aderen, opgaand met zonnesteek,
kerkgezang, steppe en oerwoud van sterren,
struikelend, vallend - uit welke omgeving?
Blokje van zaad, stralend, hard en krijgshaftig,
volgens welk voornemen werd je de mijne?

Creación

a tí, Evi, hermana mía

Víscera, fruto vagando en la niebla,
entre mil soles vagando en la niebla,
víscera, fruto vagando sin tiempo,
entrevenoso, ascendiendo insolado,
cántico, bosque de astros, estepa,
¿de qué región tropezando, cayendo?
Bloque de semen, radiante, aguerrido,
¿por qué designio vienes a ser mío?

[Nederlands]

Toen het ovarium liefhebbend smachtte,
en naar je smachtte de roos van het vlees,
hoe ontsprong jij toen 't niet-zijn van je ruimte
om je te mengen met zweet, met verlangen,
met aardse wervelstorm, hijgen en smidse?
hoe scheurde jij toch het net zonder dagen?
hoe ging je onder in de zee van omhelzing?
Stoot van de gloeiende kool, levende bliksem,
volgens welk voornemen werd je de mijne?

Op de beslissende helling vergoten,
zegerijk toppunt, een beving, vergoten,
heilige scheut, bastion, lijdend web,
jij weidse vleugelslag: ik ken jouw macht
als het geluk van de loodzwaarste vore,
als waterval op de dorstige steen.
Geurende modder: bot uit, houd niet op
belaad mijn botten, mijn zwerm en mijn tros.
Groei in 't beminde en word tot mijn zoon.

[Spaans]

Cuando el ovario amoroso te ansiaba,
cuando el rosal de la carne te ansiaba,
¿cómo saltaste el no ser de tu espacio
para mezclarte al sudor, al deseo,
al tifón térreo, al jadeo, a la fragua?.
¿cómo rompiste la malla sin días?,
¿cómo te hundiste en el mar del abrazo?
Golpe de ascua, relámpago vivo,
¿por qué designio vienes a ser mío?

En la vertiente crucial derramado,
cima triunfante, temblor derramado,
brote sagrado, bastión, red sufriente,
vasto aletazo: te sé poderoso
como la dicha del surco más grávido,
como cascada en la piedra sedienta.
Limo fragante: despunta, no ceses.
Colma mis huesos, enjambre, racimo.
Crece en lo amado para ser mi hijo.

uit: *Los surcos inundados* (1951)

Twee gedichten
Jorge Teillier[*]
(Vertaling Mariolein Sabarte Belacortu)

Spelletjes

(Voor Sebastián en Carolina)

De kinderen spelen in piepkleine stoelen,
de groten hebben niets om mee te spelen.
De groten zeggen tegen de kinderen
dat je zachtjes hoort te praten.
De groten staan
in het afbrokkelende namiddaglicht.

De kinderen ontvangen van de nacht
verhalen die eraan komen
als een troep gevlekte kalveren,
terwijl de groten herhalen
dat je zachtjes hoort te praten.

De kinderen verstoppen zich
onder de wenteltrap
en vertellen elkaar verhalen ontelbaar
als de maïskolven die liggen te drogen op het dak
en voor de groten komt alleen de stilte
leeg als een muur waarover geen schaduwen meer strijken.

Juegos

(A Sebastián y Carolina)

Los niños juegan en sillas diminutas,
los grandes no tienen nada con qué jugar.
Los grandes dicen a los niños
que se debe hablar en voz baja.
Los grandes están de pie
junto a la luz ruinosa de la tarde.

Los niños reciben de la noche
los cuentos que llegan
como un tropel de terneros manchados,
mientras los grandes repiten
que se debe hablar en voz baja.

Los niños se esconden
bajo la escalera de caracol
contando sus historias incontables
como mazorcas asoleándose en los techos
y para los grandes sólo llega el silencio
vacío como un muro que ya no recorren sombras.

* *Jorge Teillier, Chili, 1935-1996. Deze gedichten komen uit:* Los dominios perdidos. Poemas del país de nunca jamás *(1967).*

Het open raam

Alle wolken
verkondigden dat jij zou komen
toen ik wakker werd en me omdraaide
naar het geheime raam van de dromen.
Maar je verdwaalde zeker:
de vogels aten de kruimels op
die ik strooide om je de weg te wijzen.

Iemand die altijd in het zwart ging bewaakte je
wilde een andere vrouw van je maken
dan zou ik je niet herkennen.
Totdat wij elkaar plotseling tegenkwamen
en de werkelijkheid als een zeepbel
terugvloog naar het land van de puurheid.

La ventana abierta

Todas la nubes
me anunciaban que tú llegarías
cuando despertaba para volverme
hacia la ventana secreta de los sueños.
Pero tú debías extraviarte:
los pájaros comían las migas
que sembraba para señalarte el camino.

Alguien vestido siempre de negro te vigilaba
y quería transformarte en otra
para que yo no te reconociera.
Hasta que de pronto nos encontramos
y la realidad hecha pompas de jabón
voló de retorno al país de la pureza.

Twee gedichten
Francisco Véjar
(Vertaling Catharina Blaauwendraad)

Alles weerhoudt me van zelfmoord

Alles weerhoudt me van zelfmoord
De lege flessen
Op de vloer van mijn kamer
De muren
Die dromen van elkaar

Alles weerhoudt me van zelfmoord
Het lezen van een aantal landschappen
Het verglijden van de tijd

De vrije vorm waarin deze regels zijn samengevoegd.

Todo me impide suicidarme

Todo me impide suicidarme
Las botellas vacías
En el suelo de mi cuarto
Las paredes
Que se sueñan unas a otras

Todo me impide suicidarme
La lectura de unos cuantos paisaje
El paso del tiempo

La forma libre de juntar estas líneas.

uit: *Continuidad del Viaje* (1994)

Privé-album

voor Enrique Lihn

Mei-avond
In de warmte van de dromen
Zou mijn naam die van alle zwervers kunnen zijn
Vandaag ben ik achter mijn rug om door de stad getrokken
De golfslag van de auto's horend
Die niet ophoudt de straten heen en weer te bewegen
Met dezelfde tred als thuisloze wezens
In deze stad zonder doel
Deze stad
Die niet voor mij bestaat, noch ik voor haar
Hier is alles van voorbijgaande aard
Het is beter dat ik me de paarden herinner
Die ongeremd galoppeerden in de prairies van het zuiden
Het is beter dat ik deze stad achter me laat
En dat ik naar andere plaatsen ga
Waar enkel dat wat echt is mij wacht.

Álbum personal

a Enrique Lihn

Tarde de mayo
En el calor de los sueños
Mi nombre podría ser el de todos los vagabundos
Hoy he corrido la ciudad a mis espaldas
Oyendo el oleaje de los automóviles
Que no deja de remecer las calles
Con el mismo paso de los seres sin hogar
En esta ciudad sin destino
Esta ciudad
Que no existe para mí ni yo existo para ella
Aquí todo es efimero
Mejor es que recuerde a los caballos
Que galopaban desbocados en las praderas del sur
Mejor es que abandone a esta ciudad
Y me vaya hacia otros lugares
Donde sólo me espera lo que es real.

uit: *Contiunuidad del Viaje* (1994)